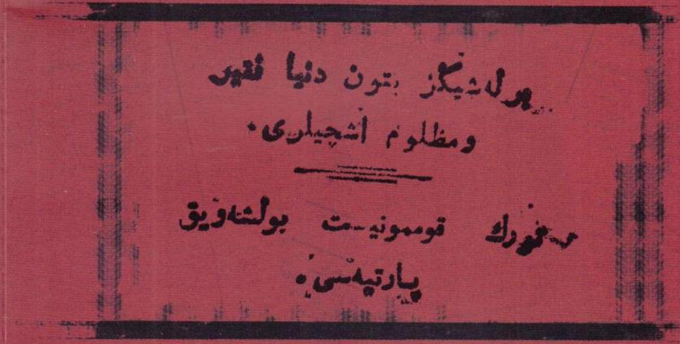
İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN
(Aydınlık Çevresi)
TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE
1919-1926

1. Cilt 1919-1923



Erden Akbulut - Mete Tunçay

SOSYAL TARİH YAYINLARI

İSTANBUL KOMÜNİST GRUBU'NDAN (AYDINLIK ÇEVRESİ) TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ'NE 1919-1926

Almanya'daki Türk Spartakistleri'nden
Mayıs 1926 TKP Viyana Konferansı'na

1. Cilt 1919 - 1923

Erden Akbulut - Mete Tuncay

SOSYAL TARİH YAYINLARI

Kapak fotoğrafı:

Türk Komünist Bolşevik Partiyası belgelerinde kullanılan antet,
Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası mührü,
İstanbul Komünist Grubu mührü.

1.Baskı İstanbul, Aralık 2012

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 7
GİRİŞ 9
İSTANBUL'DA AYDINLIK ÇEVRESİ 13
I. HAZIRLIK YILI (1919-1920) **13-66**
1. BERLİN KURTULUŞ'U 13
2. İSTANBUL KURTULUŞ'U VE TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI 15
1919'DA İSTANBUL'DA TÜRK KOMÜNİST (BOLŞEVİK) PARTİSİ 20
İLK İSTANBUL KOMÜNİSTLERİ 44
1919 MACAR DEVRİMİNDE TÜRKLER 45
MEHMET SALÂHATTİN 45
BEYAZLARIN ARASINDAKİ KIZILLAR 46
TİÇSF 46
KURTULUŞ'VE TÜRK SPARTAKİSTLERİ 48
TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI 51
BASINDA İLK GENEL İŞÇİ TOPLANTISI HABERLERİ 57
TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI TÜZÜĞÜ 62
II. AYDINLIK'IN DOĞUŞU **67-196**
TÜRKİYE'DE DEVRİM FİKRİ 68
16 MART 1920 - 1921 SONUNA KADAR 69
KOMİNTERN'İN II. DÜNYA KONGRESİ 71
DR ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN FRANSA ZİYARETİ 77
BAKU'DE KURULAN TKP'NİN 80
MUSTAFA SUPHİLERİN ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRAKİ TASFİYE SÜRECİNDE İKGİLE İLİŞKİLERİ 80
KOMİNTERN III. DÜNYA KONGRESİ'NDE TÜRKİYELİ GRUPLAR 103
KOMİNTERN III. DÜNYA KONGRESİ SONRASINDA İSTANBUL'DA İŞÇİ, KOMÜNİST VE GENÇLİK HAREKETİ 110
TÜRKİYE KOMÜNİST GENÇLİK HAREKETİ TARİHÇESİ 117
FAHRİ'NİN KEYK'E RAPORU 123
1922 YILININ İLK YARISI VE 1 MAYIS KUTLAMALARI 130
1 MAYIS 1922 BİLDİRİSİ 133
HER ŞUURLU İŞÇİ NASIL TANINIR? 135
TRAMVAYCI ARKADAŞ! 136
TÜRKİYE İŞÇİ(LER) DERNEĞİ/BİRLİĞİ 144

TÜRKİYE'DE İŞÇİ VE SOSYALİST HAREKETİ 146
KOMİNTERN YÖNETİMİNİN TÜRKİYE'DE ÇALIŞMA TEZLERİ 150
FAHRİ YOLDAŞIN TÜRKİYE RAPORU 155
DOĞU SEKSİYONUNDAN TALİMAT 170
İKG'NİN BULGARİSTAN KOMÜNİST PARTİSİ VE
BALKAN KOMÜNİST FEDERASYONU KONGRELERİNE KATILIMI 175
DOĞU SEKSİYONU BAŞKANI BRİKE YOLDAŞA RAPOR 188
**III. BİRLEŞİK İŞÇİ TEŞKİLÂTI GİRİŞİMİ VE
KOMİNTERN IV. DÜNYA KONGRESİNE DOĞRU 197-248**
İSTANBUL'DAKİ SOSYALİST İŞÇİ TEŞKİLÂTLARININ DURUMU 198
İKG'NİN BAŞVURUSU VE THİF'İN ÇAĞRISI 203
KALAKOV'UN RAPORU 207
MOSKOVA'YA GÖNDERİLEN ÖĞRENCİLER 211
İKG'NİN PARTİDEKİ GELİŞMELER HAKKINDA RAPORU 212
İKG'NİN TÜRKİYE'DEKİ GENEL SİYASİ DURUM HAKKINDA RAPORU 216
İKG'NİN ANKARA HÜKÛMETİ'NE KARŞI TUTUMU 226
TİÇSF'NİN TBMM'YE TELGRAFI VE ALDIĞI CEVAP 229
KOMİNTERN IV. DÜNYA KONGRESİ (5 KASIM - 5 ARALIK 1922) 231
KOMİNTERN'İN DÖRDÜNCÜ KONGRESİNDE TÜRK DELEGASYONU
SEKRETERİNİN YAPTIĞI KONUŞMA 231
DOĞU MESELESİ ÜZERİNE TARTIŞMA 236
KEMALİZMİN YENİ YÖNELİŞİ 239
TÜRKİYE DELEGELERİ HAKKINDA 243
ORHAN'IN KURULAN TEŞKİLÂT BÜROSU ELEŞTİRİSİ 245
IV. KURTULUŞTAN SONRA: İŞÇİ SINIFI 249-348
YENİ SEÇİMLERE HAZIRLIK 251
"TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ VE ORTA HALLİ HALK KİTLELERİNE" 252
İLK TEVKİF AT 254
AYDINLIK VE KOMÜNİZM 261
CUMHURİYETTE AYDINLIK: YENİ TÜRKİYE 264
1923 BAŞLARINDA İSTANBUL'DAKİ İKİ İŞÇİ KURULUŞUYLA İLGİLİ
GAZETE HAVADİSLERİ: AMELE BİRLİĞİ VE AMELE CEMİYETLERİNİN İTTİHADI 269
1 MAYIS [1923] 270
BİZDEKİ KOMÜNİZME DAİR BAZI MALÛMAT 271
TÜRK KOMÜNİSTLERİ YENİDEN MUHAKEME EDİLECEKLER
KARARIN NAKZI SEBEBİ DE BAŞKA İDİ 272
TEŞKİLÂT BÜROSUNUN KURULUŞU VE GRUPLARIN İLK TEPKİLERİ 279
IV. KONGRE SONRASI İKG'NİN İLK RAPORU 281
Bİİ'DEN ROLAND'IN IV. KONGRE DEĞERLENDİRMESİ VE TEPKİSİ 290
THİF'TEN SALİH HACIOĞLU'NUN TEPKİSİ 293
KOMİNTERN MURAHHASI ŞARKİ'NİN İLK RAPORU 295
BİR KOMÜNİST GİTTİĞİ YERDE NE YAPAR: TKGB 295

ŞARKİ'NİN NOTU
DOĞU SEKSİYONUNUN YENİ TALİMATI
İZMİR İKTİSAT KONGRESİ
ŞARKİ'NİN GÖZÜNDEN 1923 ORTALARINDA TKP
Bİİ ÜYELERİNİN ŞİKÂYETİ
TÜRKİYE SPOR HAREKETİ RAPORU
TKP HAKKINDA RAPOR
BOMONTİ BİRA VE MEYVE SUYU FABRİKASI İŞÇİLERİNİN GREVİ
İKG'NİN MAYIS - KASIM 1923 FAALİYET RAPORU
TÜRKİYE KOMÜNİST GENÇLER BİRLİĞİ
EK-1 : KOMİNTERN 1919- 1923
EK-2 : 1919-1923 KRONOLOJİ..
AD DİZİNİ (Bazı Biyografik Notlarla)

Sunuş

Reel sosyalizm deneyleri 20. yüzyılda başarısızlıkla sonuçlanmışken, günümüzde 1920'li yılların Türkiye sol akımlarını niye çalışmalı? Bir kere, başarısızlığa uğrayanm temel sol değerler değil, onlar adına -ve boş bir bilimsellik savıyla- kurulmaya gayret edilen zorbalık yapıları olduğunu, eşitlik ve adalet duygularının insanlığın geleceğine de yön vermeyi sürdüreceğini belirtmek gerekir. Ayrıca, çoğu siyasal anlaşmazlıklarda iktisadî temellerin belirleyici etkisi de gözden uzak tutulmamalıdır.

Türkiye özelinde ise, Cumhuriyetin kurulma sürecinde sol muhalefete bakmak, resmî tarih anlatısının örttüğü konulan anlamaya yardım etmektedir. Yani, o dönemin solunu çalışmak, yalnızca gizlilik perdesi altında kalan bir takım gerçekleri öğrenmeye değil, genel siyasal yaşamı daha iyi kavramaya yarayacaktır.

Türkiye'de Sol Akımlar I (1908-25) ve *II (1925-36)* başlıklı kitaplar hazırlanırken yararlanılan kaynaklar çok sınırlıydı. Öncelikle, dönemin sol basını: *Kurtuluş, Aydınlık* ve (Bulgaristan Komünist Partisi - BKP organı) *Ziya;* sonra *(Vakit, İleri* gibi) günlük gazeteler; Tarık Zafer Tunaya'nın çalışmaları, Stefan Velikov ve George Harris gibi yabancı araştırmacıların yapıtları; Kerim Sadi, Rasih Nuri İleri, Fethi Tevetoğlu, Aclan Sayılgan'm kitapları; *İTKP Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları* gibi) Partinin kendi (ender) yayınları ve bir zamanlar İ. Bilen'in Komintern arşivinden seçip kopyalattırdığı birkaç bildiri vb. Şimdiyse, (Hollanda'daki Uluslararası İçtimaî Tarih Enstitüsü üzerinden TÜSTAV'a gelen) Komünist Enternasyonal belgeleri arasında bulunan KEYK ile İKG/TKP resmî yazışmaları bir malzeme zenginliği yarattı. Çoğunun aslı Fransızca olan bu belgeleri Erden Akbulut Türkçeye çevirdi. Rusça belgelerde yine Rüstem Aziz'in, Osmanlıca belgelerde TÜSTAV transkripsiyon ekibinin ve Şeyda Oğuz ile Baha Coşkun'un yardımlarını aldık, teşekkür ederiz.

Başlangıçta tek cilt olarak yayınlamayı öngördüğümüz bu çalışma, kapsamıyla ve bir ölçüde dönemlemesiyle 3 cilt oldu. 1. Cilt'te 1919 - 1923 dönemini, 2. Cilt'te 1924 - Mart 1925 dönemini (Takrir-i Sükûn'a kadarki dönemi), 3. Cilt'te Mart 1925 - Mayıs 1926 dönemini (Viyana Konferansı'na kadarki dönemi) ele alacağız. İşaret etmemiz gereken önemli bir yöntemsel nokta, diğer çalışmalarımızda olduğu gibi, bu çalışmamızı da Rusya Devlet Siyasal İçtimaî Tarih Arşivi'nde (RGASPI) bulunan Komintern Arşivi belgelerinden, 1990'lı yılların ilk yarısında, esas itibariyle Bilal Şen tarafından tespit edilerek kopyası alınmış ve

USTE ve TÜSTAV'a aktarılmış bölümü üzerinde yürüttük. Birinci olarak o tarihten sonra kullanıma açılan Komintern arşivi belgeleri önemli boyutlara ulaştı; ikinci olarak ise arşivin KEYK, Sekreterlik, Doğu Seksiyonu vb. arşiv fonlarında Türkiye ile ilgili belgelerin bir bölümünün USTE ve TÜSTAV'da bulunan arşiv fonlarında yer almamaktadır. Bu nedenle kimi zaman TÜSTAV Komintern Arşiv Fonu'nda bulunan pek de önemli olmayan bir belgeye çalışmada yer verilmişken, büyük olasılıkla Sekreterlik ve Doğu Seksiyonu arşiv fonlarındaki önemli kimi belgeler eksik kalmıştır.

Bu çalışmamızın her 3 cildinin sonunda da o dönem Komintern'deki gelişmelere ve kısa kronolojiye yer vereceğiz. Aynı biçimde ad dizinlerinde de adı geçen kişilerle ilgili değişik kaynaklardan ulaşabildiğimiz biyografik bilgileri aktaracağız. Çalışma ile ilgili bibliyografya 3. cildin sonunda yer alacaktır.

Ana metin akışı içinde *TSA I (1908-1925)* kitabından aktardıklarımızı daha küçük puntoyla içerden, yeni verdiğimiz belgeleri yine daha küçük puntoyla içeriden ama bu kez farklı bir yazı tipiyle sunuyoruz.

Giriş

Türkiye'de Sol Akımlar I: 1908 - 1925 başlıklı kitabın III. Bölümü olan "İstanbul'da Aydınlık Çevresi"nin 2. ayrımında ("Savaş ve Ertesi: 1921-1925") birinci alt-ayrım şöyle bir paragrafla başlıyor (1967 tarihli ilk *SBF* basımında s. 151, *BDS* basımında s. 171, 2009 tarihli son *iletişim* basımında s. 721-722):

> "İstanbul'da *Kurtuluş*'tan arta kalan grup işgal şartlarının elverişsizliği yüzünden 15 ay herhangi bir yayın faaliyetinde bulunamamıştır. Ancak Moskova'da Komintern'in Üçüncü Kongresi yapılırken (22 Haziran - 12 Temmuz 1921) İstanbul'daki çevre de *Aydınlık* dergisini çıkarmayı başarmıştır. Bu şehirde üslenen gizli TKP de bu sıralar kurulmuş olmalıdır; bundan böyle zaman zaman faaliyet gösterebilen TİÇSF [Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası], bu yeraltı teşkilâtının yerüstündeki bir uzantısı, *Aydınlık* da legal organı gibidir."

Şimdi yeni görebildiğimiz belgelerle "İstanbul Komünist Grubu"nun[1] 1921 Haziranı'ndan bir yıl önce 1920 Mayısı'nda oluştuğunu, hazırlıklarınınsa *Kurtuluş*'un çıktığı 1919'a kadar geri gittiğini söyleyebiliyoruz. Elinizdeki kitap da, artık "Aydınlık çevresi" diye adlandırılması gerekmeyen bu topluluğun Mayıs 1926'daki TKP Viyana Konferansı'na kadar yaşadığı serencamı, eski bulduklarımıza burada ilk kez açıklanan belgelerin eklenmesiyle anlatıp çözümlemeyi amaçlamakta.

Eski çalışmada yararlandığımız kaynaklar, bu çevrenin yayınladığı yazılarla, onların tutuklanmalarına vb. ilişkin olarak basında çıkan haberlerden ibaret iken, bu kere teşkilât yazışmalarının bir kısmına erişebilmemiz, neler olup bittiği hakkında daha sağlam bilgiler edinmemizi mümkün kıldı.

İKG/Aydınlık çevresinden başka, onunla eşzamanlı olarak İstanbul'da Osmanlı Solculuğu'nun devamı sayılabilecek gelişmeler ve Millî Mücadele Anadolu'sunda solculuk öğeleri vardı. Daha sonra Erden Akbulut ile birlikte *TSA I 1908-1925* başlıklı çalışmanın ilgili bölümlerini genişletip ayrı kitaplar halinde (TÜSTAV'ın Sosyal Tarih Yayınları dizisinde) yayımladık. Bunların en büyüğü olan *Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 1920-1923* kitabımız, ancak son dönemlerinde İKG/Aydınlık Çevresi ile ilişkilidir. İstanbul'da 1920-22 yılları arasında etkinlik gösteren *Beynelmilel İşçiler İttihadı* hakkındaki kitap da, yine burada yinelemeyeceğimiz bilgiler içermektedir.

1. Burada İstanbul Komünist Grubu- İKG ile, daha sonra *Aydınlık* dergisi etrafında birleşecek ve 1923 başlarından itibaren oluşacak olan TKP Teşkilât Bürosu'nda ağırlığı oluşturacak olan çevreyi kastediyoruz. İleride üzerinde duracağımız gibi, aslında İstanbul'da kendini bu adla anan ve Komintern ile temasta bulunan birden çok grup vardır.

Parti adını taşımakla birlikte, daha çok bir sendikalar topluluğu niteliğinde olan Türkiye Sosyalist Fırkası'nda İştirakçi Hilmi'nin yerine geçmeye kalkışan, 1922 yık içindeki bu girişimi yürümeyince Müstakil Sosyalist Fırkası'nı kuran ve aynı yılın sonunda İstanbul Umum Amele Birliği'ni oluşturan, ama ertesi yıl bu teşkilâtı bütün Türkiye'yi kapsayacak hale getirmek isteyince yasaklanan Şakir Rasim'in serencamı 1923 *Amele Birliği* çalışmamızda anlatılıyor.

Müttefik işgali altındaki İstanbul iyi bir sol gazeteden yoksun iken, erişebildiğimiz sayılarındaki Türkiye ile ilgili yazıları üstüne bir kitap yayınladığımız, Bulgaristan Komünist Partisi'nin Türkçe yayın organı *Ziya* gazetesi de haber ve yorumlarıyla bu boşluğu doldurmaya çalışmıştır.

Mondros Mütarekesi'nden TKP'nin Mayıs 1926'da toplanan Viyana Konferansı'na kadar geçen yedi buçuk yılın sol tarihi, genel siyasal tarihin dönemlerine göre dörde ayrılabilir:

1) 16 Mart 1920'de İstanbul işgalinin pekiştirilmesine kadar geçen süre içinde, Almanya'daki Türkiye İşçi Çiftçi Fırkası ve *Kurtuluş* dergisiyle başlayıp İstanbul'da yayımlanan (yerli) *Kurtuluş* dergisi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kurulmasıyla devam eden gelişmeler;

2) Bunu izleyen, Cumhuriyet'in ilânına değin Millî Mücadele süreci ve ertesi yıl;

3) Cumhuriyet ilânından Mart 1925'te Takrir-i Sükûn'a kadar ve,

4) Mart 1925'ten Mayıs 1926'ya, Viyana Konferansı'na kadar.

TSA 11908-1925 adlı çalışmada üçlü bir ayrım yapılmıştı. "İstanbul'da Aydınlık Çevresi" başlıklı son bölümden önceki iki bölüm şunlardı:

"II. Meşrutiyet'in ilk beş yılı ve Mütareke döneminde Osmanlı Sosyalizmi". Bu bölümde kurulan başlıca teşkilât, İştirakçi Hilmi'nin Osmanlı/Türkiye Sosyalist Fırkası daha ziyade bir sendikal teşkilât gibi çalışmış, ama işçilere yönelik olması, birçok ay dın sosyaliste de çekici gelmiş.

"Millî Mücadele Anadolu'sunda Sosyalizm" bölümü, daha çok İttihatçı Solu'nun geçirdiği gelişmeleri içermekteydi. Ama 1922 yılında Ankara'daki Sovyet elçiliğinde bulunan Komintern görevlilerinin teşvikiyle bir kongre yapan THİF, Yunanlılara karşı kazanılan askerî zaferin heyecanı içinde sönümlenmiş, fakat bu teşkilâttan seçilen delegeler hem Moskova'daki Komintern IV. Kongresi'ne katılmışlar, hem de bu Kongre ertesinde kurulan TKP Teşkilât Bürosu'nda İstanbul Komünist Grubu'yla birleşmişlerdir.

Aslında, İstanbul'da 1919-1920 yıllarında birden çok İstanbul Komünist Grubu adını taşıyan çevre oluşmuştur. Bunlardan biri (sonradan TKP'ye dönüşecek olan) İstanbul Komünist Grubu 'nun Baku'deki Mustafa Suphi önderliğindeki Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı ile kaynaşma girişimleri 1920 ortalarında başlamıştır. "İKG'nin ... 1920 Mayıs sonunda Komintern'den II. Kongre'ye katılmak üzere seçeceği delegeleri gönderme çağrısı" aldığı 27 Temmuz 1920 tarihli bir belgeden anlaşılıyor. Hilmi oğlu Hakkı ve Ethem Nejat, 19 Temmuz'da Petrograd'da başla-

yıp 7 Ağustos günlerine kadar Moskova'da devam eden II. Kongre'ye doğal olarak yerişememişler, Baku'ya gidip M. Suphi teşkilâtına katılmışlardır[2].

Nitekim 10 Eylül 1920'de Baku'de açılan Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları/TKP Kuruluş Kongresi'nde, Suphi'nin İstanbul'a gönderdiği İsmet Lütfi ekibinden gelen Lütfi Necdet ve Latif orada yaptıkları teşkilâtlanma ve faaliyetler hakkında konuştuktan sonra, Hilmi oğlu Hakkı Berlin'deki TİÇF/Spartakistler hareketini, Ethem Nejat da Komintern Kongresi için hazırlanmış İstanbul Komünist Grubu'nun çalışmalarını anlatmıştır[3].

2. *THİF1920-23*, s. 470/dn. 392.
3. *TSA 11908-25*, s. 525-529.

İSTANBUL'DA AYDINLIK ÇEVRESİ

Mondros Mütarekesi'nden sonra İstanbul'da, "Osmanlı" diye adlandırdığımız solculuk çeşidinin canlanışının yanısıra, yeni bir solcu çevre de türemiştir. İlk Türk sol akımları arasında en bilinçlisi olarak görünen bu çevrenin gelişimini üç ayrımda ele alacağız. Birinci ayrımda, Berlin'de ilk çekirdeğin ortaya çıkışı, İstanbul'da buna başkalarının katılışı ve işgale kadar yapılan eylemler görülecektir. 1921 başlarında grup ikiye bölünmüş, bazıları Anadolu'ya geçmiş, bazıları da İstanbul'da kalarak işgal koşullarının elverdiği ölçüde solcu fikirlerini yaymak için çalışmıştır. İkinci ayrımda, Millî Mücadelenin zaferinden önce ve sonra geçen olaylar, öne sürülen düşünceler ele alınacaktır. Üçüncü ayrımda ise, Takrir-i Sükûn Kanunu'yla solun sona erdirilmesi incelenecektir.

I. HAZIRLIK YILI (1919-1920)

İstanbul'da 1919 güzünde yayımlanan *Kurtuluş* dergisinin ve kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın öncüsü, aynı yılın başlarında Almanya'da ortaya çıkan bir gençler grubu olmuştur.

1. Bertin Kurtuluş'u

Birinci Dünya Savaşı sona erdiği zaman, öğrenim görmek, işçilik etmek ve staj yapmak gibi çeşitli nedenlerle birçok Türk Almanya'da bulunuyordu". Mütareke'den sonra patlak veren Alman Devriminin esinlemesiyle bu Türklerden bazıları kendi vatanlarının da içine düştüğü uçurumdan kurtarılmasını sağlamak için birtakım solcu fikirler etrafında birleşmişlerdir[5]. Bu çevre, Berlin'de "Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi"ni kurmuş ve *Kurtuluş* adında bir dergi yayımlamıştır.

1 Mayıs 1919'da Berlin'de çift sayı olarak çıkan *Kurtuluş*, çok ilginç bir ilk belgedir. Bu derginin önsözü, Marxist düşüncenin oluşumunu övgüyle anlatmakla birlikte, kendisi idealist bir fikir tarihi yazısı gibidir[6]. Buna karşılık, Vedat Nedim'in

4. Türk kolonisinin Berlin'de -Türk Ocaklarını andıran- bir kulübü vardı (Kantstrasse, Nr. 8). Bu kuruluşun başkam Hamdullah Suphi [Tanrıöver], sekreteri ise Mehmet Vehbi [Sandal] idi. (Bu konudaki bilgiler, esas itibariyle, merhumdan, 15 Mayıs 1965 tarihli konuşmamızda edinilmişti.)

5. Başlıca Mehmet Vehbi [Sandal], Vedat Nedim [Tör], Ali Nizami [Nizamettin Âli Savl, Ethem Nejat, Mustafa Nermi, İsmail Hakkı ['Arap' namı ile maruf], Sadık Ahi [sonradan, Mehmet Eti], İlhami Nafiz [Pamir], Mümtaz Fazlı [Taylan], Nurullah Esat [Sümer], Lem'i Nihat ve Namık İsmail adlı gençlerden meydana gelen bu çevre, söylendiğine göre, Mütareke'den sonra yurda dönmenin çarelerini konuşmak üzere Sefir Rıfat Paşa'nın bütün Türkleri kulüpte toplantıya çağırması vesilesiyle tanışmışlardır.

Bu çevrenin aym zamanda oradaki Türk işçileri arasında bir sendika kurulmasına önayak oldukları ve eğitim amacıyla gece kursları düzenledikleri öne sürülmüştür. Bak. Dr. Samih Çoruhlu, "İstiklâl Savaşında Komünizm Faaliyeti 9", *Yeni İstanbul* (24 Mayıs 1966).

6. İdare Heyeti, "İlk Adım", *Kurtuluş* (Berlin: Sayı 1-2), s. 1-4. (Aslında sayfalar numaralanmamıştır.) "Son iki asırdan beri bu dünyanın üstünde sihirli bir yel esiyor. Tarihin yelkenini şişiren bu kızgın bora bizi nerelere sürüklüyor?" Böyle başlayan yazıda seyri anlatılan "yel", 18'inci yüzyıldaki akıl çağından bu yana birkaç safha geçiren evrensel fikir akımlandır. Fransa'da gelenceklere karşı savaşarak gelişen *criticisme rationnel* ferdiyetçi bir felsefedir ve Hürriyet-Adalet-Müsavat-Uhuvvet kalıplanyla 1789 Devrimi'ni yaratmıştır. Fakat bu devrimin başanya ulaşması, *tiers etats'd&n bourgeoisie'yi* çıkararak *proletariat'yı* yeni mücadeleci sınıf olarak ortaya koymuştur. Çünkü kapitalist liberalizm dünyadan fenalığı kaldıramamış ve bir yanda mutlu bir azınlık (karunlar),

endüstri devriminden beri burjuva ekonomisinin nasıl işlediğini Marxist teoriye göre açıklayan ve aynı görüşten çıkan bir kavramın, "sınıf kavgası"nın politika düzeyinde nasıl "kapitalist" ve "sosyalist" sınıf partilerini doğurduğunu anlatan makalesi, solculuk açısından çok daha bilinçlidir[7]. *Kurtuluş'ta*, başkaca, bir Marx biyografisi, sembolik bir edebî deneme, Jaurès'e bir mersiye ve okuyuculara salık verilen bir kitap Üstesi vardır[8]. Derginin sonunda, "Bütün Memleketlerin Proletaryası"na hitaben yayımlanmış olan Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin bildirisi, bu çevrenin toplu düşünüşünü göstermektedir[9]. Burada Marxist ve enternasyonalist terimlerle Türk milliyetçiliği ve vatanseverliği duyguları dile getirilmiştir. Kısaca söylemek gerekirse, o devrin objektif tarihsel koşulları, (zaten çoğu eskiden Türk Yurtlarında çalışmış olan) bu gençlerin kafasında, Türk ulusunun düşmanın elinden "kurtuluş"u dileğiyle, Türk proletaryasının yerli ve yabancı burjuvazinin sömürüsünden "kurtuluş"u özleminin birleşmesine, özdeşleşmesine elverişli olmuştur. Şuna da işaret edilmelidir ki, TİÇP'nin üyeleri olarak Alman sosyal demokrat hareketinden etkilenmiş olmakla birlikte, Spartakist eğilimli oldukları söylentisi bir yakıştırmadan ibarettir[10].

bir yanda da büyük bir çoğunluk (zavallılar) bırakmıştır. Hegel felsefesi, akılcılığı bir adım daha ileri götürerek liberalizmi yıkmıştır: *Alles was ist, ist vernünftig.* "İlmî sosyalizmin vazıı (Marx)" ise, Hegel'den aldığı anahtarlarla tarihe bakarak "Maddiyetçi Tarih Telâkkisi "ne varmıştır. Ona göre, cemiyetler istihsalin tarzlarına ve servetin cemiyet dâhilinde taksim olunuşu haline göre şekiller alır ve onların değişmesiyle değişirler. Sonra da, metinle ilişkisi kurulmamış bir bitiriş: "Her tarafta duyulmakta olan gürültü, yıkılmakta olan şeyden geliyor: Kapitalizm. Türkiye proletaryası, dünyadaki bütün kardeşleriyle beraber muhakkak bir (Yarın)ı dört gözle bekliyor."

Berlin *Kurtuluşu*, İstanbul *Kurtuluş'* larıyla birlikte, son zamanlarda yeni harflere çevrilerek bir kitap halinde yayımlanmıştır: *Kurtuluş* (İstanbul: Anadolu Yay., 1975, yeni basımı: TÜSTAV Yayınları, 2007). Rasih Nuri İleri'nin bir Önsöz yazdığı bu kitaptaki transkripsiyon ve Türkçeleştirmelerin merhum Dr. Haydar Bulak tarafından yapıldığı açıklanmaktadır. [Bu çok yararlı çalışmanın tek sakıncası, Türkçeleştirme konusundaki tutarsızlıktan olarak görünüyor. Dile hiç dokunulmaması, bazen yapıldığı gibi, eski sözcüklerin karşılıklarının notlarla gösterilmesi daha iyi olurdu. Bir de, Sayın İleri'nin Önsözünde yılbaşının 1919-20 yıllarında hâlâ Mart'ta olduğunun sanılması (s. 18) ve bunun s. 214 ve s. 251'deki açıklamalarda tekrarlanması yanlıştır.]

7. *"Cemiyet Geliri ve Siyasî Partiler"*, s. 5-9. Yazara göre, sınıflar ve devletler, cemiyetteki"istihsal şartlarının mahsûlü oldukları için, toplumun ziddiyetlerini ve sınıflarını ortadan kaldıracak çare, "istihsal vasıtalarının cemiyetleştirümesi"dir. Burjuva demokrasisi anlayışı sakat bir şeydir, çünkü "biri diğerinin (sermaye kölesi) olarak yaşayan insanların hukukça (müsavi!) olduklarını iddia etmek en gülünç bir yalandır."

8. Mümtaz Fazlı, *"Karl Marx"*, 10-12 (Namık İsmail'in çizdiği bir portre); Lem'i Nihat "Hortlak", s. 3-21; Anatole France (çev. Sadık Ahi), "Jaurès'ten Ayrılış", s. 22-23: ve s. 26: Marx, Engels, Kautsky, Lenin, Bebel ve Hillquit'in Almanca bazı kitapları. O günlerde ölen Lem'i Nihat için bak. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 528-30.

9. Türkçe, s. 24-25 ve Almanca, s. 27-28.

10. *Spartakusbund*, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nden kopmuş, K. Liebknecht, R. Luxemburg, F. Mehring ve C. Zetkin gibi ünlü önderleri olan aşırı solcu bir çevreydi. 1919 yılbaşında, bu grup Alman Komünist Partisi adını almış olmakla birlikte, ideolojisi itibariyle Bolşevik görüşten birçok noktada ayrılıyordu. (SPD iktidarının hoş görmesinden yararlanan, eski İmparatorluk ordusunun muhafazakâr subayları, 15 Ocak 1919'da Spartakistlerin ileri gelenlerini öldürerek bu hareketi bastırmışlardır.) *Kurtuluş'u* çıkaran çevre ise, genellikle solcu yönelimi tutmuş, fakat ince teorik noktalara eğilmek gereğini duymamıştı.

TİÇP üyeleri vatana döndükten sonra, onlardan bazılarının Almanya'da iken Spartakistler hesabına ücretli asker olarak ayaklanmalarda doğüştükleri söylenmiş ve bunlar "Türk Spartakistleri", "Ankara Spartakistleri" diye anılmıştı. Bu söylentiler doğru olsa bile, ideolojik anlamda bu adın

Solcu grubun Berlin'deki etkinlikleri uzun sürmemiş ve çevre üyelerinin çoğunun bir iki hafta içinde yurda dönmeleriyle, çalışma merkezi İstanbul'a kaymıştır[11].

2. *İstanbul Kurtuluş'u ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası*

Berlin'den gelen solcu çevre, ara vermeden İstanbul'da çalışmaya koyulmuştur. Temmuz sonlarında, Almanya'daki partiyi -adına "sosyalist" sözünün eklenmesiyle- Türkiye'de de resmen kurmak için hükümete başvurulmuş, fakat bu istek bir süre sürüncemede bırakılmıştır. Bu arada, çevrenin geleceği bakımından önemli bir olay, Fransa'da öğrenim görmüş olan Dr. Şefik Hüsnü'nün bu Alman kültürü almış gruba katılmasıdır. Hazırlıklar tamamlanınca, *Kurtuluş* aylık bir dergi olarak, "Sosyalizmden Bahseder İlim ve Sanat Mecmuası" kaydıyla 20 Eylül 1919 tarihinde yayımlanmaya başlamıştır. Hükümete ikinci bir müracaattan sonra, Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası da, 22 Eylül 1919 günü kendisini kurulmuş saymıştır[12].

kullanılması hatalıdır. "1919 yılı *boyunca* ve daha sonra, Almanya'da her devrimciye 'Spartakist' demek âdet oldu. Böylelikle Spartakistlerin gücü hakkında tamamen yanlış bir fikir yaratıldı ve katılmadıkları şeyler onlara izafe edildi." F. Borkenau, *World Communism*, s. 143.

11. Mustafa Kemal Paşa'nın *Bandırma* vapurundan Samsun'a çıktığı gün, *Akdeniz* vapuru da Almanya'dan getirdiği vatandaşlarımızı Haydarpaşa'ya indirmişti. Öğrenimlerine devam etmek üzere orada kalan (Vedat Nedim gibi) birkaçından başka, solcu çevrenin bütün üyeleri de bu vapurla gelmişlerdi. Berlin *Kurtuluş'unda* şöyle bir not vardır (s. 27): "Muhterem Okuyucularımıza: İstanbul yolu açıldı *(Kurtuluş)u ancak* bir nüsha çıkarabildik ve hatta münderecatının bir kısmını mürettiplerimizin yolculuğu yüzünden terke mecbur kaldık."

Fakat Berlin'de kalan çevre üyelerince *Kurtuluş'un* 1919 Ekiminde Almanca özel sayı olarak en azından bir kez daha yayımlandığını biliyoruz. Bak. *Tarih ve Toplum*, Sayı 65 (Mayıs 1989), s. 50-56. 16 sayfalık bu küçük dergide dört makale vardır: Mustafa Nermi, "Yeni Bir Tecavüz Aracı Olarak Milletler Cemiyeti"; Mümtaz Fazlı, "Türkiye ve İtilâf devletlerinin Emperyalizmi"; Nurullah Esat, "Uluslararası Sermayenin Sömürgesi Olarak Türkiye"; Vedat Nedim, "Türkiye Proletaryası ve Enternasyonal".

12. TİÇSF Yoldaş Defteri'ndeki Teşkilât Nizamnamesi'nin l'inci maddesine göre, fırka "ilmî sosyalizm esaslarına göre Türkiye işçi ve çiftçilerinin, iktisadî hukuk ve menfaatlerini siyanet ve müdafaa" amacıyla kurulmuştur. TİÇSF'nin beyannamesini hükümete vererek teşkil olunduğu haberi, *Kurtuluş'un* 20 Ekim 1919 tarihli ikinci sayısında yayımlanmıştır.

Yazarı, yayın yeri ve tarihi belli olmayan bir karşı propaganda kitapçığında (A. Sayılgan ve F. Tevetoğlu, bunun Emekli Hâkim General Şevki Mutlugil tarafından yazıldığını belirtiyorlar), Osmanlı Dâhiliye Nezaretinin İstanbul Emniyet Umum Müdürlüğüne yolladığı 21 Eylül 1919 gün ve 1284 sayılı bir yazıda, "TSİÇF'nın programı tetkik edildi, bu programın mevcut kanunlarımız hükümlerine ve bilhassa şer'î hükümlere aykırı olduğu görüldüğünden kabul ve faaliyetine müsaade edilmemiştir" denildiği ileri sürülmekteyse de *(İçimizdeki Düşman*, s. 16), bu doğru olmasa gerektir. Çünkü, fırka 1919 sonundaki genel seçimlere katılmıştır. Ayrıca, yirmi yıl sonra, İstanbul Valiliği Dâhiliye Vekâletinin 2/3/939 gün ve Ş. İ, B. 3: 10694 sayılı yazılarına karşılık olarak hazırladığı 27/4/939 gün ve 6733/7454 sayılı bir bildirimde, Mondros Mütarekesi'nden beri İstanbul'da teşekkül eden siyasî cemiyetlerin listesini verirken, TİÇSF'nin 22 Eylül 335 tarihinde kurulduğunu belirtmiştir. Bak. Hüsnü Himmetoğlu, *Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları*, cilt II, s. 53.

İşin gerçeği, *Kurtuluş'un* 1919 sonunda yayımlanan 4'üncü sayısının ön kapağının içinde açıklanmaktadır. Buna göre, TİÇSF Temmuz ayında beyannamesini hükümete [Damat Ferit Paşa kabinesi] vermiş, fakat Dâhiliye Nezareti bazı maddeleri uygun bulmayarak müracaatı reddetmiştir; yeni bir kabine kurulunca, Fırka 12 Eylül'de tanınmak için yeniden hükümete başvurmuş, fakat bu kere de resmî muamelenin tamamlanması sürüncemede bırakılarak ilmühaber ancak [Ali Rıza Paşa hükümeti zamanında] 17 Kânunuevvel 1335 günü verilmiştir. Bu gecikme yüzünden, TİÇSF'nin seçim kampanyası Emniyetçe geniş ölçüde engellenmiştir.

1919 Eylülünden 1920 Şubatına kadar 5 sayısı çıkan *Kurtuluş* dergisinde, sola yönelme, Türkiye'nin Avrupa ülkelerinin gelişmelerini izleme gereğiyle temellendirilmeye çalışılmıştır[12]. Dr. Şefik Hüsnü de ilk yazısında, buna benzer bir noktadan hareket etmektedir: Türkiye'nin iktisadî gelişimi kaçınılmaz bir şeydir. Böyle olunca, er geç solcu düşünüşe de yer verilecektir. Zaten, sosyalizmin sözcülüğünü yaptığı "proletarya" sınıfı, şehirli sanayi işçisinden ibaret değildir. Burada Şefik Hüsnü, doğru bir tanım ayracmdan hareket etmekle birlikte, Türk toplumuna uygularken -sosyalizmin bu ülkedeki müşterilerini çoğaltmak için olacak- büyük bir gevşeklik göstermiştir[13]. Zaten, aydınların "proletarya" kavramına girdiğini söylediği aynı yazıda, çelişkiye düşerek, onların insaniyetçi nedenlerle sosyalizm davasına yardım etmeleri gerektiğini de öne sürmektedir[14]. Dr. Şefik Hüsnü, ikinci bir

"İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın her nerede olursa olsun içtimaatına mümanaat edilmesi ve aksi halde takibat icrası hususunun, Dâhiliye Nezaretinden Polis Müdiriyetine iş'ar kılındığı haber alınmıştır." *Alemdar*, 20 Teşrinisani 1335'ten Tevetoğlu, s. 113.

13. H. S. [Merhum hocam Prof. Dr. Hamit Sadi Selen], "Kurtuluş Yolu," *Kurtuluş*, Sayı 1 (20 Eylül 1919), s. 1-4:

"Avrupa'da sanayiin inkişafı, memleketimizde mevcut sanatları az zamanda mahvederek iktisadî hayatımızı büsbütün başka bir mecraya soktuğu gibi bilhassa Harb-i Umumî esnasında kapitalizm usul-ü iktisadîsi millî iktisat namı altında bütün fenalıklarıyle memleketimizde yerleşerek istihsal artmayıp bilâkis eksildiği halde umumî servetin zararına bazı fertleri lüzumundan fazla zengin edip orta halliler için geçinmek imkânını giderdi, halk tabakalarını hemen kamilen zarurete duçar etti. Kapitalizm memleketimizde Avrupa'da olduğundan kat kat fazla tahribat yaptı. Emsali daha pek çok olan bütün bu hadiseler bizim Avrupa 'nın iç hayatını yakından takip etmek iztır arında olduğumuzu pek güzel ispat eder."

Sonuç olarak, Türk kurtuluş hareketinin de, "bütün medenî memleketlerde olduğu gibi" sosyalizme doğru yönelttilmesi gerektiğini savunan bu yazıdan başka, yine aynı sayıda başlayan (Mehmet Vehbi'nin Morris Hillquit'ten çevirdiği) "Sosyalizm Nazariye ve Tatbikatı" tefrikasının sunuş yazısında da, Türkiye için sosyalizmin Batılılaşmanın bir gereği olduğu öne sürülmüştür:

"Cemiyet-i beşeriye için yeni bir idare ve iktisat sistemi tesis eden bugüne kadar mevcut sistemleri kaldıran sosyalizm memleketimizde pek az tetkik edilmiştir. Asrın cereyanlarmdan memleketimiz uzak kalamaz. Ne Türkiye proletaryasının teşkilâtsızlığı, ne de Türkiye'nin sanat ve fabrikalar memleketi olmaktan ziyade çiftçi bir memleket olduğu iddiası bugün tamamiyle yeni ve ilmî esaslara müsteniden karşımıza çıkan sosyalizm sisteminin Türkiye'de tatbik olunamayacak bir şey olduğu neticesini veremez." (s. 14.)

14. "İlmî ve umumî mânasında, müreyves veya müktesep bir sermaye veya iradı olmayan, fikrî veya manevî herhangi bir sây sarfederek temin-i hayat eden ve bir sebep dolayısıyle çalışamadığı zaman medar-ı maişetinden mahrum kalan sınıf beşerin heyet-i mecmuasına dâhildir. Ve bizde bu sınıf halk: memurlar, tabipler, mühendisler, muharrirler, ilâh. nüfus yekûnunun pek büyük bir ekseriyetini teşkil eder." Şefik Hüsnü, "Yanıki Proletarya, " *Kurtuluş*, sayı 2 (20 Teşrinievvel 1919), s. 18.

Eski Türkçü-yeni sosyalist Ethem Nejat da, daha önceki bir yazısında Şefik Hüsnü'nünki gibi geniş bir proletarya anlayışını ifade etmiştir. Ona göre, şehirli sanayi işçisinden (lohnproletariat) başka, çiftçiler de proleterdir, uşaklar da, müstahdemler de, münevverler de, serseriler de, "Nüfusumuzun yüzde doksan beşi proletarya olan Türkün menfaat ve refahını sosyalizmde araması pek makul ve doğru bir çaredir." Ethem Nejat, "Proletarya Kimlerdir," *Kurtuluş*, Sayı 1 (20 Eylül 1919), s. 10.

15. "Âlicenap hissiyata mâlik mütefekkir ve mefkûreci sınıfa düşen vazife, bizden pekçok evvel bu sınıf kavgasına başlamış olan memleketlerde, sefil ve muzdarip tarafın, canı kanı pahasma yaptığı mühlik tecrübelerden sonra öğrendiği ve kabul ettiği -maksada vusule en sâlih- mücadele usulleriyle ve teşkilâtla, bizim genç proletaryamızı teçhiz ve büyük kardeşlerinin çektikleri azap ve işkencelere maruz kalmadan, kendisini kurtuluş yoluna isal etmektedir." (s. 21.) [Şişmanof

makalesinde, Türkiye'de toplumsal sınıfların varlığı ve çatışması üstüne fikirlerini açıklamıştır. Buna göre, "memleketimizde de 'Avrupa'da olduğu gibi' ahali, menfaatları, an'aneleri, ihtiyaçları müşterek sınıflara ayrılır ve bunlar iki esaslı sınıfa irca edilebilir: biri çalışan ve hiç bir şeye malik olmayan, diğeri her şeye malik olan ve çalışmayan". Ancak sınıfların varlığı, bu durumun bilincine varılmadıkça önemli değildir. Sınıf şuuru aracılığıyladır ki, ferdî maişet mücadelesi içtimaî sınıf cidaline döner. "Necat ve kurtuluşun başka çaresi yoktur. Selâmete isal eden yol tektir. Kim olduğumuzu öğrenmez ve birleşmezsek, para kuvveti, apaçık olan mukaddes hukukumuzu kıyamete kadar ayaklar altında ezdirir, çiğnetir"[16].

TİÇSF'ye gelince, bu partinin ilk giriştiği işlerden biri, öteki solcu kuruluşlarla ortak bir cephe meydana getirmeye çalışmak olmuştur. Fakat bu girişim başarıya ulaşamamıştır[17]. Bundan sonra, "Türkiye İşçi Derneği"ni ele geçirerek işçiler ara-

Raporunda, Ethem Nejat ile Şefik Hüsnü'nün 1919 yılında bir de *Kaplan* dergisi çıkardıkları öne sürülmektedir: s. 72.]

16. Şefik Hüsnü, "Bugünkü Proletarya ve Sınıf Şuuru," *Kurtuluş*, sayı 3 (20 Teşrinisani 1919), s. 45 ve 47.

Rasih Nuri İleri'nin *Kurtuluş*'lan dilce sadeleştirerekyeni harflere çevirtip yayımlamasından önce, Kerim Sadi hoca, bu dergilerin içindekileri sıralamış, ilk ve son sayılardan da birer yazıyı aktarmıştır: "Kurtuluş'un 'İlk Adım'ı," "Kurtuluş'un Beş Sayısı," "Hamit Sadi'ye göre Sosyalizm," *Ant*, Sayı 10, 11, 12 (Şubat-Mart-Nisan 1971), s. 82-84, 83-84, 81-83.

17. Bununla beraber, İntihabat Kanunu'nu protesto etmek için, bütün sol fırkaların işbirliğiyle İstanbul'da bir sosyalist ve amele mitingi düzenlenebilmiştir. Bak. Zenon [Ziynetullah Nuşirevan], "Ethem Nejat arkadaş", *Mustafa Suphi ve Yoldaşları*, s. 73-74 (Yeni basımı TÜSTAV Yayınları, Kasım 2004).

A. Sayılgan da elindeki "Özel Arşiv"den şu bilgileri aktarıyor: "Dr. Şefik Hüsnü (Değmer) 1921 yılında TİÇSF paralelinde, Türkiye İşçiler Derneği'ni teşkil etti. Sarafim Maksimos [Halkalı Ziraat mektebi öğretmenlerinden] Roland Genenzberg [Ginzberg, Halkalı Ziraat Mektebi'nden], Nikola Asmakopulo [Nikos Asimopulos], İlya Zaharya[dis] gibi Komintern elemanlarının da [!] yardım ve teşvikiyle Dr. Ş. H., aynı yıllarda 'Gençlik Cemiyeti', 'Beynelmilel Deniz İşçileri İttihadı', 'Beynelmilel Marangoz Cemiyeti', 'Beynelmilel Bina İttihadı (Federasyon)'m kurdu. 'Gençlik Cemiyeti' İstanbul'daki Hıristiyanlan Komünist yapmak amacını güdüyordu. *Solun 94 Yılı*, s. 84.

Bu sıralar, öteki solcu partilerden, bu çevreye yakın kimseler *Kurtuluş a* yazı yazmaya başlamışlar ve sonunda TİÇSF'na girmişlerdir. Örneğin, TSF'den Sadrettin Celâl "Devamlı Sulh ve Cemiyet-i Akvam," *(Kurtuluş*, Sayı 4-20 Kânunusâni 1920) ve SDF [Sosyal Demokrat Fırka]'dan Ziynetullah Nuşirevan ("Türkiye'de Sosyalizm Meselesi Üzerinde Mütalâalar," aynı sayı).

İ. Bilen'e ait olduğunu düşündüğümüz TKP *Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları* başlıklı broşürde şöyle deniyor: "İşte tam da o günlerde, İstanbul'da ilk komünist kümeleri savaşa girdi. Bu kümelerden biri, o zamanki Halkalı Ziraat Okulu'ndaydı. Bu kümenin özeğini iki işçi, iki usta kurmuştur. Biri, okulun demirci ustası İvan'dı. Bu yoldaş, harpte Rus ordusundan kaçmış. Türkler onu esir saymışlar. Okulda öğrenciler bu ustayı çok severlerdi. Ona "Bolşevik İvan" diyorlardı. İkinci usta, tornacı ustasıydı. Adı Ahmet'tir. İstanbulludur. Topane ve Tersane fabrikalarında çalışmıştır. Harp zamanında Almanya'ya usta işçilik için gönderilmişti. Orada devrimci Alman işçileriyle bağlanmıştır. Halkalı'daki kümenin başında öğretmenlik eden biri vardı. Bu küme 30 Ekim 1918'de Kadırga'da Ahmet ustanın evinde toplandı. Toplantıya gelenlerin arasında demiryolu işçileri, tramvay işçileri, şirket vapurlarında çalışan deniz adamları, marangozlar vardı. (...) Bu komünist küme fazla yaşamadı. 1919 Şubatında, polisin yaptığı bir arama-taramada, küme üyelerinden bazdan tutsak edildi. Kimi de Anadoluya geçti, cepheye gitti." (s. 4)

Kurtuluş'un partiler dışı bir aydın olan Prof. Dr. İsmail Hakkı [Baltacıoğlu] ile yaptığı röportaj (Sayı 5, 19 Şubat 1919) "Sosyalizm Telâkkileri - Mütefekkirlerimiz Arasında", A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 117-19'da özetlenmiştir.

sında bir birlik yaratmayı denemiş ve yaklaşan yıl sonu seçimlerinde bu hareketten yararlanmak istemiştir[18]. 1919 genel seçimlerinde, TİÇSF İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Niğde'den birer aday göstermiş, Çorum'dan da bir zat Fırka programma dayanarak adaylığını koymuştur. İstanbul adayı Mehmet Vehbi 14 oy almış, İzmir'de seçim yapılmamış, öteki illerdeki adaylar da herhangi bir başarı sağlayamamışlardır[19].

Merkezi Babıâli'de Çiftçi Kütüphanesi'nde olan TİÇSF'nın reisi Mehmet

18. Bak. *Tarik*, No. 91-92 (24-25 Ekim 1919), s. 1.
'Mebusan intihabında kendi sınıflarına ait hukuku müdafaa için görüşmek üzere amele, işçi, mavnacı, salapuryacı, küçük esnaf ve bilcümle erbab-ı mesai" TİÇSF ve Türkiye İşçi Derneği tarafından Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosunda 24 Ekim 1919 Cuma günü bir kongre halinde toplanmaya davet edilmiştir.

Prof. Gökbilgin bir kitabında, 25 Teşrinievvel 1335 tarihli *İkdam* gazetesinden naklen, bu toplantıyla ilgili geniş bilgi vermektedir. Buna göre, Ferah Tiyatrosunda İstanbul işçilerinin 2000 [?] delegesi toplanmıştır. Yazar bu toplantının, Ekim ortalarındaki 1300 işçinin katıldığı Tersane grevinden hemen sonra geldiğine işaret etmektedir. Bak. *Millî Mücadele Başlarken II*, s. 136-140: "İstanbul'da işçi hareketi başlıyor, işçi grevi, işçi hakkını müdafaa için ilk toplantı".

19. Bak. *Kurtuluş*, Sayı 4 (20 Kânunusani 1920), s. 80 ve iç-arka kapak.
Tunaya, *Alemdar*'dan naklen, Ethem Nejat ve (Tophane Fabrikasından) Süleyman Usta'nın da TİÇSF İstanbul adayı olduklarını yazmaktadır: *Türkiye'de Siyasî Partiler*, s. 439/n. 8. Oysa yakınlarından da öğrendiğimize göre, Ethem Nejat bu fırkanın Eskişehir adayı olmuştur. Süleyman Usta da Niğde adayı olsa gerektir.

İfbam gazetesinin 1919 Ekim ayı ortalarında, seçimlerle ilgili olarak açtığı bir okuyucu anketine gelen -sosyalist adaylar üstüne- cevaplar için bak. *Katkı*, Sayı 11 (Şubat 1975), s. 13-15.

TİÇSF İstanbul adayı M. Vehbi [Sandal]'m 23 ve 27 Teşrinievvel 1335 tarihli *Akşam* gazetelerinde çıkan iki mektubu için bak. *Türk Solu*, Sayı 5 (15 Aralık 1967), s. 8 ve *Katkı* (yalnız ikinci mektup], Sayı 13 (Nisan 1975), s. 9-13.

Seçim sonuçları, özellikle Mesaî Fırkası'ndan Numan Ustanın mebus olması, sol çevrelerde çok tartışılmıştır. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkıda* bunun iki örneği verilmektedir: 24 Aralık 1919 tarihli *Vakit*'te TİÇSF ileri gelenlerinden biriyle yapılmış bir mülakat (s. 358-62); 29 Aralık 1919 tarihli *İfham*'da. çıkan "Sosyalizmde Devekuşları" (s. 531-33). Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları/TKP Kuruluş Kongresi, Baku 1920 tutanaklarında ise, Numan Ustanın seçilmesi konusu "şiddetli alkışlara" yol açmıştır. (Türkiye İştirakiyun Teşkilâtlarının Birinci Kongresi (bkz. TKP Kuruluş Kongresi), der.: Emel Seyhan Atasoy - Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, Kasım, 2008, s. 187.)

Son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda -Reşat Hikmet beyin ölümü, Fuat Selim beyin de istifası üzerine- boşalan iki İstanbul mebusluğu için (1920 Mart başında olacak), bir ara seçim yapılmış, fakat fesih üzerine hükümsüz kalmış, hatta verilen oylar sayılmayarak seçim sandığında unutulmuştur. TBMM'nin İkinci Dönemi için 1923 yazında yeni seçimlere girişilince, bu sandığın içindeki oylar -sırf merak için- sayılmış ve şu sonuçlar çıkmışrır.

468 müntehib-i sâniden 313'ünün iştirak ettiği bu intihaba göre en yüksek reyler:
Evkaf müsteşar-ı sabıkı Münir bey (175),
Kurtuluş gazetesi müdürü Vehbi bey (160),
Mâbeyn başkâtib-i sabıkı Cevat bey (61),
Ayrızade Hasan Tahsin bey (53). *İkdam*, 1 Temmuz 1923

Demek ki, fesih biraz gecikseydi, TİÇSF'nin genel başkanı, TBMM'de de üye olabilecekti! Bu habere dikkatimi çeken Prof. Dr. T. Z. Tunaya'ya teşekkür borçluyum.

TÜSTAV Komin tern Arşivi'nde yer alan ve aşağıda vereceğimiz yeni belgelerde Mehmet Vehbi'nin Niğde adayı olarak el ilânı ve seçim beyannamesi vardır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla Mehmet Vehbi önce Niğde'den aday gösterilmek istenmiş, ancak sonradan İstanbul adaylığına kaydırılmıştır.

Vehbi (daha sonra ressam Namık İsmail), kâtib-i umumisi Dr. Şefik Hüsnü idiler[20]. Bu parti 1919 yılının sonlarında İstanbul'da solcu bir cephe kurmak için girişti̇ği denemelerde basan kazanamadığı gibi, çıkarılan dergi de, 19 Şubat tarihli 5. sayıdan sonra, 16 Mart 1920'de İngiliz'lerin İstanbul'u işgal etmeleri üzerine durdurulmuş, *Kurtuluşun* yayımlanması Müttefik sansürü (ya da Damat Ferit Paşa hükümeti) tarafından yasaklanmıştır[21].

20. Tunaya, s. 438. Bu kaynakta, parti kurucu ve idarecilerinin arasında gösterilen Çiftçi Kütüphanesi sahibi Ahmet Akif (Ethem Nejat'ın Üsküdar'dan mahalle arkadaşı), aslında dükkânını bu çevre üyelerine açmaktan başka herhangi bir solcu faaliyeti olmayan bir zattır. (Hakkında bir yazı için bak. "100 Kilodan Şişmanlar Cemiyeti Reisi," *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1929.)

Bir polis raporundan aktarıldığına göre, partinin ileri gelenleri arasında, *Kurtuluş'ta* adı geçenlerden başka, İstanbul Sultanîsi Türkçe Muallimi Safiyettin, Zeytinburnu Fabrikasında Ustabaşı Kâmil, Tophane Fabrikası Müstahdemlerinden Faruk, İmalât-ı Harbiye Mektebinden Muallim Ferit de vardır. Bak. Nejdet Sançar, "Türkiye'de Kızıl Teşekküller - 1," *Mücadele*, Sayı 8 (Ekim 1964), s. 16.

21. "Partimiz azaları da Ferit hükümetinin takibat ve tazyikatına maruz kalmıştı. Parti heyet-i idaresi, miUetimizin mevcudiyetine suikast edenlerin dahilî ve haricî bir hiyanet çemberi içine aldıklan İstanbul'da, mücadeleye devam ile kuvvetlerimizi israf etmekten ise tahdid-i faaliyet etmeyi, selâmet-i milliye namma daha müreccah bulmuştu. Bu sayede birçok şuurlu arkadaşlarımızın Anadolu'da istiklâl-i millî mücadelesine iştirak etmeleri imkânı hazırlanmış oluyordu."

"TİÇSF'nin Beyannamesi", *Aydınlık*, Sayı 15 (Mayıs 1923), s. 405. *[TKP Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları*, s. 6'da, *Kurtuluş'un daha*. sonraları Kırşehir'de çıktığı belirtilmektedir(?).]

1919'da İSTANBUL'da TÜRK KOMÜNİST (BOLŞEVİK) PARTİSİ

Mustafa Suphi'nin 1918 Nisanında Moskova'da "Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesinin Türkçe naşir-i efkârı" olarak yayımlamaya başladığı *Yeni Dünya* gazetesi, 8 Eylül 1918 tarihli 8. sayısında "Türk Sosyalist Komünistleri Fırkası"nın, 10 Şubat 1919 tarihli 12. sayısında ise "Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Müslüman Merkez Bürosu huzurunda Türk Teşkilâtı"nın organı olmuştur.

Nisan 1919'da Kırım'a taşınan *Yeni Dünya* burada -yazım Taşkent'e gitmeden önce- "Türk Komünistler Teşkilâtı "nın organı olarak Mayıs sonuna kadar 14 sayı daha çıkmıştır. Komintern arşivinde bulunan, değişik belgeler Mustafa Suphi çevresinden değişik zamanlarda İstanbul'a gönderilmiş kişilerin faaliyeti hakkında bilgi veriyor. Bilindiği gibi 1920 Eylülünde Bakû'de toplanan Türkiye İştirakiyun Teşkilâtları I. Kongresinde İstanbul Komünist Grubu adıyla 2 değişik grubun raporları, Lütfi Necdet, Latif (redaksiyondan geçirilerek Bakû'de yayınlanmış olan matbu metinde yer almamıştır), İsmail Hakkı ve Ethem Nejat tarafından sunulmuştu[22]. Kongrede bu raporları sunanlardan Lütfi Necdet'in Hüseyin Sait ve Baha Ali ile birlikte 15 Haziran 1920 tarihinde Mustafa Suphi'ye yazdıkları mektup[23] o tarihe kadarki faaliyetin genel tablosu gibidir ve aşağıdaki belgeleri anlamak açısından son derece önemlidir. Anlaşıldığı kadarıyla İstanbul'da bu grubun çalışmaları, harp esirlerinin dönüşüyle ve özellikle *Yeni Dünya*'da imzasına rastlanan İsmet Lütfü ile Cevdet'in gelmesiyle biçimlenip canlanmıştır. Konunun daha rahat takip edilebilir olması için referansları verilen yazılardan gerekli bölümleri buraya aktaracak ve kronolojik sıra yerine genel bilgiyi aktardıktan sonra daha eski tarihli belgeleri aktaracağız.

Lütfi Necdet, 15/16 Eylül 1920'de yapılan Altıncı İçtimain 1. ve 2. Celsesinde yaptığı konuşmada şöyle demektedir:

> Rusya'da inkılâp başladığı ve şiarını dünyaya neşretmeye başladığı zaman tabii bu hususta istanbul'da münevver ve avam tabakası da malumat almak istiyorlardı. Rusya inkılâbı başladığı zaman üseranın bir kısmı istanbul'a geliyordu, istanbul'un muhtelif mahallerinde malumat veriyorlar ve halkı tenvir ediyorlardı. Mütarekeden sonra halk iki şık karşısında kaldı. Biri içtimaî inkılâp, diğeri emperyalist hükümetlerin nüfuzuna girmek. Halkın kısm-ı umumîsi kendilerini içtimaî inkılâpla alâkadar görüyordu. İlk defa bu teşkilâtın Moskova'da akdettiği birinci kongresinden haberdar olan arkadaşlar istanbul'a gelmiş ve izahat vermişlerdi. Ve Yeni Dünya namında bir gazetenin çıktığını da söylediler ve bu babda arkadaşlar istanbul'da da iştirakiyun şubesini de açmak istediler. 1919 tarihinde, zannederim 15 Haziranda olacak, Heyet-i Merkeziye Moskova'dan Kırım'a nakl-i faaliyet etmişti.
>
> Sonra dört arkadaş Kırım'dan istanbul'a gelmişlerdi, inkılâba ait bazı eserler-

22. Bkz.: *TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLATLARININ BİRİNCİ KONGRESİ*, Der. Emel Seyhan Atasoy - Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 181-183.
23. Bkz. *Haziran - Eylül 1920 TÜRKİYE İŞTİRAKİYUN TEŞKİLATI*, Der.- Banu İşlet - Cemile Moralıoğlu Kesim, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 127-130.

le Yeni Dünya gazetesini de getirmişlerdi. Bu tarihten 3 ay sonra da Odesa'dan İstanbul teşkilâtına memur, reis ve azalardan birkaçı gelmişti ve orada da bu arkadaşlarla faaliyete başlanıldı ve 12 kişiden ibaret bir heyet vücuda getirildi[24].

Sonradan ingilizler tabiatıyla bu teşkilâtı haber aldılar ve arkadaşlarımızın bir kısmı tevkif edildi. Bir kısmı ise Çanakkale'de cebrî işlerde istihdam edilmek üzere nefyolundular. Bundan sonra teşkilât alenen çalışmaya muvaffak olamadı. Beray-ı teşkilât bilahare gelen yoldaşlarımız, bilhassa kayıkçılar, hamal arasında çalışıp, yaptıkları propagandalarla onları tenvir ediyorlardı. Biz beş Mart'ta İstanbul'dan hareket ettik, çünkü İngilizler tarafından şiddetli takibata maruz kaldığımız için alenen çalışamıyor, fazla bir şey yapamıyorduk.

Yine yukarıda sözünü ettiğimiz ve genişçe bir bölümünü aktaracağımız Lütfi Necdet, Hüseyin Sait ve Baha Ali'nin mektubunda da komünist faaliyetin biçimlenip gelişimi şöyle aktarılmaktadır:

Moskova/15 Haziran 1920

Muhterem Suphi yoldaş,

Bilhassa arz-ı hürmet ederiz, istanbul'dan buraya gelmiş olan biz üç yoldaş size kendimizi takdim ederiz ki:

1- Sizinle evvelce Kırım'da Yalta'da çalışıp Odesa'dan istanbul'a giderken tevkif edilen Hüseyin Sait, 2- Mumaileyhin amcazadesi olup istanbul'da gruba dâhil olan Lütfi Necdet, 3- Zeki Paşa mahdumu Lütfü'nün [İsmet Lütfü kastedilmektedir] eski arkadaşlarından ve Cevdet Ali'nin esareti arkadaşlarından Baha Ali.

Şimdi size muhtasaran seyahatimizi arz edeceğiz: Lütfü ile Cevdet istanbul'a geldikten sonra bir dereceye kadar faaliyete başlanmış idi. O esnada istanbul'da ingilizler elinde Hüseyin Sait, İbrahim ve Hüsnü Halil mevkuf bulunuyorlardı. Aynı zamanda Lütfü de taht-ı tevkife alındı[25]. Pederi o zamanlar Adliye-i Askerî Reisi bulunduğu için vuku bulan müracaat-ı mütevaliyesi semeresi olarak on beş gün sonra tahliye edildi. Bir müddet sonra da diğer arkadaşlar tahliye edildi. Bunlardan Hüsnü Malatya'ya gitti. Diğer rüfeka mesaide devam ediyordu. Son günlerde sizin eski arkadaşlarınızdan Ahmet Bedevi [Kuran] dahi gruba dâhil olmuş idi. Bu itibarlar ile saha-i faaliyet oldukça hal-i mükemmelliyete giriyordu ki; bizlerin Moskova'ya gönderilmekliğimize karar verildi ve 5 Mart 920 tarihinde İstanbul'dan hareket ettik. Batum tarikiyle Bakû'ye geldik. Bakû'de üç hafta kadar tevakkuf ettikten sonra 22 Nisan 920 tarihinde Moskova'ya geldik. Şimdi size muhtasaran yoldaki tesadüf ettiğimiz vakaları arz ettikten sonra buradakileri de izah edeceğiz.

(...) Moskova'da behemehal sizi bulacağımıza emin idi isek de maateessüf görüşemedik ve Taşkent'te olduğunuzu haber aldık. Çok müteessiriz ki Bakû'de iken sizin Taşkent'te olduğunuza vâkıf olamamışız. Eğer olsa idik bittabi Bakû'den oraya gelir ve oradan da buraya gelirdik. Her ne ise buraya geldiğimizde size telgraf verip kabil olursa Moskova'ya gelmenizi rica etmiş idi isek de bu da mümkün olmadı. Nihayet sizin Bakû'ye

24. Bu 12 kişinin adları aşağıda verecceğimiz raporda yer almaktadır.

25. Bombacı Lütfi olarak da anılan İsmet Lütfi'nin tutuklandığı Fransız arşivlerinde 19 Aralık 1919 tarihli bir belgede şöyle belirtilmektedir: "Rusya'da Bolşeviklerle uzun zaman işbirliği yapmış olan İsmet Lütfi Bey, İngiliz makamlarınca tutuklanmıştır." SHAT (Service historique de l'Armée de terre), 20 N 167, SR marine, 2. Bureau, carton: 57, dossier: 2. Bu belgeden yararlanmamızı sağlayan Sayın Erol Ülker'e teşekkür ederiz.

gideceğinize dair telgraf aldık. Bir gün makine başında görüşmek üzere tayin ettiğiniz saatte telgrafhanede bulunduk ise de aksi tesadüf yol bozuldu görüşemedik. En son hareket ettiğinize ve bizim avdetimizin Kafkasya tarikiyle olması hakkındaki telgrafınızı da aldık...

Biz buraya geldiğimiz zaman İstanbul'dan getirdiğimiz daklada (rapor) ilâveten bizim yoldaki müşahedatımız ve saire hakkında bir de daklad biz ilave ederek[26] lâzım gelen makamata vermiş idik. Netice itibariyle Kuva-yı Milliye ile anlaşmak üzere buraca bir heyet gönderilmeye karar verilmiş idi ki o esnada Halil Paşa ile Doktor Fuat[Sabit] da Moskova'ya geldiler...

(...)

İstanbul'dan şimdilik hiç bir malumatımız yok. [İsmet] Lütfü, Cevdet [Ali], Ahmet Bedevi [Kuran] oradaki grubun başında idiler. Bizden pek yakın zamanda hareket etmekliğimiz hakkında rica etmişlerdi. Fakat vaziyet hiç ümit edilmedik şekillere girdi. Kim bilir adamlar orada ne yapıyorlar?! Kabil olursa, oradan gidecek bir kimse olursa, zat-ı âliniz [İsmet] Lütfü'ye bir mektup yazınız.

İstanbul'da pederiniz sıhhat ve afiyettedir. Buraya hareketimizden mukaddem arkadaşlardan Baha Ali kendisi ile görüşmüş idi. Bu hususun tafsilatını size geldiğimiz zaman veririz. Başka yazacak bir şey yok. Sizi ve oradaki yoldaşları hürmetle selâmlarız.

Lütfi Necdet, Hüseyin Sait, Baha Ali[27]

Şimdi de bu mektupta sözü edilen 5 Mart 1920'den önce yazılmış raporun ve yolda yazıldığı ifade edilen Mart 1920 sonlarına tarihlenen ek raporun incelenmesine geçebiliriz. Raporlarda da görüleceği üzere verilen bilgiler oldukça kaba ve kimi bilgiler yanlıştır. Bir yerde Türkiye Sosyalist Fırkası olarak bilgi verilen bir parti, hemen arkasındaki ek raporda Türkiye Sosyal Demokrat Fırkası olarak anılmakta, *Kurtuluş* dergisini İştirakçi Hilmi'nin çıkardığı ileri sürülmektedir. Ahmet Anzavur ile ilgili aktarılan bilgiler ise özellikle araştırılmaya muhtaçtır. Raporu verenlerin ve adı geçenlerin birçoğu hakkında ne yazık ki gerek geçmişleri, gerekse daha sonraki faaliyetleri konusunda elimizde bilgi yoktur.

Enformasyon Şubesi Belge No. 348

Komünist Partisi Merkez Komitesi Prezidyumu'na

Türkiye-İstanbul müteşebbis Komünist Partisi'nin Çalışma Raporu

Değerli yoldaşlar.

işbu raporun konusunun grubumuzun Türkiye'de propaganda işlerini teşkilâtlama alanındaki ilk adımları olması öngörülmüştü, ama işgalci polisinin giriştiği ve bizleri de kapsayan çok sayıdaki tutuklamalar sonudUnda herhangi bir adım atma olanağı kalmadı.

Biz ancak şimdi, hapisten çıktıktan sonra, dağıtılan teşkilâtı yeniden düzene koyup oldukça kısa bir sürede bizlere sempati duyan akımlarla ilişkiye geçtik.

26. Bu dakladlar hemen mektuptan sonra yer alacaktır.
27. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 2, Klasör No: 2_36, Belge No: 468-472 [Eski Türkçe].

Bu bakımdan şunları başardık:

1/ Türkiye Millî [Kongre] Partisi ile irtibat sağladık. Niteliği bakımından bu parti tertemiz komünist ülkülerin taşıyıcısı olamaz ve bizim programımız bu parti tarafından reddediliyor. Ama taktik bakımından onun liderleri bizimle belirli konularda ilişki anyor. Biz bu partinin teklifi üzerine (...) sağladık ve asgari sayıda savaş gemileri (...) Bu şartlarla Millî Parti, Boğazları kapatmayı ve Antant birliklerini Türkiye topraklarından atmayı yükümleniyor ve bunun sonucunda iktidarın Millî Parti'ye geçmesini öngörüyor. Liderlerinin görüşüne göre, bunu gerçekleştirmek zor değil, çünkü hükümetin bugünkü üyelerini kendi adamları sayıyor. Biz Millî Parti'nin bu konudaki ağır yanılgısının bilincindeyiz: Sultan hükümeti Antant emperyalistlerinin elinde zavallı bir oyuncaktı ve bu durum devam ediyor. Bundan başka, Millî Parti'nin işçi ve köylü yığınlarını yeni bir askeri serüvene çekme çabası, burjuva emperyalist ittihat ve Terakki kliğinin gerçek yüzünü ortaya koyuyor ki, Millî Parti onun yeni bir suretini teşkil ediyor. Onun taktik deneyimden tamamen yoksun olması ve derin burjuva niteliği, bu ilkel siyasî teşkilâtla ortak çalışmamızı imkânsız kılıyor.

Biz bu partiyle bağlantıyı devam ettiriyoruz: Meselâ idrisov ve Veli ibrahimov yoldaşlar, Millî Parti'den de talimatlar alarak ve bu partinin MK'nden 400 Türk lirası alarak, yerli komünistlerle bağlantı kurmak üzere tek başlarına Kırım'a gittiler.

2/ ikinci bağlantımız, yani Türkiye Sosyalist Partisi ile bağlantımız da zayıf. Çünkü onun genel taktik rotası Millî Parti'nin ağır baskısıyla müphemleştirilmiş ve oportünist nitelikte. Siyasî tip olarak Türkiye Sosyalist Partisi, bizim eski halkçı devrimci partimize yakın nitelikte ve proletarya diktatörlüğü ülküsünü hor görüyor. Bundan başka onun zayıflığının ve yığınlar arasında etkisinin neredeyse sıfır olmasının bir başka sebebi, Türkiye'de sefil ve bezgin halk yığınlarının genel durumunda ve hiç bir yandan yardım alamamasında yatıyor. Bu son husus bize Türkiye Sosyalist Partisi'nin YÖNETİMİNİ ELE GEÇİRME umudu veriyor.

3/ Süleyman yoldaşın [?] grubu (adresini III. Enternasyonal verdi) da bizimle gün be gün bilgi teatisi yaparak bağlantılı durumda. Süleyman yoldaşın bizim çalışmalarımıza karşı anlaşılmaz aşırı tutucu güvensizliğine rağmen, o bize en yakın.

Biz liman işçileri ve garnizondaki askerler arasında komünizm propagandasını onlarla birlikte ve oldukça başarılı şekilde yürütüyoruz: Liman ve asker hücreleri kuruluyor, asker hücresini, ancak I/II-1920'de koopte edilen Hasan Bey yoldaşf?] yönetiyor.

4/ Yukarıda bahsedilen bağlantılardan başka biz yerli komünist Bulgar grubuyla birleşme yönünde adımlar attık. 5 Mart günü toplantı yapılacak ve bu toplantıya Filistin Yahudi Komünist Grubu'ndan da iki delege katılacak.

5/ İstanbul'da bizden bağımsız olarak, ama bizlerle irtibatı bulunan küçük, fakat bir Bolşevik subaylar grubu faaliyet yürütüyor. Yöneticisi Yüzbaşı Cevdet Ali.

6/ Bizlerle çalışan yoldaşlardan Bekir Bey ve Çerkez Hasan, Anadolu Çerkezleri arasında büyük etkiye sahip.

Kürtler hiçbir propagandadan etkilenmiyor, Sultancı olarak kalıyor, eşkıyalığa devam ediyorlar.

7/ Bizim grubumuz taşrada Bursa, Gemlik, Trabzon ve Erzurum'da faaliyet yürüten 3-5 kişilik küçük şubeler kurdu.

Hâlihazırda bizimle benzer bütün dağınık teşkilâtları birleştirme yönünde etkin

adımlar atmış bulunuyoruz. Sizden ilgili talimatları vermede gecikmemenizi ısrarla rica ediyoruz. Bu talimatlar olmadan, birleşme davası hayli zorlaşıyor. Bütün faaliyetlerin merkezileştirilmesi için ve bu çalışmamızın onaylanması durumunda bize merkezi yetkiler verilmesi yönünde kesin talimat verilmesini bekliyoruz.

Konferanslara hazırlıkları artık tamamladık. Konferansların çalışma gündeminde, bütün devrimci parti ve grupların Mart ortaları için öngörülen kongresi olacak. Kongreye Millî Parti'den, Türkiye Sosyalist Partisi'nden, bizim gruptan ve Türk asker teşkilâtından (Cevdet) delegeler katılacak. Kongre yeri İstanbul. Delegeler: Hilmi yoldaş /Sosy. Parti./, Şeref Bey /Millî parti/ vb.

Önümüzdeki günlerde grubumuzun kendi gücüyle hazırlanan 1/3 vel/4 yapraklık Türkçe yayın organı Yeni Dünya'nın ilk sayısı çıkacak. ... vasıtasıyla alınan para 200 Türk lirası. Anadolu ve B... için bildiriler hazır, icra Komitesi /Hmelnitskiy yoldaş/ ile bağlantı için Odesa'ya kuryemizi gönderme işi parasızlık yüzünden gerçekleştirilemiyor.

Mali rapor

Alınan para		Harcanan para
1/1000 (bin) ingiliz lirası		
	1/ Tutuklanma sırasında	1750 TL
2/ 200 Türk lirası		
	el konuldu (ingiliz lirası)	500
	2/ Sivastopol'da tutuklanan Odesa kuryelerinin serbest bırakılması için	300 TL
	3/ Yoldaşların Kınm'dan çıkması için rüşvet	300 TL
	4/ Ali Nedim yoldaşa - Trabzon	150 TL
	5/ Sabri yoldaşa - Erzurum	150 TL
	6/ Anzavur Bey ile bağlantı için	150 TL
	7/ Necat Mustafa yoldaşın Anadolu'ya gönderilmesi için	150 TL
	8/ Cevdet Ali yoldaşın Mustafa Kemal Paşa'ya gönderilmesi için	100 TL
	9/ Konferans ve kongre hazırlıkları için	400 TL
	10/ Raporun, Yeni Dünya'nın ve bildirilerin gönderilmesi için	250 TL
		3700 TÜRK LİRASI
		3700 TL

Bizim gruptaki yoldaşlar bedava çalışıyor. MK'dan para gönderilmesi son derece önemli. Artık yerli mali kaynağımız kalmadı. Talep ettiğimiz talimatlar, yetkiler ve paralar gönderilirse, tamamıyla başarılı faaliyet yürütebilmeyi umuyoruz: Antant'ın Türkiye'de partinin mücadelesine karışmama anlamında politikasının aydınlanması, önemli güncel taktik görevleri gerçekleştirmemizi önemli ölçüde kolaylaştıracak, yakın gelecekte dev-

rimci işçi köylü yığınlarını dünya sosyalist devriminin şanlı bayrağı altında yönetme açısından bizlere geniş çapta imkân sağlayacak.

Yoldaş selamlarıyla.
Başkan İ[smet]. Lütfü.
Sekreter Cevdet Ali.
MÜHÜR

Enformasyon Şube Şefi
[imza][28]

RKP (bolşevik) MK'ne

Türkiye'de çalışan Türk Komünist Grubu MK raporuna ilâvedir

I. SON ZAMANLARDA TÜRKİYE'DEKİ DURUM

Antant ile Türkiye arasında bir buçuk yıl önce yapılan mütarekeye göre Türkiye Çanakkale Boğazı'nı İngiliz gemilerine açtı. Boğazın açılmasıyla İngiliz gemileri İstanbul'a girdi. Türk hükümetinin zayıf durumundan yararlanan Antant, mütarekeyi ihlâl ederek İstanbul'a askeri birlikler sevk etti. Baştan 10 bin olan asker sayısını, son zamanlarda 60-65 bine yükseltti. Antant birlikleri Türkiye başkentine gelir gelmez önce özel, daha sonra ise hükümete ait ev ve binaları askerler ve kurmaylar için istimlâk etmeye başladı.

Bu olaydan kısa bir süre sonra Yunan birlikleri İzmir'i işgal etti. Fransız işgal birlikleri ise Kilikya'yı, Maraş'ı ve Urfa'yı ele geçirdi. Kilikya'nın ve İzmir'in işgali sırasında Fransızların himayesinde yerli Ermeniler ve Rumlar, Türkler üzerinde kırım uyguladı. 10 bine yakın savunmasız Türk katledildi, İzmir'de kırım bugün de durmuş değil. Türk nüfus işgal ve kırıma, işgal birliklerine karşı aralıksız savaş yürüten isyan grupları ve partizan çeteleri oluşturarak cevap verdi.

Türk hükümeti Antantın tutumunu protesto etti, ama bu protesto çok zayıftı ve bu yüzden başarısız oldu. Başka türlü de olamazdı. Çünkü bu hükümet fiilen Antant'ın etkisi altında bulunuyor. Hükümetin çığlığa benzeyen protestosuna rağmen Antant, istanbul ve Türkiye'nin kimi diğer kısımlarında "düzeni sağlamak" için, sadece "geçici olarak" bulunduğunu iddia ediyordu.

Bütün bunlar Türk nüfusu arasında işbaşındaki hükümete ve Antant'a karşı memnuniyetsizliğin hızla artmasına elverişli zemin hazırladı. Sonuç olarak, Türk ordusunun kalan kısmının bulunduğu ve genel olarak Türkiye'de devrimci hareket için zeminin hazırlanmakta olduğu Anadolu'da hareketlenme başladı.

İttihat ve Terakki Fırkası'ndaki Antant karşıtı grup üyeleri bundan yararlanarak Mustafa Kemal ve Rauf Bey'in şahsında Türk hükümetinden Anadolu'daki askeri birlikleri teftiş bahanesiyle oraya gönderilme hakkını kazandı. Onlar da geçen yılın Mayıs ayında Anadolu'ya varınca Millî kongre toplayıp Antant'a karşı tutumlarını kesin şekilde ortaya

28. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 72-73 [Rusça].

koydu. Kongreye Anadolu temsilcilerinin yanı sıra Asya Türkiye'sinin işgal altındaki belcelerinden temsilciler de katıldı.

Kongrede Antantın tutumuna karşı protesto beyannamesi kabul edildi, beyannamede işgal birliklerinin istanbul'dan çekilmesi konusunda ısrar edildi, aksi halde silâhlı güce başvurulup çekilmelerinin sağlanacağı belirtildi. Kongre Türkiye'nin bölünmesine, bu arada Ermenistan'ın kurulmasına (Ermeniler barış konferansında yedi Türk vilayetiyle dört Kafkasya eyaletinden Büyük Ermenistan kurulması için çabalıyordu) karşı protesto sesini yükseltti.

Bu protesto metni istanbul'a gönderildi, ama Antant ve Damat Ferid Paşa hükümeti buna suskunlukla cevap verdi.

Bunun üzerine Anadoludakiler istanbul ile her tür bağlantıyı kesip İstanbul hükümetinden bağımsızlıklarını ilân etti. Ardından Kuvayı Milliye partisi kuruldu. Parti her yola başvurarak Antant'ı ve kuklalarını devirmeyi amaç olarak ilân etti. Anadolu topraklarında bütün iktidar isyancıların eline geçti. Aydın vilayetindeki (İzmir) Yunan ordularına karşı cephe kuruldu. Bu cephenin kurulmasıyla isyancılar işgal ordularının Küçük Asya içlerine doğru daha da ilerlemesini durdurdu ki, silâhlı mukavemet gösterilmemesi durumunda bunun gerçekleşmesi kaçınılmaz olacaktı.

Bu gelişmeden üç ay sonra Sivas'ta ikinci kongre toplandı. Bu kongreye öncekinden daha çok insan katıldı ve kongre daha düzenli geçti. Kongrede her yola başvurarak Damat Ferid Paşa hükümetini alaşağı etme ve silâh gücüyle Türk halkının hürriyetini savunma yönünde kesin karar alındı. Kongrede Millî Meclisi toplama kararı da alındı, istanbul hükümeti isyancılara karşı savaşma imkânı olmadığını gördü, tamamen güçsüz olduğunun bilincine vararak, Antant'ın bütün ısrarına rağmen, istifa etti.

Oluşan bu durum hiç de hoşuna gitmediği için Antant uzlaşma yoluna gitme kararı aldı. Yeni kabineyi kurma görevini Sultan Meclisi Ayan üyesi Ali Rıza Paşa'ya verdi.

Ali Rıza isyancılarla görüşmeyi denedi ve bu amaçla Bahriye Nazırı Salih Paşa'yı Anadolu'ya gönderdi. Görüşmeler Amasya'da (Sivas yakınlarında) yapıldı. İsyancılar yeni millet meclisi için seçime gidilmesi şartıyla iktidardan vazgeçebileceklerini bildirdi. Ali Rıza hükümeti bunu kabul etti ve görüşmelerden üç dy sonra istanbul'da yeni millet meclisi kuruldu. Seçimlerde Mustafa Kemal taraftarları, yani Antant yanlılarına karşı olanlar ağırlıklı başarı kazandı. 120 kişilik Mecliste onlar 75 sandalye kazandı, ingiliz yanlısı Hürriyet ve İtilaf Partisi yalnızca 20 kişi çıkarabildi. Diğer üyeler isyancıların temsilcilerine yakındı. Mustafa Kemal ve Rauf Bey de parlamentoya seçilmiş, ama İstanbul'a yalnızca Rauf Bey gitmişti. Mustafa Kemal Anadolu'da kalmıştı. Anlaşılan onlar istanbulluların "dostluğuna" pek güvenemiyor, Antant'ın kapanına düşmekten sakınıyordu.

Millî Meclis Ali Rıza Paşa kabinesini bütün ülkenin hükümeti olarak tanıdı. Antant Ali Rıza Paşa hükümetini kabul etmekle uzlaşma yolunda zararlı çıktığını anladı. Çünkü onun açısından hükümetin Millet Meclisi tarafından tanınması, Antant'a açık muhalif duruma geçmesi ve giderek politikasında daha "sert" rota izleyeceği anlamına geliyordu. Bu andan itibaren Antant devletleri Türkiye'nin içişlerine artık açıkça müdahale etmeye taşladı. Onların bu doğrultudaki ilk adımı Sultan üzerinde gerekli "baskıyı" yaparak, Mustafa Kemal ile bağlantılı Harbiye Nazırı Küçük Cemal ile Türk Genel Kurmay Başkanı Cevat Paşanın Ali Rıza kabinesinden uzaklaştırılmalarını sağlamak oldu, Daha sonra işgal kuvvetleri komutanı Franşe-Esperi'nin [Franchet d'Esperey] şahsında Antant Ali Rıza kabinesinin karşısına bir yığın engel çıkarmaya koyuldu ve bu yılın 2 Mart'ında Ali Rıza Antant'ın yoğun

baskısı sonucunda istifa etmek zorunda kaldı. Antant Sultanın nezdinde Ferid hükümetinin yeniden işbaşına getirilmesinde ısrar eder oldu. Anadolu milletvekilleri başta olmak üzere Meclisin çoğunluğu bu tutuma karşı çıktı. Bunun üzerine Antant Tayfur Paşa kabinesi kurulmasını teklif etti. Ancak paşa reddetti.

Meclis hükümeti kurma görevinin Ali Rıza hükümetinde Bahriye Nazırı olan Salih Paşa'ya verilmesinde ısrar etti. Salih Paşa da önceki gibi elbette ki, Antant yararına çalışmıyordu.

Salih Paşa'nın resmi kabinesi 10 gün kadar işbaşında kalabildi, çünkü daha sonraki yolculuğumuz sırasında öğrendiğimiz üzere, 16 Mart günü Antant resmen İstanbul'u işgal etti ve Harbiye Nazırlığı, Bahriye Nazırlığı, PTT ve bütün silâh fabrikalarını ele geçirdi ve Anadolu ile haberleşmeyi kesti. Bunun ardından Millî meclis üyeleri dağılmaya başladı, ama Antant ajanları onları İstanbul'da tutmak için kolları sıvadı. İsyancıların temsilcilerinden birçokları tutuklandı. Bunlar arasında Rauf Bey, Kara Vasıf ve parlamento başkanı CelâLettin Arif de vardı. Onlardan başka, Küçük Cemal Paşa ve Cevat Paşa da tutuklandı. Bunun dışında, Ayan Meclisi üyelerinden bazıları tutuklandı ve tutuklananlar arasında, halk içinde büyük itibar sahibi Çürüksulu Mahmut Paşa da vardı. Bu tutuklamalardan sonra Salih Paşa kabinesi Antant'ın elinde basit bir oyuncak durumuna geldi. Türkiye'den gelen son haberlerde Damat Ferit Paşa kabinesinin yeniden işbaşına gelmesinden bahsediliyor.

II. KUVAYI MİLLİYE VE ONUNLA İLGİLİ TAKTİĞİMİZ

Dünya emperyalist savaşında Türkiye'nin yenik düşmesine ve bunun sonucunda Antant'ın Türkiye'yi ele geçirmesine ve Türkiye'de içtimaî devrimin gelişmesi için bütün nesnel şartların mevcut olmasına karşın, bir yandan Türkiye'de sınıfsal ayrışmanın az gelişmiş ve buna bağlı olarak emekçi yığınların siyasî bilincinin düşük olması, öte yandan partimizin emekçiler arasında komünizm ülkülerini oldukça geç propaganda etmeye başlaması nedeniyle devrimci hareketin yönetimi milliyetçilerin Kuvayı Milliye partisinin eline geçti ve hâlihazırda onun elinde bulunuyor.

Bizler eminiz ki, Türkiye emekçi yığınları özü bakımından burjuva partisi olarak bu partiden hayal kırıklığına uğrayacak; bunun işaretleri daha şimdiden görülmeye başlıyor. Emekçi yığınları, Antant'ın ve kuklalarının alaşağı edilmesinden sonra sıranın bizzat Kuvayı Milliye partisine geleceğini çok yavaş da olsa daha şimdiden kavramaya başlıyor. Anlaşılan bunu söz konusu partinin liderleri de sezinliyor. Nitekim onların taktik açıdan bizlerle yakınlaşma çabaları tam da Türkiye emekçi yığınları arasında artan "bolşeviklik" bilincine dayanıyor. Eğer biz onlarla bağlantıya geçersek, bunu ancak günümüz şartlarında söz konusu partiyi küçümsemenin bugün Türkiye'de oluşan devrimin gerçek niteliği ve özü karşısında gözlerimizi kapatma anlamına geleceği ve Doğuda içtimaî devrimi geliştirme davasında düzeltilmesi imkânsız bir taktik hatası olacağı için yaparız. Biz onlarla ancak bugün Antant'ı İstanbul'dan kovmak, Çanakkale'de yollarını kapatmak gerektiği ölçüde bağlantılı olabiliriz ki, bu husus Sovyet Rusya'da ve onunla komşu ülkelerde içtimaî devrimi etkileyecek ve Türk burjuvazisinin, hele de işçi yığınlarının uluslararası emperyalizme karşı, onun sırtını bizler yere getirinceye kadar muhalif olması bizim yararımıza olacaktır. Biz onlarla bağlantımızı geçici sayıyoruz: Onlara ihtiyacımız olduğu sürece, yani davamızın başarısı için hiç sancısız milliyetçi burjuva kliğini devirip iktidarı ele geçirinceye kadar. Buradan açıkça anlaşılıyor ki, Kuvayı Milliye ile bağlantıya geçmekle biz içtimaî devirmenin zeminini hazırlamaya devam ediyoruz.

Millî hareketin önderleri daha önce ittihat ve Terakki Partisi'nde bulunmuş olsalar da, meydana gelen gelişmelerin baskısıyla giderek milliyetçiliği savunan bir partiye dönüştüler ve Antant'a karşı isyancıların başına geçmiş, onların etkisiyle Sultan'ı tutmuş kişiler olarak bütün Türk halkı arasında çok büyük saygınlık kazanmış bulunuyorlar. Bugün bütün Anadolu onların denetiminde, üstelik ellerinde 200.000 kişilik askeri güç var. Bizim onlarla "birlikte hareketlerimiz" somut olarak Anadolu'da 15 Mart'ta Türkiye'de bulunan Antant yanlısı doğrultuya fiilen karşı çıkan bütün devrimci partilerin konferansa çağrılması kararında kendini gösterdi (raporumuzun 7'inci maddesinde böyle deniyor).

Anadolu'dan geçerek İstanbul'dan Bakû'ye yolculuğumuz sırasında Trabzon ve Rize'ye uğradık ve Kuvayı Milliye karargâhları ile irtibata geçtik. Bizimle Rize'de yapılan görüşmelerin ardından Mustafa Kemal'in karargâhından şifreli bir telgraf geldi. Telgrafta kendisinin Sovyet Rusya ile irtibat kurmaya ve onun programını kabul etmeye hazır olduğu, ancak bunu şimdi yapamayacağı, çünkü bu programı ve Sovyet Rusya'nın kendisine teklif edeceği bütün şartları pek iyi bilmediği, bu amaçlarla Moskova'ya hususi bir heyet göndermeyi kararlaştırdığı bildiriliyordu. Söz konusu heyet Rize'ye gelecek ve bizimle birlikte Sovyet Rusya'ya gidecekti, ama bu arada gelen istanbul'un işgal edildiği haberi bunu engelledi, çünkü bu husus bir taraftan bizim bir an önce Batum ve Tiflis üzerinden Bakû'ye ulaşmamızı gerektirirken, öte yandan Mustafa Kemal'in istanbul'daki arkadaşlarıyla bağlantısını kesmişti. Biz Mustafa Kemal'in Baku temsilcisi Doktor Fuad'ın ve Sivas Kongresi tarafından tayin edilen iki arkadaşının adreslerini almakla yetindik.

Bakû'de Fuad ile bağlantı kurduk. Onun RKP(b) Kafkasya Bölge Komitesi ile bağlantısı var. Bu arada biz, Mustafa Kemal'in Antantçıların istanbul'dan atılmasına, istanbul Boğazı'nın kapatılmasına, böylece onların gemilerinin Karadeniz'e girmelerinin engellenmesine, aynı zamanda Türkiye'nin Sovyet Cumhuriyeti ilân edilmesine yönelik olarak Sovyet Rusya ile askeri ve siyasî ittifak kurmayı kararlaştırdığını, Sovyet Rusya'ya bu konularda kendisiyle görüşmelerde bulunmak üzere yetkili bir heyet göndermesini teklif ettiğini bildiren bir kuryenin Mustafa Kemal tarafından gönderilip gelmiş olduğunu öğrendik.

Şahsen biz böyle bir sözleşmeyi geçici bir geçiş taktiği önlemi olarak tamamen mümkün görüyoruz ve parti Merkez Komitesi'ne bu konuda acele davranmasını önerebiliriz.

III. İSTANBUL'DAKİ DİĞER POLİTİK PARTİLER

Hürriyet ve itilaf Partisi, Antant doğrultusunda bir milliyetçi burjuva partisidir, istanbul'un Antant tarafından ele geçirilmesine kadar bu parti iktidarda bulunan milliyetçi ittihat ve Terakki partisine karşı çalışıyordu. Antant ile İstanbul'un işgal kuvvetlerince alınmasına ilişkin mütareke bağlandıktan sonra Hürriyet ve itilaf iktidar partisi oldu. Damat Ferid Paşa kabinesi bu partinin kabinesiydi. Bu partinin Türk halkı arasında hiç itibarı yok ve Antant'ın oyuncağı olarak halk tarafından düşmanca bir tutumla karşılanıyor. Bu şartlarda Hürriyet ve itilaf sırf Antant'ın süngü gücüne dayanarak hareket etmek zorunda.

Türk halkının bu partiye karşı düşmanca tutumu özellikle Kilikya ve izmir'i ele geçirdikten sonra Antant'ın orada Türklere karşı tertiplediği kırım sebebiyle had safhaya ulaştı, çünkü Hürriyet ve itilaf, bu kırımı Antant devletleri nezdinde protesto edecek güçte değildi. Bu ortamda parti ancak 9 ay ayakta kalabildi; ardından halk yığınlarının *baskısı altında iktidarı Kuvayı Milliye partisine bırakmak zorunda* kaldı. Ama Antant, Ku-

vayı MİUlye'nin açıkça kendisine karşı çalıştığını kesin olarak anladıktan sonra, bu partiyi uzaklaştırmak ve istanbul'da iktidarı tamamıyla kendi eline geçirmek durumundaydı.

İngiliz Muhipleri Cemiyeti - İngilizlerin parasıyla kuruldu. Antant'a taraflar kazanıp topluyor, ama şart koşmuyor. Kendi basın organı var.

İçtimaî vatanperver partiler - Sulh ve Selamet Partisi ve Millî Ahrar Partisi, sağ içtimaî vatanperverler partisi ve Es-Erlerin partisine denk düşen Çiftçi Partisi böyle partilerdir. Bütün bunlar Antant'a karşı çalışıyor ve çok zayıflar. Sosyalistlerle irtibat kurmuş bulunuyorlar. Bu partilerin her birinin İstanbul'da teşkilâtı var.

Türkiye Sosyal Demokrat [Sosyalist] Partisi - Bu parti daha düzenli çalışıyor ve yığınlar üzerinde belirli bir etkiye sahip. Başında eski Türk Sosyal demokratı HİLMİ bulunuyor. Bu parti İştirak gazetesini (Antant ajanlarınca bu arada kapatıldı) ve iki haftalık Kurtuluş dergisini çıkarıyor. Son zamanlarda sosyal demokratlar yayınlarını bizimkilerle birleştirdi: Yeni Dünya gazetesi ve Pervane mizah dergisi çıkarılıyor.

Türk Komünist Grubu - MK raporunda bizim çalışmalarımız, Türk Komünist Grubu hakkında bahsediliyor. Burada bizim devrimci partizan müfrezeleri oluşturma alanındaki çalışmalarımıza işaret etmek gerekiyor. Bugün emrimizde üç partizan müfrezesi bulunuyor. Bunlardan Çerkezlerden oluşan en büyüğü (5.000 partizan) Bandırma yöresinde, Aydın bölgesini ele geçiren Yunanlılara karşı İzmit'te hareket ediyor. Müfrezenin başında ünlü partizan Ahmet Anzavur (partimizin sempatizanı) bulunuyor. İkinci müfreze de Çerkezlerden oluşuyor, Bursa civarlarında hareket ediyor, 2.000 kişiyi kapsıyor. Başında partimizin sempatizanlarından [ad okunamadı], üstelik Ahmet Anzavur'un partizan müfrezesinin kontrol ve yönetme görevi de ona verilmiş bulunuyor. 500 Türk'ten oluşan üçüncü müfreze Erzurum vilayetinde Ermenilere karşı faaliyet yürütüyor. Başında Rusya'da çalışmış savaş esiri komünistlerden subay Rasim Necati yoldaş bulunuyor ki, oraya illegal çalışmaya gitmiş. Her üç müfrezede de komünist hücreleri var.

TÜRKİYE'DE EMEKÇİ YIĞINLARIN GENEL POLİTİK RUH HALİ

Köylüler de dâhil olmak üzere Türkiye emekçi yığınları gözlerini Sovyet Rusya'ya ve özel olarak LENİN yoldaşa çevirmiş, kurtuluşunu oradan bekliyor, bizi gelip ingilizlerden ve satılmış paşalardan kurtarmasını, İstanbul üzerinde nihayet kızıl devrim bayrağının dalgalanmasını bekliyor ve onun genel ruh halini işte bunlar belirliyor. Türk işçi ve köylülerinin ruh halini gösteren tuhaf bir durum olarak şunu gösterebiliriz ki, çoğu Anadolu'daki devrimci hareketi Bolşevik hareketi olarak, Mustafa Kemal'i ise özellikle rütbe, madalya ve apoletlerinin Sultan tarafından alınmasından sonra, Bolşevik olarak görüyor.

IV. KAFKASLARÖTESİ'NDE DURUM

1/ RKP(b) MK Azerbaycan'ı çok büyük dikkatle ele almalıdır. Bizim kanımıza göre, Doğu'da içtimaî devrimin gelişmesinde Azerbaycan'ın çok önemli yeri olacak. Sovyet Rusya'nın ve bütün içtimaî devrimin petrol deposu olarak taşıdığı iktisadî önem bir yana, Azerbaycan fiilen sosyalizmin İran'a ve Türkiye'ye açılan kapısıdır. Azerbaycan'da iktidar milliyetçi burjuva partisi Müsavat partisinin elinde bulunuyor. Başında Yusuf Bek

ilyasbekov'un[29] [?] bulunduğu hükümet ancak Antant'ın desteğiyle ayakta durabiliyor. Bu hükümet neredeyse bütün halkı kendine karşı çevirdi. Görüldüğü gibi, hükümete karşı etkin çıkışları halk sırf Sovyet ordularının uzaklığı yüzünden göze almıyor. Kanımızca burada Kafkasya Bölge Komitesi'nin zayıflığı da olumsuz etki yaptı, çünkü son zamanlarda Azerbaycan'daki nesnel şartlar, daha kararlı ve etkin çalışma yürütülmesi halinde çoktan devirmenin yapılmış olacağını gösteriyor. Hükümetin elinde 30.000'lik ordu var, ama askerlerin neredeyse tamamına Bolşevizm bulaşmış durumda. Bu gelişmede Azerbaycan ordusunda, Mustafa Kemal'in talimatıyla Sovyet yanlısı Türk subayların bulunması da etkili oldu. Bakû'de 65.000 teşkilâtlı işçi var, bunların 60.000 kadarı Müslüman. Hepsi de hükümete karşı. İşçi kulübü var, kütüphane var. Bölge komitesi neredeyse son zamana kadar açık çalıştı. Tatarca 4-5 gazete çıkıyor. Hükümete karşı yoğun propaganda yürütülüyor. Verel parti komitesi başkanı Ali Haydar Karayev işçiler adına parlamentoda üye bulunuyor ve hükümete karşı açıkça mücadele ediyor. Hükümet onlardan korkuyor ve takibata girişemiyor. Hükümet ancak bir ay önce komünistlere karşı bir baskı hareketine girişti. Buna gerekçe olarak, askeri ve siyasî anlaşma imzalamak için Azerbaycan hükümetiyle görüşmeler yapmak üzere Beyazordulu Kuban, Tersk ve Don Kazaklarının Baku'yu ziyaretleri sırasında, görüşme binasına bomba atılması kullanıldı. Bombacıların üzerinden çıkan evraktan, bunu komünistlerin yaptığı anlaşıldı. Bunun üzerine Bölge komitesinin önde gelen liderlerinden BAYRAMOV yoldaş tutuklandı, Baku zindanlarında işkence altında öldürüldü, işçiler buna protestoyla cevap verdi ve komünistlerle dayanışma sergileyip, Bayramov'a muazzam bir cenaze töreni düzenledi. Bölge komitesinin diğer üyeleri bir süre gizlendi. Genelde hükümet komünistlere sert takibatlarda bulunmuyordu. Anlaşılan, bunda son zamanlarda ordu birliklerinin Daşnaklarca tertiplenmiş Karabağ Ermeni isyanlarını bastırmaya yönlendirilmiş olması da etkili olmuştu ki, bu isyanlar daha sonra Azerbaycan'la Ermenistan arasında resmen savaş halini aldı. Ermenilere karşı savaşan birliklerin başında Mustafa Kemal'in ajanı Türk generali Halil Paşa vardı. Şöyle ki, Azerbaycan hükümetinin Bolşeviklere karşı hiç gücü yoktu. Dağıstan hududunda ancak 200 kadar sınır bekçisi vardı.

Azerbaycan Sovyet Rusya'ya savaş ilân edecek durumda değil. Halk Sovyet iktidarının işbaşına gelmesini, Sovyet Azerbaycan'ının kurulmasını bekliyor. Azerbaycan hükümeti belki de Sovyet Rusya ile uzlaşma yolunu deneyecek, ama bize göre, bundan vazgeçilmeli, çünkü onlar bir yandan Antant taraftarı, öte yandan biz İran'a sızma ve etki sağlama imkânını kaybedeceğiz.

BİZİM GÖRÜŞÜMÜZ: Sovyet iktidarı Bakû'ye iyice yerleşmeli, onu merkez haline getirmeli, iran, Türkiye ve bütün Yakındoğu devrimcileştirilmeli, Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin bağımsızlığı tanınmalı.

2/ GÜRCİSTAN. Anadolu'dan Bakû'ye ulaşmak için Gürcistan'dan geçmek gerekiyor. Gürcistan'dan geçişimizde biz iki gün Tiflis'te kaldık. Gürcistan hükümetinin elinde 20 binlik bir ordu var. Bu orduda sağlam disiplin hâkim. Vatanperverlik temeline sağlam oturtulmuş. Halk ve askerler arasında, eğer Sovyet iktidarı Gürcistan'a karşı harekete geçerse, "Gürcistan halkının hürriyetini silâh elde müdafaa etmeliyiz!" şeklinde yoğun propaganda yürütülüyor. Tiflis Menşevik karşı-devrim yuvası durumunda. General Şkuro arta kalan Beyazordu birliklerini trenle Gürcistan'dan geçirirken Gürcistan hükümeti tamamını silâhsızlandırdı. Ama buna rağmen, halk arasında, Sovyet Rusya'nın silâhlı harekete geç-

29. *Doğrusu Nesib Bey [Nasip! Yusufbeyli olmalı.*

mesi durumunda Gürcistan hükümetinin General Şkuro ve birliklerini Bolşeviklere karşı ortak savaşa "çekeceğine" dair söylentiler hızla yayılıyor.

Bizim görüşümüz: Gürcistan Sovyet Kızıl Ordusu'na çok kısa süre mukavemet gösterebilir, üstelik ancak Ermenistan ve Azerbaycan ile bir blok halinde olursa.

3/ BATUM. Batum'u özel olarak ele alıyoruz, çünkü liman şehri olarak Batum, başta Yakındoğu olmak üzere, uluslararası siyasî öneme sahip.

Türkler ile Antant arasındaki mütareke öncesinde Batum Türklerin elindeydi. Mütarekeden sonra Türk birlikleri orayı terk etti, yerine İngiliz askerleri geldi. Son zamanlara kadar Batum'un durumu belirsizdi: Antant'ın söz verdiği gibi Batum Gürcistan'a mı verilecekti, yoksa aynı iddiada bulunan Ermenistan'ın hâkimiyetine mi geçecekti.

Bu duruma ancak bir ay kadar önce "açıklık" getirildi: 10.000 ingiliz, Fransız ve italyan askeri Batum'a girdi ve şehir "geçici olarak" uluslararası şehir ilân edildi. Batum'un işgal edilmesi, çoğu Müslüman olan halk tarafından isyanla karşılandı. Yerli isyancılara Acaristan Müslümanları da katıldı, isyancılarla çarpışmalarda Antant birlikleri yaralı ve ölü olarak 300 asker kaybetti. Ama yine de işgal birlikleri ağır bastı. İsyan çok vahşice bastırıldı. Bugün yerli halk, neredeyse sırf Ermeniler hariç, Antant düşmanı ve işgalcilere karşı yeniden ayaklanmak için Kızıl Ordu'nun gelmesini bekliyor.

Bizim görüşümüz: Sovyet Rusya Batum'a çok özel önem vermeli. Yukarıda işaret ettiğimiz uluslararası çaptaki büyük siyasî ve stratejik öneminin yanı sıra, Batum Kafkasya'yı ve Kafkasya vasıtasıyla bütün Sovyet Rusya'yı, özellikle İngilizlerin kovulması durumunda Türkiye'ye bağlayan bir merkez olarak da büyük önem taşıyacak.

4/ ERMENİSTAN. Doğuya ilerlememesi durumunda Sovyet Rusya kaçınılmaz olarak Ermenistan ile kapışmak zorunda kalacak, çünkü bu ülke bugün bir yandan Daşnaklann çabalarıyla, diğer taraftan Antant'ın desteğiyle, uluslararası karşı devrimin en karanlık yuvası haline geliyor. Bu yüzden biz Ermenistan üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Çok eskilerden beri Büyük Ermenistan hayalleri besleyen Ermeni milliyetçileri barış görüşmelerine 6 Türk vilayetini (Erzurum, Van, Trabzon, Diyarbekir, Harput ve Sivas'ın bir kısmı) ve 4 eyaleti (Erivan, Kars, Nahçivan, Batum ve Ardahan) içine alacak bağımsız Ermenistan devleti kurulması talebiyle bir heyet gönderdi, bugün Türk vilayetlerinde Ermeniler nüfusun % 10-15'ini teşkil etmesine rağmen, barış konferansı onların bu taleplerine yanaşarak ve elbette ki, Ermenilerin çıkarlarını değil, kendi çıkarlarını, yani onları Sovyet Rusya'ya ve Türkiye'de yükselen Bolşevizme karşı kullanma niyetini dikkate alarak, Ermenistan'ın kurulmasında yardımcı olmaya söz verdi. Ermenistan'ı idare yetkisi Amerika'ya verildi, bu desteğin bedeli olarak Ermenistan Antant'a Sovyet Rusya'ya karşı silâhlı mücadele yürütme ve Sovyet Rusya'nın Türkiye'yle ve Azerbaycan'la ittifak kurmasını engelleme sözü verdi. Son zamanlarda Ermenistan'a Amerika'dan her gün büyük miktarlarda her tür silâh, askeri malzeme ve gıda ürünü geliyor. Azerbaycan üzerinden kaçmakta olan Beyaz ordu mensupları Ermenistan'a yönlendiriliyor ve orada iyi karşılanıyor, yeni baştan silâhlandırılıyor, Sovyet Rusya'ya karşı savaşa hazırlık yapıyor. Karabağ isyanı Ermenistan tarafından hazırlanıp tertiplendi. Anlaşılacağı üzere, amaç Elizavetopol'u ele geçirmek, ayrıca Bolşevizme sempati duyan Azerbaycan askerlerini milliyetçilik cephesine kazanmaktı.

Bizim görüşümüz: Şahsen bizim kanımıza göre, Antant'ın ısrarı üzerine Ermenistan Sovyet Rusya'ya, Azerbaycan'a ve tepeden tırnağa silâhlı isyancı Anadolu'ya karşı harekete geçmeyi göze alırsa, Ermeniler ancak Antant kendilerine Türkiye yanından cephe

arkası sağlarsa "rahat" hareket edebilecek. Bunu yapabilmesi için ise Antant'ın AnadoUVu "dize getirmesi", bunun için ise bütün Ingttere'yı seferber etmesi, yani Anadolu'ya resmen savaş ilân etmesi gerekecek. Ama bugünkü durumunda Antant bunu pek göze alamaz.[3*]

Lütfi Necdet'in Türkiye İştirakiyun **Fırkaları** [Teşkilâtları olmalı] Merkezi Riyasetine, 1 Eylül'de yapılması öngörülen kongre **ile ilgili** olarak kaleme aldığı 19 Ağustos 1920 tarihli layihası da İstanbul'daki **komünist teşkilât** ile ilgili faaliyet ve görüşlerinin yanı sıra Anadolu'da komünist **hareket ve Kuva-yı** Milliye'nin kimi önde gelen kişilerinin Bolşeviklik hakkındaki **yaklaşımları ile ilgili** değerlendirmelerini içermektedir. Lütfi Necdet'in, bir yıllık **mücadele denevirnine** dayanarak, İstanbul'da yürütülecek faaliyeti ele alırken önceliği aydın **ve yüksek okul** öğrencilerine vermesi ilginçtir. Üstelik Lütfi Necdet yaptığı değerlendirmede **50.000** dolayındaki işçinin iktisadî koşullarının iyi olduğunu, dolayısıyla propagandada **vurgunun** "vatanî ve dinî" konulara verilmesini öneriyor. Öte yandan ülkede komünizmin nasıl anlaşıldığına da işaret eden Lütfi Necdet, Anadolu'da Ereğli, Düzce. Adapazarı, Akçaşehir'de teşkilâtlanma çalışmaları yürüttüğünü belirttikten sonra, bu konuda İstanbul'dan sonra öncelik verilecek bölgeleri de Zonguldak, Ankara, Trabzon, Ereğli, Eskişehir, Konya olarak sıralıyor.

Lütfi Yoldaşın layihası

19 Ağustos 1920

[Kongre -için?-]

Türkiye iştirakiyun Fırkaları Merkezi Riyasetine

İstanbul'da Komünizm teşkilâtı için nazar-ı itibara alınacak noktalar hakkındaki fikrim:

İstanbul'da Komünizm teşkilâtının muvaffak olabilmesi için iki sınıf ahaliyi nazar-ı itibara almaya mecburuz!

1- Münevver tabaka, muallim, memur ve mekâtib-i âliye talebesi gibi.

2- Amele ve umumiyetle seviyeleri dûn fikirliler.

Ben o kanaatteyim ki teşkilâta evvela mekteplerden başlamalı. İstanbul'da bir seneden beri yaptığım tecrübe bana katiyen anlatmıştır ki İstanbul ahalisi mekteplilerin elindedir. Ve bunlar istedikleri zaman günde yüz binlerce adamları toplayabiliyorlar ve bu birinci sınıf ahaliye Komünizmayı doğrudan doğruya telkinde hiçbir mahzur yoktur.

Çünkü mekâtib-i âliye talebesi eskiden beri siyasiyatla iştigal etmiş ve daima yeni cereyanlara intisâb etmiştir ve bunun içindir ki ittihat ve Terakki hükümeti bile mekteplere son derece ehemmiyet vermiş ve mekâtib-i âliyede muhtelif teşkilâtlar vücuda getirmişti.

Memurine gelince! Bunlar vaziyet-i hazıradan esasen gayr-i memnun olduğundan umumi grevlerde -bunun mümkün olduğunu izah edeceğim- büyük bir rol oynayacaklarına kanaatim vardır.

•İÖ. TÜSTAV Kommtem Arçm Döküm 1, CD Hey. 1, Klasör No-, 136, Belge No-, 124-134 iRusçaV

Muallimîn ise esasen maişet derdine mübtela olduğundan Şubat ayındaki umumi mekâtib-i ibtidaiye muallimi grevi hâlâ hatırımızdadır.

ikinci sınıf ahaliyi ne suretle propaganda yapmak için evvela onların ahvâl-i iktisadiye derecelerini tedkik etmeliyiz.

İstanbul'da bugün tahmini olarak elli bin kadar amele bulunuyor. Ben bu ameleleri dört sınıfa taksim ediyorum.

1- Serbest ameleler: Hammal ve kayıkçılar. Berberler ilah.

2- Türk müesseselerinde meselâ Zeytinburnu ve Beykoz fabrikalarında, Hayriye, Haliç, Hamidiye, Seyr-i Sefâin şirketlerinde çalışan ameleler.

3- ingilizlerde çalışanlar.

4- Tramvay, telefon, elektrik şirketleri memur ve ameleleri.

İstanbul'da parayı en çok kazanan ameleler birinci sınıf olarak kaydettiğim amelelerdir. Mesela bir hammal veya bir kayıkçı günde 3-6 lira kazanıyor ki bugünkü Rus parasıyla 12.000-16.000 ruble tutuyor.

Fabrikalarda çalışanlara gelince bunların yevmiyeleri muayyendir. Günde 1-2 lira para alıyorlar.

Vapur şirketlerinde çalışanlar daha az. Bunların yevmiyeleri bir bankınotu geçmiyor. Binaenaleyh bu sınıfın maişet sıkıntısı kısmen mevcuttur.

Şimdi İngilizlerde çalışan ameleleri tetkik edelim. Bunlar İstanbul ve civarında 10.000 kadar bir kalabalık teşkil ediyorlar ki bunların içinde 2.000 kadarı Rus ve Tatar esirlerinden ibaret. İngilizler ameleleri günde altı saatten fazla çalıştırmıyorlar. Yiyeceklerini ingilizler temin ediyor ve son derece iyi yemek yediriyorlar. Elbise, ayakkabı, çamaşır, sigara hepsi İngilizlere aittir. Yevmiyeleri 60-120 kuruştur.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki İstanbul'da amele hayatı oldukça iyidir ve bunlar da Komünizm teşkilâtını yerleştirmek için iktisadî propagandadan ziyade vatanî ve dinî propaganda yapılırsa daha fazla muvaffak olunur. Mesela onlara esasen mevcut olan İngiliz düşmanlığı daha ziyade takviye edilir ve az zaman sonra ingiliz kapitalistin ameleleri ezeceği anlatılır. Din hususunda Kuva-yı Milliye'nin takip ettiği meslek takip edilir.

Şimdi dördüncü sınıf olarak kaydettiğim amelelerı tedkik edelim. Bunlar hakikaten memleketin en açık göz ve bütün dünya siyasetinden haberdar amelelerıdir ki ve bunların kazandıkları ayda 20-30 liradan ibaret, İstanbul teşkilâtı tramvay memur ve ameleleri üzerinde az çok muvaffak olmuştur. Mart evâsıtında tramvay memurları grevi ilân ettirilmiş ve bütün metalibleri üç saat zarfında kabul ettirilmiştir. Metalib bunlardan ibaretti.

1- Memurlar ve ameleler yevmiye sekiz saat çalışacak.

2- % 50 zamm-ı maaş alacak.

3- Merkezlerde tramvay amelelerine mahsus kahvehaneler küşâd olunacak.

İstanbul ve Anadolu'nun Komünizm hakkındaki hissiyatı!

Türkler Komünizmayı böyle anlıyorlar.

1- Komünizm Ahmet Ağa'nın bin lira parası varsa hepsini alıyor ve taksim ediyor.

2- Hiçbir şeyde temellük tanımıyor.

3- Kadınları tamamiyle serbest bırakmakla beraber onlarda da kimsenin hakk-ı mülkiyeti olmuyor, kadınlar umumun malı oluyor. Bir adamın menkûhesi herkesin karısı oluyor.

4- Medeniyeti mahv ediyor, parayı ortadan kaldırıyor. Para yerine mübadele usulü-

nü kabul ediyor. Mesela Ahmet Ağa vereceği bu kadar ekmeğe mukabil Mehmet Ağa'dan peynir alacak.

İşte Türklerin düşündükleri hakkında küçük bir fikir. Münevver ahalinin % 90'ı bile böyle düşünüyor. Böyle olmakla beraber Türkler vaziyet-i hazıra dolayısıyla kendilerine tabii Bolşevikler nazarıyla bakıyorlar ve Kuva-yı Milliye ordusunu Bolşevik ordusu suretiyle telakki ediyorlar, işte bunlardan anlaşılıyor ki Türkiye'de Komünizmayı tamîm etmek için elzem olan şeyler, programlar ve risalelerdir ve benim fikrimce Türkiye'de bu suretle hareket etmeli.

1- En ziyade istanbul ile Zonguldak'a ehemmiyet vermeli. Zonguldak'tan vurulan küçük bir darbe istanbul'u ve Anadolu'yu sarsmaya kâfidir kanaatindeyim.

2- Türkiye için lâ-akal 10.000 programa ihtiyaç var ki bunun 9.000'i Anadolu'ya dağıtmalı, Türkler içinde bir saat konferanstan ziyade bir sahife daha fazla tesiri icra ediyor.

3- İstanbul'a cesur ve faal arkadaşlar gönderilmeli ve onlarla daimi bir temas tesis etmeli bu temas meselesi Trabzon vasıtasıyla olur. Bütün risaleleri, programları, beyannameleri bu yoldan gönderilebilir. Anadolu'nun şu noktalarında birer teşkilât merkezi vücuda getirilmeli: Zonguldak, Ankara, Trabzon, Ereğli, Eskişehir, Konya.

İstanbul'da ve umumiyetle Türkiye'de şimdiye kadar merkez teşkilâtın malûmu olmamak üzere neler yapılmıştır?

İstanbul'da izmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden sonra bütün mekâtib-i âliye tarafından on beş murahhas intihab olunmuştu. Bu murahhasların vazifesi miting tertip etmeye mahsustu. Ve buna "miting heyet-i tertibiyesi murahhası" namı veriliyordu ve bu heyete mühendis mektebi tarafından murahhas olarak ben dâhil oldum.

Bilahire tıp fakültesi murahhası Aziz ve Feyzi arkadaşlarla birleşerek memlekette Bolşevizm teşkilâtını vücuda getirmek için istihzaratta bulunduk, ilk işimiz Sosyal Demokrat Fırkası [ile] temas etmek oldu ve bundan bir netice çıkmadı. Sonra Tıbbiye'de ve Kuleli idadi Askerisi'nde komite teşkil ettik. Sonra ben Anadolu'ya gittim. Ereğli, Düzce, Adapazarı, Akçaşehir'de küçük teşkilâtlar vücuda getirdim. Bir arkadaşımız Derince'deki Rus esirleriyle temasa memurdu ki bu esirler ingilizlerde yevmiye 30 kuruş ile çalışıyorlardı, işte bunlar tamamiyle kazanıldı. Mevcutları 450 idi. Bilahare bunlar grev ilân ettiler ve İngilizler bunları istanbul'da Maslak'a nakl ettiler. İstanbul civarındaki ameleler Anadolu amelelerine nisbetle iki misli maaş aldıklarından bunlar buradan müstefid oldular.

Sonra ben istanbul'a geldim ve Fransızlar tarafından tevkif olundum. Yirmi gün sonra tekrar hapishaneden çıktım. İstanbul'da Bolşevik partiyası Türk gruppası namı altında bir teşkilâtın bulunduğunu haber aldım. Bu sıralarda teşkilât memuru [ismet] Lütfi yoldaş Hüseyin [Sait] yoldaş ile diğer Lütfi [Necdet] yoldaşın Mustafa Suphi yoldaş ile temas etmek üzere Moskova'ya gönderildiğini söyledi.

Bolşevik partiyası Türk gruppasi'na ben intisab ettikten sonra bu işler görülmüştür.

1- Tramvay memurlarına propaganda yapılmış ve bunları kısmen elde ettikten sonra grev ilân ettirilmiş ve bunun neticesiyLe muhtelif yerlerde tramvay amelelerine mahsus kahvehaneler açılmıştır ki bugün oraları bizim amelelerle temasımıza yardım ediyor.

2- İngiliz vapurlarına yük tahmil eden amelelerin kâhyası elde edilmiş onlara mahsus Galata'da Markase kahvesi açılmıştı ve bu işlerle sırf [Baba] Mehmet [Aruz?] yoldaş meşgul olmuştu.

3- Tüfekleriyle birlikte Anadolu'ya 200 kadar Kuleli askeri talebeleri kaçırılmıştır ki bunlar Alemdağı'nı bi'l-müsademe geçmişlerdir.

4- Ben İstanbul'dan çıkarken fırıncılarla münasebette bulunuluyordu.

Bugün İstanbul'da Bolşevik partiyası Türk gruppası namı altında bir teşkilât vardır. Fakat bu teşkilât vesaitsizlikten tamamiyle aciz bir halde.

1- Teşkilât parasızlıktan içtima edecek yazıhanesini kapatmaya mecbur olmuş.

2- Bütün evraklar Mehmet yoldaş tevkif olunurken Fransızların eline geçmiş.

3- Programsızlıktan mütezebzib bir hale gelmiş.

Bugün uğraştığı şey ameleleri mümkün olduğu kadar bir araya toplayarak birbirine tanıtmaktır ve bunu esas olarak kabul etmiştir.

Anadolu'da şu arkadaşlar faaliyet gösteriyorlar.

1- Düzce'de Rüştü isminde bir çete reisi.

2- Adapazarı'nda Ahmet Anzavur'un akrabalarından Sultan isminde bir Çerkeş.

3- Akçaşehir'de Sırrı isminde Rusya'dan gelen bir zabit.

4- Ereğli'de Odabaşızade Halit (bilahare İstanbul'a gittiğini Rize'den haber aldım).

Lütfi

Hamiş!

Anadolu'da Bolşevik teşkilâtı yapılmak için hiçbir mümanaatta bulunulmuyor, Ankara'da Bolşevizmin derhal kabul edilmesine dair müteaddit konferanslar verilmiştir ve bu konferansların verilmesi için bizzat Cami Bey (dâhiliye vekâletini işgal ettiği zamanlarda) teşvik etmiştir.

Lütfi

Kuva-yı Milliye re'sikârında olanlar Bolşevikliğe ne suretle bakıyorlar?

İşte burada gösterdiğim zevatın serdettikleri fikrin hülâsasını kaydediyorum.

Halide Hanım diyor ki:

Biz Anadolu'yu kurtarmak için mücadele ediyoruz ve bu mücadelede Bolşevikliğe zahîr olabiliriz. Bu bizim Bolşevikliği kabul etmemiz demek değildir. Benim nokta-i nazarımca memlekette bir sovyet hükümeti teşekkül etmemelidir. Sovyet hükümetinin teşekkülü bizi muhtelif cihetlerden mutazarrır eder ve bunun başlıcası Moskova siyasetine münkad olmamızdan ibarettir. Hiçbir hudut tanımayan Lenin dünya siyasetine hâkim olduğu takdirde biz Rusya ile komşu olmamız dolayısıyla Rus cumhuriyetinin bir unsuru gibi kalacağız, istiklâlimiz dâhili muhtariyetten başka birşey olmayacaktır. Harp zamanında hissettiğimiz Alman tehlikesi Moskova'ya nisbeten hiç olacaktır.

Cami Bey (Sabık Dâhiliye Vekili)

Türkiye'nin kurtulması Sovyet hükümetinin cihana hâkim olmasına mütevakkıftır. Siz memleketimizde istedikleri propaganda yapmaya mezunsunuz.

Ahmet Ferit Bey (Hâlihazırda Maliye Vekili)

Size İstanbul mebusu değil Türk Ocağı reisi sıfatıyla söylüyorum:

Bolşevikliği kabul etmekle Türkleri kurtarmayı ümit ediyor musunuz? Türkler tamamıyla hakiki istiklâliyetlerine nail olacaklar mı? Rusya'daki 30 milyon Türk ne oldu, iki senedir bütün Rusya'ya Bolşeviklik hâkimdir. Fakat siz istiklâliyete hiç olmazsa Kerenski zamanındaki serbestiyete nail oldunuz mu? O halde bizim Bolşevikliği kabul etmemiz demek Türkiye'yi Moskova'ya ilhak etmemiz demektir.[31]

31. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1,* CD No: 2, Klasör No: 2_36, Belge No: 714 - 725 [Eski Türkçe].

Şimdi, geriye giderek, 1919 yılında gönderilmiş raporları ele alabiliriz. Burada Türk Komünist Bolşevik Partiyası'nın kuruluşu ve faaliyetleri hakkında Haziran ayında kaleme alınmış 3 rapora yer veriyoruz.

Antet: Birlesiniz bütün dünya fakir ve mazlum işçileri!
Türk Komünist Bolşevik Partiyası

Burada üç bin [3000] kişi gösteriliyor.

Dersaadet 19/6/335 [1919]

Rusya Şuralar Hükümetinin Komünist Bolşevik Moskova Merkez Komitesine
Suret

Kırım Oblastnoyi Komitesinin emr-i resmisi ile partiya namına memuren istanbul şehrine gönderilen yoldaşlardan Yusufov, Yehanov [Necatof ?], Mehmet[32], Zekeriya 12 Haziran 335 tarihinde Dersaadete muvasalat ettik. İstanbul şehrinde hal-i hazırda revolüsyoni komitet mevcud değildir. Burada mevcut fırkaların ekserisi hükümetle beraber çalışıyor. Şu kadar var ki bu fırkaların içerisinden ve öteden beri sosyalistlikle şöhret bulmuş, namdar birçok eşhasın mensup oldukları fırkaları terk ile ayrıca ve fakat gayet hafi bir surette çalışmakta oldukları anlaşılıyor.

Şimdilik bu gibi ayrı ve şimdiye kadar mevcut olan fırkalardan ayrı çalışmaktaki maksatlarını alenen bildiriyorlar. Çünkü muhitte ingiliz, Fransız, İtalyan ve mahalli hükümet memurları tarafından şediden takip ediliyorlar ve edilmektedirler. Muhtelif fırkalardan ayrılıp ayrı çalışmakta olan eşhasla gayet ciddi bir surette ve etraflıca görüştük, mezkûr şahısların hakiki sosyalistlerden olduklarını kanaat-i tammımız vardır, onlarla yaptığımız meclislerde bütün kuvvetleriyle bizim takip edeceğimiz yolu bize her gûna yardımda bulunacaklarını alenen beyan ve ifade ediyorlar, biz de Rusya'dan gelen komünistler bizimle el ele verip çalışmak isteyen bu gibi fedakâr arkadaşlardan eminiz.

İstanbul'un ahval-i hususiye ve umumiyesine dair ve milletler arasında cereyan eden vukuat bervech-i zirdir. Bütün İstanbul ahali-yi İslamiyesi ingiliz, Fransız ve Yunanilerin aleyhinde olarak alenen şikâyet ediyorlar ve diyorlar ki bizi yani Türkiye'yi ancak Balşevizm inkılâbı kurtarabilir. Eğer Balşevizm toprağımızda olmayacak olursa hiçbir vakit bize hücum eden bu emperyalistlerin boyunduruğu altından kurtulamayacağız. Sokaklarda yürüyen küçük çocuklara varıncaya kadar Balşevikler geliyor ve Rusya'dan gelecek Balşevikler bizimle beraber olacaklarmış ve bizi Fransız, İngilizlerin boyunduruğu altından kurtaracaklarmış, bunu işiten ingiliz Fransızlar hiç kimseye müracaat etmeyerek bu gibi

32. *TKP MK Genel Sekreteri İSMAİL BİLEN Kısa Biyografi* (TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004) kitabında sözü edilen "Baba Mehmet" burada adı geçen kişi olabilir: "(...) İ. Bilen yoldaşım komünist savaşçısı yolunu bulmasında, Türkiye Komünist Partisi'ne girmesinde öz teyzesinin oğlu Mehmet Aruz'un yardımı olmuştur. Aruz, Oktobr Devrimi'ne, iç savaşlara katılmıştı. Bolşevikler partisine girmişti. 1919'da Mustafa Suphi'lerin İstanbul'a gönderdikleri büyükçe bir komünist grubun başındaydı. Salgıncılara karşı savaşta, millî bağımsızlık, kurtuluş savaşında bu grup önemli bir rol oynadı. Genç bu grup, daha çok İstanbul'da TKP'nin gelişmesine somut katkılarda bulundu. Aruz'un takma adı: "Baba Mehmet'ti, (s. 10). İleride vereceğimiz 11 Ağustos 1922 tarihli bir raporda Mehmet Aruzov imzası görülmektedir.

eşhası mahpushanelere bila sual atıyorlar. Hal bu ise bu işkencelere karşı yine Balşevik sözü şehir köşelerinde eksik değildir, istanbul'da amele ve fakir halk mevcudu yetmiş bini mütecavizdir. Bu kitle-i azime arasında Balşevizm propagandası bütün manasıyla ilerlemiştir. Cüzi bir haricin tesiriyle, inkılâbın vücuda geleceği yüzde yüzdür, bütün mevcudiyetimizle inkılâbın pek yakın zamanda başlaması için çalışıyoruz ve size şimdilik üç bin kişiden fazla hakikat-i hâli anlamış ve doğrudan doğruya inkılâba hazır ve müheyya oldukları halde ve onlar tarafından bütün Rusya savetine arkadaşlık selamlarını takdim ediyoruz.

Türkiye'de muhtelif vilayetlerdeki vaziyet:

izmir: izmir'de bundan bir ay evvel ingilizlerin vesayetiyle Yunan askerinin izmir sahiline çıkmaları emri verilmişti. Bu emri alan Yunaniler Türkiye hükümetine bakmayarak karaya asker ihracı başlaması üzerine karadaki Türk askeriyle ahali tarafından pek şedid bir surette Yunanilere karşı muharebe açılmıştı. Tarafeynden on beş bin ila yirmi bin kişi zayiat vardır. Bu defa karşısında bulunan istanbul ve civar vilayetler Türkleri tecemmusu birden ayaklanarak katl-i âma mübaşeret edeceklerini kendi hükümetine telgraflarla bildirdikleri sırada ingiliz ve Fransızlar ve italyanlar bu hâlin kendileri için vahim neticeler vereceğini hissederek hemen izmir'deki muharebenin durdurulması çaresini düşünmüşler ve Yunan askerinin müsademenin nihayetlenmesini şiddetle talep etmişlerdir. Hâl-i hazırda izmir'deki vukuat bu kadar. Yalnız bütün ahali silâhlı olarak muhtelif yerlerde gruplar halinde yaşıyor.

Trabzon: Trabzon vilayeti Erzurum vilayeti ile beraber birlikte ittihad ederek Türkiye hükümetine bu suretle bir beyanname gönderiyor. Ve biz Trabzon ve havalisi ile Erzurum ve havalisi İngiliz Fransız italyan ve Yunan emr-i resmilerini tanımıyoruz. Eğer seni Türk hafiyesi ingiliz Fransızlarla ittihad edip te bizimle düne kadar harb etmiş hayatımıza kast etmiş bu gibi düşmanlara boyun eğip sahipLik ediyorsan, şu halde seni de tanımıyoruz. Biz hür vatanın hür evlatlarıyız. Bu beyannameden sonra müttefikin Trabzon Erzurum ve civarının terk-i silâh etmesini talep etmişler ise de kendilerine bu suretle mukabelede bulunulmuştur. Eğer silâh almak istiyorsanız gelin Çanakkale'den bakiye silâhları alabilirsiniz. Biz Trabzon ve Erzurum fakir halkları sizinle son nefesimize kadar çarpışacağımızı alenen beyan ederiz. "Yaşasın bütün dünyanın Balşevikleri" diye dahi bağırmışlar, bu patırtılardan sonra.....hiçbir cevapta bulunmayarak halen bu mesele biz burada bulunduğumuz halde.....sükunetle devam ediyorlar.

Türk ordusu arasında propagandanın suret-i tesiri:

Ordunun kısmı-ı a'zamı Balşeviklik âlemine doğru yürümekte olduğundan bizzat müşahede ediyoruz. Çünkü evvel emirde Türkiye hükümeti yani Türk kabinesi orduda mevcut zabitan ve efradına bakmıyor. Ve sahip çıkamıyor. Bu hâl karşısında kalan fakir zabitan ve asker sefalet içersindedir. Sefalet içerisinde kalan orduda Balşevizm propagandası bütün manasıyla icra-yı nüfuz etmektedir. Bu defa zabitan ne eski kabineyi ve ne de yeni Ferit Paşa kabinesinden memnun değildirler. Yalnız şimdiye kadar kabinelerde hizmet etmiş ise de her birisi bir suretle kabinelerden tard edilerek ve öteden beri sosyalist fikriyle daima açıklar kalmış ve beylik paşalık davasında bulunmayan namuslu eşhasın tecemmuu ile vücuda gelecek kabine istiyorlar. Ve herkes bu uğurda feda-i can etmeye hazırdır. Balşevizm sözleri asker arasında alenen söyleniliyor. Türkiye'nin zabitanı demek kısm-ı a'zamı fakirlerden müteşekkil, şeref ve tantanalar için orduda hizmet eden burjuva

ailelerine mensup zabitan pek azdır. Ordudaki zabitan da hiçbir zaman aksü'l-hareke memul değildir. Ve hemfikirlerdir. Çünkü gece gündüz bu gibi arkadaşlarla tanışılmış bütün ahval-i ruhiyeleri hakkında malumatımız vardır. Ve bu hususta emniyet-i tammemiz vardır.

Mühür: Türk gruppası
Komünist Balşevik[33]

Dersaadet 28 Haziran 1919

Moskova'da Merkez Bolşevik Komünist Partisine

Bin dokuz [yüz] on sekiz senesi Oktyabrında Moskova'da partide çalışmakta iken bir yoldaşımla birlikte Kırım'da hafiye olarak çalışmaya i'zâm edilmiş ve bununla beraber fırsat bulunca istanbul'a Türkiye ahvâlini anlamak ve Balşevizm propagandası icra etmek için tayin edilmiş idik. Kırım'a muvasalatımızda ben Sıvastapol'da Fransız efradı arasında propaganda yapmak için (Oblastnoykomitet) tarafından tayin edilmiş ve o suretle vazifeye başlamış idim. Sıvastopol'da Fransız ve Zuhaf efradı arasında gerek Fransızca ve gerekse Arapça bir müddet propaganda yaptım. Ve ayrıca-? dahi muvaffakiyet dahi elde edilmekte idi. Fakat hâmil olduğum pasaportu polise muayene ettirdiğim zaman şüpheli şahıstır diye mezkûr pasaporta işaret verilmiş ve ben dahi her gün mıntıka polisi dairesine gidip görünmeye mecbur idim. En nihayet pasaportum dahi dairece elimden alınmış günde iki defa görünmeye ve sıkı bir nazar altında bulunmaya mecbur tutulmuştum. Artık orada çalışmak mümkün değil idi ve tehlike günden güne artmakta idi. Odesa'ya gidip Türk konsulundan bir pasaport alıp tekrar Sıvastapol'a avdet kararlaştırdım ve o suretle firaren Odesa'ya azimetle Türk konsulundan pasaportumu aldım ve o sıra Odesa'dan Kırım'a yolcu vapurları men edilmiş, çünkü Kırmızı Ordu Odesa'yı dehşetli suretle sıkıştırmış ve ilerlemesinde devam ediyordu. Mezkûr şehirde Yunan neferlerinden Türkçe bilenler arasında dahi bir müddet propaganda yaptım. Fakat iaşem için hiçbir taraftan para tedariki imkânı kalmamış ve çalışmaya dahi iş bulmak imkânı yok idi. En nihayet her ne kadar Türkiye'de mahkûm eşhastan isek de her halde burada çalışmak zamanı hulul etmiş olduğundan istanbul'a geldim ve şimdiye kadar burada propaganda ile meşgulüm. Yaptığım propagandalar birçok hüsn-i neticeler hasıl etmiş ve birçok kimselerden ve hatta zabitandan dahi benimle birlikte bu fikir için çalışacaklarına söz aldım. Fakat parti teşkil etmeye akçenin fıkdanından dolayı muvaffak olunamadı ise de proje halinde bu fikre hizmet edecek bir parti mevcud demektir. En nihayet Kırım Oblastnoy komiteti tarafından gönderilmiş Türk komünistleriyle buluştum ve ilk olarak bir Türk Bolşevik Komünist Partisi teşkil ettik.

Türkiye Vaziyet-i Hazırası

istanbul'da ve hatta bütün Türkiye'de anasir-ı gayr-i müslime ve zenginler müstesna olmak şartıyla zabitan, asker ve hemen umum köylü ve işçiler Balşevizmi hatta rüyalarında dahi severek sayıklıyorlar ve dört gözle bu idareyi beklemektedirler. Yani Türkiye'de inkılâp ihzarı gayet kolaydır. Fakat şimdi İstanbul'da bu fikri yürütmek güç ve imkân haricidir. Çünkü tamamiyle dört taraftan itilaf hükümetlerince ihata edilmiş va-

33. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 118a-119 [Eski Türkçe].

ziyettedir. Fakat Şarkî vilayetlerimizde ve Anadolu'da yapmak ve icad etmek tamamiyle kolaydır. Mezkûr vilayetlere oranın yerli ahalisinden tahsil görmüş ve işbu fikre hizmet eden gençlerden gönderip oralarda şubeler tesis etmek mümkündür. Oralara i'zam edilecek kimseler ihzar edilmiş ise de paranın akçenin fıkdanı buna manidir. Burada muhtelif partilerden muavenet görmek imkânı yoktur. Çünkü mezkûr partiler hükümetle birlikte ve Balşevizme muhalif olarak çalışıyorlar. Sosyalist fırkaları azalarının hemen kâffesiyle görüştüm. Fakat hiçbirisini kendi programımızın lehinde görmedim. Bütün Türk fakir, işçi ve köylü halklarının selamlarını Rus İşçi ve Köylü halkına ithaf eder ve Kırmızı Ordunun muvaffakiyetini temenni ederiz.

Türk Komünist Balşevik Partisinden
M.C.[34]

Türkiye Komünistlerinin Vaziyeti Hakkında Moskova Merkez Komitesine Suret

Ordu arasına Balşevizm gayesini tamamıyla yürütmek mesele-i mühimmesi

Hal-i sefalette bulunan ordu askerinin siyasî kafaya mâlik olan bazı arkadaşların bu günlerde teşkiline muvaffak olduğumuz Komünist Balşevik Paryasına kemâl-i teani ile aza olarak kayıt ve kabul ediyoruz ve komünist Balşevik programına sadık kalacaklarına dair birer birer tahlif ediyoruz.

Rum, Ermeni fakir halkından ve Rus esirlerinden dahi yakında aza kaydolunacağı muhakkaktır. Esamileri yazılmış ancak kendilerine henüz kayıt muamelesi (çilen) kâğıdı verilmemiştir. Çünkü korkuyoruz. Rus esirlerinden korkumuz yoktur. Çünkü Rus arkadaşlarla gayet samimi görüşüyoruz. Fakat Ermeni ve Rumlardan biraz çekiniyoruz. Bu kısa müddet arasında ve istanbul'un bu karışıklık zamanında Balşevizm gayesini kemal-i muvaffakiyetle ileri sürüyoruz. Yalnız bütün dünya emperyalizmini korkutan ve bütün dünya fakir halkının hakkını meydana çıkarmak gayesini ortaya süren Lenin, Troçki ve Stalin arkadaşlarımızdan muavenet bekliyoruz.

Yaşasın bütün dünya proletaryası, yaşasın Üçüncü Beynelmilel inkılâbı.

Trabzon, Rize, Amasra, Giresun ve Ereğli iskelelerinde olan irtibatımız.

istanbul dört kısma ayrılmıştır.

1- istanbul 2- Beyoğlu ingilizler, Fransızlar, ve italyan (25 bin kişi...) 3- Üsküdar 4- Eyüp Sultan ve Kâğıthane civarı.

Bu taksimattan maksat İstanbul'da ihtilâl çetelerinin icra-yı faaliyet edecekleri mıntıkalardır. Kabineyi sükût ettirmek için ayrıca hususi bir çete teşkilâtımız taht-ı karara alınmıştır ve çete askeri günden güne yazılmaktadır.

Teşkilâtı tevsi ve büyük mikyasta ihzar için elimizde para mevcut olmadığından bütün dünya proleteryat inkılâbı için çalışan Rus Saveti'nden imdat ve muavenet bekliyoruz.

Türkiye'de inkılâp yapmak ve bolşevizm gayesini ileri sürmek pek kolay ve suhuletli olduğunu bildiğimizden dolayı zaman geçirmeyerek Türkiye'nin bu karışıklık esnasında ufacık bir maddi muavenete vasıta olacağı şüpheden arîdir.

Komünist partiyalarının suret-i teşekkülü

34. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1,* CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 120 [Eski Türkçe!.

Bazı revulosyoni komitenin teşekkülü.

Bugün istanbul'da revulosyoni komitet mevcuttur ve azaları bundan ibarettir.

1- Reis Yusufov 2- Katip Necatof, diğer azalar, 3- Celâl, 4- Mehmet, 5- Kenan, 6- Asaf, 7- Bahattin.....?, 8- Tahsin, 9- Kâzım, 10- Şevki, 11- Taki, 12- Hasan

ihtiyaç

1- Teşkilâtta bizimle beraber çalışmak üzere Rus komünistlerinden biri erkek ve diğeri kadın olmak üzere behemehal yanımıza gönderilmelerini Savet Hükümeti'nden istiyoruz.

2- Rusya ile irtibat tesis için her halde elimizde mevcut bir motor kaptanının olması şarttır. Kıymeti dahi ancak 120 000 rubLe olabilir. Yani bura fiyatı (ingiliz kumpanyalarından)

Muavenet-i maddiyede bulunulduğu takdirde Romanof Rublesi olmak şarttır.

Benim bir buçuk ay almadığım maaşımla (Kırım Oblastnovi Komitet-? de malumdur) Fi- mâba'd maaşımın gönderilmesi.

Bu paralar dahi Romanof Rublesi olmak lâzımdır.

Komünist Partiyası'na

Teşkilâtımıza kayıt olunan arkadaşlar ancak bir ay sonra maaşa müstahak olacakları kendilerine bildirilmiştir. Teşkilâtımızı doğrudan doğruya hiç kimseye müdanaa etmeden kendimiz yapmaktayız ve Türk sultanlığını inşallah pek yakın bir zamanda yıkacağımızı büyük ve sönmez bir komünist kalbiyle size tebşir ederiz.

Vaktin müsaadesizliği ve hakkımızda yapılan takibatın şiddeti daklatı layıkı veçhile yazdırmıyor. Umumiyet itibarıyla inkılâp yapmak zamanı yaklaşmıştır muavenet bekliyoruz.

Reis Yusufov (Rusça), Serkâtip yerine Celâl 29 Haziran 335

(mühür)[35]

İstanbul Komünist Grubu adıyla TKP Kuruluş Kongresi'nde de yer alan bu grubun daha sonraki çalışmaları Kongre'nin 6. içtimainin 2. celsesinde Lütfi Necdet'ten sonra söz alan Latif tarafından şöyle dile getiriliyor:

"istanbul Teşkilâtı'na ben de iştirak ettim. Biz Lütfü yoldaş gittikten sonra üç şeye teşebbüs eyledik. Biri Rus esirleri arasında, Derince'de propaganda yapmak idi. Rus amelelerine yevmiyelerinin azlığından söyleyerek tezyid-i maaş talep etmelerini ve bunun için de tatil ilân etmeleri lâzım geldiğini tembih ettik. Bunlar otuzar kuruş yevmiye alıyorlardı. Fakat bundan bir şey çıkmadı, ikinci teşebbüs olarak tramvay memurları grevi oldu. Mezkûr grev Şubat'ta yapıldı. Grevi yaptıran yoldaşımız buradadır; ismini söyleyemeyeceğim, tevakkuf (?) da oldu. Şehremaneti'nin, Emniyet-i Umumiye'nin tavassutuyla maaşlar(a) % 50 zam talep edildi ve sekiz saat iş ilân edildi. Mezkûr kararı [Şehremini] Cemil [Topuzlu] Paşa kabul *etmedi. Fakat Şehremaneti* kabule mecbur oldu. *Şehremaneti tramvay* memurları için kıraathaneler açtırdı. Üçüncü teşebbüs, ingiliz vapurlarında çalışan ameleler arasından (Hristo) isminde bir Rum elde edildi, propaganda yaptırıldı. Amelenin talepleri üzerine ingilizler Galata'dan (Markasya) namındaki gazinoyu amelenin içtimaına mahsus olmak üzere açtırdı, istanbul'da çalışan arkadaşlar daima takibe ve sıkı bir tazyike dûçâr

35. *TÜSTAV Komintern Arşivi, Döküm 1,* CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 121-123 [Eski Türkçe].

oluyorlardı. Bilahare sekiz yoldaşımız tevkif edildi. Sonradan mukaddema Rus konsolosханesinde çalışmış bir muhterem Rus yoldaşımız bize pasaportlar tedarik etti. Bir müddet daha çalışmaya muvaffak olduk. Bu yoldaşın fedakârlığını hiçbir vakit unutmak kabil değildir. Son zamanlarda ingiliz ve Fransızların şiddetli takibatı üzerine biz birkaç arkadaş istanbul'u terk ettik. Orada mevcut yoldaşlarımız gizli olarak çalışmaktadırlar."[36]

Bu grup adına Komintern II. Kongresi'ne Nihat Nusret tarafından iletilen, diğer belgelere ve içeriğine göre Türkiye Sosyalist Fırkası'na ait ve kendi beyanına göre Mustafa Fazıl tarafından kaleme alınmış Haziran 1920 tarihli raporu, sunuluş biçimini aşağıda daha sonra vereceğiz. "Türk komünistlerinden mutasarrıf [?] Nihat" imzalı 3 Ağustos 1919 tarihli rapora göre, Ukrayna merkez komünist komitesi tarafından 7 Mart 1919'da Türkiye ve Kafkasya'ya gönderildiğini, çeşitli dillerde literatürü Dersaadet ve Batum'daki komitelere verdiğini, Dersaadet'te Lenin'in mektubunu Harbiye Nezareti'ndeki zabitana okuttuğunu anlatan Nihat Nusret, İştirakçi Hilmi'nin reis, Fazıl'm sekreter, Rıza'nın muavin aza olduğu TSF'yi "Dersaadet'teki komünist teşkilâtı" olarak niteliyor; raporun tamamı şöyle:

> Türkiye ve Kafkasya'da bulunduğum ve gezdiğim yerin umumiyetle dakladı bunun içerisindedir.
>
> 3 Ağustos 337 - 1919
>
> imza
>
> Türk komünistlerinden mutasarrıf Nihad [Nusret Nihat]
>
> 3 Ağustos 1919
>
> "Daklad"
>
> 7 Mart 1919 tarihinde bera-yı memuriyet [memuriyetle] Ukrayna merkez komünist komitesi tarafından Türkiye ve Kafkasya'ya gönderildim. Vazifem olarak beraberimde her lisana aid olmak üzere edebiyat alarak götürdüm. Bunların bir kısmını Odesa'daki podpolu [Rusça - illegal] komiteye, bir kısmı Dersaadet'e ve diğer bir kısmı da Kafkasya'nın Batum şehrine vusul ettim, istanbul'a götürdüğüm merkez komünist komitesinde bulunan Türk sosyalist komitesine verdim. Mezkûr komite podpolni [Rusça - illegal] olarak matbaada tab edip çıkardıktan sonra Dersaadet'teki tebalara ve Anadolu'daki komitelere isal edecektir. Ve yoldaş Lenin mektubunu da Harbiye Nezareti'nde bulunan zabitana verdim. Ve zabitanlar hürmet ve memnuniyetle kabul edip ve Türkçe'ye tercüme edip bütün Harbiye Nezaretinde bulunan memurinine gösterecektir.
>
> Zaten Harbiye Nezareti memurini Türkiye'yi felâketten kurtarmak için bir yol arıyor. Mezkûr yoldaş Lenin mektubu en güzel yol gösterici bir alettir.
>
> *"Yoldaş Lenin Mektubunun Türkiye Zabitanına Tesiri"*
>
> Birkaç gün sonra tekraren Harbiye Nezaretine vardım. Zabitanın dörtte üçünü (Pagonsuz - Rusça apoletsiz-) gördüm. Ve beni hürmetle karşıladılar. Bir yer gösterip buyurunuz oturunuz diye, daha Rusya'dan ne getirdiniz diye, sual etmeye başladılar. Rusya'da ahvali yine sordular. Ben de propaganda tarzında bunlara anlattım. Pek memnun oldular.

36. *Türkiye İştirakiyim Teşkilâtları Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi)*, Der.: Emel Seyhan Atasoy - Meral Bayülgen, Sosyal Tarih Yayınları, 2008, s. 183.

Ve yüksek sesle arkadaşlar bize pagon (Rusça - apolet) lâzım değildir. Bakınız arkadaşlar bir asırdan beri yani yüz seneden beri biz Türkler herhangi bir milletle harb ettikse bir türlü muvaffakiyet kazanamadık. Daima kaybettik. Bahusus gördüğümüz en büyük ve en müthiş ve kanlı muharebe ki beş sene devam etti. Neticede yine şayan-ı ehemmiyet bir şey elde edemediğimiz gibi Türkiye'nin gözüyle yeni olan en mühim Çanakkale boğazıyla ve istanbul boğazına bunların uğrunda milyonlarca genç delikanlılar feda ettiğimiz gibi ve umum dünya yüzündeki islamların göründüğü ve payitahtı olan Dersaadet'e yani (istanbul'a da) ingiliz ve Fransız ve italyan ve Amerika velhasıl en küçük bir hükümet bulunan ve Yunan beyliğini bile (istanbul'a) bıraktık ve muazzam isimliler iftihar ettiğimiz (Dersaadet) kurşun atmaksızın top patlatmaksızın şu gördüğümüz medeniyetsiz ve vahşi ingiliz ve Fransız'a teslim ettik. Yalnız bu ne haldir. Ne için harb ediyoruz. Artık biz hitam verelim. İnsancasına yaşayalım.

Okuduğunuz ve gördüğünüz arkadaş Lenin mektubundan hassa kapınız, bakınız düvel-i muazzamada bulunan Rus hükümeti bile harbe hitam verdi ve insaniyet ve beşeriyet uğrunda feda-yı can edip gündüz ve gece çalışıyorlar. Kendi hukuklarını temine çalıştıkları gibi bütün beşeriyette hukuklarını temine çalışıyorlar. Lanet olsun şu espalete yani şu (pagona - Rusça apolet-) diye.... elini atıp omzundaki espaletini koparıp yere attı. O sırada zabitandan ekserisi yaşasın Binbaşı Ahmet Mithat arkadaş, kahrolsun İngiliz Fransızlar alkışlar. Bir müddet devam ettikten sonra daireyi tatil edip o gün erkence dağıldılar.

Ertesi gün bir daha gittim. O günü yine daha ziyade hürmet gösterdiler. Yine Binbaşı Ahmet Mithat ve Yüzbaşı Kemal arkadaşlar yine tekrar bize harb lâzım değildir. Bize ancak cumhuriyet lâzımdır. Padişah bize lâzım değildir. Padişahsız yaşayacağız.

Arkadaşlar biz hiçbir kimsenin himayesi ve kolu altında bulunmayacağız. Biz o hükümete müteşekkir ve minnettarız ki o hükümetin gözü katiyen bizim arazimizde yoktur ve bize düşman nazarıyla bakmaz. Ve ... ebediyi temin eder. O da en komşumuz gözümüzün önünde gördüğümüz Savet hükümetidir.... Beynelmilel Savet hükümeti ki bir an evvel sulhu bizimle yaptı. Ve bizim ordumuz da Baku şehrine kadar gitti. Yalnız Rus eski zalim çar hükümeti Trabzon ve Erzincan'a kadar gitmiş gece Balşevikler yani Savet hükümeti bize takarrür lütfü bahş etti. Arkadaşlar biz unutmayalım biz minnettar olalım. Elimizden geldiği kadar Savet hükümetine yardım edelim.

"Padişahın Fikri"

Halka söylediklerine nazaran İngiliz ve Fransızların tazyiki ve bunların uzun müddet istanbul'da kalmaları ve bütün ... Balşevik değil yalnız komünist bile yapacaklar. Şimdiki padişahın tavrı onu gösteriyor. Çünkü eski padişahların yüz bin lira ve daha çok bir maaş almıyor ve aldığı yirmi bin lirayı maişeti temin edip fazla kalan parayı *makdurine ve* Hilal-i Ahmer'e veriyor. Kendisinin padişahlıkta gözü yoktur, istifa etmek arzu ediyor. Ve Türkiye'nin reis-i cumhur olmasını istiyor. Daima Türkiye'nin halini düşünüyor. Ve hiçbir İngiliz ve Fransız ve sair diktatör olan milletlerin hiçbirinin himayesi ve kolu/kuvveti altına girmek istemiyor. Ve daha söylediği sözünde bir Türk kalıncaya kadar en son ki kanımızı akıtacağız yedi yüz senelik bir padişahlık nasıl olur ki şimdi taksime uğrasın ve muhik ... olsun bunu katiyen hiçbir Türk kabul etmez diye söylüyor.

(Dersaadet'in Umum Ahvali)

Dersaadet'te bulunan bütün millet-i Osmaniye matem içinde bulunuyor.

Dersaadet'te on sekiz parti vardır. Bunlardan yalnız dördü hal-i hazır Türkiye'ye teavündür ki o da burjuvazi Sulh Selamet ingiliz himayesini ve Fransız himayesini isteyen

partilerdir. Mütebaki on dört anarkis matarkis (?) sağ sol ve sair partilerdir ki Türkiye'de bir an evvel Balşeviklik ilan edilmiş arzu ediyorlar.

Dersaadet'te komünist teşkilâtı

Merkez komitesinin altı bin beş bin azası vardır. Bunlardan birisi bir reis birisi muavin ve diğer birisi de sekretar iki .... azadır. Reis komünist Hüseyin Hilmi, Sekretar Fazıl muavin Rıza aza.....[boşluk] arkadaşlar vardır. Mezkûr komitenin İstanbul'da her mahallesinde şubesi vardır. Bu şubelerinde içlerinde on beş yirmi kadar azaları vardır. Bunların içinde de halis komünistler vardır. Ve diğer balşevik olmak üzere yüz bini mütecaviz Balşevik İstanbul'un içinde vardır. Bunların sırf bini esas Balşevik komünisttir. Ve diğerleri de yavaş yavaş komünist olmaktadır. Zaten komünistlik islam mezheble.....herkes komünist .....sever. Bu komitelerin birbirinden hâsılatları yoktur. Yalnız komitelere yazılan arkadaşlar muavenet ediyorlar. Netice diyebildiği İstanbul'un her tarafını ihtilâl ihata etmiştir. Gecede on beş kadar ecnebi askeri....ediyor. Türk eşkıyaları geceleyin gizli yerlerde tesadüf eden ecnebi askerleri bıçaklan kesip bu suretle kati ediyorlar.

"Dersaadet'te revoLüsyeyani ihtilâl"

İzmir vilayetinde Yunanlılar tarafından işgali üzerine İstanbul'da iki günde bir miting oluyordu. İzmir'in gayrisi Fransızlar Ayasofya camiini islamlardan alıp Yunanlılara verilmek ve camilere çan taktırmak idi. Bunun [için] Türkler miting yapmaya mecbur kaldılar.

Miting bir gün evvel yani Cuma akşamı podpolni (Rusça - illegal) olarak kâğıtlar ahalinin umumiyete t...rıldı ki bir ertesi Cuma günü dua günüdür. Türkiye parçalanıyor. Hukukunu temin etmek isteyen her bir.... Sultan Ahmet Bayezıd camilerinde yerilecek bizim için yarın ihtilâl ve ölüm günüdür.

Ertesi gün herkes elinde edinebildiği vesait camiyi cebine sokarak öğleden sonra Sultan Ahmet ve Bayezid'a beş yüz bin kişi içtima etti ve muazzam bir miting oldu ve can yakıcı nutuklar verildikten sonra herkes müheyya olarak nutuk verenlerin yüzüne bakıyorlardı ki yaksalım (?) nereden işaret edecekler miting tamam dört saat devam etti. O zamanda bütün ecnebi tayyareleri miting üzerinde uçuyorlardı ve miting uzaklarında ingiliz askerleri ondan sonra Fransız askerleri ve ondan sonra da Türk askerleri ve muhafızları var idi.

Miting gayet yüksek sesle ağlayarak.....kahrolsun İngiliz Fransızlar Amerika.....[37]

37. *TÜSTAV Komintem Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31-36, Belge No 11-14 [Eski Türkçe].

İLK İSTANBUL KOMÜNİSTLERİ

T.K.P. Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları adlı broşürde (s. 4-5) TİÇSF'dan önce, İstanbul'daki komünist teşkilâtlanmaları hakkında -başka kaynaklarda bulunmayan- bir takım bilgiler verilmektedir. Buna göre, İstanbul'daki ilk komünist kümelerden biri, Mondros Mütarekesi'nin imzalandığı günlerde Halkalı Ziraat Okulu'nda kurulmuştur. Bu kümede "Bolşevik İvan" diye tanınan, Rus ordusundan kaçmış bir demirci ustasıyla, Tophane ve Tersane'de çalıştıktan sonra, Almanya'da staj yapmış bir tornacı ustası önder durumunda imişler.

"Bu küme, 30 Ekim 1918'de Kadırga'da Ahmet Usta'nın evinde toplandı. Toplantıya gelenlerin arasında demiryolu işçileri, tramvay işçileri, şirket vapurlarında çalışan deniz adamları, marangozlar vardı. Toplantı sonunda bir çağrı ile halka, işçilere, emekçilere başvurdular. Halkı birlik olmaya, memleketi düşmandan kurtarmaya çağırdılar. ... 1919 Şubatında, polisin yaptığı bir arama-taramada, küme üyelerinden bazıları tutsak edildi. Kimi de Anadolu'ya geçti cepheye gitti."

Daha başka kümeler, Kumkapı-Kadırga, Galata-Yağkapanı, Haliç-Kasımpaşa semtlerinde teşkilâtlanmışlar.

"Haliç kümesine, 1919'da Sovyet Rusya'dan dönen (516 kişilik) Bolşevikler grubu katıldı. Bolşeviklerin başında 'Baba' Mehmet[38] vardı. Bunlar M. Suphi'ye bağlıydı. Bu grup, daha ziyade, Anadolu'ya silâh, fabrikalardan tezgâh, işçi kaçırmak işleriyle uğraşıyordu. Bu kümeye bağlı yoldaşlar, komünist Yeni Dünya gazetesini dağıtıyorlardı. 1920 yılında, Sarayburnu ve Kumkapı semtleri garnizonlarındaki Fransız askerlerine, Harbiye'deki İngiliz askerlerine, ayrıca Hintli askerlere, onların dillerinde yazılmış beyannameler dağıttılar[39]. Onları, Türkiye'den çıkıp gitmeye çağırdılar. Bu Haliç grubu kayıkçılarla, gemi adamlarıyla, demiryolu işçileriyle, posta-telgraf-telefon memurlarıyla bağlıydı. Bu grup Bulgar, Macar, Fransız komünistleriyle işbirliği kurmuştu. Sonradan İstanbul Komünist teşkilâtına bağlandı."

Broşür, ayrıca Kurtuluş Savaşı sırasında Marmara bölgesinde etkinlik gösteren, Osman Kaptan, Kürt Süleyman ve Ardişenli Abdullah çetelerinin yararlıklarından söz etmektedir.

G. Jaeschke de, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri* adlı yapıtında (s. 167) İngilizlerin 1919 Martında İstanbul'da bir tramvay arabasında bularak Londra'ya gönderdikleri bir risalede şu sözlerin yer aldığını aktarıyor:

38. Yukarıda Türk Komünist Bolşevik Partiyası'nda sözü edilen Mehmet olabilir.

39. Beyanname dağıtımıyla ilgili olarak Vanlı Kâzım Kip'in anılarında ilginç bir bölüm vardır: "Bir gün parti (TSF) odasında yalnız oturuyor ve gazete için yazılar hazırlıyordum. Oda kapısı kapalıydı. Kapının vurulduğunu sonra da açılarak iki kişinin içeri girdiğini gördüm. Birinin koltuğunda büyükçe bir paket vardı.(...) Gelenlerden esmer olanı Azeri şivesiyle, "Biz Rusya'dan geliyoruz, gizli bir meselemiz var" (...) dedi. Yine o esmer olanı elindeki paketi açtı. Paketin içinden kocaman bir ekmek çıkararak ekmeğin üstünü çizdi. İnce kabuğu eliyle sıyırdı ve içinden birçok kâğıt çıkardı, onları deste deste ayırdı. Bunlar İngiliz, Fransız, İtalyan dillerinde ince kâğıtlara yazılmış beyannamelerdi. Ekmeğin iç alt kısmından da bir deste Türkçe beyannameler çıkarmışlardı. Esmeri Tatarca da biliyor, beyazı ise Fransızca dilini konuşabiliyordu. Bu beyannameler dillerini konuşan askerler arasında dağıtılacaktı. Fransızca olanı alıp okudum.(...) Biz bu beyannameleri sana bırakalım, bir miktar da para verelim, kendini tehlikeye koymadan para ile başkalarına dağıttır. (...) Bu tehlikeli işi tek başıma yapmaya karar verdim. Bu arada Millî Mücadele komitesi diye bir teşkilât faaliyette olduğunu söylediler. Başlarında Topkapılı Mehmet diye biri varmış, tarif üzerine araştırarak bulduk. (...) Türkçeleri bize ver dağıtırız fakat diğerlerini biz yapamayız, dedi." *Millî Azadlık Savaşı Anıları*, Der.: Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, 2006, s. 84-85.

"Arkadaşlar! Kendimizi savunma günü geldi. Masum Alman ve Rus milletleri faaliyet halindedirler... Wilson, Clemenceau, Lloyd George ve meslektaşları 'Cemiyet-i Akvam' adı altında mükemmel bir aldatma vasıtası çıkardılar... Gözlerinizi açınız: hedefiniz... mutluluğun yayılmasıdır... Komiserlerimiz... size eşekler gibi kullanan beylerinizden kurtaracaktır; yaşasın mukaddes büyük Bolşevizm."

1919 MACAR DEVRİMİNDE TÜRKLER

Savaş sırasında, Almanya gibi, Avusturya-Macaristan'da da birçok Türk işçisi vb. bulunmaktaydı. Stefan Velikov'un *Etudes balkaniques* dergisinde çıkan bir yazısında belirtildiğine göre *(1974,* sayı 1, s: 86-91: "Participations d'Internationalistes Turcs â la défense de la République Soviétique Hongroise - 1919"), bu Türklerden bir kısmı, 21 Mart - 1 Ağustos 1919 tarihleri arasında 133 gün süren (Bela Kun önderliğindeki) Macaristan Sovyetler Cumhuriyeti'nin savunmasına katılmışlardır.

Devrimin ilk günü, Macaristan Komünist Partisi ile İçtimaî-Demokrat Partisi "Macaristan Sosyalist Partisi" (sonradan M. Sosyalist-Komünist İşçi Partisi) adı altında birleşmişlerdir. Bu birleşik parti, çeşitli doğulu uluslardan (Arnavut, Arap, Tatar, Boşnak, Türk vb.) kişileri ayrı bir bölümde teşkilâtlamıştır (Keleti szomista part). Bu bölümün şu üç kişiden oluşan bir yönetim kurulu vardır: Bekir Sıtkı Yoldaş, Semih Rüstem ve Bekir.

TKP Kuruluş Kongresi'ne İKG adına katılan Hilmi oğlu Hakkı ilk gün yaptığı konuşmada şöyle diyor: "Yoldaş Bela Kun, kendisiyle görüştüğüm zaman, Macaristan inkılâbına birçok Türk gençlerinin de iştirak ve Türklerin bir ihtilâl taburu teşkil ettiklerini bana söylemişti." *TSA I,* s. 495]

Velikov'un 15 Nisan 1919 tarihli Népzava gazetesinden aktardığına göre, 13 Nisan'da Sosyalist Partinin Doğu Bölümü bir toplantı düzenlemiş ve burada yöneticiler konuşmuşlar, şiir okumuşlardır. Ayrıca, Budapeşte'de kurulan 3. Uluslararası Alaya bağlı "Kızıl Güney Slavları Taburu"nda Türkler de bulunmaktadır. *Eski Sol Üzerine Yeni Bilgiler* kitabının kapağındaki, Budapeşte'deki 1919 Mayısına ait resim, ellerinde "Yaşasın Dünya İhtilâli", "Şark Sosyalist Fırkası" vb. yazılı dövizler taşıyan fesli Türkleri göstermektedir.

Macar devrimine katılan Türklerden, sonraları Türkiye'deki sol harekette yer alanlar olup olmadığını bilmiyoruz.

* * *

MEHMET SALÂHATTİN

Rasih Nuri İleri, (İstanbul *Kurtuluş'unun* son iki sayısında Müdir-i Mes'ul olarak görünen) Mehmet Salâhattin beyin (La Haye/Den Haag 1957-1961) Büyükelçi Salâhattin Arbel olabileceğini söylüyor *(Kurtuluş,* önsöz, s. 21). Bu zatın *Kurtuluş'ta* çıkan tek yazısının ("Sosyalizm ve Edebiyat" - Sayı 3) [Asım Bezirci tarafından yeni harflere çevrilerek *Forum'un* 1 Temmuz 1969 tarihli 366'ncı sayısında yayımlanmıştır] altındaki kayda göre, 12 Teşrinisani 1919'da Eskişehir'de yazılmış olması, belki Anadolu'daki sol teşkilâtlanmalarla ilişki açısından bir ipucu olabilir.

BEYAZLARIN ARASINDAKİ KIZILLAR

1917 Ekim Devrimi'ni izleyen İç Savaş sonuna yaklaştıkça, birçok "beyaz" asker ve sivil Rusya'dan Türkiye'ye sığındı. 1920 yılının sonlarında General Vrangel ordusunun 120 bin kişilik kılıç-artığının da gelmesiyle, çoğu siviller İstanbul'da, askerler Çatalca ve Gelibolu'da olmak üzere, İtilâf Devletlerinin işgali altındaki Türkiye topraklarında kalabalık bir Rus kolonisi oluştu. Bunlar, doğal olarak Bolşevik düşmanıydılar; ama buralarda çektikleri sıkıntılar yüzünden bazdan ülkelerine dönmek istedi. Aralarına sızan Bolşevik ajanları da kışkırtıcılık yapıyordu.

Bilge Nur Criss'in doktora tezinde, bu tür hareketlerle ilgili olarak Türk ve İngiliz-Fransız-Amerikan arşivlerinden bilgiler aktarılmaktadır. Örneğin, 1921 yılı başında İngilizler Rus, Yunan, Alman ve Müslüman Bolşevik ajanları tutuklamışlar. Haziran'da da General Harington Bolşevik ajanı olduklarından kuşkulandığı kişileri Rusya'ya geri yollamıştır. 29 Haziran'da ise, yaklaşık yüz Rus subay ve askeri tutuklanmıştır.

Yine de İstanbul'daki ABD konsolosu Robert Imbrie, bu şehirde Bolşevik faaliyetlerinin Avrupa'ya oranla daha az enerjik olduğunu bildiriyordu. Bunun nedeni, İstanbul'a gelen Rusların karşı-devrimci olmalarıydı. Ama Pera Palas'ta kalan Kuznetsov ve ona bağlı olarak çahşan Albay Gniloribov, mülteci Rus askerleri arasında Komünizm propagandası yapmaktaydılar. Bu ajanlan, o sıra tutuklu bulunan Yahudi avukat Aysenberg yönetmekteydi (US Records 867.00/ 1073-25-Şubat 1921).

Fransız istihbaratı ise, İstanbul'daki (gizli) Rus Komünist Partisi'nin yasal iktidarlara karşı çıkan bütün muhalif hareketlerle ilişkili olduğunu saptamıştı. Bu kaynağa göre, Ankara ve İstanbul'daki Sovyet Temsilcilikleri, böyle ilişkiler için Laz yelkencilerden yararlanmaktaydı, İstanbul'un başlıca Kemalist-Komünist gruplan, Beykoz'daki AH Beyin, Kara Mehmet'in ve Kayıkçı Hasan'ın teşkilâtlarıydı. (20N 1106C38/4 Dos. 1-17 Kasım 1921)

TİÇSF

T.K.P. Doğuşu, Kuruluşu, Gelişme Yolları adlı broşürde (s. 6-7) TİÇSF-TKP ilişkisi hakkında şunlar ileri sürülmektedir: "TİÇSF açık çalışmaya başladıktan sonra bu partinin yönetim kuruluna burjuvaziden kimseler sokuldu. Bu adamlar devrimci çalışmaya karşı durdular. Bu parti kanalıyla onlar, işçi sınıfını, devrimci kuvvetleri burjuvazinin yedekçisi yapmak, onun politikasına bağlamak istediler. Partinin programını değiştirdiler. Programdaki "İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi, Türkiye'de işçi-köylü hükümeti kurmak için savaşır" maddesini kaldırdılar. Yerine "Parti, parlamento seçimleri savaşlanna katılır" dediler. "Köylülere bedava toprak dağıtmak" maddesini, "köylüye ucuz kredi sağlamak" maddesiyle değiştirdiler. Derebeyliği devrim yoluyla kökünden yıkmak, toprak beyliğini kaldırmak ilkelerini programdan çıkardılar, işçilere 8 saat işgünü yerine, "bir iş kanunu hazırlamak" sözünü koydular. Dönekler, Nizamettin Ali gibi burjuva adamlan, sınıf savaşını, devrimcilik ülkülerini körletmek, burjuvaziyle uzlaşmak yolunu tuttular. Bu dönekliği, bu uşaklığı gören işçiler partiden yüz çevirdiler. Devrim ülküsüne, proleter-işçi dâvasına bağlı kalan işçiler, Komünist Partisinin İstanbul teşkilâtına girdiler.

Mart 1920'de İngiliz -Antant kuvvetleri- İstanbul'u resmen işgal ettiler. Baskı, yabancı ezgisi ortalığı kasıp kavuruyordu. İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi dağıldı. 1920 yılının sonlannda, bu partiyi devrimci işçiler, ilerici aydınlar yeniden kurdular.

Bu parti 1925 yılına kadar yaşadı. *Aydınlık* dergisi bu partinin yayın organıydı. Bu parti çok zayıftı. Kurulduğu günden, tâ baştan köylüyle bağlanamadı, işçi hareketinde sönük kaldı. Günden güne önemini kaybetti, söndü gitti. Komünist Partisinin kurulmasına bu parti yardım etmiştir."

Bu kitapçığın yayımlandığı, Laz İsmail'in (İ. Bilen/Marat) TKP önderliği sırasında, Dr. Şefik Hüsnü dönemi olumsuzlanmıştı. TİÇSF'nin 25 Eylül 1919 tarihli Teşkilât Nizamnamesi'yle 15 Nisan 1923'te yayımlanan Bildiri'sinden başka bir program belgesi olmamıştır.

TİÇSF'nin Teşkilât Nizamnamesi'nin ilk maddesindeki "ilmî sosyalizm"e yapılan gönderme dışında ideolojik bir öğe yoktur. Ancak TBMM ikinci dönem seçimleri için çıkartılan 15 Nisan 1923 tarihli Beyanname'de liberal ve içtimaî demokratik talepler sıralanmıştır.

KURTULUŞ VE TÜRK SPARTAKİSTLERİ

1919 Mayısında Almanya'da sayı 1-2 olarak yayımlanan *Kurtuluştan* sonra, Ekim ayında da yalnız Almanca olarak, dört makaleden oluşan bir *Die Befreiung - Deutsches Sonderheit des Kurtulush* [Tarih ve Toplum, sayı: 65 (Mayıs 1989), s. 50-56, çev.: Cemil Koçak] dergisi yayımlandı; oradaki yazılardan Nurullah Esat'a ait "Uluslararası Sermayenin Sömürgesi olarak Türkiye" *Kurtuluş*'un yıl sonunda çıkan 4. Sayısında basılmıştır.

Kurtuluş İstanbul'da 20 Eylül, 20 Ekim, 20 Kasım ve Aralık 1919'da ve Şubat 1920'de yayımlanmıştır. İstanbul *Kurtuluş* 'unun ilk sayısında yalnızca Almanya'dan gelenlerin yazıları varken, 2. ve 3. sayılarda Dr. Şefik Hüsnü'nün, 4. ve 5. sayılarda Sadrettin Celâl'in yazıları çıkmıştır. Vanlı Kâzım'ın TSF ve işçi hareketi (Bİİ) üzerinden bu gruba katılması 1922 sonrasıdır.

Kurtuluşun 20 Kasım 1919 tarihli 3. ve Şubat 1920 tarihli 5. sayılarında, sansür sakıncalı bulduğu sözleri çıkarmıştır: Ethem Nejat'ın "Sosyalizm ve Ferdiyetçilik" yazısından 5 satır; M. B. Dündar'ın "Sosyalizm ve Militarizm" yazısından 9 + 45 satır; Sadri Celâl'in "Sulh-ü Ebedî ve Cemiyet-i Akvam" yazısından 30 satır.

1920 yaz başında İKG/TİÇSF Komintern'in II. Kongresi'ne katılmak üzere Ethem Nejat ile (Arap) İsmail Hakkı'yi Rusya'ya göndermiş, 1920'nin sonbaharında ise Dr. Şefik Hüsnü Fransa'ya gitmiş ve ileride aktaracağımız üzere Fransız Sosyalist Partisi'nin Tours Kongresi'ne katılmıştır. Bir diğer deyişle İKG'nin 1920'nin 2. yarısında İstanbul'da faaliyetinden söz etmek pek olanaklı görünmemektedir. 1921 yılının başlarında, büyük olasılıkla daha Dr. Şefik Hüsnü Türkiye'ye dönmeden önce, TİÇSF'den bir grup (Vehbi Sandal, Sadık Ahi, vb.) Ankara'ya giderek Millî Mücadele'ye katılmıştır. Dr. Şefik Hüsnü ise, daha sonraki açıklamalarında hatalı olduğunu belirttiği üzere (bkz. Mihri Belli, *Şefik Hüsnü Deymer Seçme Yazılar* kitabının önsözü, aktaran E.Akbulut, *Dr. Şefik Hüsnü Deymen Yaşam Öyküsü*, Vazife *Yazıları*, s. 120), sosyalistlerin işçi sınıfının yanmda olmaları gerektiği gerekçesiyle, İstanbul'da kalınmasını savunmuştur.

Bizans'tan gelen bir karıştırma sonucu, dilimizde Siyahlara Arap denilmektedir. İsmail Hakkı'nın babası Hilmi Bey bir siyahî hanımla evliymiş. Hilmi oğlu Hakkı'nın kız kardeşi Naciye Hanım 1921'de Bakü'den Türkiye'ye döndükten sonra öğretmenlik yapmıştır. Küçük kız kardeşi ise daha önce bir aşk intiharıyla yaşamını yitirmiştir. Selçuk tarihçisi Prof. Dr. Mehlika Kaşgarlı, Mete Tuncay'a babasının bu İsmail Hakkı Bey olduğunu söylemişti.

Ethem Nejat 1919 Seçimlerinde Eskişehir'den TİÇSF (Ahrar ile ortak?) aday olmuştur. *Tarih ve Toplum*, sayı 61 (Ocak 1989) ve "Ethem Nejat'ın Seçim Beyannamesi", *Toplumsal Tarih*, sayı 209 (Mayıs 2011). Rusya'ya giderken Ankara ve Eskişehir TKP şubeleri ona itimatname vermiştir *(TSA I*, s. 319/dn. 132).

TSA I- 1908-1925 kitabında çevrimyazısı verilen "TKF Birinci Kongresi" başlıklı yapıt, tutanaklardan ayıklanarak hazırlanmış bir metindir. TÜSTAV'ın yayımladığı *Türkiye İştirakiyun Teşkilâtlarının Birinci Kongresi (TKP Kuruluş Kongresi)'nde*, o yapıtta çevrimyazısı verilen basımın yanı sıra basılmamış tutanakları da içermektedir.

İstanbul'un İtilâf devletlerince işgalinin pekiştirildiği 16 Mart 1920'den on bir gün önce şehirden ayrılan Lütfi Necdet, Kongre'nin 6. içtimainin 2. celsesinde yaptığı konuşmada (s. 180-184) Mustafa Suphi teşkilâtının 1919 yazmda Moskova'dan Kırım'a, oradan da İstanbul'a gönderdiği 4 yoldaşın İstanbul'un birinci grubunun (s. 193'te bu gruptan "Rus Grubu" diye söz ediliyor!) nüvesini oluşturduğunu, daha sonra Odesa'dan yollanan birkaç kişinin bunlara katıldığını ve böylelikle 12 kişilik bir kurul meydana getirildiğini[40], ama İngilizler tarafından sürekli baskı altında tutulduğunu anlatmıştır. Ondan sonra yine Mustafa Suphici İstanbul Teşkilâtı adına Lâtif yoldaş adında bir kişi konuşmuş, ardından söz İstanbul'daki ikinci grup adına Hilmi oğlu Hakkı'ya verilmiştir. Onun ardmdan Ethem Nejat "İstanbul'da yoldaşlarımızın hazırlayıp verdiği Fransızca raporun tercümesini okuyacağım" diyerek İKG'nin mesajını aktarmıştır.

Aynı gün yetkili iki İKG delegesinin (Hilmi oğlu Hakkı ve Ethem Nejat) "Türkiye'de Komünist Teşkilâtlarının Birleştirilmesi" teklifi oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Türk Spartakistlerinin başlıca üyeleri şunlardır:
Eğitimci Ethem Nejat (1887-1921)
Eğitimci (Arap) İsmail Hakkı (188?-1921)
İktisatçı Vehbi (Sandal, 1886-1969)
İktisatçı Vedat (Nedim Tör, 1897-1985)
İktisatçı Nizamettin Âli (Sav, 1906-1959)
İktisatçı Nurullah Esat (Sümer, 1899-1973)
Coğrafyacı Hamit Sadi (Selen, 1892-1968)
Mühendis Mümtaz Fazlı (Taylan, 1898-1976)
Mühendis İlhami Nafiz (Pamir, 1896-1968)
İşçi-Hukukçu Sadık Ahi (Eti, 1895-1957)
Ressam Namık İsmail (Yeğenoğlu, 1890-1935)
Baytar Ali Cevdet (1899-1938?)
Baytar Selâhattin Nejat (Yalkı, 189?-1980)
Eğitimci ve Siyasetçi Nafi Atuf (Kansu, 1890-1948)
Sosyolog Servet (Berkin, 1894-1941)
Talebe İhsan Raif (?-?)
Sosyolog Mustafa Nermi (1890-1971)
Edebiyatçı Lem'i Nihat (1895-1919)

İstanbul'da onlarla birleşen, Fransız kültürü almış gençler ise Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl ve Vanlı Kâzım'dır. Sadrettin Celâl TSF'ye, Vanlı Kâzım ise SDF'ye girmiş ve Aralık ayındaki Meclis'i Meb'usan seçimlerinde bu partilerin listelerinden aday olmuş, ama hiç oy (ikinci seçmen) alamamışlardır. TİÇSF İstanbul adayı M. Vehbi 14, Türkiye'ye gelmeyen TSF adayı Refik Nevzat ise 7 oy almıştır.

40. Bu 12 kişilik kurulun adları yukarıda verdiğimiz "Türkiye Komünistlerinin Vaziyeti Hakkında Moskova Merkez Komitesine Suret" başlıklı raporun sonunda yer almaktadır.

Adlarını belirleyebildiğimiz bu 18 Türk Spartakistinden bazıları daha sonra sol harekete etkinlikle katılmışlardır. İktisatçı Vehbi Sandal Berlin'deki Türk Kulübünün başkanı Hamdullah Suphi'yi (Tanrıöver) devirip yerine başkan olmuş, İstanbul'a gelince yayımlanan *Kurtuluş* dergisinde çeviriler yapmış, (Ankara'ya gidip İktisat Vekili Celâl (Bayar) Bey tarafından Ticaret Umum Müdürü atanıncaya kadar) Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası reis-i umumîliğinde bulunmuştur. (O gittikten sonra Parti başkanı ressam Namık İsmail -Yeğenoğlu- olmuştur.) İktisatçı Vedat Nedim Tör ve Baytar Ali Cevdet, TKP'nin önemli yöneticileri olmuşlardır. Asıl iki eğitimci, Ethem Nejat ve Hilmi oğlu (Arap) İsmail Hakkı, İstanbul Komünist Grubu tarafından 1920 Temmuzunda (Petrograd'da başlayıp Moskova'da devam eden) Komintern II. Dünya Kongresi'ne katılmak üzere Rusya'ya gönderilmişler, ama vaktinde yetişemedikleri için ancak Baku'deki Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı'nın çalışmalarına (27 Temmuz 920 tarihli celse kararlarında adlar geçmektedir, *Haziran-Eylül 1920 Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı, s.* 43), Eylül başında Baku'da toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na ve onu izleyen TKP Kuruluş Kongresi'ne katılmışlardır. Hakkı yoldaş bu Kongre'de yaptığı konuşmalarda şunları söylemiştir (s. 495 ve 526): "Arkadaşlar, zannettiğiniz gibi Türkiye amelesi hakikati yalnız bugün anlamış değildir. Tahsil için Avrupa'nın muhtelif memleketlerine ve muhtelif fabrikalarına gönderilen genç Türk amelesi, Avrupa amele hareketlerinde ümit verici roller oynamışlardır. 1918-1919 inkılâbına iştirak eden hakiki Spartakistlerle beraber büyük cidalde can veren birçok komünistlerimiz vardır. (...) büyük ideale bağlı, saf ve civanmert genç inkılâpçılarımız Liebknecht ve Rosa Luxemburg etrafında Spartaküs harekâtına bilfiil iştirak ettiler. Bu genç yoldaşların cihan inkılâbına doğru attıklan bu kat'i ve kahraman adım, bize beynelmilel teşkilâtların kuvvetlendirilmesi lüzumunu hissettirmişti. Spartaküs vukuatı esnasında birkaç genç ihtilâlci arkadaşımızın şan ve ideal meydanında can verdiklerini gördük ve onlann mezarlan önünde onların gittikleri yoldan dönmeyeceğimize ahd ü misak ettik."

TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI

Komintern arşivinde TİÇSF ile ilgili 1919 güzünde yapılmış (ilki, hiçbirini teşhis edemediğimiz bir üye isim Üstesi olan) bazı kayıtlar ve yazılmış mektuplar bulunmaktadır. Bunlardan birinde Ethem Nejat malî işlerle görevlendirilen kurulu toplantıya çağırmakta, bir başkasında 24 Ekim'deki işçi toplantısında alınan kararların Partiye yüklediği ödevleri saptamak için Dr. Şefik Hüsnü'nün Akaretler'deki evinde toplanma daveti yer almaktadır. Kim olduğunu kestiremediğimiz Cevdet Beye hitap eden bir başka mektup, TİÇSF adaylarının Millî Kongre'de Esat Paşa tarafından onaylandığını ileri sürmektedir (belgedeki Ağustos 35 [1919] tarihi ise, herhalde yanlıştır. Meclis-i Meb'usan seçimlerini yaptıran Ali Rıza Paşa hükümeti Ekim'de göreve başlamıştı; Ağustos'ta henüz 3. Damat Ferit hükümeti işbaşındaydı.) Bu belgelerin ardından yukarıda dipnotta sözünü ettiğimiz Ethem Nejat ve Mehmet Vehbi'nin seçimlerle ilgili el ilânı ve seçim beyannamelerinin çevrimyazısını vereceğiz.

Numara	Esamisi
	Sadullah Arkadaş
4	Mehmet Arif
5	Ali Usta
7	İbrahim Sıtkı
8	Hasan Halit
9	Kunduracı Ahmet
10	Hasan Mensi
11	Mehmet G
14	Recep Şükrü
15	Resul
17	Mehmet Emin
18	Rüştü
19	Nuri
20	Mehmet Tevfik
21	Sahabettin
22	Sabri
23	Ahmet Hamdi
	Hacı Ali
28	Hamit Arkadaş
30	İbrahim Hayri
31	ibrahim Baku
32	Necip
33	Ethem
41	Hüseyin Hüsnü

25

Cumartesi günü alaturka sabah saat yarımdan bir buçuğa kadar kulüpte bulunulacaktır[41].

41. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 162 [Eski Türkçe].

Cevat Yoldaşa

Sevgili yoldaş

20 Eylül 919 tarihli muvakkat idare heyeti içtimaında mali işlerimizin tanzimi için senle Namık, ihsan, Vehbi, Sadık yoldaşlardan mürekkep bir heyet teşkil edilmiştir. Bu heyet ilk içtimaını Salı günü saat ikide Çiftçi Kütüphanesi'nde yapacaktır.

Ruzname-i müzakerata medar olmak üzere idare heyeti aşağıdaki maddeleri teklif eder.

1- Uzun vade ile istikraz

2- Rabıta, kontrola-? muavenet teberruatı

20 Eylül 919

idare heyeti içtimai bu Çarşamba günü saat ikide Darülfünun Edebiyat Fakültesi Talebe Derneği odasında akdedecektir.

Muvakkat heyet-i idare emriyle

Ethem Nejat

Aziz Yoldaş'a

ihsan Bey'in adresini bilemediğim için postaya verilmek üzere size bırakıyorum. Ahmet Bey'e ait olan mektubu da lütfen elden gönderiniz ki fazla posta parası vermeyin. Nizamnameyi müstensih ile basmak için bir şişe müstensih mürekkebi almanız lâzımdır. Bu mektuplar için merbut pusuladaki masraf tarafımdan tediye edilmiştir[42].

1- İstikraz kabil değil.justü çizili]

2-.... müsameresi yaparak gelenlerden para toplamak

3- Mehmet Ali beyin muavenetini temin ederek bir veya iki müsamere yapmak.

4- Rabıta ve sairenin mevzu-ı bahis olamayacağı, [üstü çizili]

5- Mahiye 20 liralık bir varidatın lüzumu, [üstü çizili]

6- Kurtuluş duhuliyyesinin.....[üstü çizili]

7- Fırka duhuliyesinin otuz kuruş olması ve farkın diğer azalardan alınması.

8- Parti aylığının lâ-akal yirmi kuruş adi ve kabilse farkların eski azadan tahsili.

*Yirmi liralık bir varidatın lüzumu

*Bunun için lâ-akal ....[silik] azanın lüzumu

"Proletaryanın halini, çekmekte olduğu elem ve fecayii musavver bir tiyatrocuk kaleme aldırarak üç dört oyunun hâsılatını fırkaya bırakmak üzere bir kumpanyaya oynatmak ve kabilse tiyatro olduğunu zannettiğim Rote Vogel[LH]'i vaz-ı sahne ettirmek[43].

42. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 168 [Eski Türkçe].

43. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 169 [Eski Türkçe].

26/10/19

Aziz Yoldaş

Partimizin teşebbüsü ile - 24 Teşrinievvel 919 - da toplanan amele içtimaında ittihaz edilen mukarreratın tevlit eylediği vaziyet-i cedidemizi tetkik ve süratle verilmesi lâzım gelen kararları itâ ve partimizin fevkalade mühim olan hatt-ı hareketini tesbit eylemek üzere Pazartesi günü ikide Beşiktaş'ta Akaretler'de Doktor Şefik Hüsnü yoldaşın hanesine gelmenizi büyük bir ehemmiyetle rica ederiz selamlar.

Damga

İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi

1335"

Azizim Cevdet Bey

Tezkerenizi okudum hayret ettim. Nasıl ve kim diyor ki Millî Kongrede Esad Paşa müşkülat göstermiş. Bilakis sizin gösterdiğiniz üç namzedi hüsn-i kabul etmişti ve ben de bu zevatın isimlerini ve mesleklerini icab edenlere yazdım şu hale göre söylediğiniz şey yanlıştır çünkü ben kendi gözümle gördüm elimle de yazdım tabi şimdi intihabda muvaffakiyet aranır ve inşallah muvaffak da olursunuz. Bu gibi işlerde muvaffakiyet anlaşarak çalışmaktadır. Meyus ve münfail olmak faide temin etmez. Beis ve infial sebepsiz de olursa büsbütün yanlış olur.

Nasihatimi bir daha tekrar edeceğim "yorgunluğa, zahmete katlanarak vaziyet ve selamet-i umumiyeyi düşünerek itilâfkarane çalışmalı". Kendi vaziyetinizin kuvvetinizin icabat-ı hakikiyesini göz önünden kaçırmamalı 3 mebus hayalî bir muvaffakiyettir. Çünkü bu memlekette 2 bin değil 20 bin amele taraftarınız olsa ve temsil-i nisbi kanunu size hak vererek meri bulunsa yine 1 mebus bile çıkaramayacağınızı göz önünde bulundurunuz. Aza ve efradınızın ise halen teessüs etmiş bir kanaat-i içtimaileri olmadığını led-el-icap bu kanaatin usulen inkişafında duçar-ı müşkülat oluyorsanız size hüsn-i müzaheret bile etmeyi düşünmeyeceklerini acı da olsa hakikat olduğundan hüsn-i telakki ediniz".

Millî Kongre ile temas ve irtibatı muhafaza mesai-i intihabiyede teşrik-i mesai ve tevhid-i kuvva ile temin-i muvaffakiyeti başlıca husul-ı maksat için çare olduğuna dair bulunan kanaatinizi sarsmayınız yolunuz doğrudur devam ediniz. Görüşmek bahsine gelince münasip bir zamanı bana bir yahut daha iyisi iki gün evvel ihbar ederseniz başkalarına söz vermeyerek kabul ederim efendim.

Ağustos 35

imza"[45]

44. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 170 [Eski Türkçe].
45. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 174-175 [Eski Türkçe].

Azizim Cevdet Bey

Bu gün için arzunuza pek çalıştığım halde zaman bulamıyorum bu sebeble gelmemi teessüfle tehir ediyorum. Cuma günü akşam yani Cumartesi gecesi kabildir. Münasip görürseniz Cumartesi günü sabah saat sekiz buçuktan dokuz buçuğa kadar evimde görüşelim. Mazur görünüz azizim.

.....30 Teşrin-i evvel

imza[46]

Eskişehir sancağında çok eser bırakan
Edhem Nejad
Bey
Çiftçileri, işçileri kurtaracak çalışkan ve namuslu bir zattır. Mebus intihab edelim'

Eskişehir sancağı mebus namzedi sabık maarif müdürü Edhem Nejad bey'in
Beyannamesi
[resim var]
Namzedimiz Nejad Bey'in teşkil ettirdiği Mekteb-i Sultanî'de: talebeler hayata hazırlanırken
[resim var]
Edhem Nejad Bey'in Eskişehir'de yaptırdığı ebedi şaheser: Odun Pazarı'nda Numune Mektebi
"şimdi hükümet dairesidir"

Muhterem Eskişehir sancağı ahalisi!

Çok sevdiğim ve sevdiğimden kendisini yükseltmeye çalıştığım Eskişehir sancağı için, Çiftçi Derneği namzedliğimi koydu. Siyasî akidelerime merbut olarak iş bu namzedliğimi sizlere aşağıdaki programımla teyid ve izah eylerim.

Biliyorsunuz kardeşlerim, ezen bir harpten çok yorgun çıktık. Memleketimizi yeni baştan yapılmaya çok muhtaç bir halde bulduk. Eski senelerden beri zaten terakkiden kalan vatanımız bugün mahir ve bilgili tedaviler bekliyor..

Yarın sulh yapacağız; bu sulh hayat meselesidir. Sulhtan sonra kanunları; mektepleri, yolları, sıhhati, çiftçiliği, iktisadiyatı harab memleketi yeni baştan yapacağız; bu memleketimizin ilelebed kurtulma meselesidir. İşte beyanatım sizlere sulhu ve sulhtan sonraki işleri nasıl yollarla başartmak istediğimi anlatacak...

Eskişehir sancağı beni efalim ve mesaim ile tanır; o halde sizler için kardeşler, en açık bir program, benim size malum olan efalim olacaktır.

1: Sulh Muahedesi

Sulh muahedesini şöyle kabul ederim: (A) Türkiye denilen, Türkçe konuşulan ve Trakya'dan Kafkas hudutlarına, iran hududundan Kilis ve Akdeniz sahillerine kadar imtidad eden vatan toprağında Türkiye müstakil olmak, (B) hiç bir m[ü]essirin memleketimizin

46. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 176 [Eski Türkçe].
47. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 153 [Eski Türkçe].

hâkimiyetine dahli olmamak şartıyla.

2: Garbın Müzahereti

Harap memleketimizi yeniden yapmak, fakir ahalimizi refaha ve hakkına eriştirmek için garbın ilminden, fenninden, tecrübesinden ibaret müzaheretinden istifade eylemelidir diyorum.

3: Halkın Kuvveti

Kanun-ı Esasî'mizin millete daha kuvvet ve irade verecek surette tadilini ve Meclis-i Mebusan'dan geçmeden katiyen kararname ve muvakkat kanun neşredilmemesini isteyeceğim.

4: Hürriyet

Serbest toplanmak, serbest yazmak aleyhindeki kanunların ilgası ve bade [ma] madde yapılmamasını talep edeceğim.

5: İntihabat

Vasiye muhtaç olmayan ve hukuk-ı medeniyesine sahip olan yirmi yaşını ikmal etmiş her ferdin doğrudan doğruya, müsavi intihab hakkına malik olmasına ve nisbî usulün kabulüne taraftarım.

6: Harb ve Askerlik

Harp ve sulh kararlarının yalnız milletvekilleri tarafından verilmesine ve milletler arasında çıkacak ihtilâfların hüküm usulleriyle halledilmesine dünyada terk-i teslihat oluncaya kadar vakt-i hazırda mahdud miktarda asker toplanmış bulunmasına lüzum görürüm.

7: Çiftçilerimiz

Memleketin hayatı olan çiftçilere ve işçilere hükümetin fevkalâde müzaheret etmesi muktezidir. Aşar vergisinin çiftçinin hakkını daha ziyade korur bir surette değiştirilmesi. .. Çiftçiye kolaylıkla yeni ziraat âlâtı ve çeki hayvanları verilmesi... Arazinin sulanma ve bataklıkların kurutulmasına çalışılması. . . Çiftçi muavenet kasalarının dünyanın her yerinde kabul gördüğü üzere işçi ve çiftçiye mahsus kaza, maluliyet ve ihtiyarlık sigortalarının ve köylünün hakkını koruyan (kooperatif) alım ve satım şirketlerinin ve sendikaların ihdası... Ziraat tecrübe-hanelerinin ve çiftçilik ve sanayi-i ziraiye amele ve ameliyyat mekteplerinin açılması hükümetin vazifesi olmalıdır.

8: Dahiliye, Belediye

Nahiye teşkilâtının bir an evvel tatbikini, belediyelerin ahalinin hâkimiyeti altında tam bir istiklâle nailiyetini, merkeziyet usulünün devam etmemesini isterim.

9: Maarif, Tahsil, Terbiye

Umum ahalinin suhuletle istifadesini temin eylemek üzere derecat-ı tahsil meccanî ve ibtidaî mektepleri mecburî olmalı; işçinin ve çiftçinin ve şehirlinin işine yarayacak bilgileri veren iş mektepleri açılmalı, yaşı geçmişleri yeni usûllerle boş zamanlarında okutmalı, darülfünunlardan ve büyük mekteplerden fakirlerin de istifade eylemesi çareleri bulunmalı, ahalinin bilgisini artıran halk âli mektepleri tesis edilmeli. Velhasıl şimdi ahalinin tahsili uğrunda eskiye nisbetle pek çok masraf olunmalıdır.

10: Hak ve Mahakim

Muhakemelerin ıslahını ve parasız, masrafsız olmasını, haksız yere hapsedildikleri anlaşılanlara tazminat verilmesini, kadın ve erkeğin hukukta müsavi olmasını, hırsızlığın ve haydutluğun ortadan kalkması için nizamlı jandarmanın çoğaltılmasını isteyeceğim.

11: Mesail-i Maliye ve İktisadiye

Ahalinin yaşamasını ve istihsali güçleştiren vergilerin tadilini, müterakkî verginin yer bulmasını, fazla masrafların azaltılmasını, lüzumsuz ve israfa yol açan makam, memuriyet ve meclislerin lağvını, memurların maişetlerinin teminini, memleketimizin tabii zenginliğinden ve sanayi istidadından istifade olunmasını, su ve kara yollarının siyasî makasıd yerine memleketin inkişaf ve ihtiyacına göre tesisini, işsizleri mecburi çalışmalara sevk için iş sahaları hazırlanmasını, çiftçi rençber ve işçi ahvalinin tanzimi için iş oda ve memuriyetlerinin ihdasını talep edeceğim.

12: Hayat ve Sıhhat

Memleketimize hakiki sahip olmamız için ahalinin tamamen sıhhatte olması, sârî ve vahim hastalıkların ortadan kalkması, vefiyatın azalması, nüfusun çoğalması iktiza eder. işçi ve rençberin sa'y ve istirahat müddeti beynelmilel tayin edilecek usûllere göre tanzim edilmeli, fakir sınıflar için "hastalıklara, çocuk doğmalarına ve kazalara karşı" hükümetin teşkilât-ı mahsusası olmalıdır.

Sağda: Nejat'ın Eskişehir'de ilim fazilet ölümsüz eserler bırakmıştır.

Solda: Bu mebus namzedimiz ciddi namuslu azimkar siyasî ve içtimaî işlere vakıftır.

Altta: Edhem Nejad Bey'in kurduğu Darülmuallimîn: sancağımızın en kıymetli ve fayda veren ilim evidir[48].

Türkiye işçi ve çiftçi menafiini korumak üzere

Niğde sancağı mebus namzedi

Borlu sarı müderris zade merhum Ahmet Raşid Efendi oğlu Dersaadet ve Beyrut hukuk mektepleri sabık muallimlerinden ve Berlin darülfununu felsefe ve iktisadiyat mezunlarından

Mehmed Vehbi Bey'in Beyannamesi

Siyasî akidelerime merbut olarak namzedliğimi sizlere aşağıdaki programımla teyid ve izah eylerim.

Biliyorsunuz kardeşlerim, ezen bir harpten çok yorgun çıktık. Memleketimizi yeni baştan yapılmaya çok muhtaç bir halde bulduk. Eski senelerden beri zaten terakkiden kalan vatanımız bugün mahir ve bilgili tedaviler bekliyor..

Yarın sulh yapacağız; bu sulh hayat meselesidir. Sulhtan sonra kanunları; mektepleri, yolları, sıhhati, çiftçiliği, iktisadiyatı harab memleketi yeni baştan yapacağız; bu memleketimizin ilelebed kurtulma meselesidir, işte beyanatım sizlere sulhu ve sulhtan sonraki işleri nasıl yollarla başartmak istediğimi anlatacak. . .[49]. [Buradan sonra Ethem Nejat'ın Beyannamesinin aynısıdır.]

48. *TÜSTAVKomintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 154-157 [Eski Türkçe].
49. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 1, Klasör No: 1_36, Belge No: 158-159 [Eski Türkçe]

BASINDA İLK GENEL İŞÇİ TOPLANTISI HABERLERİ

1. *Tarik*, No. 91-92 (24-25 Ekim 1919), s. 1

"Mebusan intihabında kendi sınıflanma ait hukuku müdafaa için görüşmek üzere amele, işçi, mavnacı, salapuryacı, küçük esnaf ve bilcümle erbab-ı mesaî" TİÇSF ve Türkiye İşçi Derneği tarafından Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosunda 24 Ekim 1919 Cuma günü bir kongre halinde toplanmaya davet edilmiştir.

2. *İkdam*, 25 Teşrinievvel 1919:

"İstanbul'da Amele ve İşçinin Hakkını Müdafaa Yolunda İlk İçtimâ"

" 1. Sermaye ve makam sahibi olanların kendi hususi menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyerek kabul etmiş olduklan iki derece ve ekseriyet-i mutlaka usulüne müstenit bugün câri olan intihap, milletin hakiki bir surette temsilini imkân haricinde bıraktıktan maada kendisine taallük eden kanunları bizzat tetkik etmekte menafii olan amele ve işçi sınıfının en mukaddes ve sarih hukukunu da payimâl ettiği cihetle efkâr-ı umumiye ve icap eden makamat nezdinde, bu defaki intihabatm dahi bu yıpranmış usullerle icrasını kemal-i şiddetle protesto eder ve doğrudan doğruya rey-i âm ve ekalliyetlerin temsilini kâfil olan nisbî temsil usulleriyle intihabatın icrasmı temin eden kanunlann senan yapılmasını talep ederiz.

2. İntihabat kararnamesinin (39) uncu ve talimatnamenin (11) inci maddelerine tevfikan ameleye bir suhulet olmak üzere fabrika ve darüssmaelerde intihap şubeleri tesisi ve rey sandıklan vaz'ı lâzımdır.

3. Kongrede mevcut amele, (Hasan [Sadi Birkök], Vehbi [Sarıdal], Ali [Cevdet], Sadık Ahi, Ethem [Nejat], Dr. Şefik [Hüsnü], Süleyman, Cevat, Ömer Şaban, Faik, Osman Alp ve Agâh [TİD Maknköy Şube Reisi(?)]) arkadaşlardan ve her fabrika ve işçi gruplarına birer murahhastan mürekkep bir heyet intihap etmiştir. Bu heyet intihapta amele hukukunun muhafaza ve müdafaası için icap eden teşebbüsat ve tedabire tevessül edecek ve amelenin İstanbul'dan lâakal üç mebus çıkarmasını temine çalışacaktır. Amele bu heyetin irae edeceği müntehib-i sânilere müttefikan reylerini vermeyi taahhüt ederler.

4. Burjuva fırkalan mebus çıkarmak imkânını selbettikleri takdirde, amele gruplan çiğnenen haklarını teslim ettirmek için lâzım görecekleri hareketleri icraya müheyyadırlar.

5. Amele ve işçi birliğinin ilk adımını teşkil eden proletarya arasında, bir sınıfın ilk alâmeti olan bu muazzam hareketi hâzirun hararetle alkışlar ve bugünün tarihî bir yevm-i mahsus gibi her sene bayram edilmesini temenni ederiz."

Daha sonra, TİÇSF heyet-i idare âzâlan, Tophane Fabrikası ustabaşlanndan Süleyman, Ahırkapı Fabrikasından Osman Usta ve Almanya'da tahsil görmüş Sadık [Ahi] Usta konuşmuşlardır. Söz alanlar, "Bedrettin Simavîler hareketi"nin "sınıf, amele kavgalan" olduğunu söylemişler ve "Sen Hürriyet ve İtilâfa, Millî Ahrar'a rey verirsen, sana hakk-ı hayat yoktur" demişlerdir.

Berlin Darülfünunu talebesinden İhsan Raif Beyin konuşması:

"Bugün bizi niçin topladılar, biliyor musunuz? Zenginler meb'uslannı artırmak için, kendilerini yükseltmek için adamlar gönderiyor. Bugün bizim hakkımızı müdafaa edecek kimse yok. Türk milleti harp istiyor dediler. Irak'ın kumlannda, Çanakkale'de, Kafkas'ın dağ tepelerinde ameleyi öldürdüler. Niçin? Bizim hakkımız mı vardı, neydi, bunda amelenin ne haklan var? Elimize bir silâh verdiler. İşte düşmanın dediler. Amele sen düşmanını tanı. Senin düşmanın Rum, İngiliz, Fransız değildir. Dünyada senin düşmanın, sermaye sahipleridir. Dünyada iki sınıf halk

vardır. Biri onun kanlı gömleklerini zenginliği için satan kimsedir. Harp bizi sefalete sürükledi. Zenginler tatlılar yerler iken, içimizde kara ekmeği bulamayan vardı. Arkadaşlar! Hepimiz sesimizi biraraya getirelim; bağıralım, dertleşelim. Biz milliyetçi fırkalar istemiyoruz. Arkadaşlar! Unutmayınız ki bir gün kurtuluş günü gelecektir. Birleşin. Hiçbir zaman ayrılmayın. Bizim tek bir sözümüz vardır."

3. İkdam, 26 Teşrinievvel 1919:

"İstanbul'da Amele Hareketi Başlıyor"

Ferah'taki içtimâ hakkında bir mütalâa - Amele kaç meb'us çıkarabilirdi - İntihabat karşısında amelenin vaziyeti

Evvelki gün Ferah tiyatrosunda mühim bir amele içtimâi olmuştur. Bu içtimâin müzakeratı ve mukarreratı dünkü nüshamızda mufassalan münderic idi. TİÇSF'nın teşebbüs ve daveti üzerine vâki olan bu amele içtimâi, bu amele hareketi, bizim hayat-ı umumiyemizde ehemmiyetle zikr ve kayda şayan bir hadisedir. Zira şimdiye kadar bizde, bu mahiyette olarak umum amelenin hukuku ve menafiini müdafaa ve muhafaza yolunda mürettep ve muntazam amele içtimaları vâki olmamış idi.

Payitahtımız, diğer büyük payitahtlar derecesinde büyük bir sanayi merkezi ve büyük fabrikalar mahalli değil ise de, yine Türkiye'm en mühim bir imalât ve istihsalât merkezi olduğu için, binlerce, hatta onbinlerce amelenin karargâhıdır. Memleketin istihsalâtında en mühim bir rolü olan bu sınıfın, memleketin çark-ı istihsalâtını adalât ve pazularıyla çeviren ve medar-ı taayyüşlerini alınlarının teriyle kazanan ve iş kahramanlarından mürekkep olan bu sınıfın ehemmiyeti şimdiye kadar hiç kimse tarafından takdir edilmemiş ve onun haiz olduğu kudret ve ehemmiyet, bütün zimamdarân-ı umur nezdinde "hiçe sayılmış" idi.

Hatta daha birkaç gün evvel, mühim bir daire-i resmiye, Hafta Tatili Kanunu lâyihası münasebetiyle bu sınıf-ı mühimmi bir güruh-u ayyaşın olmak üzere mânâlandırılacak garip ve acayip bir takım mülâhazat serdine kadar varmış idi.

Filhakika bu sınıf dahi kendisinde esasen mevcut olan kudret ve ehemmiyeti, herkese gösterecek ve teslim ve tasdik ettirecek bir harekette bulunmamakta idi. Zira muntazam teşkilâta tâbi değildi.

Bu defa intihap münasebetiyle, memleketin bütün siyasî fırkaları ve cemiyetleri faaliyete başlayınca, bu sınıf-ı mühim dahi harekete geldi. Evvelsi gün Ferah tiyatrosunda vâki olan içtimâ, bu hareketin mühim bir tezahürü idi.

Bu içtimâda amele sınıfına mensup hatiplerin nutukları, o sınıfın ızdırabatını ilân eden protestolar ve inlemeler idi.

Âmele sınıfı kendi hukuk ve menafiini hadim kanunların vaz'ını temin etmek üzere Meclis-i Millî'ye kendi mümessillerini göndermeğe şimdiki usul-ü intihabı pek mühim bir mâni gibi ad ve telâkki ettiğinden en evvel bu usul-ü intihabı protesto ile, intihap kanununun temsil-i nisbî esası üzerine tanzim edilmesini ve intihapçıların kendi reylerini doğrudan doğruya verme usulünün ihtiyar ve kabul olunmasını talep ve İddia eylemektedirler.

Zaten içtimâda verilen mukarreratın birinci maddesi bundan ibaretti.

Amele sınıfı bu içtimâda, İstanbul'dan lâakâi 3 amele mebusun intihap edilmesini iddia etmekte ve bu maksada vasıl olmak üzere her türlü teşebbüsattan geri kalmayacağını iddia etmektedir.

İçtimâ mukarreratı meyanında bulunan bu ifadelerden anlaşıldığına göre, İstanbul amelesi intihabata iştirak edecektir. Fakat kendisi için hakikaten iddia ettiği veçhile İstanbul'dan üç amele meb'usu çıkarabilmek mümkün olacak mıdır?..

Eğer amele sınıfı daha evvelden mükemmel teşkilâtıyla intihap mücadelesine iştirak etmiş ve kendi kuvvet ve kudretini ve teşkilâttaki intizam ve inzibatını diğer siyasî fırkalara teslim ettirmiş olsa idi, hakikaten kendi iddiası veçhile üç veya iki meb'us intihap ettirebilirdi. Zira amele sınıfının kuvvet ve ehemmiyetini teslim etmiş olan siyasî fırkalardan bir takımlan o kuvvetten istifade için, amele teşkilâtıyla müşterek bir intihap Üstesi için çalışmayı cana minnet bilirdi.

Fakat şimdi bu intihapta, amele teşkilâtının şimdiki hal ve vaziyeti ve intihabat mücadelâtına iştirakte biraz teehhür eylemiş olması, işi hesap ve mülâhazaya alınırsa, amelenin bu intihapta muvaffak olması o kadar mümkün görünmemektedir. Maamafih bu intihapta muvaffak olamamak, amele hareketinin ehemmiyetini tenkis edecek bir netice değildir. İstikbalde bu sınıf, memleketin mukadderat-ı umumiyesinde ve hele hayat-ı iktisadiyesinde pek mühim roller ifasına namzet, mühim bir sınıf-ı âmil mahiyetinde bulunacaktır.

Ferah içtimâında nazar-ı dikkat ve ehemmiyete çarpan diğer mühim bir nokta dahi var idi ki, o da, bu amelenin, bir Sosyalist grubunun rehberliği ile hareket etmesi idi.

Zaten her memleket-i mütemeddinede amele fırkalarının erkân-ı harbiye heyetlerini münevver fikirli ve ciddi tahsil görmüş, Sosyalist akidesine tâbi bir takım zevat teşkil eder ki, bu zevat o amele kitlelerinin "ideolog'ları yani mütefekkirleri ve akıl hocalan hizmetini ifa ederler.

Biz, bu ciheti dahi pişi teemmüle alarak bizdeki amele teşkilâtının ve amele hareketlerinin bundan sonra asrî bir zihniyet ile idare edileceğine ve bu fırkaların kendi tarih-i tabiiyelerinde meşy ve inkişaf eyleceklerine inanmak isteriz.

4. İkdam, 29 Teşrinievvel 1919:

"Amele Murahhaslarının Dünkü İçtimâi"

İstanbul'daki fabrika ve darüssınaelerden 25 müesseseye mensup amele murahhaslan intihabat için ne yolda icray-ı faaliyet edileceği hakkında ittihaz-ı mukarrerat maksadıyla dün ICağaloğlu] Salkımsöğüt'te Yeni Bursa Kıraathanesinde içtimâ ederek hükümet nezdindeki teşebbüsatı ve hususat-ı saireyi icra zımnında bir heyet tefrik etmişlerdir. Heyet-i mezkûre her fabrikaya mensup bir âzâ ile Sosyalist Fırkası murahhaslarından mürekkep bulunmaktadır.

İstanbul'da 300 bini mütecaviz amele sınıfının menafiini müdafaa ve intihabatta muvaffakiyetini temin etmek isteyen bu birlik murahhaslanndan mürekkep heyet 25 Teşrinievvel Cuma günü Ferah tiyatrosunda münakit amele ve işçi kongresi mukarreratına tevfikan payitahttan en az üç Sosyalist meb'us çıkarmak arzusundadır. Birlik namına çalışmak üzere intihap olunan murahhaslar bu Çarşamba günü öğleden sonra saat birde yine aynı mahalde içtimâ eyleyeceklerdir.

5. *İkdam,* 30 Teşrinievvel 1919:

"Sosyalist Partileri Birliktir"

Dün Millî Kongre heyet-i umumiyesi akd-i içtimâ etmemiştir.

Yalnız geçenlerde Ferah tiyatrosunda içtimâ eden amele partileri heyet-i umumiyesi "Türkiye Sosyalist Partileri Birliği" namıyla bir cemiyet teşkil etmişler ve muhtelif sosyalist partilerinden mürekkep bir heyet iMilliJ Kongreye müracaat etmişlerdir.

Heyet İstanbul meb'usları meyanında üç Sosyalist meb'us intihap edilmesini 300 bin erbab-ı mesâi namına talep etmiştir.

Esat Paşa Millî Kongre namına Millî Kongre'nin kabul etmiş olduğu evsafı haiz bulunan namzetlerin Kongrece kabul edileceğini vaad etmiştir. Esasen Kongreye Türkiye Sosyalist Birliğini teşkil eden Sosyalist Fırkası dâhil olduğundan onların göstereceği şahıslar da müzakere edilecektir.

İkdam, 31 Teşrinievvel 1919:

Furuk-u siyasiye murahhaslarının Millî Kongre'de içtimâ ederek meb'us namzetlerini tefrik ve tesbit eylemesi mukarrer iken, yalnız Çiftçiler Derneği, Millî İktisat, İşçi ve Amele Sosyalist Birliği ve Millî Türk Fırkası murahhasları toplanmışlardır. ... Cumartesiye lyarına] talik...

6. *İkdam, 29* Kânunuevvel 1919:

"Türk Amelesinde Mücadele Hazırlığı"

Saat-i mesaînin tahdidi; ücuratm tezyidi ve hafta tatili.

Dünkü nüshamızda, şehrimizin amele ve işçilerinden birçoklarının saat-i mesaînin tahdidi, ücuratm tezyidi ve hafta tatili kanununun tatbiki için hükümete bir istida ile müracaatta bulunduklarını haber vermiştik. Bizde de amele hayatı mevcut olduğuna delâlet eden bu hareket üzerine, memleketimizdeki Sosyalist ve amele cereyanı hakkında bir fikir hususûne medar olur ümidiyle muharrirlerimizden biri (İşçi ve Çiftçi Sosyalist) fırkası âzasından [biriyle] bervech-i âti mülakat icra eylemiştir.

- Fırkanızın intihap mücadelelerinde takip edeceği mesaî programı hakkında biraz malûmat verir misiniz?

- Şimdiye kadar fırkamız resmî bir şahsiyet iktisap etmek için icap eden ilmühaberi elde etmeye çalışmış ve nihayet İstanbul intihabatından bir gün evvel mezkûr ilmühaberi Emniyet-i Umumiyeden alabilmiş idi. Hükümetin bu hususta gösterdiği müşkilâttan dolayı, intihap işleriyle hakkıyla uğraşmağa imkân bulamayan fırkamız namzetlerinin tasnif-i ârâ neticesinde 14 rey almış olmasını biz bir mağlubiyetten ziyade bir muvaffakiyet gibi telâkki ediyoruz. Esasen bizim için intihap mücadelesi bir gaye değil, Sosyalizm etrafında propaganda yapmağa yarar bir fırsattan başka bir şey değildir. Asıl faaliyetimiz bundan sonra başlayacaktır.

Erbab-ı mesaî arasında sınıf menfaatini şuurlu bir hale getirecek olan teşkilât, bu mesâimizin mahrekini teşkil edecektir. Bu meyanda Avrupa'da (Korporasyon) tarzındaki işçi birliklerini tadat ederiz. Son zamanlarda teessüs etmiş olan Umum Türkiye İşçiler Derneği ile Fırkamızın sıkı ve samimi bir teması vardır. Bu dernek bütün mesalik-i saye mensup erbab-ı mesaîyi bir araya toplamaktadır. Bundan maada, bilhassa ziraat memleketi olan Türkiye'de ıslahat-ı ziraiyeyi Sosyalizm prensiplerine göre vücuda getirmek ve Türk köylüsünün mevki-i içtimâiyesini yükselterek ona tam bir hakk-ı siyasî temin etmek ve bu suretle Türkiye hayat-ı siyasiye ve içtimâiyesinde sây kuvvetine kıymet verdirmek üzere taşrada (Çiftçi alımsatım dernekleri) tesis etmek istiyoruz. Bu tarzdaki mesaîmiz taşrada şimdiden başlamış ve muvaffakiyetle tevessüye istidat göstermiştir. Bu meyanda en mühim işçi ve çiftçi merkezi olan Eskişehir'i gösterebiliriz. Orda fırkamızla alâkadar olmak üzere çalışan yoldaşlarımızın eser-i mesaîsi olarak bir (İşçi) gazetesi neşr edilmektedir.

- Hafta Tatili Kanunu halandaki mütalâanız nedir?

- Haftada en az 36 saat istirahat erbab-ı mesaînin en tabiî hakkıdır. Fakat

şimdiye kadar kavanin-i mevcudemizde buna dair ahkâm-ı mahsusa yok idi. Hafta tatilinden maksat, bu müddet-i istirahat zarfında ameleye ücretten mahrum olmayarak tatil imkânı bahsedebilmektir. Yoksa ücretsiz tatil demek değildir. Çünkü ücretsiz tatil esasen fiilen mevcuttur. Bazı defalar, -meselâ son Seyrisefain fabrikalarında olduğu gibi- amelenin cebren tatilden mahrumiyetleri ve çalışmazlarsa hizmetlerinden ihraç suretiyle tehdit edildikleri vâkidir. İşte kabul olunacak Hafta Tatili Kanunu hem bu gibi tazyiklere mani olacak, hem de ameleye ücretli uzun bir müddet tatil temin edebilecek tarzda olmalıdır.

- Memleketimizde amelenin saat-i mesaîsi ve ücreti nasıl olmalıdır?

- Bazı fevkalâde ahval müstesna olmak üzere memleketimiz için 8 saat en tabiî bir müddet-i sâydır. Esasen doğrudan doğruya fabrika amelesinden maada diğer erbab-ı mesaî bir gün zarfında bundan fazla çalışmamaktadırlar.

Biz 8 saat mesaî esasının kabul ve tatbiki hususunda mesâî-i mahsusada bulunacağız. Ücret meselesine gelince, fabrikalarımızda çalışan en kıymetli bir işçimiz nihayet güçbelâ iki lira yevmiye alabilmektedir. İşçinin derecesi küçüldükçe ücreti de azalmaktadır. Bugün bizde asgarî ücret 20 ilâ 30 kuruş arasındadır ki, bu miktarlar maişetin galây-ı hâzırıyla hiçbir zaman kabil-i telif değildir.... fabrika işçilerinin ücretlerini tezyit etmek lâzımdır.

TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ SOSYALİST FIRKASI TÜZÜĞÜ[50]

Merkezi Dersaadet'te Olmak Üzere Teşekkül Eden Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin Teşkilâtına Dair Nizamname

Madde 1 - İlmî Sosyalizm esaslarına göre Türkiye işçi ve çiftçilerinin siyasî, iktisadî hukuk ve menfaatlerini siyanet ve müdafaa için "Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi" unvanile bir siyasî parti teşkil edilmiştir.

2 - Parti nizamatını kabul eden herkes şubelerden birine kayıt olunarak âzâ olur.

3 - Parti şubelerine dâhil olan her âzâya bir âzâ defteri verilir ve şubedeki âzâ defterine kayıt olunur.

4 - Parti şubelerine dâhil olan her âzâ nizamname ile muayyen olan duhuliye ve taksitlerini muntazaman tediye eder ve partinin bütün teşkilât ve müessesatında nizamnameler ile muayyen olan hukuku ihraz eyler.

5 - Parti âzasından hiç biri parti kongresinin müsaade-i mahsusası olmaksızın umum parti idare heyetinin parti merkez murakabe komisyonunun ve partinin defterlerini, evrakını görmek, suretlerini veya hulâsalarını almak veya parti nukut ve emvalinin hâl ve miktarlarına dair malûmat istemek hakkına malik değildir. Ancak parti kongresinde murahhaslar parti defterlerini tetkik edebilirler.

Partinin Teşkilâtı

Madde 6 - Parti Şubeleri:

Her intihap dairesinde bir parti şubesi teşkil edilir. Bu intihap dairesinde mukim olanlar mezkûr şubeye dâhil olurlar. Bir mahal, müteaddit intihap dairelerini ihtiva ederse veyahut bir intihap dairesinde müteaddit mahaller bulunursa parti şubeleri teaddüt edebilir.

7 - Parti şubelerinin kendi hususi dahilî nizamnameleri olacaktır. Fakat bu hususi nizamnameler partinin nizamname-i esasîsine ve esas prensiplerine muhalif ahkâmı ihtiva edemez. İdare heyetinden alınacak bir vesika ile bir şubeden diğer şubeye nakil kayıt ettirmek kabildir.

8 - Yeni teşkil edilen her şube tarih-i teşekkülünden itibaren bir hafta zarfında kendi nizamnamesini ve teşkil olunan şube idare heyetini umum parti idare heyetine bildirecektir.

9 - Parti şubelerince âzâdan alınacak duhuliye ve taksitlerin miktarını tayin hakkı o şubelerin merbut olduğu şubeler birliği idare heyetine aittir. Herhalde alınacak aylık taksitler erkekler için beş kuruştan ve kadınlar için de yüz paradan az olmıyacaktır.

10 - Partinin siyaset ve tarz-ı faaliyeti ve parti nizamatı hakkında şubelerin kendiliğinden mukarrerat ittihazına ve bu babda beyannameler neşrine selâhiyetleri yoktur. Yalnız her şube parti kongresine gönderdiği murahhasları vasıtasile ve her âzâ da bizzat verecekleri takrirler ile bu babdaki fikir ve mütalâalarını izhar ederler.

11 - Parti şubelerinin varidatından yüzde yirmisi umum parti idare hey'eti merkez kasasına gönderilecektir. Umum parti idare hey'eti bu *yüzde* yirmiyi şubeler birliği idare hey'etinin muvafakatile daha aşağı bir nisbete tenzil edebilir.

Madde 12 - Şubeler Birliği:

Bir intihap dairesindeki müteaddit şubeler bir birlik vücuda getirirler. Şubeler birliğinin ayrıca nizamnamesi olacaktır.

50. T. Z. Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, 2. bas., cilt II, s. 502-511. Kaynak: İçişleri Bakanlığı Arşivi.

13 - Şubeler birliği idare hey'eti şubeler veyahut şubelerle umum parti idare hey'eti arasındaki muhaberata tavassut eder, şubelerin faaliyet ve muamelâtını murakabe, hesabatını teftiş ve bu babda umum parti idare hey'etine raporlar gönderir ve şubeler birliği umumî içtimalarını idare eder.

Umum Parti İdare Heyeti

14 - Umum parti idare hey'eti iki reis, bir kâtip, bir kasadar ve üç âzâdan mürekkeptir. Bir sene müddetle ifa-yi vazife eylemek üzere parti kongresinde intihap olunur. (İlk kongrenin in'ikadına kadar bu vazife müessisler tarafından ifa olunur). Eski idare hey'eti azasının yeniden intihabı caizdir. İntihap rey-i hafi ile olur. İntihap olunmak için içtimâda mevcut âzânm âdi ekseriyetini ihraz lâzımdır. Bir âzâ için bu âdi ekseriyet hâsıl olamaz ise en ziyade rey alan iki kişi arasında yeniden intihap yapılır. Tesavi-i ârâ halinde kur'a çekilir. Umum parti idare hey'eti intihap olunduktan sonra teşekkülü ve tarz-ı faaliyeti hakkında partinin vesait-i neşriyesile beyanatta bulunacaktır.

15 - Umum parti idare hey'eti âzasından biri hitam-ı müddetten evvel çekilirse yerine parti merkez murakabe komisyonu tarafından diğer bir âzâ intihap olunur.

16 - Umum parti idare hey'eti azasına tahsisat verilebilir. Bunun miktan parti kongresinde tayin olunur.

17 - Partinin mevcut mebaliğini umum parti idare hey'eti tasarruf eder. Ve bu husuta parti kongresine hesap verir.

18 - Umum parti idare hey'etinin başlıca vazifeleri şunlardır.

1) Parti kongresinde tâyin olunacak esaslar dairesinde parti siyasetini tanzim ve sevketmek.

2) Umum parti muamelâtını idare etmek.

3) Adi veya fevkalâde parti kongresine murahhaslan davet etmek diğer bütün siyasî fırkalar ve müeesseler ile münasebetini tayin ve idare etmek.

5) Bütün şubelerin faaliyet ve muamelâtını murakabe etmek ve onlar arasında ahenk ve insicam teessüsünü temin eylemek.

6) İşçi ve çiftçi yardım dernekleri gibi iktisadî teşkilâtla partinin münasebetini tâyin ve idare etmek.

7) Partinin vesait-i neşriyesini murakabe altında bulundurmak.

8) Beynelmilel sosyalist teşkilâtına iştirak ve diğer milletlerin Sosyalist partilerile tesis-i münasebet eylemek.

Umum parti idare hey'eti partiye taallûk eden mühim mesaili hâl ve bir karara raptetmeden evvel bu babda parti şubeleri ve şubeler birliği idare hey'etlerini veya onlann gönderecekleri murahhasları istimâ eder.

19 - Millet Meclisi, Belediye, Vilâyet ve Nahiye meclisleri intihaplannda namzetler tayin olunurken parti şubeleri arasında vukua gelecek ihtilâfları hâl ve bu babda kat'i bir karar ittihazı selâhiyeti umum parti idare hey'etine aittir.

Merkez Parti Murakabe Komisyonu

20 - Merkez parti murakebe komisyonu rey-i hafi ve ekseriyet-i âdiye ile parti kongresinde intihap olunur. Dokuz âzâdan mürekkeptir. Müddet-i vazifesi bir senedir. Senede lâakâl dört defa murakabe vazifesini ifa edecektir.

21 - Parti merkez murakabe komisyonunun vezaif-i esasiyesi şunlardır:

1) Umum parti idare hey'etini murakabe etmek.

2) Umum parti idare hey'eti aleyhindeki şikâyatı istimâ ve telâkki etmek.
3) Parti kongresine takrir ve rapor vermek.
Merkez murakabe komisyonuna vâki olacak müracaatlar tahriren merkez murakabe komisyonu reisine tevdi olunur.

22 - Umum parti idare hey'etinin veyahut parti merkez murakabe komisyonunun teklifleri üzerine bunların müştereken içtimaları da caizdir.

23 - Umum parti idare hey'eti veyahut parti merkez murakabe komisyonu âzası partiyi ve parti azasım taahhüt altına alacak muamelât ve ukudat-ı hukukiyede bulunamazlar. Kezalik parti âzasından hiçbiri umum parti idare hey'eti-i veyahut parti merkez murakabe komisyonu ile vâki olan mukavelâta istinaden parti veya parti âzası üzerinde bir hak sahibi olamaz.

Parti Kongresi

24 - Parti kongresi Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisinin en büyük mümessilidir.

25 - Parti kongresine dâhil olanlar şunlardır:

1) Parti şubesinden gönderilen murahhaslar
(Şube âzalarının miktarı hakkında umum parti idare hey'etine gönderilmiş olan senelik raporlarda muharrer adet-i âzâ şubece gönderilecek murahhasların miktarını tayin hususunda esas ittihat olunur ve umum parti idare hey'eti tarafından şubelere büdirilir.)
100'e kadar âzası olan şubeler için bir murahhas
1000'e " " iki "
3 0 0 0 ' e " " üç "
3000'den fazla " " " dört "
(Müteaddit murahhas gönderecek şubeler için en az bir kadın murahhas gönderilecektir).
2) Millet Meclisine dâhil âzâ için iki murahhas.
3) Millet Meclisine dâhil diğer âzâ yalnız rey-i istişarîye sahip olarak bulunurlar.
4) Umum parti idare hey'eti âzası.
5) Parti merkez murakabe komisyonu âzası.
6) Umum parti idare hey'eti tarafından bilhassa davet olunarak mesail-i mahsusa ve mühimme için izahat verecek olan âzâ rey-i istişarîye maliktir.
7) Parti müesseseleri namına umum parti idare hey'eti tarafından davet olunan âzâ rey-i istişarîye maliktir.

26 - Parti kongresinden evvelemirde murahhasların intihap mazbatalan tetkik ve kabul olunur. Kongre kendi reis ve kâtiplerini intihap ve kat'i ruznamesini tayin ve tanzim eder. Kongrece verilecek mukarreratta içtimâlarda hazır bulunan ve rey hakkına malik olan âzânın âdi ekseriyeti kâfidir.

27 - Senede bir defa parti kongresi inikad eder. Bir Mayıstan otuzbir **10** Nisan'a kadar bir sene parti senesidir. Bir sene evvelki parti kongresinde gelecek kongrenin zaman ve mahall-i içtimâi taayyün olunmamış olursa veya muayyen olan zaman ve mahalde içtimâ gayrimümkün bulunursa umum parti idare hey'eti parti merkez murakabe komisyonu ile beraber kongrenin zaman ve mahall-i içtimâini tayin eder.

28 - Kongre umum parti idare heyeti tarafından davet edilir. İçtimâ günü lâakâl dört hafta evvel muvakkat ruzname ile birlikte parti gazetelerinde münasip fasılalarla üç defa ilân edilir.

29 - Kongrede okunacak takrirler umum parti heyetine irsal edilir. Parti şubeleri her sene 15 Nisana kadar umum parti idare heyetine bir rapor göndereceklerdir. Bu rapor umum parti idare heyetinin bir sual varakası üzerine verilecek; parti için yapılan propagandanın tarzı ve netayici, parti şubesine dâhil olan âzânın miktarı ve hasıl olan varidatın yekûnu ve şubeye terkolunan hasılatın suret-i sarfı dercedilecektir.

Kongrenin Başlıca Vazifeleri

30 - Kongrenin başlıca vazifeleri şunlardır:

1) Umum parti idare hey'etile parti merkez murakabe komisyonunun ve Millet Meclisine dâhil parti azasının faaliyetleri hakkında verilecek takrirleri kabul etmek.

2) Umum parti idare hey'eti ve parti merkez murakabe komisyonunu yeniden intihap etmek.

3) Umum parti idare hey'etine bir mahal tayin etmek.

4) Vesait-i neşriye komisyonunu intihap etmek.

5) Parti nizamat ve teşkilâtına ve bütün parti mesailine dair kararlar vermek.

6) Kongreye verilen takrirler hakkında kararlar vermek.

7) Partinin siyaset ve vaziyetini tayin edecek esasları kararlaştırmak.

Fevkalâde Kongre

31- Fevkalâde kongre ahval-i âtiyede toplanır

1) Umum parti idare hey'etinin ittifakla verdiği kararla.

2) Parti merkez murakabe komisyonunun ittifakla verdiği kararla.

3) Lâakâl 10 şube idare hey'etlerinin birlikte verdikleri takrir üzerine.

Eğer umum parti idare hey'eti fevkalâde kongre talebini kabul ve is'aftan imtina ederse takrir verenler tarafından kongre bizzat davet olunur.

32 - Fevkalâde kongrenin mahal ve yevm-i içtimâi ve muvakkat ruznamesi lâakâl 14 gün evvel parti vesait-i neşriyesinden münasip vasıtalarla üç defa ilân olunacaktır. Partiye dâhil olan âzânın bu hususta verecekleri takrirler lâakâl beş gün evvel parti vesait-i neşriyesile ilân edilir. Adi kongreye müteallik ahkâm, fevkalâde kongre hakkında da muteberdir.

Parti Vesait-i Neşriyesi

33- Partinin vesaiti neşriyesi olmak üzere gazete, risail-i mevkute, eserler neşrolunacaktır.

34 - Parti vesait-i neşriyesinin mesleği, vaziyet ve idareleri için yedi kişilik bir vesait-i neşriye komisyonu teşkil olunacaktır. Bu komisyon kongrede intihap olunur.

35 - Vesait-i neşriye komisyonu umum parti idare heyetinin nezaret ve murakabesi altında çalışır. Vesait-i neşriye komisyonu ile umum parti idare hey'eti arasında zuhur eden ihtilâf umum parti idare heyeti vesait-i neşriye komisyonu ve parti merkez murakabe komisyonu taraflarından intihap olunan birer kişiden mürekkep encümen-i mahsusta hâl olunur.

Partiden Çıkış

36 - Partiye dâhil olan âzâ aylık taksitlerini tamamen tediye ile partiden aynlabilir.

37 - Partinin umumi esaslarına muhalefet eden, kongreden verilen kararlara parti umum idare heyetinin ve şube idare hey'etlerinin mukarreratına muhalefetle partiyi izrar eden ve ahlâk ve namusa mugayir ef'al ve harekâtta bulunan âzâ partiden ihraç olunur.
38 - Bir âzânın ihracına karar itası parti şubeleri idare heyetlerine aittir. İhraç kararı idare heyetlerinin ekseriyet sülüsan ârâsiyle verilir. İhraç kararı aleyhinde dört hafta zarfında umum parti idare hey'eti nezdinde şikâyet edilebilir. Bu takdirde bir hakem hey'eti teşkil olunur. Hakem hey'eti yedi kişiden mürekkeptir. Üç âzâ ihracına karar verilen âzâ tarafından tayin olunur. Hakem hey'eti reisini umum parti idare heyeti intihap eder. Dört hafta geçtiği halde şikâyet edilmemiş olursa bir daha şikâyet iddiası mesmu olmaz.
39 - Hakem hey'eti kararı parti vesait-i neşriyesinde ilân olunur. Bu karar aleyhinde de parti kongresinde itiraz olunabilir
40 - Şube idare hey'etleri tarafından muvakkat ihraç, tekdir ve ihtar ve tembih kararları da verilebilir. Ve bir âzâ aleyhinde kararlar verilmeden bir tahkik komisyonu da teşkil olunabilir.
41 - Vefat, istifa, ihraç hallerinden çıkan âzâ partiye, umum parti idare hey'etine, parti merkez murakabe komisyonuna, parti şube heyetlerine karşı haiz olduğu âzâlık sıfat ve hukukunu izaa eder.

Tekrar Kabul

42 - İhraç edilmiş olan bir âzânın tekrar kabulünü talep ve teklif şube idare hey'etlerine vâki olabilir. Bu hususta bir karar verilmeden evvel evvelce ihraç kararını vermiş olan şube idare hey'eti istima olunur. Tekrar kabul edildiği halde ihraç kararını veren idare hey'etinin veya yeniden kabul ve talep teklifinin reddi halinde talep ve teklif edenin kongrede itiraza hakkı vardır. Bu babdaki itirazname umum parti idare heyetine verilir. Ve parti vesait-i neşriyesile ilân olunur.

Nizamat Ve Teşkilâtın Tadili, Tebdili Veya Feshi

43 - Parti nizamnamelerile teşkilâtmda ve parti programında yapılacak tadilât ancak kongre tarafından vâki olabilir. Ve bu babda verilen bir karar kongreye dâhil olan murahhasların sülüsan-ı ekseriyet-i ârâsı olmadıkça muteber olamaz. Tâdil ve tebdile müteallik takrirler kongrenin içtimâmdan dört hafta evvel ve fevkalâde kongrede iki hafta evvel umum parti idare hey'etine tevdi ve irsal olunur.
44 - Kongrede verilen kararın yine o kongrede tâdil ve tebdil veya feshi için kongreye dâhil âzânın muvafakat-ı ârâsı lâzımdır.

Millet Meclisinde Parti Birliği

45 - Millet Meclisine dâhil olan parti azaları bir birlik teşkil ederler. Millet Meclisi'nde parti birliğinin ayrıca dahilî nizamnamesi olacaktır. Her hâlde Millet Meclisi'ne dâhil olan parti azaları parti kongresinin mukarreratını ve umum parti idare heyetinin bu mukarrerat ve parti esasat ve nizamatı dairesindeki icraatına muhalefet edemez.

II. AYDINLIK'IN DOĞUŞU

İstanbul'da dergileri kapanan *Kurtuluş* grubu, işgal koşullarının elverişsizliği yüzünden 15 ay herhangi bir yayın faaliyetinde bulunamamıştır[51].

Bu grup, yeni başlayan Millî Mücadeleyi desteklemektedir. Örneğin, Dr. Şefik Hüsnü 1919 sonlarında, "Türk Amelesi"nin "savaşa hazır" olduğunu ileri sürmüş; bir yıl sonra da, özellikle Berlin'den gelenlerin bir kısmı Anadolu'ya geçerek mücadeleye katılma kararını almışlardır[52]. TİÇSF'nin asıl ileri gelenleri ise, proletaryanın yoğun olduğu başkentten ayrılmayı doğru bulmamışlardır.

Moskova'da Komintern'in Üçüncü Kongresi yapılırken (22 Haziran - 12 Temmuz 1921), İstanbul'daki çevre de *Aydınlık* dergisini çıkarmayı başarmıştır. Bu şehirde üslenen gizli TKP, bu sıralar kurulmuş olmalıdır; bundan böyle zaman zaman faaliyet gösterebilen TİÇSF bu yeraltı teşkilâtının yerüstündeki bir uzantısı, *Aydınlık* da legal organı gibidir[53].

51. Bu arada, 1920 yılının son haftasında Tours'da toplanan Fransız Sosyalist Partisi Kongresine TİÇSF'den temsilciler gönderilmiştir. [Delege çoğunluğunun Komintern'e katılma (yani Komünist Partisi olma) kararını aldığı, azınlıkta kalan bazı grupların ise Sosyalist Partisini eski çizgisinde sürdürmekten yana çıktığı bu Kongre, Fransız solunun tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır.] Türk temsilcilerinden birinin Dr. Şefik Hüsnü olduğunu, yaşam öykülerinden biliyoruz. H. Baydour imzasıyla *La revue communiste'in* Aralık 1920 tarihli 10'uncu sayısına Türkiye ile ilgili bir yazı yazmış, *l'Humanité* gazetesinin 4 Ocak 1921 günkü sayısında da Türkiye'deki işçi hareketi üstüne bir makalesi yayımlanmıştır.

Birinci yazısında *{"Chronique internationale: En Turquie"* - s. 374) İstanbul Komünistleri adına konuşan "Baydour" Anadolu'daki ilk Komünist teşkilâtlarını kuran Sovyet temsilcisi Başkurt Şerif Manatov'u, "teşkilâtlanmış köylü ve işçi kitleleri"ni çalışmalarına temel almadığı için eleştirmekte; "genç Şerif Manatov ne Marx'ı ne de işçi hareketini bilir; durmadan sözünü ettiği Lenin'in Marxizmden farklı bir öğreti icat ettiğini ileri sürüyor" demektedir. İkinci makalesinin çevirisine ileriki sayfalarda vereceğiz. Bak. George Harris, *Origins of Communism in Turkey*, s. 100, s. 169/n. 1,

52. Şefik Hüsnü'nün sözünü, G. Jaeschke 29.12.1919 tarihli *İkdam*'dan aktarıyor: *Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi - I* (Ankara: T. Tarih Kurumu Yay., 1970), s. 82.
1921 Ocak ayında, Mehmet Vehbi, Nâfi Atuf [Kansu], Sadık Ahi, CBıdı Bıdı' namıyla tanınan, sonradan Prof.) Servet bey ve arkadaşları İnebolu'da bulunuyorlardı. Bak. Vâ-Nû, *Bu Dünyadan Nâzım Geçti*, s. 66-68: "Spartakistler Kimlerdi".

Bu grup, İstanbul'daki çevreyle büsbütün ilgisini kesmemiş ve Anadolu'da solculuğun tutunmasına çalışmıştır. Örneğin, ('sosyalist' İktisat Vekili Mahmut Celâl beyin Ticaret Umum Müdürü tayin ettiği) Mehmet Vehbi, 1923'te -Cumhuriyet ilân edilmeden önce- J. Kondrat'tan yarısı sosyalistlere ayrılmış bir *İktisat Tarihi* kitabı tercüme etmiş, daha Ankara'ya gitmeden, ama *Kurtuluş'un* artık yayımlanmadığı dönemde İstanbul'da çıkan *Sanayi* dergisine yazılar yazmıştır: Sınıfı "bu veya şu idare ve iktisat tarzını kabul ve müdafaa eden içtimaî bir zümre" diye tanımladığı "İçtimaî Sınıflar" (Sayı 55, 15 Eylül 1336, s. 65-67), "İçtimaî İnkılâpta Halk ve Münevverler" (Sayı 58, 15 Kânunuevvel 1336, s. 114-16). Aynı yazarın *Aydınlık*'ın yolladığı bir makalesi için de bak. aşağıda sayfa 251, dipnot 189.

53. 1925'ten sonrasına kadar hakkında pek belge bulamadığımız için, bu gizli partinin ayrıca üstünde duramayacağız. [Bu kitapta TÜSTAV'daki Komintern arşivinden ulaştığımız yeni belgelere dayak bilgileri III. ciltte ayrıntılı olarak veriyoruz.] *Doğu Komünist Partilerinin Program Belgeleri* adlı resmî Sovyet yayınının Türkiye bölümündeki Giriş'te verilen bilgi bir hayli bulanıktır:
"1919'da kurulan bir Türk Marxist nazariyecileri grubu (Üçüncü Enternasyonale bağlı bir grup) İstiklâl Harbi'nde zafer kazanıldıktan sonra [!] teşkil edilen Türkiye Komünist Partisi'nin bekçiliği" olmuştur. Spector, *Soviet Union and the Muslim World*, s. 112.

Dr. Şefik Hüsnü'ye atfen Nihat Atsız'ın açıkladığına göre ("İşte Sosyalizm", *Ötüken* - Sayı 6 - 15 Haziran 1964), TKP'nin kuruluşunda, *Aydınlık* çevresi, Rum UIT [Beynelmilel İşçiler İttihadı]

Türkiye'de Devrim Fikri

Aydınlık'ın kolleksiyonu incelenince, 1921'in ikinci yarısında çıkan 6 sayısından sonra, derginin 1922'nin ilk yarısında ortadan kaybolduğu görülür. Biz de, önce bu birinci dönemi ele alacağız.

Sadrettin Celâl [Antel] (mesul müdür), daha çok eğitim ve kültür konularıyla ilgilenmektedir. Asıl, sosyolojik-siyasî-ideolojik yazılarıyla çevrede ağır basan Dr. Şefik Hüsnü'dür. Bu yazar, önce (bir bölümü sansür edilmiş olan makalesinde) "Türkiye'de İçtimaî Sınıflar" konusunu işlemiştir[54]. Onun çözümlemesine göre, Türkiye'de Tanzimat'a kadar çok uzun bir süre, siyaset gayri tabiî bir tarzda iktisadiyata hâkim olmuştur. Sonra, büyük şehirlerde biri zadegandan, öteki de ordu ve idarenin ileri gelenlerinden türeyenler olmak üzere, iki çeşit burjuvazi gelişmeye başlamış; bunların yanı sıra da, köylerde ve kasabalarda küçük burjuvaziye tekabül eden bir sınıf doğmuştur. Türk toplumunda ayrıca, tarım işçileri ve şehirli işçiler de vardır. Avrupa'da sınıflar arası ilişkilerin ezilenler lehine değişmesinde örnek ve önder olan şehir işçileri sınıfı, memleketimizde henüz bu zorunlu görevinin bilincine varacak düzeyde değildir. Yazara göre, bu durum teşkilât eksikliğinden ileri gelmektedir. "Bu teşkilât bahsi, sınıf meselesinin ruhudur".

Dr. Şefik Hüsnü, "Türkiye'de İnkılâbın Lüzumu" başlıklı yazısında (Sayı 4), "Dünya harbi dolayısıyle kesb-i şiddet eden tarihî ve iktisadî bir ıztırann, cihanı, eski esasları altüst edercesine bir inkılâba sürüklediğini ve memleketimizin bu cereyan haricinde kalamayacağını" ileri sürdükten sonra, bir başka makalesinde de "Türkiye'de İnkılâbın Şekli" üstünde durmuştur[55]. Ferdin temellük hakkını ilga ve tekmil varlıkları, istihsal vasıtalarını ve hezain-i tabiiyeyi -hava ve su gibi- umumun istifadesine tahsis" yoluyla gerçekleştirilecek olan proletarya devrimi, tek sınıfh (yahut sınıfsız) toplumu yaratacaktır. Türkiye'de de ergeç yapılacak olan bu devrim, "her büyük inkılâp" gibi, şu üç basamaklı modele uyarak amacına ulaşacaktır:

"D İktidara vaz'iyet devresi. İnkılâpkârane tedabir ve şiddet.

2) İmtiyazlarından mahrum edilen sınıfın irtica hareketlerini, su-i niyete makrun teşebbüslerini kırmağa ve halkı mefkûrevî cemiyet esasatına muvafık bir tarzda yetiştirmeğe salih bir idare tesis devresi.

3) Asıl istihdaf edilen gayenin ve mefkurenin tatbikatı devresi".

Yazara göre, bu adımlardan birincisi hakkında "usûl ve kavaid tesbiti mümkün değildir", ancak tahripkârlığı önlemek, münferit su-i istimallerin, lüzumsuz şiddetlerin önüne geçmek gereği gibi genel ilkelere işaret edilebilir. Üçüncü adımda da nereye ulaşılacağı bellidir. Fakat ikinci adım "bizim gibi derebeylikle karışık iptidaî sermayedarlık devresinde bulunan memleketlerde, içtimaî inkılâbın bu safhası, en mühimi ve en uzun sürmeğe namzet olanıdır". Bu şartlar altında şehir proletaryası iktidara gelirse, istihsal ve nakliye vasıtalarını, büyük mebaniyi, madenleri ve arazi-

ye Ermeni Sol Hınçak'larla işbirliği yapmıştır. Bu bilgi Dr. Şefik Hüsnü'nün 1926 Viyana Konferansı'mn açılışında yaptığı konuşmada geniş biçimde yer almaktadır, bkz. *TKP1926 Viyana Konferansı,* Çev. Sinan Dervişoğlu, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, Ocak 2004, s. 46-49.

13 Ekim 1921 tarihinde yayımlanmaya başlayan *Yarın* adlı haftalık bir dergi de ilk 9 sayısında *Aydınlık'la* bir dayanışma göstermiştir. Berlin *Kurtuluş'u* çevresinden Nizamettin Âli'nin bu dergide yayımlanan Marx üstüne bir yazısı için bak. *Katkı,* Sayı 23 (Şubat 1976), s. 25-28. *Aydınlık* adı, H. Barbusse'ün yönettiği bir Fransız solcu hareketinden *(Clarte)* çevrilmiş gibi görünmektedir.

54. Sayı 1 (1 Haziran 1921), s. 9-15.

55. Sayı 5 (1 Teşrinisani 1921), s. 130-134.

yi milletin malı ilân ettikten sonra; çatışan menfaatli sınıflar arasında, "büyük mesnet ve makamlara, servetlere, malikâne ve çiftliklere sahip olan, alelûmum hazır ve haram yiyiciler"! zararsız hale getirebilmek için, tarım işçilerini de hükümete ortak ettikten başka, küçük burjuvaziyi, yani "küçük sermaye ve sâyini bizzat istimal eden esnaf ve satıcı ve birkaç dönüm arazisini kendi işleyen ve eken mutavassıt köylü"yü devrim cephesine çekerek çoğunluğu sağlayacaktır. Bu yazıda, şehir proletaryasının Türkiye'de kısa sürede işbaşına gelebileceği varsayımından hareket edilmesi dikkati çekmektedir. Oysa, çok geçmeden, *Aydınlık* çevresi Kemalizm'in Türkiye'de uzun zaman iktidarı elinde tutacak bir çeşit orta sınıf hareketi anlamına geldiğini kabul ederek, çözümlemelerini ona göre yapmak zorunda kalacaktır[56].

Aydınlık, 1 Aralık 1921'de çıkan 6. sayısından itibaren İngiliz (işgal) sansürü tarafından süresiz tatil edilmiştir. (Bkz. *Ziya 11/7* (4 Ocak 1922) abonelerle hesaplaşma ilânı.) Nitekim *Aydınlık'm 7.* Sayısı 20 Temmuz 1922'de çıkmıştır.

16 Mart 1920 - 1921 sonuna kadar

İstanbul Komünist Grubu 'nun 1920 ilkbaharında Fransızca mühür yaptırmış ve antetli kâğıt bastırmış olarak kurulu bulunduğu, Mayıs sonunda Komintern'den II. Dünya Kongresi'ne katılmak üzere seçeceği delegeleri gönderme daveti aldığı, 27 Temmuz 1920 tarihli Osmanlıca belgeden anlaşılmaktadır. Bu kongreye delege olarak gitmek üzere yola çıkan Hilmi oğlu Hakkı ve Ethem Nejat'm, adlan ilk olarak, Bakü'deki Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı Merkezî Heyetinin 27 Temmuz 1920 tarihli (yani Dr. Şefik Hüsnü'nün İstanbul'dan yazdığı yazıyla aynı gün) toplantısında görülmektedir. (Bkz. B. İşlet - C M . Kesim, *age*, s. 43.) Bunun anlamı, herhalde birkaç hafta önce Komintern kongresine gitmek üzere (gemiyle Karadeniz kıyılarından) yola çıkan ikilinin Kongreye yetişemeyeceklerini anlayıp Bakûye yönelince, kendilerine Ağustos ortasında toplanması tasarlanan Doğu Halklan Kurultayı'nda İstanbul Komünist Grubu'nu temsil etme yetkisinin verilmesidir. Belge herhalde Bakû'ye gönderilmiş, oradan Komintern arşivine girmiştir.

1921 yılı içinde İKG, 22 Haziran - 12 Temmuz tarihleri arasında toplanan Komintern III. Dünya Kongresi'ne bir rapor sunmuştur. Ekim ve Kasım aylarında

56. Derginin 1921 yılının ikinci yansında yer alan bu ilk döneminde, çıkan bazı makaleler küçük kitaplar halinde toplanarak bir *"Aydınlık* Külliyatı"nın yayımlanmasına başlanmıştır. Örneğin, A. Cevdet, *Sermayedarlık Nizam-ı İçtimaîsi* ve Sadretin Celâl, *Burjuva Demokrasisi ve Sosyalizm. Sermayedarlık Nizam-ı İçtimaîsi*, aslında Buharin ve Preobrejinski'nin *Komünizmin Alfabesi* adlı kitabının baş kısmının çevirisidir. Fakat o sıralarda İstanbul basını üstüne çöken katı İtilâf sansüründen geçirebilmek için "yazıları tanınmaz bir kıyafete sokmak mecburiyeti" hâsıl olmuştur. Bu yazılar önce dergide tefrika edildikten sonra, Sadrazam Ali Rıza Paşanın "Memlekette fabrikalar ve sermayedar bulunmadığı cihetle böyle bir kitaba ihtiyaç olmadığı "m öne sürmesine rağmen, *Aydınlık* Külliyatının ilk yayını olarak basılabilmiştir. Bu kitabı tamamlamak üzere 1925'te yayımlanan *Komünizmin Elifbasına* Dr. Şefik Hüsnü'nün yazdığı "Methal"den, s. 4.

Ali Cevdet'in *Aydınlık* 'ta yayımlanan dört makalesinden oluşan *İş Ücreti ve İşsizlik Buhranı* adlı kitapçık, 1922 yılında *Aydınlık* Külliyatı'nın 4'üncü yayını olarak çıkmıştır. Bu risalenin çevrim yazısı Şükrü Hanioğlu tarafından *Toplum ve Bilim*, sayı 4 (Kış 1978), s. 113-25'te yayımlanmıştır.

İngilizce *Inprecorr'un* 24 Ocak ve 21 Şubat 1924 tarihli sayılarında Almanya ile ilgili yazıları çıkan "Ali Ferit" imzası da acaba Ali Cevdet'e mi aittir? Cilt 4, No. 4, . 29: "Longer Working Hours in Germany" ve Cilt 4, No. 13, s. 98: "Industry and Agriculture in Germany."

KEYK Doğu Seksiyonu'na gönderilen faaliyet raporlan aşağıdadır. Bunlardan önce verilmiş rapor olup olmadığını bilmiyoruz.

> istanbul Komünist Grubu
> No: 19 27 Temmuz 1920
>
> Odesa'da "Beynelmilel Komünist Cenup Bürosu" tarafından 30 Mayıs 1920 tarihli ve 38 numaralı tahrirat ile vaki olan davet üzerine Moskovada kurulacak 3. Beynelmilel'in ikinci Kongresinde İKG'yi temsil ve Bütün Rusya Sovyet teşkilâtını tetkik eylemek vazifesiyle murahhas intihap olunan Dr. Hilmi oğlu Hakkı ve Ethem Nejat yoldaşlar Azerbaycan merkezinde kurulacağı duyulan Şark Komünist Kongresinde dahi grubumuzu temsil selâhiyetini haizdirler.
> istanbul 27 Temmuz 1920
> Mühür ve "Schefik"

Mustafa Suphi'nin önderlik ettiği Rusya'daki Türk komünist teşkilâtı, 1918'den itibaren İstanbul ile ilişki kurmaya çalışmış ve yukarıda gördüğümüz gibi Haziran 1919'dan itibaren değişik zamanlarda gönderdiği kişiler teşkilâtlanarak rapor vermiş ve Eylül 1920 TKP Kuruluş Kongresi'nde yer alan 2 İstanbul Komünist Grubu'ndan birini oluşturmuştur. Aşağıda tam metnini vereceğimiz İKG'nin Komintern III. Dünya Kongresi'ne 31 Mayıs 1921 tarihli raporunda bu durum şöyle açıklanıyor: "1920 Mayıs ayı içinde, hemen hemen eşzamanlı olarak İstanbul'da birbirinden habersiz iki komünist grup oluştu. Hâlihazırda İngiliz polisinin istihbarat bölümünde ajan olarak çalışan İsmet Lütfi adında bir maceracının girişimiyle, güvenilir olmayan, birbirine pek benzemeyen unsurlardan oluşmuş bir grup izleyen süreçte dağıldı. En iyi birimler Bakû'ye gidip TKP teşkilâtlerine katıldı ve burada kalanlar da çok daha büyük bir hassasiyet gösterecek olan diğer grubu [İKGJ oluşturdu."

Bu süreçte ilginç bir olay da, Türkiye Sosyalist Fırkası Edirne şubesinin kurucusu ve kâtibi olan, ama kendisinin komünist olduğunu söyleyen Ragıp Tevfik adlı bir kişinin 7 Eylül 1920'de Sofya'dan Komintern'e el yazılı, vesikalık resimli ve parti damgalı bir mektup göndermiş olmasıdır. 1919 Eylülünde Hüseyin Hilmi'nin TSF'nin Edirne şubesinin kurulduğu, orada yayımlanmaya başlayan (sonra Sofya'da çıkmaya devam eden) *Ahali* gazetesinde duyurulmuştu. Ragıp Tevfik'in bu mektubu *Toplumsal Tarih'in* 141. (Eylül 2005) sayısında, TSF Edirne şubesinin 1919 Kasımında düzenlediği bir müsamere ilânı da 142. (Ekim 2005) sayısında yayınlandı. *Ahali'nin* ilk sayısını anlatan bir yazı da, aynı derginin 208. (Nisan 2011) sayısında çıktı.

KOMİNTERN'İN II. DÜNYA KONGRESİ
(Petrograd 17 Temmuz - Moskova 23 Temmuz/7 Ağustos)

İngilizce "Lenin zamanında Komünist Enternasyonal" dizisinde II. Dünya Kongresi'nin Tutanak ve Belgeleri John Riddell (der.), *Workers of the World and Oppressed Peoples, Unite!* (New York: Pathfinder Press, 1991), iki cilt.

(ii. s. 843) Türkiye bu toplantıda üç kişiyle temsil edilmiştir: Türk Komünist teşkilâtları Bürosu'ndan: Kayserili İsmail Hakkı ve Slavutski, (s. 19) Constantinople/İstanbul [öteki] Komünist Grubu 'ndan: Nihat Nusret.

TSA I/s. 334, dn 179'da, Günther Nollau'un *Enternasyonal* kitabının (yayıncısı ve tarihi belirtilmeyen) Türkçe çevirisinde yabancı-Türk temsilcisinin Shatskin oldu yazılıdır. 18 yaşındaki bu zat KEYK'e Gençlik Enternasyonali temsilcisi olarak seçilmiştir; ama Türkiye değil, Rusya adına! Çeviride bir yanlışlık yoksa, Nollau onu Slavutski ile karıştırmış olmak. II. Dünya Kongresi'nde her partiye 2 delegelik verildiğinden, anlaşılan, boş kalan oy hakkı olan koltuklar başka ulustan kişilere oy haklı delegelik olarak verilebiliyormuş (Jules Humbert-Droz, *De Lénine à Staline 1921-1931*, adlı anılarında şöyle açıklıyor: Komintern V. Dünya Kongresi'ne İsviçre partisi kendisini delege tayin etmediği için Komintern sekreteri olarak oy hakkı olmaksızın katılmak üzere gri kart almışken, Portekiz partisinin temsilci gönderememesi ve "onu delege tayin etmesi" üzerine oy hakkına sahip olarak kırmızı kart almış.)

(ii. s. 844) İsmail Hakkı "Tarım Sorunları Komisyonu'na girmiş, (hakkında herhangi bir bilgiye erişemediğimiz) Slavutski de "Millî ve Kolonyal Sorunlar Komisyonu"na. İsmail Hakkı'mn Türkçe yaptığı konuşmanın *TSA I/s.* 486'da İngilizce çevirisi verilen metinden başka bir de kongreyi selâmlama konuşması var. (B. İşlet - C.M. Kesim, *age*, s. 39-40)

Asıl ilginç olanı, [öteki] İKG adına kongreye katılan Nihat Nusret. Birkaç ay önce kurulan İKG, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu toplantıya 2 delege göndermişti: Hilmi oğlu (Arap) Hakkı ve Ethem Nejat. Ancak bunlar yukarıda da beÜrttiğimiz gibi Kongre'ye yetişemedikleri için Baku'ya giderek orada toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na ve TKF Kuruluş Kongresi'ne katılmışlardır. Yeni partinin Merkez Komitesi'ne seçilen bu ikili, Mustafa Suphi ile birlikte 1921 Ocak ayı sonlarında Trabzon açıklarında öldürülmüşlerdir.

Nihat Nusret, Muş kökenli genç bir öğretmen iken yedek subay olmuş, 1916'da Ruslara esir düşmüş, 1917'de Moskova'da komünist olarak Mustafa Suphilere katılmıştır. Nihat Nusret, daha sonra Ukrayna partisi tarafından kurye olarak İstanbul'a gönderilmiş, dönüşünde yukarıda aktardığımız dakladı vermiştir. Kendisi 1920 Eylülünde Baku'de yiyicilik soruşturmasında 1918 Martında İstanbul'a gidip 3 ay kaldığını, temas ettiği gruplar arasında yalnızca İştirakçi Hilmi'nin TSF'sinin Sovyet yanlısı olduğunu gözlemlediğini söylüyor - oysa TSF 1919 başlarında kurulmuştur (Yukarıdaki daklada göre Mart 1918'de değil, 1919'da memureten gönderilmiş). Hilmi ve TSF kâtibi Fazıl (Çun) 1 Haziran 1920'de kendisine Sovyetlerden para isteyen bir mektup ve aşağıda daha açık göreceğimiz gibi Komintern II. Dünya Kongresi için bir rapor vermişler.

Üçüncü Enternasyonale
Yoldaşlar,

işbu belgeyi getiren yoldaş ile göndermiş olduğunuz tutarı aldık. Teşekkür ederiz.

Partimizi III. Enternasyonale üye yapmanızı rica ediyoruz. Temsilcimizi yakında göndereceğiz.

işbu belgeyi getiren size ihtiyaçlarımızdan söz edecektir. Bir tutar daha göndermenizi sabırsızlıkla bekliyoruz.

Komünist selamlarımızla,

1/6/1920
istanbul
Başkan H. Hilmi
Sekreter Z. Afil (TSP Merkez Komitesi Kaşesi)[57]

Mustafa Fazıl'ın kendisinin hazırlayıp Nihat Nusret'e verdiğini, yolda yakalanabilir endişesiyle imza atmadığını belirttiği Komintern II. Kongresi'ne İstanbul Komünist Grubu adına Türkiye'de Sosyalist Faaliyet başlığıyla sunulan rapor tümüyle TSF'nin faaliyetinden söz etmektedir.[58] Bu raporun Kongre'de veya herhangi bir komisyonda sunulduğuna ilişkin bir bilgi yoktur.

57. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 67 [Fransızca].

58. Türkiye'de Sosyalist Hareketin Başlangıcı

(...) Üçüncü belge 1919 tarihlidir. Bu, Türk sosyalistlerinin Bern Uluslararası Kongresi'ne sunduktan dosyadan alınmış bir belgedir.

* * *

III

Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Tarihi

Safha A

Fırka 1910 yılında kuruldu; Türk hükümeti (İttihat ve Terakki) nezdinde izin alıp işçi sınıfının teşkilâtlandırılmasına teşebbüs gayretlerinin hepsi akim kaldı. Bunun üzerine Fırka teori alanmda çalışmak zorunda kaldı ve sosyalizm prensiplerini ve fikirlerini "İştirak, İnsaniyet, Beşeriyet" adlı organlarıyla-gazeteleriyle yaymaya başladı. Bu organlardan her biri, yayımlandıktan birkaç hafta sonra askeri mahkemeler tarafından askıya alındı ve sahipleri, mes'ul müdürleri ve muharrirleri işkenceye uğradı, tevkif ve sürgün edildi; en ağır darbe de Fırkanın reisine indirildi. Fırkanın idare heyeti ve üyeleri, başlarında reisleri olmak üzere, umutsuzluğa kapılmadı ve sendelemeksizin darbelere göğüs gerdiler; bu direngenlikten öfkeye kapılan askeri mahkeme Fırkanın üyelerinin hepsi için genel sürgün cezası verdi ve bu adalet sesini boğdu. Bu hal, 1912'ye kadar devam etti.

Safha B

Birçok teşebbüsten sonra sürgünler, işçi sınıfının teşkilâtlanmasıyla uğraşmama şartıyla 1912 senesinde affedildiler. Yani pratik alanda çalışma yasağıyla. Fırka, organı *İştirak'i* yayınladı, despotik İdareye ve "İttihat ve Terakki" Komitesi'nin hükümet etme tarzına taarruz ederek sosyalizm fikirlerini yaymaya başladı; bu hal 1913 senesine kadar devam etti.

Safha C

"İttihat ve Terakki" Komitesi, bu muhalefete öfkelendi ve emri altındaki terörist askeri mahkemeye gazetenin kapatılması, matbaasına el konması ve Fırka üyelerinin hepsinin engizisyon zamanındakileri hatırlatan işkencelerden geçirildikten sonra Anadolu'nun farklı vilayetlerine sürgün edilmeleri kararını aldırttı; bu işkencelerde yoldaşlardan birkaçı hayatını kaybetti, sağ kalanlardan hâlâ sağlığına kavuşamamış olanlar var.

Safha D

Cihan Harbi patlak verdi; sürgündeki üyelerin görev ve ödevi şöyle özetlenebilir:

1)Türkiye'nin harbe katılmasını, o zamanki katil hükümet, padişah ve Meclisler nezdinde telgraf yoluyla tel'in etmek

Jön Türk hükümeti suç batağına saplandı ve Ermeni katliamı yapmaya, Rumları sürgün etmeye ve Araplara zulmetmeye başladı. Bütün bu suçlar, Fırka üyelerinin çok kuvvetli protestolarına yol açtı ve yukarıda anılan komite-hükümet, protestocu üyelerin hayat şartlarının daha da ağırlaştırılmasını emretti; protestocu üyeler, hemen hemen her ay, jandarma kırbacı altında yürüyerek gitmek zorunda oldukları yeni sürgün yerlerine gönderildi. Bu hal, 1918'e kadar devam etti.

Safha E

Mütareke yapıldı; hayatta kalan ve maruz kalınan eziyete rağmen sosyalizmin kutsal ateşini içlerinde muhafaza etmiş üyeler, başlarında reisleri olmak üzere İstanbul'a geri döndüler: Kasalarında tek kuruş, toplantı yapacak tek odaları yoktu; harp sırasında yaşanmış sefalet, acılar ve yoksunluklar işçi sınıfını serseme çevirmişti. Ülkemizin birkaç kurum ve işletmesi zor bela ayakta kalmıştı ve arz edeceği iş yoktu. Bu ülkenin farklı milli unsurları arasında mevcut düşmanlıklar açığa çıktı ve tüccar siyasetçiler bu duyguları kışkırtıp sömürdüler ve bundan işçi sınıfları aleyhine çokça faydalandılar.

Türk hükümeti istikrarsızdı ve İtilaf devletlerinin her biri kendi askeri hükümetini kurmuş, kendi kanunlarını uyguluyordu. Bir olay meydana geldiğinde, hangi makama başvurulacağı bilinemiyordu.

İtilaf devletlerine boyun eğmiş patronlar, onların temsilcilerince korunuyor, idare ediliyor ve destekleniyordu ve bu boyun eğmenin Kapitülasyonlar çerçevesinde kendilerine sağladığı imtiyazlardan faydalanıyorlardı. Ahlâk, genel olarak, bu kötü yönetilmiş İmparatorluğun yıkılışını yakından takip ederek çöktü.

Hayat pahalılığı o noktalara vardı ki parasal en küçük bir fedakârlık reddediliyordu. Bütün bu engellere rağmen ve özellikle reisin devasa çabaları sayesinde Fırka teşkilâtlanma mücadelesine başladı ve tam bir başarıya ulaştı, yani yeniden doğdu.

Herkesin, yaptığı her iyi işten tartışmasız gurur duyma hakkı vardır; Fırka Tramvay ve Tünel işçilerine grev ilan ettirmekten ve yeniden doğuşundan altı ay sonra başarıya ulaşmaktan da alabildiğine gurur duyabilir.

HÂLİHAZIRDAKİ TEŞKİLÂT

İstanbul'da: Elektrik Şirketi, Tramvay Şirketi, Tünel Şirketi işçilerinin sendikaları ve tabakhane işçileri.

Taşrada: Hereke Halı ve Kumaş İşçileri sendikası, Anadolu Şimendifercileri Sendikaları, Konya, Eskişehir ve Ankara işçileri sendikaları, Edirne işçileri sendikaları (bu vilayetin Yunanistan'a verilmesi üzerine bu sendika fiilen dağıldı).

Üye sayımız: 5.000

TEŞKİLÂTA AİT MÜLAHAZALAR

Mustafa Kemal'in milliyetçi hareketi, hâlihazırda taşradaki sendikalarımızla, sanayiden çok bir tarım ülkesi olan ülkemizde çok önemli sendikalarla ilişki kurmamızı yasakladı.

Anadolu'ya sulh gelir gelmez, oradaki faaliyet alanımızı genişletmek için azami çabayı harcayacağız.

Fırkamız, ekli programımızda da görüleceği üzere, ırk ve din farkı gözetmeksizin herkese açıktır.

Şu an için, henüz bir Meclis olmadığından bir siyasî teşkilâtımız yok; ilerde seçimlere izin verildiğinde, sosyalist milletvekilleri seçtirme umudumuz büyük.

SONUÇLAR

Bugün zayıfız ama yarın güçlü olacağız, zira sosyalist imanımız sarsılmaz ve bizdeki sosyalizm ateşi söndürülemezdir. İşte bu sebeple, bizim ağabeylerimiz olan Batı sendikalarının korumasına ve manevi desteğine ihtiyaç duyuyoruz.

Reis

Hüseyin Hilmi

TSF Merkezi

[G. Haupt, *Le mouvement social* dergisi, sayı 45, Ekim-Kasım 1963 makalesinin 136 ve 137. sayfalarındaki belge ve 123. sayfadaki tanıtım bölümü, atıfta bulunan P. Dumont, *Du Socialisme Ottoman à l'Internationalisme Anatolien*, ISIS Pres, Istanbul, 1997, diğer sayfaların yanı sıra s. 281.]

4 Haziran 1920

Türkiye'de Sosyalist Hareket

Son zamanlarda, bir yandan sefalet Türkiye'de genelleşti, diğer yandan Avrupa kapitalizmi ülkeye kaba bir biçimde giriyor ve millî sanayii yıkıyor.

Roma'da, San Remo'da, Paris'te ve Londra'da yapılan görüşmeler ve Türkiye'ye dayatılan barış taslağı, milliyetçi ve sosyalist fikirlere kayıtsız Türklere, ülkeyi ve halkını Avrupa'nın kapitalist ve emperyalist boyunduruğundan sosyalist araçlara başvurmadan kurtarmanın hiç bir yolu olmadığını çok açık bir biçimde kanıtlıyor.

Dolayısıyla, ister sefalet, ister hayat pahalılığı, ister ülkedeki küçük sanayiin yıkımı ve nihayet isterse dış emperyalist politika nedeniyle olsun, sosyalizmin Türkiye'de güçlü bir biçimde doğmakta olduğunu düşünmek yerinde olur.

Ve bu hareketin başında Türkiye Sosyalist Partisi bulunmaktadır; bu parti, kimi enerjik şahsiyetleri ve özellikle esas itibariyle İsviçre, Cenevre'de olmak üzere Avrupa'da uzun yıllar yüksek öğrenim görmüş ve hocaları arasında Jaures'in sekreteri E. Milhaud da bulunduğu alabildiğine yüksek bir kültür ve zekâya sahip Parti Genel Sekreterini kapsamaktadır.

Bunun dışında, istanbul'da, sosyalizmle hiçbir ilgisi olmayan kişilerce kurulmuş ve sayıları onlarla ifade edilebilecek üyeye sahip bir sözde İçtimaî-Demokrat Parti vardır.

Türkiye Sosyalist Partisi gözü pek bir biçimde çalışmaktadır ve komünist fikirleri yaymak ve işçi teşkilâtlanmasını geliştirmek için neredeyse imkânsızı yapmaktadır.

Parti, sekreterliğini Parti Genel Sekreterinin yürüttüğü bir günlük gazeteye sahiptir; militan ve devrimci makaleler nedeniyle, Müttefiklerin sansürü tarafından gazetenin yayını askıya alınmıştır; birçok girişime ve protestoya rağmen, tekrar yayına geçme müsaadesi alınamamıştır.

Bununla birlikte Parti, Sekreterinin kaleme aldığı birçok broşür ve bildiri yayınlamaktadır

işçi teşkilâtlanmasına gelince: Osmanlı yasaları işçilerin sendika halinde biraraya gelmelerine izin vermemektedir. Bu nedenle Parti, işçileri "Türkiye Sosyalist Partisi ..... Seksiyöhu" halinde teşkilâtlama dışında bir yol bulamamıştır. Ve her seksiyon bir sendikayı kapsamaktadır. Kimi zaman, birçok seksiyon tek bir sendika oluşturmaktadır; bu sendika büyük ve birden çok bölgeye yayılmış da olabilmektedir. Beş sendika, bir "Federal Merkez" oluşturmaktadır. Ve her "Federal Merkez"in ve bu henüz mümkün değilse ve gerçekleşmemişse her sendikanın temsilcileri, genel merkezde "İdare Heyeti"ni oluşturmaktadır.

Bugün Parti, Tramvay, Tünel, Anadolu, Rumeli Demiryolları, Zeytinburnu (mühimmat), Tophane (tüfek), Tersane (gemi yapım) gibi Devlet Fabrikaları işçilerinin tümünü, ayrıca Liman ve Deniz işçilerini, matbaacıları, vb... kendi bünyesinde toplamıştır.

Ve halen kentteki diğer tüm çalışanlarıteşkilâtlamaktadır.

Bununla birlikte, gerek parasal olanakların eksikliği, gerekse ücretleri artırmak üzere genel greve gitmenin zorluğu nedeniyle, sendika kasalarını güçlendirmek için Parti'nin yapabileceği tek şey yeterli bir aylık aidat toplamaktır.

Parti, 1 Mayıs için neredeyse genel bir grev teşkilâtladı. Ancak bir yandan siyasal düzeydeki, öte yandan partinin malî olanakları düzeyindeki kimi zorluklar nedeniyle, grev 11 Mayıs'a ertelenmek zorunda kaldı ve grev sadece Tramvay ve Tünel işçileri tarafından yapıldı. Grev 11 Mayıs'ta başladı ve kesintisiz olarak 5 gün sürdü. Grev sırasında, alınan

enerjik ve ihtiyatlı tedbirler sayesinde herhangi bir istenmeyen olay olmadı ve tramvaylardan herhangi birinin depolardan çıktığı bildirilmedi. Bu grevin sadece Tramvay ve Tünel işçileri için yapılmış olmasının çeşitli nedenleri vardır: 1. Vatmanların ve kondüktörlerin ücretlerinin son derece düşük olması; 2. Fazla mesai için herhangi bir prim almaksızın günde 14 saate kadar çalışmaları; 3. Türk yasasına göre ihbar süresi 13 gün olduğundan, bu sürenin sadece bu işçiler için tamamlanmış olması; 4. Bu grevi ertelemenin ve diğer işçiler için ihbar süresinin bitmesini beklemenin mümkün olmaması; 5. Bir genel grevin Müttefiklerin silâhlı müdahalesini çekebilmesi.

Grev, aşağıda da belirteceğim üzere, Parti sekreteri tarafından teşkilâtlanmış ve yönetilmişti; ancak beşinci gün görüşmeler başladığında Parti Başkanı, yönetimi kendisi almayı dayattı ve ne yazık ki, bu adamın yeteneksizliği nedeniyle istenen her şey elde edilemedi.

Görüşmeler son bulup akşamın 10'u gibi hizmet verilmeye başlandığında, tramvay işçileri parlak bir gösteri yaptılar; bu gösteriye kentteki diğer tüm işçiler ve halk ve hatta yabancılar da katıldılar ve "Yaşasın grev, yaşasın sosyalizm" diye haykırdılar; hatta kimi yerlerde "Yaşasın Bolşevikler" haykırışları bile duyuldu.

Bu grev büyük bir etki bıraktı ve işçi gücünün zaferini gösterdi. Ücretlerde hissedilir bir artış, 9 saatlik işgünü, fazla mesai için ek prim, haftalık ücretli izin ve oldukça önemli başka haklar elde edildi. Grevi uzatarak veya görüşmeler sırasında daha fazlası da elde edilebilirdi. Ancak sendikaların parasal gücü tükenmişti; ayrıca, daha önce de dediğim gibi başkanın beceriksizliği oldukça çarpıcıydı.

Sekreterin beyânına göre, yakın gelecekte genel ve başka bir yönde bir grev teşkilâtlanmakta.

Parti'nin, Edirne'de oldukça güçlü ve ciddi bir biçimde çalışan seksiyonları var. Şu son zamanlarda, bunlar faaliyetlerini, tüm Batı Trakya'da tamamlanmış olan Yunan işgaline karşı çok yakın gelecekte yer alacak mücadeleye hazırlanan o bölgedeki milliyetçilerle birleştirdiler. Edirne'de, başında Cafer Tayyar'ın bulunduğu ve özerk bir biçimde ve İstanbul hükümetine karşı davranan silâhlı kuvvetler, yirmi beş bin kişiyi bulmaktadır. Ancak halkın tümü sonuna kadar direnmeye kararlı olduğundan, pek muhtemeldir ki, emperyalist Yunan orduları, karşılarında Türklerle birleşen Bulgar kuvvetlerinin dışında elli bin kişilik bir kuvvet bulacaklardır.

Parti'nin Küçük Asya'da da seksiyonları ve federal seksiyonları vardır: Eskişehir, Kuca (Konya?), Ankara, Bursa, Bandırma, vb... Mustafa Kemal çevresindeki milliyetçiler, bu harekete yardımcı olmak için ellerinden geleni yapmaktadırlar ve bunu Rusya'daki Bolşeviklere bir yardım olarak yapmaktadırlar.

Mustafa Kemal'in kuvvetleri 120.000 kişi olarak tahmin edilebilir ve çoğu İzmir cephesinde bulunmaktadır, istanbul hükümeti kuvvetlerine karşı iznik çevresinde pek az kuvvet vardır. Bununla birlikte İstanbul kuvvetlerine karşı bunlar iyi başarılar elde ettiler; İstanbul hükümeti milliyetçilere karşı giriştiği askeri seferden vazgeçti.

Kısacası, Türkiye Sosyalist Partisi, umuyorum, yeterli mali destek bulduğu takdirde büyük şeyler yapabilir ve yapacaktır. Ve işçi yaşamının teşkilâtlanması için daha etkili ve güvenilir başka bir araç yoktur. Genel merkezinde belli bir rahatsızlık vardır ve bu, yetenekleri ve aklı sınırlı bir adam olan genel başkana duyulan genel hoşnutsuzluktan kaynaklanmaktadır. Parti sekreterine göre, genel başkanın gücünü sınırlayarak ve başka

önlemlerle bir iyileştirme olabilir. Nitekim, bir kongrede, inanıyorum ki sorunu ortaya koymak ve tatminkâr bir tarzda çözüme kavuşturmak mümkün olacaktır.

Bu partinin dışında, üzerine herhangi bir hesap kurulabilecek güvenilir başka teşkilâtlar yoktur.

/Nişat/ NICHATTE [Nihat Nusret][59]

Nihat Nusret'in Komintern II. Dünya Kongresi'nden sonraki serencamı esas itibariyle Yücel Demirel'in TÜSTAV Yayınları'ndan çıkmış olan *Dönüş Belgeleri* adlı çalışmasında yer almaktadır.

Yukarıda belirttiğimiz soruşturmadan anlaşıldığı kadarıyla, Ukrayna Müdafaa Şurası reisi Rakovski, ona Türkiye'ye götürmek üzere 1 milyon Romanov rublesi vermiş, Nihat 40 binini harcamış, 960 binini Hilmi ve Fazıl'a verdiğini iddia etmiş. Hakkında üç kişilik bir komisyon soruşturmaya başlıyor: Kayserili İsmail Hakkı, Hilmi oğlu Hakkı ve Süleyman Nuri.

Nihat Nusret bu çerçevedeki beyanlarında kendisini Komintern II. Dünya Kongresi'ne delege seçip gönderen "TKP"nin/"İKG"nin, Rusya'dan gönderilen arkadaşlar tarafından İstanbul'da (Beyoğlu'nda) teşkil edildiğini, reisinin İsmet [Lütfi] yoldaş olduğunu belirtiyor. Başka bir takım belgelerde, bu kuruluşun sahte ve İngiliz tezgâhı olduğu söyleniyor. Daha açık bir deyişle Nihat Nusret'in Kongre'de temsil ettiği teşkilât daha sonra TKP'ye dönüşecek olan Şefik Hüsnü önderliğindeki İstanbul Komünist Grubu değildir.

Nihat'ın kötü şanslına, TSF kâtib-i umumîsi Fazıl, o sıralarda Baku'ye gelerek Mustafa Suphi'ye katılmıştır. Ayrıca Ethem Nejat ve Hümi oğlu Hakkı da Fazıl lehinde ifade vermişlerdir.

TSF Sekreteri M. Fazıl, Moskova'ya giderken, Batum'da 19 Eylül 1920'de RSFSR Basın Bürosu'nda yaptığı sohbette, Türkiye'de komünistlere Ankara hükümeti tarafından izin verilmediği için Baku'ye gidemediklerini söylemiştir[60]. M. Fazıl, Bakû'deki TKF Merkezi Heyeti'nin 27 Eylül 1920 günlü 7. İçtimamda Rusya'dan İstanbul'a gönderilmiş olan Nihat Nusret'in etkinlikleri hakkında beyanatta bulunmuştur[61]. Nihat Nusret'e tanıklık eden Mustafa Fazıl (Çun), Çapanoğlu'nun İştirakçi Hilmi'ye yol gösteren aydınlar diye andığı üç kişiden biridir (diğerleri, ileride Hukuk Fakültesi Dekanı olacak olan Şevket Mehmedali Bilgisin ve Cenevre'den armatör Hasan Sadri Birkök'tür).

M. Fazıl'a göre, Nihat Moskova'dan 30 bin Romanov altını aldığını, yarısını harcadığını, 15 binini de kasadara teslim etmek yerine Hilmi'ye verdiğini söylemiştir. Fazıl ona yol parası da vererek, TSF hakkında yukarıda çevirisini verdiğimiz bir raporla Rusya'ya gönderdiklerini anlatıyor. Nihat 25 günde İstanbul'a döneceğini ileri sürerek ayrılmış. Kendi ifadesine göre Moskova'da Komintern II. Dünya Kongresi'ne katılmış, sonra Odesa'ya, oradan da Bakû'ye gelmiş. Soruşturma kurulu, onun taht-ı inzibatta bulundurulmasına ve hakkındaki tahkikatın tamikine

59. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 52-56 [Fransızca].
60. Atasoy-Bayülgen, *age*, Prof. Dr. Yavuz Aslan'ın Giriş yazısı, s. 20/dn63.
61. *Dönüş Belgeleri I*, s. 40.

[derinleştirilmesinel müttefikan karar vermiştir.

Merkezi Heyetin 1 Ekim günlü 8. İçtimamda Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı'nm Nihat Nusret ile ilgili hüsn-ü şahadetinde, onun borçlu olduğu, İstanbul'daki evinin rehinde bulunduğu, ailesine bakmak için bir süre oraya gidip gelmek istediğini belirtmişlerdir. Ethem Nejat, İştirakçi Hilmi'nin Spartakistlere yaptığı gibi, M. Fazıl'ı da polise ihbar edeceğini söylemiş, "burada kalsm, tecrübe edinsin" demiştir. *İdrak* gazetesine sosyalist ruhu verenin M. Fazıl olduğu belirtilmiş. M. Fazıl Partiye üye alınmış, matbuat şubesinde istihdam edilmiş, ailesine 25 lira gönderilmiştir. 4 Ekim'de, hiç çamaşırı bulunmayan M. Fazıl'a iki kat çamaşır verilmesi karara bağlanmıştır (s. 84). 24 Ekim'de Fazıl'm Trabzon'da tedavisi için Tebligat şubesinden vazifeli olarak maaş-ı rahiye 7.000 Romanov ve 5.000 Zakafkas rublesi olarak kararlaştırılmıştır (s. 142). 2 Arahk'ta Fazıl yoldaş aracılığıyla TSF Merkezî Heyetine 100 Osmanlı altın lirası, ayrıca evvelce ailesi için gönderilen ama Nazmi yoldaşın yolda kaybettiği 20 Rus altını yollanmasına karar verilmiştir (s. 242). 1921 yılında Lütfi Necdet, Naciye ve Fazıl'ın İstanbul'a gönderilerek muhtelif komünist gruplarını tevhid yoluyla TKF İstanbul şubesini tesis etmesi [aşağıda göreceğimiz gibi Lütfi Necdet'in aynı zamanda komünist gençler birliği adına da yetkili kılınmasıl; fırka harici bir amele birliği kurulması, gazete çıkartılması, İstanbul'un ahvaU hakkında Merkezî Heyete bilgi sunulması, bu işler için 400 altın ayrılması da kararlaştırılmıştır. M. Fazıl ile ilgili son bilgiler Tiflis tarikiyle tebligat ve teşvikatçı olarak 4 Ocak 1921'de İstanbul'a gönderildiği biçimindedir (s. 272 - 273).

Mustafa Fazıl gibi başka bir takım "ileri" solcular da TİÇSF'den önce kurulan TSF ve SDF'ye girmişlerdir. Sadrettin Celâl (Antel) ve Vanlı Kâzım (Kip) TSF'ye, Ziynetullah Nuşirevan SDF'ye üye olmuşlardır. Bunlar daha sonra TİÇSF/ Aydınlık çevresi/İKG'de bir araya geleceklerdir.

. . .

DR ŞEFİK HÜSNÜ'NÜN FRANSA ZİYARETİ

1920 yılı 2. yarısında Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Arap İsmail Hakkı'nın İstanbul'dan ayrılmasının ardından Dr. Şefik Hüsnü de aşağıda vereceğimiz 1921 yılı faaliyet raporunda belirttiği üzere yurtdışına gitmiş ve TİÇSF temsilcisi olarak Fransız Sosyalist Partisi'nin 18. Millî Kongresi olarak toplanıp Fransız Komünist Partisi'nin kuruluşuna zemin oluşturan Tours Kongresine katılmıştır. Bu Kongre ertesinde 4 Ocak 1921'de *L'Humanité* gazetesinde H. Baydour [Baydur] imzasıyla yayınlanmış makalesinde Türkiye işçi hareketi hakkında bilgi vermektedir.

Türkiye'de işçi Hareketi

"Türkiye işçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası" temsilcisi olarak Tours Kongresi'ne katılma mutlu fırsatına sahip oldum. Türk proletaryası adına, Fransız komünistlerini çarpıcı başarıları için kutluyor ve Komünist Enternasyonalin Fransız Seksiyonu'nun nihai zaferini ateşli bir biçimde diliyorum.

Tours Kongresi'nden edindiğim mükemmel ve öğretici izlenimleri yoldaşlarıma taşıyacağım, ancak bugün Fransız yoldaşlarının dikkatini, Longuet yoldaşın Türkiye hak-

kındaki konuşmasına çekmek istiyorum. Longuet, Balkanlardan ve Türkiye'den söz etti. Sözleri, Kongre'de canlı protestolara yol açtı; oysa ki -şimdiye kadar binlerce kez burjuva gazetelerince aktarılmış- Zinovyev ile Enver Paşa arasındaki görüşmeyi anımsatmakla yetinmişti. Sanki hiç Türk proletaryası yok; hâlbuki bu proletarya uluslararası sermayenin ezgisi altında bulunuyor ve bu öldürücü kölelikten kurtuluş için her gün biraz daha iyi teşkilâtlanıyor.

Doğu öylesine uzak ki, cehalet bağışlanabilir. Ancak bu fırsattan istifade; Fransız yoldaşlarımıza Türkiye'de işçi sınıfının hâlihazırdaki durumu hakkında kimi bilgiler vermek istiyorum.

Milliyetçilik ve proletarya

Öncelikle şu uğursuz Enver hakkında birkaç söz! Bu paralı askerin Türk halkı adına hiçbir konuşma yetkisi yoktur. Büyük ihtimalle haberi bile olmadığı teşkilâtlı proletarya ile ortak herhangi bir yanı olamayacağı gibi, halen Mustafa Kemal'in şahsında kendisini ifade eden ve onun etrafında bütünleşen burjuvaziyi bile temsil edemez. Enver en kötüsünden bir maceracıdır; belli bir uğrakta zor kullanarak iktidarı eline geçirebilmiş ve -kapitalist emperyalist Almanya'nın suç ortaklığıyla- oldukça uzun bir süre Osmanlı imparatorluğunun kaderi üzerinde yıkıcı etkisini sürdürebilmiştir. Yurttaşlarının gözünde hiçbir zaman eski Kayzer II. Wilhelm'in ajanlığından öte bir şey olmamıştır. Kayzer'in yıkıma uğramasından sonra, kendisi de ölmüş ve gömülmüştür. Ancak göründüğü kadarıyla bunu kabul etmiyor ve varlığını sürdürmeye çabalıyor.

Julüen yoldaşımıza, Tours Kongresi kürsüsünden, bu maceracıya Baku Kongresi Başkanlık Divanı'nın verdiği yanıtı dile getirdiği için canı gönülden teşekkür ediyorum.

Anadolu'daki Kemalist hükümet Rusya'daki Sovyet cumhuriyetiyle dostluk ilişkileri kurmaya başladığından buyana, Batı Avrupa basınında bu milliyetçi hareket ile proletarya hareketini kabul edilemez bir biçimde birbirine karıştırma eğilimi görülüyor. Çoğu zaman Sovyetler Rusyası'nın Türkiye'yle dostça ilişkilerinin saiklerinin, her iki taraf bakımından sadece ve sadece siyasal olduğu unutuluyor. Bu, risklerin ve çıkarların geçici ortaklığı nedeniyle elini bir işçi-köylü hükümetine uzatmış net biçimde bir burjuva hükümetidir. Ve Türkiye'de olan-biteni gayet iyi bilen Rus yoldaşlarımız, bu konuda en küçük bir yanılsama taşımıyor. 1920 başlarında Çiçerin ve Doğu işleri Komiseri Nerimanov imzalarıyla Moskova'da yayınlanmış olan Dış işleri Bakanlığı açıklaması bu nokta üzerinde özellikle duruyordu.

Türk proletaryası, burjuvazinin ileri kesimlerinin milliyetçi hareketinin kendisine iktidara giden yolu temizlediğini düşünüyor; bir yandan onu dikkatle ve sempatiyle izlerken, gelecek günlerdeki görevlerin üstesinden gelebilmek için ateşli bir biçimde teşkilâtlanıyor, Bu harekete sempatiyle bakıyor, zira bu hareket önüne ulusu dış emperyalizmin haydutluğundan kurtarmayı koyuyor.

işçi mevcudu

Kısaca Türk işçi sınıfı gerçeğini ve önemini göstereceğim. Kamu yönetiminde, çok sayıdaki özel kuruluş ve şirkette çalışan memurları ve ekmeklerini şurada burada gündelik çalışmalarıyla sağlayan kıyamet gibi kafa ve kol emekçisini saymaksızın, resmi istatistiklere göre -sadece İstanbul'da- sözcüğün saf anlamıyla yaklaşık yüz bin işçiden söz edilmektedir; bunların on bine yakını vasıflı işçidir. Bu işçilerin kapitalizm yararına gündelik olarak zahmet çektikleri imalâthane, fabrika ve atölyeleri rastgele sayıyorum: Tütün rejisi atölyeleri, elektrik fabrikaları, Avrupa ve Asya demiryolu atölyeleri ve genel olarak

demiryolcular, Haliç askeri tersaneleri, Seyr-i Sefain şirketi, devlet silâh ve mühimmat imalâthaneleri, Feshane fabrikası, sepiciler, tramvay sürücü ve biletçileri, şoförler, müretteipler, tahmil tahliye işçileri vb...

Osmanlı mevzuatı sendika kurulmasına cevaz vermediği için, bu değişik emekçi kesimlerinden her biri, Sosyalist partinin faaliyeti sayesinde, az-çok teşkilâtlı bir yardımlaşma derneğine sahip. (Geçen yıl Sosyalist partinin girişimiyle, bu değişik dernekler, tüm emekçilerin ortak konfederasyonunun temellerini attı. Kasımpaşa semtinde bir "Merkez Emek Evi" kuruldu.) Teşkilâtlı işçilerin sayısı, 12 bin olarak tahmin edilebilir.

Taşradaki sınaî merkezleri de belirtmek gerekir. Ereğli ve Zonguldak kömür madenleri yirmi bine yakın işçi çalıştırıyor; İzmir ve Eskişehir, işçi kentleri. Eskişehir, tüm Türkiye'de proletaryanın en teşkilâtlı olduğu kent. Sosyalist partinin çok güçlü bir şubesi orada çalışıyor ve hemen hemen tüm işçileri etrafına topluyor. Parti, Eskişehir'de tek sosyalist gazeteyi "Emek"i yayınlıyor; on binlik tirajıyla Emek her gün sosyalist sözü Anadolu'ya yayıyor.

İstanbul'da, işçi sınıfının kimi temsilcileri, Rus, Rumen ve Bulgar yoldaşlarla birlikte III. Enternasyonal ile bağlantılı bir komünist grup oluşturuyor.

H. Baydour (Baydur)

Not: Türkiye'deki sosyalist harekete daha fazla ilgi duyan Fransız yoldaşlar, Revue Communiste'in 10. sayısında "Uluslararası Haberler: Türkiye" başlığı altında yayınladığımız makalede, bu konuda bir takım yararlı bilgiler bulabilirler.

BAKÛ'DE KURULAN TKF'NİN MUSTAFA SUPHİLERİN ÖLDÜRÜLMESİNDEN SONRAKİ TASFİYE SÜRECİNDE İKG İLE İLİŞKİLERİ

1920 Aralık ayında Mustafa Suphi ile 4 Merkezî Heyet üyesi ve bir takım partililer Türkiye'ye gönderilirken, Bakû'de aralarında iki Merkezî Heyet üyesi (Kayserili İsmail Hakkı ve Süleyman Nuri) ile birlikte Ahmet Cevat [Emre] ve Abdurrahman Mesudi'den oluşan 4 kişilik bir Haricî Büro kalmıştı.

Mustafa Suphilerin öldürülmesinden ve 18 Mart 1921'de Moskova'da RSFSC ile TBMM hükümeti arasında Dostluk Anlaşması imzalanmasından sonra, Anlaşmanın 8. maddesi uyarınca TKF'nin Sovyetler'deki resmi varlığına son verilmesi gerekiyordu. Aynı konu 13 Ekim 1921 tarihli Kars Anlaşmasının 10. Maddesinde de düzenlenmiş ve bu çerçevede Aralık 1921'de aldığı kararla TKF Teşkilât Bürosu da aşağıda göreceğimiz üzere kendisini feshederek 21 Nisan 1921'de Sovyetleştirilmiş olan Gürcistan Komünist Partisi içinde bir seksiyon haline gelme kararı almıştır.

Moskova Anlaşması uyarınca önce Doğu Sovyeti ve Kafkas Bürosu kararıyla 14 Nisan 1921'de TKF Haricî Bürosu lağvedilerek 3 kişilik bir TKF Teşkilât Bürosu kurulmuştur (Kayserili İsmail Hakkı, Süleyman Nuri ve Abid Alimov) *[Dönüş Belgeleri Ills.* 151]. Daha sonra bu büroya Salih Zeki, Ahmet Cevat ve İsmail Kadir de eklenmiştir. Bu Büronun kuruluş ve işleyişine ilişkin karar metni şöyledir:

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ TEŞKİLÂT BÜROSU'NUN TEŞKİLÂT PLANI

1. TKP içindeki kimi anormal durumlar ve MK'nin başına gelen acı olay sebebiyle Merkez Komitesi ve Dış Büro dağıtılır ve Türkiye Komünist Partisi Teşkilât Bürosu Türkiye Komünist Partisi'nin ikinci Kongresi toplanıp yeni MK seçilinceye kadar TKP'nin faaliyetini yönetir ve yürütür, Türkiye'de ve başka yerde bulunan bütün komünist teşkilâtların en üst organıdır. Teşkilât Bürosu uygun gördüğünde mevcut komünist teşkilât ve gruplarını dağıtma ve yeni teşkilâtlar kurma hakkına sahiptir.

2. Teşkilât Bürosu görev süresince III. Komünist Enternasyonal ve onun teşkilâtlan ile temas kurar ve ilişkide bulunur, onun denetim ve yönetiminde çalışır. Teşkilât Bürosu Merkez Komitesi'ne özgü bütün hak ve yetkilere sahiptir.

3. Teşkilât Bürosu Türkiye'deki tüm devrimci hareketleri geliştirmeyi, iktidarı despotların, burjuvazinin elinden almayı ve işçi ve köylülere vermeyi, ilk fırsatta parti kongresini toplamayı görev bilir.

4. Teşkilât Bürosu Türkiye'nin durumunu dikkate alarak çalışmalarını açık ve gizli olarak şu şubeleri vasıtasıyla yürütür:

A/ Yayım

B/ Ajitasyon ve teşkilâtlanma

0/ irtibat ve enformasyon

Ç/ Sekreterlik

a/ Yayın Şubesi: Devrimci literatür yaratır; Teşkilât Bürosu organını çıkarır; diğer şubeler vasıtasıyla literatürü dağıtır.

b/ Ajitasyon ve Teşkilâtlanma Şubesi: Parti işçileri ve teşkilâtçıları vasıtasıyla

parti teşkilâtları yaratır; parti teşkilâtlarına talimatlar verir; her çeşit araç ve yöntemle ajitasyon ve propaganda çalışmaları yürütür; parti üyelerinin kayıt ve dağılımını düzenler.

c/ irtibat ve Enformasyon Şubesi: Siyasî kuryeler, özel noktalar vasıtasıyla değişik yollardan irtibatı sağlar ve malûmat temin eder.

ç/ Teşkilât Bürosu Sekreterliği: Teşkilât Bürosunun kararlarını yaşama geçirir; Teşkilât Bürosu'nun maliyesini idare eder; III. Komünist Enternasyonal ve onun teşkilâtları ile ilişkilere bakar ve düzenler; Sekreterliğe bağlı gizli istihbarat şubesini kurar.

5. Sekreterlik ve Şubeler faaliyetlerini Teşkilât Bürosu'nun her şube için ayrı talimatları uyarınca yürütür."[62]

31 Mayıs'ta İsmail Hakkı, Fırka işlerini yürütmek üzere Batum'da görevlendirilmiştir; bundan sonra TKF'nin faaliyetleri Batum'dan yürütülmüştür. TKP Teşkilât Bürosu'nun Fırkanın II. Kongresi toplanıp da ikinci Heyet-i Merkeziyeyi seçinceye kadar görevde kalması 28 Haziran günlü toplantıda kararlaştırılmıştır.

Komintern III. Dünya Kongresi'ne Salih Zeki ve Süleyman Nuri'nin yanı sıra Hüseyin Hüsnü de delege seçilmişken, 26 Temmuz 1921'de Salih Zeki ile Süleyman Nuri, Hüseyin Hüsnü'nün temsil belgesinin iptalini talep etmişlerdir *{Dönüş Belgeleri III* s. 154]. 17 Ağustos'ta Salih Zeki ile Süleyman Nuri'nin Pavloviç'in nasıl TKF delegesi yapıldığını sormalarından [s. 155], Pavloviç'in de bu kongrede delege olduğu anlaşılmaktadır. III. Dünya Kongresi delegelikleriyle ilgili olarak Teşkilât Bürosu'ndan İsmail Kadir'in aşağıdaki raporu birçok bakımdan öğreticidir.

III. KOMİNTERN YÜRÜTME KOMİTESİNE

Bir nüshası Lenin yoldaşa
Bir nüshası Zinovyev yoldaşa
Bir nüshası Süleyman Nuri yoldaşa
(TKP'nin Komin. III. K. delegesi)

Bizim eski Merkez Komitesi Türkiye'de devrimi önce paşalar, subaylar ve memurlar olmak üzere yukarıyı etkileyerek devrim yapacağını ve ancak bundan sonra dürüstçe aşağılara ineceğini sanıyordu. Bu sebeple açıkça Türkiye'ye gitti ve bunun bedelini güvendiği kişiler ona canıyla ödetti. Aralarından birçok yoldaş Kemalistler tarafından Karadeniz'de katledildi ve ardından partinin faaliyeti çöktü ve parti dağıldı. Bundan sonra kalan yoldaşlar arasında şikâyetler ve görüş ayrılıkları başladı, aralarından en dürüst ve en iyileri Kafkasya Bürosunun yardımıyla teşkilâtlandı ve ileriye dönük teşkilât çalışmalarına girişti, böylece işçi-köylü yığınından gerçek komünistlerin katıldığı teşkilât bürosu kuruldu. Teşkilât Bürosunun yaptığı ilk iş partiyi arındırmak ve içindeki anormal durumu ortadan kaldırmak oldu. Bunun ardından yoldaşlar Komünist Enternasyonalin III. Kongresine gitti ve orada aralarında görüş ayrılıkları patLak verdi ve biz bunun suçlusunun Hüseyin Hüsnü yoldaş olduğu kanısındayız. Hüseyin Hüsnü yoldaşın öyle bir davranış gösterdiğinden bir üzgünüz. Bu yoldaş Mustafa Suphi zamanında, 1921 yılında partimizin saflarına yön şaşırtıcılığını sokmaya çalışmış ve bu yüzden daha Mustafa Suphi onu partiden uzaklaştırmıştır.

62. RGASPI (Rusya Devlet Siyasi Sosyal Tarih Arşivi), f. 495, op. 154, d. 762, s. 125-125ob. [Rusça].

Bundan sonra o değişik Sovyet kurumlarında provokasyon amaçlı söylentiler yaymış ve böylece Suphi'ye ve çalışmalarına zarar vermiş, yüksek Sovyet makamlarının Suphi'ye karşı güvensizlik yaratmış, bunun sonucunda birkaç teşkilâtımız dağılmıştır. Şimdiki genç teşkilâtımızı da dağıtmak amacıyla o bugün de bu tür aşağılık faaliyetlerini sürdürmektedir. Mustafa Suphi kendisini partiden ihraç ettikten sonra o Türkiye'ye gitmiş, Ankara Sovyet misyonunda tercüman olarak çalışmaya başlamış, sonra Bakü'ye gelmiş ve bu nedenle biz kendisini Kongreye delege seçmişizdir. Oysa bu arada o teşkilâtımıza zarar vermek, böylece partimizin faaliyetine son vermek amacıyla güvenimizi kullanmıştır. Her şey gösteriyor ki, Hüseyin Hüsnü partinin yararını düşünmüyor, tersine Pavloviç yoldaşla birleşerek bugünkü parti yöneticilerimiz olan en iyi yoldaşlarımıza karşı partinin zararına çalışıyor. Oysa Teşkilât Bürosu Kafkasya Bürosunun önceki yönetici organına yoldaşların şikâyet ve başvuruları sayesinde, Kafkasya Bürosunca bizlerle birlikte kurulmuş ve güçlenmiştir. Eğer çalışmalar Hüseyin Hüsnü yoldaşın isteğine göre devam edecek ve yönetilecekse, teşkilâtımızın bütün işleri batacaktır. Eğer H. Hüsnü yoldaş iyi bir parti işçisi olsaydı ve iyi yönetici yeteneği bulunsaydı, kendisini Ankara teşkilâtı seçmiş olurdu. Maalesef bize geldiğinde onun böyle bir yetkisi yoktu. Bizim ve genel olarak bütün yoldaşların görüşü şudur ki, parti işlerini yönetme yeteneğine sahip değildir. Bizlerin Moskova'ya, Kongreye gitmek üzere Ankara'dan yoldaşların gelmesini beklerken, H. Hüsnü geldi ve biz elinde Ankara'dan bir yetki bulunmasa da, ona yetki verdik. Ama şimdi biz onun yalnız parti zararına çalıştığını gördüğümüz için, elindeki yetkiyi geçersiz sayıyoruz. Yoldaşlarımız Moskova'da partimizi güçlendirmek için azimle çalışırken, H. Hüsnü yaptığı çıkışlarla onların çabalarını engelliyor. Bu yüzden onun oyunun sayılmamasını, yoldaşlarımıza ortak dava uğrunda çalışmalarını sürdürmesine olanak verilmesini rica ediyoruz. Bunun yanı sıra Pavloviç yoldaş H. Hüsnü'yü, onun yoldaşlara karşı entrikalarını destekliyor, bu da aralarındaki bölünmeyi derinleştiriyor. Biz Pavloviç yoldaşın bu davranışı yüzünden üzgünüz ve partideki günlük çalışmalara engel olduğu için, ciddiyetle protesto ediyoruz.

TKP Teşkilât Bürosu'nun Çalışmaları

1/ Teşkilât Bürosu kurulduktan sonra onun faaliyet ve bakışları Türkiye'ye çevrildi, ardından işlerimize uygun düşmeyen, partiye ciddi olmayan sebeplerle girmiş kimi yoldaşların saflarımızdan ihraç edilmesi kararlaştırıldı.

2/ Mustafa Kemal Paşa hükümetinin komünistlere karşı sert baskıları dolayısıyla Teşkilât Bürosu çalışmalarını eskisinden farklı olarak gizli yürütmeye başladı. Kemalist hükümetin Rusya'daki temsilcilerinin Türkiye'ye siyasî faaliyetler için gönderilen parti işçileri olayını izlediğini ve ilgili bilgiyi onları yok edecek makamlara bildirdiğini biliyoruz.

3/ Teşkilât Bürosu istanbul'a çok yoldaş gönderdi. Onlar orada çalışıyor ve biz onlarla bağlantıları canlı tutuyor, gerekli malûmatı alıyoruz. Bundan başka orada değişik ajitasyon broşürleri çıkaran matbaa var.

Bizim gönderdiğimiz yoldaşlar Zonguldak, Sürmene, Of ve Lazistan gibi Anadolu'nun birçok yerinde de faaliyet yürütüyor ve biz onlardan da değişik malûmat ve bilgi alıyoruz. Biz ayrıca Anadolu'ya ve istanbul'a sık sık literatür de gönderiyoruz. Bizim Batum'da da Anadolu'ya ve özellikle Trabzon'a ajan gönderen, buralarla oldukça sık ve etkin bağlantı içinde bulunan illegal bir teşkilâtımız var. Bu bağlantı işlerini düzenleyen İsmail Kadir bir süre önce oradan döndü, Abid Alimov ise Doğu Anadolu'da durumu araştırmak üzere oraya gitti.

10 Ağustos'tan itibaren enformasyon bültenleri çıkarmaya başladık. Onları Az.KP MK vasıtasıyla gönderiyoruz, ama düzgün bir şekilde elinize geçip geçmediğini bilmiyoruz. İşbu mektuba şimdiye kadar çıkan bütün bültenlerin birer kopyasını ekliyoruz. Çalışmalarımızı Balkan teşkilatlarıyla uyum içinde yürütebilmek için oraya sorumlu bir yoldaşımızı gönderdik. Kendisine Balkan teşkilatlarıyla istanbul teşkilâtları ve bizim teşkilâtların çalışmaları arasında bağlantı sağlamak gibi önemli bir görev verildi.

Biz birkaç sorumlu yoldaşı Yunan işgal bölgesine de gönderdik ve onlar hâlâ orada bulunuyor. Kafkasya'da Sovyet iktidarını zayıflatmayı amaçlayan Kemalist Panislamist teşkilâtları izlemek ve içyüzünü açığa çıkartmak üzere Teşkilât Bürosu Baku, Tiflis, Batum ve kimi başka yerlerde özel bölümler oluşturdu. Bu karşıdevrimcilerin birçoğu bu bölümlerce yakalanıp tutuklandı.

Bu çalışmalar Kafkasya ÇeKa'sının bilgisi dâhilindeydi ve gerekirse onlar size bunları bildirebilir.

Türkiye Komünist Partisi
Sorumlu Sekreter Yardımcısı ve
Teşkilât Bürosu üyesi (imza) İ. KADİR
31 Ağustos 1921, Baku
No.341[63].

Aşağıda vereceğimiz belgelerden görüleceği üzere bu dönemde Komintern'in Türkiye'ye yönelik faaliyetinin yönetimi, doğrudan Kafkaslar'da üst düzey sorumluluk üstlenmiş olan Rus Komünist Partisi yöneticileri, Kirov ve Orconikidze'dedir.

Önce Nisan-Mayıs 1921'de muhtemelen Dr Şefik Hüsnü ile TKF Teşkilât Bürosu adına yapılmış bir mülakatı, sonra Türkiye Genç Komünistler Birliği'nin 1 Mayıs bildirisini ve ardından TKF Teşkilât Bürosu 'nun faaliyetlerine ilişkin raporları ele alacağız. Bu mülakatta İstanbul ile Ankara hükümetleri arasındaki ilişkiler, Mustafa Kemal'in Sovyetler Birliği'ne ve komünizme karşı tutumu ve halkın durumu ele alındığı gibi, *Aydınlık* dergisi de konu edilmekte ve mali destek istenmektedir. Aşağıda göreceğimiz gibi *Aydınlık'm 4.* sayısmm yayımlanmasının ardından Teşkilât Bürosu tarafından kaleme alınmış bir raporda bunun kendileri tarafından finanse edildiği behrtilmektedir.

1) Mustafa Kemal hükümetiyle istanbul hükümeti arasında ne dostluk ve ne münasebet vardır?

Kemal Paşa hükümeti milliyetperver (nasyonalist) bir hükümet olduğu gibi bu hükümeti şimdi idare edenler de; muhtelif düşüncelere mâlik ayrı ayrı kanaatler taşıyan, intihap değil, adeta tayin edilmiş mebuslardır. Şimdiye kadar Mustafa Kemal partisi -ki tamamıyla nasyonalist olan parti- İstanbul'da ifa-yı hükümet eden hükümetlere karşı muhtelif vaziyetler almışlardır. Mesela Ferid Paşa hükümetine herkes gibi tamamıyla muhalif ve aleyhtar, Tevfik Paşa hükümetine taraftar görünmektedirler. Bundan başka şimdiye kadar Anadolu akide ve fikrine yardım ederek sadarette bulunduğu zaman Mustafa Kemal Paşa taraftarlığı göstermiş olan sadr-ı esbak izzet ve Salih Paşalar da Ali Rıza Paşa'nın

63. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1,* CD No: 24, Klasör No: 31_36, Belge No: 451-453 [Rusça].

tekrar Tevfik Paşa kabinesine girmeleri, Tevfik Paşa kabinesinin Anadolu tarafını daha ziyade iltizam ettiğini ve binaenaleyh iç yüzü tamamıyla zahir olmamakla beraber ya Tevfik Paşa müdafaatında Mustafa Kemal Paşa'yı veyahut Mustafa Kemal Paşa Tevfik Paşa'yı ikna etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Tevfik Paşa'nın namuslu olmakla beraber, bir diplomat olması sultana (padişaha) olan kurbiyeti kendisini oraya raptetmekten tabîî vareste kılamıyor. Bundan başka kendisinin yaşlı bulunması hasebiyle olsa gerek, emniyet ve itimat ettiği adamlarının eline işi adeta bırakmış gibidir. Tevfik Paşa emniyet ettiği adamlar için her ne olursa olsun feragat etmemek bir âdet, bir tabiattır. Dâhiliye Nazır-ı esbakı ve İzmir'i Yunanlılara teslim eden vali izzet Bey için kendisine söylendiği zaman, söyleyen adamların fena adam olduklarına kani olarak, onları kabineden çıkarmış ve izzet Bey'i İzmir'e göndererek İzmir'in kolayca işgaline bilmeyerek sebep olmuş ve sonra da pek ziyade nadim olarak vay alçak izzet vay demiştir. Bunlar sebebiyle bu adamları dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa ile Tevfik Paşa hükümeti iyi bir dostluk ve münasebet idame ediyorlar.

2) Kemal Paşa hükümeti Rusya hükümetine karşı ne vaziyettedir ve ne düşünüyorlar?

Mustafa Kemal Paşa bugün zahiren Rusya hükümetine karşı münasebât-ı dostâne perverde etmekle beraber Rusya hükümetinin komünist olmasından endişe etmektedirler. Yani memleketi Bolşevik işgalinden muhafaza etmek fikir ve arzusundadır. Büyük Millet Meclisi azaları meyanında Rusya ile müttefik-i tam olarak yaşamak Türkiye için faydalı olacağını takdir edenler varsa da, Mustafa Kemal Paşa grubunun şimdiye kadar galip vaziyette bulunması, onlara pek de söz söyletmiyordu. Her ne kadar uzaktan görmekle beraber Mustafa Kemal Paşa'nın memlekete, Anadolu'ya komünist ruhunun, fikrinin, idaresinin girmesine tamamıyla muhalif olduğu cereyan eden vukuattan ve Ankara'dan alınan malumatlardan müstebandır. Bekir Sami Bey'in istifaya mecbur olması, bunun gibi daha bazı vukuat ve vekayi tamamıyla ispat eder.

3) Mustafa Kemal hükümetinde, meclisinde kaç parti vardır? Nelerdir? Reisleri kimlerdir?

Millet Meclisinde iki üç parti değil, grup vardır. Bu gruplar henüz son zamanlarda teşekkül etmiştir. Bunların bugünkü isimlerini ve reislerini söylemek için orada bulunmak ve doğru malumat almak lâzımdır. Mesela Müdafaa-ı Vatan grubu vardır ki Mustafa Kemal Paşa riyaseti altındadır.

4) Mustafa Kemal nasıl hareket etmek arzu eder?

Mustafa Kemal Paşa'nın düşüncesini yazmak için ya kendisi veyahut kendisi kadar yakın adamı olmak lâzımdır. Yukarıda verilen tafsilât düşüncesini aşağı yukarı bildirir.

5) Mustafa Kemal Paşa itilaf devletlerine karşı nasıl hareket etmek istiyor?

Kemal Paşa'nın son defa almış olduğu vaziyetine, yani Bekir Sami Bey'i Avrupa'ya göndererek muahedeler yaptırmakla ve ale'l-husus Bekir Sami Bey'i yeniden tadil etmek üzere göndermekle maksadının ne olduğu anlaşılıyor. Türkiye'nin menfaati itilaf devletleriyle en nâfi şeraitle istiklâl-i Osmanîyi zahiren bile olsa temin etmek ve Yunanlıları İzmir ve Trakya'dan çıkarmaktır. Türkiye'yi Bolşevik yaparak mahvetmekten ise, bazı şeraitle İtilaf devletleriyle anlaşmak daha münasip olur kanaatinde olsa gerektir. Ahvâl-i vukuat da bunu gösteriyor.

6) Neşrolunacak gazetenin ismi nedir kaç kuruş masrafla olacaktır ve şimdiden sonra ne yapmak lâzımdır, idare edecekler kimlerdir?

Neşrolunacak gazetenin ismi "Aydınlık" Aidinlik dir. Maksadı izaha lüzum gö-

remem. Beher formasının masarif-i tabiye ve kâğıt parası olarak elli lira kadar bir para lâzımdır. Bundan başka ücret-i tahrir ve idare de lâzımdır. Şimdilik ayda bir neşrolunacaktır. Haftada bir neşrolunması da para olunca mümkündür, istanbul'da her şeyin pahalı olması gençleri bu gibi gazete çıkarmak ve halkı tenvir etmeye mafî kuvvetlerinde kudret bırakmadığından çalışamıyorlar. Gazetenin idaresi arkadaşlarımdan Sadri Bey [Sadrettin Celâl Antel] tarafından yapılmakta olduğundan istenilen şekle sokmak pek kolaydır. Şayet para olursa şimdilik haftada bir neşrolunarak yevmî neşretmek üzere ihzarâtta bulunularak gündelik neşrolunur.

7) Milletin düşüncesi nedir.

Fırkaların suret-i teşekkülü ve hükümetlerin tarz-ı idaresi şimdiye kadar nazar-ı dikkate alınacak olursa, Türk milletinin halûk ve yumuşak olmasından istifade ettiğini gösterir. Fırka diyerek seksen kişinin bir yere gelerek bir fikirde olması milleti koyun sürüsü gibi istedikleri yere şevke kâfidir. Her türlü yoksuzluk içinde harp ederek henüz harpten çıkmış Türk milletini bir Mustafa Kemal Paşa ve taraftarânı istediği şekilde idare ederek mühim bir ordu vücuda getirerek harp ettirmektedir. Türk milletinin biraz hissiyatını gıcıklamak, biraz propaganda yapmak istedikleri yere onu sevk etmeye kâfidir. İstanbul ve Avrupa'da tahsil etmiş gençler müstesna olarak, bütün Anadolu halkını idare, bundan dolayı pek kolaydır. Hele rüzgâr gelecek delikleri tıkanacak olursa bunlar hakkında sayfalarca yazı yazmış olsam azdır. Bunun için yakından görerek fazla malumat alınmak arzu ediliyorsa oralara gitmek lâzımdır.

Bana kalırsa Anadolu halkı artık vazifesini ifa ederek çalışmak ve istirahat etmek ister. Şimdiye kadar köylü ve ameleye hakk-ı hayat vermemiş mütegallibe güruhundan bîzârdır[64].

Baku'de 20 Eylül 1920 tarihinde kurulan Türkiye Komünist Gençler Birliği Teşkilât Bürosu'nca 31 Ekim 1920'ye kadarki faaliyetle ilgili hazırlanan raporda[65] o tarihe kadar beş defa içtima edip (program, neşriyat, teşkilât, büronun içtimai günleri, Moskova'da kuşat edilen Üçüncü Rusya Gençleri Kongresi, büro tercümanlığı, gazete ve jurnal, hitapname, teşkilâta aza kabulü, anket varakaları, Trabzon'da gençler teşkilâtı vücuda getirmek, BirUğin teşkilât planları) meseleleri hakkında müzakerede bulunmuş, program vücuda getirmek üzere ayrılan komisyon (13) maddeden mürekkep proje hazırlamış, *Yeni Dünya'nın* gençlere mahsus bir numarasından (10.000), Türkiye işçi ve köylü gençlerine hitapnameden de (6000) adet bastırılmış, *Gençler Dünyası* isminde bir jurnal neşr için ihzarâtta bulunulmuş ve bu jurnal (3000) adet olarak 15 Teşrinisani'ye kadar tab'ı ikmal edilmiş, teşkilât nizamnamesi vücuda getirilmiş ve fırka merkezince tasdik olunmuş" olduğu behrtilmektedir. Bu teşkilât bürosunun, Lütfi Necdet'in yola çıkışı vesilesiyle İstanbul ile bağlantı kurma çabası çerçevesinde aşağıdaki mektup gönderilmiştir.

İstanbul'da "Gençler Birliği" Teşkilâtı'na
Yoldaşlar!
İstanbul'da "Gençler Birliği" Teşkilâtı'nın meydana geldiğini pek büyük bir şadlık

64. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21_36, Belge No: 81-83 [Eski Türkçe].
65. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 70-71 [Eski Türkçe].

ve memnuniyetle haber aldık. Mesainiz ve programlarınız hakkında aldığımız malumat teşkilâtınızın ciddi bir teşkilât olduğunu gösteriyor. Biz büyük bir samimiyet ve meveddetle teşkilâtınızı tebrik ve azalarını selamlıyoruz.

Sinesinde pek çok fedakâr, genç inkılâpçılar yetiştiren Rusya'da Türkiye Komünist Gençler Birliği teşkil olundu. Teşkilâtımız şimdiye kadar Baku'yu merkez ittihaz eylemiş ise de pek yakında saha ve merkez-i faaliyetini Anadolu'ya nakledecektir. Türkiye Komünist Fırkası'nın Anadolu'da merkez yapacağı mahalde Türkiye Komünist Gençler Birliği de bulunacak ve çalışacaktır.

Türkiye Komünist Gençler Birliği bütün faaliyetini gençlere hasretmiştir. Daha doğrusu Türkiye Komünist Gençler Birliği gençlerin faaliyetlerinin muhassalası olarak vücuda gelmiştir. Birliğimiz mümkün olduğu kadar çalışmış ve bu sa'y neticesinde az ve çok bir muvaffakiyet elde etmiştir.

Size bir miktar edebiyat gönderiyoruz. Teşkilât nizamnameleri ve programımız hakkında nâşir-i efkârımız olarak neşrettiğimiz "Gençler Dünyası" mecmuasından tafsilat almak ve bizim hakkımızda malumat edinmek mümkündür.

Mamafih size bu mektubumuzu getiren Lütfi Necdet yoldaştan dahi bu hususta lâzım gelen malumatı sorabilirsiniz. Lütfi Necdet yoldaş Türkiye Komünist Gençler Birliği tarafından murahhas olarak size gönderilmiştir. Teşkilâtınızın bizim teşkilât ile münasebete girişmesi fevkalâde arzu ve temenni olunduğundan bu hususta Lütfi Necdet yoldaşımızla görüşmelisiniz. Hatta teşkilâtınızdan bi'l-intihap bir yoldaşı ya doğrudan doğruya yahut Lütfi Necdet yoldaşın avdetinde beraber bize göndermeniz pek ziyade şayan-ı arzudur.

Size komünist gençlerin samimiyet ve meveddetiyle arz-ı selam ederiz, yoldaşlar![66]

Yukarıda belirtilen yayınların ardından TKGB Teşkilât Komitesi 1 Mayıs 1921 vesilesiyle de bir bildiri yayınlamıştır. Matbu bastırılan bu bildiri şöyledir.

TÜRKİYE'NİN GENÇ İŞÇİLERİNE

Genç Yoldaş!

Bugün bütün Dünya işçi gençliğinin bütün Dünya kadın, erkek işçilerinin müşterek bir günüdür. Bugün Dünya'nın her yerinde kızıl dalgalar halinde içtima eden yüzbinlerce genç işçi yüksek ve gür sesiyle hakkını müdafaa etmektedir.

Bugün, işçilik Dünyası birleşmenin verdiği kuvvet ve imanla kurtuluşuna doğru bir adım daha atıyor.

Ey işçilerin en zavallısı olan genç!

Bir Mayıs için toplandığın zaman, hak, hürriyet ve yaşamak için sesini yükselttiğin zaman bil ki sen yalnız değilsin... Dünya'nın dört bir bucağında ne işleyen bir makine, ne tüten bir ocak var. Her şey durmuş, kâinatta hayat kalmamıştır.

Ey en ağır işlerde kullanılan genç işçi!... Ey sabahtan akşama kadar bir lokma ekmek için didişen insan!...

Sen ölmemek için, açlıktan sokak ortasında can vermemek için en ağır işlerde çalışır ve pek az bir para alırken hükümetin koyduğu, kazancından büyük vergilerin, temettü vergilerinin altından nasıl kalkabilirdin? O vergiler ki zenginlerin şampanya parası, paşaların cep harçlığı olurdu.

66. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 43 [Eski Türkçe].

Ey insanların en bedbahtı olan genç işçi!... Ey kasten cahil ve mektepsiz bırakılan yoldaş!...

Günde 10-12 saatlik bir çalışma neticesinde boğazından kesip hükümetine verdiğin vergilerle onların zevk ve eğlence paralarını temin ederken, sen genç yoldaş nasıl bir haldesin?

Hükümetin hangi bir mektebi senin için açıktır? Sen nerede okudun? Daha doğrusu ne için okumadın?

Çünkü zengin değildin değil mi? Çünkü mektebe verecek paran kalmıyordu, işte bunun için cahil kaldın, işte bunun [için] sen okuyamadın!... Senin okumaklığın hükümetin, hükümeti idare eden bey ve paşaların zenginlerin işine gelmezdi. Çünkü sen okuduğun zaman öğrenecektin ki:

Bütün işleri yapan, sabahtan akşama kadar çalışan fakat yine aç kalan bir zümre, bir işçi zümresi var. Çünkü sen okuduğun zaman öğrenecektin ki:

Sabahtan akşama kadar koltuklarda oturan, zulüm eden, halkı soyan bir sınıf, zenginler ve sermayedarlar sınıfı var. Ve yine sen okuduğun zaman öğrenecektin ki dünyanın her yerinde de böyle bir haksızlık var. Ve yine sen öğrenecektin ki: Bu haksızlığı anlayan işçiler her yerde isyan etmiş kalplerinde kızıl iman, ellerinde kızıl bayraklar olduğu halde silâha sarılmıştır, işte sana bunları öğrenmemek için seni okumaya men ediyorlar. Ve sana bildirmemek için mektepleri yüzüne kapıyorlar.

Ey hakkı çalınan ve daima aldatılan yoldaş!

Görüyorsun ki memleketin bütün kanunları, imtiyazları, iyi olan nesi varsa zenginler içindir... Çünkü hükümet demek, kanun demek zenginler demektir. ZenginLerin parası demektir. Sen iş bulamayarak aç kaldığın zaman, açlıktan ölmemek için bir ekmek çaldığın an seni (hayırsız) diye mahkûm eden şimdiki hükümet kanunları, seni, kardeşlerini her gün soyan, zehirleyen, paralarını çalan muhtekirleri, tüccarları, fabrikacıları, muhterem tutar, onları (saadetlu) addeder.

Ey harplerin ilk kurbanı olan genç işçi!...

Zenginler ve zenginler hükümeti ceplerini biraz daha şişirmek topraklarını haksız yere biraz daha genişletmek için istedikleri zaman muharebe yaparlar... Ve senin zerre kadar alakadar olmadığının bu muharebeye yine evvela seni gönderirler. Sen cepheye zenginler vatanını müdafaa için gittiğin zaman geride bıraktığın annenin hemşirenin açlıktan kıvranırlar. Çok defa ölürler. Seni muharebeye gönderen hükümet onlara niçin bakmıyor? Onların ırzını, namusunu niçin muhafaza etmiyor?

Ey zenginliğin ve zenginlerin kurbanı olan genç!

Sen fabrikacıların, ustaların, kumpanyacıların keyfi için, onların fazla para kazanmalarını temin için sabahtan akşama kadar en ağır yükler altında ezilirken yine açsın!... Fakat onlar, o seni soyan zalimler, senden çaldıkları paralarla zevk ve sefa içinde, sefahat içinde yüzerler. Her akşam orospularla buzlu şampanyalar içerler.

Ey toprağı süren rençber! Ey çekici sallayan işçi!

Hiç düşünmüyorsun ki, sen çekici bıraktığın an; işini terk ettiğin dakika seni soyan aç gözlü herifler, derhal herşeylerinden mahrum olacaklardır.

Genç Yoldaş!...

Sen bu meşakkatler, bu eziyetler içinde sürünürken senin bu arzularından istifa-

de etmek isteyen bazı satılmışlar, yalancı rehberler, hakkını müdafaa etmek bahanesiyle senin yaptığın teşkilâtın başına geçerler. Ve seni, zavallı arkadaşlarını daha uzun zaman soyarlar, soydururlar, çünkü bu adamların da yegâne gayesi, senden biraz daha çalmak, ve maşası olduğu hükümetinin ve zenginlerin hesabına çalışmak ve seni aldatmaktır.

Artık yeter!

Silkin ve uyan! Bunlara itimad etme!... işit ve gör ki bütün bu olan işler haksızlıkdır. Bütün bu sana yapılan zulümdür.

Sen çalıştığın hâlde aç gezersin, harplerde müdafaa edecek bir karış toprağın tek bir kulüben olmadığı hâlde ilk saflarda vurulansın! Sonra seni soyanlar oturdukları yerde rahat rahat para kazanırlar... Bu nasıl olur? Bunu hangi akıl kabul eder?

Ey en mukaddes hakları çalınan işçi!

Senin düşmanların, zenginler hükümeti, zenginler ve yalancı amele rehberleridir... Dostların ise bütün bir cihan işçisidir. Zenginlerin, sermayedarların işçilere karşı yaptıkları zulüm her gün biraz daha artıyor... Bunu anlayan bütün cihan işçisi, kadın-erkek, genç-ihtiyar, gafletten silkinerek derhal müdafaa geçtiler... Kuvvetin birlikte olduğunu anlayarak komünist fırkaları, komünist gençler birlikleri etrafında toplandılar. Bir bir ayaklanan işçiler haklarını almak için mücadeleye başladılar.

Sovyet Rusyası'ndaki kardeşlerin inkılâplarını 5 seneden beri bitirmiş bulunuyorlar. Bulgaristan, Almanya, Çekoslavakya'daki yoldaşlarında muzaffer olmak üzeredirler.

Ey Dünya'nın en bedbaht işçisi olan Türkiye genci!

Sen ne zaman mücadeleye başlayacaksın! Çektiklerin daha yetmedi mi? Artık sen de savaş ına başla! Derhal kızıl sendikalar ve komünist gençler birliği etrafında toplan! Birliğin ve komünizmin vereceği imanla yürü! Zira, her yerde, sermayedarlar, onların uşakları olan yalancı rehberler bütün kuvvetleriyle işçilere hücum ediyorlar. İş ücretleri azaltılıyor, işçiler işlerinden çıkartılıyor, iş zamanı uzatılıyor, bütün bunları istemeyen boyun eğmeyen yüz binlerce işçi kovuluyor. Vergiler çoğaltılıyor. Velhasıl her fenalık yapılıyor...

Misak-ı Millî için namütenahi kurban veren siz gençler, bunun tatbik edilmediğini ve Millî mücadeleye rehberlik edenlerin sermayedar zihniyetiyle hareket ederek maddi menfaatler uğrunda yeminlerle verdikleri misaklarından inhiraf ettiklerini görüyorsunuz!...

Ey genç yoldaş!

Sen bugünkü içtimaında, muazzam ve kırılmaz kuvvetinden istifade ederek sesini yükselt ve bağır. Sermayedarlardan:

1. Gençler için altı saatlik iş gününün kabulünü...
2. Yirmi dört saatlik Pazar ve Cum'a tatilini...
3. Gençler için sıhhate muzır olan sanayi ve müesseselerde çalıştırılmanın men'i...
4. Gece işinin külliyen kaldırılması...
5. Ağır şerait altında ve boğaz tokluğuna çırak tutulması'nın men'i...
6. Gençlere de büyüklerin aldığı miktarda yevmiye verilmesini...
7. Gençlerin de yaşlılar gibi cemiyet teşkil etmeleri ve cemiyete girebilmelerinin kabulünü iste!... Bu istediklerini kabul ettirinceye kadar mukaddes mücadelenden feragat etme! Zira bütün bir cihanın işçi gençliği seninle beraberdir.

Kahrolsun işçi gençliğini ezen ve onu harp mezbahalarına sürükleyen Türkiye burjuvazisi!..

Kahrolsun Millî maskeler altında işçi gençliğini aldatmağa çalışan yalancı amele rehberleri, hainler!...

Yaşasın kızıl inkılâbı hazırlayan üçüncü komünist enternasyonali!

Yaşasın gençlik savaşını idare eden komünist gençler enternasyonali!

Yaşasın Türkiye komünist gençler birliği!

1 Mayıs 339

Türkiye Komünist Gençler Birliği

Sofya "Ziya" Matbaası[67]

Komintern arşivinde Gürcistan KP gözetimindeki T.K.F Batum Teşkilâtının15 Haziran'dan 15 Eylül'e ve 15 Eylül'den Ekim sonlarına kadar etkinlikleri hakkında bir rapor vardır. İstanbul'daki faaliyetlere de yer veren bu raporun ilgili bölümlerini aşağıda veriyoruz:

Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu
Bütün Dünya işçileri Birlesiniz!

T.K.F. Batum Teşkilât Bürosunun faaliyeti hakkında müfredatlı rapor.

1- Trabzon önünde Merkezî Heyetin mahvedildiği tahakkuk ettikten sonra teşekkül eden teşkilât bürosu Gürcistan inkılâbından bilistifade en mühim merkez-i faaliyet olmak üzere Batum'u intihab etmiş ve buraya İsmail Hakkı ve İsmail Kadir yoldaşları göndermiştir.

Batum'un bu suretle teşkilât tarafından üss-i faaliyet ittihaz olunmasıyla beraber Anadolu ve istanbul ile doğrudan doğruya tesis-i münasebet mümkün olmuş ve nisbeten seri vasıtalarla Türkiye efkâr-ı umumiyesi ve hükümetin siyaseti takip olunabilmiştir.

2- Batum teşkilâtının faaliyeti biri 15 Haziran 1921den 15 Eylül tarihine kadar üç ay, diğeri 15 Eylülden Teşrinievvel nihayetine kadar bir buçuk ay imtidat etmek üzere iki devreye inkısam eder.

Birinci Devrede:

Evvela istanbul'da ve Anadolu'nun muhtelif noktalarında bulunup da Merkezî Heyetin ifnası sebebiyle aramızdaki irtibat münkati olan komünist veya işçi çiftçi teşkilâtları veya münferid aza ve hayırhahları ile tekrar tesis-i münasebete ve yeniden icab-ı ahvale göre icra-yı faaliyete çalışılmış ve bu maksadı temin için aşağıda irae olunduğu üzere bu mahallere siyasî faal işçiler ve kuryeler izam olunmuş.

Saniyen, yanımızdaki siyasî yoldaşların mühim bir kısmı muhtelif tecrübe stajları yapmak üzere Gürcistan K. Fırkasının emri altına verilmiştir.

[...]

67. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 331-332 [Eski Türkçe].

5- Neşriyata da ehemmiyet verilerek sosyalizm tarihine ve cihan inkılâbına müteallik bir eser yazdırılmış, Büyük Komutanlar ismindeki piyes tercüme ettirilmiş ve her ikisinin tabına teşebbüs edilmiştir, iştirak gazetesine de muhtelif makaleler verilmiş, Anadolu çiftçilerine hitaben beyannameler bastırılmıştır.

(...)

ikinci devrede: 15 Eylül'den itibaren

[...]

15- istanbul teşkilâtına 1500 kıymetinde muavenette bulunulmuş, 5 pot edebiyat sevk olunmuştur. Anadolu'ya da dört pot edebiyat gönderilmiştir.

[...]

Neşriyat Şubesinin Faaliyeti:

18-Faaliyetimizin bu şubesi Batum'da ve istanbul'da olmak üzere iki kısma ayrılır.

Batum'da: Her şeyden evvel partinin eski organı olan Yeni Dünya'yı neşretmek teşebbüsü. Batum'da islam K. Şubesinin neşrettiği İştirak Gazetesini haftada ancak bir defa çıkarabilecek. [...] Bir ay kadar-Kânunuevvelden itibaren-Yeni Dünya'nın neşri tahtı temine alınmış olacaktır.

|...|

istanbul'da:

22-istanbul'daki arkadaşlarımız bizim temin ettiğimiz vesait ile Aydınlık unvanıyla bir mecmua neşretmektedirler. Bu mecmua istanbul mevkut matbuatının en mükemmelidir. Yegâne sosyalist mecmuasıdır.

Bundan başka yevmi gazetelere sosyalist makaleleri dere ettirilmeğe uğraşılıyor.

Ayrıca bir yevmi sosyalist gazetesinin neşri mümkündür. Vesait-i tesisiyesi temin olunursa bu gazete kendi kendini yaşatabilecektir.

Aydınlık mecmuasının dört nüshası çıkmıştır.

Anadolu ve istanbul'dan aldığımız raporların, mektupların, matbuatın, şifahi takrirlerin tahlilinden çıkardığımız tezler.

[...]

istanbul'da:

8-Amele arasında milliyet farkından başka teşkilât ve siyasî fırka cihetlerinden de inkısam vardır.

Türk Sosyalist Fırkası'nın liderleri İngilizlere satılmıştır. Ameleyi Sıyanet Cemiyeti, Osmanlı ve Fransız kapitalistlerinin yarattığı bir teşkilâttır. Sosyal Demokrat Fırkası satılacak bir istinadgâh aramakla meşgul aciz bir zümredir.

9- işçi ve Çiftçi Fırkasının tesis ve idaresinde ise komünist arkadaşlarımız münevverler arasında nazarî neşriyata büyük ehemmiyet atfediyorlar, işçiler Birliği namıyla tesis ettikleri sendika mühim ise de pek genç ve henüz kuvvetsizdir. Yevmi gazetelerle olan neşriyatımız hain sosyalist ve istismarcı neşriyatla olan mübarezede kati bir muzafferiyet ihrazından uzaktır.[...][68]

68. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 16, Klasör No: 21_36, Belge No: 153 - 162 [Eski Türkçe].

Öte yandan Batum'dan yürütülen TKF Teşkilât Bürosu faaliyetinin İstanbul'a yönelik kısmı *Aydınlık* grubundan çok kitlesel bir tabana oturan TSF ve İştirakçi Hilmi üzerinde odaklanmıştır. Gerek TKF Teşkilât Bürosu namına, kimi zaman kâtib-i mesul olarak Bakû'den Abid Alimov'un, gerekse İstanbul'u da ziyaret eden Tahirzade Haydar'ın raporlarında Dr. Şefik Hüsnü çevresi dar bir aydmlar grubu olarak değerlendirilmektedir. İştirakçi Hilmi ile ilgili entrist, TSF içinde gizlice yuvalanmaya dönük bir tutum önerilmektedir. Önce 27 Eylül tarihli Bakû'den gönderilmiş, muhtemelen Abid Alimov'un raporunun ilgili bölümlerine bakalım. Daha önce gönderilmiş Lütfi Necdet, Fazıl, Sadrettin ve Naciye'nin teşkilâtlanma çalışmalannda başarılı olamadıklarını vurguladıktan sonra, aşağıdaki raporlarda da tekrarlanacak olan *Aydınlık* çevresinin küçük bir münevver grubu olduğu belirtilmektedir. Teşkilât kurması için gönderilmesi önerilen Abdülkadir Hamit'in İstanbul'a gönderilip gönderilmediğini bilmiyoruz. Raporda sözü edilen Hüseyin Sait daha sonra İstanbul'da İKG içinde faaliyet göstermiş ve 1925 Akaretler Kongresi'nde TKP Merkez Komitesi üyeliğine seçilmiştir.

Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Batum Heyetine!

Muhterem Yoldaşlar!

4- Anlaşıldığına nazaran, hali hazırda İstanbul'da bir çok yoldaşlarımız var. Lakin hâli hazırda bunların hiç birisi teşkilât yapmıyor. Teşkilâtçı içerilerinde yoktur. Ve oradaki arkadaşların yekdiğeri ile uyuşamadıklarını nazar-ı itibara alırsak orada yakın bir zamanda hiçbir teşkilât vücuda gelemeyeceğine kanaat hâsıl etmek icap eder. Lütfi Necdet'in ameleler arasında çalışamayacağını bildiğimiz gibi işçi Çiftçi Fırkası adamlarının da gerek Aydınlık mecmuaları ve gerekse kendilerinin amele kitlesi ile sıkı irtibat tesis etmemeleri ve bilhassa teşkilâtları sırf münevverler teşkilâtı olması ve Fazıl'ın da bunların hiçbiri ile birleşmemesi, Naciye'nin de kenara çekilip beklemesi Sadrettin'in [muallim] de polis müdür-i umumiyesine kadar komünizmi neşretmesi, bu yoldaşların teşkilât yapmaya çalışamayacaklarını göstermektedirler.

Teşkilât Bürosu kendi nüfuzlu sözünü demelidir. Bütün yoldaşları külliyen disipline davet etmelidir. Bunun için Teşkilât yapmak salahiyet-i kâmilesi ile Abdülkadir Hamid (?) yoldaş gönderilmelidir. Verilecek direktif de açıktan açığa bu teşkilâtı dağıtmak istemeyenler ile hiç bir alâkaya girişmemenizi ve aynı zamanda Komintern'e de bu suretle tebliğ edeceğimizi söylemek lâzımdır. Fikrimce bu maddeleri ihtiva eden açık bir mektup İstanbul'daki yoldaşlara yazılmalıdır. Aynı zamanda Türkiye Komünist Fırkası azaları olup da bir az müstakil çalışmaya başladıkça Fırkaya arka çevirenleri de nizama davet etmeliyiz. Ben bilhassa Komintern'e Hüseyin Sait hakkında mektup yazıp, kendisini bizim Fırka içine göndermelerini talep edeceğim.

[...]

6- Şakirov yoldaş bize işi için müracaat etti. Merkezi Komiteye bizim emrimize gönderilmesi için yazdım. Kendisini Kinsburg [Roland Ginsberg] ile görüştüğümüz yere göndermek münasiptir. Tabii kurye diplomatik olarak gidebilirse fena olmaz idi. Golman

yoldaş[69] diplomatik kurye vesikası verebilir mi? Bu husus müstacelen işar edilmesi. Aksi halde Lekran (?) yoldaşa müracaat etmek mecburiyetindeyiz.

[...]
27 Eylül 1921
imza'[70]

Abid Alimov İKG'ye karşı olumsuz tutumunda yalnız değildir. Bakû'den İstanbul'a gönderilen Haydar adlı temsilci de, dönüşünde İKG aleyhindeki görüşlerini rapor etmiştir. İlginç olan Tahirzade Haydar'ın kendisine tanık olarak, daha sonralan Şefik Hüsnü'nün kendilerine yakın olduğunu belirttiği Sarafim yoldaşı |Maksimos'uî da şahit göstermesidir. Ayrıca İstanbul'da işçi hareketine dayanan partinin Hüseyin Hilmi'nin TSF'si olduğunu belirtmektedir. Ayrıca son derece dikkat çekici bir bilgi de, İstanbul'da Mustafa Suphi ekibinden ayrılmış Süleyman Sami ve Mehmet Emin ile karşılaştığını ve bunlarm kendilerinin masum olduklarım söylediklerini not etmesidir.

muhtasardır
TKF Teşkilât Bürosunun Batum Heyetine

20 Temmuz 921 tarihinde Batum'dan Frans Ferdinand nam italyan vapuruyla Dersaadet'e müteveccihan hareket ederek 23 Temmuz 921'de istanbul'a muvasalat olundu. Müttefikîn zabıtasından sıkı bir kontrolünden sonra beş gün mütemayiden Müttefikin polis müdiriyeti tedkik-i hüviyet idaresinde isbât-ı vücud etmekliğim emr olunarak serbest bırakıldım. 29 Temmuz 921 tarihinde Naciye [Hilmi kızı], İbrahim Alibekov, Sadreddin Bican, Mahmut Celâlettin yoldaşlarla görüştüm. 30 Temmuz 921 tarihinde Lütfi Necdet vasıtasıyla Naciye yoldaşla beraber Doktor Şefik Hüsnü ve rüfekasının İşçiler Derneği namıyla açmış oldukları teşkilâta gittik. Onlarla tanış olduk. Doktor Şefik Hüsnü ve rüfekasıyla müteaddit mülakatlarda bulundum. Doktor Şefik Hüsnü ve rüfekası Mütarekeden sonra Dersaadete avdet eden Almanya ve Fransa'da tahsilde bulunan ittihat ve Terakki talebelerinden ibaret şahıslar olup Paris'te bulunan Nihat Reşat, Refik Nevzat ve saire gibi eski İttihatçılar tarafından Kemalistlerle teşrik-i mesai edilmesini karara alarak Dersaadet'e gönderilmiş kimseler olduğunu tebeyyün etmiştir. Şefik Hüsnü ve rüfekasının ifadelerine nazaran istanbul'da dört beş mahalde bunların şubeleri varmış! Hâlbuki Naciye, Sadreddin Bican, ibrahim Alibekov ve Eftim isminde Rum teşkilâtından bir yoldaş da hazır bulunduğu halde yapılan bir içtimaa Şefik Hüsnü ve rüfekası davet edildiği ve yalnız Şefik Hüsnü'den başka kimsenin bu içtimaa icabet etmemesi gösteriyor ki bunlar on oniki kişilik bir gruptan başka mevcudiyetleri yoktur. Ve bunlar ciddi bir meslek sahibi olmayıp makasid-i mahsusa ile siyaset deveran tevhidi bir politikacı oldukları istanbul'un ve Bulgarya'nın bütün komünist teşkilatlarınca birçok materyallerle tahakkuk ve isbat olunmuştur. Aynı zamanda Ukrayna SeKasının mesul işçisi Vasilof yoldaşla istanbul'da görüştükte bunlar hak-

69. Golman'ı Mart 1922'den itibaren Ankara'daki Sovyet elçiliğinde Komintern temsilcisi ve **THİF** faaliyetlerinin yönlendiricisi olarak görüyoruz. Ayrıntık bilgi için bkz. THİF (1920-1923), Erden Akbulut - Mete Tuncay, Sosyal Tarih Yayınları, İstanbul, 2007.

70. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 288-289 |Eski Türkçe|.

kındaki kanaatini Moskova'ya yazdığını ve kendisi de benim hareketimden beş gün evvel Moskova'ya hareket ettiğinden mumaileyh Şefik Hüsnü ve rüfekasının Kemalistlerle ikinci Enternasyonallerle, Fransız sosyalistleriyle de alâkada bulunduklarını her an ispat edebileceğini temin etti. Bu hususta tahkikatta bulunulacak olursa hakikat takarrür eder. Ve yine Üçüncü Kongrede bulunan İstanbul Rum teşkilâtı kâtib-i mesulü Sarafim yoldaşla merkezi heyetleri azasından Papadopulos yoldaş, Şefik Hüsnü ve rüfekasının avantacı birer maskeli sosyalist olduklarını teyid ve tastik ettiler ve elan etmektedirler...

Ve yine Ankara Hariciye Vekil-i sabıkı Bekir Sami Bey Dersaadet'te bulunduğu zaman ileri gazetesini iki bin liraya satın almış ve Şefik Hüsnü rüfekasıyla da görüşerek ileri gazetesinde sosyalizm hakkında makale yazabileceklerini temin etmiş ve bu teminatı ileri gazetesince mevki-i fiile konulmuştur.

İşbu muhtasar raporumu heyetinize badettakdim mufassal surette diğer bir raporun da merkezi teşkilât bürosuna takdim kılınacağını arz olunur.

28 Eylül 921
Türkiye Komünist Fırkası azalarından
Dersaadet'ten avdet eden
Tahirzade Haydar

Hamiş: Üsera sıfatıyla Dersaadet'e gönderilen Mustafa Hikmet, Asım Hüseyin ve Mustafa Mustafa ve Müslim yoldaşlardan Müslim yoldaş memleketine gitmiştir. Mustafa Hikmet yoldaş Asmaaltındaki Umum Hamallar kolbaşısıdır. Mustafa Mustafa yoldaş Selimiye kışlasında üsera garnizonunda bulunuyor. Asım Hüseyin yoldaşı 80 kuruş yevmiye ile Beşiktaş Tramvay deposuna kaydettirildiği maruzdur.

Mahmut Celâlettin yoldaş namusu mücessem bir arkadaştır. Adresi ber vech-i âtidir:

Aksaray'da Murat Paşa Mahallesinde merhum Çerkeş Ragıp Beyin hanesinde Mahmud Cemal Hilmi yoldaşı görmedim. Anadolu'yu geçtiği haberi vardı.

2- İstanbul'da vaziyete hâkim olan ve meşhur İştirakçi Hilmi yoldaşın riyaseti tahtında Türkiye Sosyalist Fırkası mevcuttur. Mezkûr fırkanın sekiz bin azası olan Tramvay Tünel Haliç Seyr ü Sefain, Şirket-i Hayriye ve sair müessese ameleleri dâhildir. Hilmi Fırkayı tahakküm ve istibdat ile idare ediyor. Ve istediği zaman grev ilân edebiliyor. Hilmi yoldaş on üç senelik sosyalist olduğu on yedi defa İttihatçılar kendisini menfaya gönderdiklerini ve fırkanın idaresi zamana göre tahakküm ve şiddetle icap ettirdiğini ve İngilizlerin meşhur kumandanlarıyla temasta bulunduğunu ve bilhassa İngiliz polis müdürü Maksvel ile bir arada amele kıyafetinde resim çıkardıklarını söylüyordu. Hilmi'nin ifadesi doğrudur. Hilmi yoldaş aynı zamanda Üçüncü Enternasyonale mektup yazdığını[71] ve bizim fırkamız ile teşrik-i mesai ve yalnız Dersaadet'e gönderilen komünistlerin avantürist kimseler olduğunu ve mesela Şefik Hüsnü ve rüfekasıyla Lütfi Necdet'in maskeli komünist olduklarını bunların ittihatçılardan başka bir kimse olmadıklarını katiyen bunlarla teşrik-i mesai edilmemesi şartıyla bizim fırkamızın memurlarıyla görüşebileceğini söylüyordu. Hilmi yoldaşın amelelere verdiği bir iki konferansta Celâlettin yoldaşla beraber bulundum. Amele bizim kim olduğumuzu bildiğinde bize karşı birçok sualler ve malumat talep ettiler. Bolşevizm hakkında gerekçeli ve gizli cevaplarımızdan pek memnun oldular. Bu ameleleri

71. Bu mektubu yukarıda Nihat Nusret ile ilgili bölümde verdik.

elde etmek pek kolaydır. Yalnız amele hayatı sürmek elzemdir. Hilmi yoldaş ameleye göre politika takip ettiğini tekrar ederek bugünkü tuttuğu yolun komünizmaya müncer olduğunu müftehirane söylüyordu. İstanbul'da mevcut Belçika-Fransız kapitalini mahvetmek isteyen İngilizlerle hoş geçinmeye ve onların bazı emirlerini yerine getirmek mecburiyetinde kaldığından fırkasının idame-i hayatı için İngilizlere karşı taraftar gibi davranmaya lüzum gördüğünü beyan ediyordu. Arzettiğim malûmatları gerek Ukrayna SeKasının Dersaadet teşkilâtçısı 425 numara Kiev'de mukim VasiLov yoldaşla istanbul'daki Rum [ve] Bulgar Komünist Fırkaları ve bizim teşkilât bürosu azasından ismail Hakkı yoldaşın İstanbul'da mektuplaştığı Mahmud Celâlettin yoldaşlar tasdik ederler.

3- Mehmet Emin, Süleyman Sami, Tayyareci Tevfik Beylerle tesadüfen görüştüm. Kendilerinin masum olduklarını söylediler. Naciye yoldaş da İstanbul'da [olduğu] halde son geleceğim haftada kendilerini göremedim. Faaliyetleri hakkında şayan-ı arz malûmatım yoktur! 15 Ağustos'ta tekrar Celâlettin yoldaşla görüşüp Bursa'ya hareket ettim ise de Gemlik'e çıkmak mecburiyeti hâsıl oLdu. Gemlik'te iki gün kaldım. Birçok Rus bolşevikleriyle görüştüm. Teşkilâtları mevcut değildi. Çalışıyorlardı. Gemlik'te demirciler arabacılar ile görüştüm. Bunların bir cemiyetleri mevcuttur. Evvelce Şerif Manatof yoldaş Gemlik'e gelmiş ve birçok fırkamız edebiyatından götürmüştür. Yine istanbul Sosyal Demokrat Fırkası reisi Hasan Rıza Bey dahi Gemlik'te sosyalist fikriyle bu cemiyeti teşkil etmiştir. Bu cemiyetin fırkamıza karşı ve bana karşı büyük hüsn-i teveccüh ve muhabbet gösterdikleri ve benim fırkamız kongrelerinde onların vekili bulunmaklığımı tensib ve arzu ederek edebiyat istediler. Göndereceğimizi vaat ettim. Reisleri Hamdi Efendi isminde evvelce mektep muallimi ve makine ustasıdır. Kâtipleri Ahmet Efendi isminde bir marangozdur. Ameleleri iki yüz elli nefere balığ olup her amele ayda cemiyete otuz kuruş muavenet-i nakdiyede bulunur. Ben de onbeş lira cemiyetlerine muavenette bulunup yine muavenet edeceğimizi vaat ettim. Ve Bursa'ya gitmek üzere hareket ettim. Sevkiyat-ı askeriye dolayısıyla Bursa'ya hiçbir kimsenin girmesine Yunanlılar razı olmuyorlar. Her kimin beş yüz lira teminat akçesi veya o kıymette malı mülkü varsa o Bursa'ya dâhil olabiliyor. Kendim İranlı sıfatıyla Bursa'ya girmek istedimse muvaffak olamadım. Pasaportum vizesiz olduğundan derdest ve İstanbul'a iran sefarethanesine teslim edildim, İstanbul'da ticaretle meşgul Erivanlı bir tüccar kefil olarak bırakıldım. 0 tüccarın şerikleri Batum'da dükkânları vardır. Kendisi bizim hayırhahımız ve şâyân-ı itimad bir çok Azerbaycanlı komünistleri de tanıyor. Beni kefaletle serbest bıraktırdıktan sonra Selahattin ve Sadrettin Bican yoldaşları gördüm, İbrahim Alibekov yoldaş parasız kalmış idi. Altı lira ona verip ve sair arkadaşlara muavenet ettiler. Fakat vapurla hareket etmedi Hüseyin Sait ve Lütfi Necdetle sıkı bir alâka peyda ederek buradan Celâlettin yoldaşa gönderilen mektubu açarak Hüseyin Sait ve Şefik Hüsnü rüfekasına okuttuktan sonra Mahmut Celâlettin yoldaşa verdiğini bizzat Celâlettin yoldaş tarafından fırkamıza gönderilen mektubu dahi Hüseyin Sait rüfekasına vermiş ve onlar da kendi aleyhlerinde yazılan mektubu buraya göndermek istememişlerdir, ibrahim yoldaş İstanbul'da hiçbir vazife görecek emniyetli bir yoldaş olmadığı bütün arkadaşlarımızca derece-i sübûta vasıl olmuştur.

2 Ekim 1921 tarihli ve Abid Alimov imzalı rapor esas itibariyle İstanbul'daki çalışmalar hakkındadır. İstanbul'daki işçi hareketinin doğuşuna ilişkin değerlendirmelerin yer aldığı raporda TSF içinde komünist hücreler kurulmasından, İstanbul'daki ana sendika teşkilâtı olarak, Bakü'den gönderilmiş [Mustafa] Fazıl'ın faa-

liyetinin esas alınmasından ve bu hareketin kendileri tarafından yönetilmesinden, TİÇSF'nin ise sönümlenerek *Aydınlık* çevresi olarak faaliyet yürütülmesinden, Rum grubunun [Beynelmilel İşçiler İttihadı] gazete çıkartmasından söz edilmektedir.[72]

Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Batum Heyetine!

Muhterem yoldaşlar!

1- Evvelki mektuplarımın birinde Şakirov yoldaş hakkında yazmış idim. Kendisini bugün Batum'a gönderiyorum. Bu yoldaştan Kinsburg [Roland Ginsberg] yoldaş ile konuştuğumuz vazifeyi havale etmek ile istifade edebilir zannındayım.

3- İstanbul meselesi [Tahirzade Haydar ve Selahattin] yoldaşların verdiği malumat üzerine oldukça tenevvür etmiştir. Bir taraftan Türkiye Sosyalist Partisi namı altında çalışan Hilmi fırkası, bir fırka olmaktansa, amele birliği vaziyetinde ve esas itibariyle Fransa sendika teşkilâtları mahiyetindedir. Sendikalist fikri Hüseyin Hilmide olduğu "ben anarşistim" diye söylemesinden anlaşılmaktadır. Kırmızı İşçiler Birliği Beynelmilel Kongresinde biz Fransa sendikalistlerinin takip ettiği siyaseti nazar-ı itibarda tutmalıyız. Her halde Hüseyin Hilmi ile birleşmek fikri doğru bir fikir olamaz. Onun için biz şimdilik Hilmi'nin teşkilâtı içerisinde gizli komünist hücreleri teşkil eder ve gelecekte, vaziyete göre hatü'l-hareke hazırlarız.

İstanbul'da amele hareketi doğuşunda muhtelif hastalıklara duçar oluyor. Ve biz de bu amele hareketine karşı kendi fikrimiz bir an evvel söylemek mecburiyetindeyiz. Fikrimizce Fazıl'ın yapmaya başladığı işçiler birliğini bizim asıl ilerlettiğimiz Kırmızı İşçiler Birliği teşkilâtının esası olarak tanımak mümkündür. Biz kendimize göre Moskova Beynelmilel işçiler Birliğine bağlı olan, işçiler Birliği hareketini İstanbul'da müstakil idare etmeliyiz. Ve Hilmi'nin Sarı işçiler Birliği ile mübarezeye girişmeliyiz. Ve Sarı İşçiler Birliği Enternasyonalinin ne olduğunu amelelere ispata kalkışmalıyız. Yarım yamalak bir takım iktisadî mübarezeler ile kifayet eden ve burjuvazya ile siyasî mübarezeyi kabul etmeyen amele hareketinden, küçük mikyasta olsa da bilâkaydüşart kendisinin muvaffakiyetini içtimai inkılâbın zaferinde gören amele hareketi bizim için bin defa iyidir. Kullanacağımız taktika, fikrimce Hilmi teşkilâtlarının içerisinde komünist yaçaykaları, kendimize göre, yani profesyonalni bir hareket vücuda getirmekten ibaret olmalıdır.

İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası namı söndüğünü söylüyor Şefik Hüsnü ve sair rüfeka. Doğrudan doğruya "Aydınlık" mecmuası grubu olarak çalışıyorlar. Bunların Kemalist adamları ile irtibatı tesis etmesinde bile bunların bugün Kemalist olduklarını görmek mümkün değildir. Çünkü bugün Üçüncü Enternasyonal bile kendi tezleri ile Şark'taki Millî hareketleri takviye ediyor. Yalnız, şüpheli, meşkûk bir cihet var ise, o da bunların Üçüncü Beynelmilel taktikasını ne kadar anladıkları ve 3. Enternasyonale karşı ne dereceye kadar samimi oldukları meselesidir. Bu meseleyi tabii biz gelecekte anlayacak ve ona göre hareket ederiz. Bugün için biz bunların komünist hareketini kirletmeden idare edecekler mi, yani yoldaş Lenin'in tezlerinde dediği gibi gidecekler mi? Bu mesele meçhuldür. Evvelki mektubumda yazdığım veçhile bu grup, münevverler ve sulhane çalışmak isteyenlerin

72. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 19, Klasör No: 24_36, Belge No: 605-612 [2 nüsha] [Eski Türkçe].

gurubu olması itibariyle ameleler ile sıkı irtibat tesis ve teşkilât vücuda getirmeyecek gibi görünüyorlar.

Ben yine eski teklifimde ısrar ediyorum. Biz ayrıca İstanbul teşkilâtının kâtibi olarak Abdülkadir Hamit yoldaşı gönderelim. Bu yoldaşlar hepsini toplasın, mümkün olduğu takdirde bir gazete çıkarabilmesi için kendisine talimatname vermek lâzım. Rum grubu gazete çıkarıyor. Tabii biz de vaziyete göre bir gazete çıkarabiliriz. Kendisi amele hareketleri hakkında iyice tenvir edilmeli. Oraya gider gitmez yine bizim akıllı başlar gibi Hilmi'nin dalaveresine girmesin.

Hüseyin Sait ve Lütfi Necdet'e ayrıca mektup yazıp kendilerini vaziyet hakkında görüşmek için Batum'a davet etseniz iyi olur idi.

2 Teşrinievvel 1921
Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu Namına
Abid Alimov[73]

Abid Alimov, 9 Ekim tarihli raporda Kirov'un İstanbul'daki çalışmalar hakkında bilgi aldıktan sonra Hüseyin Hilmi'ye karşı izlenecek taktiğin çerçevesini çizdiğini belirtiyor. Buradan hareketle Alimov da "şimdilik Hüseyin Hilmi'ye karşı zahiren hayır-hah görünerek, yani oraya giden arkadaşlarımız sözde Hüseyin Hilmi'ye taraftar görünmeli, ondan istifade çalışmalı, orada çalışacak arkadaşlar, yapacakları teşkilâtta dahi Hilmi fırkası aleyhinde çıkış yapmamalıdırlar" sonucuna varıyor.

Numara 469
Baku
9/10/921

TKFTB Batum Heyetine
Muhterem Yoldaşlar!
[...]

İstanbul'daki vaziyet hakkında merak eden Kirov yoldaşa, faaliyet hakkında izah verdiğimde, evvelki tahriratlarımda yazdığım nokta-i nazarı kendisine bildirmiştim. Birtakım düşünce ve sözlerden sonra kendisinin nokta-i nazarı olarak ber vech-i ati fikrini beyan etmiştir.

Hüseyin Hilmi her ne kadar ingiliz parası ile iş görüyor ve ikinci Enternasyonal ile irtibat tesis ediyorsa da, bu tavr-ı hareket Fransız yaçeyka ve İngiliz sermayesinin arasında muhalefet çıkararak, münazaayı mucip bir hareket olması ve münazaanın neticesinde sermayedarların arası bozulması ve bundan müstefid beynelmilel proletarya olması netice itibariyle bizi (Komünist Fırkasını) bu başlanmış olan münazaayı keskinleştirmeye mecbur ediyor. Ve bundan da bizim Hüseyin Hilmi fırkasına karşı hatt-ı hareketimiz istihsal olunmalıdır. Tabii bu fikir yalnız Kirov'un fikri olmaz, Moskova'dan Orconikidze avdet ettikten sonra yine bu nokta-i nazarı ileriye süreceğinden, biz bir az vaziyeti tahlil etmek mecburiyetindeyiz. Fırkanın üzerine gayet ince vazife düşmekte. Bizim bir taraftan Hüseyin Hilmi'yi

73. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 297 [Eski Türkçe].

takviye etmekliğimiz kendi fırka platformamızı, yani bilâkaydüşart beynelmilel bir cephe açmak meselesini hiçe çıkarıyor. Diğer taraftan Hüseyin Hilmi'yi takviye etmiş oluyoruz. Birden iki cephe ile hareket etmek bizim için mümkün değildir.

Onun için şimdilik Hüseyin Hilmi'ye karşı zahiren hayır-hah görünerek, yani oraya giden arkadaşlarımız sözde Hüseyin Hilmi'ye taraftar görünmeli, ondan istifade çalışmalı, orada çalışacak arkadaşlar, yapacakları teşkilâtta dahi Hilmi fırkası aleyhinde çıkış yapmamalıdırlar.

Mesele daha açık olması için şurasını kaydedip geçeyim ki: Matbuat esası nazariye itibariyle komünizm nokta-i nazarını takip edeceği gibi, istanbul'daki arkadaşlarımız da aynı veçhile hareket etmeleri elzemdir. Yalnız Hüseyin Hilmi ve fırkası zikrederek aleyhinde hiçbir çıkışa meydan bırakmamalıdır.

Üçüncü Enternasyonalin nokta-i nazarını neşredecek matbuatımızda Hilmi'ye baştan dokunacak çok şeyler olur. Olmalıdır. Su-i tefehhüme meydan verecek bir mesele de istanbul'daki arkadaşlar diplomatik bir takım sözler ile bu su-i tefehhümlerin izalesine çalışmalıdırlar. Her halde bu meseleyi Teşkilât Bürosunun yakın zamandaki içtimaında müzakere ederiz. Şimdilik bu tavr-ı hareket muvafıktır.

Arkadaşlar elan Moskova'dan gelmediler. Geldiklerini telgrafla bildiririm. Buraya gelip yahut oraya gidip içtima akdederiz.

9 Teşrinievvel 921
TKFTB
Kâtib-i mesul
imza (Abid Alimov)[74]

18 Ekim 1921 tarihli raporda ise, TİÇSF ile ilgili olarak Alimov'un yaptığı eleştirilere Kayserili İsmail Hakkı'nın şiddetle karşı çıkması üzerine Alimov kendisini savunuyor. Sosyalist hareketin gelişimi ile işçi hareketinin yükselişi arasındaki bağa işaret eden Alimov, partinin kuruluşunda kitle bağının olmamasına ve Rusya 'daki esir ve diğer Türklere dayanmasının getirdiği birlik eksikliğine, birkaç yüz kişilik bir yapıdan ibaret olduğuna vurgu yapıyor. Bu nedenle işçi kitlesi içinde bir tabanı olmayan "İşçiler Derneği" grubuna, yani *Aydınlık* çevresine müracaat etmenin anlamsızlığını belirtiyor.

Numara 370
Baku
18 Teşrinievvel 921

TKFTB Batum Heyetine!
Muhterem Yoldaşlar!

1- Eskiden İşçi-Çiftçi Sosyalist Partisi namı altında maruf ve bugün ise kendisin işçiler Derneği atayan grup hakkında yazdığım fikirler ismail Hakkı yoldaş tarafından hay

74. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 298-299 [Esl Türkçe].

ret edilirlik bir surette tenkit edilmesi, bu mesele hakkında yeniden bahis açmak lüzumu karşısında beni bırakmıştır.

Her fırka, bilhassa içtimaî inkılâp fikrini götüren fırkalar, faaliyete geçmeden evvel, çalışacakları muhiti düşünmeleri elzemdir. Biz Rusya sosyalist hareketlerinin tarihine bakarsak, baştan aşağıya kadar kırmızı bir hat gibi çizilip giden bir esas görürüz, o da: Amele hareketi büyüdükçe, içtimaî-demokrat fırkası büyümesi esasıdır. Demek Rusya Sosyal demokratları bütün faaliyetlerini bu kitle içerisinde yürüttükleri gibi, bütün kuvvetlerini bu kitleden almışlar ve onun için muvaffak olmuşlardır. Bizim Fırka bidayet-i teşekkülünde bu esasa istinat etmemesi ve hariçteki (yani Rusya'daki) esir ve sair Türklerin arasında vücut bulduğundan şimdiye kadar teşkilât itibariyle vahid bir kitle olarak görülmüyor. Belki komünist olan birkaç yüz insanın teşkilâtı olarak görülüyor. Ve böyle de. Bu vaziyetten kurtulmak ve amele kitlesi ile irtibat tesis etmek için bugün uğraşıyoruz. Ve bu esnada kendimiz gibi, amele kitlesi ile irtibatı olmayan "İşçiler Derneği" gurubuna müracaat ediyor ve onlar vasıtası ile faaliyete girişmek istiyoruz. Demek ki biz hikâyeye yeniden başlıyoruz. Tekrar ediyoruz, sizin başınızda bunların amele kitlesi ile irtibatı olmadığını nereden biliyor diye bir sual çıkar. Ben de size "Aydınlık" mecmuasını misal olarak takdim ediyorum. Tabii ben kendim "Aydınlık Mecmuasını" görmedim. Kurtuluş'u okudum. Ve hiçbir şey anlayamadım, istanbul'dan gelen Selahattin yoldaştan "Aydınlık"ın lisanı hakkında malûmat aldım. Yalnız münevverlerin anlayabileceği bir lisan ile yazıldığını söylemektedir. Demek onlar kendilerine saha-i faaliyet olarak münevverler kitlesini ibraz etmişler, bu ise bizce hiçbir zaman kabul edilecek bir madde değildir. Onun üzerine yine ben İstanbul'da biz ayrıca teşkilât kâtibi gönderip, bu grupları bu yoldaşın etrafında birleştirilmesini tavsiye ettim.

[...]
18 Teşrinievvel 1921
TKFTB
Kâtibi[75]

24 Ekim 1921 tarihli raporda ise, Türkiye'deki devrimci faaliyetleri yönetme görevini alan Orconikidze'nin Bakû'ye gelmesinin ardmdan yapılan görüşmede, Moskova'da Komintern III. Dünya Kongresi sırasmda Süleyman Nuri'nin ve Salih Zeki'nin delegeliklerle ilgili yaptıkları itirazlar çerçevesindeki tartışmanın son bulduğu ve Ahmet Cevat [Emre] ve Hüseyin Hüsnü'nün de Teşkilât Bürosu'na dâhil edildiği behrtilmektedir. Ahmet Cevat ve Hüseyin Hüsnü bundan yaklaşık bir yıl sonra Ankara'da THİF Kongresi dolayısıyla karşılaşmışlardır.

Numara 372
TKFTB Batum Heyetine!
Muhterem Yoldaşlar!

Orconikidze geldi. Görüştüğüm neticesi aşağıdadır.
Moskova'daki münazaa halledilmiştir. Neticesinde arkadaşlar birleşmiş ve Hü-

75. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD* No: *16*, Klasör No: 21-36, Belge No: *303-304* [Eski Türkçe].

şeyin Hüsnü, Ahmet Cevat yoldaşların duhuliyet-i resmiyeleri üzerine Teşkilât Bürosu faaliyeti devam ettirecektir. Bunun üzerine tabii benim Batum'a arkadaşlarımdan evvel gitmeme lüzum görmüyor. Ve arkadaşlar gelir gelmez Teşkilât Bürosunun içtimai toplanır veya içtima hal edilecek mesailin tehirini münasip görüyorum.

Aynı zamanda Orconikidze yoldaş, Moskova'da, Türkiye'de inkılâbî faaliyetlerin idaresi için vekâlet almıştır. Ve bundan sonra bütün faaliyet burada Orconikidze yoldaşta temerküz edilecektir.

Yoldaşlar birkaç güne kadar buraya vürud edecekler. Münasip görülürse hemen buraya hareket ediniz, içtima çabuk akdedilmiş olur fikrindeyim. Çünkü Orconikidze de beş altı gün buradadır.

24 Teşrinievvel 1921
TKFTB
Katib-i mesul
İmza"[76]

Ahmet Cevat'ın Bakû'ye dönmesinin ardından Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin ve Şakirov ile birlikte Aralık ayında *Yeni Dünya* ve *Krasnaya Gazeta* [Kızıl Gazete] dergileri yayınlanmaya başlıyor. Bu gazetelerle ilgili olarak Nâzım Hikmet, 9 Aralık 1921'de Ahmet Cevat, Vâlâ Nureddin, Şakirov ile birlikte *Yeni Dünya* gazetesi Redaksiyon Kurulu üyesi olarak Komintern Yürütme Kurulu Başkanı Zinovyev'e gönderilen bir başvuruyu imzalıyor. Kaynak olmaması nedeniyle uzun süredir gazetenin çıkartılmadığı belirtildikten sonra aynen şöyle deniyor:

"Anadolu hükümetinin RSSFC'yle var olan ilişkilerine zarar vermekten korktuğumuz için de son zamanlarda hepten gizlendik. Ancak TBMM hükümetini temsil eden ve bize karşı baskı uygulayan diktatörlerin politikalarının son zamanlarda değişmesine bağlı olarak biz de, yayın organımızı yayımlamaya, İstanbul ve bir kısım Anadolu şehirlerine gönderme fırsatı da bularak, Türkiye'de dağıtmaya başladık."[77]

Gazetede kimin yayın organı olduğu ve nerede yayımlandığı konularında somut bir belirti olmadığı belirtilen başvuruda Komintern'den maddi destek isteniyor[78]. Nâzım Hikmet'in RGASPI'deki şahsi dosyasında da kendi özgeçmişini anlatırken Nâzım şu bilgileri veriyor: "1921 yılında önce Trabzon üzerinden Bakû'ye gittim ve TKP Teşkilât Bürosu'nda çalıştım, daha sonra Teşkilât Bürosu dağıtılınca, dört yoldaşımla birlikte komünist partisinin organı *Yeni Dünya* ve *Krasnaya Gazeta*

76. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 311 [Eski Türkçe].
77. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 25B, Klasör 31_36, Belge 48 [Rusça].
78. Bkz. *Komintern Belgelerinde Nâzım Hikmet*, Erden Akbulut, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2002, s. 19.

gazetelerini çıkardım[79]. Aşağıdaki Teşkilât Bürosu'nun lağvından sonra, 27 Aralık 1921'de Abdurrahman Mesudi "Teşkilât Bürosu namına çıkarılmakta olan gazetenin neşrinden vazgeçilmesi mutlaka lâzımdır" diyor[80].

1921 Aralık ayma gelindiğinde Baku'de artık TKF Teşkilât Bürosu'nun lağvına ve Gürcistan KP içerisinde bir seksiyon olarak teşkilâtlanmasına karar veren bir toplantı yapılmış ve Gürcistan KP'ye başvurulmuştur. Mustafa Suphi'nin kurduğu Türkiye Komünist Fırkası 'ran fiilen son bulması anlamına gelen bu toplantının tutanağını ve Gürcistan KP'ye başvuru metnini veriyoruz.

Protokol

Batum'da mevcut yirmi beş kişilik Türk Komünist Yaçeykasının 4 Kânunuevvel 1921 tarih ve on iki numaralı fevkalâde içtimaında[81] müntehab vekillerin iştirakıyla Tiflis'te

79. RGASPI, fon 495, op. 266, d. 47, Kısım 1.
80. Bkz. *Mustafa Suphi'nin* Yeni Dünya'sı, 1 Kânunuevvel 1922.
81. Elimizdeki tutanakta bu toplantının tarihi 2 Aralık olarak gözükmektedir. Bu toplantı tutanağı da şöyledir:
Kopya ve çeviri
Türkiye Komünist Partisi Batum Hücresinin 2 Aralık 1921 Tarihli
Olağanüstü Genel Toplantısı
PROTOKOLÜ No 12

25 kişi hazır bulundu: Üyeler: 1. ismail Kadir, 2. Ahmet Cevat, Mehmet Hulusi, Mehmet Halil, Şakirov, Rıza Süleyman, Abdurrahman Mesudi, Ali Rıza, Osman Nuri, Celâl Ömer, Mehmet Sabri, Nazım Osman, Mustafa Vasıf, Ahmet Ziya, ismail Abacı, Feyzullah, Turan Mehmet, Şevki Kapancı, Nurettin Şevki, Hafız Mehmet, Ali Faik, Yusuf Ziya
Adaylar: Vâlâ Nurettin, Nâzım Hikmet, Mahmut Şevki
Başkanlık eden: A. Mesudi
Sekreter: Mehmet Hulusi

Gündem: Büro'nun oluşturulması hakkında, Komisyon seçimi hakkında, Kafkas Cumhuriyetleri Federasyonu hakkında.

DİNLENENLER:
ALINAN KARARLAR:
1) İsmail Kadir ve A. Mesudi'nin konuşmaları
Teşkilât bürosunun dağıtılması konusunda resmi bir bildirim olmamasına rağmen, Partinin teftişi ve temizlenmesi sırasında Bakü'de bulunan ismail Kadir ve Mehmet Hulusi'ye, Komintern'in yetkilendirdiği Kirov yoldaş teşkilât bürosunun dağıtıldığını söylemişlerdir. Ayrıca teşkilât bürosu eski üyesi ismail Hakkı da Ahmet Cevat yoldaşa yazdığı şahsi bir mektubunda bu konudan bahsetmiştir. Hücre yukarıda belirtilen konuyu teşkilât bürosunun kapatıldığının kabul edilmesi için yeterli bir temel ve ileride herhangi birisinin teşkilât bürosu adına hareket etmesine izin verilmeyeceğini kabul etmektedir.
2)Yeni organizasyondan önce aLınması gereken önlemler
Kafkaslarda bulunan Türk komünistlerinin teşkilât biçimlerinin muhafaza edilmesi amacıyla bir komisyon kurulmasını zorunlu görülmüştür. Bu komisyon gerekli kişiler ve kuruluşlarla birlikte yeni teşkilâtın oluşturulmasına katılmalıdır. Bu komisyona üye olarak İsmail Kadir, Abd. Mesudi, Mehmet Hulusi ve aday olarak da Halil Mehmet, Mehmet ve Şevki Kapancı seçilmişlerdir. Ödevlerini yerine getirmek üzere komisyonun Tiflis'e gitmesi gerekmektedir.

mevcut on beş yoldaştan ibaret Türk komünist işçilerinin Nevi (?) Otelinde 11 Kânunuevvel 1921 tarihinde vaki olan fevkalade içtimalarında atideki karar çıkarılmıştır.

İştirak eden yoldaşların isimleri:

1- İsmail Kadir yoldaş sadr
2- Ahmet Mesrur yoldaş Katip
3- Süleyman Nuri
4- Salih Zeki
5- Hasan Cevat
6- Abdurrahman Mesudi
7- Haydar Tahirzade
8- Aydemir Şevket
9- Ethem Niyazi
10- Hamza
11- Hasan İbrahim
12- Alimbekof İbrahim
13- Semih Hüseyin
14- Muhlis
15- Kirkorkyan Aram

Müzakerat-ı yevmiye:

1- Batum'dan gelen vekillerin beyanatı
2- Teşkilât Bürosu'nun lağvı hakkında beyanat
3- Teşkilât Bürosu'nun lağvı dolayısıyla Türk komünistlerinin tayin-i vaziyetleri
4- Fırkadan resmen çıkarılanlar hakkında kati tedabir

1- Batum'dan gelen yoldaşların beyanatı dinlenerek: Batum'da mevcut yirmi beş Türk komünist işçilerinin fevkalâde içtimai namında kendilerine tevdi edilen beş maddelik protokol muhteviyatı ve tayin edilen salâhiyetleri bera-yı malûmat işitildi. Protokol muhteviyatının icrası hususunda şimdilik bir karar ittihaz olunmayıp partinin ve Teşkilât Bürosu'nun vaziyet-i hazırası hakkında verilecek izahattan sonra düşünülmesine karar verildi.

2- Teşkilât Bürosu'nun suret-i lağvı: Bu hususta eski teşkilât Bürosu uzvu Salih Zeki yoldaşın Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu'nun yeniden teşkili meselesi çeski (?) partinin neticelenmesine ve bittabi Komintern vekilinin Moskova'dan avdetine kadar

3) Kafkas Cumhuriyetleri Federasyonu hakkında

Ahmet Cevat'ın Kafkas Sovyet Cumhuriyeti Federasyonu konusundaki konuşması dinlendi ve TKP Baku hücresi şu sonuç bildirgesini kabul etti: iktisadî açıdan bir bütün olan ve birbirleriyle haberleşme ağı ile sıkı sıkıya bağlı olan ve fakir köylü ve işçi diktatörlüğü tarafından yönetilen Kafkas Sovyet Cumhuriyetlerinin bir Federasyon şeklinde birleşmelerini siyasî, iktisadî ve askeri anlamda en doğal ve gerekli bir akit olarak görmekteyiz. Bu akit Kafkaslarda yaşayan kardeş halkları reel bir biçimde varolmaları ve güçlenmeleri konusunda daha da ileriye götürecektir. Hücremiz bu inisiyatifin hayata geçirilmesinin proleter devriminin götürdüğü mutlu geleceğe hızlı adımlarla yaklaştıracağı inancındadır.

Toplantı başkanı: A. Mesudi Sekreter: M. Hulusi [TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1, CD No: 19, Klasör No: 24-36, Belge No: 583-584 (Rusça).]

tehir edileceği hususundaki beyanatı üzerine bu müddet zarfında Türk komünistlerinin inkılâbî faaliyetlerini devam ettirmek şartıyla hal-i intizarda kalmalarına ve Batum içtimaında verilen kararların icraya konulmamasına karar verildi.

3 - Teşkilât Bürosu'nun lağvı dolayısıyla Türk komünistlerinin tayin-i vaziyeti hakkında; Bu hususta cereyan eden ariz ü amik mütalâa ve beyanattan sonra Teşkilât Bürosu'nun teşkiline ve bu hususiaki teşebbüsata ait müzakerattan vaziyetin tavazzuh eylediği ve bu hususta yeni bir teşebbüse mahal olmadığı anlaşılmış ise de herhalde yeni büronun teşkiline kadar Komintern vekilinin [Orconikidze] bu gün Moskova'ya hareket etmesi dolayısıyla avdetine kadar bütün Kafkasya'da mevcut komünist yoldaşların ber-sâbık mahalli vazife-i inkılâbiyelerinde devam ettirilmesi partinin menafi ve atisi namına elzem görüldüğüne ve iktisaden şüphesiz müşkül vaziyette bulunan arkadaşların vaziyet-i iktisadiyelerinin ıslahı da vaziyet-i inkılâbiyelerinin hüsn-i idamesiyle kabil olabileceğine binaen bu hususta çare olarak her yerde olduğu gibi Kafkasya'da dahi Baku, Batum ve Tiflis'te toplu surette bulunan yoldaşların mahalli komiteler nezdinde birer seksiya halinde teşkiline hemen teşebbüs edilmesine karar verildi . Ve bu hususun icap eden makamatla görüşülerek hayyiz-i fiile çıkarılmasına vekil olarak Süleyman Nuri, İsmail Kadir ve Abdurrahman Mesudi yoldaşlardan mürekkep bir heyet ittifak-ı ârâ ile intihap olundu.

4- Fırkadan resmen çıkarılan yoldaşların hakkında kati tedabir ittihazı: Bu babda Haydar Tahirzade yoldaşın teklif ve izahatı işitildikten ve tahriren müracaatı ile anlaşıldıktan sonra fırkadan çıkarıldıkları halde komünist namı altında hareket etmekte ve ve komünist hukukunu suiistimal ile temin-i istifade etmekte olan eşhasın savet ve Parti dairelerı nezdinde hiçbir veçhile kabul görmemesini selamet-i inkılâb namına bildirilmesine karar verildi.

Tiflis Nevi Oteli
12-12-1921
Sadr
Kâtip[82]

Gürcistan Komünist Fırkası Merkezî Komitesi Huzuruna

Türkiyeli Komünist işçilerin 11-12-1921 tarihinde Tiflis'te mün'akid fevkalâde içtimaında verilen karar ve bu içtima müzakeratını havi merbut protokolden anlaşılacağı veçhile Türkiye Komünist Fırkası Teşkilât Bürosu'nun lağvı dolayısıyla fırkanın faaliyeti muvakkaten duçar-ı inkıta olmuş ve Kafkasya'da mevcut yoldaşlar vazife-i inkılâbiyeden uzak düşmüşlerdir. Büronun yeniden teşekkülü ise her halde çeski (?) partinin neticesinin anlaşılmasına ve Moskova'ya hareket eden Komintern vekili Orconikidze yoldaşın avdetine kadar belki bir ay tehir edilecektir. Pek mühim ve tarihî olan bu günlerde şimdiye kadar her biri bir vazife-i inkılâbiyeye rabt-ı mevcudiyet eylemiş bulunan Türkiyeli yoldaşların günlerce inkılâbî faaliyetten uzak tutulmaları ve mevcut muvazenenin kayıp edilmesi katiyyen caiz olmadığı gibi şüphesiz pek müşkül bir hale düşen iktisadî vaziyetlerinin temini dahi

82. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 450-452 [Eski Türkçe].

bunların yine bu sabık vazife-i inkılâbiye şevkiyle kabil olacağı tabiîdir.

Aynı zamanda Türkiye Komünist Fırkası'nın bu günkü hal-i inhilâli gerek Anadolu hükümeti ve gerek gayrı komünist diğer müesseselerce memnuniyetle karşılanacağı tabiî olduğu gibi fırkanın badema bütün teşkilât ve faaliyetini gayet gizli tutması lüzumu dahi tecrübeten sabit olduğundan bilahare teşekkül edecek büronun vaziyeti muhaliflerimiz tarafından anlaşılmamak için bu gün her halde açıkta bazı teşkilâtlara lüzum vardır.

Binaenaleyh:

1- Yoldaşları vazife-i inkılâbiyeden uzak bulundurmamak

2- Onları inkılâbî faaliyete sevk suretiyle iaşelerini temin eylemek

3- Muhaliflerimize Türk komünistlerinin faaliyeti yalnız Kafkasya'da mahallî ve inkılâbî faaliyetten ibarettir Türkiye ile alâkaları yoktur zehabını şimdiden vererek bilahare teşekkül edecek Teşkilât Bürosu'nun mahiyetini ve tarz-ı faaliyetini gizli tutabilmek için Bakü'de yapıldığı veçhile Tiflis ile Batum'da dahi Gürcistan merkezi komitesi ile Batum vilayet komitesi nezdinde birer Türk seksiyası teşkiline katiyen lüzum vardır.

Bu babda serian karar ittihazıyla icabının ifasını yoldaşların bize verdiği vekâlet dolayısıyla sizden rica ediyoruz"[83].

KOMİNTERN III. DÜNYA KONGRESİ'NDE TÜRKİYELİ GRUPLAR

Önce Dr. Şefik Hüsnü'nün önderlik ettiği İstanbul Komünist Grubu'nun Komintern III. Dünya Kongresi için hazırlamış olduğu rapordan, ardından yukarıda da delegelik konusundaki tartışmalarına işaret ettiğimiz TKF Teşkilât Bürosu'nun konuşmalarından söz edeceğiz. Yine yukarıda verdiğimiz Tahirzade Haydar'ın raporunda sözü edilen III. Dünya Kongresi'ne katılmış "Rum teşkilâtı kâtib-i mesulü" Serafim Maksimos'un konuşma veya raporu hakkında ise elimizde herhangi bir belge yoktur.

İKG'nin Komintern III. Dünya Kongresi'ne raporu, II. Kongreye Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı ulaşamadığından ve orası için hazırlanmış Fransızca raporun çevirisini Ethem Nejat TKF Kuruluş Kongresi'nde okumuş olduğundan, bir anlamda bu teşkilâtın kuruluşundan, yani Mayıs 1920'den itibaren yürüttüğü çalışmaların tümüne yöneliktir. Raporda dikkat çeken hususlardan başlıcası İstanbul Komünist Grubu içinde, özellikle Dr. Şefik Hüsnü ile Almanya'dan gelmiş Spartakistler arasında Ankara ve Millî mücadele konusunda izlenecek taktik konusunda ortaya çıkan görüş ayrılığına işaret ediliyor olmasıdır. III. Dünya Kongresi'ne katılamama gerekçesini ise, bu çerçevede kimi üyelerin Ankara'ya gitmiş olması nedeniyle grubun güçsüzleşmesiyle açıklamaktadır. Raporda ayrıca yukarıda belgelerini verdiğimiz İstanbul'daki diğer Komünist Grubu'nun kuruluş ve akıbetinin daha girişte ele alınması, bu konuda olası bir değerlendirme karışıklığını ta baştan giderme kaygusu olarak görülebilir.

83. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 16, Klasör No: 21-36, Belge No: 453-454 [Eski Türkçe].

istanbul 31 Mayıs 1921

istanbul Komünist Grubu'nun Komünist Enternasyonal III. Kongresi'ne Raporu

1.1920 Mayıs ayı içinde, hemen hemen eşzamanlı olarak istanbul'da birbirinden habersiz 2 komünist grup oluştu. Hali hazırda ingiliz polisinin istihbarat bölümünde ajan olarak çalışan ismet Lütfi adında bir maceracının girişimiyle, güvenilir olmayan, birbirine pek benzemeyen unsurlardan oluşmuş bir grup, izleyen süreçte dağıldı. En iyi birimler, Bakü'ye gidip Türkiye Komünist Fırkası teşkilâtlarına katıldı ve burada kalanlar da çok daha büyük bir hayatiyet gösterecek olan diğer grubu oluşturdu. Bu grup, gerçekten de, yarı teorik, deyim yerindeyse bilimsel bir oluşumun ürünüydü. Marksist sosyalizm öğretilerinin en bilinçli ve en donanmış militanları, faaliyetlerine daha yetkin bir verimlilik kazandırmak ve birliklerini pekiştirmek için, parti [TİÇSF] içinde bir komünist grup kurmak üzere anlaştılar. Bu grup İKG harfleriyle belirtildi. Kuruluşundan kısa süre sonra, İKG Komintern II. Kongresi'ne katılması yönünde Komünist Enternasyonal'in Güney Şubesi'nden bir davet aldı. Böylece grubun ilk eylemi, Moskova Kongresi'nde grubu temsil etmek ve istanbul'daki işçi teşkilâtları ve sosyalist hareketler hakkında hazırladıkları uzun bir raporu sunmak üzere en aktif üyelerinden ikisini delege seçmek oldu. Bu delegeLer, Ethem Nejat ve Hakkı yoldaşlar, Temmuz 1920 ortalarında istanbul'dan ayrıldılar. Görevleri, en kısa sürede Moskova'ya ulaşmak için ellerinden geleni yapmaktı. İKG uzun zaman kendilerinden haber alamadı. Çok sonraları edindiğimiz bilgilere göre, bir dizi üstesinden gelinemeyecek zorluk, yoldaşlarımızın Moskova'ya ulaşmalarını engellemiş, onlar da Baku'da kalarak TKF kongresinde aktif bir yer almışlar; bu kongrede bu delegelerden biri, E. Nejat Parti Genel Sekreteri, Hakkı yoldaş da idari komisyon üyesi seçilmişler.

2. Bu arada İKG, yabancı komünistlerin kurduğu bir gizli dernekle ve Rumların kurduğu devrimci işçi ittihadıyla [Bİİ] bağlantı kurdu. Bu teşkilâtların militanlarıyla işbirliği içinde, istanbul Komünist Bülteni'nin birkaç sayısını gizli olarak bastı ve üniversite ve işçi çevrelerinde yaygın olarak dağıttı. Yetkili makamların takibi ve kaynak yetersizliği nedeniyle, bu yayına devam edilemedi.

3. Grup, bunun üzerine, bilimsel sosyalizmin belli başlı kavramlarını halka tanıtmak amacıyla bir dizi broşür yayınlama girişiminde bulundu. Bu broşürlerden kimileri daha önceden kaleme alınmıştı; ancak bunları bastırmak için yürüttüğümüz tüm çabalar sansürün kötü niyetli ve aşılmaz direnişiyle karşılaştı. Bu broşürlerden birinin mizanpajlı halini, Kırım'da basılmak üzere gönderiyoruz; bize ulaşır ulaşmaz bunları kendi elimizle dağıtma görevini üstleniyoruz.

4. Eylül-Ekim 1920'de ingilizlerin tam bir kölesi olan Damat Ferit hükümetinin beyaz terörünün doruğuna ulaştığı ve grubun en küçük eylem arzusunu felç ettiği bir an geldi. Bunun üzerine grup, elinden başka bir şey gelmediğinden, Marksizmin esasa ilişkin sorunlarının ele alınıp tartışıldığı özel sosyalist inceleme konferansları düzenledi. Her hafta, İKG üyelerinden ve bu sorunlara ilgi duyan partisiz insanlardan oluşmuş bir topluluk önünde, bir militan, yetkinliğine bağlı olarak, bu sorunlardan birini sunuyordu. Oturum tartışmalı bir bölümle sona eriyordu. Birçok üniversite ve lise öğretmeni bu konferanslara katıldı. Ne yazık ki birkaç ay sonunda, polis sızması propaganda açısından son derece verimli bu toplantılara son verilmesine yol açtı.

5. Kasım 1920'de iktidarın daha Liberal bir hükümete verilmesi, grup içinde açık çalışma umudunu artırdı. Mevcut dergilerden "Sanayi Mecmuası" ile yapılan anlaşma sonucunda, İKG bu derginin sosyalizme ayrılmış bir sayısını yayınladı. Bu teşebbüsün devamına imkân bulunamadı. Boşa çıkan bir dizi başka teşebbüs, bir burjuva hükümeti ile bir diğeri arasında, bir komünist açısından ayırt edilebilir bir fark olamayacağını, bu konuda hâlâ kimi ham hayaller taşıyanlara bir kez daha ispat etti. Etkili bir biçimde hareket etme gücünden yoksun kalan İKG, pasaport konusunda hükümetin hayırhah tutumundan yararlanarak, biri Fransa'ya, diğeri İtalya'ya olmak üzere iki temsilcisini, bu ülkeler proletaryalarının yöneticilerini Türkiye işçi ve köylülerinin korkunç ve çaresiz durumları hakkında bilgilendirmek üzere yurtdışına göndermeye karar verdi.

6. 1920 Kasım'ının son günlerinde Baydur yoldaş [Dr. Şefik Hüsnü] Paris'e hareket etti; ondan birkaç gün sonra da N. Yoldaş [?], Brindisi'ye gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldı[84]. Bu yoldaşların görevi, İKG'nih Doğu sorununa bakışını ve Anadolu'daki milliyetçi hareketle ilgili görüşünü Batı Avrupa sosyalist partilerine açıklamaktı. Baydur yoldaş, Paris'e varır varmaz, Rappoport, Cachin, Frossard vb. yoldaşlarla ilişkiye geçti ve onlara Türk proletaryasının ve partisinin durumunu izah etti; kendisi Fransız Sosyalist Partisi'nin Tours Kongresi'ne davet edildi. Revue Communiste dergisinin on birinci sayısında (Aralık 1920) Türkiye hakkında bir makale yayımladı; bu makalede çeşitli sosyalist veya kendisine öyle diyen partilerin karşılıklı konumunu ve İKG'nin Anadolu'daki milliyetçi hareket hakkındaki görüşünü ortaya koydu. 4 Ocak 1921 tarihli l'Humanité gazetesinde yayımlanan bir diğer makalede, Tours Kongresi'nde merkezci Longart'ın yaptığı konuşmada ortaya koyduğu kimi görüşlere kısa bir yanıt verdikten sonra, İstanbul'daki proleter güçler hakkında istatistik? bilgiler ve meslekî ve siyasî teşkilâtlar üzerine yoğunlaştı[85]. N. Yoldaş da benzeri bir faaliyeti İtalya'nın değişik kentlerinde yürüttü.

7. Taşıdığı hesaplanamaz sonuçlar ve bunun işçilerin ve köylülerin hayatına yansımaları nedeniyle, İKG, tam da Anadolu'daki milliyetçi hareketin hedefleri ve yöneticilerinin zihniyeti üzerinde yoğunlaşmanın doğu komünizmi açısından yaşamsal bir önemde olduğunu kabul etmektedir. Basındaki, özel olarak da l'Humanité'deki yayınlarımıza rağmen, bu sorun henüz yeterince aydınlığa kavuşturulmamıştır. Nitekim Grup, burada bir kez daha bu konuyu ele almayı ve bu hareketin aşikâr burjuva karakteri üzerinde durmayı görev bilmektedir. Kimi zamanları acılı 18 aylık bir deneyimden sonra, gerek Türkiye'de, gerek Rusya'da ve hatta kıtamızın diğer ülkelerinde, milliyetçi yöneticilerin proletarya diktatörlüğüne ve Sovyet cumhuriyetine karşı iğrenme ve antipati duyduğu konusunda en küçük bir tereddüt taşıyan bir komünist kalmış olamaz. Bu milliyetçi devrimcilerin size yaptıkları konuşmalarda her zaman şöyle sözlere rastlayabilirsiniz: "Sovyetler Rusyası!.. evet onu İngiliz emperyalizmine karşı bir korkuluk gibi kullanıyoruz, ingiliz emperyalizminden asgari varoluş hakkımızın kabulünü elde ettiğimiz gün, o sizin kutsal Federatif Sovyetler Cumhuriyeti'ne ilk fırsatta tekmeyi basmakta bir saniye bile geç kalmayacağız!.." işte daha sonra kanlarının son damlasına kadar sağmayı umdukları memeleri süt dolu gerçek koyunların - Türk köylülerinin toprağını savunma kutsal hakkını kendilerinde

84. Şefik Hüsnü, beş ay sonra Komintern'e gönderdiği 21 Ekim 1921 tarihli raporda, N. Yoldaşın Brindisi'ye gönderildiğinden söz etmiyor. Bu raporu aşağıda veriyoruz.

85. Bu makalenin çevirisini yukarıda verdik.

gören bu sahtekârların büyük çoğunluğunun içinde taşıdığı düşünce, özetle, budur. Şurası da bir hakikat ki, bunlar arasında, özel mülkiyetin ortadan kaldırılmasının ve proleter unsurun ağırlığını taşıyan Sovyetlere dayalı bir rejimin kurulmasının inançlı taraftarları olduklarını seslerini yükseltmeksizin beyan eden az sayıda mürai/ikiyüzlü de var. Bu tür milliyetçiler öncekilerden daha da tehlikelidir; zira gerçek komünistler arasına sızmayı ve elverişli bir anda da onların faaliyetini felce uğratmayı hedeflemektedirler. Fırsat bulduklarında, daha önce görüldüğü üzere, onları burjuva makamlarına teslim etmekte tereddüt bile etmemektedirler. Ne yazık ki İKG içinde de samimiyetinden ve dürüstlüğünden şüphe duyulamayacak kimi yoldaşlar, anlaşılması pek kolay olmayan nedenlerle, bizlerin bu tür milliyetçilerle işbirliği yapabileceğimiz, en azından yan yana çalışabileceğimiz görüşünü ileri sürme eğilimindeler.

8. Bu taktik farklılık, daha şimdiden son derece değerli bir dizi militanın yaşamına mal oldu. Nitekim, Doğu Halkları KongresPnde, Küçük Asya'ya TKP'nin belli başlı önderleriyle birlikte kalabalık bir misyonun gönderilmesi söz konusu olduğunda, İKG delegelerinin ağırlıklı etkisini hissettirdiği sempatizan kesimi, bu öneriyi, bunun tehlikeli ve yararsız olduğu öngörüsünde bulunanlara karşı güçlü bir biçimde desteklemişti. Ne var ki misyon gönderme kararı alındıktan sonra, başlarında Mustafa Suphi yoldaş ile birlikte İKG'den Nejat ve Hakkı yoldaşların da bulunduğu TKP militanları, Kars üzerinden Küçük Asya'ya gitmek üzere yola koyulmuşlar. Bize ulaşan haberlere göre, bu misyon Erzurum'a ulaştığında, milliyetçi makamların el altından organize ettiği serserilerin küfür ve darbelerinin kol gezdiği bir gösteriyle karşılaşmışlar. Sun'i olarak kışkırtılmış bu kargaşa, misyonu sınır dışı etme kararına bahane oluşturuyordu. Ankara hükümetini Sovyetler Rusyası'na bağlayan bağlar olmasa, bu yoldaşlar hemen oracıkta infaz edilecekti. Doğrulatma şansına sahip olamadığımız yine aynı haberlere göre, misyon üyeleri, gözetim altında Trabzon'a götürülmüşler, burada da hakarete ve tecavüze uğradıktan sonra bir motora bindirilerek hemen limandan uzaklaştırılmışlardır. O zamandan beri, büyük bir olasılıkla burjuvazinin cellâtları tarafından hainçe katledilmiş bu kurbanlardan hiç kimse haber alamamıştır. Grubumuz, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'nun bu trajik olayla ilgili gerçeğe ulaşmak için bir soruşturma yapmasını ve olgular öğrenildikten sonra da, bu cinayetin bireysel veya toplu suçlularına karşı ciddi bir protesto yükseltmesini talep etmektedir.

9. Kışın son aylarında İKG'nin 4 üyesi, Vehbi [Sandal], Nafi [Atuf Kansu], Servet [Berkin] ve Sadık [Ahi], istanbul'dan daha özgürce çalışabilmek umuduyla Ankara'ya gittiler. Bu yoldaşlardan üçü, ilk ataklıklarını elbette önemli ölçüde ılımlılaştırarak, bu mayalanma atmosferine intibak etmeyi başardılar. Orada, bir propaganda ocağı olarak yararlanmak üzere bir öğretmenler sendikası kurdular. Sadece Sadık, diğer üçünden daha radikal konumunu koruyarak, bu çevreden uzaklaştı ve Ankara'daki bolşevik misyonunun yardımıyla Rusya yolunu tuttu ve herhalde artık oradadırf?].

10. Nitekim, TKP Kontrol Komisyonu üyesi N.[Necdet] Lütfi yoldaş, geçtiğimiz günlerde İKG'ye TKP'nin kimi talimatlarını ve bir miktar maddi yardım getirdiğinde, İKG'nin militan kadrosunu bu gidişler nedeniyle çok düşmüş buldu. İşte bu nedenledir ki, her ne kadar Komünist Enternasyonal III. Kongresi'nde bir delegeyle temsil edilmesini çok arzu ediyor olsa da, İKG, açık bir biçimde kırpılmış gücünden bir üye daha eksilmesini uygun bulmamıştır. Bu ihtiyatlılık son derece önemli iki nedenden doğmaktadır; birincisi pek ya-

kında, elverişli kimi koşulların yardımıyla, iki aylık bir dergi yayımlama olanağı ve ikincisi iki-üç yıldır içtimaî patriyot ve İngiliz ajanı Hilmi etkisinde hareket eden reformist sendikalarda bir takım çekirdeklerin oluşturulması yönünde başlattığı görevler. Tartışma götürmez önemdeki bu iki görevi başarıya ulaştırmak için İKG sahip olduğu tüm güçleri tek bir merkez etrafında toplayarak çalışmak zorundadır.

11. Öğrendiğimize göre, İstanbul'da kendisini Komünist Enternasyonal yanlısı ilân eden ve onunla ilişki kurmaya çalışan çok sayıda küçük teşkilât varmış. Bu anarşik durum, birleştiklerinde göz ardı edilemeyecek bir güç doğurabilecek bir enerjinin kaybedilmesinin ana nedenidir. Dolayısıyla İKG Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'nden bu birbirinden yalıtık girişimleri kendisine doğru yönlendirmesini ve kendi temsilcilerine de istanbul'daki komünist eylemle ilgili her konuda sadece İKG ile ilişki kurmaları talimatı vermesini dilemektedir.

12. İKG, Rosta-Wien ajansıyla sürekli bağlantı halinde, oradan Almanca yayımlanan komünist literatürün tümünü alıyor ve bunları İstanbul'da dağıtıyor. Ancak burada Fransızca okuyabilen daha geniş bir kitle var. Komünist Enternasyonal'den bize, Rusya'da ve Fransa'da yayımlanan Fransızca literatürden olabildiğince çok miktarda ulaştırılması için gerekli tedbirleri almasını diliyoruz.

13. Grubumuz, istanbul'da bir günlük gazete yayımlama perspektifini önüne koymuştur. Böylesi bir girişim ayda yaklaşık olarak iki yüz altın liralık bir harcama gerektiriyor. İKG, Komünist Enternasyonalin kendisine böylesi bir sübvansiyon sağlayıp sağlayamayacağını öğrenmek istiyor.

İKG Komünist Enternasyonal 3. Kongresi'nin saygıyla selamlar ve ona büyük başarılar diler.

İKG Genel Sekreteri
H. Baydour
(TİÇSF Mührü Eski Türkçe/Fransızca) (İMZA)[86]

Komintern III. Dünya Kongresi'ne Enver Paşa'nın İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı adına bir bildiri sunulmuştur.[87] Enver Paşa Sakarya Savaşı'nın sonucu belli olana kadar, bir B planı uyarınca Batum'da tutulmuş, ancak ondan sonra Orta Asya'ya gitmiştir.

Kongre'nin "Doğu Sorunu" tartışmaları sırasında, TKF Teşkilât Bürosu delegelerinden Süleyman Nuri Anadolu'daki işçi ve millî hareket hakkında aşağıdaki konuşmayı yapmıştır. Aynca Türkiye'de Komünist Hareket başlıklı bir yazı Süleyman Nuri ile SaÜh Zeki imzalanyla, Kongre yayın organı *Moscou* gazetesinin 14 Temmuz 1921 Cuma günlü 41 sayısında yayınlanmıştır[88].

86. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD 24, Klasör 31_36, Belge No: 526-537 [Fransızcal.

87. "Enver Paşanın Komintern III. Kongresi'ne İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı adına sunulan Bildirisi", Mete Tuncay, *Toplumsal Tarih*, sayı: 206 (Şubat 2011), s. 52-64. *Liva el-İslam*, sayı 12-12 (15 Ağustos - 1 Eylül 1921).

88. Bkz. *TSA-I (1908-1925)*, s 595.

Yoldaşlar, Türkiye Komünist Partisi adına, kongreye Anadolu işçi ve millî hareketi üzerine bilgi vermek istiyorum. Türk bağımsızlık hareketi Doğu için çok büyük bir önem taşımaktadır. I. Dünya Savaşı sonuna dek, Doğu'nun diğer ülkeleri gibi, Türkiye de emperyalizmin boyunduruğu altında bulunuyordu. Türk halkı, işçiler ve köylüler kendi isteklerinin dışında ve onları baskı altında tutanların (paşalar) isteği üzerine bu emperyalist savaşa sokuldular. Bu savaş sırasında Türk gençlerinin çoğu, subaylar ve asker [Almanca metinde Türkçe] esir edilerek, Almanya'da, Rusya'da ve diğer ülkelerde tutuldu. Buralarda savaşın anlamını ve nedenlerini öğrendiler ve sosyalist ve komünist hareketin ruhunu da birlikte getirerek ülkelerine döndüler. Ve savaşın sonunda paşalar Versay Barışı'nı yaparken, Anadolu işçi ve köylüleri, silâhlanarak kendi özgürlüklerini elde etmek üzere ayaklandılar. Bu bağımsızlık hareketinin başına da Kemal Paşa ve diğerleri gibi, eski paşalar oturdu. Kemal Paşa'nın eğilimi ve rolü de, daha önceki Türk rejiminin aynısıydı. Ankara hükümeti bir yandan Antant'a karşı silâhlı mücadele yürütürken, diğer yanda da her komünist hareketi ezmeye çalışmaktadır. Başlarında Mustafa Suphi Yoldaş olmak üzere ölen yoldaşlarımız ve hapsedilen birçok yoldaşımız [THİF mahkûmlarını kastediyor], Kemal'in komünistlere karşı acımasız bir savaş yürüttüğünün ispatıdır.

Kemal'in teşkilâtladığı parti, onun tarafından provokasyon amacıyla, komünistleri izlemek ve komünist etkilerini yok etmek için kurulmuştur[89]. Bizim komünist işçi partimizin söz konusu partiyle hiçbir ilişkisi yoktur. Fakat Anadolu köylü ve işçileri, millî bağımsızlık hareketi devam ettiği sürece, Antant'ın ve emperyalizmin yok edilmesinin, her türlü esarete son verecek olan dünya devriminin temelini ve başlangıcını oluşturması nedeniyle, kendilerinin de komünistlerin de, tek bir şeyi desteklemesi gerektiğinin bilincindedirler. Bu nedenle Anadolu işçi ve köylüleri, Antant'a karşı yürütüldüğü sürece bu mücadeleyi destekleyeceklerdir. Fakat Kemal Paşa bu mücadeleyi durdurmaya ve taviz vermeye kalkarsa, Anadolu işçi ve köylüleri tek vücut gibi ayağa kalkacaklar, Kemal'i devirecekler, onun cesedinin üzerinden geçerek, bütün Doğu ile birlikte bağımsızlıkları uğruna savaşmak üzere cepheye gideceklerdir. I. Kongresini Baku'da, Azerbaycan'da yapmış olan Komünist Parti'miz, her türlü takibe karşın, Türkiye'de ajitasyon faaliyetini sürdürmekte, dünya devriminin III. Enternasyonalin bayrağı altında zafere ulaşacağı ve dünyanın tüm ezilmiş halklarını ve işçi sınıfını özgürlüğe kavuşturacağı umudunu dile getirmektedir.

Volke, Türkiye'de yeni bir hareketin, bir özgürlük hareketinin başladığını açıkça gösterdi. Şu anda demokratik partiler tarafından yönetilen Anadolu hareketi, Türkiye'nin - Antant tarafından sokulduğu acımasız sömürüye verilen en güzel yanıttır. Özellikle İstanbul'un işgali yangına benzin döktü ve hareket hızla büyüdü. Şimdi, Anadolu'daki devrimci devlet, yüzyıllardır emperyalizme karşı beslenen nefretin harekete geçirdiği Antant düşmanı tüm güçleri, Avrupa emperyalizmine karşı mücadele için çevresine topluyor. Emekçi Türkiye, Antant'ın kendisini bir daha köleleştirmesine izin vermeyecek ve Türkiye emekçilerinin en iyi dostu Ekim Devrimi sayesinde, pek yakında tam özgürlüğünü elde edecek ve tüm ülkelerin emekçileriyle birlikte bütün dünya emperyalizmine karşı savaşıma girişecektir.[90]

89. Resmi TKF temsilcisi Tevfik Rüştü Komintern III. Kongresi döneminde Moskova'dadır ve Komintern yöneticileriyle değişik görüşmeler yapmakta, rapor sunmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. *THİF (1920-1923)*, s.70-82.

90. Konuşmanın Almancadan çevirisi için Cemil Fuat Hendek'e teşekkür ediyoruz.

Sayın Erol Ülker'den fotokopisini aldığımız, Berlin 3.8.1921 tarihini taşıyan, İngiliz FO arşivindeki bir belge, Moskova'daki Bir Türk Komünistinin [Süleyman Nuri] Komintern III. Kongresi'nde Doğu Bölümünde yaptığı bir konuşmanın İngilizce çevirisini ve raporu yazanın yorumlarını içeriyor. (No. 347/Turkey, s. 195-207)

"iki yıl önce, bizi, kendimize özgür bir ulus demek hakkımızdan yoksun bırakan Sevres Barış Andlaşmasına karşı başkaldırmaları için Türkiye işçilerine seslendik. Bu mücadele içinde ilkeleri ve görüşleri bize tamamıyla yabancı unsurlarla elbirliği yaptık. Abdülhamid'in paşalarını, ittihat ve Terakki Komitesi'nin önderlerini ve basit işçilerle yoksul köylüler olan kardeşlerimizi bir araya getirdik. Kutsal savaş bayrağını açtık. Bir ordu yaratılmasına, onu silâhlandırmaya ve resmî bir yönetim organı oluşturmak için ülkenin bütün etkin güçlerini toplamaya çalıştık. Bize hiç kimse inanmadı. Başlangıçta, kapitalistler de savaştan usanmış olan kitleler de başarı kazanma olanağına güvenmediler, hatta çok güçlü Antant devletlerine karşı Ankara hükümetinin varolabileceğine ihtimal vermediler.

[...] 1919 yılında Yoldaş Stalin ilk defa yeni kurulmuş olan Türk komünist teşkilâtını ziyaret ettiği zaman, teşkilâtta Dünya Savaşı'nda savaşmış ve ne kökenleri, ne de eğitimleri ve yetiştirilmeleri bakımından komünistlerle ortak bir yanları olmayan bir takım eski paşaların bulunduğunu görünce şaşırmıştı. Bunu belirttiği ve sınıf kökeni bakımından büsbütün yabancı unsurların TKP'nin çekirdeğini oluşturan grup için yarattığı tehlikeye işaret ettiği zaman, Karabekir [?] ve ben ona endişelerinin yersiz olduğunu söyledik. Türk işçilerinin temsilcileri olan bizlerin o asker uzmanlara hemen bir teknik uzmanlık gereksinimini karşılamak, böylelikle Rus Kızıl Ordusu'nun ilk günlerinde yaşadığı amatörce yöntemleri ve tecrübeleri yaşamamak için başvurduğumuzu anlattık."

Kastedilen Enver ve Nuri Paşaların yanı sıra Halil (Kut) Paşa ile yeğenleri olmalı. Süleyman Nuri konuşmasında orduya hâkim olduklarını, milliyetçi olmadıklarını, Ankara Hükümetinin Fransız diplomasisinin oyununa gelerek İngiltere'ye karşı çıkmasının doğru olmadığını vurguluyor. "Fransız-İngiliz işgalindeki İstanbul'un Gâvurlann büyük İslâmiyete boyun eğdirme girişimi olarak gören Hindistan ve Afrika'nın bütün Müslümanları, biz şimdi İstanbul'u işgal edersek hemen bizimle ilişkilerini kesebilirler" açıklamasını yapıyor.

KOMİNTERN III. DÜNYA KONGRESİ SONRASINDA İSTANBUL'DA İŞÇİ, KOMÜNİST VE GENÇLİK HAREKETİ

Komintern III. Dünya Kongresi'nin ardından İstanbul Komünist Grubu KEYK'e düzenli rapor vermeye başlamıştır. Ekim 1921 tarihli raporda, İstanbul'un Mart 1920'deki işgalinden itibaren hemen hemen tüm faaÜyeti özetlenmekte, öngörülen yeni çalışmalara işaret edilmekte ve 6 aylık Bütçe gönderilmektedir. Raporda dikkat çeken vurgu İKG ile TKF Teşkilât Bürosu arasındaki ilişki tanımının KEYK tarafmdan belirlenmesi yönündeki taleptir.

İstanbul Komünist Grubu Faaliyet Raporu

İKG'nin doğuşu ve gelişimi ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nden gelen bağı, tüm dünya komünist teşkilâtları ve özel olarak da Rusya komünist teşkilâtleri tarafından iyi bilinen olgulardır. Yaklaşık iki yıldan beri, sebat ve benzersiz bir şevkle bu grup, daha şimdiden verimli ve kalıcı bir eserde ete kemiğe bürünmüş, bir propaganda ve teşkilâtlanma faaliyetini kesintisiz olarak sürdürmüştür. Bu raporda, kesinlikle kazanılmış olarak değerlendirilebilecek olan şeyler üzerinde uzun uzadıya durmaksızın, İKG'nin son zamanlardaki girişimlerini kısaca aktardıktan sonra, özel olarak yarın ne yapmak istediğini ve -yeterli ve düzenli bir yardımdan yararlandığı takdirde- eylem alanını genişletme ve teşkilâtlarını geliştirip yetkinleştirme konusunda beslediği umutları sergileyeceğiz.

1. Devrimci sendikaların teşkilâtlanması ve gazeteler ve konferanslar yoluyla propaganda, kuruluşundan itibaren, istanbul Komünist Grubu'nun iki ana hedefini oluşturdu. 1919 yılı sonlarında, "İşçi Dernek [asıl metinde Türkçe] = işçilerin sendikası" adı altında çok sayıda emekçiyi bir araya getirmeyi başardı ve "Kurtuluş" [asıl metinde Türkçe] adlı sosyalist bir dergi yayımladı. Kurtuluş'un verdiği itkiyle, o zamanlar, günlük "İrham" [asıl metinde Türkçe] ve "Akşam" [asıl metinde Türkçe] gazetelerinde Marksist öğretiler çevresinde uzun ve canlı tartışmalar yapıldı ve kamuoyu bu sorunlarla ilgilenmeye başladı. Ne yazık ki Mart 1920'de İstanbul'un İngiliz ordusu tarafından fiilen işgali, bu işçi hareketinin yayılmasını ve Kurtuluş'un yayımlanmasını durdurdu.

2. Keskinliğini sekiz ay boyunca sürdüren bu terör rejimi koşullarında, grup kendisine gizli bir teşkilât kurmakla uğraştı ve zaman zaman burjuva gazetelerinde sosyalizm hakkında incelemeler yayınlatmakla ve dünya devriminin yakıcı sorunlarının tartışıldığı özel konferanslar düzenlemekle yetindi. Temmuz 1920'de Ethem Nejat ve Hakkı yoldaşlar, Grubu Rusya'da temsil etmek üzere gönderildiler ve Aralık 1920'de Dr. Şefik Hüsnü yoldaş Fransa'ya giderek, Fransız komünistlerinin Tours'daki birinci kongresine katıldı. Bu yoldaş, Paris'te ve Tours'da kaldığı süre içerisinde l'Humanité ve La Revue communiste gazete ve dergisinde H. Baydur imzasıyla Türkiye'deki işçi ve sosyalist hareket hakkında birtakım makaleler yayımladı ve böylece Yakın Doğu proleterlerinin teşkilâtını Avrupa'daki proletaryaya tanıttı.

3.1921 Nisanına doğru, hükümetin ve işgal birliklerinin politikasında belli bir hoşgörü havasının kendini hissettirmesi üzerine, grup önüne ödev olarak Kurtuluş dergisinin devamı olacak bir yayını çıkartmanın araçlarını ve olanaklarını bulmayı koydu. Birçok girişimden sonra, geçtiğimiz Haziran ayı içinde, Aydınlık adlı bir komünist inceleme dergisinin yayınlanması için resmi izin elde edilebildi. Hemen ardından, Haziran sonlarında

Aydınlık dergisinin ilk sayısı yayımlandı. O zamandan beri bu dergi her ay düzenli olarak yayınlanmaktadır. Her sayıdan birden çok nüsha Bulgaristan'a, Kırım'a, Azerbaycan'a, Mezopotamya'ya vb. gönderildi. Aydınlık'taki makaleler okunduğunda, tüm sorunların devrimci Marksizm bakış açısıyla incelenmiş olduğu ve bu çerçevede zihinlerde bir devrim yaratmanın hedeflendiği görülür.

4. Önemi ve yararı ne olursa olsun, Aydınlık gibi bilimsel bir dergi, tek başına kaldığı sürece, amaca ulaşmak için zorunlu olan derin toplumsal katmanların hazırlığını sağlayamaz. Bu derginin seslendiği okurlar, asgari bir eğitime sahip olmak zorundadır. Oysa ki, emekçilerin büyük bir çoğunluğu için, çok daha basit bir dil kullanmak, düşünceleri en basit deyimlere indirgeyerek, anlatılan şeylerden çok daha düz bir biçimde söz etmek gerekir. Ve bu çalışma ancak günlük veya haftada birden çok kez çıkan bir gazete, tek sözle bir propaganda bildirisiyle sağlanabilir. Bu görevi yerine getirmek İKG'nin oldum olası gündemini oluşturagelmiştir. Ne yazık ki mali durumu, ona bu zorlu arzuyu gerçekleştirme olanağı vermedi; o kadar ki, bu gereksinimin giderilmesi ona imkânsız gözükmektedir. Zira grubun yayın komitesi, Aydınlık dergisinin ve bürosunun gerektirdiği seksen lirayı tedarik etmek için bile üstesinden gelinmez zorluklarla baş etmek durumunda kalmaktadır. Bu propaganda gazetesini yayınlayabilmekle uğraşırken, günlük ileri gazetesiyle yapılan bir anlaşma sonucunda, grup, geniş kitlelere yöneltmek istediği makaleleri bu gazetenin sütunlarında yayınlatmaktadır.

5. Ancak Aydınlık dergisini sürdürürken ve ona daha mükemmel bir biçim kazandırırken, popüler/halka dönük bir propaganda gazetesinin yayımlanması yaşamsal bir önem taşımaktadır. Yetkili makamların böylesi girişimlere hoşgörüyle bakmasından yararlanmamak affedilmez bir suç olacaktır. Komünist Enternasyonalin İKG'ye yardım edebilecek durumdaki teşkilâtları, bu ağır hataya düşmeyeceklerdir.

6. İKG Yürütme Kurulu ve Aydınlık dergisi yazı kurulu, bu derginin ve grubun günlük gazetesinin yazı kurulunun bürosunun dışında halka açık bir kütüphane ve gece derslerinin düzenleneceği büyük bir konferans salonunun da bulunacağı "Aydınlık Müessesesi" adlı bir lokal açma projesi oluşturmuştur. Böylece güçlü bir propaganda ve komünist kültür odağı oluşturulacak; buradan tüm İstanbul'a devrim ve gelecekteki devlet hakkında verimli ve yararlı fikirler yayılacaktır. Bu raporun ekinde, yaklaşık bir değerlendirmeyle bu girişim için gerekli parasal kaynakların gösterildiği küçük bir bütçe yer almaktadır.

7. Yine 1921 ilkbaharında, İKG, siyasal ortamın yumuşamasından bir süredir sönümlenmekte olan devrimci sendikaları (Dernek) canlandırmaya çalışmak için yararlandı ve bu çabaları, hissedilir bir biçimde etki yaratmakta gecikmedi. Bu teşkilâtlanma atılımının önünde aşılmaz bir engel yükseliyordu: Mali kaynak eksikliği. Birçok sanayi merkezinde, sendika seksiyonu halinde teşkilâtlanmak isteyen yirmi-otuz işçi, yasanın gerektirdiği bir idare ve toplantı yeri kiralayamadıkları için bu projeyi gerçekleştiremiyordu. Böylece birliklerine yasal bir biçim verme ve kendilerinden daha az bilinçli zahmetkeş yoldaşlarını kendilerine çekebilme olanağından yoksun kalıyorlardı. Sadece iki yerde, yeterli sayıda üye bir araya gelebildiğinden ve bunların aidatları bir büro kirasını karşılayabildiğinden, iki seksiyon yasal mühür aldı.

8. Bu umarsız duruma bir çare bulmak için, Ağustos 1921'de, tüm fabrikalardan ve işçi teşkilâtlarından delegelerin katıldığı bir kongre çağrıldı. İKG üyeleri bu kongreye katıldı. Tartışmalar boyunca, emekçilerin komünist eğilimleri pekişti ve tüm seksiyonların bir genel idare kurulunun temelleri atıldı. Sendikal teşkilâtlanmayı yaygınlaştırma ve ge-

liştirme görevi işte bu yeni oluşuma verildi. Her ne kadar bu kongreden beri üç ay geçtiyse de, kaynak eksikliği nedeniyle, bu merkezî kurul, kendine bir toplantı yeri bile kiralayamadı ve toplantılarını, İKG'den bir yoldaşın bürosunda yapmak zorunda kaldı.

9. Dolayısıyla sendikal teşkilâtların istenen yaygınlaşmayı gerçekleştirebilmesi için, onlara da ciddi maddi destek sağlamak zorunludur. Bir sendikalar merkez binasının ve kentin sanayi merkezlerinde kurulacak bir dizi sendikal seksiyonun büro kiralarının ödemesi için gerekli kaynaklar sağlanmadan, herhangi bir yararlı çalışma yapılamaz. Hâlihazırda Feshane'de, Tophane'de, Zeytinburnu'nda, Beykoz'da, götürü iş yapanlar, tramvay işçileri, Boğaz ve Adalar seyrü sefain işçileri arasında sendikal seksiyonlar oluşturmaya hazır en azından sekiz işçi grubu var. Bu teşkilâtlarla birlikte, komünist propaganda çok daha kolay yürütülecektir.

10. İKG, son altı ay içinde, komünist gençlik grubunun teşkilâtlanmasına girişti. Gençlikte olduğu gibi, burjuvazinin yalanlarının ve ikiyüzlülüğünün henüz taşlaştırmadığı ve körleştirmediği beyinlerin, yeni fikirlerin ve büyük ideallerin alınıp geliştirileceği en yetkin ve en verimli zemini oluşturduğu tartışılmaz bir gerçektir. Derin ve samimi bir inançla uğruna yaşamını vermeyi ve hiçbir fedakârlıktan kaçınmamayı öğrendiği öğretileri en tutkulu biçimde yayabilecek olan da yine gençliktir. Bu altı ay içinde, erkek liselerinde ve üniversitenin değişik fakültelerinde, "hücre" olarak adlandırılan gizli gençlik oluşumlarının faaliyeti, tüm umutları haklı çıkardı ve deneysel olarak bu kültür alanlarında elde edilecek çokça ürün olduğunu kanıtladı. Bu da, dağınık küçük grupların bugüne dek bir toplanma merkezi olmamasına bağlı geleceğe dönük kaygılarımızda bizi oldukça rahatlatan şeydir.

İKG, siyasal karakter taşımayan bir Genel Gençlik Birliği kurmayı öngörmektedir; bu Birlik yasal bir varoluşa sahip olacak ve siyasal eğilim farkı gözetmeksizin istanbul'daki tüm gençliğin bir toplanma odağını oluşturacaktır. Böylesi bir çevrede, "hücreler"deki komünist gençler, öğretilerini yaygınlaştırmak ve yeni üyeler kazanmak için insan malzemesi olarak çok zengin, mükemmel bir ortam bulacaklar. Bu gençlik çevresine yalnızca zaman geçirmek veya üyelerine sağlayabileceği avantajlardan yararlanmak üzere katılacak olan genç insanlar, farkında olmadan, komünist öğretilerle ilgilenmek durumunda olacaklardır.

İKG'nin yakın gelecekteki eylemini yoğunlaştırmak üzere oluşturduğu proje özetle böyle. Enternasyonal'deki yoldaşlar, bunlarla ilgili masrafları kısmen veya tamamen karşılayarak, bu projelerin gerçekleşmesini olanaklı kılabilir.

11. Bu rapora son noktayı koymadan önce, Yürütme Kurulu'nun dikkatini, Türkiye'de komünist hareketin gelecekteki gelişimi açısından belirleyici önemde bir sorun üzerine çekmek yerinde olacaktır. Enternasyonal'in hangi teşkilâtı, istanbul'daki ve genel olarak Türkiye'deki komünist oluşumları yönetme yetkisine sahip olacaktır. Hâlihazırda Kafkaslar'da Türk Komünist Partisi'nin bir teşkilât bürosu var; Türkiye'deki propagandayı yönetme görevini bu almış gibi görünüyor. Ne yazık ki, istanbul ile Baku ve Batum arasında ilişki ve yazışma hemen hemen olanaksız. İKG, yaklaşık bir yıl önce, Baku bürosuyla bağlarını sıklaştırma kararı almış olmasına rağmen, bugün bile tam bir görüş alışverişi sağlamış olmaktan uzaktır. Baku ve Batum, Türkiye'nin belli başlı sanayi merkezlerinden çok uzaktır. Oysa ki Sivastopol ile Odessa'nın istanbul ile günlük ilişkileri vardır. İKG, coğrafi durum ve eylem gereklerinin, Türkiye merkez bürosunun hem de daha bugünkü koşullarda İstanbul'da kâin olmasının zorunlu olduğuna inanmaktadır. Açıktır ki, bu merkezi oluşum, doğrudan 3..Enternasyonale bağlı olacaktır. Bu bakış açısı, Enternasyonal'deki yetkili yoldaşlarca kabul görmediği takdirde, Türkiye hareketinin yönetici komitesinin mer-

kezini gecikmeksizin Kırım'daki bir kente taşıması ve İstanbul'da, İKG ile yakın ilişki içinde olacak sürekli bir temsilciye sahip bulunması gerektiği aşikârdır.

İstanbul 20 Ekim 1921

İKG Genel Sekreteri
Şefik Hüsnü
(TİÇSF Fransızca ve Eski Türkçe Mührü) (İMZA)
Genel Sekreter bundan böyle 0. Masdar imzasını kullanacaktır.

EKİ:
Altı aylık bütçe

1. Günlüğü 30 TL'den günlük gazetenin kâğıt ve baskısı	5400
2. Yazarların, çevirmenlerin ve idarecilerin maaşları	4300
3. Yayınevi kirası	600
4. Düzenleme ve kütüphane fonu	800
5. Gizli broşür yayınları	900
6. Sendikal seksiyonların kuruluşu (kira ve sürekli çalışan maaşı)	4300
7. Gençlik Birliği çevresinin kuruluşu (kira, sürekli çalışan maaşı, sair masraflar)	2900
Toplam	18300

Toplam bugünkü kurdan iki bin beş yüz altın liraya denk düşmektedir.

İKG Genel Sekreteri
Şefik Hüsnü
(TİÇSF Fransızca ve Eski Türkçe Mührü) (İMZA)"

Büyük olasılıkla yukarıdaki raporun bir eki mahiyetinde olan aşağıdaki rapor İstanbul'daki proletaryanın ve işçi teşkilâtlarının durumunu ortaya koymaya çalışmakta, yine ileriye doğru çalışma doğrultularına işaret etmektedir. Yukarıda TKF Teşkilât Bürosu belgelerinde de gördüğümüz gibi, Komintern'in TSF'ye karşı propagandayı doğru bulmadığını, onu içeriden fethetmek gerektiğini belirten talimatına, Dr. Şefik Hüsnü de işaret etmekte, ancak dağılmanın önüne geçemediklerine, bu yüzden de teşkilâtlı işçileri Türkiye İşçi Derneği'nde toplamaya çalıştıklarına vurgu yapmaktadır.

91. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 24, Klasör 31_36, Belge No: 542-552 [Fransızca].

İSTANBUL'DA PROLETARYANIN VE İŞÇİ TEŞKİLÂTLARININ DURUMU
(Türkiye İşçi-Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın Raporu'ndan)

Ne yazık ki elimizde henüz kesin istatistikler yok, ancak hakikatten pek fazla uzaklaşmadan yaklaşık olarak istanbul'daki proleterlerin sayısını şöyle hesaplayabiliriz:

Fabrika işçileri	8.000
Taşımacılık (demiryolu, tramvay) işçileri	9.000
Hamallar	5.000
Fırın işçileri	4.000
inşaat işçileri	5.000
Arabacılar	4.000
Berberler	1.000
Şoförler	1.200
Şantiye işçileri	2.500
Mavnacılar	5.000
Tütün imalâtı işçileri	1.500
Belediye işçileri	1.200
Tahmil-tahliye ve tersane işçileri	4.000
Mürettip ve matbaacılar	2.000
Toplam	55.400
işsizler	20.000
Genel Toplam	75.400

Bu 75.400 saf proletere en azından 20.000 ticarethane müstahdemini, 20.000 çırak veya küçük imalâtta çalışan işçiyi, 30.000 küçük zanaatkarı ve 30.000 küçük devlet memurunu, 4.000'i aşkın seyyar satıcıyı, 10.000 hizmetçiyi eklersek toplam 189.400 sayısını buluruz.

Ne yazık ki bu proleterlerden ve yarı proleterlerden pek azı şu veya bu ölçüde teşkilâtlı ve çoğunluğu sınıfsal çıkarlarının bilincinde değil ve kendisini proletaryanın bir parçası olarak görmüyor.

PROLETARYANIN DURUMU

istanbul'daki proletaryanın durumu felâket. En elverişli durumdaki işçiler, ayda 30-60 TL arasında bir ücreti düzenli olarak alan taşımacılık şirketlerindeki işçiler ve hamallar. En zor durumda olanlar ise, azıcık maaşlarını üç ayda bir alabilen devlet fabrikalarından işçiler ve küçük devlet memurları. Durumları dayanılır gibi değil ve bu yoksulların saflarında hastalıklar korkunç kırımlara yol açıyor.

istanbul'da muazzam işsiz var, yapacak işleri yok; her gün birçok iflas ilân ediliyor; birikmiş stoklar, alıcı olmadığından eritilemiyor ve iktisadî ve malî buhran zirvede, işsizlik sebeplerinden biri, Vrangel çeteleriyle birlikte gelmiş on binlerce Rus göçmen, Azla yetindiklerinden, ücretler çok düşük bir seviyeye indi. Son tramvay grevi sırasında şirket grevcilere karşı bu Ruslardan faydalanmak istedi; bunlar, aslında yerli işçilerin korkuluğu gibiler.

istanbul'da, işgal edilmiş bölgelerden sığınmacılar ve yangın kurbanları da var; bunların sayısı on binlerle ifade ediliyor. Bunlar koyu bir sefalet içindeler; barınak olarak yanmış evlerin enkazlarını veya birkaç eski caminin köşelerini kullanıyorlar. Tüm varlıkla-

rını ve az-çok yakın bir gelecekte buna tekrar sahip olma umudunu kaybetmiş bu insanlar, proletaryanın saflarını dolduruyor.

İŞÇİ TEŞKİLÂTLARI

Birçok teşkilât çeşidi var. Önce, ortaçağ loncalarına çok benzeyen mavnacılar, hamallar teşkilâtı var; kahve garsonlarının, berberlerin, mürettiplerin pek önemli olmayan bazı küçük teşkilâtları da var.

Devrimciliğinden değil ancak taşımacılık alanındaki üç - dört bin işçiyi bir araya getirmiş olduğundan en büyük, önemli işçi teşkilâtı, Türkiye Sosyalist Partisi'dir. Bu bir parti değil, bir çeşit sendikadır. Yöneticisi, tam bir cahil ve İngiliz hizmetkârı olan Hilmi'dir. Bu teşkilât Amsterdam bürosuna üyedir. Kendisini değişmez!!! Başkan ilân etmiş ve Parti kurucularından birini daha yakın geçmişte Partiden ihraç etmiş olan Hilmi, Parti'nin tek hâkimidir. Hiçbir zaman, hatta grev ilân edilirken bile işçilere danışmaz... Başarısının sırrı, İngilizlerin desteğiyle, işçilerin ücretini artırmaya hizmet etmiş birkaç başarılı grev yapmış olmasıdır; ancak bu artış, her gün tramvaylarda hizmet veren bizzat bu işçilerin çoğunluğunun zararına yapılmıştır zira şirket aynı zamanda bilet ücretlerini de artırmıştır.

İngilizlerin Hilmi'ye destek vermelerinin ilk sebebi bazı malî çıkarlardır; Belçikalı şirketin hizmetini sekteye uğratarak bu şirketin hisselerinin değerini düşürtmek ve böylece ucuz fiyata hisseleri kapatmak istemektedirler. Hükümetin fabrikalarına el koymak isteyen bazı ingiliz grupları da vardır... Diğer yandan, Hilmi'yi desteklemekle, İngiliz yönetimi reformist ve oportünist harekete de arka çıkmakta ve böylece, gelecekte her türlü devrimci hareket imkânını boğmak istemektedir.

Geçtiğimiz günlerde Hilmi bir grev hareketini yeniden denedi, ancak şirket hiçbir talebi kabul etmek istemediğinden ve idare de şirketten yana müdâhil olduğundan, Hilmi, Müttefikler Yüksek Komiserliği'nin hakemliğine başvurdu; ancak İngiliz emperyalizminin temsilcisi General Harrington'un yokluğunda, onun yerine bakan İtalyan, işçilerin talepleri kabul edilmeksizin işbaşı yapılması emrini verdi.

DAĞILMAYA DOĞRU

Hilmi'nin uğradığı ilk büyük yenilgiden sonra, işçilerin sabırlarının sonuna gelmiş büyük bir bölümü Partiyi terk etti, diğerleri de bu yolu izledi ve aralarında Parti kurucularından biri de olmak üzere Diktatör tarafından Partiden atılmış bazıları, bu genel memnuniyetsizlikten faydalanarak, bu işçilerin bir bölümüyle birlikte yeni bir parti kurdular: Sosyalist İşçi Partisi. Kuruluşu ve programı itibariyle yeni parti ile Hilmi'nin partisi arasında esaslı bir fark bulmak kolay değildir. Her ikisi de, bir sendika ile bir parti arasında var olan esaslı farkı dikkate almamakla aynı temel hataya düşmüşlerdir.

TÜRKİYE İŞÇİ DERNEĞİ

Bu iki sözde sosyalist parti dışında, özellikle hükümet fabrikalarındaki işçileri bir araya getiren Türkiye işçi Derneği vardır. Bu teşkilât, her ne kadar sayısal büyüklüğü pek önemli olmasa da, sendika adını taşımaya lâyık tek teşkilâttır. Berlin'de sosyalist yoldaşların dört yıl önce kurduğu bü teşkilât etrafında, bugün İstanbul Komünist Grubu, Hilmi'nin partisini terk etmiş olan işçileri bir araya getirmeye çalışmaktadır... Ancak şunu söylemek gerekir: istanbul komünistleri, Üçüncü Enternasyonal'in Üçüncü Kongresi'nin kararlarını izleyerek, Hilmi'nin partisini propaganda yoluyla içeriden fethetmek için ellerinden gelen

çabayı harcamışlardır, ancak ne yazık ki, çeşitli sebeplerle, kaçınılmaz olanı engellemek mümkün olmamıştır. Bu dağılmaya en çok biz üzülüyoruz, ancak ödevimiz işçilerin dağılmasına izin vermemek ve daha şimdiden sağlam temellere sahip Türkiye işçi Derneği etrafında onları bir araya getirmektir.

İŞÇİ SİYANET CEMİYETİ

Bu teşkilât Hilmi'nin partisinin etkisini dengelemek üzere tramvay şirketi tarafından kurulup desteklenmiştir ve işçi dünyasında büyük bir yeri yoktur.

Bu teşkilâtların hemen hemen hepsi Türk işçileri bir araya getirmektedir. Tüzükleri elbette başka milliyetlerden işçilerin girişini yasaklamamaktadır; bununla birlikte farklı milliyetlerden işçilere bu teşkilâtlarda pek ender rastlanmaktadır. Milliyetler ve dinler arası mücadelenin bugüne kadar sınıf mücadelesi duygusunu arka plana itmesi üzüntü verici bir durumdur.

İstanbul'da, ABD'deki IWW ilkelerine göre kurulmuş ve idare edilen ve esas itibariyle Rum, Ermeni ve Yahudi işçileri bir araya getiren bir başka sendikal teşkilât daha vardır [Bil]... Türkiye İşçi Sendikası ve komünist grup yöneticileri onlarla iyi ilişkiler içindedirler ve yeni birleşik bir teşkilâtın temellerini ve direktiflerini tespit etmek üzere karma bir kongre toplanması konusunda mutabıktırlar. Umuyoruz ki yakın bir gelecekte son derece arzu edilir bu birleşme başarılacaktır.

İşte istanbul'daki proletaryanın miktarı ve önemi, onun teşkilâtları, bunların büyüklükleri ve işçi hareketinin perspektifi hakkında bir genel görünüm.

Bu kısa raporu sona erdirmeden önce karşılaşılan güçlüklerle ilgili sadece iki kelime edeceğim: İşçiler arasında propagandamızı yoğunlaştırmak için, onların devrimci eğitimlerini yapmak ve onları teşkilâtlandırmak için iki şeyden yoksunuz: İnançlı ve eğitimli militanlar ve para... Militan ve propagandacı yetiştirmek için ders ve konferans düzenlemeyi, broşürler ve özellikle en çok eksikliğini hissettiğimiz bir işçi gazetesi çıkarmayı düşünüyoruz. Ancak bütün bunlar bizde olmayan bir maddi kaynağı gerektiriyor.

Düzenli bir şekilde desteklendiğimiz takdirde büyük işler yapabileceğimizi düşünüyoruz.

Öte yandan proletaryanın ve yarı-proleterlerin sayısı ve durumu ve mevcut işçi teşkilâtlarının hepsi ve ülkedeki üretici güçler hakkında bir takım doğru istatistikler çıkartmayı umuyoruz... inanıyoruz ki bu bilgiler iktidarı fethetmemiz için ve fethettikten sonra bize çok yararlı olacaktır.

(TİÇSF Osmanlıca-Fransızca MÜHRÜ)"

92. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 12, Klasör No: 17_36, Belge No: 60-69 [Fransızca], 70-74 [Rusça].

TÜRKİYE KOMÜNİST GENÇLİK HAREKETİ TARİHÇESİ

Yukarıda Ekim 1921 tarihli İKG raporunda sözü edilen gençlik çalışmasının doğuşu ve gelişimi hakkındaki bu rapor ve 6 aylık bütçe Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Kurulu'na Fahri (AH Cevdet) imzasıyla verilmiştir. Buradan anlaşıldığı kadarıyla rapor Fahri'nin İKG yetkili temsilcisi olarak Komintern'e gönderilmesi dolayısıyla hazırlanmıştır.

Komünist Gençlik Enternasyonali[93] Yürütme Kurulu'na
Moskova

TÜRKİYE KOMÜNİST GENÇLİK HAREKETİ TARİHÇESİ

Değişik gösterilere, Büyük Rus Devrimi'nden buyana doğmuş birçok bilinçli harekete ve Mart 1919'dan beri burjuvaziye karşı girişilmiş mücadelelere katılıma tanık olmuş binlerce işçi ve öğrenci, Avrupa'nın değişik ülkelerinde, küçük gruplar ve Berlin'de sınıf mücadelesi ve proletarya diktatörlüğü ilkelerine dayalı bir Parti ve bir Sendika oluşturmuşlardı. Mütarekeden sonra ülkelerine döndüklerinde, ortamın tüm zorluklarına ve ezici güçlerine rağmen, aynı proleter teşkilâtları burada yeniden kurmaya ve yayımladıkları *"Kurtuluş"* dergisi aracılığıyla proletaryaya özgücünü öğretmek ve özgürlüğe kavuşma yolunu göstermeye çaba harcadılar. Yaşlı işçiler arasında yürütülen bu yoğun propagandaya, bu yayınlara ve bu teşkilâtlara, gençler de kayıtsız kalmadı ve aydın öğrenciler ortamında başlamış olan bu kurtuluş hareketi, gençleri komünizmi incelemeye yöneltti. Böylece, gerçek partinin kuruluşundan sonraki bir buçuk yıl, orta ve yüksek öğrenim kurumlarında bu fikrin taraftarları, kendiliklerinden bir araya gelme gereksinimi duydular ve birbirlerinden habersiz, bir dizi küçük grup kurdular. Bu gençlerden birkaçı, çalışmalarını daha ileri götürerek, "Âtiye Doğru" adlı bir dergiyi -az sayıda- çıkarmaya başladılar ve ellerine geçen dergi ve broşürlerden önemli bölümleri çevirerek, komünizmin ilkelerini anlamaya ve dünya olaylarından haberdar olmaya çalıştılar. Gençlik için legal bir teşkilâtın olmaması ve bu küçük gruplar için illegal çalışma zorunluluğu nedeniyle, birbirlerini tanıyıp bir araya gelemediler ve aralarından kimileri, yollarını şaşırarak, kendilerine yabancı olması gereken hedeflere yöneldiler.

16 Mart'ta İstanbul'un işgalinden sonra Parti faaliyetine son verilmesi üzerine 1920'de illegal olarak oluşmuş olan istanbul Komünist Grubu, gençler arasında da çalışmayı yararlı ve gerekli görerek, Merkez Büro üyelerinden birini[94] bu faaliyet için seçti ve kısa süre sonra, bir gençlik grubu kurmayı başardı (Haziran 1921). Gençler arasında propaganda yapmak ve yeni üyeler kazanmakla görevlendirilmiş olan bu grubun en aktif üyesi (H[95]) yoldaş, lise öğrencileri ve işçiler arasından iki nüve oluşturmayı başardı (Tem-

93. Komünist Gençlik Enternasyonali (KİM) 20-26 Kasım 1919'da Berlin'de W. Münzenberg'in önderliğinde kuruldu. II. Kongresi'nden itibaren kongrelerini Moskova'da ve Komintern Dünya Kongreleriyle eşzamanlı olarak topladı. VI. ve son Kongresi'ni 1935'te yaptı.
94. Yukanda verilen Altukatyan'ın raporuna göre bu kişi Fahri, Baytar Cevdet'tir.
95. H., Halim - Hasan Ali [Ediz] kastediliyor. Hasan Ali ile A. Cevdet akrabadır.

muz 1921) ve gençlik teşkilâtının üzerinde kurulacağı zemin böylece hazırlanmış oldu... Bu gençler, o zamanlar, uzun süre önce çevrilmiş bir broşürden, "Kurtuluş" dergisinin 6 sayısından, Komünist Grup tarafından yayımlanmış olan "Aydınlık" dergisinden, Bakû'de yayımlanmış iki veya üç broşürden ve Fransızca ve Almanca birkaç broşürden başka bir eğitim aracına sahip değillerdi. Sık sık yapılan gizli toplantılarda, grup tarafından verilen çeşitli yayınları okuyorlar, bunların en önemli makalelerini ve pasajlarını çeviriyorlar, verilen farklı konularda incelemeler yapıyorlar, böylece komünist bilinci pekiştiriyorlardı, ilk ağızda tercüme edilen broşürler şunlardı: Bolşeviklik nedir? Emperyalizm nedir? Komünist gençlik ve rolü... Ayrıca, grup, ilişkide olduğu "Rosta-Wien"den, Jugend Internationale, Genosse (birçok nüsha) alıyorlardı.

Temmuz ortalarında, Komünist Gençlik'in Viyana'daki sekreteri, İKG ile bağlantı kurdu ve böylece grubun kuruluşuna giriştiği gençlik teşkilâtıyla da ilişkiye geçti. Bu yoldaş aracılığıyla, bir diğer grubun varlığı hakkında bilgi sahibi olundu ve gitgide faaliyet alanını genişleten teşkilâta, bu grup da dâhil edildi. O zamandan buyana Türkiye Komünist Gençlik Birliği, Viyana ile doğrudan ve düzenli bağlantı içindedir. Viyana'daki sekreterin verdiği adres üzerine, Bulgaristan KG ile bir takım ilişkilere girmiş, ona düzenli olarak kendi yayınlarını göndermiş ve mektuplar yoluyla faaliyetini tanıtmıştır; ancak ne yazık ki bugüne kadar, KG'den hiçbir yanıt alamamıştır. Aynı zamanda TKGB, Komünist Gençlik Enternasyonali ile de temasa geçebilmiştir. İKG tarafından 3. Enternasyonal Yürütme Kurulu nezdine gönderilmiş bir yoldaş, Moskova'da kaldığı süre içerisinde, KGE ile de görüşmüş, teşkilâtımız tarafından daha önce gönderilmiş olan raporda yapılmış önerileri anımsatmıştır; önerdiği bütçe ufak-tefek değişikliklerle kabul edilmiş ve kendisine, gençlik teşkilâtlarının genel olarak bütçesinin 3. Enternasyonal bütçe komisyonu tarafından kabul edilir edilmez, paranın Viyana tarafından gönderileceği söylenmiştir. Ancak ne yazık ki, TKGB'nin faaliyetini sürdürüp güçlendirmek için gerekli olan tutar, henüz bize ulaşmamıştır.

TKGB'nin FAALİYETİ

Bitmek bilmez engellere, tehlikelere ve her türlü mahrumiyete ve üye sayısının azlığına rağmen, TKGB 4 Eylül 1921 gençlik haftası boyunca çok büyük bir faaliyet yürütmüştür. Gençler arasında, çok sayıda broşür, gazete ve kitap dağıtmış ve yeni üyeler kazanmak için aktif bir propaganda yürütmüştür. İKG tarafından çıkartılan Aydınlık dergisinde işçi gençliğin ödevleri konulu makaleler yayınlanmıştır. Açık hava toplantıları düzenlenerek, komünist gençliğin rolünden söz edilmiş, gelecekteki faaliyetin ana hatları saptanmış ve tüm ülkelerin gençlerine yönelik bir takım manifestolar kabul edilmiştir (bu manifestoların ayrıntılarını "Ziya"nın 43. sayısında bulacaksınız*.) Bu bilinçli çalışmanın sonucu olarak, iki yeni nüve oluşturulabildi. Her gün daha güçlü ve bilinçli hale gelen teşkilâtın üyeleri, faaliyetlerinin en büyük bölümünü işçiler arasında propagandaya ayırmakta, gençler arasında Viyana'daki sekreter tarafından gönderilen KG Enternasyonali yayınlarını ve KG tarafından verilen (çoğu Fransızca ve Almanca, pek azı Türkçe) yüzlerce broşür ve dergiyi dağıtmakta ve bunlar arasından en önemlilerinin çevirisini yaptırmaktadır. Ayrıca KGB üyeleri, gençlere ve yaşlı işçilere, İKG'nin getirttiği Bulgaristan "Ziya"sının

96. *Ziya'nın* 43. Sayısı Eylül 1922'de yayınlanmıştır. Burada söz konusu edilen ise Eylül 1921 gençlik haftasıdır. Dolayısıyla bir tarihsel tutarsızlık vardır.

yüzlercesini dağıtmaktadır. Böylece teşkilât yeni yeni bilinçli ve coşkulu üye kazanmakta ve nüveler çoğalmaktadır...

Teşkilâtımız, İKG'nin yönetimi altında, bu grubun üyeleriyle birlikte, 1 Mayıs gösteri ve mitinglerine katıldı, teşkilâtlanma sistemi ve disiplini sayesinde, hain şeflerin ve sözde sosyalistlerin peşine takılmış bilinçsiz dört bini aşkın işçiyi etkisi altına almayı başardı ve Türk, Fransız, ingiliz ve italyan polis ajanlarına, jandarmaya ve geniş ispiyon ağına rağmen ve çeşitli müdahalelere ve yasaklamalara karşın, toplantılarına komünist bir gösteri karakteri vermeyi başardı. Gençlerimiz, işçilere, sefaletlerine ve köleliklerine son vermek için tek yolun rüşvetçi ve hain şeflerini kapıya koymak ve komünist devrimin kızıl bayrağı altında toplanıp birleşmek olduğunu gösterdiler. İKG tarafından gizlice bastırılmış bildirileri ve daha başka binlerce broşür dağıttılar. İşçileri Komünist Enternasyonalin kızıl bayrağı altında toplanmaya çağıran ve sosyalizme ihanet etmiş şeflerin maskesini alaşağı eden bu bildiriler, bu şeflerin ihbarı üzerine, hükümet ve emperyalist Müttefikler tarafından kudurmuşçasına takibatlara uğratıldı. Burjuvazi öylesine korkuya kapıldı ki, istanbul'da yayımlanan tüm gazeteler bundan söz etti; özellikle Rus ve Fransız gazeteleri bildiriden ve İKG grubu tarafından hazırlanıp önerilen ve topluluk tarafından oybirliğiyle kabul edilen Karar'dan pasajlar aktararak, Moskova'nın elinin istanbul'a kadar uzandığını ve burjuvazinin güvenliğinin tehlike altında olduğunu ilân ettiler.

TKGB'nin YAYINLARI VE LİTERATÜR DAĞITIMI

Teşkilât, kuruluşundan itibaren, şu sloganları benimsedi: Aydınlanalım ve aydınlatalım; bir araya gelelim ve getirelim... ve teşkilât işlerinde zorunlu çalışma... Teşkilât illegal ve parasal kaynaktan ve araçtan yoksun olduğundan ve komünizm hakkında halka açık konferans verilmesi yasak olduğundan, teşkilâtımız, üyelerini aydınlatmak ve bilinçlendirmek için, yabancı dillerde yazılmış çeşitli yayınlardan geniş ölçüde yararlanmıştır; ancak üyelerinin pek azı bu dilleri bildiğinden ve ayrıca Türkçe kaleme alınmış broşürler pek az olduğundan, teşkilât çalışmasının önemli bir bölümünü çeviriye ayırmak zorunda kalmış ve parasal kaynaklar bunları bastırmak için yeterli olmadığından, bunlar birçok nüsha halinde yazılarak elden ele geçirilmiştir. İKG'nin yardımlarıyla, Lenin'in "KOMÜNİST GENÇLİĞİN ÖDEVİ" başlıklı broşürünün çevirisi, şapirografla gizlice 80 nüsha çoğaltılmış ve birkaç gün içinde işçiler ve öğrenci gençlik arasında dağıtılmıştır, iki-üç gün sonra elde tek bir örnek bile kalmamıştır; işçi ve öğrenci gençlik tarafından öylesine sıcak bir biçimde karşılanmıştır ki, yeniden 80 nüsha çoğaltılmıştır. Kısa süre sonra "Kahrolsun bolşevikler!" başlıklı broşür çevrilerek birçok nüsha çoğaltılmıştır. Teşkilâtımıza mensup gruplar, illegal dergiler yayımlamaya başlamışlardır; bunlar arasında şunları sayabiliriz: ZİNCİRBEND GENÇLİK (30 nüsha), YOLDAŞ (40 nüsha) ve MESLEK HAYATI (teşkilâtımıza yeni katılmış, yarı-bilinçli bir grup tarafından 50 nüsha çıkartılmıştır). Bu periyodik yayınlar şu konulan işlemektedir: 1) Emekçileri ilgilendiren yerel ve millî düzeydeki sorunlar; 2) Yabancı dil bilmeyenlere, önemli dünya olayları ve komünist hareketler, KGE ve TKGB Yürütme Kurulu kararları. Tüm bu illegal yayınlar, teşkilât üyelerine ve henüz teşkilâtlanmamış işçilere ücretsiz olarak dağıtılmıştır.

Teşkilâtımızın okuma ve kendini yetiştirme ihtiyacı, özellikle kitaplar, broşürler ve diğer ülkelerden gönderilen periyodikler ile karşılanıyordu. Bu yayınlar, büyük ölçüde,

Fransızca, Almanca, Türkçe, ingilizce kaleme alınmıştı; bunlar dışında zaman zaman Rumca, Rusça, Ermenice, italyanca ve İspanyolca literatür de alıyorduk. İKG, Bakü'deki Türkiye Komünist Partisi tarafından yayınlanmış 8 broşürden 160 nüsha ve TKP tarafından Moskova'da bastırılmış 2 broşürden 300 nüsha verdi. Bütün bu broşürler, işçilere gizlice ve ücretsiz olarak dağıtıldı. İKG tarafından yayımlanan "Burjuva Demokrasisi" ve "Kapitalizmin İçtimai Nizamı" broşürlerinden yüzlercesi, Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi tarafından yayımlanan (1919-1920) "Kurtuluş" dergisi nüshaları ve Müttefikler sansürü tarafından, komünist eğilimi nedeniyle birkaç ay önce kapatılmış olan "Aydınlık" dergisinin yüzlercesi gençlere satıldı. Ayrıca, Bulgar KP'nin Türkçe yayın organı "Ziya"nın yüz adedi, Selanik'te yayınlanan "Yeni Ziya"nın 15 adedi ve Baku ve Kırım'da yayınlanan "Yeni Dünya" gazetesinin 200-300 adedi, İKG tarafından düzenli olarak sağlandı ve işçilere gizlice ve ücretsiz olarak dağıtıldı. İKG ve teşkilâtımız adına Rusya'dan ve Viyana'dan gelen dergiler arasından, CORRESPONDANCE INTERNATIONALE DE LA JEUNESSE'in (Fransızca ve Almanca) 20 nüshası, ROSTA-VVIEN'in (Fr. ve Alm.) 10 nüshası, JUGEND INTERNATIONALE'in 20 nüshası, CIRCULAIRES'in (Fransızca) 25 nüshası ve Moscou gazetesinin birçok nüshası ücretsiz olarak dağıtıldı. Teşkilât değişik konularda 80 Almanca ve 25 Fransızca kitaba sahiptir.

TEŞKİLÂTLANMA SİSTEMİ VE BUGÜNKÜ DURUMU

İKG gibi, TKGB de illegal bir teşkilâttır ve NÜVE sistemine dayalı olarak teşkilâtlanmıştır. Beş üyeli nüvelere mensup yoldaşlar, birbirlerini tanır, ancak diğer nüvelerin üyelerini tanımaz. Bu nüvelerin faaliyeti, Merkez Komitesi tarafından atanmış bir yoldaş tarafından yönetilir ve her nüve, yine bu yoldaş aracılığıyla BÖLGE REHBERLERİ ile bağlantıya geçer. Nüve rehberleri birbirlerini, aynı bölgede bulunsalar bile, tanımazlar. Bölge rehberleri, GENÇLİK teşkilâtlarını yönetmek üzere, İKG tarafından belirlenmiş yoldaşla ilişkide bulunurlar ve sadece ondan direktif ve malzeme alırlar. Bölge rehberleri birbirlerini tanır. Bugün teşkilâtın 3 bölgeye dağılmış 16 nüvesi ve yaşları 16-21 arasında değişen 80 üyesi vardır. Bu gençler değişik mesleklere sahiptir ve % 65'i işçidir. Bunun dışında, nüve rehberlerinin yönetimi altında, bir eğitim ve deneme döneminden geçen tali nüvelerimiz var; bunlarda 40 üye bulunuyor; sınavlardan ve bu hazırlık döneminden başarıyla geçmelerinden sonra, bu yoldaşlar asıl nüvelere üye olacaklar; daha sonraları, ödevlerini tutku ve yetenekle yerine getirenler, bir nüveye rehberlik etme veya bir nüvenin başına getirilme görevini de alabilir.

Teşkilâtımızın üyeleri, zorunlu çalışmaya tabidir; Birlik, farklı bölgelerde, literatür ve diğer malzemeleri ve broşür, dergi, el ilânı ve bildirileri gizlice basmak üzere bir şapirografın saklandığı 5 depoya sahiptir. Teşkilâtımızın üyeleri işkollarındaki sendikalara girmek ve buralarda komünist fikirleri yaymak zorundadır. Böylece, sendikalarda ve bir sendikadan başka bir şey olmayan Sosyalist Parti'de etkimiz artmaktadır. Üyeleri koyu bir yoksulluk içinde ve kimileri işsiz olan teşkilâtımız, uzun süre aidat talebinde bulunmamıştır; aday üyelerden aidat istememeyi sürdürmektedir. Ancak 4 veya 5 aydır, teşkilâtımız üyelerinden ayda 10 kuruş aidat almaya, son ay da bunu iki katına çıkartmaya karar vermiştir. Bugüne kadar Birliğimiz, aidat olarak 2.710 kuruş toplamıştır; yayın, propaganda ve militanlarının yolculuk giderleri 3.280 kuruş düzeyindedir; İKG tarafından yapılan maddi yardım, 500 kuruşun üzerindedir ve halen 410 kuruşumuz vardır.

istanbul'da binlerce işçi çalıştıran fabrikalar ve kurumlar olmadığından, mevcut fabrikalar en çok 500 işçi istihdam ettiğinden, bu fabrikaların çoğu kapalı olduğundan veya sınırlı üretim yaptığından, gençler özellikle küçük atölyelerde çalıştıklarından ve istanbul'da, Avrupa'nın büyük kentlerinde olduğu gibi, işçi mahalleleri bulunmadığından... bunları bir araya getirmek imkânsızdır. Gençleri harekete kazanmak için, onları bir araya getirmeye gerek duyan teşkilât, gençliğin önemli bir bölümünü mutlaka kendine çekecek olan bir GENÇLER KULÜBÜ kurma acil zorunluluğuyla karşı karşıyadır. Bu kulübün kütüphanesi, emekçilerin bilgilerini artırmaya hizmet edecek değişik kurslar, müzikli akşam toplantıları, spor şenlikleri... emekçilerin hayatı ve güncel sorunlarla ilgili canlı konferanslar, içtimaî hareketlere kayıtsız gençleri bu kulübe çekecek ve böylece bizler bunlar arasından en bilinçlileri davamıza kazanabileceğiz. Ayrıca gençlere pratik mücadele yollarını göstererek rehberlik ve danışmanlık edecek bir AYLIK DERGİ, büyük bir güç ve göz ardı edilemeyecek güvenilir bir propaganda aracı olacaktır... Türkiye işçi gençliğinin komünist literatürden yoksunluğu ve illegal teşkilâtta kendini yetiştirmenin tek aracının literatür olması ve İstanbul'da komünist literatür yayınlamanın olanaksızlığı, bütün bunlar, ciddi bir biçimde dikkate alınmalıdır. Balkan ülkelerinde, büyük Türk azınlıkları vardır; KG Birlikleri, gereksinimlerini ayrı ayrı karşılayamazlar, bu Türk genç proleterleri, çoğu zaman hareketin dışında kalmakta ve rastlantıyla dâhil olanlar da teşkilâtlarda aktif bir rol oynayamamaktadır; bu değişik nedenlerle, LİTERATÜR sorunu sadece bir Türkiye sorunu değildir, aynı zamanda tüm Balkan ülkelerini ilgilendiren çok önemli bir sorundur ve Türkiye komünist gençliği sadece Türkiye genç emekçilerinin değil, ama aynı zamanda Balkanlardaki Türk genç işçilerinin tümünün de manevi yönlendirmesi ve eğitimi görevini üstlenmektedir. Ne yazık ki, içinde bulunduğu güç durum, mali olanakların olmaması ve Müttefikler polisinin acımasızlığı bugüne kadar ona kendi teşkilâtlanmasını genişletme ve Balkanlardaki Türk gençliği karşısındaki ödevini yerine getirme olanağı vermedi.

Türkiye komünist gençliği ve dolayısıyla teşkilâtımız, Türkiye ve Balkanlar gençliğinin ortak çıkarlarını savunacak ve kurtarıcı devrimi gerçekleştirecek Federasyonun kuruluşunu büyük bir coşkuyla karşılamakta ve Balkan Komünist Gençlik Federasyonu'ndan aşağıdaki noktaları dikkate almasını dilemektedir:

1) Teşkilâtımızın gücünü artırması ve faaliyet alanını genişletmesi için rapora ekli BÜTÇE'nin kabul edilmesi.

2) TKGB tarafından kaleme alınmış ve çevrilmiş komünist literatürün Federasyon tarafından Sofya'da bastırılması ve bu yayınların Federasyona dâhil ülkelerde dağıtılması.

3) Her Balkan ülkesindeki hareket ve faaliyetlerin karşılıklı olarak tanıtılması ve ortak hareketler düzenlenmesi.

4) TKGB ile Yunan ve Bulgar Birlikleri arasında düzenli bağlantıların sağlanması ve belirtilen adreslere gönderilerin teslimi.

5) Bir yoldaş tarafından yayınlanan bir çocuk dergisine maddi yardım yapılması ve bu dergisinin Balkanlardaki Türk çocuklarının tümünün dergisi olması için çaba harcanması. İstanbul'da yayımlanan kitap, broşür ve dergilerin tüm Balkan ülkelerinde satışına yardım edilmesi.

6) Diğer ülkelerde yayımlanmış dergi, gazete, kitap ve broşürlerden Türkiye'ye yeterli miktarı ücretsiz olarak gönderme.

Yukarıda belirtilen noktaların dikkate alınacağından emin olan Birliğimiz, Balkanlar ve Türkiye gençliğinin birliğine ve en sıkı işbirliğine ve karşılıklı yardımlaşmasına olanak verecek Balkan Komünist Gençlik Federasyonu'nu selâmlama fırsat ve olanağına sahip olmaktan mutluluk duymaktadır.

En sıcak komünist selâmlarımızla,

(TKGB MÜHRÜ) Fahri imzası[97]

Yaşasın içtimaî devrimin bayrağı 3. Komünist Enternasyonal ve KGE!
Yaşasın dünya devrimi!
Yaşasın kızıl Balkanlar Federasyonu!
Yaşasın kızıl Türkiye!

T.K.G.B. BÜTÇESİ

	ay TL	yıl
Kulüp kirası	60	720
Kulüp sekreteri ve TKGB profesyoneli	70	840
Kulüp kuruluş giderleri		300
İki aylık dergi için (16 sayfa)	50	650
Yayınlanan çocuk dergisine malî yardım	15	180
12 broşürün baskı giderleri	40 her biri	480
Bir militan için	60	720
Teşkilâtın gelişimi için genel giderler		300
		4.190 TL[98]

97. Mühür ve imza, aynı raporun el yazılı nüshasında vardır, *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 250.
98. *TÜST AV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 236-243 [Fransızca].

FAHRİ'nin KEYK'e RAPORU

İstanbul Komünist Grubu'nun Komintern'le doğrudan ilişki kurmak üzere, yetkili temsilci olarak gönderdiği Fahri'nin [Ali Cevdet] 6 Kasım 1921'de hazırladığı rapor, tahlillerinden çok Türkiye'de komünist hareketin temsilinin kim tarafından yapılacağı konusuna getirdiği yaklaşımla ilginçtir. İstanbul Komünist Grubu'nun, daha Almanya'daki Spartakist hareketten itibaren biricik Marksist hareket olduğunu kanıtlamak üzere Fahri [Baytar AH Cevdet] *Kurtuluş* ve *Aydınlık* dergilerinden aktıntılara başvurmaktadır. THİF'ten hiç söz etmeyen bu değerlendirmede, Baku'de Mustafa Suphi önderliğinde oluşmuş TKF'yi de maceracı olarak nitelemekte ve Komünist Enternasyonal'in bu teşkilâtı lağvetmesini sevinçle karşılamaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla Arakk 1921'de Batum ve Baku toplantıları yapılarak TKF Teşkilât Bürosu'nun karar almasından önce daha Kasım başlannda Komintem yönetimi düzeyinde bu karar alınmış ve Fahri'ye bildirilmiş olmak. Aşağıda vereceğimiz Fahri imzah Şubat 1922 tarihli daha uzun bir rapor esas olarak Komintern IV. Dünya Kongresi kitabı için hazırlanmıştır. Rapor tarihlerinden anlaşıldığı kadanyla Fahri Ekim-Kasım 1921 ile Nisan-Mayıs 1922 arasında Moskova'da bulunmuştur.

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesine

Türk devletinin savaş zamanındaki egemenleri, bu arada İttihat ve Terakki, çok önceden hazırlanmış sömürü ve vurgun planlarını hayata geçirmek istiyorlardı. Onlar, dar kapsamlı bir burjuva sınıfını büyük işletmeler yaratabilecek şekilde sun'î olarak yetiştirmek istiyorlardı. Böyle bir sınıfın, elbette ki, vasıflı işçilere ihtiyacı vardı. Bu işçileri yetiştirmek için zamanın Talat Paşa hükümeti imparatorluk fabrikalarından 4.000 işçiyi Almanya, Avusturya ve Macaristan'a gönderdi. Bu genç işçilerin birçoğu Almanya'nın çeşitli şehirlerinde işçi teşkilâtlarına girme ve Batı işçi hareketini tanıma imkânı buldu. Sömürenler ile sömürülenler arasındaki sert uyuşmazlıkları gördü. Burjuvazinin vatanperverlik vaazı verirken, son derece lüks bir hayat sürdüğüne tanık oldu. Binlerce proleter, nice ağabey ve baba kan ağlar, sefalet içinde can verirken, vurguncuların, burjuva hükümet temsilcilerinin para keselerini doldurmaktan başka bir şey düşünmediklerini gördü. İşte bu koşullarda doğrudan işçi halka dayanan ilk sosyalist teşkilât ortaya çıktı. Hükümet tarafından Batıya gönderilen derin devrimci ruha sahip gençler ve hedefin bilincine ulaşan işçiler, Berlin'de Türkiye işçi Çiftçi Sosyalist Partisi'ni kurdular.

Alman Devrimi patlak verdiğinde, partinin üyeleri, başında dünya devriminin kahramanları K. Liebknecht ve R. Luxemburg'un bulunduğu Spartakistlerin saflarında iç savaşlara katıldı. Kimi genç yoldaşlarımız Berlin sokaklarında, barikatlarda, dünya devrimi uğruna can verdi. Parti uluslararası teşkilâtlarına güç vermeyi görev bildi. Bu teşkilâtların üye sayısı günden güne artıyor.

Bu arada Türk Kulübü, başında Ankara'nın bugünkü Maarif Vekili'nin [Hamdullah Suphi Tanrıöver] yer aldığı milliyetçi bir grubun elinde bulunuyordu. Parti, üyeleriyle bu kulübe girdi ve yönetimi ele geçirdi. İşçileri eğitmek ve sınıf bilincini uyandırmak için kulüpte akşamları konferanslar düzenler oldu. Bundan başka, Türk işçilerinin sendikası [Dernek] kuruldu. Ve parti artık Türkçe olarak yayın organı Kurtuluş dergisini çıkarmaya başladı. Partinin o zamanki çalışmalarını onaylamayan içtimaî-patriyot hükümet, Berlin'deki Türk militarizm ve burjuva taraftarlarının yardımıyla kimi aktif üyeleri tutuklattı. Ateşkesten sonra her iki teşkilâtın üyelerinin birçoğu İstanbul'a döndü.

Ülkeye dönen parti ve sendika üyeleri iki teşkilâtı da İstanbul'da legal olarak kurmayı denedi. O dönem hükümetin başında, ingiliz ajanından başka bir şey olmayan ve sultanla birlikte yalnız sosyalistlere karşı değil, aynı zamanda Millî burjuva partilerine karşı da gerici bir rota izleyen Ferit Paşa bulunuyordu.

Asgari Program ve Teşkilât Tüzüğü onay için hükümete sunuldu. Programın dine ve İslâm kanunlarına tamamen ters düştüğü gerekçesiyle, parti kurma talebimiz reddedildi. Oysa o zamanlar istanbul'da bir sosyalist, hem de siyasî teşkilât vardı. Hükümetin ret kararının altındaki asıl sebep, gerçek sosyalistlere faaliyet alanı açmak istememeleri ve kendi "Liberal Partilerinin tesirini korumak istemeleriydi. Burjuva basını, özellikle liberal gazeteler, biz Almanya'dan döner dönmez, daha ayağımızın tozu üzerimizdeyken, bizleri Bolşevik ve Spartakist olarak niteleyen yazılar basarak, İngiliz ve Türk polisinin, onların hafiyelerinin dikkatlerini üzerimize çekti ve takip edilmemizi istedi. Burjuva sosyalist teşkilâtının başkanı olan, Ferit Paşa ajanı, ingiliz emperyalizminin İstanbul ajanı Hilmi, bizlere karşı yöneltilen uğursuz işlerle meşguldü.

Başvuru tekrarlandı, ama ikinci kez reddedildi.

Millî hareketin baskısıyla Ferit Paşa hükümeti düştükten sonra üçüncü denemeye gidildi. Hükümet Meclis-i Mebusan seçimlerinin arifesindeydi. Bu seçim ortamında tam çalışma ve propaganda hürriyeti vaat ediyordu. Parti bundan yararlanıp, işçileri bir seçim toplantısına çağırdı. 24 Ekim 1919'da 2.000 - 3.000 işçiyle çeşitli işçi teşkilâtlarından temsilcilerin katıldığı bu toplantıda işçiler arasından birçok partili ateşli konuşmalar yaparak, işçileri sınıf savaşına çağırdı[99]. Toplantıda kabul edilen bir kararla, yalnız burjuvazinin işine yarayan uygulamadaki iki aşamalı seçim sistemi protesto edildi, eşitliğe dayalı doğrudan, gizli ve nispi temsile dayalı seçim sistemi istendi. Bu toplantı, tam karanlık içinde, esaret zincirlerinde bocalayan bilinçsiz Türk işçi yığınlarının ilk proleter mitingiydi. Burjuva basını toplantı hakkında, esirlerin dile getirdiği güç ve uyanışı üstüne ayrıntılı makaleler yazdı. O zamana kadar işçi sınıfının haklarını duymak bile istemeyen burjuvazi, artık bu sınıf için de Meclis-i Mebusan'ın kapalı kapılarını açmak zorunda kalacağını anlamaya başladı. Bunun sonucu, ittihat ve Terakki taraftarı da olsa, bir işçinin [Numan usta] seçilmesi oldu. Bu toplantı yüzünden Türk Polis Müdürlüğü hükümete parti kurucusu olarak bildirilen parti üyelerini askeri mahkemeye verdi. Henüz legal olmayan parti, istanbul'daki burjuva gazetelerinin seçmen listelerine yoğun bir şekilde katıldı.

Bu seçimlerde parti İstanbul, İzmir, Eskişehir ve Niğde'de birer aday çıkardı. Bizim programımızı kabul eden bir öğretmen de aday oldu. Parti seçimlere yalnız 18 saat kala resmen katılma izni almış, legal bir teşkilât olarak kabul edilmiş olsa ve eünde büyük propaganda imkânı bulunmasa da, adaylarımız iyi sonuçlar elde etti. İstanbul'da bizim partiye 14 oy verildi, Sosyal Demokratlar tek oy alamadı, Türkiye Sosyalist Partisi 7 oy aldı.

İttihat ve Terakki ile Liberal Parti dışında, Sulh ve Selâmet Partisi 21, Millî liberallerle Ahali Partisi birlikte 5 oy kazandı. Eskişehir'deki adayımız [Ethem Nejat], Millî hareketin çok güçlü olduğu bir yerde ve zamanda, oy sayısı bakımından üçüncü sırada yer aldı.

Parti üyelerinin sayısı günden güne artıyor. Rus devrimi yıllarca Türk sömürgenleri ve hükümetinin esaretinde bulunan proleter ve yarı proleter halk tabakalarıyla aydınlar üzerinde büyük tesir gösterdi. Ülkenin en önemli noktalarının işgal edilmiş olmasının baskısı, emperyalizmin Türkiye'yi kapitalizmin tam esaretine alma denemeleri, halk yı-

99. Şehzadebaşı toplantısıyla ilgili bkz. yukarıda s. 57 vd.

ğınlarının devrimcileşmesine yol açtı. Bir süre sonra bir konferans toplanıp partinin taktik sorunlarını görüştü ve yönetim seçildi. Parti bir üyesini ülkenin içtimaî ve iktisadî şartlarını öğrenmek ve propaganda yapmak için Trakya'ya gönderdi.

Parti yüce Marksizm ülkülerini yaymak ve hareketin gerekli önderlerini yetiştirmek için daha Berlin'deyken bir dergi yayınlamaya başlamıştı. Basın organı Kurtuluş'un ilk sayısı Berlin'de çıktı. Hükümet partiyi daha tanımadan önce parti organı İstanbul'da çıktı. Baskı ve kâğıt fiyatları çok yüksekken ve parti hiçbir yerden destek almazken, Kurtuluş gelirleri asgarî geçim sınırına dahi ulaşmamış birkaç yoldaşın yardımıyla çıkıyordu. Böylece derginin Türkçe 5 sayısı İstanbul'da, 1 sayısı Berlin'de çıkmış oldu. Berlin'de kalan yoldaşlar bu arada bir sayı da Almanca olarak çıkarmışlardı.

Parti, bir üyesini, Eskişehir'de seçim kampanyasını yönetmek talimatıyla, Anadolu'ya göndermişti. Bu yoldaş Eskişehir'de bir öğretmenin yardımıyla, çok zor şartlar altında günlük bir gazete çıkardı. Bu yoldaşımız mahkeme önüne çıkarıldı, öğretmen de diğer komünistlerle birlikte tevkif edildi. Böylece işçi gazetesi de çıkamaz oldu.

Böyle siyasî bir gazetenin çıkması çok önemliydi. Çünkü işçi'miz Anadolu'da ilk defa sosyalizm ülkülerini savunup yayıyordu. Gerekli Marksist literatürü temin etmek için, broşür ve kitap tercümesi yapan veya yazan bir şube kurdu. İlk Sosyalizm elyazması baskıdayken, sansür edilip yasaklandı. 3 - 4 ayda parti üyelerinin sayısı 1.000'i aşmıştı.

Parti en önemli görev olarak işçi hareketini sınıf savaşı zeminine oturtmayı görüyordu.

İşçi sınıfını siyasî mücadeleye hazırlamak, bu yığının sınıf bilincini uyandırıp güçlendirmek için, iktisadî teşkilâtı gerekli görüyorduk. Bu teşkilâtta işçiler günlük iktisadî mücadele içinde birleşmeli, yaklaşan siyasî mücadeleye hazırlanmalıydı.

Partinin yönlendirmesinde daha Berlin'de bir işçi sendikası kurulmuş ve kısa bir zamanda üye sayısı 500'e çıkmıştı. Türkiye İşçi Derneği adındaki bu teşkilâtın üyelerinin çoğu, aynı zamanda parti üyesiydi. O zamanlar değişik sanayi kollarından işçiler bu teşkilâtta birleşmiştî, çünkü aynı kolda çalışan işçilerin sayısı çok düşüktü.

Bu teşkilât, yoldaşlar geri döndükten sonra, parti resmen tanınmadan önce, İstanbul'da kurulmuştu. Sendikalar sere serpe gelişti. Üye sayısı gün be gün artıyordu. Sınıf mücadelesi tabanındaki emekçi yığınını devrimci bayrağın altında yalnız onların toplayabileceğini bize çok açık bir şekilde gösterdi. Birkaç ayda bu teşkilâtın, devlet fabrikalarında çalışan işçilerin bir araya geldiği 4 sendikası vardı. Burada düzenli toplantılar yapılıyor, konferanslar veriliyor ve parti yayını üyelere dağıtılıyordu.

Bu partinin bir üyesi Mürettipler Cemiyeti'ne sekreter tayin edildi. Bu yoldaş büyük bir grev düzenledi, günlerce gazeteler çıkarılamadı. Grevden sonra işçi maaşları iki katına çıkarıldı.

Bundan başka, partinin fırıncılar üzerinde büyük tesiri vardı.

Parti her harekete, meselâ İstanbul ve Trakya'da öğretmenlerin grevlerine aktif olarak katılıyordu.

Beyaz terör almış başını yürümüş, İngilizler parti üyelerini daha sıkı takibata almış, 16 Mart 1920'de İstanbul İngilizler tarafından işgal edilmişti. Legal çalışmalar artık imkânsızdı. Parti çalışmalarını durdurmak zorundaydı ve dergi de daha fazla çıkarılamadı. Yönetici üyeler sıkı takibata alındı. Onlar gizlenmek, İstanbul'u terk etmek zorundaydı. Bunu yapmayanlar tutuklandı. Sendikalar da aynı kaderi paylaştı.

Son derece ağırlaşan kriz ve işsizliğin hızla büyümesi, sendikaların önüne büyük zorluklar çıkardı. Meselâ, İstinye'deki kapitalist Fransızların tersanesinde liman işçileri

ve izleyen günler, gazeteler proletaryanın ilk kez böylesine parlak bir biçimde kutladığı bu günü en küçük olaylarına kadar uzun uzun yorumladı. İşi, işçilere açıkça düşman olarak sunulmaya çalışılan komünist hatiplere şiddetle ve kaba bir biçimde saldırma noktasına kadar vardırdılar. Bizim itibarımızı kırmaya dönük bu hedefe ulaşılamadı; zira bizzat işçiler hatiplerini savunmak üzere gazetelere tekzipler gönderdiler, "ileri" gazetesi, bu işçi gönderilerinin bir bölümünü yayınlamak istedi. Böylece İKG, 1 Mayıs 1922'de yüksek teşkilâtçı gücünü ve bu vesileyle kitleleri peşi sıra sürükleme yeteneğini kanıtladı.

13. Sonuç olarak, Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na hatırlatmak isteriz ki, bize ulaştırılması gereken adresleri bugüne kadar bağlantı seksiyonu bize iletmediği için, İKG, Mısır, Mezopotamya, Suriye ve Filistin milliyetçileri ve devrimcileriyle ilişkiye geçemedi. Bu adresleri bekliyor ve en kısa zamanda alacağımızı umuyoruz.

02 Haziran 1922

Genel Sekreter O. Masdar
(İMZA) (MÜHÜR)[137]

Dr. Şefik Hüsnü Sofya'da BKP Kongresi'ne ve ardından Bulgaristan'daki Komünist Türklerin II. Konferansına katılmıştır. Bu Kongre ve Konferans'ta yaptığı konuşmalar *Rabotniçeski Vestnik [III. Komünist Enternasyonal ve Bulgaristan Genel İşçi Sendikaları Birliği Seksiyonu, Kızıl Sendikalar Enternasyonali Seksiyonu Bulgaristan Komünist Partisi (dar sosyalistler) Yayın Organı]* gazetesinde haber olarak yayınlanmıştır. Aşağıda İstanbul Komünist Grubu - TKP adına Dr. Şefik Hüsnü [Masdar] ve Türkiye Komünist Gençler Birliği adına [daha sonra göreceğimiz TKGB belgelerinde gençlik içinde ayrı bir grubun başı olarak anılacak olanj İsmail Hakkı'nın yaptığı konuşmalarla ilgili iki haberi veriyoruz:

Masdar [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaş, Türkiye Komünist Partisi delegesi.

TÜRKİYE'DE POLİTİK DURUM

Türkiye'deki olayların gerçek özü hakkında Bulgaristan'da pek az şey biliniyor. Bu husus şimdiye kadar ülkedeki durum hakkında yalnız millî burjuvazinin dünyaya bilgi vermesiyle izah edilir. Millî burjuvazi de durumu güya Türk halkının çoğunlukla kendisinden yana olduğu ve kendisine karşı bir ses çıkmadığı şeklinde yansıtıyor.

Gerçek şu ki, Müttefiklere ve Yunanistan'a satılmışlar hariç, Türk halkında millî ordunun Küçük Asya'da Müttefik emperyalizmin uşakları tarafından mezbahaya sürülen talihsizlere karşı yürüttüğü büyük savaş konusunda görüş farkı yoktur. Görüş farkları iç politika ve ülkenin kalkınmasıyla ilgili sorunlarda başlıyor. Bu konularda yalnız içtimaî devrim taraftarları ile karşıtları arasında değil, onların içindeki değişik fraksiyonlar arasında da farklar var.

137. *TUST AV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 128-140 [Fransızca].

16 Mart 1920'de istanbul'un İngilizler tarafından tamamıyla işgal edilmesinden sonra Türk halkı, iktidar için kavga eden iki hükümet tarafından yönetiliyor. Ama Ankara hükümeti etrafında yürütülen kavga çok daha ilginç. Asya Türkiyesi'nin işgal altında olmayan bütün bölgeleri, ana amacı emperyalist saldırganlara karşı mücadeleyi iyi bir sonuca ulaştırmak olan, devrimci yoldan kurulmuş hükümet tarafından yönetiliyor. Muhalefete ve mukavemete rağmen oluşturulan bu hükümeti kuranlar, ittihat ve Terakki cemiyetinin temiz kalmış üyeleridir. Bütün idarî makamların başında bu komitenin üyeleri bulunuyor. Bu ittihatçıların birçoğu, savaş sırasında onLarın adına ülkenin kaderini belirleyen ve memleketi uçurumun ucuna getirenlerin politikasını mahkûm etmişlerdi.

ittihatçılara karşı sert muhalefette bulunan ve Mütarekenin ilk aşamasında nasyonal-liberal parti adına bakan koltuklarında bulunanlar da, Kemalist harekete dâhil oldular. Anadolu'daki milliyetçiler arasında bu grup, Müttefiklerle uzlaşmacı anlaşma akımını temsil ediyordu. Eski ittihatçılar (ittihat ve Terakki cemiyeti üyeleri) Türkiye'nin yeni idarecilerini pek gönül rızasıyla izlemiyor, onların davasını sabote ediyor. Birliğin içindeki bu fraksiyon Küçük Asya'da güçlü. Geçmişlerine rağmen onların adamları Millet Meclisine 60 kişiyi sokmayı başardılar, kaldı ki, subaylar arasında da hayli taraflarları var.

Bu bayların Rus devrimine ve komünist harekete karşı tutumları ilginçtir. Silâhlı ayaklanmanın yönetiminin ellerinden kaçmakta olduğunu görerek ve itilâf devletleri karşısında ümitsiz bir şekilde güven yitirdiklerinden emin olarak, kendileri için tek kurtuluş yolunun Kemal'den çok Kemalist olmakta olduğunu gördüler. Kemal'den yana olduklarını ilân ettiler, ama ayni zamanda yenik düşen Türkiye'nin kalkınması ve Avrupa sermayesinin esaretinden kurtulması için komünizmi tavsiye eder oldular.

Bu kurnaz ve vicdansız siyasetçiler, proletarya devrimine yardım niyetleri olmaksızın, iki hedefi amaçlıyorlardı: Bir yandan gerçek komünistlerin ve işçi sınıfının elinden silâhını çekip almak ve öte yandan böylelikle hükümete darbe vurmak. Çünkü onlar Müttefiklere ödün verilmesine nefretle karşı çıkıyor, Rusya ile sıkı birliği destekliyorlardı ki, bu da Batı Avrupa ile anlaşmak için zemin araştıran Kemal'i çok zor durumda bırakıyordu.

Yoldaşlar bu serüvencilerin akıntısına kapılsaydı, Küçük Asya komünist hareketi için gerçek bir tehlike yaratılmış olacaktı. Uygun gördükleri bir anda ihanet etmeleri, Anadolu proleterlerinin elinden büyük çabalarının meyvalarını alıp götürecekti. İyi ki, komünist aktifler bu serüvencilerin hainliğini anlayacak kadar ilerisini görebildi ve işçiler önünde içyüzlerini açığa vurdu. Ayni hususu Sovyet Rusya'da ve Komünist Enternasyonaldekiler de anladı.

Bu bakımdan bizi gelecekte büyük zorluklar bekliyor. Bu adamlar, bu gerçek "komitacılar" hiçbir şey karşısında geri adım atmıyor. Bütün düşmanlarımızı yendiğimiz günden sonra da bunlara karşı daha uzun zaman ve zorlu bir mücadele vereceğiz.

Komünist hareket hakkında fazla ayrıntılı bilgi verilemez, çünkü illegal çalışıyor. Türk yoldaşlar mücadelenin başarısı için hiç bir çabayı esirgemiyor[138].

Bulgaristandaki Komünist Türklerin II. Konferansı

Parti kongresinin yanı sıra Türk Komünistler Partisi aydınlıkçı gruplarının konfe-

138. *Rabotniçeski Vestnik*, 19 Haziran 1922, sayı 287, s. 1. Gazetelerin kopyalarını tedarik eden ve Bulgarcadan çevirileri yapan Rüstem Aziz'e teşekkür ediyoruz.

ransı da yapıldı. Parti kongresinin ve Türk konferansının istanbul'dan gelen değerli konukları, Türkiye Komünist Partisi delegeleri Masdar [Dr. Şefik Hüsnü] yoldaş ile Türkiye Komünist gençLiğinden ismail Hakkı konferansa katıldı ve hazır bulunanlara sıcak komünist selâmlarını ileterek başarılı komünist faaliyet dileklerini sundu.

Delege Masdar yoldaş şöyle dedi:

Türkiye komünistleri ve küçük mülk sahibi köy ve şehir emekçileri sınıf olmanın bilincine varıyor, Türkiye Komünist Partisi'nin devrimci saflarında teşkilâtlanıyor ve proleter görevini, tarihin bütün dünya halklarından emekçi yığınların önüne koyduğu kurtuluşçu devasa proleter görevini onurla yerine getirmek için hazırlanıyor.

Bulgaristan'daki soydaşlarımızın şanlı Bulgaristan Komünist Partisi'nin maharetli ve hünerli yönetiminde teşkilâtlandığını gördüğümüz için yüreklerimiz sevinçle doluyor. Yaşasın Bulgaristan Komünist Partisi! Yaşasın III. Komünist Enternasyonal!

Delege İsmail Hakkı yoldaş coşkulu selâmlarını sunduktan sonra şöyle dedi:

Türkiye'de burjuvazinin din ve gerici gelenekler vasıtasıyla baskı altında tuttuğu işçi gençlik yeni bir hayata uyanıyor. Sermayenin ve emperyalizmin hâkimiyetine karşı emekçi yığınların başlattığı mücadele, kurtuluş devriminin dava yolunda ilk kurban olmaya hazır Türk proleter ve yoksul gençlerini de içine çekiyor.

Yaşasın halklar arasında dostluk! Yaşasın Komünist Gençler Enternasyonali!

Türklerin konferansı her iki nutku da coşkulu alkışlarla ve ayağa kalkıp Kızıl Ordu Marşı'nı Türkçe söyleyerek karşıladı. Konferansı yöneten başkan Hilmi Çakalov yoldaş duygulu bir nutukla, Türkiye emekçi yığınlarının temsilcilerinin sözlerinden duyduğu sevinci ve konferansın şükranlarını dile getirdi. Şöyle dedi:

BKP'nin aydınlıkçı Türk gruplarının temsilcileri olarak bizler ilk defa aramızda Türkiye devrimcilerinin temsilcilerini gördüğümüz için kendimizi çok mutlu sayıyoruz. Her iki ülkenin emekçi yığınları iktisadî ve içtimaî bakımdan neredeyse ayni hayat şartlarında, yaşıyor. Bu sebepten dolayı iki ülkenin proleterleri ve fakirleri arasında komünist aydınlıkçı çalışmalarımız tamamıyla aynı değilse bile, birbirine çok yakın olmalıdır. Ortak çabalarımız bu yönde olmalıdır.

Yaşasın Türkiye Komünist Partisi!

Merkez Komitesi delegesi Enyo Markovski yoldaş konukları şu sözlerle selâmladı:

Bulgaristan'daki Türk yoldaşlarımız kendi burjuvazisiyle bütün köprüleri yıkarak ve bütün zararlı bağları kopararak Komünist Partisinde teşkilâtlanıyor.

Bizler buradan sizlerin en ağır şartlarda Boğazlar diyarında yürüttüğünüz sınıf mücadelesini büyük bir dikkatle izliyoruz. Doğu ve Anadolu emekçi yığınları emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmalıdır. Ama elindeki toprağı ve el koydukları halk zenginliklerini başkaldıran halklardan korumak için yabancı kapitalist ve zenginlerle birleşen kendi millî burjuvazilerine karşı da mücadele etmezlerse, kurtuluşları tam olmayacak. Bu mücadelesinde boyunduruk altındaki halklar yalnız Komünist Enternasyonalden ve Rusya emekçi işçi ve köylülerinin Yüce Federe Cumhuriyeti'nden yardım görüyor.

Konferansı Ermeni konferansı delegesi Vartan Sarkizyan yoldaş da selâmladı. Şöyle dedi:

Harpler dünyadaki bütün halklardan işçi yığınları özkıyımın ateşine sürdü.

Türk ve Ermeni kapitalistler, büyük mülk sahipleri, ingiliz ve Fransız kapitalistlerinin elinde bir araç olarak, Küçük Asya'nın koskoca bölgelerini canice bir gayretle insansız bıraktı. Eğer III. Bolşevik Enternasyonal yardıma koşmasaydı ve bütün halklardan proleter-

ler birlesiniz çağrısıyla kardeş kıyımına son vermeseydi, bütün Küçük Asya bir çöl haline gelecekti.

Yaşasın III Komünist Enternasyonal!

Konferanstakilerin tamamı Enternasyonal marşını Türkçe söylerken, Ermeni ve Türk delegeler sıkıca tokalaştı. Ertesi gün konferansa Yunanistan Komünist Partisi temsilcisi Petsopulos yoldaş geldi ve Balkanlarla Küçük Asya emekçileri arasındaki kardeşlik üzerine coşkulu bir konuşma yaptı. Şumnu milletvekili Hüseyin Hasanov yoldaş kendisine cevap verdi.'[139]

BKP Kongresi'nin yanı sıra Balkanlar Komünist Federasyonu kongresine de katılan Dr. Şefik Hüsnü daha Sofya'dayken Komintern Doğu Seksiyonu'na, yukarıdaki konuşmalar hakkında bilgi verdikten sonra, özellikle iletişimde kullanılacak parola ve uluslararası hareketin yayınlarını edinmek konularında aşağıdaki raporu göndermiştir.

Sofya 16 Haziran 1922

Değerli Yoldaş,

İstanbul'dan üç hafta önce gönderdiğimiz raporda, sizden Enternasyonal ile yazışmaları ve yayınları, Orta Avrupa ve Bulgaristan üzerinden yapmayı talep etmiştik. Ancak kullanacağınız adresi belirtmeyi unutmuştuk.

Mektuplar aşağıdaki adrese gönderilmeli:

Bay Sadi (Keramet için)
Satvet Lütfi'[140] Bürosu
İstanbul Galata
Merkez Rıhtım Han No: 26

Yayınlar için kullanılacak adres ise:

Bay Sadi (Keramet için)
111 Kalafat Meydanı
Galata İstanbul

139. *Rabotniçeski Vestnik*, sayı 28, s. 4.

140. Ali Birinci'nin *Ahmet Bedevi Kuran Jön Türklüğün Tarihçisi* makalesinde şu bilgiler verilmektedir: "Satvet Lütfi [Tozan] (1889-1971), Mercan İdadisi öğrencisi iken Paris'te ikamet edip *Terakki* gazetesini çıkaran Sabahaddin Bey'le yalan münasebette bulunduğu anlaşılıyor. S. Lütfi ve arkadaşlarının Adem-i Merkeziyet ve Teşebbüs-ü Şahsî Cemiyeti'nin İstanbul Şubesi sayılabilecek Cemiyet-i İnkılâbiye'yi kurdukları tarih için A. Bedevi 1320-1321 (1904-1905) senesini vermektedir. Mercan İdadisi'nden mezuniyetten sonra Mülkiye'ye giren kuruculardan Ahmet Hamit (Ongunsu), Namık Zeki (Aral) ve Mustafa Âsim (Kuruya) gibi isimlerin propagandaları neticesinde diğer talebelerden (...) Hukuk'tan Satvet Lütfi (Tozan), Mehmet Vehbi'nin (Sandal) katıldıkları bilinmektedir." Buradan anlaşıldığı kadarıyla Dr. *Şefik Hüsnü, Mehmet Vehbi (Sandal) aracılığıyla tanıdığı Satvet Lütfi ile* dostluğunu, yayınların onun bürosuna gönderilmesi noktasında sürdürmüştür.

İstanbul'a varan yoldaşlar Galata'da 111 Kalafat Meydanı'na gidip Sadi'yi sormalı. Sadi'ye şu soruyu soracaklar: idris nerede? Sadi'nin cevabı: Mısır'a gitti. Gelen yoldaş: Motorumu tamir ettirmek istiyordum. Sadi: Hirondelle model mi? Gelen yoldaş: Hayır Lion model.

Bu konuşmalardan sonra, gelen yoldaşlar mektupları veya yayınları bırakabilir veya komünist teşkilâtın sekreteriyle görüşmek isteyebilir. Sözlü görüşmelerini Sadi ile yapmamalıdırlar. O, bir bağlantı noktasıdır.

Ankara'da Aralov yoldaşa gönderdiğimiz mektuba henüz bir cevap alamadık. Oradaki komünist hareketten haberleri, Küçük Asya'da çalışan yoldaşlarımızdan alıyoruz. Sizden, Aralov'a yazarak İKG ile yazışma yapmasını istemenizi diliyoruz. Ona yukarıda size verdiğimiz adresleri iletebilirsiniz.

Ben Sofya'dayım; Balkan Komünist Federasyonu (BKF) konferansına katılıyorum. Dördüncü Konferansından itibaren teşkilâtımız BKF ile işbirliği içine girecek.

İnanıyoruz ki, Türkiyeli komünistlerin BKF'ye katılması, Yakındoğu'da devrimci harekete büyük bir ivme kazandıracak ve Balkan Ülkeleri ve Türkiye Sosyalist Federatif Cumhuriyeti'nin kurulmasına yardımcı olacaktır.

Yunan delegasyonu ile çok iyi ilişkilere sahibiz ve toplantılarda, yoldaş Petsopulos ile birlikte, her iki milliyetçi burjuvazinin yaptıklarına rağmen iki halkın kardeşliğini ve daha şimdiden kurtuluşunu sağlamış Rus proletaryasının desteğiyle gerçekleştirilebilir Sovyetik bir devrimle emperyalist boyunduruktan kurtarabileceğimiz Türk ve Yunan proleterlerinin dayanışmasını ilân ettik.

Sizden Enternasyonal'in Batılı seksiyonlarına, özellikle de Fransa, İngiltere, İsviçre ve Belçika seksiyonlarına, adresimizi vererek bize gazete ve broşürlerini düzenli olarak göndermelerini istemenizi diliyoruz. Zira l'Humanité, le Bulletin communiste, La voix des paysans, l'International vb. yayınları çok düzensiz biçimde alıyoruz.

Avrupa'dan bu yayınlar doğrudan doğruya aşağıdaki adrese gönderilebilir:

Dr. Şefik Hüsnü
71 Babıâli Caddesi
İstanbul

Komünist selâmlarımla
İKG Genel Sekreteri
BKF Konferans Delegesi
O. Masdar[141]

141. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 150-152 [Fransızca].

DOĞU SEKSİYONU BAŞKANI BRİKE YOLDAŞA RAPOR

Dr. Şefik Hüsnü'nün Sofya'dan döndükten sonra kaleme aldığı aşağıdaki rapor Doğu Seksiyonu başkanı Brike'ye hitaben kaleme aldığı ilk rapor oluyor. Haziran ayında gönderilen rapor kadar geniş kapsamlı bu belgede İKG içindeki gelişmelerin yanı sıra Türkiye Sosyalist Fırkası, Müstakil Sosyalist Fırka, İstanbul Beynelmilel İşçiler İttihadı, Halk İştirakiyun Fırkası, Ermeni sosyalistleri ile ilgili değerlendirmeler, işçi, gençlik ve kadın hareketine ilişkin yaklaşımlar ve genel olarak Balkanlar, özel olarak Yunanistan ile ortak komünist faaliyet perspektifleri üzerine yaklaşımlar dikkat çekmektedir. Böylesine değişik alanları geniş bir bakış açısıyla ele alan raporlara giderek daha az rastlanır olacaktır.

Komintern Doğu Seksiyonu Başkanı Brike yoldaşa.

9/VII-1922

İstanbul Komünist Grubu'nun
RAPORU

Değerli yoldaş.

İlki bu yılın Nisan ayında, diğeri Mayıs başında yazılmış iki mektubunuzu birden aldık. Mektuplarınızdan ana noktalara yanıt vermeden önce şunu belirtmek isterim ki, biz sadece delegemiz Moskova'da bulunduğu sürede raporlar sunmadık, ancak Fahri yoldaşa bu dönem içinde Sizi hem sözlü, hem de yazılı olarak bilgilendirme talimatı vermekle yetindik.

Delege döndükten hemen sonra istanbul Komünist Teşkilâtı'nın önceki birkaç aylık faaliyeti hakkında tarafımızca ayrıntılı bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor Mayıs ayında Enternasyonalin Güney büro görevlisi Hazi yoldaş vasıtasıyla yine tarafımızca gönderilmiştir. Birkaç gün sonra grubumuzun genel sekreteri delege olarak Balkanlar Komünist Federasyonu Konferansı'na katılmak üzere Sofya'ya gitmek zorunda kalmıştır ve Sofya'dan bir mektup halinde ikinci bir raporu ve bizim Balkanlar konferansına sunulan raporumuzun bir suretini Safarov yoldaşa yollamıştır. Bu iki belge Balkanlar konferansından Enternasyonal delegesi Milyutin yoldaşa teslim edilmiştir.

Burada ancak istediğiniz bilgilere yer vermekteyiz:

1) istanbul Komünist Grubu'nun (İKG) bölündüğü ve bununla ilgili olarak biryanda sendikacı gruplarının, diğer yanda Aydınlık grubunun oluştuğu yolundaki haberler tamamen uydurmadır. Böyle bir şey meydana gelmek şöyle dursun, söz konusu bile olmamıştır. Dernek (Birlikler İttihadı) etrafında gruplaşan Türkiye emekçileri ile Aydınlık'ta birleşen aydınlar arasında tam bir uyum vardır. Bu teşkilâtların her ikisi de tamamen İKG Yürütme Komitesine bağlıdır. Konuya değinmiş olduğunuz için burada bu teşkilâtlar üzerinde ayrıntılı bir şekilde duracağız.

a) Bunların ilkine, yani Dernek'e yeni üyeler alınarak sürekli büyüyor. Onun faaliyet alanı, en başta da devlet fabrikaları, şu aşamada gelişmesine elverişli görülmüyor. Bu fabrikalarda tam bir durgunluk ve korkunç bir anarşi hâkim. Bu fabrikalarda bugünkü randıman savaş öncesindekinin ancak altıda biri kadardır. Bütün bu elverişsiz koşullara rağmen, Dernek'teki yoldaşlarımız idarenin suiistimallerine ve işçilerin çektiği sıkıntılara karşı etkili bir kampanya yürüttü. Hatta bundan iki ay önce bütün fabrikalarda grev ilân et-

meyi bile başardı. Zamanında ödenmeyen işçi ücretlerinin hemen ödenmesi ve iş saatinin düzenlenmesi gibi talepler öne çıkarıldı. Grev 4 gün sürdü ve kısmî başarıyla sonuçlandı. Bugün Genel Müdür'ün işleri bir anket komisyonunca denetleniyor ve görevinden alınması için talimatlar bulunuyor. Bu kazanımı işçiler Dernek'in büyük bir başarısı olarak görüyor. Diğer taraftan da Dernek'in gelişmesi için olanaklar açılıyor. Legal bir teşkilât olarak Dernek Türkiye'nin her tarafında istediği kadar şube açma hakkına sahip, istanbul Beynelmilel işçiler ittihadı (iktidar resmen tanımıyor) gibi, Hilmi'nin dağıtılan sosyalist partisinde kurulmuş bulunan değişik işçi teşkilâtları da Dernek ile birleşme olanaklarını tartışıyor. Bu aslında pek zor bir şey değil. Çünkü bütün işlem polis müdürlüğüne ilgili dilekçenin verilmesinden ibaret. Eğer bu yönde ilk adım atılırsa, bunun sonuçları son derece önemli olacak, yani birleşmeye yatkın olmakla birlikte, var olduğu sanılan güçlükler yüzünden bu adımı atmaktan sakınan çok sayıda işçi, bu sürecin hiç o kadar zor olmadığını kısa bir sürede görecek ve Dernek'e girmeye başlayacak. İKG'nin kanısı şu ki, SRİ (Kızıl Sendikalar Enternasyonali) istanbul Beynelmilel işçiler ittihadı'na (İBİİ) Dernek'in şubesini kurma talimatı vermeli. Böylece İBİİ'nin Türkiye emekçiler ailesine katılması ve aslında sıradan bir Rum kulübü olduğu suçlamasından kurtulması sağlanmış olacak. Biz, elbette ki, bu suçlamanın haklı olduğunu iddia etmek niyetinde değiliz. Bizim olmasını istediğimiz ve komünistler birliğinin üyelerince desteklenmesine karşın kimi tepkiler uyandıran dönüşüm, Türkiye işçi yığınları üzerinde çok olumlu bir izlenim yaratacaktır. Bu planın gerçekleşmesi durumunda, doğrudan İKG'nin etkisi altında bulunan teşkilâtlarda birleşmiş bütün İstanbul ve daha sonra bütün Türkiye işçileri arasında propaganda çalışmalarını geliştirme olanağı doğacaktır.

b) Bir önceki raporumuzda belirtildiği gibi, Aydınlık yayın organı devam etmelidir. Temmuz sayısının prova baskısı sansür tarafından hayli kısaltıldı, ama biz kimi yazılar konusunda belirli koşullar dayatmaya çalışan sansürle görüşmeleri henüz bitirmiş değiliz. Sansür derginin son derece bilimsel olması gerektiğini iddia ediyor ve bize sık sık suçlamalar yöneltiyor ki, biz bunları propaganda amacıyla kullanıyoruz. Bütün bunlar bize siyasî dergi için izin vermek istenmemesinden kaynaklanıyor. Sansürün hoşuna gitmeyen yazılar, politika olarak niteleniyor ve onun nefretini üzerine çekiyor. Ama her ne olursa olsun, dergimiz öğrenci gençlik ve öğretmenler üzerinde önemli etki yapıyor. Bu dergi sayesinde bir illegal teşkilâtımıza çok sayıda sempatizan kazandık. Bulgaristan Komünist Partisi'nin parlamento grubundan bir Türk milletvekili bundan bir süre önceki Sofya konferansına katılan delegemize, Bulgaristan'ın kimi vilayetlerini gezdiğini ve bu gezileri sırasında verdiği konferanslarda Aydınlık'ın komünist devrimin gerekliliğine ve bunun Türkiye'de mümkün olduğuna dair yazılarını yorumladığını anlatmış. Genel olarak denebilir ki, Aydınlık dergisi Balkan devletlerindeki [Türk] azınlıklar tarafından ilgiyle okunup yararlanılmaktadır.

2) Burada propagandaya ve emekçilerin savunulmasına adanmış bir günlük gazete çıkarma sorunu belirdi. Böyle bir organın gerekli olduğu ve yararı olacağı konusunda biz zaten çoktandır mutabakat içindeyiz. Bu kanımızın gerekçeleri üzerinde tekrar duracak değiliz. Çünkü son mektubunuzdan anladığımız üzere, Yakın-Doğu Seksiyonu bu konudaki görüşümüzü tamamen paylaşıyor. Ancak, İKG sizlere sorunun pratik yanı hakkında yeterli bilgi verilmediği görüşündedir. Bu yüzden sizlere kimi teknik bilgileri duyuralım. Her şeyden önce siyasî gazete yayınlamak için izin almak gerekir. Müttefiklerin yürürlüğe koyduğu

bir kanun uyarınca, 16 Mart 1920 tarihine kadar çıkan gazetelerin dışında hiç bir yeni gazete yayınlanamaz. Ama var olan gazetelerin sahibi ve adı değişebiliyor. Nitekim Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na yakın Alemdar gazetesi milliyetçilerin eline geçti ve adı Yeni Şark oldu. Söz konusu kanunun bir başka maddesine göre, 3 ay boyunca çıkmayan gazeteler yayın hakkını kaybediyor. Demek oluyor ki, en başta yapılması gereken, bir gazetenin, üstelik yayını durdurulmuş bir gazetenin yayın hakkını satın almak. Oysa şu an böyle bir gazete yok. Geçen yıl ilk kez böyle bir şey önerdiğimizde, Tevhid gazetesini alma olanağını çok uygun bulmuştuk. Parasızlık yüzünden biz bu elverişli imkândan faydalanamadık ve gazeteyi başkaları aldı. Kimi gazetelerle görüştük ve bunlardan biri 2-3 bin Türk liralık banka tahviline yayın hakkını vermeyi kabul etti. Ancak, bizim maddi durumumuz böyle büyük bir para vermemiz için yeterli değil. Kaldı ki, yaptığımız hesaplara göre, gazeteyi çıkarmak, günde 55 Türk lirasına patlayacak. İlk aylarda 500 ile 1000 adet basılacağına göre, günde 10-15 Türk lirası gerekecek. Şöyle ki, ilk zamanlar 1.200-1.500 Türk lirası aylık pasifimiz olacak. Eğer Komintern bize ciddi bir destek sağlayacak olursa, bu rakamlardan hareket etmesi gerekecek ve bunun yanı sıra, gazeteyi satın almak için kredi sağlaması ve ayrıca en az 6 ay gazeteyi ayakta tutmak için gerekli parayı temin etmesi gerekecek. Bu dönemde biz baskıyı 3-4 bin adede çıkarmayı düşünüyoruz ki, bu baskıyla gazete artık kendini idare edebilecektir.

Bu arada yazışmalarla vakit yitirmek istemeyen İKG, gazeteyi kendi gücüyle çıkarmayı kararlaştırdı ve yoldaşlardan birini zemin yoklaması yapmak ve bir gazete ile süresi sona erdiğinde uygun bir fiyatla mülkiyet hakkını satma koşuluyla 200-300 Türk lirasına gazeteyi 2-3 aylığına kiralamasını öngören bir geçici anlaşma imzalamakla görevlendirdi. Eğer bu gerçekleşirse biz gazeteyi hiç olmazsa 1,5 ay kendi kaynaklarımızla ayakta tutabiliriz. Ama birden gazeteyi durdurmak gibi kötü bir duruma düşmememiz için Enternasyonal'in bu süre öncesinde ilgili parayı sağlaması gerekecektir.

3) İKG özellikle tramvay, elektrik santralleri ve elektrikli aletler fabrikalarında çalışan işçilere, Türkiye Sosyalist Partisi'nin dağılmasında çıkarı olan unsurlara hitap eden propaganda amacıyla gizlice iki bildiri yayınladı. Böylece biz Hilmi'nin bu eski taraftarlarını önemli ölçüde etkiledik. Tramvay emekçilerinin içtimaî hain efebaşlarını kovmalarını, İKG'nin bildiri ve ajitasyonuna borçlu olduğunu söyleyebiliriz.

Bundan başka biz gençlik gruplarımıza illegal Zincirbend Gençlik dergilerinin 3-cü ve 4-cü sayılarını basmaları için yardım ettik. Bu derginin birkaç sayısını sizlere göndereceğiz. Bunun yanı sıra biz İKG'de Türkçeye tercüme edilip önceden az sayıda şapirografta bastırdığımız Lenin'in Gençliğin Rolü broşüründen gizlice 5.000 adet basmaya yetecek parayı da bulduk.

Komintern'in Genişletilmiş Yürütme Komitesi kararından yararlanan Sofya'daki delegemiz Türk işçilerinin Gücü başlıklı gizli broşürümüzün müsveddesini BKP'ye vermiş. Hâlihazırda, Türk Komünistlerinin Geçmişe ve Geleceğe Bakışı başlığı altında başka bir broşür baskıya hazırlanıyor. İstanbul'da olduğu gibi, Sofya'da da gizli broşür yayınlamaya devam edeceğiz. Ama elimizde illegal yayınlarımızı basabileceğimiz gizli bir matbaa olmasının çok daha iyi olacağına inanıyoruz. Batum'da ya da başka bir yerde böyle bir matbaa kurmanın Türkiye'ye fazla bir faydası olmayacağı kanısındayız.

4) İKG'nin elinde İBİ hakkında yeterli bilgi vardır ve bu konuda Enternasyonal'e

gerekli bilgiyi verebilir. Özellikle, burada bölünmenin söz konusu olamayacağında ısrar etmeliyiz. Olsa olsa, yalnız belirli kişiler arasında bir rekabetten bahsedilebilir. Maalesef bu, teşkilâtlanma çalışmalarına ayrılması gereken zamanın boş yere sarf edilmesine yol açan, tamamen yararsız ve sonsuz tartışmalar yarattı. Yakın-Doğu Seksiyonu, rekabet yapan iki kişinin Maksimos ile Roland olduğunu, her ikisinin de İKG'ye yakın konumda bulunduğunu ve böylelikle İKG'nin bu kavgada bir tür hakemlik yaptığını her halde biliyordur. Bundan daha birkaç hafta öncesine kadar Maksimos, Zahariadis'in ve birkaç önde gelen yoldaşın yardımıyla bu teşkilâtı yönetmekteydi. Zamanında o SRİ (Kızıl Sendikalar Enternasyonali) kongresi delegesi sıfatıyla Moskova'da bulunmuş olan ve Moskova dönüşü İngiliz polisince tutuklanan Trayçev yoldaş vasıtasıyla Bulgar partisiyle düzenli temas içinde olmuştur. Maksimos da, Trayçev tutuklanırken onunla birlikte olması gibi basit bir sebeple yakalanmıştı. Ne yazık ki, tutuklandığı sırada Maksimos'un üzerinde onun Moskova ile ilişkisi olduğunu gösteren belgeler varmış. Sorgulamasında başkaca bir suçu olduğu kanıtlanamadığı için 70 günlük ilk tutuklamadan sonra serbest bırakılmış. Trayçev'e gelince, yabancı uyruklu olduğu için İstanbul'dan sürülmüş. Serbest bırakıldıktan sonra Maksimos, sağduyunun etkisiyle, İBİ içinde komünizme ilişkin aktifliğini öncekine oranla daha da düşürdü. Roland'ın muhalif grubunun provokasyon niteliğindeki çıkışları karşısında Maksimos her şeyden önce birlik teşkilâtı olarak kalması koşuluyla İttihad'ın [BİI] tam özerklik sloganını yükseLtmek zorunda kalmış, ama İKG'nin edindiği bilgiye göre, bir toplantıda İttihad'a dünya işçileri enternasyonali örneğindeki gibi merkezileşmiş olması gerektiğini ve teşkilâta, komünizm bile olsa, politika sokulmasına yönelik her denemeye karşı savaşacağını söylemiştir. Onun bu sözleri önceki taktiğiyle tamamen çelişiyor. Moskova'ya hareket etmeden önce[142] o İttihad'ı, Komintern'in 21 koşulunu kabul etmek ve her üyeyi altına imza atmak zorunda bırakmıştır. Görüşlerindeki bu değişiklikle ilgili açıklama yapması istendiğinde, bunu reddetmiştir. Bu sayede muhalefet yeterli bilgi sahibi olmayan yoldaşlar önünde onun itibarını kolayca düşürebilmiştir. Bizimle yaptığı şahsi konuşmalarda o, amacının eninde sonunda propaganda olduğunu, ancak bunu illegal olarak, İttihad salonları ve toplantıları dışında yürütmek gerektiğini söylemiştir. İttihad profesyonel teşkilâtçılık çalışmalarını yürütebilmek için legal bir teşkilât olarak kalmalıdır. Roland'a ve onun hiç de yeterince ciddi, güvenilir ve yetenekli saymadığımız yandaşlarına gelince, onlar her şeye karşın ve her ne pahasına olursa olsun komünizme varmayı amaçlıyor ve bu amaç uğrunda her aracı kullanıyor, hiç bir risk karşısında duraklamıyor. Biz Roland'a pek güvenmediğimiz gibi, bu gruba da gizli bağlantılarımızı bildirmiyoruz. Son zamanlarda Maksimos yoldaş kendisine karşı öyle bir güvensizlik havasıyla çevrilmişti ki, genel sekreterlik görevinden istifa etmek zorunda kaldı ve onun yerine Karamveris yoldaş geçti. O, dürüst bir işçi. Bundan on gün önce Maksimos yoldaşa karşı kampanya öyle boyutlar almıştı ki, İBİI'den ve *Neos Antropos* (Yeni insan) gazetesinden tamamen ayrıldı. Trayçev'in daveti üzerine o Bulgaristan'a gidiyor ve uzun süre orada kalacak.

Şöyle ki, Maksimos İttihad'dan ayrıldı ve iş bölünmeye varmadı.

İttihad'ın merkezinde halen yaklaşık seksen kişi bulunuyor. Bu teşkilât inşaat işçileri sendikalarında ağırlıklı etkiye sahip ve şu günlerde birkaç yüz liman işçisini sendika

142. Maksimos, Komintern III. Dünya Kongresi'ne BİI delegesi olarak katılmıştır; 21 koşulun kabulü de bunun için gerekmiştir.

teşkilâtında birleştirmeyi başardı, ittihad'ın şimdiki yönetimi, İKG ile Maksimos kadar sıkı ilişki içinde çalışıyor. Yeterli parası olmadığı için onlar iki hafta önce *NeosAntropos* gazetelerinin yayınını durdurmak zorunda kaldı. İKG onlara gazetenin Türkçe basılmasını önerdi, ama onlar kesin bir yanıt vermedi, ittihad ayda 70-80 lira kirayla Galata'da yeni bir mekân tuttu. Roland yoldaşa gelince, o her yerde ağırlıklı rol oynamaya çalışıyor. Bu, elbette ki, davaya bir yarar sağlamıyor. Rusya'ya gitmek gibi sağduyudan yoksun bir fikirle yaşıyor ve ayrıca illegal teşkilâtlarımız için tehlikeli olabilecek durumda. Bizim ona pek güvenimiz yok ve kendisine sorumlu bir işte güvenmenin tehlikeli olacağını düşünüyoruz.

5) IBİ üyelerinin çoğunluğunu sanayi veya fabrika işçileri değil, ücretli işçi çalıştırmayan dükkân sahibi zanaatçılar oluşturuyor. Bunların yanı sıra, bir miktar yarı aydın kişiler var. ittihad'ın Türk yığınlar arasında hiç bir etkisi yok. Saflarında az sayıda Türk asıllı inşaat işçisi ve tesviyeci var.

Dernek'e katma planımızı gerçekleştirebilirsek, Türk asıllı üye kazanmada da başarılı olabiliriz. Şu an İngilizler tarafından bir baskı hissedilmiyor. Biz bu teşkilâtın gelişmesini ilgi ve sempatiyle izliyor, ama aynı zamanda bu teşkilât içinde ortaya çıkan anarko-sendikalist akımlara karşı güvensizlik besliyor ve yoldaşlarımız vasıtasıyla bu akımlara karşı savaşmaya çalışıyoruz.

6) Daha önceki raporumuzda sizlere Hilmi'nin düşüşünü ve son tramvaycılar grevine kadar Hilmi ile birlikte çalışan [Rasim] Şakir adında biriyle değiştirilmesini yazmıştık. Yeni başkanın öncekinden hiç bir farkı yok. Belirli bir öğrenim görmesine karşın o hâlâ Hilmi ile birlikteliğinden kaynaklanan kimi kusurlarından kurtulamamış. Grup, emekçilere yönelttiği bütün bildiri ve sloganlarında ayrı ayrı gruplara bölünmemek için çaba göstermeyi, kendi teşkilatlarıyla birlikte serüvenci elebaşlarının etkisinden kurtulmaya çalışmayı, bütün dikkatlerini daha iyi teşkilâtlanma üzerinde odaklamayı ve yönetici görevlere bizzat işçilerin gelmesini tavsiye etmiştir. Bu propaganda istenen sonucu verdi. En başta Şakir'i idare kuruluna uymaya zorladılar. Ama o ingiliz ve italyan polisiyle ilişkilerini kesmedi ki, biz yoldaşları bu konuda devamlı uyarıyorduk.

Bundan bir ay önce Hilmi her fitneye başvurarak, kendi deyimiyle, partisine resmen iade edilmeyi başardı, içişleri Bakanı'nın buyruğu ile Hilmi parti başkanlığına iade edildi ve polis refakatinde görevinin başına geçmeye geldi. Bu serüvencinin gelmesiyle oradaki iki bine yakın işçi toplantıyı terk etti ve devletin müdahalesine karşı ve kendilerine dayatılmak istenen kişiye karşı büyük bir miting düzenledi. Biz bu işçilerden Dernek'in bir şubesini oluşturmayı denedik, ama Şakir'in ajanları, ne yazık ki, onları peşlerinden sürüklemeyi ve Müstakil Sosyalist Parti adında bir parti kurmayı başardı. Azınlık bizim etkimizdeydi ve biz bu azınlığın söz konusu partiye girmesini önledik. Bu, özellikle Beşiktaş şubesi için geçerlidir. Bütün tramvay ve elektrik işçilerini aynı teşkilât içinde tutmayı artık uygun görmeyen İKG sempatizanlarına Müstakil Partide kalmayı ve Şakir'in etkisini kırmayı önerdi. Bunun sonuçları gecikmedi, idare heyeti seçimlerinde başkanlık görevine işçi Nuri seçildi. TSP halen Hilmi'nin başkanlığında birkaç düzinelik üye sayısıyla sırf itibarî bir varlığa sahip. Parti Türkiye işçilerinin yaşamında artık hiç rol oynamıyor. Üyelerinin neredeyse tamamı Müstakil Partide bulunuyor. Eğer bu partideki etkimiz artarsa, onu Dernek'in bir seksiyonuna dönüştürmeye çalışacağız.

7) [sosyal] Demokrat Parti üzerinde uzun uzadıya duracak değiliz. Çünkü bu parti

varlığına çoktan son vermiştir. Onun tek temsilcisi, kurucusu Doktor Hasan Rıza'dır. Artık şu ya da bu ölçüde beyni yumuşamış 70 yaşındaki bu ihtiyar, durmadan Vilsoncu demokrasi ilkelerinde ayak diriyor. Bu partinin Makedonya ve Trakya ile ilişkileri olduğu, efsanedir. Bu partinin legal durumundan yararlanmak isteyen birkaç komünist yoldaş birkaç ay önce üye olmuş, ama orada kalmanın faydasızlığını anlayarak, terk etmişlerdir.

8) Ermenistan SosyaLDemokrat Partisi komünizme doğru bir yakınlaşma yaşamaktadır. Bu partinin istanbul'da çıkan yayın organı bu yılın Mayıs ayından itibaren tamamen komünistçe konuşmaya başladı. Bu gazeteyi çıkaran Yerguir soyadıyla bilinen kişi güvenilir bir komünisttir ve İKG'nin verdiği bütün yazı ve bildirileri yayınlamaktadır. Yerguir'in matbaası Ermeniler arasında dağıtılmak üzere Lenin'in Gençliğin Rolü broşürünün Ermenice tercümesini bizim hesabımıza basmaktadır. Bu amaçla İKG kimi genç komünistlere Ermeni Sosyal Demokrasi Kulübü ile temas kurma olanağı sağlamıştır. Bu yoldaşların anlattığına göre, partinin 200'ü komünist olmak üzere, bin kadar üyesi vardır. İKG'de genellikle uygulandığı gibi, biz onları gizli hücrelerde teşkilâtlandırmaya başladık.

9) Delegemiz Sofya'da bulunduğu sırada Yunanistan Komünist Partisi ile ilişkilerimizi önemli ölçüde güçlendirme olanağı elde ettik. Bu partinin delegesi bizim delegemizle sık sık uzunca görüşmeler yapmıştır. Her konuda mutabakata varılmıştır. Biz Selanik'te Türkçe çıkan komünist Yeni Ziya gazetesi ile işbirliği yapmayı kabul ettik. Güvenli adresler temin ederek bu gazetenin daimi muhabirleri olacağız. Delegemizin Yunan-Türk savaşıyla ilgili açıklamalarına gelince, Rebotniçeski Vestnik'te [işçi Gazetesi] okumuşsunuzdur. Bu raporda biz bu konuya ayrıntılı bir şekilde değinemeyiz. Kaldı ki, delegemiz Sofya'da kalabalık bir uluslararası mitingde konuşmuş ve adı geçen gazetede siyasî durum hakkında iki yazısı yayınlanmıştır'[143]. Rabotniçeski Vestnik'in bu yılki 6-20 (belki 30-ç.n.) Haziran tarihleri arasındaki sayılarına, lütfen dikkat ediniz.

10) Ankara'daki yoldaşlarla ve Halk iştirakiyun Fırkası ile ilişkilerimize gelince, bu konuda yapılacak daha birçok şey vardır. Milliyetçi hükümet yazışmalarımıza sık sık el koymaktadır. Kurye vasıtasıyla yapılan haberleşmeye gelince, yok denecek kadar azdır. Aralov yoldaş haberleşme işinde bize kolaylık sağlamalıydı. Bu konuda kendisine iki mektup ilettik, ama henüz bir cevap alamadık. Şahsî kaynaklardan edindiğimiz bilgiye göre, henüz tek tek kişilere dönük tehdit şeklinde olsa da, Halk iştirakiyun Fırkası'na karşı baskılar başlamaktadır. Yeni Hayat'ı çıkaran Nâzım'a karşı Mustafa Kemal Büyük Millet Meclisinde bu eski komünistin daha ertesi gün Halk iştirakiyun Fırkası'ndan çıkmasına yol açabilecek sözler söylemiştir. Yeni Hayat'ın 11-ci sayısına kadarkileri aldık. Bu yayının bugün hiç bir bilimsel değeri yoktur. Yazılar genellikle yeterli titizlikle seçilmemiş tercümelerden ibarettir.

11) Genç yoldaşlarımız Balkan Gençlik Federasyonu oluşturma konusundaki konferansa bizim grubun kontrolünde bir delege göndermiştir. İKG'deki gençlik hücresinin üyeleri, cahilliğe karşı yoğun bir kampanya yürütecekleri legal bir işçi gençlik teşkilâtı yaratmakla meşguldür. Diğer taraftan, İKG'deki aydın gençler grubu meslek öğrencileri ve spor konusunda bir gazete çıkarmak üzere izin almaya çalışmaktadır. İKG bu çabaları elden geldiğince desteklemektedir.

143. Bu yazıları yukarıda verdik.

12) Moskova'dan gönderilen yoldaş[144] bir aya yakın bir zamandır burada bulunmaktadır. Kendisini daha yakından tanıyabilmek için bir süre partide tuttuk, ama şimdi ona geçimini sağlaması için bir iş bulduk ve o artık şu günlerde aktif faaliyete geçebilecektir. Bu yoldaşa bir komünist hücre kurma görevi verdik ve yakında yeteneklerini sınayabileceğiz. Maalesef Türkçeyi ancak konuşabiliyor ve bu propaganda bakımından uzun bir süre önemli zorluklar yaratacaktır. Genellikle dilimizi ve geleneklerimizi çok iyi bilmeyen yoldaşlar propagandanın bizdeki gibi illegal yürütüldüğü bir ülkede yeterince yararlı olamazlar.

13) Kadınlar arasındaki çalışmalarımız çok ağır gitmektedir. Varlıklı burjuva çevrelerinden kadınlar o kadar milliyetçi önyargı sahibi olmuşlardır ki, bizim propagandamıza hiç açık değildirler. Proleter kadınlara gelince, o kadar cahildirler ki, yalnız etkileyici sözle etkilenebiliyorlar. Onlara fikirlerimizi basın vasıtasıyla aşılamaktan vazgeçmemiz gerekiyor. Bunlara karşı belirli bir başarı sağlayabildik. Talebe kızlar arasında gerekli literatürün dağıtılmasında işimizi kolaylaştıran birkaç öğretmen kadını bizden yana kazanabildik. Gazete çıkarma olanağı bulduğumuzda, birkaç sütunu kadın sorunlarına ayıracağız.

Bir sonraki raporda Türkiye'nin ve İttihat ve Terakki'nin genel durumunu anlatacağız.

Komünist selamlarımı sunarım

İKG adına
Genel Sekreter 0. Masdar[145]

Bu raporun hemen ardından Dr. Şefik Hüsnü TSF ve Bİİ içindeki yeni gelişmelere gecikmeksizin işaret etmek istediği aşağıdaki raporu göndermiştir.

istanbul 27 Temmuz 1922

Değerli Yoldaş,

Size mektup göndermek için iyi bir vesile doğduğundan, istanbul Komünist Grubu'nun size yirmi gün kadar önce göndermiş olduğu 19 sayfalık uzun rapordan kimi noktalara işaret etmek üzere aceleyle bu birkaç satırı yazıyorum.

1. Bu raporda Türkiye Sosyalist Partisi'nin tümüyle dağılmasını ve Beynelmilel İşçiler ittihadı'ndaki iç tartışmaları açıklamıştık. İKG militanlarının tüm teşkilâtlardan emekçiler arasında yürüttükleri sistemli bir ajitasyon neticesinde, zemin iyi hazırlanmış olduğundan, 15 Temmuzda Türkiye İşçi Derneği (bizim sendikal teşkilâtımız) aracılığıyla tüm teşkilâtları tek bir teşkilât oluşturmak üzere bir konferansa davet eden bir çağrı çıkardık. Kitlelerin baskısı sayesinde, Türkiye Müstakil Sosyalist Partisi, Beynelmilel İttihat, Ermeni Sosyal Demokrat Partisi, inşaat İşçileri Sendikası, Uluslararası Denizciler Derneği, Mürettipler Federasyonu bu öneriye katıldıklarını bildirdiler ve Konferans 21 Temmuzda Türkiye işçi Derneği lokalinde açıldı. Aslında yoldaşlarımız olan Dernek militanları, Konferans çalışmalarını yönettiler. Her teşkilâtın kuruluşuna ve faaliyetlerine ilişkin rapor sun-

144. Kastedilen aşağıda raporlarını göreceğimiz Tatar asıllı Komintern temsilcisi Kalakov'dur.
145. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 155-167 iRusça].

masından sonra, biz, ülkemizin iktisadî ve siyasî durumu hakkında ayrıntılı bir rapor sunduk, ardından da Türkiye işçi sınıfının mevcut durumu ve sağlam bir organizmaya dayalı bir tek cephe oluşturmanın zorunluluğu hakkında bir karar önerisinde bulunduk. 25 ve 26 Temmuz günlü oturumlarda, uzun tartışmalardan sonra, bir tür konfederasyonun tüzük taslağının incelenerek önerilmesi için tüm teşkilâtların temsil edileceği bir komisyonu görevlendirme önerimiz, ufak tefek değişikliklerle kabul edildi. Bu komisyon 29 Temmuz'dan itibaren çalışmaya başlayacaktır. İhtiyaçlara tam olarak denk düşen Dernek tüzüğünü Komisyona kabul ettirmeye çalışacağız.

2. Diğer taraftan, özel olarak siyasetle daha fazla uğraşan teşkilâtlardan birine mevcut bir yasal parti (niyetimiz Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi idi) etrafında çabalarımızı birleştirmenin doğru olup olmadığı sorununu tartışacağımız bir siyasî konferansın toplanması niyetimizi hissettirdik. Böylece bu parti, gelecekteki komünistlerin yetişeceği bir fidanlık olacak ve koşullar elverir elvermez de, bu parti bir komünist partisine dönüşecekti. Elbette İKG'nun gizli nüve grupları, faaliyetlerini parti dışında sürdürmeye devam edecekti. Bu siyasî konferans önümüzdeki haftaya ertelendi.

3. Gazete sorununda, henüz hiçbir olumlu sonuca varamadık. Beynelmilel işçiler ittihadı ile her türlü bağını kopartan Maksimos, resmen şahsi mülkiyetinde olan *Neos Anthropos'un* imtiyazını bize devretmeye hazır gibi gözüküyor. Bu vaatlere çok umut bağladık. Başka yollar da arıyoruz. Bu konudaki projelerimiz, önceki raporumuzda olduğu gibi kalıyor. Talebimize olumlu cevabınız, görevimizi büyük ölçüde kolaylaştıracaktır.

4. Aydınlık'ın 7. sayısı bu ay içinde yayımlandı. İçeriği zengin ve düşündürücü ve çok iyi bir etki yarattı. 8. sayı hazırlanıyor. 15 güne kadar satışa sunulacak. Bu mektupla birlikte size son sayıdan 10 adet, yayımlanmış birkaç broşür, 1 Mayıs gösterilerini yansıtan istanbul gazetelerinden örnekler ve İKG temsilcisinin Balkan Komünist federasyonu Konferansı'ndaki faaliyetinin ayrıntılarına ilişkin bilgi bulacağınız Bulgar gazeteleri gönderiyoruz.

Komünist Selamlarımızla,

İKG Genel Sekreteri
O. Masdar (İMZA)"[146]

146. *TÜSTAV/Komintern Arşivi Döküm 1, CD* No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 168-171 [Fransızca].

III. BİRLEŞİK İŞÇİ TEŞKİLÂTI GİRİŞİMİ VE KOMİNTERN IV. DÜNYA KONGRESİNE DOĞRU

Ağustos başında Komintern'in 1922 yılı Kasım'ında toplanacak olan IV. Kongresi ile ilgili çağrı İKG'ye, daha önce Moskova'ya görevli olarak gönderilmiş olan Fahri [Baytar Cevdet] adına gönderilmiştir.

DEĞERLİ FAHRİ YOLDAŞ!

Komintern Yürütme Komitesi'nin genişletilmiş oturumunda III. Komünist Enternasyonalin IV-cü Kongresi'nin bu yılın 7 Kasım'ında yapılması kararlaştırıldı. Partinize kongrede tam oy hakkına sahip bir delegelik yer ayrıldı. Teşkilâtınız, delegeyi hesap dökümü yapılacak dönemdeki faaliyetleriniz hakkında gerekli belgelerle ve kongreye sunulacak raporları hazırlayıp düzenlemek için gerekli tüm materyallerle donatıp Kongre'ye zamanında gönderilmesini temin etmelidir.

Sizden (daha önceki mektupta[147] rica ettiklerimiz dışında) önceden (yani kongreden önce) aşağıda sıralanan konularda raporlar göndermenizi bekleriz:

1) İstanbul'da işçi sorunu ve sendika hareketi;
2) İstanbul'da iktisadî durum;
3) Müttefik Devletlerce işgali dolayısıyla İstanbul'un durumu;
4) Millî sorun;
5) Kadın sorunu;
6) Siyasî gruplar (burjuva, milliyetçi, sosyalist ve komünist);
7) Gençlik hareketi.

Bütün bu raporlarda olaylara ve istatistik verilere özellikle dikkat etmenizi rica ediyoruz. Kongrede Doğu sorununa özel bir önem verileceği için, materyallerin zamanında hazırlanıp gönderilmesi çok önemlidir.

Teşkilâtınızın faaliyetlerini yansıtan broşür, bildiri, çağrı, komünist gazete ve dergiler, basılan komünist literatür, yapılan kongre, işçi toplantısı, miting ve gösterilerden fotoğraflar, işçi ve köylü kadın ve erkeklerin günlük yaşantılarını yansıtan tablolar vb. materyallere gelince, bunlar gecikmeden toplanıp bir an önce gönderilmelidir.

Komintern Yürütme Komitesi, bu teknik materyalleri, IV. Kongre dolayısıyla hazırlanmakta olan ve Komintern'in bütün seksiyonlarının çalışmaları hakkında benzer materyallerin gösterileceği sergi için kullanacaktır. Teşkilâtınız Marksist propaganda literatürüne özel önem verdiğinden, bunların sergide yer alması, Komintern Yürütme Komitesi açısından özellikle önem taşıyacaktır.

Bütün rapor ve materyallerin en geç 30 Eylül tarihine kadar Moskova'ya gönderilmesini rica ediyoruz.

Eğer kongreye tam oy hakkına sahip delegenin dışında istişari oy hakkı olan bir delege göndermek mümkün olursa, dileğimiz, bir kadın delegenin de görevle gönderilmesidir.

Biz sizlerden şimdiye kadar ne bir mektup ne bir bilgi aldık ve İstanbul'daki durum hakkında tamamen bilgisiz kalmaya devam ediyoruz. Teşkilâtınızın faaliyeti hakkında sıkça

147. THİF MK'ne gönderilen 20.07.22 tarih ve Kasparova imzalı mektup önemli farklar göstermektedir. Bu mektubun çevirisi için bkz. *THİF (1920-1923)*, s. 248-249.

bilgi iletmenizi ve bu yılın 15 Nisanı'ndaki mektupta belirttiğimiz sorulara ayrıntılı yanıt vermenizi rica ediyoruz.

01/08/1922 Komünist selamlarımı sunarım

KEYK Doğu Sektörü Başkanı: imza /V. Kasparova/

N.B. işbu mektup yazıldıktan sonra, grubunuzun genel sekreterinin imzasıyla, biri Safarov yoldaşa ve diğeri Brike yoldaşa olmak üzere, Komintern Yürütme Komitesi adına iki rapor aldık. Yanıt mektubu, raporlarda ortaya konulan kimi sorunlara açıklık getirilir getirilmez, en yakın zamanda yazılacaktır.

imza /V. Kasparova/ 01/08/1922[148]

. . .

İSTANBUL'DAKİ SOSYALİST İŞÇİ TEŞKİLÂTLARININ DURUMU

Bir dönem TSF'de, ardından o sıralar da faaliyet göstermeye devam ettiği Bİİ'de gördüğümüz Vanlı Kâzım'm hazırladığı ve o dönemde Komintern temsilcisi olarak İstanbul'da bulunan Kalakov tarafmdan Rusça'ya çevrilen aşağıdaki rapor da, yukarıdaki mektuptan da anlaşılacağı üzere, muhtemelen Komintern IV. Kongresi için hazırlanmıştır. Raporda İstanbul'daki işçi-komünist teşkilâtlar değerlendirilmiş ve yukanda Dr. Şefik Hüsnü'nün büyük önem verdiği ortak teşkilâtlanma konferansmda kurulan komitenin bileşimi de verilmiştir. *Aydınlık'm* 8 sayısında yer alan haberde komisyonun her teşkilâttan birer üyeden oluştuğu belirtilmekteyse de Dr. Şefik Hüsnü'nün 29 Ağustos tarihinde kaleme aldığı raporda, iki temsilciden bahsedilmekte, ancak komitenin çalışmasının, Vank Kâzım'm üye olduğundan söz etmediği Bİİ adına çakşmalara katılan Roland'm engellemeleri yüzünden verimli olmadığına işaret edilmektedir. Aynı belgenin bir diğer nüshasının altındaki tarih 9/IX/22 ve imzalar ise şöyledir:

Faruk Asri (Beynelmilel İşçiler İttihadı üyesi)
Tasdik ederim MEHMETARUZOV
Aslından çevrilmiştir Kırım Liman Bürosu Destekçisi
MKD ve PT /ZABELEV/
Çevrilen askna uygundur Kınm Liman Bürosu Başkanı
MKD ve PT /KOROBTSOV/

İSTANBUL'DAKİ SOSYALİST VE İŞÇİ TEŞKİLÂTLARININ DURUMU

Türkiye Sosyalist Fırkası

Bu parti 1917 ateşkes anlaşmasından sonra İstanbul'da kurulan ilk sosyalist partidir, 12.000 işçiyi birleştirip II. Enternasyonale girmiştir, ama satılmış Hilmi'nin ihanet politikası ve kimi dürüst işçilerin ve ayni şekilde dürüst işçilerden korkan bazı soysuzların Hilmi'ye karşı ajitasyonu yüzünden tamamen zayıflamıştır. Bugün bu teşkilâttan Hilmi'nin yanında bir masa ile bir sandalyeden başka bir şey kalmamış, işçiler arasında saygınlığını ve etkisini yitirmiş olsa da, ajitasyon yapmaya devam etmektedir. ADRES: Babıâli Caddesi.

148. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 29-30 [Rusça].

Sosyal Demokrat Fırka

Bu partinin ardında başkanı Hasan Rıza (beceriksiz ve para düşkünü) ile birkaç komite üyesinden başka kimseler yoktur. II. Enternasyonale bağlıdır. Gerçi ilk zamanlarda bu teşkilâtta bazı yetenekli kişiler bulunmuşsa da, onlar artık ayrılmışlardır. Bugün bu parti hiçbir iş yapamayacağı gibi, işçilerin yanına bile yaklaşamamaktadır.
ADRES: Galata, Banka yanı, Karadilyon Ap. No. 19.

Ameleyi Siyanet Cemiyeti

Tramvay şirketinin girişimiyle kurulmuştur ve bu şirketin kimi üst düzey üyelerince yönetilmektedir. Tabelasında Ameleyi Siyanet yazıyor, ama amacı işçileri asıl öz çıkarlarından saptırmak ve diğer devrimci teşkilâtlara katılmasını önlemektir. Buna karşın, 800 tramvay çalışanını üye etmeyi başarmış ve tamamını kazanmaya çalışmaktadır. Tramvay şirketinde 2.000-2.700 kişi çalışmaktadır. Çoğunluğu Türk, diğerleri Rum'dur. Programında hiçbir siyasî madde yoktur ve bu teşkilâtın işçiler için ilginç bir yanı yoktur.

İşçi Sosyalist Fırkası

Bu parti bugün teşkilâtın başkanı bulunan bir terzi ile sosyalizm hakkında net bir görüşü olmayan birkaç divan üyesi tarafından kurulmuştur. Türkiye Sosyalist Partisi'nin bölünmesinden sonra kurulmuş olup, ardında hiç güç bulunmamaktadır. Son zamanlarda Şirketi Hayriye gemicilik çalışanlarını kazanmaya çalışmış, ama başaramamıştır. Programı reformist niteliktedir. ADRES: Babıâli, Zade Seyidi.

Müstakil Sosyalist Fırka

Türkiye Sosyalist Partisi'nden bölünen tramvay işçileri arasında teşkilâtlanmıştır. Kuruluş dilekçesi hükümete verilmişse de, şu ana kadar onay verilmemiştir. Sayıları 1.000'i bulmaktadır ve aralarında bilinçli işçiler de bulunmakta. Hiçbir Enternasyonale üye değildirler. Üyelerinin çoğu Türk, geri kalanları Ermeni'dir. Onlar arasında Marksist ajitasyon yürütülmektedir. ADRES: Beyazıt Meydanı civarı, tramvay hattı karşısı, Türk kütüphanesi mekânı.

İşçi Çiftçi Fırkası

Doktor Şefik Hüsnü'nün yönetiminde teşkilâtlanmıştır. Bu Sosyalist Parti Marksist program güdüyorken hükümetin baskısı sonucu bir süre için faaliyetlerini durdurmuş bulunmaktadır. Propaganda yürütmeye çalışmakta, buna gücü yetmemekle birlikte, gelecekte kendisinden başarılı çalışmalar beklenebilir. Hâlihazırda siyasî-iktisadî basın organı vardır -Aydınlık. Bu dergi ayda bir çıkmaktadır. ADRES: Babıâli Cad. No. 71.

İşçiler Derneği

Sendika şeklinde teşkilâtlanmıştır, neredeyse tamamı Türk işçisi olmak üzere 500 kadar üyesi vardır. Sanayileşme temelinde teşkilâtlanmaya ve enternasyonalci sınıfsal propaganda yürütmeye çalışmakta, ancak fazla yoğun propagandadan kaçınmakta, hatta para-

lan olmadığı gerekçesiyle toplantı bile düzenlememekte ve bu sebeple etkilerini artıramamaktadırlar. ADRES: Babıâli Cad. No. 71.

Mürettipler Cemiyeti

Bu millî birliğin neredeyse tamamı Türk işçiler olmak üzere 200 ile 400 arasında üyesi vardır. Sosyalizmden haberleri bile yoktur. Bugün adında bir işçi gazetesi çıkarmaktadırlar. Basın özgürlüğü koşullarında Marksist propaganda yürütme olanağı vardır. Onlar arasında literatür dağıtmak gerekmektedir. Aralarında az ya da çok bilinçli işçiler bulunmaktadır. ADRES: Babıâli karşısı.

Müstakil Amele Fırkası

ilginç olan, bu partinin Bulgaristan'da yayımlanan ve ittihat ve Terakki partisinin çıkarlarını savunan Balkan gazetesinin eski yazarlarından Ethem Ruhi adında biri tarafından teşkilâtlanmış olmasıdır. Her nasıl olduysa, son zamanlarda bu adam birden sosyalist oluvermiş ve bu partiyi kurmuş, ama onun görüşlerini gömlek gibi değiştiren biri olduğu bilindiğinden, peşinden gitmek istenmemekte; bu yüzden onun teşkilâtı çok zayıftır, birkaç şarlatandan başka arkasında kimse yoktur. Parti resmen millete ve dine saygısını ilân etmiştir.

Hamallar, Yük Mavnalarında Çalışanlar; Kayıkçılar ve Tahmil-Tahlive işçileri Cemiyeti

Tüm bu millî birlikler ayrı ayrı teşkilâtlıdır. Hamallar Cemiyeti'nin % 95'i kara cahil olan ve yıllarca (hükümet yanlısı) hamal başı yönetiminde bulunan 8.000 üyesi vardır. Üyelerin çoğu Müslüman Kürtlerdir, ama aralarında Ermeni ve Rum da bulunmaktadır. Yük mavnalarında çalışanların cemiyetinde yaklaşık neredeyse tamamı Türk, üçte biri mavna sahibi olmak üzere 1.000 kadar üye var. Hamallar cemiyeti gibi, o da birkaç asalağın egemenliğinde bulunmaktadır. Kayıkçılar Cemiyeti'nin durumu da öyledir. 2.000-3.000 üyenin çoğu kayıklarının sahibidir. Tahmil-Tahliye işçileri Cemiyeti iki gruba ayrılmıştır: 1.000 kadar Rum ve 900 kadar Türk olmak üzere iki grup söz konusudur. Her iki grupta da yalnız işçiler vardır. Onlar arasında bugün hiçbir ajitasyon çalışması yürütülmemektedir. Oysa Marksist propaganda çalışması için imkân vardır. Berberlerin ve tütün işçilerinin de cemiyetleri vardır ve ayrıca kalfalarla birlikte teşkilâtlı küçük üreticilerin az üyeli ve zayıf birkaç cemiyeti bulunmaktadır.

Ermeni Sosyal Demokrat Partisi

Tamamı Ermenilerden oluşmaktadır, çoğu işçidir, geri kalanları tüccar ve değişik meslek sahipleridir. Toplam işçiler 800 kişi; Marksizm'e yatkındır, gazete ve broşür yayımlamaktadır, kendi milleti arasında Marksizm'i yaymaya çalışmaktadır. ADRES: Babıâli Caddesi.

Beynelmilel işçiler ittihadı

Bundan 2 'h yıl önce kurulmuştur, Amerikan MW sendikasının anarko-sendikalist platformu temelinde çalışmaktadır. Kızıl Profintern'e üyeliğe yatkındır. Aralarında 10 Marksist

propagandacı vardır. Sık sık beynelmilel nitelikli mitingler düzenlemekte, işçilerin sınıf çıkarları anlatılmakta, Marksist literatür okunmaktadır. Bu teşkilâtta işçiler kendileri için çok yararlı şeyler öğrenebilecektir. Bu ittihat istanbul'daki en büyük çalışma yeteneğine sahip teşkilâttır. Gerçi aralarında reformist-sendikalistler bulunsa da, ileride onları ikna etme imkânı da bulunmaktadır. Merkez teşkilâtta 135 kişilik bir propagandacı grubu vardır, bunların 120'si Rum, geri kalanları Türk, Ermeni ve Yahudi'dir. Onların tamamı değişik mesleklerde çalışan işçiler arasında çalışma yürütmektedir. *Neos Antrepos* adında Rumca haftalık gazete çıkmakta, ama para yetersizliği yüzünden bu gazete birkaç haftadır basılamamaktadır. istanbul'un bu en kabiliyetli teşkilâtı, ne yazık ki, mali kaynaktan yoksundur. 60 liralık aylık kira parasını bile güçlükle toplayabilmektedir. Bu teşkilât etrafında 3 büyük sendika teşkilâtlanmıştır:

1- inşaat İşçileri ittihadı. 2.500 üyelidir, bunların çoğu Rum, 200 kadarı Türk ve geri kalanı Ermeni ve Yahudi'dir.

2- Beynelmilel Deniz işçileri ittihadı. 1.000 kadar üyesi vardır. Bunların 800'ü Rum ve 200'ü Türk'tür.

3- Beynelmilel Ahşap işçileri ittihadı. 200 üyelidir. 160'ı Rum, diğerleri Türk ve Ermeni'dir.

Bundan başka, bu teşkilâtlar temelinde 100 üyesi bulunan İşçi ve Öğrenci Gençlik Derneği kurulmuştur. Yakında tatlıcıların vb. ittihadlarının da kurulması beklenmektedir. Bütün bu cemiyet ve derneklerden merkez teşkilâta henüz hiç maddi destek gelmemektedir. Bu yüzden teşkilât güç durumda bulunmaktadır ve ancak işçilerin çabaları sayesinde çalışmalarını sürdürebilmektedir. ADRES: Galata, Mumhane Sokak, Gümüş-Halkalı Çıkmazı No. 1.

KONFEDERASYON

istanbul'daki bütün işçi teşkilâtlarını birleştirmek amacıyla Beynelmilel İşçiler İttihadı ile işçiler Derneği'nin girişimi üzerine tüm teşkilâtlardan temsilciler davet edilmiş ve yoğun ajitasyon sayesinde Konfederasyon Merkezi oluşturmak üzere bir komisyon seçilmiştir. Bu komisyon program ve tüzüğü hazırlamaktadır. Birliğe şu teşkilâtlar girmiştir:

1- Beynelmilel işçiler ittihadı	Temsilcisi: Kâzım ve Mihailidis.
2- işçiler Derneği	Doktor Şefik ve Ferid
3- Müstakil Sosyalist Fırka	Cemil ve Maraşyan
4- Ermeni Sosyal Demokrat Fırkası	Yerguir gazetesi yazarı
5- Beynelmilel Deniz işçileri Cemiyeti	Nikolaidis
6- Türk Mürettipler Cemiyeti	Hayri
7- Odun işçileri Cemiyeti	Kolaminus

Bunların yanı sıra, kimi başka cemiyetlerin de katılması beklenmektedir. Konfederasyon sekreteri görevine Beynelmilel işçiler ittihadı Divan üyesi Mustafa Kâzım yoldaş seçilmiştir. Tam birliğin sağlanması için komisyon yoğun bir şekilde çalışmaya devam etmekte,

her hafta toplantı düzenlenmektedir. ADRES: Galata, Mumhane Sokak, Gümüş-Halkalı Çıkmazı No. 1.

Bütün adı geçen cemiyetlerden başka Fırıncılar Cemiyeti de var. Üye sayısını belirlemek çok zor. Kimi malumata göre bu sayı 3.000'i bulmakta, bazı bilgilere göre ise 1.000 kadarken, kimileri de bu cemiyetin dağıldığını iddia etmektedir.

1922/1388 11 Ağustos. İmza: Faruk Gasri [Asri]

Türkçeden çeviren: Kalakov[149]
16/IX-1922[150]

149. Kendi ifadesine göre 20 Mayıs 1922'de İstanbul'a memur edilen KEYK Yakın-Doğu Seksiyonu elemanı Kalakov'un kimliği ve Türkiye'den dönüşü hakkında *TKP MK Genel Sekreteri İSMAİL BİLEN Kısa Biyografi* (TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2004) kitabında şöyle denmektedir: "(...) İ. Bilen yoldaş, motorlu bir yelkenliyle geçti Karadeniz'i. Makinistti bu motorda. Yanında, "gemici" Komintern'le bağlı, Kalakov adında bir yoldaş vardı. Buharalıydı. Eski Bolşeviklerdendi. Türkçe bilirdi. Türkiye'ye TKP'nin durumunu görüp öğrenmeye gelmişti. Sivastopol'a çıktılar. Sovyet toprağına bastılar. Yelkenliyi, kaptanıyla, tayfalarıyla limanda bıraktılar. Onlar yollarını biliyordu. Trene bindiler. Ver elini Moskova!"(s. 19); "L.)İ. Bilen, seslerden, konuşmalardan bir şey anlamıyordu. Onlar da bir faytona bindiler. Kalakov, İstanbul'dan aldığı bir fesi başına koydu, püsküllünü öne sarkıttı. (...) Bilen'le arkadaşı bir otele indiler. Adı "Paris"ti. (...) Bilen, Moskova'yı ilk kez Kalakov'un eşiyle gezmeye çıktı. O da Türkçe biliyordu. Tatardı. Sözlerine Rusça karıştırıyordu. Bir bakıma o, Bilen'in ilk Rusça öğretmeni oluyordu. O da iç savaşlara katılmıştı. Partiliydi, (s. 21)"

150. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 366-368 [Rusça].

İKG'NİN BAŞVURUSU VE THİF'İN ÇAĞRISI

Aşağıdaki rapordan anlaşıldığı kadarıyla, yukarıda verdiğimiz Komitem IV. Kongresi ile ilgili, daha önce Komintern'e görevli olarak gönderilmiş Fahri [Baytar Cevdet] adına yazılmış Kasparova imzalı, 1 Ağustos 1922 tarihli çağrı mektubu Ağustos ayı sonlarında daha İKG'nin eline geçmemiştir. İKG, her şeyden önce, Kongrede İstanbul'daki komünist gruplarını birleştirmiş olduğu iddia edilen kendilerinin THİF tarafından temsiline karşı çıkmakta, olası bir birleşmenin Kongre arifesinde Moskova'da olabileceğine işaret etmektedir. Gazete, dergi ve broşür yayınlarına işaret eden raporda gençlik seksiyonunun faaliyeti de beÜrtilmektedir. Yukarıda Vanlı Kâzım'ın tüm ağırlığı kendilerine, Bİİ'ye tanıdığı İstanbul'daki işçi birliklerinin konfederasyonu/işbirÜği konferansı konusunda İKG'nin raporu tümden farklı değerlendirmeler yapmakta ve kurulacak yeni teşkilâtın ancak Dernek'in, yani kendi kurdukları sendikal yapının tüzüğü çerçevesinde olabileceği vurgusunu getirdikten sonra, oluşturulan ortak komisyonun Bİİ'nin, özel olarak da Roland'm tutumu nedeniyle gerekli hızda ilerleyemediği beÜrtilmektedir.

29 Ağustos 1922

KE Yakındoğu Seksiyonu Yönetimine

Değerli yoldaş,

İstanbul Komünist Grubu, size yürüttüğü faaliyet hakkında en azından aylık olarak bir rapor vermeye gayret ediyor. Ne yazık ki bizimle o kadar seyrek yazışıyorsunuz ki, en ivedi sorunlar için bile cevabınızı almak için aylarca beklememiz gerekiyor. Sizden Enternasyonalin işleri hakkında bizi bilgilendirmenizi bir kez daha rica ediyoruz.

1. İKG, Enternasyonalin IV. Kongresi'nin programı hakkında pek az bilgi sahibi. Bildiği sadece gazetelerde yayımlanmış olanlar ve kendisine resmi bir davet bile henüz gelmiş değil. Ankara'daki Halk İştirakiyun Partisi ile kesin bir anlaşmaya varılmamış olduğundan, İstanbul'daki hemen hemen tüm komünist teşkilâtları hâlihazırda bir araya getirmiş olan İKG, kongrede kendisinin onlar tarafından temsil edilmesini kabul edemez. İstanbul ve Ankara delegasyonları, kongreden önce Rusya'da birleşme olanağına sahip olabilirler.

2. Önceki raporlarımızda Aydınlık dergisinin kesintisiz olarak yayımlanacağını bildirmiştik. Propagandamız açısından son derece yararlı bir içerikle 7. ve 8. sayıları arka arkaya yayımlayabildik. Özel olarak Türkiye'ye, Türkiye'nin iktisadî temellerine, Türkiye'nin siyasî ve iktisadî durumuna, İstanbul'daki işçi hareketine, işçi derneklerinin işbirliği konferansının tutanaklarına[151] vb. ilişkin kimi makaleler yabancı dillere çevrilebilir

151. *Aydınlık'm* 20 Ağustos 1922 tarihli 8. Sayısındaki haber şöyledir:

İşçi Teşkilâtlarını Tevhid Konferansı

Aydınlık'ın bundan evvelki sayısında İstanbul'daki amele teşkilâtlannda son zamanlarda, görülen inhilâl emarelerini, mevcut en mühim işçi cemiyetlerinin bugünkü halini tasvir etmek suretiyle, karilerimize arz etmiştik. Bütün diğer memleketlerde işleticilerin, işleyenlere karşı, elele vererek en mükemmel mücadele usulleriyle sevk ve idare olunan müttehid bir cephe teşkil ettikleri bir zamanda, Türk işçilerinin bilâkis henüz açılmamış birer tomurcuk halinde olan kudretsiz teşkilâtlannı dahili rekabetler, şahsî kavgalarla, fayda temin edemeyecek birer boş ve ölü kadroya çevirmeleri ne kadar ağlanacak hazin bir manzaradır!

Bu dağınıklık yüzünden amele sınıfının ne feci bir akıbete maruz bulunduğunu takdir eden "Türkiye İşçi Derneği" merkez-i umumisi Temmuz ihtidasında, İstanbul'da mevcut tekmil işçi cemiyet ve fırkalarına tahriren

ve Enternasyonalin süreli yayınlarında yayımlanması yararlı olabilir. Aydınlık'ın 9. sayısı hazırlanıyor. Kolayca görüleceği üzere, makaleler kaleme alınırken kullanılan dil, gitgide sadeleşiyor ve en az eğitimli okurlar tarafından bile anlaşılabilir hale geliyor.

3. İKG, Yürütme Kurulu'na, kendisi sahip oluncaya kadar bir günlük siyasî gazeteyi kiralama girişiminin başarısızlıkla sonuçlandığını esefle bildirir. Gazetelerin kiralama fiyatları neredeyse onları satın alma fiyatları kadar yüksek. İKG böylesi bir tutarı ödeyip daha sonra gazeteyi yayınlayabilecek güce sahip değil. Bu soruna bir çözüm bulabilmek için, Temmuz 1922 başlarındaki talebimize sizden olumlu bir cevap beklemek zorundayız. Geçerken hatırlatmak isteriz ki, bir günlük siyasî gazete imtiyazını satın almak, iki-üç bin Türk lirası gerektirmektedir, itilâf devletleri sansüründen bir günlük gazete yayımlama izni alma zorluklarına örnek olarak, mürettipler cemiyetinin durumuna değinelim. Bu dernek, bizim teşvikimizle, çıkarlarını savunmak üzere, haftalık siyasî olmayan bir gazete yayınlama talebinde bulundu; birçok başvurudan sonra siyaset yapmadan ayda sadece bir kez gazete yayımlama izni aldı. Dolayısıyla bize parasal gücümüze dayanarak mevcut bir gazetenin imtiyazını elde etmekten başka yol kalmıyor.

4. Geçici olarak çıkışsız bu durum karşısında, Grubumuz, kimi koşulların yardımıyla, bir başka taraftan etkili olma yolu buldu. Bir gizli matbaa kurmaya girişti. Yetenekli

müracaat ederek bu vahim vaziyetin önüne geçmek üzere, cümlesinin iştirakiyle akdedilecek bir konferansta amele müdafaa cephesinin tevhidi çarelerinin tedkik edilmesini teklif etmişti.

Aldığımız haberlere göre bu teklif, Amele Sıyanet Cemiyeti ile Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan maada küçük büyük diğer teşkilâtlar tarafından hararetle kabul edilmiş ve İstanbul "işçi teşkilâtlarını tevhid" konferansı ilk celsesini 21 Temmuz tarihinde Bab-ı Âli caddesinde Türkiye İşçi Derneği merkez-i umumisinde akd eylemiştir.

Konferans müzakeratma resmen iştirak eden cemiyetlerin başlıcaları şunlardır: Osmanlı mürettipleri, bina amelesi, deniz işçileri, marangozlar cemiyetleri, müstakil sosyalist, ermeni Sosyal Demokrat partileri, beynelmilel işçi ittihadı, ilh. . .

Müzakerat pek samimi bir tarzda cereyan etmiş ve içtimalara iştirak eden cemiyetlerin itimadını haiz murahhaslar; amelenin mukaddes haklarını müttehiden müdafaa etmek için cidden anlaşmak ve birleşmek istediklerini beyanat ve hareketleriyle göstermişlerdir.

Konferans ruznamesinde münderiç mevadın müzakeresini. müteakip üç içtimada bitirmiştir. Okunan ve izah edilen raporlardan memleketin içtimaî ve iktisadî vaziyetine ve bütün dünyada bir zamandan beri müşahade edilen işleticiler hücumunun bizde aldığı şekillere ve bunun karşısında müştereken ittihadı icab eden tedbirlere aid olanlar - teşkilâtların faaliyetlerini ilmî esaslar üzerine istinad ettirmeye başladıklarını göstermek itibarıyla - kaydedilmeye değer.

Bu raporlar sayesinde faaliyet meydanı aydınlatıldıktan sonra müştereken çalışmak. amele hareketlerini birleşmek lüzumu hakkıyla anlaşıldığından, murahhaslar buna verilecek şekil üzerinde münakaşatta bulunmuşlar; ve maatteessüf bu hususta en muvafık suret-i halden. Müstakil Sosyalist Fırkası ve Mürettipler Cemiyeti murahhaslarının yanlış içtihatları dolayısıyla, uzak kalmışlardır.

Matluba vusul için en kestirme yol. bütün işçi cemiyetlerinin resmî bir mevcudiyete malik ve nizamnamesi müsaid bir teşkilâtın unvanı altında, otomatik bir tarzda, vakit zayi etmeden birleşmeleri idi ve böyle bir teşkilât mevcut bulunuyordu: "Türkiye İşçi Derneği". Avrupa'da "iş borsası" yahut ["]sendikalar ittihadı" tesmiye edilen birlik teşkilâtlarına muadil resmî bir nizamnameye tevfikan teşekkül ettiği cihetle bütün Türkiye amele dernek veya sendikalarının bir temerküz, bir toplantı mahalli olmaya, hangi noktadan bakılsa tamamıyla müsaittir. Bunun için muhtelif cemiyetlerin başında bulunanların, hiç bir gizli emel beslemeksizin, hulusî kalp ile birlik gayesini gütmeleri kifayet ediyordu. Hiç şüphesiz amele onları takip edecekti.

Her nedense bazı murahhaslar buna imkân göremediler. Ve konferans, her teşkilâtın birer murahhasmdan mürekkeb daimî bir komisyon tarafından işçi hukukuna müteallik mesailin tedkik olunmasına ve aynı komisyonun hukukî birliğin husulü için zemin lâzım gelen vesaiki ihzar etmesine karar vererek mesaisine nihayet verdi.

Bu pek hayırlı teşebbüsün ancak böyle yarım bir tedbirle kabulüne müncer olduğunu teessürle kaydederken işçi arkadaşlarımızın yakın bir gelecekte teşkilâtlarını bir arada meze olmaya mecbur etmelerini temenni ederiz.

Ş. A.

ve bilinçli bir yönetimden yoksun olduğu için, geçerken belirtelim, dağılma noktasına gelmiş olan Beynelmilel İşçiler İttihadı'yla her türlü bağını kopartmış olan Maksimos, birkaç yoldaşıyla birlikte bir illegal dergi yayımlamak istiyordu ve bu amaçla küçük bir matbaa için gerekli malzemeyi satın almıştı. Maksimos yoldaş ile anlaştıktan sonra, İKG de, kendi açısından, Türk dili için yeterli miktarda dizgi hurufatını satın aldı. Türkçe için son derece güvenilir bir mürettip yoldaşa sahip olduğumuzdan, derginin yarısı Türkçe, yarısı Rumca yayımlanacak ve ayrıca elimizin altında, sık sık illegal propaganda broşürleri basma olanağına sahip olacağız. İKG, Komünist Gençlik Enternasyonali günü, gençlik seksiyonları aracılığıyla dağıtmayı planladığı broşür ve bildirileri burada hazırlıyor.

5. Bu ayın başlarındaki kısa bir raporda, İKG, İstanbul işçi teşkilâtlarının işbirliği konferansı sorununa birkaç sözle değinmişti. Bugün KEYK'e gerekli her türlü ayrıntıyı verebilecek durumdayız. Bu konferansın inisiyatifini İKG sendikal seksiyonu almıştı ve konferansın tüm oturumları, Dernek'in merkez binasında yapıldı. Dernek'in dışında, oturumlara Müstakil Sosyalist Fırkanın (tramvay işçileri), Ermeni sosyal demokrat partisinin, BİÎ'nin, inşaat, denizcilik, ahşap, mürettipler vb. sendikalarının delegeleri de katıldı.

Yoldaşlarımızın rapor ve gösterilerinden sonra, delegeler, patronların sömürüsüne karşı mücadelede işçi sınıfının eşgüdümlü ve yeknesak eylemi konusunda ikna oldular. Bu birliğin gerçekleşmesinde, bir takım görüş ayrılıkları var. Konferansa, kendi bakış açısına en uygun biçimde, resmen kabul edilmiş bir teşkilâtın tüzüğünü kabul etmeyi ve her sendikayı bu sendikal birliğin bir şubesi ilan etmeyi önerdik. Gerçekte ihtiyacı giderebilecek bir tek İKG'nin yönlendirmesinden Dernek'in tüzüğü vardı. Emekçilerin henüz tam bir birleşmeye hazır olmadıkları gerekçesiyle, kimi delegeler bu öneriye karşı çıktılar. Sonuçta konferansa katılan her dernekten iki delegenin yer aldığı bir sürekli komisyon kurma konusunda mutabık kalındı. Yirmi gündür çalışan bu komisyon, günün gereklerini göz önünde bulundurarak, her teşkilât için bir takım direktifler hazırlayacak ve bu uygulamayla ve bir takım konferanslar ve bildirilerle tüm sendikaların tek bir konfederasyon içinde birleşmesi için elverişli zemini yaratacak ve bu konfederasyon için daha şimdiden tüzük kaleme alacaktır. Maalesef komisyonun çalışması, dağılmakta olduğu için tavrını tespit etmeyi başaramayan ve yine disiplin eksikliğiyle malûl BİÎ'nin tutumu ve engellemesi nedeniyle çok yavaş ilerlemektedir. Bu durumdan büyük ölçüde Roland yoldaş sorumludur. Ancak komisyon çalışmalarını sürdürüyor ve bizi az-çok tatminkâr bir sonuca ulaştıracağını umuyoruz. Öte yandan şimdiye kadar aralarında pek de örtülü olmayan düşmanlık ilişkilerinin ağır bastığı göz önünde tutulursa, teşkilâtlar arasındaki bu düzenli ve dostça ilişki daha şimdiden değerli bir sonuçtur.

6. Siyaset alanında da, sendikal alanda olduğu gibi tek merkezde toplama çalışmasına girişiyoruz. Tüm komünist veya komünist eğilimli yurttaşları, kanunî bir partinin tabelası altında bir araya gelmeye çağırıyoruz. Gerçekte bir süredir uykuya yatmış olan bizim eski Türkiye işçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nı öne çıkartıyoruz. Böylece bu fırka, faaliyetimize bir paravan oluşturacak ve bir tür komünizm fideliği haline gelecektir. Günü geldiğinde Türkiye Komünist Fırkası'nı ilân ederiz. Daha şimdiden birçok üyelik başvurusu var.

Komünist selamlarımızla,

İKG
Genel Sekreteri

0. Masdar
(İKG'nin Fransızca ve Osmanlıca Mührü) (İmza)

Bu arada Ağustos 1922'deki THİF Kongresi'nde THİF Genel Sekreterliğine seçilmiş Salih Hacıoğlu, İstanbul Komünist Grubu'nu kendi şubesi addederek, onları Komintern IV. Dünya Kongresi'ne davet etmek üzere aşağıdaki yazıyı göndermiştir.

Ankara
13/9/1922
İstanbul Komünist Bürosuna
Arkadaşlar;

1- Mehmet Kadri namında bir genci Fırkamızın Birinci Kongresine iştirak etmek üzere intihap ve izâm edip etmediğinizi en az bir zamanda İstanbul'da Rus Ticaret-i Hariciye Mümessilliği vasıtasıyla bildirmenizi rica ederiz. Mehmet Kadri namındaki bu genç buraya gelmiş ve fakat İzmit'te hükümet tarafından tevkif ve bütün vesaikin elinden alındığından bahsetmiştir.

2- Komünist Enternasyonal'in 7 Teşrinisani 1922 de inikâd edecek dördüncü kongresine iştirak edecek bir arkadaş intihap ederek Teşrinievvelin yirmisinde Moskova'da bulunmak üzere izâm etmenizi ve bu arkadaşa ber vech-i ati vesaik ve mevaddı ihzar ve ita etmenizi rica ederiz.

a) Dördüncü Kongreye murahhas intihap edildiğine dair vesika

b) İstanbul komünistlerinin vaziyetlerini ve tarz-ı faaliyetleri ve gördükleri işler ve mikdarları hakkında mufassal bir rapor.

c) İstanbul'da mevcut siyasî fırkalar ve sosyalist teşkilâtları hakkında mufassal malumatı cami vesaik.

d) Dördüncü Kongre nezdinde açılacak sergiye verilmek üzere, büro azasının ayrı, ayrı fotoğraflarıyla; içtimaları gösteren fotoğraflar; amele guruplarının muhtelif zamanlarda aldırmış olduğu fotoğraflar; grevler, her türlü amele tezahüratına ait resimler, komünistlerin nâşir-i efkârı gazetelerden veya neşrettikleri risale, kitap ve mecmualardan birer nüsha; amelelerin imalat ve istihsalatından bazı numuneler; diğer siyasî guruplar ve şahsiyetlerin gerek münferid ve gerekse gurup halinde fotoğrafları. Hülasa, her türlü amele harekâtına taalluk eden vesaik.

3- Fırkamızın neşrettiği beyannameden miktar-ı kâfi gönderilmiştir. Bu beyanname mucibince bir hareket gösterilmesini Fırka, sizin faaliyetinizden ümit eyler.

Komünist selâmlarıyla,
Katib-i Umûmî
Salih Hacıoğlu'[153]

152. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 188-193 [Fransızca].
153. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 20, Klasör No: 26_36, Belge No: 52 [Eski Türkçe].

KALAKOV'UN RAPORU

Kalakov'un aşağıdaki raporu büyük ölçüde yukarıda kendisi tarafından çevrilmiş olarak verdiğimiz Vanlı Kâzım'ın Ağustos 1922'de hazırlanmış raporundaki bilgilerden esinlenmişse de bir dizi kendine has değerlendirme içermektedir. Nitekim raporda İstanbul Komünist Grubu yönetimi sayıldıktan başka, Vanlı Kâzım çevresi, BİÎ içinde faaliyet gösteren ayrı bir grup olarak değerlendiriliyor. İlginç olan, İstanbul Komünist Grubu ile Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası arasındaki karşılıklı ilişkiyi Kalakov bilmediğinden TİÇSF'yi üzerinde durulmaya değmez teşkilâtlar arasında saymasıdır.

RAPOR

20 Mayıs 1922'de İstanbul'a memur edilen
KEYK Yakın-Doğu Seksiyonu elemanı Kalakov

1 HAZİRAN -1 EYLÜL 1922 DÖNEMİNDE İSTANBUL'DAKİ POLİTİK VE EKONOMİK DURUM

Komünist gruplar

1/ Aydınlık grubu: Başkan Doktor Hüsnü Şefik ve Prezidyum üyeleri Fahri Cevdet, Sadri Celâl, Hüseyin Sait ve /adını hatırlayamadığım/ bir beşinci kişi. Bu grubu yöneten yoldaşlar içtimaî ve meslekî durumları bakımdan aydın kişiler. Bürokratlıkları açısından ise işçi yığınından uzakta bulundukları için bu yoldaşlar, edebiyat çalışmaları dışında, işçiler arasında herhangi bir canlı çalışmaya katılamıyor. Bu yüzden bu grup çevresinde, az sayıdaki aydının dışında, yığın yok. İstanbul'da parti çalışmalarına aktif olarak katılmış ve şimdi yönetimden memnuniyetsizlik sebebiyle bu gruptan ayrılmış yoldaşlar var. Yöneticilerin dediğine göre, devlet fabrikalarında işçiler ve öğrenci gençlik arasında sözde çalışma yürütülüyor, ama bu sözleri haklı çıkaracak bir çalışma görülmüyor. Buna bir kanıt olarak şu gösterilebilir ki, işçiler Derneği adında hükümetin izin verdiği legal bir teşkilât, bu grubun yönetiminde bulunuyor, ama orada ilân ve kimi isim listeleri dışında bir şey yok ve bir şey yapılmıyor. Grubun Bulgar komünistleriyle bağlantısı var. Grubun Anadolu ve Yunan komünist partileriyle bağlantısı yok. Aylık Aydınlık dergisini çıkarıyorlar.

2/ Mustafa Kâzım (Faruk Asri) yoldaşın yönetimindeki grup: Alabildiğim malumata göre, bu grupta 30 kadar komünist var. Çoğunlukta Ermeniler, sonra Türkler ve azınlık Rumlar. Bu grubun girişimiyle benim yanımda Denizciler Birliği kuruldu. Beynelmilel işçiler ittihadı Kulübünde haftada iki kez toplantı yapılıyor, komünist literatür dağıtılıyor. Bu grup gizlice yaklaşık 30 kişilik Komünist Gençler Birliği'ni kurmuş. Gençler arasındaki çalışmaların kapsamını genişletmek için Genç işçiler ve Talebeler Teşkilâtı kurma çalışmalarına geçildi. Hükümetten resmî izin alma şansı var.

3/ Rum komünistler grubu da Beynelmilel İşçiler ittihadı içinde çalışıyor. Bu grup hakkında hiçbir ayrıntı öğrenemedim.

Birinci grup ile ikinci grup arasındaki bağlantı zayıf. Aralarında hiçbir fikir ayrılığı bulunmuyor. Bütün bunlar yalnız kişiler düzeyinde. Komintern tarafından tanınmış grup olarak

birinci grup bu resmiyetine dayanıyor, ikinci grup, birinci grubun resmi yetkisi bulunmasından ve bu esasta kendilerine para verilmesine karşın işçi yığınları arasında hiç çalışma yürütmemesinden, bu alanda çalışan diğer gruplara hiç maddi yardımda bulunmamasından şikâyetçi.
Komintern'in etkisiyle, bu grupları birleştirme ve İstanbul'da parti çalışmalarını normal raya oturtma imkânı var.

SOSYALİST VE SENDİKAL TEŞKİLÂTLAR

1/ Beynelmilel işçiler ittihadı ikinci grup ile Rum grubundan komünistlerin yönetiminde bulunuyor. Sendikalar Konseyi şeklinde kurulmuş. 20'si komünist olmak üzere, 100 kadar üyesi var. Prezidyumundaki 7 kişiden 3'ü komünist. Bu konsey etrafında: a/ 800 denizciyi birleştiren Denizciler Birliği, b/ 2.000 kadar üyesi bulunan inşaat işçileri Birliği ve c/ 100 kişilik Marangozlar Birliği'ni topluyor. Bütün bu birliklerde çoğunluk Rumlarda, ikinci sırada Türkler, sonra Ermeniler ve Yahudiler var.
Konseyin kulübü var, kulüpte komünist kitaplığı var ve haftada iki kez burada toplantılar yapılıyor; bu toplantılarda sendikaların amaçları anlatılıyor, işçileri burjuvaziyle açık mücadeleye davet eden sloganlar yükseltiliyor vb. *Neos Antropos* adlı Rumca haftalık gazete çıkarılıyor (para yetersizliği sebebiyle düzenli yayınlanamıyor, son sayı ben oradayken tesadüfi bir para toplama girişimiyle ancak çıkarılabildi).

2/ işçiler Derneği, Aydınlık komünist grubunun etkisi altında. Devlet fabrikalarında işçiler arasında, söylendiğine göre, 500 üyesi var. Tam üye sayısını tespit etmek imkânsız. Hiç toplantı ya da miting düzenlenmiyor.

3/ Müstakil Sosyalist Parti (Hilmi'den memnuniyetsizlik nedeniyle Türkiye Sosyalist Partisi'nden ayrılan) Şakir'in girişimiyle 1922 Mayısında kurulmuş bir parti. Türkiye Sosyalist Partisi'nden ayrılan tramvay işçilerinin sayısı, alınan malûmata göre, 1.000 kadar. Burada ikinci komünist grubu [Vanlı Kâzım] ajitasyon yürütüyor. Bunların dışında birçok başka parti ve sendika grupçukları var. Bunların birçoğu çok zayıf olduğu ya da yöneticileri saygın kişiler olmadığı için pek önemli sayılmaz:
1/ Sağlık Çalışanları Birliği, 2/ işçi Çiftçi Fırkası, 3/ Sosy. Demokr. Partisi, 4/ Ticarethane Müstahdemin ittihadı, 5/ Mürettipler Cemiyeti, 6/ İşçi Sosy. Partisi, 7/ Tornacılar Birliği vb. Şöyle ki, istanbul işçi yığınları onlarca küçük grupçuğa parçalanmış bulunuyor ve bu yüzden teşkilâtlı bir güç teşkil etmiyor, hiçbiri çıkarını savunacak durumda değil (mesela, Ağustos'ta fırıncılar grev yapma niyetindeydi, ama, enerjik yönetici yokluğundan grev yapılamadı). Bütün bu teşkilâtlar kendi üyelerinin çıkarlarını müdafaa etme temelinde kurulmuş, kimileri millî renkten yoksun, hiçbir açık siyasî slogan yükseltmiyor. Teşkilâtlarının genel zayıflığını gören işçiler arasında her çeşit parti ve sendikadan hayal kırıklığı hissediliyor. Bu yılın Ağustos ayı ortalarında komünist grupların girişimiyle, bütün grupları tek merkezde birleştirmek amacıyla, daha büyük sendika teşkilâtları ve parti (legal) teşkilâtlarının ortak toplantısı yapıldı. Burada kesin birleşmeyi ve tüzüğü hazırlayacak bir komisyon seçildi. Komünist grupların temsilcileri bu komisyona komünistler olarak değil, legal teşkilâtların temsilcileri olarak katılıyor. Mesela, Aydınlık grubundan olanlar İşçiler Derneği temsilcisi olarak, ikinci komünist grubundan olanlar Beynelmilel işçi ittihadı'nın temsilcileri olarak

katılıyor, ilk aşamada birleşmeye aşağıdaki teşkilâtlar katıldı:

1- Beynelmilel işçi ittihadı	Temsilcileri: Kâzım ve Mihailidis
2- işçiler Derneği	Doktor Şefik ve Ferit
3- Müstakil Sosyalist Fırka	Cemil ve Maraşyan
4- Ermeni Sosyal Dem. Partisi	Yerguir gazetesi redaktörü
5- Deniz işçileri Birliği	NikoLaidis
6 - Türkiye Mürettipler Birliği	Hayri
7 - Ahşap işçileri Birliği	Kolaminus

Bu 10 temsilcinin çoğunluğu komünist. Komisyon sekreterliğine komünist Kâzım (Türk tesviyeci) seçildi. Hâlihazırda komisyon, çalışmalarını sürdürüyor, düzenli oturumlar yapıyor. Bizzat komisyon sekreteri Kâzım yoldaştan alınan bilgiye göre, son oturumda şu karar alınmış: Tam birleşmeden sonra bütün gruplar yeni baştan düzenlenip sanayi temelinde devrimci sendikalar kurulacak. Böylece, küçük parçalara bölünmüş işçi yığını birleşerek, Sendikalar Merkez Kurulu oluşturulacak, işin başarılı olması için destekçi ve ajitasyon kadrolarına ve maddi yardıma ihtiyaç var.
Bütün bu sendika ve parti gruplarının yanı sıra birçok atölye teşkilâtı var. Bunları kendi çıkarları için kullanan grup başları vb. yönetiyor.

1- Hamallar birliği	5.000 kişi
2- Kayıkçılar birliği	2.000 kişi
3- Tahliye amelesi birliği	2.000 kişi
4- Marangozlar birliği	1.000 kişi (usta ve kalfalar)
5- Şoförler birliği	1.000 kişi (kiralık otosu ve kendi otosu olanlar)
6- Kalafatçılar birliği	üye sayısı belirlenemedi

Bütün bu birlikleri, genel kurul toplantısında seçilen ve hükümet tarafından onaylanan ve birlikten maaş alan başkanlar yönetiyor. Bu yöneticilerin dışında, meslekle ilgili işleri işçiler arasında dağıtan ve işçilerden pay alan değnekçi ve yardımcıları da var.

MÜDAFAA-İ MİLLİ FIRKASI (Yan legal Kemalistler)
Bu millî parti son zamanlarda neredeyse legal olarak çalışıyor. Üye çoğunluğunu büyük ve orta tüccarlar, devlet memuru ve subaylardan oluşuyor. Bu partinin platformunda şu haftalık gazeteler:
1/ İkdam, 2/ Vakit, 3/ileri, 4/ Akşam, 5/ Tercümanı Hakikat, 6/ Yeni Şark.

İstanbul'daki Türk ahali arasında Anadolu hareketine karşı büyük sempati var, bu yönde açık propaganda yapılıyor, İstanbul'daki Türk birliklerinde görev yapan subaylar vasıtasıyla alınıp kaçak olarak silâh gönderiliyor. Özellikle Mustafa Kemal'in son başarılı çıkışından sonra milliyetçiler arasında çok açık bir canlılık görülmeye başlarken, Rumlar arasında panik gözleniyor. Hatta onlar Türk giysileri giymeye başlıyor (bunun sonucunda genellikle Türklerin giydiği feslerin fiyatı iki katına çıktı). Milliyetçiler Eylül ayının ilk günlerinde Mustafa Kemal için sağlık duası ve miting düzenlemek niyetindeydi.

HÜRRİYET ve İTİLÂF FIRKASI

Bu ingiliz dostu parti Kaymakam mütekait Sadık Bey, Ferit Paşa, Ali Kemal (Peyami Sabah gazetesi redaktörü), Sait Molla vb. tarafından yönetiliyor, 1.000 kadar üyesi var, çoğunluğunu beyler ve yüksek memur kesimi oluşturuyor, günlük Peyami Sabah gazetesi bu partinin yayın organı.

İTTİHAT ve TERAKKİ FIRKASI (illegal)

Envercilerin bu grubu illegal çalışıyor. Subay ve memurlar arasından 1.000 kadar üyesi var. Yığınlar arasında hiç saygınlığı yok. Onların sloganı büyük Altay Türk imparatorluğu kurmak. Organları günlük Tevhidi Efkâr gazetesi.

EKONOMİK DURUM

Müttefik devletlere ait sayılan İstanbul, Avrupa sermayesinin sömürüsüne maruz durumda. Bütün devlet aygıtı bu devletlerin, yani ingiltere, Fransa ve italya'nın etkisinde bulunuyor. Bu devletlerin baskısı sonucunda harp ve bahriye bakanlıklarının boşaltılacağı tahmin ediliyor. Diğer bakanlıklarda çalışan memur sayısı hızla azaltıldı. Halk Müttefik devletlerin polis rejiminin baskısı altında. Büyük ticaret gitgide yabancıların elinde yoğunlaşıyor. Ucuz Avrupa mallarının rekabeti sonucunda zanaatçılar ve küçük üreticiler arasında işsizlik hızla artıyor. Karadeniz, Marmara ve Akdeniz deniz yollarının Türk gemilerine kapatılması sonucunda deniz taşımacılığı ve liman işçileri arasında korkunç işsizlik var. Kışın basmasıyla işsizliğin iki kat artması bekleniyor. Devlet memurları arasındaki yoğun işten çıkarma vakaları sonucunda 10.000 küçük memur, son 3-4 aylık maaşlarını alamadan, sokağa atıldı.

Yerli halkın satın alma gücünün düşmesi sonucunda küçük ticaret son derece kötüleşiyor ve fiyatlar art arda düşüyor, ilk ihtiyaç mallarının fiyatlarındaki düşüş pek büyük değil. Önceleri Anadolu'dan getirilen et ve süt mamullerinin fiyatları çok yüksek.

17/IX1922 İMZA[154]

154. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 2_6, Belge No: 587-589 [Rusça].

MOSKOVA'YA GÖNDERİLEN ÖĞRENCİLER

İstanbul Komünist Grubu, değişik dönemlerde Sovyetler Rusya'sına öğrenim için üye ve sempatizanlarını göndermiştir. İKG, daha sonra da TKP genellikle KUTV'a [Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi] öğrenci göndermiş ve burada düzenli olarak bir TKP grubu bulundurmuştur. Ancak aşağıdaki belgelerden anlaşıldığı kadarıyla İKG, Sverdlov üniversitesine, hatta Kızılordu askerî okullarına da öğrenci göndermiştir.

İstanbul 26 Eylül 1922

Komünist Enternasyonal YK'ne

İKG (istanbul Komünist Grubu), grup üyesi ibrahim Ahmet yoldaşı, ileride teşkilâtçı yeteneklerinden daha iyi yararlanabilmek üzere, Kızıl ordu askerî okuluna eğitim için Moskova'ya gönderiyor. YK'den onun uygun eğitim veren bir kuruma kabulünü sağlamasını rica ediyoruz.

İKG Genel Sekreteri

0. Masdar (İMZA) (MÜHÜR)[155]

istanbul 26 Eylül 1922

Komünist Enternasyonal YK'ne

Kuruluşundan beri Türkiye proletaryasını, içtimaî bilimler ve komünist öğretiler hakkında derinlemesine bilgi sahibi seçkin militanlarla donatma hedefini güden, İKG (İstanbul Komünist Grubu), bir yıl boyunca İstanbul'da Enternasyonal'in Güney Bürosu bağlantı görevlerini yerine getirmiş olan Hüseyin Sait (Gazi) yoldaşı, Sverdlov Üniversitesi'nde bilimsel marksizmi metodik bir biçimde öğrenmek üzere Rusya'ya gönderme kararı almıştır.
YK'den onun bu kuruma kabulünü sağlamasını rica ediyoruz.

İKG Genel Sekreteri
0. Masdar (İMZA) (MÜHÜR)[156]

155. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 199 (Fransızca)
156. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 200 (Fransızca)

İKG'NİN PARTİDEKİ GELİŞMELER HAKKINDA RAPORU

İzmir'in geri alınmasından sonra 1 Kasım 1922'de TBMM saltanatı kaldırmış, birkaç gün geçince son Sadrazam Tevfik Paşa hükümeti istifa etmişti. İstanbul'da İtilâf devletleri işgaU devam ediyordu. Bu süreçte 4 Kasım 1922'den itibaren Refet Paşa, Ankara'nın takmatlarıyla İstanbul'daki idareyi yeniden düzenlemiştir. Bkz. *İstanbul'da Türkiye Büyük Millet Meclisi İdaresinin Kurulması*, Yrd. Dç. Dr. Betül Aslan. Lozan Barış Anlaşması ertesinde Müttefik işgaH son buluncaya kadar 11 ay, İstanbul'u, İngiliz generali Harington, Fransız generali Charpy ve İtalyan generali Monpelli, Ankara'nın sivil (Dr. Adnan Adıvar) ve asker (Gen. Selâhattin Âdil) temsilcileriyle ortaklaşa yönetmişlerdir. Bkz. *Hayat Mücadeleleri - S. Âdil Paşanın Hatıraları* (İstanbul: t.y. [1982]).

İKG'nin 4 Ekim 1922 tarihli raporunun 2. maddesinde *Aydınlık'm* 9. Eylül sayısını kırptığı anlatılan İtilâf sansürü, 1923 Ekim ayı başında işgal kuvvetlerinin İstanbul'dan ayrılmasıyla sona ermiştir.

1922 güzünde Ankara'da THİF'in kongresi yasadışı olarak toplanmış ve Komintern IV. Kongresi'ne yollayacağı delegeleri seçmişti. İKG de o sıralarda Sadrettin Celâl'i *(Antel* - Orhan), Sakalk Celâl'i *(Yalnız* - Ömer Tahsin) ve Vedat Nedim'i (Tör) bu kongreye, ayrıca Komünist Gençlik Enternasyonali ve Kızıl sendikalar Enternasyonali kongrelerine delege atadığını KEYK'e bildirmiştir.

İKG'nin Ekim 1922 raporlarının ilki, yaklaşan Komintern Kongresi ve Parti'nin gekşme sorunlarıyla ilgilidir. Dr. Şefik Hüsnü tarafmdan hazırlandığını düşündüğümüz ikinci rapor ise, son dönem Osmanlı siyasî hayatı, millî mücadeledeki güçler ve İtilâf devletleri arasındaki ilişkiler ile ilgili daha genel bir betimleme, değerlendirme ve çözümleme sunuyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün genel olarak İttihat Terakki Partisi'nin son dönem tarihindeki yeri, rolü, yapısı ve çalışma tarzı hakkında, Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin oluşum ve giderek "dejenerasyonu" hakkında ve nihayet Yakup Cemil'i Mustafa Kemal'in öncülü sayarak başladığı millî hareket hakkında yaptığı değerlendirmeler, yeni bir dönem arifesinde komünist hareketin önde açılan döneme ikşkin perspektifini de ortaya koymaktadır.

İstanbul 4 Ekim 1922

KEYK'e

Değerli Yoldaşlar,

Ağustos ayındaki son raporumuzdan sonra, Yürütme Komitesi'nden iki mektup aldık; biri Sivastopol yoluyla, diğeri Balkan Komünist Federasyonu aracılığıyla. Bu mektuplarda, sadece bizim Enternasyonal'in IV. Kongresi'nde temsilimiz ve delegelerin Moskova'ya yolculuğu ve orada konaklamasıyla ilgili hususlar söz konusuydu. Ne yazık ki, son aylarda KE Yakın Şark Şubesi'ne ilettiğimiz son derece önemli soruları ilgilendiren tek kelime yoktu. Birkaç satırla raporlarımızın alındığı belirtiliyor ve bize en kısa zamanda cevap verileceği vaat ediliyordu; bu da bizi bir nebze de olsa memnun etmişti. Güncelliğini ve ivediliğini göz önünde bulundurarak, her şeyden önce önümüzdeki kongreden söz edeceğiz.

1. Mektubunuza göre, İKG kongrede birtam, bir istişarîoya sahip olacak. Ankara'dan aldığımız bir habere göre, Yürütme Komitesi Halk İştirakiyun Partisi'nden de Moskova'ya

iki delege göndermesini istemiş. YK'nin bizi Ankara Halk iştirakiyun Partisi'yle eşit tutmasına inanmak istemiyoruz. Bizzat Radek yoldaşın beyanlarına göre, bu parti, kelimenin tam anlamıyla bir komünist partisi değil, sadece yarı aydınların ve devrimci eğilimli burjuvaların bir derneğidir. Elbette bizler bu yoldaşların çabalarının en övgüye değer ve teşvik edilesi çabalar olduğu kanısındayız. Ne var ki Türkiye'nin hakiki komünist partisi, İstanbul proletaryası içinde çok sağlam bir iktisadî ve içtimaî zemine sahip, parlak Marksistlerden oluşan İKG çevresinde billurlaşmaktadır. Ayrıca Yürütme Komitesi'nin İKG'ye tek bir oy hakkı önermesine de çok şaşırdık. III. Kongre'de, yanlış bilgi edinmediysek, Türkiye partisi "on tam oy" hakkına sahipti. Türkiye'nin iktisadî ve içtimaî halinin nesnel hakikatine uygun olarak bu oyların adil bir dağılımı yapılmak isteniyorsa, iki oy Ankara İştirakiyun Partisi'ne, bir oy (ve sadece bu defalık) varsa herhangi bir ayrılıkçılar grubuna verilmelidir; kalan yedi oy hakkı da, Türkiye'nin hakiki komünist partisi olan İKG'ye düşecektir. Delegasyonumuzu Orhan yoldaş yönetecektir. Kendisi grubumuzun, yayın işlerinden sorumlu merkez komitesi ve politbüro üyesidir. KEYK ile gizli ilişkilerimizi kendisi düzenleyecektir ve diğer delegelerle mutabakat içinde grubumuza verilen karar oylarını kullanacaktır. Propaganda görevlisi Ömer Tahsin yoldaş, İKG'nin ikinci delegesi olarak delegedir. Özellikle Kongre'nin tam üyeli toplantılarında İKG adına beyanatta bulunmak ve tartışmalar sırasında görüş belirtmekle görevlidir. Talep ettiğimiz tüm oy haklarının karşılanması durumunda, Tahsin yoldaş karar oyuna sahip olacaktır, aksi takdirde istişarî anlamda hareket edecektir. Halen Berlin'de bulunan bir diğer yoldaş, kendisine göndermiş olduğumuz mektupları ve mazbatayı zamanında aldığı takdirde, bu kongrede bir karar oyuna sahip Türkiye komünist gençliği adına Komünist Gençlik Enternasyonal III. Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'ya gidecek. Bu, Nedim yoldaştır. İKG, Nedim yoldaşı Komünist Enternasyonal IV. Kongresi'ne de istişarî oyla katılmakla görevlendirmiştir. Orhan yoldaş, Türkiye devrimci sendikaları adına Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongresine katılmak üzere İşçiler Derneği (İstanbul Sendika Birliği) adına bir mazbataya da sahiptir. Bu yoldaşlar, Kongre çalışmaları için gerekli raporları ve malzemeyi de getireceklerdir. Ancak bu raporla birlikte legal ve gizli yayınlarımızın bir koleksiyonunu bugünden gönderiyoruz.

2. İtilâf devletleri sansürü legal periyodik yayınımızla ilgili bize yeniden sorun çıkartmaya başladı. Geçtiğimiz ayın 15'inde yayınlanması gereken 9. sayı, bu beylerde on gün kaldı. Sonunda yayınlanmasına izin verdiler; ancak Doktorun ana makalesini ve diğerlerinin en iyi yerlerini çıkardılar. Size bu makalenin tashih nüshalarını ve sansür edilmiş sayfaları göndereceğiz. Bu kez daha da acımasız olmalarından kaygı duyarak 10. sayının redaksiyonuyla uğraşıyoruz. Eğer engellenmezsek, bu sayıyı size Kongrenin hemen arifesinde göndermeyi umuyoruz.

3. Bir süredir, teorisyenlerimizin gazetelerde ve dergilerde yayımlanmış makalelerini broşürler halinde bastırıyorduk. Bu Marksist broşürlerin yaklaşık yarım düzinesi sürekli olarak satışa sunulacak. Bu broşür örnekleri Yürütme Komitesi'ne bir sonraki kurye ile gönderilecek.

4. Gizli yayınımız da sürdü. Geçtiğimiz iki ay boyunca, "Zincirbend Gençlik" dergisinin iki yeni sayısı çıktı ve bir üçüncü sayı hazırlanıyor. Sanat okulu seksiyonumuz, ilk sayısı dağıtılmış olan, Genç Komünist adıyla bir başka gizli dergi yayınlamaya başladı. Şapirografla çoğaltılmış, Rosa Luxembourg, Karl Liebknecht vb. üzerine birçok küçük broşür de dolaşıma sokuldu. Bu dergi ve broşürlerin koleksiyonları size yollandı.

5. İKG, son zamanlarda özellikle istanbul'daki işçi meslek birliklerinin tümünü

tek bir teşkilât etrafında birleştirmek, merkezileştirmek için uğraş verdi. Bundan önceki iki raporumuzda, bu sorunu Enternasyonal Yakın Şark Seksiyonu'na uzun uzun aktardık. Birlik konferansının üç oturumundan sonra, değişik gerekçelerle, sendikal birlik tasarımızın, Beynelmilel işçiler ittihadı etrafında bir araya gelmiş I.W.W. [industrial workers of the world] taraftarlarınca nasıl akamete uğratıldığını ve konferansın bu sorunları daha derinlemesine inceleyecek ve aynı zamanda bu yoldaşların Birlik'e dirençli olduğunu ileri sürdükleri zemine, konfederal bir tüzük hazırlayacak bir komisyon haline dejenere olduğunu biliyorsunuz. Olumlu bir sonuca varmak için güçlü bir arzu taşıyan Dernek'ten dostlarımız, komisyon oturumlarına düzenli olarak katıldı. Ancak temel sorunları çözüme kavuşturmak üzere tarafımızdan yapılan her girişimin karşısına Beynelmilel İttihat delegelerinin (Roland ve Sematropulo) kötü niyeti ve engellemesi çıktı. Bu teşkilâtla her türlü bağını koparmış ve yine de en iyileri arasından çok sayıda taraftara sahip Maksimos'un, çoğu noktada, bizimle hemfikir olduğunu söylemek gerekir. Maksimos ile ilgili de birkaç ihtirazı kayıt koymamız gerekir; ancak delegemiz Yürütme Komitesi'ne bu konuyu sözlü olarak izah edecektir.

Tartışmaların uzatılmasından hoşnut olmayan yukarıda andığımız yoldaşlar, komisyonun son oturumlarından birinde, -o zamana kadar proletaryanın birlik fikrine karşı olduğunu savunmuş olan bu kişiler- kendi teşkilâtlarının, yani I.W.W.'nin makyajlı tüzüğünü, komisyon yönetmeliği diyerek, sürpriz bir biçimde, kabul ettirme manevrasını yaptılar. Oyunlarının maskesini aşağı indirmek bizim delegelerimiz için pek zor olmadığından, kendilerini haklı çıkarmak için, bin bir çelişkiye düştüler, kabul etmiş oldukları şeyleri reddederken, reddettiklerini kabul eder hale geldiler. Böylece umutsuz çabalardan sonra, böylesi bir komisyonun çalışmalarından ve bu kötü niyet ortamından beklenecek bir şey olmadığı açık bir biçimde ortaya çıktı. Ve grup, İstanbul emekçilerine seslenen, gizlice basılmış uzun bir bildiri yayınlayarak onlara temsilcilerinin eksikliklerini ve ayrılıkçı eğilimlerini açıkladı ve kızıl sendikalar etrafında teşkilâtlanmaya ve kendilerini sonsuza dek kurtaracak olan komünist dönüşümlerin birer savaşçısı haline gelmeyi gündelik savaşlar boyunca öğrenmeye çalışmaya çağırdı. Bu çarpıcı bildiriden çok şey bekliyorduk ve o an için kesintiye uğramış birlik görüşmelerinin, sonuca varma şansı çok daha fazla olarak, yeni temeller üzerinde yakında yeniden başlayacağını umuyorduk. Bu arada, Kızıl Sendikalar Enternasyonali seksiyonu iddiasında olan, aslında farklı mesleklerden ve Rum asıllı otuz dolayındaki sendikalisti, liberteri bir araya getiren bir dernek olan İstanbul Beynelmilel İttihadı, Türkiye emekçi kitlesine tümüyle yabancıdır. Bugün olduğu gibi gelecekte de, bu kurum Türkiye'nin proleter hareketinde herhangi bir rol oynamak durumunda değildir. Tecrit olmuş hallerinden çıkmak ve kitlelerle temas içindeki diğer kızıl teşkilâtlar içinde kaynaşmak istedikleri takdirde, bu yoldaşlardan bir bölümü bu harekete yararlı olabilir; zira bunlar sınıf bilincine ve sınıf mücadelesinin zorunluluğuna uygun biçimde nüfuz etmişler. Bu nedenledir ki İKG onlarla işbirliği yapmaya her zaman hazır olmuştur. Ancak İKG, bu yoldaşların Kızıl Sendikalar Enternasyonali kongresinde Türkiye'nin emekçileri adına yer almak üzere hiçbir sıfata halen sahip olmadıklarını eklemeyi görev bilir.

6. Burada belirtilmesi gereken son bir nokta, Küçük Asya'da milliyetçilerin son zaferlerinden kaynaklanan, Türkiye'nin yeni siyasî durumu karşısındaki tutumumuzdur. İKG her zaman Türk millî hareketinin, son tahlilde, itilâf emperyalizminin, Avrupa sermayesinin Rum ve Ermeni ajanlarıyla işbirliği içinde daha nüve halindeyken boğmaya çalıştığı Türklerin oluşum halindeki büyük kapitalizminin çıkarlarını savunmaya dönüktür.

İtilâf devletlerinin beceriksizliği sonucunda, psikolojik nedenlerle, köylü küçük burjuvazi, Kemalistlerin, dünya kapitalizminin gelecekteki simsarlarının işgale karşı mücadelesine bağlandı ve bu mücadeleyi destekledi. Dolayısıyla, özü itibariyle, Türk milliyetçileri bile, toplumsal devrim yönündeki her türlü proleter harekete düşmandır. Büyük Millet Meclisi hükümeti, birçok kez bu ruha ihanet etti -özellikle Mustafa Suphi grubunun imhası ve Ankaralı komünistlerin küreğe mahkûm edilmeleri. Hâlihazırda bu aynı komünistlerin halk partisi içinde faaliyetine müsamaha ediyorsa, Kars ittifak anlaşmasının zoruyla istemeden olmaktadır. Bu nedenledir ki, her ne kadar Türkiye'deki çalışma üzerine tezlerin önemini dünya devrimi açısından değerlendiriyorsak da, yine bu tezler bizim gözümüzde saf anlamıyla komünist propaganda faaliyetimizle ilgili olarak oldukça yetersiz kalmaktadır. Bizi milliyetçilerden ayıran uçurumun üzerinde daha dün durmak zorundayken, onların muzaffer oldukları bugün bu uçurum daha da büyümüştür. Ve itilâf devletleriyle bir barış anlaşması imzalar imzalamaz, İKG'ye bunların politikasına karşı var gücüyle mücadele etmek görevi düşecektir. Bu görevi yerine getirmek için, illegal teşkilâtımızı muhafaza etmek ve gerektiği gibi yetkinleştirmek aşikâr bir gerekliliktir.

İKG Genel Sekreteri
0. Masdar
(MÜHÜR) (İMZA)

Not: Şunu öngörmek gerekir ki, milliyetçiler istanbul'a ilk yerleştikleri zamanlarda, ya dosttan ile düşmanlarını sınıflamak için, ya da kamuoyunu kendilerinden yana çekmek için, halka büyük bir basın ve toplantı özgürlüğü vereceklerdir. Bu dönem, kesinlikle uzun zaman sürmeyecektir. Ancak komünistlerin, bir kez daha anımsatalım Türkiye'de işçi sınıfının ilk gazetesi olacak bir günlük gazete yayımlamak için bu özgürlüklerden yararlanmaması bir cinayet olur. Ne yazık ki İKG'nin malî imkânları, ona bu girişimi yapma imkânı vermemektedir. Bu noktaya, Yürütme Komitesi'ne bir gazete kurma konusundaki raporlarımıza olumlu cevap vermeye davet etmek üzere işaret ediyoruz. Tekrar ediyoruz ki bu girişim için İKG, aylık bin beş yüz Türk liralık bir krediye ve en az altı aylık avansa sahip olmalıdır. Bugün hâlâ ortalama iki bin Türk lirasına satın alınabilecek bir takım gazeteler var.

Komünist selamlarla,
0. Masdar (İMZA)[157]

157. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 201-204 [Fransızca].

istanbul 11 Ekim 1922

İKG'nin TÜRKİYE'DEKİ GENEL SİYASİ DURUM HAKKINDA RAPORU

İtilâf kuvvetlerinin anlayışsızlığı ve aptallığı sonucunda izmir'in işgalinden buyana Türkiye'de yaratılmış olan korkunç siyasî durum, art arda gelen olayların anlaşılması için, sırasıyla istanbul'daki ve Anadolu'daki güçler oranlarının incelenmesini gerekli kılmaktadır. Ancak bu incelemeye başlamadan önce genel nitelikte kimi tarihî bilgiler gerekmektedir.

Türkiye'nin siyasî tarihinde ne kadar geriye gidilirse gidilsin, hiçbir zaman, hiçbir çağda, eylem alanında iki veya daha çok birbirine muhalif siyasî grubun bir arada var olduğuna rastlanmaz. Hemen hemen her zaman iktidara bir hükümet darbesiyle veya bir ayaklanmanın sonucunda gelmiş olan yönetici azınlık, Sultanın çevresinde bir camarilla [mutlakiyetçi parti] oluşturuyor ve muhalif bir eğilimin veya grubun eleştirileriyle hiçbir biçimde rahatsız edilmeksizin, despotik bir biçimde ülkeyi yönetiyor ve halkı kendisine boyun eğdiriyordu, imparatorluk iktidarının eylemini ve aşırılıklarını içtimaî hayatta dengeleyebilecek hiçbir şey yoktu. Aynı tablo, gelişmesinin bir ucundan öbür ucuna Türkiye tarihini inceleyen herhangi bir kişinin dikkatini de çeker. Bu, etkileyici bir azınlığıyla bütün bir milletin, biçimi ve siyaseti ne olursa olsun her hükümeti sürekli olarak onayladığı anlamına gelmez. Hükümet partisinin karşısında muhalefet olarak teşkilâtlanmış bir siyasî partiye rastlanmasa da, proleter kitleleri içinde bir takım memnuniyetsiz grupların her dönemde el altından, ama kendini hissettiren bir ajitasyon yürütmeyi başarması da eksik değildir. Gönüllü bir boyun eğmenin zahirî uyumu arasından, kimi uğraklarda -çoğu kez acımasız bir biçimde boğulan- genel bir memnuniyetsizliğin homurtularının gürültüsü delip çıkıyor, ancak zaman zaman bunlar tehditkâr bir gök gürültüsü halini alıyor. Gayrı-memnunların hak taleplerine yönelik hareketleri her zaman illegalitede kalıyor ve bunların öncüleri konspiratif bir şekilde davranmak zorundalar; zira rejime karşı en küçük bir muhalefet hevesi, iktidarın bunun sahiplerine karşı şimşekler yağdırmasına yol açıyor: Verilen ceza çoğu zaman idam. Bu hükümet muhalifi cereyanların tepe noktalarına ulaştığı dönemde, bir takım ayaklanmalar patlak veriyor ve hükümet darbeleri oluyor. Bu girişimler, bunları düzenleyenlerin dövüşkenliği ve hükümet önderlerinin zayıflığı ölçüsünde başarıya ulaşıyor. Şimdiye kadar şiddete başvurulmaksızın rejimde veya hükümet sisteminde herhangi bir köklü değişiklik olmadı. Nitekim halk kitlelerinin en temel varlık gerekleriyle çelişki içindeki bir iktidardan kurtulmak için zora başvurmanın nesnel bir zorunluluk olduğunu göstermenin en çarpıcı örneğini Türkiye'nin oluşturduğu ileri sürülebilir. Türkiye tarihi bize şunu da'göstermektedir ki, bir ayaklanma başarıya ulaştığında ve önderleri iktidardaki yetkililerin yerine geçtiğinde, programlarını uygulama konusunda, onlar da kendilerinden öncekilerle aynı baskı ve tahammülsüzlük yöntemlerini kullanıyorlar ve ilk yaptıkları, düşmanlarından ve rakiplerinden kurtulmaktan ibaret oluyor. Aynı sonsuz baskı ve terör sisteminin tekrarı görülüyor.

İç politika açısından Türkiye belki de tarihin kaydettiği en hoşgörüsüz ülkedir. Tüm zamanlarda kabul edilen tek hoşgörü biçimi, dinî hoşgörüdür. Avrupa'daki tüm dinler, serbestçe yayılmaları için en elverişli koşullan Türkiye'de buldu. Bu -alabildiğine tahammülsüz- siyasî adamların yüzyıllar boyunca çeşitli milliyetlerden halk kitlelerini intikamcı ve kan dökücü bir fanatizmle zehirlemiş her türden mezhebin bu çok sayıda, yüzlerce ve binlerce misyon, manastır, dinî kurum vb.'ne böylesi bir yüce gönüllülük göstermelerindeki

tutarsızlığı izah etmek mümkün görünmemektedir. Türkiye geçmişte bu körleştirmenin ve basiret eksikliğinin bedelini, işçilerinin ve köylülerinin kanıyla ödedi ve bugün hâlâ ödüyor. Sınıf mücadelesinin gelişmesi önünde büyük bir engel olan farklı milliyetlerden proleterler arasındaki düşmanlığın tohumları doğrudan doğruya her türden din propagandacıları tarafından ekilmiştir.

Çok eskilere gitmeksizin, yüzyılımızda yaşanmış olaylardan alınmış örneklerle bu oluşumları göstermeye çalışacağız. Fazla üzerinde durmaksızın Sultan Abdülaziz'in sefahat rejiminin şiddetli sonuna işaret etmekle yetineceğiz; deli olduğu gerekçesiyle halefi Sultan Murat'ı tahtan indiren hükümet darbesi, yerine II. Abdülhamit'i geçirdi. II. Abdülhamit, az-çok parlamenter bir sistemi çağrıştıran bir anayasaya tâbi olacağını taahhüt etti. Ne var ki duruma hâkim olur olmaz Abdülhamit Meclis-i Mebusan'ı dağıtmakta ve aralarında kendisinin tahta çıkmasına yardımcı olmuş olan büyük devlet adamı Mithat Paşa da olmak üzere tüm anayasacı demokratları ortadan kaldırmakta tereddüt etmedi. Bu olay da Osmanoğlu hanedanında bir gelenektir, iktidara gelmek için bir takım devlet adamlarıyla veya maceraperestlerle komplo kuran veliaht, amacına ulaşır ulaşmaz, eski işbirlikçilerini öldürtmek için ilk fırsattan yararlanır.

Abdülhamit'in kanlı iktidarı herkesçe bilinir. En tehlikeli anayasa yandaşları bir tarafa konduktan sonra, 33 yıl boyunca bütün bir masum halkı acımasızca ezen -Çarlığa benzer- bir iğrenç despotizme tanık olduk. En küçük bir tenkit girişimi, en küçük bir karşı çıkma hevesi ağır ve kan dökücü biçimde cezalandırıldı. Böylesi bir girişim, girişimde bulunanı en kısa sürede ipe götürme tehlikesi taşıyordu.

Bu arada, ülkede sanayi ve ticaret gelişiyordu. Hamit rejiminin sertliği bu gelişmeyle bağdaşır değildi. Nitekim memnuniyetsizlik günden güne arttı.

"ittihat ve Terakki" Cemiyetinin Kökenleri

Keyfiliğe dayalı bu hükümet sisteminin yıkılmasının belirtisini gösteren ve bunu gerekli kılan işte bu iktisadî ve içtimaî antagonizmalardı. işte bu zemin üzerinde ve bundan kaynaklanan atmosfer içinde gizli "ittihat ve Terakki" Cemiyeti serpilip gelişti ve izleyen dönemde tarihsel bir öneme kavuşarak milletin kaderinde belirleyici bir rol oynadı.

Abdülhamit muhalifi bir devrimin ideolojisi biçimleniyordu. Her şeyden önce aydın çevrelerde, ilk olarak Mekteb-i Mülkiye hocalarından biri, gizli bir gazete yayınına girişti. Bu, tarihçi Murat Beyin Mizan gazetesiydi. Bu bilgin, kısa zamanda öğrenci gençlik arasında büyük bir saygınlık kazandı. Bütün genç nesiller ondan yana olduklarını ilân ediyordu. Gazetesi elden ele geçiyordu. Bu vatansever hareketin genişlemesi ölçüsünde, polisin acımasızlığı da artıyordu. Şehirler, hafiyelerle dolmuştu. Üzerinde gizlice basılmış beyanname veya gazete bulunanlar tutuklanıp sürgün ediliyordu.

Bu hareket başlangıçta münhasıran Abdülhamit istibdadına karşı yönelmişti. Önderleri 1876 Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun ve anayasal özgürlüklerin yeniden yürürlüğe konmasını talep ediyordu. Bütün bir vatanperver edebiyat, Avrupa kapitalist medeniyetinin gereklerine aykırı, köhnemiş idarî geleneklerinde kaldığı takdirde kaçınılmaz parçalanış heyulasını ortaya seriyordu. Halkın bütünü daha çok bu yenilikçilerleydi. Bunları Jön Türkler olarak adlandırma alışkanlık haline gelmişti. Ancak bunları takip eden polisten korku nedeniyle hiç kimse onların derneğine üye olma cesareti gösteremiyordu. Başta Murat Bey olmak üzere Jön Türklerin yöneticileri ülkeyi terk etmek zorunda kalmış ve Paris ve Cenevre'den Türk halkına başkaldırma duygularını besleyen mesajlarını gönderiyorlardı.

Ülkede "İttihat ve Terakki"nin propaganda ocağı Askeri Tıp Mektebi'ydi.

1900'den sonra Murat Bey sebat etmeyip Abdülhamit'in affını kabul ederek İstanbul'a geri döndü. O dönemden sonuna kadar muhalefetin bayrağını taşıyan, halen de Ayan Meclisi üyesi olan Ahmet Rıza Bey'dir. Ahmet Rıza, Ocak 1919'a kadar "Şurayı ümmet" adlı bir küçük gazeteyi Paris'te düzenli olarak yayınlamıştır; Ahmet Rıza'nın belli başlı yazarları, Dr. Baha Şakir, Dr. Nâzım, Ömer Naci, vb. idi. Bu grubun yanında, Sultanın yeğeni Prens Sabahattin çevresinde bir devrimci grup daha vardı. Prens Sabahattin grubunu, diğerinden ayıran federalist ve adem-i merkeziyetçi eğilimleriydi.

1908 burjuva devrimi arifesinde, Paris'te bir kongre toplandı. Bu kongreye yukarıda anılan iki grubun temsilcileri, halen İKG üyesi bir sosyalist ve birkaç Ermeni Taşnak delegesi katıldı. Bu toplantının amacı Abdülhamit iktidarını kesin olarak devirebilmek için tüm muhalefet unsurlarının işbirliğini sağlamaktı. Bu konuda, üç günlük tartışmalardan sonra mutabık kalındı; bir eylem platformunun oylanmasından sonra İstanbul'da buluşma sözü verilerek ayrılındı. Ancak daha başlangıçtan itibaren ortaya çıktı ki, genel siyasetin belli başlı meseleleri konusunda muhalefetin farklı çevreleri arasında büyük görüş ayrılıkları mevcuttu, "ittihat ve Terakki"nin inhisarcı ve hâkimiyetçi eğilimleri daha o zamanlar son derece aşikârdı.

Türkiye'nin en önemli şehirlerinde muhalefet küçük gizli şubelere sahipti, "ittihat ve Terakki" üyeleri, kendilerini mason localarına kabul ettirme ve toplantılarını bu localarda yapma geleneğine sahipti. Farmasonluk ittihatçıların amaçlarını teşvik ediyor ve polise karşı onlara gönüllü paravan olarak hizmet ediyordu.

Temmuz 1908 başlarında, bir ayaklanmanın mayalanmakta olduğunun belirtileri halkın dikkatini çekmeye başladı. Arka arkaya Selanik'te ve Manastır'da Sultan'ın güvendiği kişilere suikastlar yapıldı. Bu, olaylara hemen bir telaşlandırıcı damga vurdu. Abdülhamit'in tavsiyeler ve tehditler yoluyla ayaklanmanın üstesinden gelme çabaları başarısızlığa uğrayınca, istanbul isyancıların üzerine ordu birlikleri gönderme kararı aldı. Selanik'e ulaşan ilk askeri birliklerin genel coşku havası içinde isyancıların saflarına geçmeleri üzerine, Sultana Anayasa'yı ilân etme ve isyancılara af çıkarma dışında yapacak bir şey kalmadı. Yeni hükümet 11 Temmuz 1908'de kuruldu ve Meclis-i Mebusan seçimlerinin hemen yapılması kararnamesini çıkardı.

Bu bir avuç kararlı öncü militan dokunulamaz diye düşünülen mutlakıyete baş kaldırdıklarında, bütün muhalefet ancak 200 kişi kadardı. Başarıya ulaşmalarının sebebi, milletin tümünün özlemlerinin onların gerçekleştirmek istediklerine eğilim göstermesindendi; öyle ki Anayasanın ilânının ertesi günü bütün bir halk "ittihat ve Terakki"nin parçası olma onuruna sahip olmak için kuyruğa girdi, zira önderlerinin ustalığı sayesinde, tüm basın ve kamuoyu kurtuluşçu bütün değişikliklerdeki marifeti, bu ünlü derneğe atfetti. Bu aziz dernek, deniyordu, vatanı parçalanma ve yıkımdan kurtardı. Bu gözü dönmüş dalga, kısa sürede ülkedeki canlı güçlerin tümünün bu komitenin çevresinde toplanması sonucunu verdi. Bu dernek, o tarihten itibaren durumun hakemi haline geldi. Kısa zamanda Abdülhamit despotizminin yerini "İttihat ve Terakki"nin Merkez Komitesinin despotizmi aldı,

Hürriyet ve itilâf Partisi'nin Kökenleri

Niyetimiz son on yılın siyasî tarihini bütünüyle ortaya koymak değil. Sadece Türkiye'nin genel siyasetinde hâlâ yer alan ve gelecek olayların seyrinde de müdahil olabilecek kişilerin partilerini ve rolünü anLamak için yeterli ölçüde ele alacağız.

1908'de Abdülhamit'in tahttan indirilmesinden sonra "ittihat ve Terakki"nin mutlak hâkimiyeti zirvesine ulaştı. Bu andan itibaren Türkiye'nin yeniden doğuşunu umanların tümünde bir düş kırıklığı başladı ve görüş ayrılıkları çoğaldı. Bir etki yaratabilecekleri umuduyla komitelere girmiş olan veya böylece anayasal bir demokrasinin kuruluşuna yardımcı olabileceklerine samimiyetle inanan insanların, dernek yöneticilerinin hoşgörüsüzlüğü ve otoriterliği karşısında cesaretleri kırıldı. Akıllı ve eğitimli insanlar, dernek içinde şüpheyle karşılandı ve kenarda tutuldu. Buna karşılık kendi başlarına düşünmeyen ve hareket etmeyen, ama talimatlara harfiyen uyan bir takım kişiler güvenilir makamların tümünü alıyordu. Talât, Dr. Baha Şakir, Dr. Nâzım, Enver, Cemal, Cavit ve Rahmi, partinin körcesine uyduğu kâhinleri haline geldiler. Hükümet cihazının tümü daha şimdiden bu adamların ve onların yaratıklarının eline geçmişti. Bu koşullarda yeni bir muhalefet biçimlenmeye başladı. Önce Meclis-i Mebusan'da bir liberal parlamenter grup olarak İttihatçıların hasımlarının dağınık unsurlarının teşkilâtlandığını görüyoruz. Kısa zamanda, bu ilk grubun saflığı bozuldu. Mensubiyet hiçbir kurala bağlı olmayan hale geldi ve her türlü şüpheli kişi, rejim değişikliğinden en bayağı çıkarlarının halel gördüğünü düşünenler, yeni partinin manevi hiçliğine eklemlendi. Başlangıçta partinin kuruluşunu en iyi niyetler esinlendiriyordu. Söz konusu olan, "ittihat ve Terakki"nin gasıplarının iktidarı kötüye kullanmalarına ve despotizmlerine karşı tepki göstermek ve bizzat bu partinin programına uyarak, siyasî çabaları, bir liberal demokratizme doğru yönlendirmekti. Bir takım politikacılar büyük bir popülerliğe sahipti ve buna az veya çok sahip olanlar bu muhalefeti yönetiyordu. Ancak partinin kapılarının ağzına kadar açık bırakılması, içine parlamentarizmin en berbat düşmanlarının sızmasına da imkân verdi. Hocalar -sarıklılar-, Abdülhamit'in eski hizmetkârları, şimdiye kadar ihtiyatla gölgede kalmayı başarmış Abdülhamit'in imtiyazlıları, Jön Türklerin bu bölünmesinden cesaret buldular ve kitle halinde hükümet muhalifi bu teşkilâta katıldılar.

Bu arzu edilmez unsurlar bu teşkilâta öylesine iyi sızmayı başarmışlardı ki, Balkan Harbi arifesinde "İttihat ve Terakki" hükümeti iktidarı muhalefete bırakmak durumunda kaldığında, bu parti artık tanınmaz haldeydi. Hürriyet ve İtilâf Partisi, artık asîl özelliklerinden hiçbirine sahip değildi. Siyasî ilkelerine bağlı herkes, bu partiden ayrılmıştı. Gericilerin ve hocaların gözde partisi haline gelmişti. Belli başlı önderleri, denk düşen zihniyetle birlikte sarıklıydı, işte bu şartlarda Kâmil Paşa bu partinin hükümetini kurdu ve partiyi Balkan Harbi felâketine sürükledi. Bir kez daha "İttihat ve Terakki" sahneye vatan kurtarıcısı olarak çıktı ve ivedi bir kararla, Bulgaristan'ın güçlüklerinden yararlanarak, Edirne'yle birlikte Trakya'yı geri aldı. Bu, "İttihat ve Terakki" hâkimiyetinin nihaî kutsanması oldu. O tarihten Mütareke'ye kadar ittihatçı önderler ülkeyi tartışmasız efendiler olarak yönettiler.

Millî Hareketin Milliyetçilerinin Kökenleri

Çok sayıda tecrübe göstermiştir ki, gerek iktidarda, gerekse muhalefette -zaman içinde saltanatın ve dinî geleneklerin gerçek savunucusu parti haline gelen- Hürriyet ve itilâf Partisi kesinlikle teşkilâtçı yetenekten yoksundu. Hasımlarını hiçbir zaman bilimsel bir şekilde eleştirmeyi başaramadı. Yazarlarında ve hatiplerinde boş bir duygusallık, ciddi bir gerekçelendirmenin her zaman yerini aldı. İktidara her yükselişinde bu dış zorluklar pahasına ve ülke dışı bir baskı altında oldu. İttihatçılar, her ne kadar kesinlikle yöntemden ve uluslararası durum hakkında doğru bir bakıştan yoksunsalar, birden çok vesileyle milletin en hayati çıkarlarını temelsiz kimi sabit fikirlerine kurban ettilerse de, en azından kararlılıkla ve dirayetle yönetmeyi bildiler. Aşırı derece teşkilâtçılık ruhuna sahiptiler. Milletin

içinde en aktif, en müteşebbis olan herkes ve herhangi bir siyasî eylem kapasitesine sahip herkes, ittihat ve Terakki tarafından kullanıldı. Mükemmel bir disiplin sayesinde, bu unsurların hepsinden siyasî ve iktisadî bakımdan azami verim elde edildi. İttihatçıların sabit fikri, Türklerin yabancıların ve gayrı-Türk unsurların iktisadî vesayetinden kurtulmasıydı. Bunun için iktidarın ellerine verdiği her türlü silâhı kullanıyorlardı. Harp dönemi, bunun kendilerine sağladığı diktatörlük gerekleriyle birlikte, bu isteğin gerçekleşmesine çok elverişliydi. Onlar da bundan alabildiğine yararlandılar. Bütün bir kapitalistler sınıfı, harp ticareti ve spekülasyonları alanına büyük bir keyifle itildi. Bu kapitalistler ittihatçılardı, onların aileleri ve yarattıklarıydı ve kendi teşebbüsleriyle başarıya ulaşmış ve mecburen onlardan yana olduklarını ilân etmek zorunda olanlardı; memnun olmayan ve talep edecekleri bir şeyleri olanlar, Küçük Asya'nın kimi noktalarına sürgün ediliyordu.

Ama bu usûlün de kendi sakıncaları vardı. Bu ateşli faaliyet, bu ticari ve sınaî geçiş uygulaması, Partinin o zamana dek pasif iç yapısına çok net bir sınıf bilinci verdi.Bu, kapitalistlerin ayırt edici özelliği olan ivedi çıkarların bilincidir. Bu alanlarda, -İtilâf devletleri dışı- Orta Avrupa devletlerinin kaynaklarının gözle görülür biçimde suyunu çektiğinden buyana, harbi sürdürmenin sağlayacağı avantaj net bir biçimde görülmüyordu. Bundan da iyisi, bu denli çabanın meyvelerini onların elinden alacak ve servet biriktirme perspektiflerini tümüyle kapatacak mukadder bir sondan endişe duymaya başlanmıştı. Bu nedenle -özellikle Brest-Litovsk barışından sonra- "ittihat ve Terakki" Partisi içinde bile, tek başına bir barışın yapılması ve buna karşı çıkan -özellikle Enver'e karşı- parti diktatörlerine karşı güçlü bir akım biçimleniyordu. Belli bir anda bu hareket endişe verici bir yoğunluk kazandı. Cesur ve çok akıllı bir İttihatçı olan emekli yüzbaşı Yakup Cemil barış taraftarlarının başına geçti. İtilâf güçlerinin bize Türkiye'nin toprak bütünlüğünü koruyan bir barış sağlamaya yatkın oldukları yönündeki haberin etkisinden yararlanarak Yakup Cemil güç kullanarak hükümeti tek başına barış görüşmeleri yapmaya icbar etme teşebbüsünde bile bulundu. Bu teşebbüs başarıya ulaşamadı zira Enver bu sağduyulu kişinin tevkifini emretti ve onu Kâğıthane'de kurşuna dizdirtti. Türk kapitalistlerinin çıkarları doğrultusunda hareket eden Yakup Cemil -o sırada milletin hepsinin çıkarıyla çakışıyordu- millî hareketin ve Mustafa Kemal'in öncülü olarak değerlendirilebilir. Aşağıda göreceğimiz gibi Mustafa Kemal'in amacı, Yakup Cemil'in önleyici olarak korumaya çalıştığı büyük burjuvazinin halel görmüş çıkarlarının savunulmasıdır.

Mütarekeden sonra partiler

Bu öylesine doğrudur ki Mütarekeden sonra, bütün yasaklılar, mülteciler ve sınır dışı edilmiş olanlar istanbul'a geri döndüğünde ve ittihat ve Terakki'nin görünür parçalanması sonucunda siyasî güçlerin yeniden sınıflanması oluştuğunda, öldüresiye birbirine karşıt oldukları sanılan bir takım kişilerin iktisadî bağ nedeniyle yakınlaşmaları gibi olağanüstü bir olay görüldü. Milliyetçi partiler için böylece sağlam bir temel oluştu. Bu altüstlük aylarında birçok ayırt edici olay gözlendi, ittihatçıların sorumlu önderleri, partilerini tanınmamış önemsiz bir takım kişilere emanet ederek, hızla ülkeyi terk etmek durumunda kaldılar. O zamana kadar dağınık haldeki Hürriyet ve itilâf Partisi'nin kalıntıları kendilerini kaçan devlet adamlarının meşru mirasçıları kabul ederek, eski partilerini yeniden kurmak için büyük bir tutkuyla işe koyuldular. Ancak bu partide, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, en ileri görüşlü ve en yetenekli siyasetçiler daha baştan Partiden ayrılmış, geride çağdaş içtimaî meselelerden bihaber bir takım hocalar ve olaylara yüzeysel bakan ve dünyadaki

buhrandan bir şey anlamayan bir takım gazeteciler kalmıştı. Tüm sorumluluğun İttihatçıların sırtına yüklenmiş olmasından mutlu bu kötü niyetli gericiler, Türkiye'yi yıkıma uğratan felâketi şaşırtıcı bir basitlikle kabul ederek, itilâf devletlerinin onlara bırakacaklarıyla ilgili, bundan sonrası için ingilizlerin zengin gönüllülüğüne kendilerini teslim ediyorlardı. Onlara göre esas olan, saltanatın yıkılmasını önlemek ve Sultan'ın manevi saygınlığını korumaktı. Elbette Sultan da izzet Paşa ve Tevfik Paşa geçici kombinezonlarından sonra Ferit Paşa'nın şahsında bir parti hükümeti kurma görevini onlara vermekte tereddüt etmedi.

Bu arada İtilâf devletlerinin askeri idaresi Türk burjuvazisinin iktisadî eserinin tümünü hızla yıkıma uğratıp iflasa sürüklüyordu; değişik bahanelerle dokunulamaz imtiyazlarından onu yoksun bırakıyordu. Bu sınıfı dünyada sahip olduğu en kutsal şeyde -yani işinde- yaralamak, meşru müdafaayı getiren en kesin intikam gösterisidir. Zaten itilâf devletlerinin askeri memurları Türk halkını en duyarlı noktalarında yaralamak ve onu dağılmış haldeki burjuvazinin kollarına itmek için hiçbir şeyi es geçmemişti. Yunan ordusu tarafından izmir'in işgali, öldürücü darbe oldu. Bütün bir millet bunu ensesine inen bir şaplak gibi hissetti. Bir isyan rüzgârı her Türkün yüreğinde esti. Yunan emperyalizmine kurban olarak verilmiş Küçük Asya'nın küçük ve orta köylülerinin bu haklı öfkesi, onların direncini organize etmek için elverişli bir fırsat bekleyen Türk kapitalist siyasetçileri tarafından akıllı bir biçimde sömürüldü. Mustafa Kemal doğu vilayetlerinde istiklâl bayrağını eline alıp ünlü Anadolu ve Rumeli müdafaa hattının temellerini atarken, farklı köklerden gelen bir takım politikacılar istanbul'da iktisadî tabanlı bir dizi yeni burjuva partileri kuruyordu. Önce, geçmiş parti çatışmalarında İttihatçıların aşırılıklarına karşı çıkmakla birlikte tarafsızlıklarını korumuş tecrübeli devlet adamlarını, bakanları veya bakanlık görevlilerini bir araya getiren "Sulh ve Selâmet" Partisi. Aşırı meşruiyetçi bu parti, büyük bir içtimaî anlam taşımıyordu. İç tartışmalarımızı daha sonraya erteleyerek tüm kuvvetimizi, yapabildiğimiz kadar sadece barışçı yollarla millî felâketten kurtulmaya vermemizi ileri sürüyordu. Bu parti, İstanbul'da birbiri ardına kurulan ve millî harekete sempati duyan bir tarafsızlık gösteren hükümetlere çok sayıda bakan verdi. Ferit Paşa, Ali Kemal Bey ve Mustafa Sabri hocanın şahsında ete kemiğe bürünen Hürriyet ve itilâf Partisi'ni de kınayan, ittihatçı-karşıtı muhalefetin en iyi unsurları, Millî Ahrar Partisi'ni kurdular. Bu parti, bileşimi ve eğilimleri itibariyle, büyük sermayenin çıkarlarını temsil ediyordu ve yerel koşulları yeterince dikkate almaksızın, olduğu gibi kapitalist Avrupa'nın yöntemlerini benimsemek istiyordu. Daha sonraları, bu partinin en iyi birimlerinin tümü (Cami Bey, Bekir Sami Bey, Rauf Ahmet Bey, vb.) milliyetçi parti içinde yer aldı. "ittihat ve Terakki"nin Pantürkizm yanlısı teorisyenleri ve aydınları, kendi eğilimlerindeki birkaç kişiyle birlikte Millî Türk Partisi'ni kurdu. Bu parti küçük burjuvazinin çıkarlarını savunma iddiasında bir birliktelikti ve iktisadî taban olarak küçük zanaatkar ve küçük tüccara sahip olmak istiyordu. Bu parti, bir önceki gibi, daha sonraları milliyetçi partiyle bütünleşti. Ferit Bey, Hamdullah Suphi Bey, Yusuf Akçura bey böylece millî harekette ağırlıklı rol oynayabildiler.

Anadolu'da hâlihazırdaki siyasî durum

Yukarıda söylenenlerin hepsinde, özel bir inceleme gerektiren işçi veya sosyalist partilerden bilerek söz etmedik. Ancak bu bölümde bu ihtiyatı bir tarafa koymak mecburiyetindeyiz; aksi takdirde Küçük Asya'daki güçler oranı hakkında doğru bir fikir vermemiz mümkün değildir. Herkes biliyor ki, orada, kendisinin sosyalist veya komünist olduğunu ileri sürenlerin dışında milliyetçi siyaset için mücadele eden hiç kimse yok. Bunlar ile

İngiltere'nin hizmet ve himayesi altındaki millî mutabakat önderleri birbirlerini karşılıklı olarak ölüme mahkûm etmiş ve milliyetçilik karşıtı muhalefet sadece İstanbul sınırları içinde kalmıştır.

Ancak her şeyden önce milliyetçi partinin bileşimine daha yakından bakmaya çalışalım. Partinin bizatihi tabanı, daha önce söylediğimiz gibi, "ittihat ve Terakki" harbi sırasında siyasî olarak saygınlığı lekelenmemiş temiz unsurlar tarafından oluşturulmuştu. Bu parti ikiye bölündü. En azgınlar, en maceracılar, Talat ve Enver gibi eski önderleri hâlâ talep edenler, kuvvetli tarzdan yanaydılar. Onlara göre Mustafa Kemal hâlâ çok çekingendi. İtilâf güçlerine aşırı ihtiyatlı yaklaşıyordu. Yine onlara göre Batı'yla tüm ilişkilere son verip, Doğu'nun Müslüman halklarına dönmek, panislamik propagandanın meşalesini ele almak gerekiyordu; gerekiyorsa, ingilizlere karşı işbirliği yapmak üzere Bolşeviklerle anlaşmak; amaca ulaşınca da onlarla mücadele etmek uygundu. Gerçek ittihatçılar, hakikiler, eski partinin geleneğini sürdürenler, amaçlarına ulaşmak için her şeyi riske atanlar, bunlardı. Bugün de Küçük Asya'da, hatta Büyük Millet Meclisi'nin içinde çok güçlü bir grup oluşturmaktadırlar. Bunlar arasında Dr Tevfik Rüştü, Numan Usta gibi kendilerine komünist diyen ve ihtiyaç duyulduğunda kendilerini gerçek komünistlerden daha komünist gösteren milletvekilleri de vardır. Milliyetçilerin dış siyasetine açıkça ve kesin olarak muhalefet etmekte ve Sovyet hükümetiyle sıkı bir ittifakı tavsiye etmektedirler. Ancak tüm bunlar, çıkar hesaplı ve samimiyetten yoksun. Gerçekte istedikleri, ülkenin kaynaklarını engelsiz olarak bizzat yutmak için savaş dönemindeki diktatörlük modeline dayalı İttihatçı iktidarın ihyası. Bu tarikatın, İstanbul'da bile gizli bir teşkilât etrafında bir araya gelmiş çok sayıda üyesi var. Faaliyetleri İngiliz işgalini rahatsız etme eğiliminde; bu illegal oluşumun üyeleri Kemalistlere büyük hizmetler veriyor ve onları çoğu zaman Kemalistlerle karıştırıyorlar. Bunlar son derece fanatik, hoşgörüsüz, bununla birlikte çok usta teşkilâtçı insanlar. Komünist hareket, gelişimi boyunca, bunlarla birçok zorluk yaşayacaktır. Bunlara Türkiye'nin gelecekteki faşistleri gözüyle bakılabilir.

Daha yüksek bir kültüre sahip diğer ittihatçıların tümü, Türk burjuvazisinin çok belirgin bir sınıf bilincine sahip en yetkin temsilcileri, milliyetçi partinin kuruluşuna katıldılar. Millî Ahrar ve Millî Türk partilerinin, çoğu İttihatçıların eski hasımları olan üyelerinin tastamam aynı siyasî çıkarların peşinde olduğunu görmüştük. Bunlar milliyetçi partinin yanında yer almak için bir saniye bile tereddüt etmediler. Siyasî nüanslar siliniyordu. Türkiye'nin genç burjuvazisi böylece - millî sınırlar ve iktisadî bağımsızlık platformu üzerinde- birleşik partisini, birleşik cephesini gerçekleştiriyordu. Bu parti, Müslüman dünyasının manevi desteğini kabul ederek ve gerektiğinde talep etmekle birlikte, Panislamizm hedeflerini reddediyor ve bu noktada, Millî Meclisin ılımlı olmaz ittihatçılarından ayrılıyordu. Buna karşılık Pantürkizm, siyasetinin temelini oluşturuyordu. Misak-ı Millî'nin içerdiği asgari programlarını İtilâf devletleri kabul etseydi, milliyetçiler bunlarla barış yapmak için daha fazlasını istemezlerdi. Nitekim milliyetçilerin en yüksek amacı, Doğu'da onların komisyoncusu haline gelme münhasır hakkını korumak için Batı kapitatizmiyle bu barıştı. Sovyetler Rusyası ile iyi ilişkiler ve ittifaka gelince, bunlar temel amacı gerçekleştirmeyi kolaylaştıracak bir takım araçlardı. Bunun dışında milliyetçiler komünizmden müthiş nefret ediyorlardı ve Bolşevikierle temastan her zaman kaygı duymuşlardır. Sonunda buna boyun eğdilerse bu, uluslararası dengenin kaçınılmaz zorunluluklarını kavramaları nedeniyledir. Sermayenin savunulması hariç bütün bu noktalarda, Millet Meclisi'nde 50 milletvekiline sahip "ittihat ve Terakki" grubuyla anlaşmazlık içindeydiler.

Milliyetçilerin işçi hareketine karşı tavrı

Milliyetçiler, hâkimiyetlerinin başlangıcından itibaren, kendi etkilerinden bağımsız her türlü proleter hareketten kuşku duymuşlardır. Bu türden bir teşkilâtın varlığıyla her karşılaştıklarında, onu engellemek için kendiLerine düşen her şeyi yapıyorlardı; çoğu zaman yandaşlarına rakip bir teşkilât kurmaları talimatını veriyorlardı. Yankıları Küçük Asya'nın her köşesine kadar ulaşan Rusya'daki olayların ardından, emekçiler arasında sürekli bir mayalanma vardı. Çok sayıda sosyalist veya komünist parti kurma ve devrimci gazete yayınlama teşebbüsü hafızalardadır. Türk-Rus kamuoyundaki değişikliği göstermek için, -hükümetin himayelerinde- geleceği olmayan bir resmi komünist partisi bile kuruldu. Bu sırada Ankara'nın gerçek komünistlerini hapishanelere atıyor, Mustafa Suphi ve yoldaşlarını katlediyorlardı. Kars anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte, bu trajı-komedya son buldu. Kürek cezasına mahkûm edilmiş yoldaşlarımıza af çıktı ve partilerini (Halk İştirakiyun) yeniden kurmalarına ve dergilerini (Yeni Hayat) yeniden yayınlamalarına izin verildi[158]. Türkiye'deki komünistlerin çalışması için işgale karşı savaşı destekleme tezlerinin tavsiye edilmesi, milliyetçileri rahatlattı. Yine de İttihatçı Numan Ustanın yönettiği sarı sendika teşkilâtını desteklemekten ve teşvik etmekten geri durmadılar. Bu iki işçi kuruluşu hâlihazırda varlıklarını sürdürüyor. İşçileri ve köylüleri içtimaî devrime hazırlama uğraşı içindeki Halk İştirakiyun Partisi'ne ise, milliyetçiler çok kötü gözle bakıyor.

İstanbul'da siyasî durum

İstanbul'daki siyasete, istediği kadar önemsiz olsun tüm işlere, İtilâf devletleri arası askeri işgal makamlarının karışması damgasını vuruyor. Milliyetçi savaşın son zaferine kadar tahtını korumanın sadece İtilâf devletlerine ve özel olarak da İngiltere'ye bağlı olduğuna inanan Sultan, sadrazamlarını hep Britanya komutanlık merkezinin yarı resmi görevlilerinin önerilerinden sonra tayin etti. Britanyalılar için ideal, hükümetin, tüm siyaseti şu formülde özetlenebilecek Hürriyet ve İtilâf Partisi'nin elinde kalmasıydı: "Büyük Britanya'nın iradesine boyun eğmek ve onun yüce gönüllülüğünü beklemek; Sultan'ın gereksinimlerine dokunulmadığı sürece her türlü toprak fedakârlığını yapmak". Müttefikler yüksek komiserliklerinin bu yaratıkları, hiç bir şeyden anlamıyor, dünyadaki dönüşümün, dünya savaşının sonucunda oluşan iktisadî ve içtimaî parçalanmanın farkına yaramıyorlardı. Eski dinî ve gerici ilkelerine yapışıp kalmışlardı. Birçok kez, kamuoyunun iğrenmesine ve basının protestosuna rağmen, Müttefikler bize bu partinin hükümetini dayattı. Ancak bu hükümetler, yabancı işgal güçleri dışında ülkeden hiçbir destek sağlayamadılar. Bu kabinelerin başında hep Ferit Paşa vardı, iki kez bu dar kafalı adam, millî hareketle mücadele etmek için Yunan cephesini bir takım Türk birlikleriyle güçlendirme teşebbüsünde bulundu. Gazetelerinde yorulmak bilmeden selâmetin diplomatik yollarla elde edilen barışçı çözümlerde olduğunu, şiddete başvurmanın millî davaya zarar vermekten öte bir şey getirmeyeceğini yineleyip duruyorLardı. Son günlere kadar Mütareke döneminin tüm olayları onları defalarca haksız çıkarttıysa da, aynı nakaratı tekrarlamaktan bıkmadılar. Kemalist büyük zaferin arifesinde de, taarruz başladıktan sonra bile, iyi tanınan gazetecileri Ali Ke-

158. Dr. Şefik Hüsnü burada yandmaktadır. Kars Antlaşması 13 Ekim 1921'de imzalanmıştır. Oysa THİF yöneticileriyle ilgili af 29 Eylül 1921 tarihinde çıkmıştır. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *THİF 1920-1923.*

mal, gazetesinde Ankara'daki yöneticilerin Türk köylülerinin değerli kanını gereksiz yere akıtmaya devam eden caniler olduğunu yazıyordu; zira ona göre, savaş felâketinden sonra Osmanlı hükümranlığını yeniden kurabilecek olan, yeşil halı çevresindeki diplomatlardan başka bir güç olamazdı. Muzaffer millî ordular izmir'e girince, her noktada yanıldıklarını ve İngiliz hamilerince terk edildiklerini gören bu kişiler, her şeyden vazgeçtiler ve belli başlı önderleri hızla yurtdışına gitti. Hâlihazırda artık ne gazeteleri, ne de varlıklarına ihanet eden bir şeyleri var.

iç siyasette, Hürriyet ve itilâfı her zaman tek bir fikir yönlendirdi; Türkiye'nin başına gelen bütün felâketler, idarede iyi gitmeyen her şey, hükümetlerinin iyi işleyişini engelleyen her şey, bir kötülükten, bir sabotajdan, "ittihat ve Terakki"den gelir. Bu partinin tüm üyeleri, en az olduklarını düşündükleri yerde bir ittihatçıyLa karşılaşma ihtimali olduğu inancına saplanmışlardır. Nitekim bu fobinin etkisiyle, iktidarda olduklarında insanları ve kurumları "ittihat ve Terakki"den arındırmaktan başka bir şey düşünemezler. Yukarıda işaret ettiğimiz gibi, bu dernek gizli teşkilâtlarında kendisini zarar verilemez kılmanın yolunu bulmuştu. Zaten her defasında hükümet uzun süre iktidarda kalamıyordu. Kamuoyunun baskısıyla Ferit Paşa yerini milliyetçilere az-çok sempati duyan tarafsız bir takım devlet adamlarına terk etmek zorunda kaldı. Ekim 1920'den itibaren işleri birçok eski sadrazamla işbirliği içinde yürüten -Abdülhamit döneminin dış işleri bakanı- Tevfik Paşa'dır. Bu renksiz kabinenin başlıca rolü, bir yığın devlet memurunun maaşlarını ödemek için umutsuzca çırpınarak -şu an için işlevsiz- geniş bir idarenin kadrolarını muhafaza etmekten ibarettir. Bir diğer yandan iktidardaki kişiler, milliyetçilere İstanbul'dan ihtiyaç duyabilecekleri her konuda yardımcı oluyorlar.

Sosyalist partilere karşı tutum

Hürriyet ve itilâf Partisi hükümetleri, her türlü işçi hareketine, her türlü sosyalizm propagandasına, her zaman acımasızca davranmışlardır. Diğer hükümetlere gelince, işçi teşkilâtlarına karşı daha çok hayırhah bir tarafsızlık içindeydiler; yine de Müttefikler arası makamların baskısıyla zaman zaman bu teşkilâtlara kimi zorluklar çıkartıyorlardı. Halen hükümetin hoşgörüsüzlüğü saldırgan bir hal aldı. Çok güvenilir istihbaratlara göre Müttefikler arası polisin kışkırtmasıyla Türk emniyet genel müdürlüğü bir dizi işçi teşkilâtını kapattı. İKG'nin sendikal teşkilâtları da kapatılma emrinin darbesi altında. Bütün bu tedbirler gizli komünizm propagandası suçlamasıyla alınıyor.

İstanbul'da Müttefik güçler arası ilişkiler

Bu ilişkilerde anlaşmanın hüküm sürdüğünden söz edilemez. Daha Mütarekeden birkaç ay sonra, ingilizler ile Fransızlar arasındaki anlaşmazlık çok yoğunlaştı. General Franchet d'Esperey istanbul'a Müttefik kuvvetler komutanı olarak geldi, ingilizler Boğazlar üzerinde ağırlığa sahip olmak istediklerinden, buralara Fransızlardan çok daha fazla sayıda asker göndermiş olduğundan, ordularını Fransızların komutası altına vermek istemediler. Önceden bir mutabakat sağlanmadan, ingiliz kumandanlığı Fransız Genel Kumandanlığından bağımsız biçimde hareket etmeye başladı. Sonuçta, kendi sınırları üzerinde bu zorluklar nedeniyle cansız bir protestodan sonra Fransız hükümeti bu duruma boyun eğdi ve General Franchet d'Esperey'yi geri çağırdı. Böylelikle Boğazlardaki genel kumandanlık Britanya ordusuna geçti. Halen General Charpy, General Harington'un emrindedir. Ancak o dönemden itibaren Fransızların ingilizlere karşı öfkesi sürekli artmakta ve Fransızlar in-

gilizler aleyhine Türklerle tek başlarına bir takım gizli düzenlemelere gitmeye başladılar. Kendilerine bir yığın iktisadî çıkar sağlayarak milliyetçilerin hedeflerinin gerçekleşmesine alabildiğine yardımcı olmak durumunda kaldılar. Bu alışverişin en çarpıcı tezahürü Briand ile Bekir Sami arasında Kilikya ile ilgili barış anlaşmasının Londra'da imzalanmasıdır. Özellikle o dönemden buyana, milliyetçilere silâh ve mühimmat sağlayarak ve her türlü savaş malzemesinin İstanbul'daki depolardan çalınmasını kolaylaştırarak milliyetçilere epeyce yardım ettiler, ingilizler sonuna kadar Türklere karşı katı bir düşmanlık tutumunu muhafaza ettiler; Fransızların nazik üslûbuna yol verdiler. Yakın zamanda Mudanya Mütarekesinin imzalanmasından sonradır ki, ingilizler sertliklerinden bir nebze olsun uzaklaştılar.

İtalyanlara gelince, baştan itibaren Türklere karşı ivedi gerçekçilik ve çıkar gözeten dostluk siyasetini benimsediler. Sertliğe başvurmadan, Müttefiklerinin çıkarlarını ötelemeden, esneklikleri sayesinde, itilâf devletlerine zarar vermeksizin, Türk milliyetçilerinin dostluğunun gereklerini yerine getirmeyi başardılar. Bu, kimi şoklar yaşanmadan olmadı. Ne var ki ingilizler, dünyaya duruma hâkim olduklarını şöyle veya böyle inandırmak üzere bertaraf ettikleri bütün bu karışıklık nedenlerini taşımak durumunda kaldılar. Bu saklambaç oyunu gelecek barış konferansının sonuna kadar da sürecektir. Ve tüm savaş Boğazlar meselesi etrafında dönecektir. Lloyd George ve yardımcıları ellerinden geleni yapacak ve dünyanın benzersiz stratejik noktaları üzerinde Büyük Britanya'nın üstünlüğünü sağlamak için Fransız delegelerinin kafasının üzerinde Alman savaş tazminatı yakıcı meşalesini sallamaktan geri durmayacaktır. Umuyoruz ki, Türk-Rus siyaseti, dünya proletaryasının baskısının yardımıyla, Britanya'nın bu entrikalarını bozguna uğratmayı başaracak ve Boğazları ingiliz hâkimiyetinden kurtaracaktır. Gözden kaçırmamak gerekir ki bu Sovyetler Rusyası bakımından bir ölüm-kalım meselesidir[159].

159. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 205-226 [Fransızca].

İKG'NİN ANKARA HÜKÛMETİ'NE KARŞI TUTUMU

Şimdi de Komintern IV. Kongresi öncesi ve süreci ile ilgili doğrudan belgeleri ele alalım. Bu belgelerden ilki, İKG Genel Sekreteri, yani Dr. Şefik Hüsnü imzasıyla gönderilmiş rapordur. Bu raporda IV. Kongre delegeleri hakkında bilgiler bir kez daha belirtildikten sonra, komünistlerin milliyetçilere, yani Ankara hükümetine karşı tutumu konusunda Komintern'in yeni gönderdiği direktif değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmelerde, yukarıda yer alan 11 Ekim tarihli geniş raporda da belirtilen, Büyük Taarruz'un ve Mudanya Mütarekesi'nin yarattığı yeni koşullar öne çıkmaktadır.

İstanbul 6 Kasım 1922

KEYK'e Rapor

Değerli Yoldaşlar,

Ekim ayının ilk günlerinde, 1 Eylül tarihli mektubunuzu aldık; bu da bize IV. Kongre delegelerimizi zamanında gönderme olanağı verdi. Daha önceki mektuplarımızda size bildirdiğimiz gibi, bu delegelerden ikisi, 13 Ekimde istanbul'dan Batum'a giden bir İtalyan gemisiyle yola çıktılar; oradan Moskova'ya geçecekler. Usûlüne uygun vizesi alınmış pasaportları ve Kongre için gerekli tüm malzemeleri var. Kendi üzerlerinde getiremedikleri eşyalar, onların hareketinden sonra Andrieff aracılığıyla gönderildi. Özel olarak gençlik kongresinde yer alacak üçüncü delegemiz, bulunduğu Berlin'den 20 Ekimde yola çıktı. Şimdiye kadar herhangi bir haber alamadıysak da, umuyoruz ki 25 Ekimde tüm delegelerimiz Moskova'da olacaklar.

Burada, yoldaşlarımızın yola çıkmadan önceki faaliyetimizle ilgili her şeyden söz etmeyeceğiz; yoldaşlarımız bu konuda sizi geniş ölçüde bilgilendirecekler. Özellikle aralarından biri [Orhan, Sadrettin Celâl], mazbatasında da göreceğiniz üzere, Partimizi ilgilendiren her konuda sizinle görüşme yapma konusunda tam yetkilidir.

Şu son üç haftada ülkede tüm dikkatimizi üzerinde yoğunlaştırmamız gereken son derece önemli bir takım olaylar oldu.

Zaten böylece de daha birkaç gün önce elimize geçen 7 Ekim tarihli son mektubunuza da cevap vermiş olacağız. Gerçekten de bu mektubunuzla bizi, kitleler önünde milliyetçilerden yana tutum almaya ve kitleler aracılığıyla milliyetçiler üzerinde politikalarını radikal burjuva devrimi yönüne çevirmeye zorlamak üzere etki yapmaya çağırıyorsunuz. Benzer bir taktik, İKG tarafından Merkez Komitesi'nin Ekim başında yapılan toplantısında benimsendi. Ve gerçekliğin gerekleri bunu bir süre sonra bize dayattı.

Kısaca durum şöyle gelişiyor: Büyük zaferlerden sonra ve özellikle Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasının ertesinde, İstanbul Türk nüfusu, Ankara hükümeti lehine çılgınca gösterilere girişti. Orada kurulan rejimin, demokrasinin, halk egemenliğinin iyiliklerinden başka bir şeyden söz edilmiyordu. Bu uğrakta, emekçilere ve yoksullara, demokrasinin, barışın yapılmasından sonra onları özel olarak ilgilendiren tüm yaşamsal sorunları belirsizliğe sürükleyeceğini göstermenin yerinde olacağını düşündük ve teorisyenimiz Doktor Şefik Hüsnü, Aydınlık dergisine "Halk Hükümeti üzerine Mülâhazalar" başlıklı kapsamlı bir makale yazdı; bu makalede orta sınıflara ve işçilere, kapitalist üretim sistemi ve bireysel mülkiyet rejimi muhafaza edildiği takdirde, dünyanın en iyi niyetlerine sahip in-

sanların ellerinde, demokratik hükümetlerin en idealinin bile, büyük çoğunluğun sefaletini ve ızdıraplarını ortadan kaldırmak ve toplumda belli bir uyum sağlamak gücünden yoksun olduğunu açık ve ikna edici bir dille izah etti. Bu yazı, Müttefik sansürü tarafından başından sonuna kadar kesildi[160], elimizde kimi basılmış tashih örnekleri olduğundan bunları elden ele dolaştırdık ve emekçiler üzerinde bir etki yarattı.

Kısa süre sonra, Refet Paşa şehrimize geldi. Bu, coşkulu gösterilere yol açtı. Kuşkusuz, önceden alınmış bir karara uygun olarak, Büyük Millet Meclisi'ni temsil eden General, Anadolu hükümetinin saltanat karşıtı ilkeleri etrafında yoğun bir propaganda yapmak için bu vesileden yararlandı. Halkın ve aydınların önünde birçok kez ateşli söylevler vererek bir siyasî devrim yapma, bir hanedanın bireylerinin hükümdarlığını halk egemenliğiyle değiştirme ve sultan ailesinin en yeteneklisine sadece Halife görevlerini bırakma gerekliliğini vurguladı.

Basın, Ankara temsilcisi tarafından ileri sürülen görüşlerin büyük bir reklâmını yaptı. Ve birkaç gün içinde, Türk aydınlarının, öğretmenlerin, devlet memurlarının, hekimlerin bu dönüşümleri benimsemeye var güçleriyle karşı koydukları ortaya çıktı. Eski milletvekili, ünlü bir avukat, monarşinin iyiliklerini, erklerin ayrılığı ilkesine boyun eğmeden yönetmenin imkânsızlığını ve bir yığın eski şeylerin mükemmelliğini gösteren bir broşür bile yazdı.

Burjuva devrimi, Küçük Asya'da gerçekleştirilmeye çalışıldığı haliyle, mevcut duruma göre gerçekten büyük bir ilerlemedir. Bizi, toplumsal devrim idealimize hissedilir ölçüde yaklaştırmaktadır. Aydınların karşı propagandasıyla ciddi bir tehlike yaşamaktadır. Tam bu büyük tartışmalar uğrağında, "Aydınlık"ın onuncu sayısı çıkacak. İKG, hemen milliyetçilerin savunmasını üstlenmeye karar verdi. Bir yandan şapirografla çoğaltılmış, istanbul emekçilerine bir takım bildiriler yayınladık; bunlarda rejimdeki dönüşümlerin onların ızdıraplarını ve sefaletlerini büyük ölçüde azaltmasa da, bunlar en azından dünyevî ve uhrevî iktidarın tek bir kişinin elinde toplandığı Sultanlığa ve bu sisteme göre ciddi üstünlükleri temsil ettiğini izah ettik. Öte yandan, yeni rejimle ilgili komünist bakış açımızı izah etmek için dergiyi kullandık; bir diğer makalede yukarıda sözünü ettiğimiz broşürü tartıştık; Anadolu ihtilâlinin müdafaasını üstlendik ve saldırıya uğradığı takdirde, Türk işçilerinin onu savunmak için burada olduğu hissettirdik. Müttefik sansürü, bu kez de Aydınlık nüshalarını günlerce elinde tuttu; ancak bize ancak bazı pasajları kesilmiş olarak iade etti.

Olaylar öylesine hızlı bir biçimde birbirini izledi ki, zor yakalayabildik. Bildirilerimiz ve yazılarımız yayınlanırken, Büyük Millet Meclisi saltanatın kesin olarak ilgası ve tüm devlet erkinin, tüm Türkiye topraklarında, iki yılda bir seçilecek Büyük Millet Meclisi'ne geçişi kararnamesini açıkladı. Böylece, Cumhurbaşkansız ve bir ölçüde Sovyet hükümetine benzeyen, bir demokratik cumhuriyet kuruldu. Tüm İstanbul emekçileri adına, saltanat düzenine karşı ve içtimaî devrime doğru bir adım oluşturan yeni rejimin değerini ortaya çıkartan uzun bir legal bildiri yayınlamayı düşünüyoruz.

Ayrıca, bu olaylarla ilgili olarak büyük bir miting düzenleme çağrısı yapacağız. Zira hâlihazırda, halk arasında büyük bir hareketlilik var ve ardı ardına toplantılar yapılıyor; bakanlıklar dağıtıldı ve taşra idaresi henüz organize edilmedi.

Bu son olaylardan önce, yaklaşık olarak iki aydan beri, Sultan hükümeti, şehri-

160. Gerçekten de *Aydınlık*'ın 20 Eylül 1922 tarihli 9. sayısının 226. sayfası "Halkçılığa dair Mülahazat" başlıklı Dr. Şefik Hüsnü imzalı boş bir sayfadır.

mizdeki işçi derneklerine karşı düşmanca bir tutum aldı. Polis dernekleri teker teker dağıtmaya başladı; çoğu zaman hiçbir geçerli neden olmaksızın bunlar kapatılıyordu. Bu sendikalar arasında bizim "Dernek" de kapatıldı. Bu sorun bizi çokça meşgul ediyor. Bir gazete makalesiyle, bu uygulamalarla ilgili olarak hükümeti eleştirdik. Ancak Anadolu hükümetinin burada artık tam iktidara sahip olduğu günümüzde, bu olay önemini kaybediyor ve hiçbir şey olmamış gibi "Dernek"i yeniden faaliyete geçirmeyi düşünüyoruz. Millî hükümetin istanbul'a yerleştirdiği makamların emekçiler sınıfına karşı nasıl bir tutum alacağını tam olarak bilemiyoruz. Her durum ve koşulda, son derece kritik bir uğraktan geçiyoruz ve içinde bulunduğumuz fırtınalı anlardan en büyük yararı sağlamak, tamamen merkez komitesi militanlarımızın zekâsına ve maharetine bağlı olacaktır.

Balkan Federasyonu'yla düzenli yazışma içindeyiz. Ancak bu yazışma basit bir görüş alış verişinden ibaret. Bugüne dek, bu teşkilâttan hiçbir destek elde edemedik, oysa İKG, Bulgaristan'daki ve Yunanistan'daki Türk nüfus için dergisinden 50 nüshayı düzenli olarak göndermekle BKF'ye mütevazı hizmetini sunuyor. Son Aydınlık yayınlarının her birinden iki yüz broşür de gönderdik. Bu broşürlerden birçoğu, aynı zamanda Ankara İştirakiyun Fırkası'na da gönderilmiştir. Kongre'deki delegemiz, her iki teşkilâtın işbirliğini sağlamak üzere Ankara İştirakiyun Fırkası temsilcileriyle görüşmeler yapmakla da görevlendirilmiştir. Ne olursa olsun, illegal teşkilâtımızı muhafaza etmemiz konusunda sizinle hemfikiriz, illegal teşkilâtımızı dokunulmadan muhafaza etmek için bir takım önlemler aldık. İKG aracılığıyla Ermeni sosyal demokratlarına göndermeyi planladığınız mektubun, ilişkilerimizi sıkılaştırmaya büyük ölçüde yardımcı olacağını düşünüyoruz. Bu partideki yoldaşlarımız, bizimle birleşmeden önce kongrelerini bekleme fikrindeler, istanbul'daki işçi gruplarından artık hiçbirini temsil etmeyen Maksimos yoldaş, Türk polisi tarafından arandığı için, Rusya'ya hareket etti. En azından kendisi, birdenbire hareket etmesinin nedeni olarak bize bunu söyledi. Yürütme Komitesi'ne, bu yoldaşın vereceği bilgileri büyük bir ihtirazı kayıtla dinlemesini öneririz[161]. İKG, saltanat yandaşlarının hareketini kesin olarak ortadan kaldırıldıktan sonra, saf komünizm zeminine yerleşmeyi ve büyük şehirlerin sanayi proletaryasına dayanarak millî ve uluslararası kapitalizme karşı açık savaş yürütmeyi önüne koyuyor.

Delegemiz, bir günlük gazetenin yayını ile ilgili ayrıntılı maliyet tablosunu verecektir. Uzun süredir sürünen bu sorunun olumlu bir biçimde sonuçlanmasını sabırsızlıkla bekliyoruz. Böylesi bir girişim için son derece elverişli zamanlarda bulunuyoruz. Müttefik sansürünün muhtemelen kalkacağı ısrarla konuşuluyor. Ne yazık ki en zorlu maddi durumlardan birinde bulunuyoruz.

Komünist selamlarımla,
İKG Genel Sekreteri
(İMZA) (MÜHÜR)[162]

161. Maksimos ile ilgili değerlendirme, yukarıda verdiğimiz 4 Ekim 1922 günlü raporda farklılıklar içermektedir.

162. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 230 -237 [Fransızca].

TİÇSF'NİN TBMM'YE TELGRAFI VE ALDIĞI CEVAP

Dr. Şefik Hüsnü bu anlayışla Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi adına Türkiye Büyük Millet MecHsi'ne bir telgraf göndermiş ve TBMM İkinci Başkanı Adnan'dan [Adıvar] bir cevap almıştır. *Aydınlık* dergisinin 11. sayısında yer alan bu yazışmaları aşağıda veriyoruz. İlginç olan *Aydınlık* dergisinde bu yazışmaların yer aldığı tarihlerde İKG delegesi Orhan'ın [Sadrettin Celâl] Komintern IV. Kongresi'nde Kemalist rejimin yeni iç ve dış siyasetleriyle ilgili yaptığı son derece sert eleştirilerdir.

İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin Büyük Millet Meclisi'ne çektiği telgraf ile bilmukabele aldığı cevabı, bervech-i ati naklediyoruz:

Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne

İstanbul'un şuurlu işçileri, Türk işçi ve köylü ordularının, bütün cihan proletaryasının müzaheretiyle, cihan emperyalizmine karşı kazandıkları zaferi kalplerinden alkışlamışlardı. Zaferi müteakip tufeyliler ve zalimler saltanatı yerine millet saltanatını ikame suretiyle yapılan siyasî inkılâb onları daha derinden sevindirdi. Bu münasebetle İstanbul münevverleri arasında müşahede edilen irticaî vaziyeti nefretle takbih; terakki yolunda yapılacak mücadelede tekmil emekçi sınıfının inkılâpçılarla sonuna kadar beraber olacağını temin; ve yakın bir atide işçi ve çiftçilerimizi hakiki kurtuluşa mazhar edecek yegane çare olan müşterek istihsal ve mülkiyete müstenid içtimaî inkılâbın husul bulacağını kaviyen ümid ettiğimizi arz ile millet vekillerini tebrik ederiz.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi namına
Doktor
Şefik Hüsnü

Dersaadet İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi
Doktor Şefik Hüsnü Bey'e

Saltanat-ı şahsiyenin ilgasıyla hukuk-ı hükümranînin uhde-i millette istikrarı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tecellisini tesbit eden kararın ilanı vesilesiyle mevrud telgrafnameniz heyet-i umumiyeye arz edildi. Milletin rah-ı terakkide hiç bir maniaya tesadüf etmeksizin yürümesini istihdaf eden ve bunu kafil bulunan hâkimiyet-i milliyenin tebrikinden dolayı teşekkür olunur efendim.

18 ve 19 teşrinisani 338
Türkiye Büyük Millet Meclisi reis-i sanisi
Adnan[163]

163. *Aydınlık* dergisi, sayı 11. [Çevrimyazı için Şeyda Oğuz'a teşekkür ederiz.]

Dr. Şefik Hüsnü'nün yukarıda verdiğimiz raporlarında üzerinde önemle durduğu Komintern IV. Kongresi'nde temsil sorunu Kongre'nin yetkili delegelerini belirleyen Üye Kontrol Komisyonu tarafmdan İKG ve THİF açısından aşağıdaki biçimde sonuçlandınlmıştır.

Eberlein

Üye Kontrol Komisyonu Raporu

17 Kasım 1922

Türkiyede bugün İstanbul Partisi ve Ankara Partisi olmak üzere iki Parti bulunmaktadır. Ankaradaki Partinin üç yüz üyesi vardır. Kongreye iki delege çağrılmıştı, altı delege geldi. Bunlardan ikisine oy kullanma hakkı tanınmış, ikisine konuk kartı verilmiş, geri kalan ikisi ise Kongreye kabul'edilmemiştir.

istanbuldaki partinin üye sayısını bilmiyoruz. Oradan da iki delege çağrılmıştı, üç delege geldi. Bunlardan ikisine oy kullanma hakkı tanındı, üçüncüsüne ise söz hakkı verildi.'[164]

164. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi,* çev.: Fatma Bursalı, *Aydınlık* Yayınları, Mart 1979, s. 62. Çevrildiği kaynak: *Komünist Enternasyonal 4. Dünya Kongresi Tutanağı,* Almanca, s.366.

KOMİNTERN IV. DÜNYA KONGRESİ (5 Kasım - 5 Aralık 1922)

Komintern IV. Kongresi'nde Yürütme Kurulu adına sunulan raporda "Geçtiğimiz yıl *Türkiye, Çin* ve *Mısır'da,* az veya çok güçlü parti çekirdekleri kurduk" denmektedir[165]. Balkan Federasyonu adına söz alan Kolarov da III. Dünya Kongresi ertesinde Yürütme Kurulu tarafından benimsenmiş tek cephe taktiğinin "Türkiye Komünist Partisi (İstanbul) tarafından da kabul edil"diğini bekitmektedir[166]. Bu Kongrede İKG ve THİF delegelerinin ortak komisyonunun başkanlığını Salih Hacıoğlu, sekreterliğini ise Kongre'de Orhan adını kullanan Sadrettin Celâl [Antel] yapmıştır[167]. Sadrettin Celâl'in 19 Kasım 1922 günlü 18. Oturumda yaptığı ve *TSA Tde* yer alan konuşmayı aşağıda veriyoruz. Konuşmanın ağırlığını Türkiye'de komünistlere karşı yapılan baskılar ve milliyetçi hükümetin yeni iç ve dış politikalarının nitekği oluşturmaktadır.

KOMİNTERN'İN DÖRDÜNCÜ KONGRESİNDE TÜRK DELEGASYONU SEKRETERİNİN YAPTIĞI KONUŞMA

(18. Oturum: 19 Kasım 1922)
[Sadrettin Celâl - Antel]

Orhan (Türkiye): Yoldaşlar, Ankara'daki komünistlerin kitle haHnde tutuklandıklarını ve İstanbul'daki Türkiye İşçi Biriiği'nin [Derneği'nin] dağıtıldığını gazetelerde okumuşsunuzdur. Kemalistlerin poktikasındaki bu yeni değişikliğin ve özelkkle bu yeni baskıların anlamını iyi anlayabilmeniz için, Kongreyi, Ankara ve İstanbul Komünist Partisinin genel faakyetlerinden ve milliyetçi Hükümetin poHtikalarınndan haberdar etmeyi gerekli görüyorum.

Türkiye Komünist Partisi[168], kurulmasına işçi ve köylülerin önayak oldukları burjuva miUiyetçi hükümetin emekçi kitlelerinin hayatî çıkarlarına karşı bir tutum takındığı bir zamanda kurulmuştu. Onun için, TKP kurulduğu zaman, kendisini iki düşmanla karşı karşıya buldu: emperyalizm ve burjuva milHyetçiği. Parti, en büyük düşman olan emperyalizmle mücadeleyi dünya ölçüsünde önenui sayarak, emperyalizme karşı savaştığı sürece hükümeti desteklemeye karar verdi; bir yandan da işçi ve köylüler- için demokratik reformların yapılmasını istedi ve onları teşkilâtlamaya çakştı. Bu kararlar, İkinci Kongre'nin millî ve sömürge sorunlan hakkında kabul ettiği tezlere uygundu. Parti kuruluşundan günümüze dek bu poktikayı değiştirmemiştir. Bunun kanıtı olarak, Partinin orduyla işçi ve köylülere seslendiği ve onlan kesin zafer için mücadeleye çağırdığı bildiriyi[169] gösterebilirim. Yunan ordusuna ve işçi kitlelerine seslenen bir başka Parti bildirisinde, bunları ayaklanmaya

165. *Toward the United Front,* John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 115.
166. *Toward the United Front,* John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 243.
167. Sadrettin Celâl, 1923 Ocağında KEYK'e verdiği aşağıda tümünü sunacağımız raporda Türkiye delegasyonu içinde böyle bir görevlendirme olmadığını vurgulamaktadır.
168. Aşağıdaki *İstanbul* ara başlığına kadar TKP olarak faaliyetleri belirtilen THİF'tir.
169. *TSA I (1908-1925),* BDS Yayınlan, II. Baskı, s. 418-419.

ve yalnızca Yunan burjuvazisi ve Britanya emperyalizmi uğruna döğüşen ordularını dağıtmaya çağırıyorlardı"[170].

Parti İstanbul halkına da bir başka bildiriyle[171] seslenerek, gericilik ve emperyalizme karşı bir birleşik cephe kurmalarını ve Sultanin kaçmasına izin vermeyerek onu yüksek halk mahkemesine çıkarmalarını istemişti.

Hükümetin İç ve Dış Politikaları

Bağımsızlık mücadelesinden doğan ve kendisinin tamamıyla Misak-ı Millî'den yana ve emperyalizme karşı olduğunu ilân eden BMM Hükümeti, son üç yıl boyunca davranışlarıyla, bir ihanet politikası izlediğini ortaya koymuştur. Bu bakımdan aşağıdaki olaylar öğreticidir:

1) Sovyet Hükümetiyle ilişkileri yeni başladığında, hükümetçe Moskova'ya gönderilen temsilciler, Türkiye'de büyük bir Komünist Partisi bulunduğunu ve bu partinin köylüler arasında pek çok taraftan olduğunu, çeşitli yerlerde şimdiden köylü Sovyetlerinin [şûralarının] kurulup işlediğini açıklamışlardı.

2) Varoluşunun ilk döneminde Sovyet Rusya'yı aldatmaya çalışan hükümet, Yeşil Ordu adı altında, salt burjuva ögelerden oluşan sözde bir Bolşevik Partisi kurmuştu.

3) İlk Sovyet elçisinin Ankara'ya varmasından sonra, hükümet Yeşil Ordu'nun geri kalanlarından, yüksek devlet memurlarından ve aydınlardan meydana gelen bir resmî Komünist Partisi kurmuştu.

4) Hükümetin Londra Konferansı'na gönderdiği delegeler, emperyalist devletleri memnun etmek için, yolları üzerindeki, geçtikleri bütün Avrupa başkentlerinde, aralarında yiğit yoldaşlarımız Suphi ve Ethem Nejat'ın da bulunduğu birçok komünistin öldürüldüğünü, Bolşevizm vebasının artık ülkede kol gezmemesi için, hapisteki bütün öteki yoldaşlarımızın da işini bitireceklerini söylemişlerdir.

5) Fransızlarla yapılan 1921 anlaşması, hükümetin doğuya ihanet ettiğini ve Misak-ı Millî'den caydığım kanıtlamaktadır.

6) Son olarak, Komünist Partisine ve Türk[iye] İşçiler Birliği'ne [Derneği] yönelen yeni baskı, Lozan Konferansı'nın toplanmasıyla aynı zamana denk düşüyor.

İç politikasına gelince, Ankara hükümetinin faaliyeti, demokratik reformlardan yana olan bütün parti ve grupların özgürce çalışmalarını engellemekten, her türlü muhalefeti, billurlaşmasına vakit bırakmadan boğmaktan ve halkı resmî vaadlerle aldatmaktan ibaret olmuştur. Bu politika, somut anlatımını aşağıdaki olaylarda bulmuştur.

1) Hükümet, BMM içinde oluşmuş bulunan ve yaygın bir reformlar programını savunan "Halk Zümresi"ni boğmuştur.

2) Özgün anayasa tasarısında önerilen, meslekî temsile dayalı seçim sistemini reddetmiştir.

3) BMM'deki muhalefeti susturmak için bir "Tesanüt Grubu" teşkilâtlanmış ve kitleler üstündeki egemenliğini güvencelemek için Anadolu'nun her yerinde, yalnızca kapitalistlerden, toprak sahiplerinden ve ihtikârcılardan oluşan, Hukuk ve Nizamı Müdafaa [Muhafaza-i Mukaddesat ?] adı verilen gruplar kurmuştur.

170. *Yeni Hayat'ın* 15'inci sayısında (8 Temmuz 1922) çıkan "THİF Merkez-i Umumîsinden: Yunan Köylü, Amele ve Askerlerine Bir Hitap" (s. 12-13) [ve "Yunan Komünistlerinin Beyannamesi" (s. 10)] Mete Tuncay tarafından yeni harflere çevrilerek *Aydınlık* Sosyalist Dergi, Sayı 4 (Şubat 1969), s. 328-32'de yayımlanmıştır.

171. *TSA-I (1908-1925)*, BDS Yayınları, II. Baskı, s. 419-421.

4) Vaadlerine rağmen, hükümet işçi kitlelerinin yararına hiçbir reforma başlamamıştır. Tersine, işçi sınıfı teşkilâtlarının kurulmasını her yolla engellemiştir, köylüleri de dayanılmaz bir vergi yükü altında ezmektedir.

Partiyle Kitleler Arasındaki İlişkiler

Partinin öne sürdüğü şiarlar, -en bilmeklerinin Partiye katıldığı- ücretle çalışan işçi kitleleri ve sömürülen yığınlar arasında bir yankı bulmuştur. Hükümetin Partiye karşı açtığı baskı kampanyalarına karşın, işçiler ve köylüler, onu gitgide artan sayılarla desteklemektedir. Çok kısa bir süre içinde Parti önemU zaferler kazanmıştır. 1922 Martından Ekimine kadar olan eylem döneminde, eğitim ve propaganda alanlarında iyi çakşmış, Kızıl Sendikalar Enternasyonali'ni ve Genç Komünistler'i de savunmuştur. Kitleler üstündeki etkisinden ötürü, hükümet Partinin faaliyetlerine son vermek zorunluluğunu hissetmiştir.

İstanbul

İstanbul'daki işçi smıfı hareketi ve hükümetin yakınlarda, komünist propagandası yapıyor diye Türkiye İşçiler Birkği'ni [Dernekl dağıttığı bu şehirdeki Komünist Grubunun etkisi üstüne birkaç söz söylemek istiyorum. İstanbul'da çalışma çok daha güçtü. Gerici Türk hükümetine ve komünizmin baş düşmanı olan emperyalizme karşı mücadele eden yoldaşlarımızın zorlu ve trajik durumunu anlatmam gerekmez. Fakat bütün bu güçlüklere ve teröre karşın, iki yıl yasadışı çakşan İstanbul'daki Komünist Grubu [İKG], fabrikalarda, işliklerde ve işçilerin olduğu her yerde hücreler kurarak, yasal ve yasadışı risaleler, dergiler, bildiriler ve tek-yapraklı ilânlar yayımlayarak ve düzenk olarak öteki ülkelerden aldıkları komünist yayınlarını dağıtarak kitleler arasında büyük bir etki gücüne erişmiştir.

Besbelli ki, İstanbul Grubunun yapmakta olduğu herşeyi sizlere anlatamam. Bununla birlikte, faakyetlerinin niteliği hakkında size bir örnek vermiş olmak için şu olayı anayım: Temmuzda bu grup, Sermayenin genel saldırısına karşı bir Birleşik Cephe oluşturmak için İstanbul'daki en önemli işçi sınıfı teşkilâtlarını bir toplantıya çağırdı. Fakat o zamana dek bizim bu şehirdeki en yüksek sınıf-bilinçli işçi sınıfı teşkilâtı saydığımız Beynelmilel İşçiler İttihadı, işçi sınıfının henüz hazır olmadığını, önce Türk millî burjuvazisinin, şimdi Türkiye'nin emekçi kitlelerinin sömürülmesinden kendisine de pay çıkarma olanağını gözleyerek, azimli savaş poHtikasını, bir taviz ve ihanet poktikasıyla değiştirdiğini söyleyebikriz. Londra Konferansından beri milk burjuvazi artık devrimci değildir. Ankara Hükümeti, bu nedenledir ki, Lozan Konferansından kendisi için ve temsil ettiği büyük burjuvazinin çıkarları için yararlı koşullar sağlama amacıyla, emekçi kitlelerinin sırtından Misak-ı Millî'den ödünler vermeye hazırlanmaktadır.

Sermayenin Genel Saldırısı ve İzlenen Koğuşturmalar Politikası

Gördüğünüz gibi, Ankara Hükümeti kendisini, kapitalizmin proletaryaya ve komünistlere karşı genel saldırısının dışında tutmamıştır. Kongrenin açılış oturumunda yoldaş Klara Zetkin İtalya'da, Polonya'da, Yunanistan'da, Latvia'da vb. komünistlerin idamını lanetlerken, biz de Mustafa Kemal Hükümetinin TKP'ye karşı giriştiği barbarca baskıları bildiren telgrafı almıştık bile. Bu baskıları barbarca diye nitekyoruz, çünkü polis memurları tutuklulara usturalar ve çivilerle işkence etmişlerdir.

Mustafa Kemal hükümeti toplu tutuklamalar yaparken, hapsedilen yoldaşlarımızı Sovyet Rusya hesabına casusluk etmekle ve dolayısıyla vatana ihanetle suçlamıştır. En son alman haberlere göre, tutuklamalar hâlâ devam etmektedir. 200'den fazla yoldaş tutuklanmış bulunmaktadır; İstanbul'da bile Türkiye İşçiler [İşçi] Birkği [Derneği] kapatılmıştır ve komünistler koğuşturulmaktadır. Başka hiçbir ülkede.

barış zamanı bu kadar çok tutuklama yapılmamıştır. Fakat koğuşturmalara ve terörizme karşın, işçiler ve köylüler, gerçek dostlarını düşmanlarından ayırt etmeyi öğrenmiş olarak artan bir bağlılıkla Partilerinin çevresinde toplanmaktadırlar. Bunu kanıtlamak için şu birkaç olayı anabiliriz:

1) Ankara'daki bir cephane fabrikasında komünist işçiler tutuklanırken, komünist olmayan işçiler bu tutuklamaların nedenini sormuşlardır. Kendilerine yoldaşlanmızın komünist olduktan için tutuklandıkları söylenince de şöyle demişlerdir: "Proletaryanın çıkarlarını savunanlan tutukladığınıza göre, bizi de tutuklayım Şu ana kadar komünist değildik, ama şimdi biz de komünist olduk."

2) Bu vahşi hareketi protesto etmek için, işçileri Komünist Parti çevresinde toplanmaya çağıran bildiri, orada bulunan işçilerin çoğunluğunca desteklenmiştir. Kavga çıkmış ve polis düzeni sağlamak için çok uğraşmak zorunda kalmıştır.

3) Köylü teşkilâtlarında yapılan tutuklamalar sırasında köylüler güçlü bir direniş göstermişlerdir.

4) İstanbul'da dış emperyalizm ile yerli burjuvazinin ortak terörüne karşın, Komünistler yerlerinde kalmışlardır.

Sonuç

Yoldaşlar, şimdi söylediklerimden görebileceğiniz üzere Türkiye Komünist Partisi ve İstanbul Parti teşkilâtı, Komünist Enternasyonalin talimatlarına uymuşlar ve millî kurtuluş hareketini her zaman desteklemişlerdir. Genel durumu göz önünde tutarak, çabalarının çoğunu proletaryanın teşkilâtlanmasına ve eğitilmesine harcamışlar, geniş işçi kitleleri yararına demokratik reformlar yapılmasını istemişlerdir. Fakat burjuva milliyetçi hükümet sürekli olarak Parti'ye baskı yapmıştır; bugün de hükümetin devrimci komünist hareketini silip süpürme kararlılığına tanık oluyoruz.

Hükümetin komünizme karşı kör öfkesi içinde, bütün emperyalist güçlerin Türkiye'yi tam bir köleliğe indirmek için işbirliği ettikleri ve çalışan kitlelerle tüm dünya proletaryasının desteğini en çok gereksediği tam şu anda, hükümetin böyle davranması gerçekten gariptir. Fakat çalışan kitlelerin kendilerinden ve bu hükümeti üç yıldır mücadele boyunca desteklemiş olan dünya proletaryasından gelecek karşı darbeler, onlara işledikleri iğrenç suçun vahametini kavratacaktır.

Yoldaşlar, Türk delegasyonu Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresine, dünya proletaryası adına, Türkiye'nin emperyalizmin ve ihanet halindeki millî hükümetin diktatörlüğü altında inleyen emekçi halkına ve zindanlarında şafağın yalanda sökmesini cesaretle bekleyen mahpus yoldaşlanmıza açık bir mektup göndermeyi önermektedir. Önerilen mektubun metni şöyledir:

Türkiye'nin Komünistlerine ve Çalışan Kitlelerine

Büyük Proletarya Devriminin Beşinci Yıldönümünde toplanan Üçüncü Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi, Türkiye'nin işçi ve köylülerine en sıcak selâmlannı gönderir, onlara Batı emperyahzmine karşı kahramanca bağımsızlık mücadelelerinde basanlar diler.

Türkiyeli Yoldaşlar! Siz bütün Doğu'ya ve emperyalizmin boyunduruğu altındaki bütün sömürülen ülkelere devrimci bir bağımsızlık hareketinin canlı bir örneğini verdiniz.

Fakat en son olaylar, sizin büyük fedakârlıklarınız pahasına kazanılan bu zaferin meyvalannı burjuva milliyetçi hükümetin gasbetmeye niyetlendiğini gösteriyor.

Ankara'nın milliyetçi hükümeti, Türkiye'nin büyük burjuvazisi yararına bazı ödünler sağlamak pahasına emperyalistlerle anlaşmaya hazırdır. Komünist Partisi'ni dağıtmak, bütün teşkilâtlannı kapatmak, toptan tutuklamalar yapmak ve

hapse atılan yoldaşlanmıza barbarca kötü davranmak, son olarak da İstanbul'daki Türkiye İşçiler [İşçi] Birkği'ni [Dernek] kapatmakla, bu yeni politikasını başlattı.

TKP, emekçi kitlelerinin emperyakzme karşı mücadelesinde, burjuva miUiyetçi hükümeti her zaman desteklemiştir. TKP, ortak düşman karşısında, programından ve idealinden geçici ödünler vermeye büe razı olmuştur.

Bu olgular önünde, hükümetin Komünist Partisi'ne karşı tutumu, hükümetin işçi sınıf mm ve köylülüğün -sizin yardımınızı sağlamak için, yerine getirileceğine resmen söz verilen demokratik reformlann gerçekleştirilmesinde ısrar edecek- bütün biknçH temsilcUerini, Lozan Konferansında gerçek bir burjuva hükümeti gibi görünmek amacıyla da, ortadan kaldırmak istediğini kanıtlamaktadır.

Türkiye'nin burjuva hükümeti, size ve sizin temsücÜerinize karşı, bütün emperyalist ve kapitaUst devletlerin Türkiye'nin emekçi halkını boğmak maksadıyla işbirÜği yaptıktan en güç bir dönemde hiçbir maddî ve manevî fedakârlıktan geri durmamış olan Rus proletaryasının önderkk ettiği bütün dünya proletaryasının nefretini uyandıran suçlar işlemek cüretini göstermiştir.

MiUyetçi hükümet, emperyakstlerle anlaşmaya hazırlanırken, sizin gerçek temsÜcüerinizi yok etmeye ve onlan yurt dışındaki arkadaşlanndan ayırmaya çakşmaktadır.

Komünist Enternasyonal'in Dördüncü Kongresi bu barbarca hareketi şiddetle protesto eder ve emperyalizmin jandarması rolünü oynamayı reddedecek, emperyalizme ve gericikğe karşı sürekk olarak savaşacak ve Türkiye'nin çalışan kitlelerinin yararına demokratik reformlan gerçekleştirecek herhangi bir hükümet ya da siyasal partiyi desteklemeye hazır olduğunu resmen açıklamayı kendisine görev bilir. Siz, hapisteki yoldaşlar, devrimci proletaryanın savunma genelkurmayı olan Üçüncü Enternasyonal, sizleri Türkiye'nin emekçi kitlelerinin en biknçH ve en özverüi temsüdleri olarak sevgiyle selâmlar.

Hatırlayın ki, yoldaşlar, zindanların karankğı şimdiye değin hiçbir zaman devrimin güneşini karartmamıştır.

Hatırlayın ki, yoldaşlar, devrimin zaferinin arifesinde, egemen sınıfın güçsüzlüğü artan bir yırtıcıkkta kendisini gösterir. Kapitalizm kendi iç çelişküerinin ağırlığı altında çökerken, emperyalist çatışmaların sarsıntısı en yüksek noktasına erişirken, şimdi tanıkkk ettiğimiz budur: uluslararası burjuvazi yeni Komünist toplumun habercüerine ve yapılarına karşı baskılarını bir kat daha arttırmaktadır.

Fakat hiçbir beyaz terör, toplumsal devrimin kaçımlmaz ve sonul zaferine inançlarında kararlı olanları yıldırmayı başaramamıştır. Hapse atılan ya da vurulan her yoldaşm yerini, özgürlük için çarpışmaya daha büyük bir dirilikle devam edecek olan sömürülen proletarya saflarından yükselen yüzlerce yoldaş almaktadır.

Yoldaşlar, Üçüncü Enternasyonal, sizi cellâtlarınızın eUnden kurtarmak için yapabüeceği herşeyi yapmayı baş ödevi sayar.

Yaşasın Dünya Devrimi!

Yaşasın Türkiye'nin İnançk Komünistleri!

Yaşasın Üçüncü Enternasyonal!

Yaşasın Sovyet Rusya![172]

172. *Bulletin of the TVth Congress of the Communist International*, Sayı 17 (25 Kasım 1922, Moskova), s. 27-31'den Türkçeye çevrilmiştir, *TSA-I (1908-1925)*, BDS Yayınlan, II. Baskı, s. 508 ve devamı. Bu metnin bir başka çevirisi için bkz. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, çev.: Fatma Bursalı, *Aydınlık* Yayınlan, Mart 1979, s. *67-78;* kaynak: *Komünist Enternasyonal TV. Dünya Kongresi Tutanağı*, Almanca, s. 526-532

DOĞU MESELESİ ÜZERİNE TARTIŞMA

IV. Kongre'nin 13. oturumunda oluşturulan *Mısır* komisyonunda Orhan görev almıştır[173]. Doğu sorunlarının tartışıldığı 20. oturumunda (23 Kasım 1922), komisyon üyesi Salih olmakla birlikte[174] Orhan yeniden söz almış ve Batılı Komünistleri, sömürülen ülkelerin sorunlarını yeterince önemsememekle suçlamanın yanı sıra Doğu ülkelerindeki komünist partilerinin görevlerinin neler olması gerektiği konusunda görüşlerini ortaya koyarken bu genç partilerin uzun dönemli teşkilâtlanma görevlerine, millî kurtuluş hareketlerini her yoldan desteklemeye ve anti-emperyalist savaşta birleşik cepheyi kurmaya vurgu yapmıştır.

Doğu Meselesi Üzerine Tartışma

23 Kasım 1922

Orhan (Türkiye)

Yoldaşlar, Komünist Enternasyonal, sömürge halklarının verdiği bağımsızlık mücadelesinin dünya devrimi için son derece önemli olduğu görüşünü benimsedi. Batının komünist partilerinin, Doğu ve Sömürgeler meselesine neden gereken önemi vermediklerini bu yüzden bir türlü anlayamıyoruz.

Bunun en çarpıcı kanıtı, üzülerek belirtelim ki, italyan Komünist Partisi'nin, eylem programına sömürgelerdeki komünist partilerin görevleri konusunda hâlâ özel bir bölüm koymamış olmasıdır. Ne yazık ki, Doğu meselesinin tartışılmasında IV. Kongre'nin de III. Kongre'nin örneğini izlediğini görüyoruz. Yoldaşlarımızın eleştirilerine tamamen katılmaktayız.

Emperyalizme karşı birleşik cephe, bizce, emperyalizme karşı mücadele için en ileri sınıfların, emekçi kitlelerin asgari taleplerinin karşılanması temelinde oluşturduğu bir tür koalisyondur.

Sermayenin saldırısına karşı ikinci ve ikibuçukuncu Enternasyonalin ihanet siyasetini açığa çıkartarak kitleleri kazanmayı amaçlayan proletaryanın birleşik cephesi, nasıl işçilerin asgari talepleri temelinde (sekiz saatlik işgünü, ücretler, sendika kurma hakkı, vb.) kurulmuşsa, aynı şekilde emperyalizme karşı birleşik cephenin de hedefi, emperyalizmin güçlerini dağıtmak, kitleleri kazanmak ve emperyalistlerle uzlaşmaya çalışan hâkim sınıfların dış siyasetini açığa çıkarmaktır.

Kitlelere emperyalizme karşı birleşik cephenin zaferinin gereğini kavratmak için, bu taktiği kitlelerin toprak reformu, idari reform, vergi reformu, seçim reformu vb. taleplerini içerecek biçimde somutlaştırmak gerekir.

Artık İkinci ve ikibuçukuncu Enternasyonaller de, sözle bile olsa, Batı ve Doğu emperyalizmine karşı çıkmak zorunda kaldıklarına göre, Avrupa'nın oportünist partilerine, bizim, Doğu'nun ve sömürge halklarının bağımsızlığı temelinde bir emperyalizme karşı birleşik cephe önermemiz gerekir.

Dolayısıyla ingiliz işçi Partisi'ne, hükümete şu konularda baskı yapmasını önermeliyiz:

a) Lozan Konferansı'nda Misak-ı Millîye uygun bir barış anlaşmasının imzalanması,

173. *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 92.
174. *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012, s. 92.

b) İstanbul'dan ve tüm Trakya'dan askerlerin derhal geri çekilmesi,

c) Boğazlar meselesinin, Rus-Türk anlaşmasının öngördüğü gibi, Karadeniz kıyı devletlerinin de katılmasıyla çözümü,

d) Bu mesele konusunda işçi gazetelerinde makaleler yazılmasına imkân tanınması,

e) Suriye, Mezopotamya ve Filistin'den askerlerin geri çekilmesi. Tüm sömürgelerin ve yarı-sömürgelerin millî bağımsızlığının tanınması.

Bizim önerimiz, en kısa zamanda hem tüm Doğu ülkeleri delegelerinin, hem de Fransa ve ingiltere delegelerinin katılacağı bir kongre toplanmasıdır. Bu, Doğu'daki Millî hareketin ve işçi hareketinin çıkarına olduğu kadar, tüm çalışan halkların işgalci kapitalist hükümetlerin boyunduruğundan kurtulmasına ve birleşik bir mücadele cephesinin teşkilâtlanmasına da yararlı olacaktır. Emperyalizme karşı mücadele yürüten tüm devrimci teşkilâtlar bu kongreye çağrılmalıdır.

Türkiye halkının dünya emperyalizmine karşı kazandığı son zaferler, Asya'nın ve Afrika'nın en uzak ülkelerinde, hatta Koşinşin'de [Vietnam'ın güney bölümü] bile coşkun yankılar uyandırdı. Müslüman bir ülke olmayan Koşinşin'deki sevinç gösterilerine burjuva basınında özel bir yer verilmiştir.

Bütün bu olgulardan hareketle, Türkiye Komünist Partisi'nin toplayacağı tüm ezilen halklar kongresinin dünya devrimi açısından birinci derecede önem taşıyacağını belirtiriz.

Sömürgelere ve yarı sömürgelere sahip ülkelerin partileri, özellikle de Fransız ve ingiliz partileri, her türlü devrimci bağımsızlık hareketini desteklemeli ve sömürgelerindeki komünist partilerine, bunlar sanki kendi şubeleriymiş gibi, her bakımdan destek olmalıdırlar. Bu nokta üzerinde önemle duruyoruz; çünkü emperyalist ülkelerin komünist partileri bugüne kadar, Millî özgürlük hareketine ve komünist partilerine karşı görevlerini, her ne hikmetse, ihmal etmişlerdir. Talebimiz, IV. Kongre'nin bütün şubelerine 21 şartın 8. maddesini[175] uygulama görevini vermesi ve onları, emperyalistlerin siyasetini teşhire yarayacak tüm belge ve yayınları Doğu'nun komünist partilerine düzenli bir şekilde göndermeleri için teşvik etmesidir. Ayrıca şubelerin Doğu'nun komünist partilerine, özel olarak işgal birliklerini parçalamak ve devrimcileştirmek amacıyla hazırlanmış çeşitli broşür, gazete, bildiri, duyuru vb. de göndermelerini istiyoruz.

Bu yayınları dağıtma görevini söz konusu ülkelerdeki komünist partileri üstleneceklerdir.

Üretici güçlerin içinde bulunduğu gelişme düzeyinden dolayı işçi sınıfının, nihai amaçlarını proletarya diktatörlüğü biçiminde derhal gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı bu ülkelerdeki (hatta sanayileşmesi çok daha köklü olan ve proletaryanın sınıf bilinci-

175. Komintern'e katılmanın 21 koşulundan 8'incisi şöyledir: Burjuvazisi sömürge sahibi olan ve başka ulusları ezen ülkelerde, partilerin sömürgeler ve ezilen uluslar sorununda özellikle belirgin ve açık bir tavır almaları zorunludur. Komünist Enternasyonal'e katılmak isteyen her parti, (kendi) emperyalistlerinin sömürgelerde giriştiği oyunları teşhir etmek, sömürgelerdeki her kurtuluş hareketini sırf sözlerle değil eylemlerle de desteklemek, kendi ülkesinin emperyalistlerinin bu sömürgelerden kovulmasını teşvik etmek, ülkesinin işçilerinin yüreklerinde sömürgelerin ve ezilen uluslann çalışan nüfuslarına karşı gerçekten kardeşçe duygular yaratmaya yönelik bir eğitim çabası sürdürmek ve ülkesinin askeri birlikleri içinde sömürge halkları üzerindeki her türlü baskıya karşı sistemli bir ajitasyon yürütmek yükümlülüklerini taşır.

nin son yıllarda oldukça geliştiği Türkiye'de bile durum budur) genç komünist partileri için en önemli mesele, ilk elde partinin çatısını sağlamlaştırarak onu her türlü oportünist ve bireyci unsurlardan temizlemek, proletaryayı iktisadî ve siyasî bakımlardan bilinçlendirip teşkilâtlı hale getirmek, işçi hareketini aralıksız ve sistemli bir çalışmayla sendikalarda merkezileştirmektir.

Bu genç komünist partilerin kesin zaferlerinin ön koşulu, yarı-proleter ve köylü kitlelerin üzerinde kuracakları etkidir, işte bu yüzden, bu ülkelerin komünist partileri, geçiş döneminde, geniş emekçi kitlelerini birleştirecek ve hâkim sınıfların durumunu bütün halkın gözünde zayıflatacak şiarlar atmalıdırlar.

Doğu ülkelerindeki genç komünist partilerin başlıca görevleri kısaca şunlardır:

1. Millî kurtuluş hareketlerini her yoldan desteklemek. Bütün güçleri emperyalizme karşı birleşik cephede birleştirmek. Hâkim sınıfın bu millî kurtuluş hareketini baltalamaması için uyanık olmak.

2. Geniş emekçi kitlelerinin yararına daha demokratik talepler ileri sürmek. Bu taktik, tüm emekçi sınıfların sempatisini kazandıracak ve komünist partisini halkın büyük partisi yapacaktır.

Ne var ki, partinin tüm faaliyeti bağımsızlık hareketini desteklemek ve reform talep etmekten ibaret kalırsa, o parti komünist partisi olmaktan çıkar. Partinin esas görevlerinden biri, işçi sınıfını bilinçlendirmek ve teşkilâtlamak, sağlam bir çatı kurmak ve bu çatıyı sınamaktır. Parti, ancak bu şekilde, milliyetçi ve içtimaî hain önderlere rağmen proletaryayı ve yarı-proleter kitleleri nihai zafere ulaştırabilir. (Alkışlar)"[176]

Orhan'ın (Sadrettin Celâl) bu konuşmasının ardmdan aynı oturumda söz alan Radek konuşmasında Türkiye'ye de değinmiştir.

Şimdi Türk delegasyonunun ve Türk yoldaşlanmızm raporunda önemle belirtilen bir başka noktaya gekyorum. Bizim tezlerimiz; sömürülen Doğu'nun uluslararası kapitalizme karşı savaşması gerektiğini ve savaşacağını, bizim de bu nedenle ona yardım etmemiz gerektiğini söylemektedir. Bakıyoruz, doğulu ulusların başmda ne Komünistler ne de hatta burjuva devrimcileri var; çoğu, asker ve bürokrat sınıflardan çürümüş feodal kliklerin temsilcileri. Bu durum, bizim Doğulu halklara yardımımızı egemen öğelere karşı tutumumuzla çelişkiÜ bir hale sokuyor. Söz konusu sorun, Türkiye'de komünistlerin koğuşturulması ve Çin'de Wu-Pei-Fu asker **Didiklerinin** grevcileri bastırmalanyla güncel bir önem kazandı. Biz Komünistler olarak, bu gibi sorunlardaki tutumumuzu diplomasiye başvurmadan açıkça ve içtenkkle ortaya koyabiliriz. Uyanan Doğuya yardım edeceğimize söz verirken, Doğu'da bundan sonra yapılması gereken sınıf mücadelelerini bir an bile gözden kaçırmadık. 1847'nin Komünist Manifestosu'nda Marx, Alman işçilerine, güttüğü poktika devrimi ilerlettiği ölçüde burjuvazinizi destekleyin, demişti. Aynı şekilde, Polonyak devrimcileri de köylü sorununda devrimci bir tavır takınan toprak sahibi soyluluk üyelerini desteklemeye çağırmıştı. Burjuvazinin burjuvazi olarak kalacağını, Polonya soyluluğunun nitekğini değiştiremeyeceğini elbette biliyordu. Genç

176. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, çev.: Fatma Bursalı, *Aydınlık* Yayınlan, Mart 1979, s. 79-84. Kaynak: *Komünist Enternasyonal TV. Dünya Kongresi Tutanağı*, Almanca, s. 623-626.

işçi hareketinin bu karşı sınıflarla döğüşmesi gerekeceğini elbette biliyordu. Ama o tarihî anın, sınıf mücadelesinin çıkarları adına, burjuva devrimci hareketinin desteklenmesini gerektirdiğini de görmüştü.

Yoldaşlar, Türkiye'de Komünistlere yapılan baskılar, Türkiye'de daha yeni yeni gelişmeye başlayan sınıf mücadelesinin bir parçasıdır. Yalnızca işçi sınıfıyla genç burjuvazi arasında değil, egemen klik kampının kendi içinde de bir mücadele olmak zorundadır. Komünistleri koğuşturmaktan başlıca, Rauf Beyle İçişleri Bakanı Refet Paşanın sorumlu oldukları ve yine onların İtilâf devletleriyle uzlaşmaktan yana çıktıkları, Sultanin tahtından mdirilmesineyse karşı koydukları sır değildir. Sultanin alaşağı edilmesinin Türkiye'de bir çekişme konusu olduğu bir sır değildir; sorun, devrimci öğelerin egemen sınıflara boyun eğip eğmeyecekleridir. Eğerlerse, Kemal Paşa yönetiminin işi bitmiş olacak ve Türk halkını en yüksek fiyatı verene parça parça satmayı öngören yeni bir politika uygulanacaktır. Fakat devrimciler yerlerini korumayı başarırlarsa, gerici paşaların ve yozlaşmış bürokrasinin saldırılarına karşı direnmek için kitleleri teşkilâtlamak girişiminde bulunmak zorunda kalacaklardır. Hangi tarafın kazanacağını bilemeyiz, fakat Türk Komünistlerine Türkiye'deki millî kurtuluş hareketini desteklemelerini salık verdiğimizden ötürü bir an pişman olmadık. Türk halkının bütün geleceği söz konusudur: Bu, ya özgürlük ya da dünya kapitalizminin boyunduruğu altında kölelik sorunudur. Paşalar Türk halkını satarlar ve Türk köylülüğünün başına kapitülasyonlar, malî denetim vb. boyunduruğunu geçirirlerse, köylüler komünistlerin ve genç işçi sınıfının onların çıkarları için savaştığını görecekler ve Komünist Partisinin çevresinde toplanacaklardır. Bu baskı anında bile Türk Komünistlerine diyoruz ki, "İçinde bulunduğunuz zaman, sizi yakın geleceğe karşı kör etmesin!" Uluslararası devrimcilik açısından son derece önemli olan Türkiye'nin bağımsızlığının savunulması henüz gerçekleşmemiştir. Kendinizi size baskı yapanlara karşı koruyun, size vurulunca siz de vurun; fakat özgürlük kavgasının henüz bitmediğini ve önünde, daha bir süre, Türkiye'nin öteki devrimci öğeleriyle birlikte yürümeniz gereken bir yol olduğunu unutmayın."[177]

KEMALİZMİN YENİ YÖNELİŞİ

Komintern IV. Kongresi sırasında yayınlanan *Internationale Presse-Korrespondenz* dergisinin 228. sayısında Orhan [Sadrettin Celâl] imzasıyla Kemalist rejimin iç ve dış siyasetinde Lozan Konferansı arifesinde ortaya çıkan yeni gelişmeleri, Millî hareketin ve milliyetçi hükümetin toplumsal yapışma dayalı olarak irdeleyen aşağıdaki makale yayımlanmıştır. Hükümeti Türk büyük burjuvazisinin temsilcisi olarak değerlendiren Orhan, Londra Konferansı ile birlikte milliyetçi burjuvazinin devrimciliğinin son bulduğu tespitini yapmaktadır.

2 Aralık 1922

Kemalizmin Yeni Yönelişi

Orhan

Esas olarak Türkiye Komünist Partisi'ni hedef alan son baskı ve tutuklamalar,

177. *Bulletin of the IVth Congress of the Communist International*, sayı 20 (28 Kasım 1922, Moskova), s. 11-15. *TSA-I (1908-1925)*, BDS Yayınları, 11. Baskı, s. 512.

Sovyet Rusya'nın olduğu kadar tüm dünya proletaryasının da dikkatini çekecek niteliktedir. Çünkü burada söz konusu olan, kapitalist bir hükümete başkaldıran komünistler değildir. Tam da Lozan Konferansı'nın hazırlanmakta olduğu bir sırada Ankara hükümetinin Komünist Partisi'ne indirdiği darbe, bu hükümetin hem iç, hem de dış siyasetinde bir değişikliği ifade ediyor.

Bu değişikliğin nedenlerini ve anlamını doğru bir biçimde kavramak ve uzun vadede gelişeceği yönü görebilmek için, bu milliyetçi hükümetin kaynağına, toplumsal yapısına ve asıl amacının ne olduğuna bakmak gerektiği kanısındayım. Bu milliyetçi hükümet ki, bugüne kadar Millî Kurtuluş mücadelesine önderlik etmiştir. Ve emekçi kitlelerin kanlarıyla canlarıyla kazandıkları zaferin meyvelerini toplamaya başladığı şu anda, bu kitleleri ezmek istemektedir.

Millî hareketin kaynağını ve anlamını, ayrıntılara girmeden, birkaç sözle anlatmaya çalışacağım.

1908 burjuva devrimine kadar büyük ticarete, Batı kapitalizminin temsilcisi ve ajanı rolündeki Türk olmayan unsurlar hâkimdi. Devrimden sonra İttihatçılar, bu Türk olmayan unsurları saf dışı ederek genç burjuvaziyi sağlamlaştırmak istediler ama, bu planlarını uygulamalarına kapitülasyonlar engel oldu. Savaştan önce tasarlamış oldukları bu planı, ancak Rusya'nın dünya savaşına girmesinden sonra -hiç olmazsa kısmen- gerçekleştirebildiler. Bunun için, aslında büyük çapta vurgunculuk yapan ve genç Türk burjuvazisini zenginleştirme amacı güden Millî ihracat ve ithalat şirketleri ve başka bazı şirketler kurdular. Para biriktirmelerini kolaylaştırmak için bunlara bol keseden mali imkânlar sağlandı ve yabancı sermayeden bağımsız olmaları için de, bir "Millî Banka" kuruldu. Tüm malların ihracat ve ithalatını kendi bildikleri gibi düzenleme yetkisine sahip olan vekil ve kumandanlar, bu ayrıcalıklı durumlarından alabildiğine yararlandılar ve muazzam servet yaptılar. Öte yandan İttihatçılar tarafından bu teşkilâtların ve "iktisadî" adı verilen kuruluşların başına getirilen milletvekilleri ve yüksek mevki sahipleri, sivil ve askeri makamların himayesi altında ve bunların yardımıyla çeşitli ürünleri ve besin maddelerini ucuza alabilmekte ve aldıklarını yüzde iki yüz, hatta üç yüz misli pahalıya satarak hesapsız para kazanabilmekteydiler. Böylece, biraz da yapay olarak, bir büyük ticaret burjuvazisi oluştu ve iki yıl süren hızlı gelişme döneminden sonra, Batı kapitalizminin o güne kadar komisyonculuğunu yapmış, onu temsil etmiş olan gayri Müslim büyük burjuvaziyi alt etmeye girişti.

Ne var ki, yenilgi her şeyi alt-üst etti. İstanbul'a ve Türkiye'nin diğer şehirlerine yerleşen galip emperyalist devletler, bu "iktisadî" kuruluşları ya yok ettiler ya da bunlara el koyarak statükoyu yeniden kurdular. Savaşın tam olarak mahvedemediği Türkiye, bu kez kesin çöküşe gidiyordu. Zaten dayanılmaz bir vergi yükü altında inleyen ve yokluk içinde yüzen kitleler, şimdi de tüm işgal birliklerinin geçimini sağlamak zorunda bırakılmıştı.

Öte yandan, ittifak devletlerine mensup yüksek askeri şahsiyetlerin küstahça davranışları halkı öfkelendirmekteydi, İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, bardağı taşıran son damla oldu. İşte halkın bu öfkesi, herkesi saran isyan duygusu, emperyalizm tarafından mülksüzleştirilmiş olan ve direnmeyi organize etmek için fırsat kollayan yeni Türk burjuvazisi tarafından ustalıklı bir biçimde kullanıldı. Bu burjuvazi, kurtuluşa götürecek yolu arayan kitlelerin başına geçmesini bildi. Bu sayede eski ayrıcalıklarına yeniden kavuşmayı umuyordu. Eski "ittihat ve Terakki" yöneticileri, izledikleri vurgunculuk, katliam

ve sürgün siyaseti yüzünden halkın gözünde çok fazla açığa çıkmış oldukları için, savaş sırasında geri planda duran ve daha az yıpranmış olan siyaset adamları -özellikle de Kemal Paşa- kurtuluş hareketinin başına geçti.

işte Millî hareketin kökeni burada yatmaktadır. Hemen belirtelim ki, Türk büyük burjuvazisinin doğrudan temsilcisi olan Ankara hükümeti, direnişi organize edebilmesini ve mücadeleyi nihai zafere ulaştırabilmesini, ancak ve ancak köylülerin ve halk kitlelerinin fedakârlığına, emperyalist devletler arasındaki rekabete, Sovyet Rusya'nın sağladığı maddi ve manevi desteğe borçludur.

Milliyetçi burjuva hükümetinin esas amacının, eski ayrıcalıklarını yeniden elde etmek olduğunu hiçbir zaman unutmamalıyız. Batı kapitalizminin Doğu'daki öncüsü olma hakkını kendi tekeline alır almaz, tek isteği bu kapitalizmle barış yapmak ve bağımsızlık mücadelesinden vazgeçmek olacaktır. Artık kendi eliyle baltalamaya başladığı bu mücadele onun gözünde, kitleleri kendi yanına çekmek için yararlandığı bir araçtan başka bir şey değildir. Sovyet Rusya ile kurduğu iyi ilişkiler ve yaptığı ittifak da, kendi hedefine ulaşmak için sadece birer araç ve yoldur, işte Londra Konferansı'na kadar emperyalizme karşı nefretle dolup taşan milliyetçi burjuvazinin, kendisi için Türkiye'nin emekçi kitlelerini sömürmeye katılma olanağı doğar doğmaz, o güne kadar izlediği kararlı savaş siyasetinden cayarak bir uzlaşma ve ihanet siyasetine sarılması da bu sebeptendir. Londra Konferansı'ndan bu yana milliyetçi burjuvazi artık devrimci değildir. Ankara hükümetinin temsil ettiği büyük burjuvazinin, çıkarlarını güvence altına almak için, barış koşullarına ihtiyacı vardır. Bu nedenle de, Lozan Konferansı'nda "Misak-ı Millî" meselesinde emekçilerin sırtından ödün vermeye hazırlanmaktadır. Nitekim Fransızlarla Kilikya konusunda yapılan anlaşma ve Mudanya Konferansı, bunu açıkça kanıtlıyor. Aynı şekilde komünistlere uygulanan son baskılar da bunu doğrulamaktadır.

Çünkü iki düşmanla, yani hem Millî burjuvazi, hem de yabancı emperyalizmle karşı karşıya bulunan Türkiye Komünist Partisi ve Türkiye'nin tüm komünistleri, o gün için en büyük düşman olan Batı emperyalizmine karşı hükümeti desteklemek amacıyla sınıf mücadelesini bir an için ihmal ettiler, Onların bu davranışını belirleyen şey, bizzat geniş halk kitlelerinin çıkarları ve bundan da önemlisi dünya devriminin yüksek menfaati ve talepleri olmuştur. Türkiye Komünist Partisi, geniş halk kitlelerinin tek gerçek temsilcisidir. Demek ki, Partinin dış siyaseti son derece açık ve berraktı. Askerî zaferin işçilerle köylülerin olağanüstü fedakârlık ve kahramanlıkları sayesinde olduğu kadar, komünistlerin halkı mücadeleye seferber eden kararlı çabaları ve Sovyet Rusya'nın sağladığı maddi ve manevi yardım sayesinde de kazanıldığı gerçeği inkâr edilemez.

Komünist Partisi'nin ve bu Partinin her bir üyesinin bugüne kadar izlemiş olduğu siyasete gelince, Bu siyaset daima demokratik reformlar yapılmasını talep etmek, işçilerin, köylülerin ve proleter aydınların durumlarının düzelmesi için çalışmak olmuştur. Bundan da anlaşılacağı gibi, Parti'nin ve Türkiyeli komünistlerin faaliyeti, hiçbir zaman hükümetin varlığını tehdit etmemiştir. Hele bu hükümet, kendini daima demokratik reformların savunucusu olarak gösterdikçe!

Türkiye Komünist Partisi'nin mücadeleyi, tam Millî bağımsızlık kazanılana kadar, hiçbir zaman azalmayacak bir fedakârlıkla sürdüreceği konusunda zerre kadar şüphesi olmayan Ankara hükümeti, kendi ihanet siyasetini açığa çıkartacak ve demokratik reformların yapılmasını talep edecek tüm güçleri ezmeyi zorunlu gördü. Hükümet bu reformları, savaştan önce işçilerLe köylüleri kendi safına çekebilmek ve Rusya'dan yardım alabilmek

için vaat etmişti. Dolayısıyla, Parti'ye yöneltilen bu darbe, daha yakın zamanlara kadar hükümetin bizzat kendisinin savunduğu Millî programa yöneltilmiştir. Üstelik bu, emperyalizmin tehlike olmaktan hiçbir şekilde çıkmadığı ve Türkiye'nin Rusya ve dünya proletaryasının devrimci güçlerine her zamankinden fazla ihtiyacı olduğu bir sırada yapılıyor.

İstanbul'dan gelen son haberlere göre, hükümet Türkiye'deki işçi sendikasını, güya komünizm propagandası yaptığı için, kapatmıştır. Bu kör ve gayrı Millî siyasetin mantıkî sonucu, Avrupa emperyalizmine karşı mücadelede kesin yenilgiden başka bir şey olamaz.

Halk kitlelerinin tek gerçek temsilcisi olan Türkiye Komünist Partisi, hükümeti, komünistlere karşı sürdürdüğü baskı siyasetine son vermeye, hapisteki yoldaşları serbest bırakmaya ve Lozan'da Tükiye'ye tam siyasî ve iktisadî bağımsızlık sağlayacak bir barış imzalamaya bir kez daha çağırır.

Eğer Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti, bu çağrıyı ciddiye almama gafletine düşerse, o zaman bu Millî ihanet hükümetinin terk ettiği bağımsızlık mücadelesini, halkın bu mücadelede verdiği kurbanlar ve gösterdiği fedakârlığın boşa gitmemesi için Türkiye Komünist Partisi, emekçi kitlelerin sevgisine dayanarak ve Sovyet Rusya ve dünya proletaryasının desteğiyle sonuna kadar sürdürecektir[178].

178. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, çev.: Fatma Bursalı, *Aydınlık* Yayınları, Mart 1979, s. 85-91. Kaynak: *Internationale Presse-Korrespondenz*, Almanca, 1922, sayı: 228, s. 1656-1657.

TÜRKİYE DELEGELERİ HAKKINDA

Komintern IV. Kongresi'nde Türkiye'deki komünist hareketin İstanbul'dan İKG ve Bİİ, Ankara'dan THİF delegelerince temsil edilmeleri, Kongre'nin önüne Türkiye Komünist Partisi'nin birleştirilmesi sorununu koydu. Kim olduğu hakkında herhangi bir bilgimiz olmayan, ancak Komintern kadro bürosundan olduğunu düşündüğümüz Altukatyanin Aralık 1922 başlarında yazdığı aşağıdaki rapor Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmakla görevlendirilecek Teşkilât Bürosu'nun oluşumu arifesinde, mevcut gruplar hakkında, grupların kendilerinden alman verilere dayalı bir rapordur. Böylece oluşturulan Büro hakkında Orhan'ın [Sadrettin Celâl] eleştirilerine daha sonra yer vereceğiz.

Aydınlık Grubu

Orhan yoldaşın verdiği bilgiye göre, komünist teşkilâtı olarak bu grup Mart 1920'den beri varlığını sürdürmektedir. Legal durumdaki işçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi itilâf devletleri İstanbul'u işgal etmesiyle legal teşkilât olarak aktif faaliyetini durdurmak zorunda kaldıktan sonra Doktor Şefik Hüsnü (0. Masdar), Sadreddin Celâl (Orhan) ve A. Cevdet (Fahri), bu partinin en aktif üyelerinden illegal bir grup oluşturmuş ve Marksçı bilimsel AYDINLIK dergisini çıkarmaya devam etmiştir.

Bu grubun Küçük Büro'su [Siyasî Büro] şu üç kişiden oluşmaktadır: 1) Doktor Şefik Hüsnü grubun bütün gizli işlerini yürütmekte, geçimini özel muayenehanesinde doktorluk yaparak sağlamaktadır; 2) A. Cevdet (Fahri) bütün teşkilât işlerini yürütmekte, geçimini gruptan sağlamaktadır; 3) Sadreddin Celâl grubun yayın işlerini yönetmekte, geçimini bir lisede Fransızca öğretmeni olarak sağlamaktadır.

Grubun Büyük Büro'sunda [Merkez Komite] adı geçenlerin yanı sıra, Namık İsmail (ressam, lisede öğretmen), Hüsnü ismail (Namık'ın kardeşi, subay, sultan hükümetinin genelkurmayında memur) ve Sadi [Sait] (ticaretle uğraşan babasının parasıyla geçiniyor) yer alıyor.

Teşkilâtın yarısı işçi, geri kalanı ilkokul öğretmeni ve küçük memur olmak üzere hepsi hepsi 40 kadar üyesi vardır. Teşkilâtta tamamı ilkokul öğretmeni 9 kadın bulunmaktadır.

Grubun şu yerlerde hücreleri vardır: Beşiktaş tramvay deposunda, Yeniköy'de bir fabrikada, Çapa, Baruthane, Zeytinburnu, Tophane, Feshane, Beykoz, Kırıkağaç devlet fabrikalarında; Kasımpaşa'da bir fabrikada; Eczacılar cemiyetinde, posta ve telgraf memurları cemiyetinde, Teknik Okulda, İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde; Sarıyer, Üsküdar ve Beyazıt bölgelerinde; ve Yeniköy, Çağlayan ve Valide bağı okullarında ve iki lisede. Bu hücrelerin en çok 5 ve en az 3'er üyesi vardır.

Bu parti yalnızca devlet fabrikalarında çalışan işçilerin 200 kişiyi aşmayan sendikası Dernek üzerinde etkin.

Grubun Bağımsız Sosyalist Parti, Union Intern. de Trav. [aslında Fransızca, BİİJ ve Hınçak adındaki partilerin sıradan üyesi kimi işçilerle bağlantısı vardır. Bu partilerin alt katmanları arasında propaganda çalışması yürütmektedir.

Bu grubun teşkilâtladığı 92 üyeli İstanbul Komünist Gençler Birliği[179] vardır. Bu

179. Türkiye Komünist Gençlik Birliği'nin, Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Kurulu'na gönderdiği *Türkiye Komünist Gençlik Hareketi Tarihi* başlıklı belge 1921 yılının son belgesi olarak yukarıda yer alıyor. Bu belgede TKGB'nin en aktif üyesi olarak H. iHalim - Hasan Ali Ediz] yoldaştan söz edilmektedir.

birliği Fahri yoldaş yönetmektedir. Bağımsız hücreler halinde bu grubun gizli hücreleri okullardadır, diğer yerlerde ise Aydınlık'ın hücrelerine katılmaktadır. Birliğin Berlin'deki 22 üyeli bağımsız Türk Gençler Birliği ile ilişkisi vardır. Almanya'daki bu grup, 19 yılına kadar orada varlık gösteren Türkiye Sosyalist İşçi Çiftçi Partisi (İşçi ve Çiftçi Partisi'nin ilk teşkilâtı) üyesi olup Berlin'de kalan öğrencilerin de katılımıyla oluşturulmuştur.

Orhan'ın bildirdiğine göre, Aydınlık grubu varolan meslek teşkilâtlarının birliğini sağlamakta, ancak bu teşkilâtların Bağımsız Sosyalist Parti, Hınçak ve UIT üyesi olup entrikalar peşinde koşan, geçen yılın yazında Aydınlık grubunun girişimiyle tertiplenen bütün istanbul meslek teşkilâtlarından temsilcilerin katılacağı ortak toplantıyı engelleyen yöneticileri tarafından büyük sorunlar yaratılmaktadır.

Union Internationate des Travailleurs

Roland yoldaşın bildirdiği üzere, bu teşkilât içindeki komünist grup varlığını 1922 yılının Mayıs ayından beri gizlice sürdürmektedir. Bu grubu Roland, Mustafa Kâzım, Dayaş' ve Bedros kurmuştur. Bu grubun, çoğu işçi ve zanaatçı olmak üzere (36'sı Ermeni, 7'si Rum, 9'u Yahudi) 60 üyesi vardır. Grupta yer alan 13 Türk, milliyetçi eğilim taşıma gerekçesiyle ihraç edilmiştir. UIT teşkilâtının tamamı bu grubun elinde bulunmaktadır. Bu teşkilât işçi ve öğrenci gençler arasından 100 kadar üyesi (10'u komünist) bulunan legal bir teşkilât kurmuştur, neredeyse bütün teşkilât Rum, Ermeni ve Yahudilerden oluşmaktadır. Mustafa Kâzım'ın kurduğu ve çoğu Türk işçi olan 10 komünistin çalıştığı bu tipten başka bir teşkilât Kasımpaşa'da vardır.

BİI'nin etkisindeki ittihatlar şunlardır:

1) İnşaat işçileri ittihadı - 2.800 üye (4 kişilik komünist hücresi var).
2) Denizciler ittihadı - 1.800 üye (komünist hücresi yok).
3) Marangozlar ittihadı - 300 kişi kadar (hücre yok).

Roland yoldaşın verdiği bilgiye göre, BİI'deki komünist grup esaslı bir temizlikten sonra UIT'i Komünist Partisi ilân etmek niyetindedir. BİI'den 6 kişi tramvay işçileri birliğinde üyedir, 36 kişi Hınçak partisindedir, Bağımsız Sosyalist Parti'nin tüm merkez komitesi BİI üyesidir, mürettipler birliğinin bütün yöneticileri onlarla tam temas halindedir ve BİI'nin bu teşkilatlardaki işlerini, yine onlar yürütmektedir. Örneğin, Hınçak partisinin organı Yerquir redaktörünün BİI üyesi olduğu gibi, mürettipler birliğinin gazetesinin redaktörü de BİI ile sıkı bağ içinde çalışmaktadır.

Grup çok kısa bir süre içinde bütün bu teşkilâtları çekmeyi ve güçlü bir parti yaratmayı ummaktadır.

Altukatyan

5/XII-1922

Maksimos'un verdiği verilere göre, BİI'de komünist olarak çalışan yalnız 35 kişi var. BİI'nin etkisinde 2.000 kadar işçi bulunuyor, ama bunlar arasında çalışmalar zayıf yürütülüyor.

Altukatyan[180]

180. TÜSTAV Komintern Arşivi CD No: 33, Klasör No: 2-6, Belge No: 331-333[Rusça]. Bu kongreye giderken Roland'ın gönderdiği aşağıdaki şifreli telgrafın üzerine el yazısı bir not düşülmüş:

ORHAN'IN KURULAN TEŞKİLÂT BÜROSU ELEŞTİRİSİ

Aşağıdaki belge 1922 sonlarında veya 1923'ün hemen başında Balkan Federasyonu tarafından alınan ve KEYK'in onayladığı ve İV. Kongre sonrası uygulamaya konan karar çerçevesinde İKG, THİF, Bİİ temsilcilerinin katılımıyla Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmak üzere oluşturulan ve sekreterliğine Dr. Şefik Hüsnü'nün getirildiği Teşkilât Bürosu hakkında Orhan'ın [Sadrettin Celâl] kaleme aldığı rapordur. Raporda birlikte çalışılacak olan Bİİ temsilcisi Vanlı Kâzım ve THİF temsilcisi Baytar Salih Hacıoğlu ile ilgili yapılan değerlendirmeler gerçekte suçlamalar biçimindedir.

KEYK'e

İKG, Teşkilât Bürosunun oluşumuyla ilgili olarak aşağıdaki beyanlarda bulunmayı zorunlu görür:

1. Delegasyon, Balkan Federasyonu tarafından alınan ve Yürütme Komitesi tarafından onaylanan tüm komünist teşkilâtların tek bir parti halinde kaynaşması ve geçici bir Teşkilât Bürosu kurulması kararını büyük bir memnuniyetle kabul eder.

2. Bu Büronun üyelerinin atanması konusunda bilgilenmiş olan delegasyon, adı geçen Büronun tüm Türkiye'nin komünist hareketinin geleceği konusunda sonucu belirleyici bir rol oynayacağını göz önünde bulundurarak, Yürütme Komitesi'nin dikkatini, bu Büro üyesi olarak Kâzım ve Salih gibi yoldaşların atanmasından kaynaklanabilecek tehlikeye özel olarak çekmeyi ödev bilir.

a.Kâzım, sadece birkaç aydır Bİİ üyesidir ve ne Türk, ne de Rum işçi kitleleri üzerinde herhangi bir etkiye sahiptir ve İstanbul komünist hareketini yöneten yoldaşlara en küçük bir güven telkin edemez.

b. Kendisi, ünlü Hilmi ve onun yerine geçen Şakir gibi en kötüsünden macera-

"Kafkaslarötesi Bürosu'na bildirilsin: Delegasyon 1/XI tarihinde ulaşmalı. Para gönderemiyoruz."

Çok gizli.

Şifreli Telgraf
VTS OKA

Verildiği yer.....	Tarih 8/10-1922	Saat . . . dakika.....	Veren....
Alındığı kontrol noktası No.	Tarih 9/10-1922	Saat 17 dakika 14...	Alan.....
Şifre çözümüne alındığı	Tarih 9/10-1922	Saat 22 dakika 40...	

Girdi No. 1815/Ş

RKP MK Sekreterliği Şifre Bürosu

Teslim alan YANTİKOV.

KOMİNTERN DOĞU SEKSİYONU.

Tiflis'te bulunuyorum, İstanbul'da durum kritik, hükümet teşkilâta yoğun baskı uyguluyor. Gazeteler çıkmıyor. UİT [Bİİ] acilen beş yüz Türk lirası rica ediyor. Delegasyon Kongreye gidiyor. Görüşünüzü telgrafla bildiriniz. Cevap acil olarak Kafkaslarötesi Bürosuna. No. 166

ROLAND

ŞİFRELEYEN: PANOV.

10/X-1922 tarihinde, Saat II'de şifreyi çözen ve aslını yakan: ÇİSTYAKOV.

Gereği yapıldıktan sonra gizli arşive verilir!

cılarla, Hilmi ile çalışmış; ayrıca komünistler Partinin yönetimine geçmesin diye elinden gelen çabayı göstermiş Fazıl ile, ingilizlerin yardımıyla Ferit Paşa hükümeti tarafından teşkilâtlanmış ve millî kurtuluş hareketine karşı gönderilmiş orduya'[181] subay olarak yazılmış ve son zamanlarda bize bir mektup gönderip ingiliz polisiyle bizi tehdit edip para istemiş olan Rıza ile ilişkide olmuştur.

c. Tramvay işçileri sendikası başkanlığı için İKG adayının yerine II. Enternasyonal'den bir tipin adaylığını desteklemiştir.

d. BII merkezine bir kez birlikte geldiği ve bu teşkilâtın ve Türkiye'de diğer emekçi sendikalarının kapatılmasına neden olan bir polis ajanıyla ilişkileri vardı.

e. İllegal çalışma için gerekli asgari yeteneğe sahip değildir; şu olay bunu yeterli biçimde ortaya koymaktadır: BII'nin açık bir konferansı sırasında, bir takım illegal broşürler dağıttı ve birkaç dakika sonra toplantıya katılanlardan bunları gizlemelerini istedi.

Herhangi bir kişiyi suçlamıyoruz, sadece olayları olduğu gibi izah ediyoruz ve bu çok ağır olaylar, Komintern temsilcisi tarafından yerinde tahkik edebilir.

f. BII temsilcisi olarak, uzun yıllar boyunca hareket içinde çalışmış ve işçi kitleleri tarafından tanınan, sevilen ve saygı duyuLan yoldaşlardan birini seçmek gerekir.

3. Türkiye Halk İştirakiyun Partisi'nin geçici Büro temsilcisi Salih yoldaşa gelince, onun hesabına da oldukça ciddi bir takım değerlendirmelere sahibiz. Komünist ideolojiye nüfuz etmiş olanlara aydın ve burjuva olarak muamele eden ve komünist olmak için işçi olmanın gerekli olduğuna inanan bu yoldaş eski bir baytar subayıdır. Desteklediği bakış açısı, uvriyerizm, Komünist Enternasyonal'in öğretilerine tümüyle karşıdır.

b. İyi niyetinden kuşku duymadığımız bu yoldaş, bilgi eksikliği ve olayları kavrayamaması nedeniyle, öylesine ağır hatalar yapmıştır ki, Partinin tümü ve genel olarak işçi hareketi sonuçlarına katlanmaktadır.

Parti tarafından, halen tutuklu yoldaşlar arasında bulunan ve Rosenberg yoldaşın tanıklığına göre Hükümetin baştan çıkartıcı tekliflerini kahramanca reddederek komünizme bağlılığını göstermiş olan eski sekreter Nâzım hakkında alınmış ölüme mahkûmiyet kararı sessizce geçiştirilemez.

c. Bu yoldaş, Moskova'da kaldığı sürede, öylesine davrandı ki kendisiyle çalışmanın ve anlaşmanın mümkün olup olmadığını kendi kendimize sormayı bugün hak biliyoruz. Davranışı konusunda tipik birkaç örnek vermek gerekirse, çok ağır şu olayı anabiliriz ki Şark Üniversitesi'ne gönderdiği bir mektupta şöyle yazıyordu: "Sorun üzerinde görüş alışverişinde bulunan Türk delegasyonu, Üniversite'deki 10 Türk öğrencisinin atılmasını kararlaştırdı." Bu mektuba delegasyon başkanı olarak imzasını atmış. Gerçekte, böylesi bir sorun delegasyonla hiçbir zaman tartışılmadı ve bizzat Ankaralı yoldaşların itirafına göre incelenmedi. Üstelik Salih yoldaş, delegasyonun ne sekreteri, ne de başkanıydı.

d. Moskova'da kaldığımız dönemde, daha ilk temasta, Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurma konusunda güçlü bir arzu taşıyan İstanbullu yoldaşlara karşı düşmanca bir tavır takınan Salih ve Nevşirvan'[182] yoldaşların hareketleri nedeniyle daral getirici bir kuşku, aşağılama, kara çalma atmosferi içinde yaşadık. Israrımıza rağmen, Üniversite öğrencilerine ve delege yoldaşlara karşı yaptıkları ağır suçlamaları kanıtlayamadılar.

e. Salih yoldaşın ve Ankara temsilcilerinin Profintern'e anlattıklarına göre,

181. Ahmet Anzavur yönetimindeki askerî hareket kastediliyor.
182. Ziynetullah Nevşirvanov kastediliyor.

Anadolu'da muazzam işler yapmış bir komünist partisi var ve yirmi binlerce işçi kızıl sendikalarda teşkilâtlanmış. Ne yazık ki bu ölçü tanımaz iyimserliği paylaşamıyoruz; zira ülkeyi iyi tanıyoruz ve ayrıca tutuklamalardan sonra hiçbir kitle hareketi, yalnızca kâğıt üzerinde var olan kızıl sendikalar tarafından hiçbir toplu protesto olmadığını biliyoruz. Komünist işçi hareketinin üst yönetimin böylesi fantezi hayallerin kurbanı ve burjuvazi ile proletarya arasındaki güçler oranını kavrayamayan bir yoldaşa emanet edilmesi çok tehlikeli olacaktır.

İKG bu olguları göz önünde bulundurarak, komünist hareket üst yönetiminin böylesi yoldaşlara teslim edilmesinin onu kesin bir ölüme mahkûm etmek olacağını beyan etmeyi kendisi için mutlak bir ödev sayar. Böylesine büyük bir sorumluluğu üstlenemeyecek olan grubumuz, Yürütme Komitesini uyarmayı zorunlu görür.

Orhan
İKG delegesi[183]

183. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 32_36, Belge No: 238-241 [Fransızca].

IV. KURTULUŞTAN SONRA

Bu ayrımda, *Aydınlık* çevresinin 1923 yılının ilk yarısında yaptığı çalışmaları ve öne sürdüğü düşünceleri inceleyeceğiz.

İşçi Sınıfı

Aydınlık çevresi, 1923'ün ilk aylarında işçiler arasındaki birleşme hareketlerine önayak olmaya devam etmiş ve hükümetin kurduğu yeni ekonomi düzeni içinde bu sınıfın haklarının tanınmasına çalışmıştır.

Türkiye İşçi Derneği'nin 1922 Temmuzunda giriştiği İstanbul çapındaki birleştirme hareketinin yürütülemediğini daha önce söylemiştik. "İstanbul'un idaresi millî hükümete intikal ettikten sonra, mebus Numan Ustanın teşvik ve davetiyle" bu teşebbüs yeniden başlatılmış ve eski komisyonun yerine bir "Birlik MecHsi" kurulmuştur. Tasarlanan plâna göre, işçi teşkilâtlarının "hücre-i asHyesi" dernek (sendika) olacak, mevcut kuruluşlar asrîleştirilecek, henüz teşkilâtı olmayan gruplar için yeni dernekler kurulacaktır. Birleşme, şehirlerde ve sanayi merkezlerinde birer "Amele Dernekleri Birliği" tesis edilmekle başlayacak ve daha sonra memleket çapında bir "Türkiye Dernek Birkkleri İttihadı"na varılacaktır[184]. Ancak, bu dönemde bir başka teşebbüsün de rekabetiyle karşılaşılmıştır. "İstanbul Umum Amele Birliği" adı altında işçileri toplamaya çalışan bu yeni teşkilât, *Aydınlık* tarafından çok olumsuz karşılanmış ve bu "son zamanlarda türeyen, mütevellî SosyaHst Partisini andırır, acaip" cemiyetle isim benzerliği yüzünden, Birlik Meclisi de adını "İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi" olarak değiştirmek zorunda kalmıştır[185].

Bu sıralar, her halde TİÇSF gayr-i faal durumda olduğu için *Aydınlık* çevresi, işçiler arasında siyasî yoldan da kendisine bir destek sağlayabilmek umuduyla, Türkiye İşçi SosyaHst Fırkası'na yaklaşmak istemiştir[186].

184. Bu yolda ilk adımlar atılmış ve Nizamname hazırlanmış olmakla birlikte, resmî teşekkül seçimlerden sonraya bırakılmıştır. İttihat üyelerinin 15.000'i bulacağı sanılmaktadır. Anadolu'daki kardeş teşekküllerle daha ileri düzeydeki birleşmeler için de, İzmir, Ankara, Adapazarı, Zonguldak, Mersin gibi merkezlere bel bağlanmıştır. Bkz. Şefik Hüsnü, "Türkiye'de Dernek Birliklerinin Teşekkülü," *Aydınlık*, Sayı 15 (1 Mayıs 1923), s. 390-393.

185. Daha çok tramvay amelesi için hazırlandığı anlaşılan Umum Amele Birliği kuruculanından bazılarının İkinci Enternasyonalle ilgili kimseler oluşu, Birliği tüccar ve sanayicilerin himayesinde yürütmek ve onlarla aynı çatı altına yerleşmek istemeleri tenkit edildikten sonra, "millî gayeli" oldukları iddiasına karşılık da şöyle denilmektedir: "Biz emperyalizmin tasallutuna karşı, bütün milleti harekete getirerek meşru ve şanlı bir cidal açan millî teşkilâta edilecek en müessir ve feyyaz hizmetin, amele sınıf mı aldatmak ve uyutmak olduğunu zannetmiyoruz. Bilâkis ameleyi şuurlandırmak ve hakikî bir sınıf birliğine isal etmekle bu maksadın husul bulacağına iman ediyoruz." Selim Necati, "İstanbul Umum Amele Birliği," *Aydınlık*, Sayı 13 (10 Şubat 1923 -"Bu nüsha tamamen amele hareketlerine tahsis edilmiştir"), s. 330-332. Bu konuda bkz: 1923 *Amele Birliği*, Mete Tuncay (İstanbul, Sosyal Tarih Yayınları, 2009).

186. İçinde daha çok deniz işçilerini barındıran bu parti, 11 Ocak 1923'te üçüncü kongresini toplayarak adını değiştirmiş ve "Türkiye İşçi Fırkası" olmuştur. Gündem tamamlandıktan sonra, misafir gazeteci olarak hazır bulunan Dr. Şefik Hüsnü de toplanan işçilere müfit bir konferans vermiştir. Abdullah Vehbi, "Türkiye İşçi Fırkasının Esbab-ı Teşekkülü," *Aydınlık*, Sayı 13, s. 326-328. Bu yazı -dilce sadeleştirilerek- *Katkı*, Sayı 13 (Nisan 1975), s. 7-9'da aktarılmıştır.

29 Kânunusânî 1339 tarihli *Vakit* gazetesi, aynı Kongreyle ilgili olarak şu bilgiyi de veriyor: "Yeni heyet-i idare intihap edilerek Fırka riyasetine vükelâ-yi deaviden Ramiz, kâtib-i umumîliğe Şirket-i Hayriye maaş kâtiplerinden Abdullah Vehbi [*Aydınlık*'ta çıkan makalenin yazarı], veznedarlığa

Aydınlık, 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de toplanan ilk Türk İktisat Kongresi'ne karşı büyük bir ilgi göstermiştir. Kongreye gidecek işçi ve köylü delegelerine, bu derginin sayfalarında yol gösterilmiş ve akıl verilmiştir. Tarım konusunda devlet çiftlikleri ve kooperatif çiftlikler kurulması, topraksız köylüye toprak dağıtılması, ziraat komunaları tesisi, küçük ve orta sınıf köylüye yardımcı olmak için köy bankaları teşkili istenmiş; endüstri işçilerinin öne sürmeleri gerekli talepler de ayrıntılı bir liste halinde düzenlenmiştir[187].

Bütün Türkiye'nin Ziraat, Sanayi, Ticaret ve İşçi zümrelerinden seçilmiş 1135 delegenin katıldığı İzmir İktisat Kongresi'nde, tamamıyla kapitalizme özenti havası ağır basmıştır. Gümrük himayesi, sanayi kredisi, ucuz nakliyat tarifesi ve teknik öğretimin geuştirilmesi yolunda temenni mahiyetini taşıyan kararlar alınmıştır. Bununla birlikte, *Aydınlık* çevresinden gelen önerilerin bazıları da, öteki zümreler için kabul edilenlerin belki onda biri olan "İşçi Grubunun İktisat Esaslan" arasında yer almıştır[188].

Şirket-i Hayriye kontrol müdürü Necati Beyler ve âzâlıklarına da Şirket-i Hayriye kaptanlarından Ali efendi, 64 numaralı vapur makinisti Rıza, 55 numaralı vapur makinisti İsmail ustalar, köprü biletçilerinden Nuri efendi, Şirket-i Hayriye Hasköy fabrikasından tornacı Seyyit usta intihap edilmişlerdir." (Bu haberden yararlanmamızı merhum Prof. Dr. Gündüz Ökçün'e borçluyuz.)

187. Dr. Şefik Hüsnü, "İktisat Kongresi'nde İşçi ve Köylü Sınıflarını Mevkii" ve "Amelenin Sermayedar Nizamı Altında Kabul Ettirmeksizin İdame-i Mevcudiyet Edemeyeceği Mevat," *Aydınlık*, Sayı 13, (10 Şubat 1923) s. 335-336 (Bu yazılar, Gündüz Ökçün'ün derlediği *Türkiye İktisat Kongresi* adlı kitapta, s. 46-49 ve 176-78'de yeni harflere çevrilmiştir). Burada teklif edilen hususlar, İstanbul'daki Birlik Meclisi tarafından bir madde ilâvesiyle aynen kabul edilmiş ve İzmir Kongresine sunulmuştur. Bak, *Aydınlık*, "İktisat Kongresi için Amele Sınıfının Teklif Ettiği Esaslar," Sayı 14 (Nisan 1923). s. 360-63 - (Ökçün, s. *167-76).*

Mehmet Alkan'ın ortaya koyduğuna göre, İstanbul Umum Amele Birliği de Kongre Başkanlığına -daha çok İstanbul'a ilişkin- 21 maddelik bir rapor sunmuştur. Kongrede oluşturulan "Emekçi Grubu" bir komisyon kurarak, her iki öneriyi göz önüne almak suretiyle 39 maddelik bir Genel İlkeler listesi saptamış ve bunu bastırıp dağıtmıştır. (Encümen'de Solcuların Halkçılarla dengelendiği anlaşılıyor: Kâtip Mürettibîn Cemiyeti'nden İstanbul murahhası Hayrullah Hayri; Mazbata Muharrirlerinden biri de, Mersin murahhası [TH|F'ten] Ata Çelebi'dir; bunlara karşılık, Reis Buldan murahhası Dr. Behçet [Uz?], öteki Mazbata Muharriri de Antalya murahhası Ziya'dır [?]. Burada dile getirilen taleplerin [tarım işçileriyle ilgili olanların dışında kalan] birçoğu, Kongre'nin dört grubunca benimsenmiştir. Ama elbette bütün bunlar, sadece temenni ve tavsiye kararları niteliğinde kalmıştır. Bkz. "1923 Türkiye İktisat Kongresi'ne Katkı - 1," *Birikim* yeni dizi, Sayı 21 (Ocak 1991), s. 53-58.

188. Bkz. İktisat Esaslarımız: 17 Şubat 339 - 4 Mart 339 Tarihine Kadar İzmir'de Toplanan İlk Türk İktisat Kongresi'nde Kabul Olunan Esaslar ve İrad Olunan Nutuklar, s. 46 vd. (Ökçün, s. 430-34.)

Bu "Kongrede kabul edilen kararların sathîliği, bilhassa Misak-ı İktisadî diye adlandırılan kararlar daha sonra tenkit edilmiş; alay konusu dahi olmuştur." Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, s. 4.

Kitaigorodsky, (TKP Genel Sekreteri) Dr. Şefik Hüsnü'nün Kongredeki işçi kesimi toplantılarında, *Aydınlık'ta* savunduğu istekleri kabul ettirdiğini ileri sürmektedir: *(The Labour Movement in Turkey*, s. 88.) Anlaşılan, *Aydınlık* çevresi (İstanbul'daki) Birlik Meclisi'nde olduğu gibi, Kongre'de (Kütahya delegesi) Aka Gündüz'ün başkanlık ettiği İşçi Grubunda da ağır basmıştır. Fakat, *Aydınlıkçûann* istekleri, Kongre'nin tümüne kabul ettirilememiştir. 21 Mart 1923 tarihli *Ziya* gazetesinde "S." imzasıyla çıkan "İktisat Kongresinde İşçi Grubu" başlıklı bir yazı, örnek olarak, işçi kesiminin üç önerisini (toprak reformu; işçi sendikalarının kazanca katılması; genel ve büyük endüstri ve ulaştırma kurumlarının devletleştirilmesi) ele alıp, bunların bütün öteki gruplarca reddedildiğini anlatmakta; bundan da, hükümetin demokratik bir burjuva cumhuriyetinden başka bir şey olmadığı sonucuna varmaktadır. Bkz. (der.) Ali Ergin Güran, *Bulgaristan Komünist (Dar Sosyalist) Partisinin Türkçe Gazetesi Ziya*, s. 58-60.

Yeni Seçimlere Hazırlık

1 Nisan 1923'te, Birinci TBMM'nin kendi kendini feshe ve yeni seçimlere gidilmesine karar vermesi üzerine, TİÇSF de yeniden faaliyete geçmiştir[189]. Çevrenin sözcüsü Dr. Şefik Hüsnü'ye göre, bu dönemde solcuların izlemeleri gereken poktika, millî devrimcilerle işbirliği yapmak ve onlarm programını mümkün olduğu kadar ileriye götürmektir:

"Bu memlekette bundan sonra ancak üç türlü cereyan kabil-i tasavvurdur: 1) Bugünkü inkılâbı yapan ve yaşatmağa azmetmiş olanların temsil ettiği cereyan; 2) Derebeylik bakiyesi olan an'anelere ve hanedan-ı âl-i Osmana merbut olanları etrafında toplayan irticakâr cereyanlar; 3) Fakir işçi ve köylü kitleleri ve orta haki sınıflar lehine, inkılâbımızı derinleştirmek, inkişaf ettirmek ve onu müşterek mülkiyete müstenit bir içtimaî inkılâba müntehi kılmak gayesini takip eden sosyalist cereyanı. Müktesep hukuku, füliyat ve tatbikat sahasına isal edebilmek için, birinci ve üçüncü siyaset uzun müddet el ele hareket edebilecek ve herhangi bir fırsattan bilistifade irticaın tehditkâr taraftarları, milletin ekseriyet-i kahiresiyle beraber, tek bir vücut gibi kara kuvvetlerin karşısına çıkacaklardır."[190]

İstanbul Umum Amele Birliği'nin (Kongreden önce) Millî Türk Ticaret Birliği'ne ve kongreye sunduğu raporlar için Bkz. Ökçün s. 161-67. [Ticaret Birliği yöneticileri arasında bulunan Ahmet Hamdi Başar, anılarında, sınıflararası işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla, "Türkiye Umum Amele Birliği'ni, Millî Türk Ticaret Birliği'nin bulunduğu binada kurduk" demektedir: "Amele Birliği Başkanı Şakir Kasım (Rasim!), Türkiye Amele Birliği'nin Türk Ticaret Birliği ile aynı gaye ve hedef etrafında elele çalıştığını açıkça ilân ederdi. Bizim de Amele Birliği'ne yardımcı olduğumuzu ve bütün davalarını tüccar derneği olarak desteklediğimizi herkes bilirdi. Bu durum solculara tabiî hücum vesilesi olmuştu: Türkiye Amele Birliği tüccarın bir kukla teşkilâtından, bir paravanadan ibaretti." *Barış Dünyası*, Sayı 54'ten aktaran Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, cilt 1, s. 342-43. (İstanbul Umum Amele Birliği, 26 Kasım 1923 tarihli Kongrede Türkiye Amele Birliği olmuştur.)

189. Ahmet Ağaoğlu'nun İngiliz Fırkaları hakkında verdiği bir konferansı tenkit vesilesiyle, bu sıralar *Aydınlık'ta* siyasetin oluşmasının teorik temelleriyle ilgili bir yazı yayımlanmıştır, Mehmet Vehbi, "İçtimâi Sınıflar Fırkaların Teşekkülünde En Mühim Âmildir." Sayı 14 (Nisan 1923), s. 356-359. Anlaşıldığına göre, Ağaoğlu fırkaların iki âmilden doğduğuna işaret etmiş ve birinci âmil olan fikrî cereyanların, sınıf mücadelesini şuurlandırarak ikinci âmili, içtimaî sınıf farklarını ortaya koyduğunu söylemiştir. Mehmet Vehbi ise, "Fikirler hayattan mülevvettirler ve onlarm cereyanı hayatın cereyanıyle muvazi gider" teziyle, Marxist teoriye uygun olarak konferansçının yorumunu baş aşağı çevirmektedir. Sınıflar kendi ideolojilerini yapan partileri meydana çıkarırlar ve "Bütün memleketlerin tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir."

TİÇSF'nin canlandırılması sırasında bu yazının anlamı şu olmak gerekir: Bu parti, sınıflaşmayı zorlayacak sun'i bir kuruluş değildir, mevcut olan bazı sınıfların sözcülüğünü yapacaktır; çünkü böyle sınıflar olmasaydı, bu parti bulunamazdı - fikir, sınıfı yaratamaz.

190. "İntihabat ve Yoksul ve Orta Halli Sınıflar," *Aydınlık*, Sayı 15 (1 Mayıs 1923), s. 383-385.

Celâl Nuri [İleri] de, aynı yıl yayımlanan *Taç Giyen Millet* adlı kitabında, Türkiye'deki siyasal ve toplumsal devrim yanlılarını uzlaştıracak şu görüşleri ileri sürmekteydi:

"Sosyalizmi Avrupa'da burjuvazi ve sermayedar, yani (kapitalist) zümresi doğurdu. Bizde ise bu iki tabaka yok veya yok gibidir. Şu takdirde sosyalizm de Avrupa'daki mahiyetinde olamaz. Biz terakkiyata ve iktisab-ı sâmâna bundan sonra başlayacağız. Usûllerimizi, kanunlarımızı o şekilde tedvin etmeliyiz ki, sa'y ü amel ile sermayenin müsademeleri mehmaemken ehven olsun. Avrupa'nm çektiği belâları bizim için bir ibaret dersi olabilir. Biz kendi sermayedarlanmızdan değil, Avrupa'nın buraya gelen sermayesinden bazı mertebe haksızlık görmekteyiz. İktisadî (kapitülasyon)lar ve tütün inhisan gibi zâlim idareler memleketimize mazarratbahş olmuştur.

15 Nisan 1923'te İstanbul'da çalışmaya başlayan TİÇSF Muvakkat İdare Heyeti, burada belirtilen görüşlere uygun bir beyanname yayımlayarak, "Türkiye İşçi ve Çiftçi ve Orta Halli Halk Kitleleri"ni partiye katılmaya çağırmıştır. Bu belgede şöyle denmektedir:

TÜRKİYE İŞÇİ VE ÇİFTÇİ VE ORTA HALLİ HALK KİTLELERİNE

"Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası ilk defa 1335 intibahatından evvel, sizin hukukunuzu müdafaa etmek üzere meydan-ı mücadeleye atılmıştı. O zamana kadar memleketimizde orta halli ve fakirlerin, bir kelime ile ezilenlerin, ayaklar altında çiğnenen menfatlerini himaye vazifesini deruhte eden hiç bir siyasî teşkilât vücut bulmamıştı. Pek ulvî ve insanî gayeler takip eden partimiz, bir mevcudiyet-i resmiye ihraz etmezden evvel, bin türlü müşkülâta maruz kalmıştı. Ferdî saltanat makamını işgal eden kara sultanın vezirleri, hakikî hâkimiyet-i milliyeyi istihdaf eden siyasî akaidimizden kuşkulanarak, teşkilâtımıza mâni olmak istemişlerdi. Nihayet azmimiz galip gelerek ruhsat-ı resmiyeyi istihsal ile intihap faaliyetine atılabilmiştik. Zayıfların hakkını tanıtmak hususundaki gayret ve faaliyetimiz, aranızdan bir çoklarını partiye rabtetmişti. Bu teveccühünüzü intihabatta reylerinizi namzetlerimize vermek suretiyle alenen izhar etmiştiniz.

Fakat sizin mukadderatınızla oynayanlar, bunca senelerden beri sizi menfaatlarına ve ihtiraslarına âlet gibi kullananlar millet ve memleketi karanlık ve feci bir vaziyete düşürmüşlerdi. Bu keşmekeş içinde bir taraftan ölüm ihtilâçlanyla kıvranan Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılma uğultuları ortalığı sararken, ötede vakur bir düşmanın tasallutuna uğrayan Anadolu'da, milletin en zinde unsurları derin bir iman ve sebatkâr bir azim ile millî varlığımızın temellerini kurmaya çabalıyorlardı.

Bu şerait altında, onaltı Mart 336 tarihinde millî davayı boğmak için, can çekişen hanedan hükümetiyle anlaşan İngiliz ordusu İstanbul'umuzu bilfiil işgal ve Meclis-i Millîyi sed etmişti. Bu matemengiz hâdise ile başlayan meş'um devrede, milletin en pâk ve en mümtaz efradıyla beraber, size rehberlik etmekle iftihar eden partimiz azaları da Ferit hükümetinin takibat-ı tazyikatına maruz kalmıştı. Parti heyet-i idaresi, milletimizin mevcudiyetine suikast edenlerin dahilî ve haricî bir hiyanet çemberi içine aldıklan İstanbul'da, mücadeleye devam ile kuvvetlerimizi israf etmekten ise tahdid-i faaliyet etmeyi, selâmet-i milliye namına daha müreccah bulmuştu. Bu sayade bir çok şuurlu arkadaşlarımızın Anadolu'da istiklâl-i millî mücadelesine iştirak etmeleri imkânı hazırlanmış oluyordu. Nitekim ameleden ve münevverlerden, sizin teşkil ettiğiniz mazlum sınıfların müdafaasıyla iştihar etmiş müteaddit parti âzâlan millî mücadele cephesinde ahz-ı mevki edebilmişlerdi."

Arkadaşlar! Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin size karşı deruhte etmiş olduğu vazifeleri ne suretle ifa etmiş olduğunu kısaca hatırlatmayı faydadan hali görmedik. Bugün göğsümüzü gere gere kaydettiğimiz bu mazi, ne gibi emeller beslediğimizi, millî kurtuluşumuzu ne şekilde idrak ettiğimizi göstermek ve bundan sonraki hattı-ı hareketimizi tenvir etmek itibanyla pek büyük ehemmiyeti haizdir. Kazanılan istiklâl ve millî mevcudiyet haklarımızdan azami istifadenin temini ve siyasî inkılâbımızın irtica kuvvetlerine karşı şiddetle müdafaası ve derinleştirilmesi mevzuubahs olduğu halde önümüzde açılan imar ve icraat devresinde de üzerimize

Halk idaresi bu zararları büsbütün izale değilse tehvin etmeğe mecburdur." Bkz. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 62-68; Celâl Nuri'nin Anarşizmi Eleştirmesi: s. 521-25.

pek güç vazifeler terettüp ettiğini şiddetle hissetmekteyiz. Bundan evvel olduğu gibi sizin yine kat'i müzaheretinize mazhar olursak ve kesif kütleler hakında bize iltihak ederseniz, iktisadî inkişafımız nisbetinde, münferiden müdafaası kesb-i müşkülât edecek hukuk ve menafiimizi teşkilâtımızın kuvvetiyle korumamız mümkün olacaktır.

Arkadaşlar; ciddi bir tarzda faaliyete başlamak zamanının hulul ettiğini takdir eden partimizin istanbul'da mevcut azaları 10 Nisan 339 tarihinde akd ettikleri içtimâda, menfaatleri müşterek olan işçi ve çiftçilerin ve bütün yoksul ve orta halÜlerin siyasî haklan, ancak siyasî kuvvetli bir parti tarafından müdafaa edilebileceğini takdir ederek muvakkat bir heyet-i idare intihap etmiş ve sizi tesanüt ve teşrik-i mesâiye davet etmeğe karar vermişlerdir. Muvakkat heyet-i idare, bütün parti işlerini tanzim ederek yakın bir vadede umumî ve resmî kongreyi davet etmekle tavzif edilmiştir.

Şimdiden heyetimiz, İşçi ve Çiftçi Partisi'nin hal-i hâzır için asgarî program olarak kabul ettiği esasat ve şiarları hulasaten tesbit ve size arz etmeyi muvafık bulmuştur.

1: I Teşrinisani 338 tarihinde BMM'nin müttefikan verdiği karar ile tahakkuk eden siyasî inkılâp esasatı: ferdî saltanatın ilgası, hâkimiyetin bilâ kaydüşart millete aidiyeti, hukuk-u hâkimiyet ve hükümranînin hakiki millet mümessillerinden mürekkep MecUs-i Millînin şahsiyet-i maneviyesinde mündemiç bulunması esas umdemizdir. Ve partimiz bu esasatı her türlü münakaşanın fevkinde tutulması icap eden lâyetegayyer düsturlar gibi telâkki ettiğini ve tebdil ve tağyir teşebbüslerine karşı hiçbir fedakârkktan çekinmeyerek mücadele edeceğini efkârı umumiyeye ilân eder.

2: Meclis-i Milk âzalarının onsekiz yaşmı mütecaviz kadın ve erkek bütün efrad-ı millet tarafından doğrudan doğruya rey-i hafi ile intihap edilmesine ve temsil-î nisbî usulünün tatbikine taraftarız.

3; Âşânn ve işçi ve köylü ve orta halli halkı ezen mevcut temettü vergilerinin ilgasıyla, membaı ne olursa olsun tekmil irat yekûnuyla mebsuten mütenasip ve mütezayit bir tek irad vergisi istifasını ve senevî beş yüz Uraya kadar olan iradın bu vergiden istisnasını arzu ederiz.

4: Reji ve alelumum inhisarların ilgasıyla, yalnız devletin bizzat inhisar vaz'ına hakkı olmasmı ve şimdiden ticaret-i hariciyenin devlet inhisarı usulüyle idare olunmasını muvafık buluyoruz.

5: İktisat Vekâletinin, devletin idare edeceği sanayi, ticaret ve vesait-i nakkyeyi bir fabrikacı zihniyetiyle idare eden bir iktisadî müessese haline ifrağı lâzımdır:

6: Ziraatta, ticarette ve sanayide kooperatiflerin teşkiline devletin yardım etmesini iktisadî inkişafımızın en mühim şartlarından biri telâkki ederiz.

7: Amele ve köylü derneklerinin ve dernek Didiklerinin bilâkaydü şart teşekkülü ve inkişaf imkânına mazhar olması ve grev hakkının mahfuziyeti müstacelen halledilmesi icap eden mesaildendir.

8: İş gününün sekiz saat olarak tahdidi, gece işinin iki misU addi, kadın ve çocuk işinin ciddi bir tarzda himayesi ve ondört yaşından dûn olup hafif işlerde istihdam edilen çocukların işleticiler tarafından günün muayyen saatlerinde tahsil ettirilmesi ve bu saatin iş satleri misüllu ücrete tâbi olması, eyyam-ı resmiyenin ücret verilmek suretiyle tatiU gibi işçi grubunun İktisat Kongresinde müdafaa ettiği hayati noktaların mesâi kanununa ithal olunmasına gayret edeceğiz.

9: İşçi nümayişlerinin ve halk tezahüratmm ihlâli hâkimiyet-i milliye ile gayr-i kabil-i tevfik olduğundan, bunların serbesti-i tam dâhiknde cereyanlarının teminini isteriz.

10: Memur ve muallimlere dernek teşkili hakkının tanınması bir zarurettir.

11: İptidaî tahsilin meccaniyet ve mecburiyeti usulünün bilfiil tatbiki icap der.

12: Mükellefiyet-i askeriye devresi tenkis ve mühim bir kısmı genç işçi ve köylülerin tahsil ve terbiye-i içtimâiyesine hasrolunmalı ve ordu, tahsilden mahrum kalmış olanlar için bir mektep yerine geçmelidir.

13: Eytam, eramil ve malûlin maaşları maişet pahasıyla mütenasip miktarlara iblâğ olunmalı ve darülacezelerin ve hastahanelerin teksiri suretiyle fikaranın meccanen tedavi ve takviyesi temin olunmalıdır.

14: Bilcümle memurların azil ve nasbi mesaili ve hukuk-u siyasiyeden istifadeleri hususu salim bir usul dâhilinde hal ve tesviye edilmelidir.

15: Derebeylik bakayası olan ve köylüleri feci bir tarzda yağma ve garet eden mütegallibenin ferdî teşebbüslerle asayişi ihlâl etmelerine meydan bırakmayacak bir şekilde, usul-ü inzibat ıslâh edilmelidir.

17[16]: Milletin hakiki mümessileri doğrudan doğruya halkın intihap ettikleri vekilleri olduğuna nazaran, Millet Meclisi intihabatının her türlü tesirattan ve resmî müdahelelerden azade olarak icra edilmesi icap eder.

Arkadaşlar! Bu esasat dâhilinde çalışmayı kabul ediyorsanız hemen partiye dahil olunuz ve tandıklarınızı da irşat ve tenvir ile beraber getiriniz.

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi

15 Mayıs 1923 Muvakkat Heyet-i İdaresi[191]

İlk Tevkifat

Aydınlık çevresi, 1923 Mayısında Ankara hükümetinin ilk darbesini yemiştir. 1 Mayıs 1923 günü aşağıdaki beyanname dağıtılmıştır:

İşçi Yoldaş!

Bütün dünya işçi cemiyetleri ve işçileri otuzdördüncü (1 Mayıs) günü için hazırlanıyorlar, çünkü Bir Mayıs bütün dünya işçilerinin seferberlik günüdür.

Bir Mayısta, dünyanın bütün memleketlerinde şimendüferler, tramvaylar, vapurlar, posta ve telgraflar ve sair bütün vesait-i nakliye duracak. Fabrikalar, imalâthaneler, maden ocaklan, hâsılı hiçbir müessese işlemeyecek. İşçiler, işçi kuvvetinin ne büyük bir kuvvet olduğunu her sene olduğu gibi bu sene de bütün sermayedarlık âlemine gösterecektir. Evet, kol ve dimağ kuvvetiyle sermayedar hesabına çalışan herşey duracak, hatta küçük memurlar, muallimler işlerini bırakacaklar. Bu muazzam işçi orduları kızıl bayraklarla nümayişlerde bulunacaklardır. Bu suretle kendilerinin büyüklüğünü ve bütün dünya işçileri arasındaki kardeşlik ve tesanüt duygulanın şiddetle hissedecekler... Hak, adalet ve insanlık düşmanı olan hazır yiyici ve kan emici burjuva hükümetleri ve yardakçılan anlayacaklardır.

Türkiyeli İşçi Yoldaş!

Senin vaziyetin bütün diğer memleket işçilerinden daha fena, daha fecidir. En kötü şerait içinde, bir lokma ekmek parçası mukabilinde her gün on, oniki saat çalışmıyor musun?...

191. "TİÇSF'nin Beyannamesi," *Aydınlık*, sayı 15, s. 405-406. Beyannamenin tümü (tarafımızdan) yeni harflere çevrilerek *Aydınlık Sosyalist Dergi*, Sayı 6 (Nisan 1969), s. 484-86'da yayımlanmıştır. Bkz. *TSA I.*, s. 801-803. Fırka Muvakkat Heyet-i İdaresinin 16 maddelik bir "asgari program" olarak düzenlediği bu belge için, ayrıca Bkz. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 187-91.

Patronların, kumpanyaların tahriklerine ve keyfî muamelelerine maruz kalan, en ufak bir hakkını istemek için sesini çıkardığın zaman kapı dışarı edilen, hastalandığın, sakatlandığın zaman işten çıkarılan, ilâçsız, tedavisiz kalan, her yerde pis amele., diye alay edilen, devlet işlerine karıştırılmayan, haram yiyici bey, paşa ve ağaların cepleri için yaptıkları harplerde en ileri saflarda merhametsizce kurban edilen sen değil misin?

Öyle ise ayaklar altında çiğnenen haklarımızı almak, kank burjuvazya zulüm ve soygunculuğuna nihayet vermek için (Bir Mayıs) gününde herşeye rağmen işleri bırakarak, çocuklarımızla, kadınlarımızla muazzam kütleler halinde toplanacağız, nümayiş ve tezahürlerde bulunacağız. Zengin sermayedarlara ve onların mümessiU oldukları hükümetin kulağına bağıracağız.

1 - Sekiz saatlik işgününün kanunen tanınması,

2 - Ücret ve yevmiyelerin asgarî maişet fiyatma tekabülü,

3 - İşsiz işçilere ve küçük memurlara yardım,

4 - Bilhassa işçi ve çiftçi sınıfı ve bütün fakir ve orta halli halkı ezen ağır vergilerin kaldırılması ve bunların yerine sermaye ve varidat üzerine müterakki ve mütezayit bir tek vergi vaz'ı,

5 - İşçiye patron ve kumpanyalar tarafından insanca muamele edilmesi ve işçileri himaye edecek kanunlar vaz'ı,

6 - İntihabatın bir derecelHj olarak icrası ve kadınların da iştiraki,

7 - Bütün dünya işçi sınıfının ve emperyalist devletlerin boyunduruğu altında inleyen şarlan mazlum ve esir milletlerinin yegâne müdafaacısı olan Sovyet Rusyası ile hakiki ve devamlı iktisadî ve siyasî ittifak akdi,

8 - İşçilerin çıkarını ve menfaatlerini müdafaa ettikleri için bugün halk hükümeti (!) zindanlarında çürüyen Komünist arkadaşlarımızın derhal tahliyesi ve Komünist Fırkasının resmen tanmması,

9 - Bir Mayıs gününün İşçi Bayramı olarak resmen tanınması,

10 - Fabrikalardan uzak yerlerde yaşayan işçiler için kolaykk, işçi ve evleri, köyleri, işçi hastahaneleri inşası,

11 - Siyasî ve içtimaî, iktisadî işçi gazetelerinin intişar etmesine mümanaat değil, bilâkis yardım edilmesini, isteyeceğiz.

Cehalet ve sefalet içinde kalmış birçok zavallı arkadaşları tenvir ve himaye etmek ve bu beynelmilel tezahür ve nümayişe büyük kütleler halinde iştirak etmenin lüzumunu anlamak her şuurlu işçinin vazifesidir. Ta ki; gaddarlık ve zulüm cihetiyle Avrupa burjuvalarından geri kalmayan ve birçok hususlarda onlara taş çıkartan Türkiye'nin haris ve zâlim derebeyleri, ağaları, beyleri ve paşaları, zengin sermayedarlan ve onların mümessili olan hükümet, işçi kuvveti, işçi ittihadı, işçi tesanüdü, işçi kardeşUği, işçi azmi karşısında boyunlarını eğmeye, zulüm ve tegallüplerine nihayet vermeye, işçi hukukunu tanımaya mecbur kalsınlar.

Arkadaşlar!

Kan emici, zengin burjuvalara hakkımızı tanıtmak, onların keyfî ve zalimane hareketlerine mâni olmak için kullanacağımız silâhlar, teşkilât, birlik ve mücadeledir. Ancak bu suretledir ki, işçi ve çiftçi sınıfı, sermayedar zulmünden ve esaret boyunduruğundan kurtulabilir ve kurtulacaktır.

Arkadaşlar!

İstanbul'da, Zonguldak'ta, Ankara'da ve diğer şehirlerde işçi rehberi maskesi altında birtakım serseri vicdansızlar vardır ki, bunlar burjuvaların işçi sınıfı

içinde casuslarıdır. Onlar burjuvalardan aldıkları paralarla işçileri kandırmak ve burjuvalar hesabına hareket ettirmek için çalışmaktadırlar. Bilhassa son günlerde "Millet Meclisi İntihabı" münasebetiyle sözde Amele Birliği namına gazetelerde beyanatta bulunan Şakir Rasim Efendi amelenin siyasetle meşgul olmayacağını, sosyalizm ve komünizm esaslarının memleketimizde kâbil-i tatbik olmadığını ve Gazi Paşa(!)nın ve onun fırkasının amele için istinatgah olduğunu söylemek cüretinde bulunmuştur. Maktul Hilmi zamanında ve ondan sonra Sosyalist Fırkası'nın başında bulunarak birçok suiistimalleri meydana çıkaran ve kuva-yı işgaliye kumandanlarından aldığı emirlerle hareket eden bu hain işçi düşmanı bugün müşterek düşman karşısında birleşmek lüzumunu hisseden işçileri ayırmaya çalışıyor.

Arkadaşlar!

Son senelerin acı tecrübeleri, işçi sınıfının gözünü açmış ve ona hakiki dost ve düşmanlarının kim olduğunu göstermiştir. Bunun için bu hainler, caniyane maksatlarına muvaffak olamayacaklardır.

Bu seneki 1 Mayıs Millet Meclisi için intihap yapıldığı zamana tesadüf diyor. Bu cihetten Türkiye işçileri için gayet büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bütün işçiler artık kendi sınıf benliklerini, sınıf menfaatlerini anlamalı ve bu fırsattan istifade ederek sırf işçi menafiini müdafaa edecek yoldaşları meb'us çıkartmak için mümkün olan herşeyi yapmalıdırlar. Şu hakikat iyice anlaşılmalıdır ki: Bütün diğer burjuva fırkaları, Halk Fırkası adını taşıyanlar, hep zenginlerin, beylerin, paşaların ve ağaların menfaatlerini müdafaa eden ve işçilerin daima sefalet ve esaret altında yaşamalarını isteyen fırkalardır.

İşçi Yoldaş!

Şunu iyi bil ki, bugün senin boynundaki esaret zincirini kırmak senin elindedir. Fakat bunun için herşeyden evvel, başkalarından sana fayda gelmeyeceğini ve yalnız kendi sınıf arkadaşların ile kendini kurtarabileceğini anlayarak, teşkilât yapmak, birleşmek ve gaddar sermayedarlara karşı mücadele etmek lâzımdır.

İşçi Arkadaş!

1 Mayıs günü yaklaşıyor. Hain ve zalim burjuvalar işçi kuvveti karşısında daha şimdiden titremeye başladılar. Sen de kabiliyetini göster, hiçbir dakika bile kaybetmeden hemen 1 Mayıs yapmaya giden işçi yoldaşlarına iltihak et! İşçi haklarının tanınması ve işçi kurtuluşu 1 Mayısta bütün işçilerin muazzam kütleler halinde nümayiş yapmalarıyla kabil olacaktır. Hak ve adaletin muzafferiyeti, bütün işçilerin birliğini, ittihadını temin edecektir. İşçi saltanatının kurulması, sınıf mücadelesi sayesinde kabil olacaktır.

İşçi Arkadaş!

Eğer sen istersen, bu seneki 1 Mayıs bütün Türkiye proletaryası yani işçi sınıfı için yeni ve mesut bir devir açacaktır.

Sen istersen bu seneki 1 Mayıs, Türkiye işçileri ve çiftçilerinin, bütün fakir ve orta halli halkın hukukunun tanındığı bir gün olacaktır.

İşçi Arkadaş!

1 Mayısta hepimiz işlerimizi bırakacağız. Elimizde kızıl bayraklar, kalbimizde kızıl iman, gözümüz kızıl güneş olduğu halde, büyük kitleler halinde çotuğumuzla, çocuğumuzla, körümüz, topalımızla nümayiş mahallelerine akın akın koşacağız. En gür sesimizle bağıracağız:

Kahrolsun Türkiye'yi ve bütün mazlum milletleri esaret altında bırakmak isteyen garp emperyalistleri! Kahrolsun işçi ve çiftçi sınıfını ezen, komünist rehber-

lerini zindanlara atan Türkiye burjuvazisi!
Kahrolsun burjuvalara satılmış hain işçi rehberleri!
Yaşasın işçi teşkilâtlan ittihadı ve işçi meb'uslar!...
Yaşasın bütün dünya inkılâbı ve onu hazırlayan 3. Komünist Enternasyonali.

1923
Türkiye Komünistleri

Sofya, "Ziya" Matbaası
Moskova: Merkezî Devrim Müzesi (1338/17)

Bunun üzerine, "TBMM hükümetini iskat ve meşruiyetine isyanı tazammun eden, hükümet şekl-i hâzırını düşman tabiriyle işaret ve işçi saltanatından açıktan açığa bahis ve icraat-ı hükümet aleyhine ameleyi tezahürata teşvik, Komünist rehberlerini zindanlara atan Türkiye burjuvazisinin kahrolmasını temenni, hükümet-i haziranın şeklini tebdil ile yerine Komünist bir hükümet ikame etmek üzere ameleyi azim ve şiddetle mücadeleye sevk ve tahrik" unsurlannın bulunması sebebiyle, aralarında TİÇSF'nm reisi, umumî kâtibi ve birtakım üyeleri de bulunan yirmi kişiye yakın bir grup tutuklanmıştır"[92].

192. Ali Cevdet, Şefik Hüsnü, Sâmih, Sadretin Celâl, Eczacı Galip, Hasan Âli [Ediz], Hüseyin [Eczacı] Vasıf, Hasan bin İbrahim, [Vanlı] Kâzım, İstavridis, Ginzberg, Sarafim Vasilkopulo, Namık İsmail, Cevat, Haşim, Yakup ve "fer'an zimethal" olarak, sözkonusu beyannameyi "mahalli-i tab'ını Sofya göstermek suretiyle" basan matbaalar ile Rusya'dan motorlarla kitap ve dergi getiren başka birtakım kimseler bu tevkifata dâhil edilmişlerdir. Bkz. "Ceza Mahkemesinde Komünistlerin Muhakemesi," *Tanın* (4 Haziran 1923), s. 3.

Basında saptayabildiğimiz ilk kovuşturma haberi, 2 Mayıs tarihli İleri'dedir: "İstanbul'da Komünist Faaliyeti - Ahaliyi hükümet aleyhine isyana davet edenler hakkında tahkikat devam ediyor. Birkaç gün evvel Vanlı Kâzım'ın üstünden beyannameler çıkmış ve istirdat edilmişti. Polis havadis neşriyatını menafi-i memleket namına muvafık görmüyor."

Tevetoğlu kitabında, İstanbul Bidayet Müdde-i Umumîliğinin iddianamesini ve savcı yardımcısının mahkemedeki açıklamalarını aktanyor: s. 94-96.

3 Mayıs 1339 tarihli *Vakit* gazetesinde çıkan "Üç Komünizm Propagandacısı" başlık bir haberden anlaşıldığına göre, Bir Mayıs beyannamesi dağıttıkları için, önce Bedros, Vanlı Kâzım ve İstavridis adında üç kişi tutuklanmış ve Divan-ı Harbi-i Örfî Heyet-i İstintakiyesinde sorguya çekilmişlerdir. Daha sonra sanıklar çoğaltılarak, İstanbul İkinci Ceza Mahkemesinde dava açılmıştır.

A. Sayılgan da, elindeki "Özel Arşiv"den bu tutuklama ile ilgili olarak şu bilgileri aktarmaktadır (s. 86-87): "21 Nisan 1923'te Yunan uyruklu İstavridis 'Beynelmilel Bina ve Marangozlar Cemiyeti'ne 300 kadar beyanname götürürken yakalandı. Ayrıca, Beyazıt'ta Bakırcılar Kader Matbaasında basılmış beyannameler işçiler arasında dağıtılırken polis duruma el koydu. 1 Mayıs 1923'te Sovyet uyruklu Bedros, Şişli'de tramvay kulübesine 'Yaşasın Komünizm' başlıklı ve Rumca yazılı beyannameyi yapıştırırken ele geçti."

3 Mayıs tarihli *İleri'de* İstanbul Polis müdürü Sudi Beyin, "bu mesele izam edilecek bir derecede değildir" dediği aktarılmakta ve üstünde Rumca eh/azılı olarak "Zito Komünisis", "Türkiye İşçileri Birlesiniz" ve basık "Ana-Façism" diye kâğıtlar çıkan Bedros'un serseri takımından ve aklında noksanı olduğu ileri sürülmektedir. 7 Mayıs'ta da aynı gazete "Şehrimizdeki Komünist Taslakları" hakkında Divan-ı Harp Reisi Kaymakam Besim Beyin "Bu adamlara taklib-i hükümet edecek bir kudreti haiz bir mahiyet vermek büyük bir hatadır" diye beyanat verdiğini yazmaktadır. *İleri,* 8 Mayıs'ta Heyet-i İstintakiye ve Bedros'un, ertesi gün de İstavridis'in fesli ve Kâzım'ın kalpaklı-gözlüklü-bıyıklı resimlerini basmıştır. Yine 9 Mayıs'ta açıklandığına göre, "Dün Polis müdüriyeti 1. Şubesince 3. Şubeye Beynelmilel Kızıl Enternasyonal'e Merbut Beynelmilel Marangozlar-Bina İşçileri Cemiyetlerinin şeddi hakkında emir verilmiştir." Kadir Matbaası sahibi Apikoğlu Agop'un tevkif edildiğini bildiren 10 Mayıs tarihli *İleri,* bu zatın

beyannamelerin birini Galata'da, birini Bayezıt Bakırcılar'da bastığını, sekizer bini için 25 lira aldığını, zabıtayı şaşırtmak için altına "Sofya'da Ziya Matbaası" yazdırdığım eklemektedir. 14 Mayıs'ta tahkikatın bittiği, fezlekenin hazırlanmakta olduğu belirtilmiş, 16 Mayıs'ta da "Genç Komünistler Birliği ve Türkiye Komünistler Birliği" başlığı altında, şehrimizde komünist teşkilâtının 1919'da kurulduğu açıklanmıştır. Muhakemenin başladığının ertesi günkü (25 Mayıs) *İleri*, "Bizdeki Bolşevikler ve Rusya'dakiler" başlığı altında 11 kişinin daha Polis müdiriyetinden Müddeiumumîliğe sevkedildiğini haber verirken, sanıkların polislerin eşliğinde yürürlerken toplu bir fotoğrafını da basmıştır.

Yargılama ise, *Vakit* gazetesinde yeralan şu haberlerden izlenebilir:

- "Komünist Gençlerin Muhakemesi," 31 Mayıs 1339
- "Komünistler 'Hıyanet-i Vataniye' ile Muhakeme Edilebilir mi?" 4 Haziran 1339
- "Komünistler Mahkeme Kararıyla Tahliye Ediliyor," 7 Haziran 1339 (Sanıkların mahkemede çekilmiş toplu resmi).

TİÇSF kâtib-i umumîsi Dr. Şefik Hüsnü bu olayları "Anadolu ve İstanbul İşçi ve İnkılâpçılarına" hitaben yayımladığı bir bildiriyle açıklamıştır: *Aydınlık*, Sayı 16 (Haziran 1923 - aslında bu sayı Temmuz ortalarında çıkmıştır), s. 427. Aynı dergide, bu olayla ilgili şu yazılar da vardır:

- Dr. Şefik Hüsnü, "Mevhum Bir Taklib-i Hükümet Davası,"s. 426-427.
- Sadrettin Celâl, "Komünizm ve Hıyanet-i Vataniye," s. 416-420.
- Hıyanet-i Vataniye Mevkuflarından Biri, "Zincir Hatırası", s. 420-421.

Şefik Hüsnü, daha önce, 27 Mayıs 1923 tarihli *İleri* gazetesinde yayımlanan uzun bir yazısında, *Aydınlık* ve TİÇSF'nin yasal kuruluşlar olduğunu ve -işçi sınıfı da toplumsal eylemlerde bulunacak biçimde teşkilâtlanmamışken- yalnızca 150 üyesi olan partisinin hükümeti devirmeye kalkışmakla suçlanmasının gülünç sayılması gerektiğini belirtmiştir. Bkz. G. Harris, *Origins of Communism in Turkey*, s. 124. 1 Mayıs 1923 tutuklamaları, Komintern organında da protesto edilmiştir. Bkz. Hristo Kabakçiyef, "İstanbul'dan Mektup: Kemal Paşa Hükümeti İşçi Teşkilâtlarına Karşı" (İnprekorr'da çıkan makalenin Türkçe çevirisi: *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 100-5).

Tasvir-i Efkâr gazetesinin 5 ve 6 Mayıs 1923 günlü nüshalarında "Komünist Taslakları hakkında Merkez Kumandanının Beyanatı" ve "Komünistlik Macerasının İçyüzü" başlıklı 2 haber yayınlanmıştır (Bu gazete kupürlerine ulaşmamızı sağlayan Sayın Erol Ülker'e teşekkür ediyoruz). İlk günkü haberde şöyle deniyor: "Güzide ümeray-ı askeriyeden 'Miralay Şerif Bey, komünist teşkilâtının haiz-i ehemmiyet olmadığını ve hükümetin temin-i asayiş hususunda en müessir tedabiri ittihaz eylediğini söylüyor.' Yeniden Tevkif edilecek komünistler de var. Zabıta çok şayan-ı dikkat mesaile nüfuz ediyor. Yeni yeni beyannameler ortaya çıktı. İstanbul'da komünist geçinenler kimlerdir? Sarafim, Karaoglanidis, Ginzberg-Roland, Jak ile bazı gafil Türkler. İnkılâptan makeddem Beynelmilel Amele İttihadı Cemiyeti'nin Şeddi üzerine *(Neos Antropos* gazetesini çıkaran) Sarafim [Maksimos] Rusya'ya, Sadrettin Celâl yoldaş da Bulgaristan'a firar eylemişlerdir. Polis Müdürü Sudi Bey: Bİİ dokuz ay önce seddolundu [Ağustos/Eylül 1922]." 6 Mayıs günlü nüshada ise şunları okuyoruz: "Bİİ: Beynelmilel Deniz İttihat Cemiyeti + Beynelmilel Bina İşçileri İttihat Cemiyeti + Beynelmilel Marangozlar Cemiyeti + Beyoğlu'ndaki Gençlik Cemiyeti ve Türkiye İşçiler birliği. Elyevm mevkuf Kâzım, [Niko] Asimopulo, "Rusya'nın fevkalâde itimadını haiz "Ginzberg" (Rusya'ya), Dr. Ş. Hüsnü, S. Celâl (Tiflis'e), Sarafim (Bulgaristan'a) ve Zaharya (Amerika'ya) firar etmişlerdir. S. Celâl'in bu işlerle meşgul olmadığına dair bir mektubu zirde münderiçtir." "1 Mayısta şehrimizde ihtilâl çıkarıp komünistliği tesis etmek için Ginzberg bir vapura tayfa yazılmış, Sarafim de diğer bir vasıta ile birkaç ay evvel şehrimize gelmişlerdir. Ginzberg Kâzımla buluşmuş, Sarafim de azası Rumlardan mürekkep olan Genç Komünistler Fırkası efradından olup ahiren divan-ı harbde mevkuf Bedros ile birleşmiş... *Ziya* gazetesi içine sarılmış beyannameler tevzii... 28-29 Nisan'da Kasımpaşa'da Peremeci sokağında 38 nolu hanede Kâzım'ın tevkifi." "İstavridis Tünel caddesinde beyanname dağıtırken, Bedros da Şişli'deki tramvay kulübesine yapıştırırken cürm-ü meşhut halinde yakalanmışlardır -Tramvaycı Hasan da tevkif edilmiş, isticvabında Galip isminde bir eczacı çırağından aldığı beyannameleri sekiz aydan beri dağıtmakta olduğunu söylemiştir." "Galip isticvabında önce inkâr, sonra itiraf: TKP ona ayda 30 lira aylık bağlamış. Verilen parayla propaganda malzemesi saklamak üzere ev kiraladığı; kendisine merci olarak tüccardan Ahmet efendinin yazıhanesinin gösterildiği." "Beyannameler

Bu olayda ağırlık merkezi, yayılan bildiriler olmakla birlikte, *Aydınlık* çevresinin çakşmalarıyla ilgili bazı bilgiler de açıklanmıştır. Bidayet müddeiumumîUğinin iddiasına göre, TKP'nden başka, "Türkiye Komünist Gençler Birliği" adında gizli bir kuruluş daha vardır[193]. Yeraltı teşkilâtı, dış ülkelerle temas halindedir, özelkkle Bulgaristan ve Rusya'dan kitap ve dergi getirerek dağıtmaktadır[194]. Hıyanet-i Vata-

dağıtılmadan 28-29 Nisan'da komünistlerin tevkifiyle akim kaldığı. Masrafları karşılayan [Baytar Ali] Cevdet ve [Eczacı] Vasıf beyler.

193. Bu tutuklamayla ilgili olarak İstanbul Valiliğinin Dâhiliye Vekâletine gönderdiği 26 Mayıs 1923 tarihli yazıdan Tevetoğlu'nun aktardığına göre (s. 385), TKGB Askerî Tıbbiye ve sanayi talebeleriyle aydın işçiler arasında teşkilâtlanmıştır. Teşkilâtın genel sekreteri [Ali] Cevdet, [yönetim kurulu] üyeleri Hasan Âli, Galip, Vasıf ve Sâmih beylerdir.

194. "...Memalik-i muhtelifeyle temas hasıl ederek evvelce teşkil eyledikleri Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkalarının teşkilât ve gayelerinden teb'it ederek, teşkilât ve müessesat-ı haziranın inkırazını istihdaf eden Garpteki bazı cemiyet ve kongrelere suret-i mahsusada azimet ... Bulgaristan ve Rusya'dan celbolunan birçok asar ve cer aidi ... tevzi..."
Tanın'ın yukarıdaki notta anılan haberinden.

Bu suçlamada, Komintern'in Dördüncü Kongresi'ne katılmak üzere geçen yılın sonlarında Moskova'ya giden bir takım TİÇSF üyelerinin kastedildiği anlaşılmaktadır. Ancak, yukarıda verdiğimiz bilgilerden gördüğümüz gibi, daha önceleri de bu çevreden Dr. Şefik Hüsnü, kongrelere katılmak üzere Fransa ve Bulgaristan'a, Ali Cevdet de, propaganda yapmak ve temas kurmak üzere Rusya'ya gitmişlerdir.

Komintern'in Yürütme Komitesi, 4 Mart 1922'de Doğu Meselesi üstüne bir kararında, Balkan Komünist Federasyonunu Türkiye'deki akımın gelişmesine nezaret etmekle görevlendirmişti (Degras, *Communist International*, I, s. 327/2). Dr. Şefik Hüsnü de anılarında şöyle demektedir: "1922 senesinde Bulgaristan'a siyasî bir seyahat yaptım. O zaman Bulgaristan'da Istanbuluski [Aleksander Stamboliski (1879-1923)] Partisi hâkim idi ve bu sırada Bulgaristan Komünist Partisi'nin tertiplediği büyük kongrede de ben, bizim *'Aydınlık Grubu'mu* temsil ediyordum. Sofya'daki kongrede benim uzun konuşmam başından sonuna kadar dikkatle takip edildi. Gerek kongre sırasında gerek kongreden sonra orada Türk komünistlerle tanıştım. Dostluk kurdum." (Bkz. Kâzım Alöç, "İfşa Ediyorum - VI," *Yeni Gazete*, 17 Nisan 1967. Yeni Baskısı için bkz. *1940'h Yıllar 5*, Der. Rasih Nuri İleri, TÜSTAV Yayınları, İstanbul, 2006) [Bu kitapta Dr. Şefik Hüsnü'nün o dönemki raporları ve *Rabotniçeski Vestnik* gazetesinin bu konudaki haberlerini yukarıda verdik.] Bulgaristan'dan gelen yayınlar da, bu temaslarla ilgili olabilir. Prof. Dr. T. Z. Tunaya'da bulunan küçük bir kitap, belki bu ara İstanbul'a getirilenlerden biridir: Faruk Asri [Vanlı Kâzım], *Komünizm: Meslek-i İştirakiyunu Tetkik* (Filibe: İştirakiyun Kütüphanesi, 1922).

S. Velikov, *Kemalist İhtilâl ve Bulgaristan* adlı kitabında, Bulgaristan Komünist Partisi ile Türkiye Komünist Partisi arasındaki bağlantıların daha 1920'de başladığını belirtmekte, yukarıda anılan ilişkiler hakkında da, yukarıda belirttiğimiz *Rabotniçeski Vestnik* gazetesinin 8-19 Haziran 1922 tarihli sayılarına dayanarak şu açıklamalan vermektedir (s. 125-27):

"Bulgar partisinin 1921 Mayısında yapılan 3. Kongrede okunan merkez faaliyet raporunda şöyle deniliyordu: 'BKP Merkez İcra Komitesi İstanbul'daki işçi organizasyoncuları ile temas halindedir. Balkan Komünist Partileri arasındaki iki konferansta bir Balkan Federasyonuna doğru yön alınmıştır.

BKP, 1922 Haziranının başında Sofya'da 4. Kongresini yaptı. Bu kongrede kardeş partilerin temsilcileri ile birlikte Türkiye'deki partinin temsilcisi Masdar [Dr. Şefik Hüsnü] da bulunmuştur.

O, kongreye Türkiye'deki partililerden sıcak selâmlar getirdiğini söylemiştir. O, Bulgaristan'daki parti faaliyetlerini değerlendirdiklerini söylüyordu. Büyük ihtilâli de dikkatle izlediklerini söyleyen Masdar, uzun bir konuşma yaptı. 4. Kongrenin kapanışından sonra 7.7.1922'de Sofya'da büyük bir miting düzenlenmişti. Lvov Most meydanında yapılan mitingde meydanın 6 yerinde kurulan kürsülerden komşu memleketlerin partilerinin temsilcileri konuştular. Bu kürsülerin birinde Georgi Dimitrov'la Masdar konuştular. Masdar, korkunç Avrupa savaşının, insan emeğine mal olan nimetleri tahrip ettiğini söylemiş ve birçok insanın kurban gittiğini eklemişti. Masdar

niye Kanunu gereğince yargılanmaları istenen tutuklular, avukatlarının -İstanbul, TBMM Hükümetinin yönetimi altına girmiş olmakla birlikte, bu kanunun *yürürlüğe* konması için gerekli özel tören yapılmamış olduğuna dair- itirazları kabul edilerek beraat etmişlerdir[195].

bundan sonra alınacak örneklerden bahsetti...

Masdar, 4. parti kongresi sırasında Bulgaristan'daki Türk organizasyonlarının kongresine de katıldı. Burada da konuşmalar yaptı.

Burada Enyo Markovski de konuşmuş ve Türk delegesine dönerek 'sizin Boğaz kıyılarında en ağır şartlar altında yaptığınız savaşı dikkatle izliyoruz' demişti. O milletlerin emperyalizmin esaretinden kurtulmaları gerektiğini söyledi...

Masdar Kongreyi takiben Sofya'da yapılan bir konferansta da konuştu."

"Masdar" Türkiye'ye döndükten sonra da, *Ziya* gazetesine "Vatan Müdafaası" başlıklı bir yazı göndermiştir: Yıl 2, Sayı 46, 4 Teşrinievvel 1922. Bkz. Der. Ali Engin Güran, *Bulgaristan Komünist (Dar Sosyalist) Partisinin Türkçe Gazetesi: Ziya* (Örnekler), s. 36-37.

Bu açıklamalardan, Dr. Şefik Hüsnü'nün Bulgaristan'da "Masdar" takma adını kullandığı anlaşdıyor. S. Velikov'un *Etudes balkaniques* dergisinde çıkan "Georges Dimitrov et quelques questions du mouvement ouvrier en Turquie" başlıkk makalesinde (s. 118) Türkiye Komünist Gençler Birliği temsilcisi olarak, "Masdar"la birlikte Bulgaristan'a giderek Bulgaristan Komünist Gençler Birliği toplantısma katıldığını belirttiği "İsmail Hakkı "nin ise kim olduğunu bilmiyoruz.

Şişmanov'un *Novo Vreme'nin* 1922 yılına ait 12. sayısından aktardığı alıntılara da bakınız (s. 123).

195. Hıyanet-i Vataniye Kanunu - m. 12; Bkz. *Tanin (*7 Haziran 1923), s. 3. |Bu davada *Aydınlıkçüssm* avukatlarından olan Prof. Muslihiddin Âdil beyin sosyalizmle eski bir ilgisi vardır. Selanik'te Mekteb-i Hukuk müdürü iken 1912 yılında yayımladığı *İktisad Dersleri* kitabında Sosyalizmi nasıl anlattığı, *Katkı*, Sayı 22 (Ocak 1976), s. 14-22'de aktarılmıştır.! Kitabımızın önceki basımlarında biz de, birçok anılarda bile yinelenen bu "hakikat'le yetinmişken, sonradan bunun doğru olmadığını, işin arkasının geldiğini "keşfettik". Kararın Sivas'taki Yargıtay'dan dönmesini izleyen yeniden - yargılanma aşamalarına aşağıdaki bölümde değindik. En son olarak da bu kovuşturmanın Lausanne Antlaşması uyarınca çıkartılan Af Yasası ile kapandığını öğrendik.

Konuyla ilgili olarak *Aydınlık* dergisinin 16. sayısında Dr. Şefik Hüsnü 'nün şu açıklaması yayınlanmıştır:

Anadolu ve İstanbul işçi ve inkılâpçılarına
Arkadaşlar,

Partimiz reis ve katib-i umumîsinin ve bazı azalarının maruz kaldıkları asıl ve esastan ari, ağır ithamat altında, tevkif edildikleri zaman hissettiğiniz derin tesiri; ve bilahare mahkemenin adilâne beraat kararı üzerine ateşin tebrikâtınızı bildiren bir çok telgraf ve mektuplarınızı aldık. Bunlar bizim için kıymetli bir teselli menbaı teşkil ettiler. Memleketimizin her tarafında mücadelemizi pek yakından takip ve takdir eden, sizin gibi yolumuzun şuurlu ve hisli yolcuları bulunduğunu, büyük bir cesaret-i medeniye ile ibraz ettiğiniz bu asar-ı tesanüdden istidlal etmek bize çektiğimiz bütün acıları unuttturdu. Ve kalbimizi ümid ile doldurdu. Milletimizin selâmetine ve kati kurtuluşuna isal edeceğine iman ettiğimiz mücahedemizde devam etmek için, tatlı ve samimi sözleriniz, kuvve-i maneviyemizi iki kat daha artırdı.

Her birinize ayrı ayrı teşekkür atımızı iblağ etmeyi gönlümüz arzu ederdi. Fakat buna imkân-ı maddi bulamadığımızdan affınızı diler, memleketimiz işçileri arasında sıkı bir tesanüde her zamandan ziyade ihtiyaç olduğunu hatırlatarak bu aleni teşekkürümüzün kabulünü rica eder; cümlenizi hararetle kucaklarız.

Türkiye işçi ve çiftçi sosyalist partisi namına
Katib-i umumî Doktor Şefik Hüsnü

AYDINLIK VE KOMÜNİZM

Dr. Şefik Hüsnü, *Komünist Manifesti'nd* Türkçe'ye çevirerek, 1923 yılının başlarında *Aydınlık* dergisinde yayımlamıştır; fakat solculuğun Türkiye'de, sosyalizm ve komünizm kalıplarına nasıl uyabileceğini asıl o yılın 1 Mayıs olayları dolayısıyla yazdığı uzun bir makalede söz konusu etmektedir[196]. Ona göre, çağdaş siyasal fikir akımları iki cephede toplanmıştır: burjuvazi cephesi ve proletarya cephesi. Proleter sınıfa dayanan fikirler ise, üç grupta ele alınabilir: Anarşizm, Sosyalizm ve Komünizm. Şefik Hüsnü, önce "kemale ermiş sermayedar cemiyetinin vaktinden evvel açılmış bir çiçeği" saydığı Anarşist DemekçiHği (anarcho-syndicalisme), Türkiye'nin bugünü için "bahsi bile nabemahaldir" gerekçesiyle tartışmanın dışına itmektedir. Sosyalizm-Komünizm ayrımına geknce, bunu bir tarih süreci içinde anlamaya çalışmak gerekir. Komünizm hakkında, aşırı devrimciliktir diye yanlış fikirler beslenmektedir. Oysa, Sosyalist (İkinci) Enternasyonal'in önderliği, "burjuvazya ile sıkı ve mütemadi teşrik-i mesâi" sonucu, Umumî Harp'te işçi sınıfının kurtuluş davasına ihanet etmişlerdir. Sol akımın içinde, tabiî bunlara karşı çıkanlar olmuştur (Zimmenvald devrimcileri, vb.). Fakat bu önderler, "kendilerini müdafaa için Marxizm'e müstenit silâhlar imâl" etmişler ve böylelikle -Komünizmden farklı olarak- bir sosyakst yorum tarzı ortaya koymuşlardır. Esas itibariyle, "bir itidal ve atalet siyaseti"ni savunan bu sosyalistler, "iktisadî zeminin henüz, sosyaHzmi tatbik etmek için kemale ermediğini; harp faciasından sonra çetin bir vatandaş muharebesine atılmak, memleketlerin büsbütün harabîsini mucip olacağını; orduların terhisini müteakip halkın inkılâp partilerine gösterdikleri teveccüh ve muhabbet sayesinde, intihabatta kazanmak suretiyle, kan dökülmeksizin maksada vusul mümkün olduğunu isbata çalıştılar." Bu tavır, sol cephenin savaş sonrası olanaklarını değerlendirmesine engel olmuştur. Örneğin, "beynelmilel müthiş bir inkılâpçılar nümayişi şeklini alması mukarrer olan" 1919 yılının 1 Mayısında, sosyalist önderlerin ve onlara bağlı sendikacıların gevşeklikleri yüzünden, umulan genel grev gerçekleşememiştir. Bu suretle, savaştan sonra hemen bütün sosyakst partilerde başlayan sağ-sol cenah çatışması büsbütün kopmaya varacak kadar ileri gitmiştir. "SosyaHst" sözünün işçilere güven vermeyen "sahte bir yafta" halini alması ve birtakım sosyaHstlerin "adeta amele sınıfı nezdinde, burjuvazyanın acentalığı"nı yapması sonucunda, "Eski elebaşlarının uyuşukluğuna isyan edenler 1919'da bir yeni Beynelmilel teşkil ederek mensup oldukları partilerden, maziye sıkı bir tarzda merbut olanları ihraç etmeğe; kendileri ekaUiyette kaldıkları takdirde ise ayrıca müstakil partiler halinde çalışmağa karar verdiler. Bu suretle vücut bulan partiler Komünist ismini aldılar." Böylelikle, 1848'de *Manifest'i* yayımlayan çevrenin adı canlandırılmış oluyordu.

"Gaye itibariyle Komünistleri SosyaHstlerden ayıran mühim bir fark yoktur.

196. "Sosyalizm Cereyanlan ve Türkiye," *Aydınlık*, Sayı 16 (Haziran 1923), s. 410-415. *Manifest'in* Türkçeye çevrilmekte olduğu, 1920 yılının başlarında *Kurtuluş'un* son sayısında "tebşir" edilmekteydi; fakat söylendiğine göre *Manifest'in*, Türkçesini ilk yayımlayan, Ankara'daki *Emek* olmuştur (Ocak 1921). Bu kere, *Aydınlık'ta Manifest'in* çevirisi tefrika edildikten sonra, *Aydınlık* Külliyatının 9'uncu kitabı olarak ayrıca basılmıştır. Dr. Şefik Hüsnü, bu kitabın önsözünde o zamana kadar Türkçeye çevrilemeyişini eski devirlerin gerici seciyesine atfetmekte ve şöyle demektedir: "Anadolu işçi ve köylüsünün kuvvetine istinat eden mücahitlerin tahakkuk ettirmeye muvaffak olduklan halkçı inkılâbının velûd semerelerinden biri de bu elim boşluğu doldurmamız imkânını hazırlamış olmasıdır." Bkz. Necip Fazıl Kısakürek, *Türkiye'de Komünizma ve Köy Enstitüleri*, s. 7.

Her ikisinin hedefi yoksul halk kuvveti vasıtasıyle içtimaî inkılâbı tahakkuk ettirmektir." Ancak, bu iki akım arasında birtakım usûl farkları gelişmiştir:

"Komünistlerin iddiasına göre, burjuva cemiyeti içinde yoksul sınıflara mensup efradın seviyesini yükseltmek, onları lâyıkıyle şuurlandırmak, kendilerine terettüp eden vazifeyi ifaya muktedir kılmak, bir kelime ile inkılâbın içtimâi şartlarını ihraz etmek imkân haricindedir. Burjuva devlet makinasının bozukluklarını tamir etmek için ıslahat teşebbüslerine girişmek, menfur bir şekl-i idarenin devamına yardım etmektir. Esasen mümtaz sınıflar mahrum sınıflan, öyle ezgin bir halde tutarlar ki, sermayedarlığın tekâmülü, olgun bir meyva gibi burjuvazinin sukutunu zarurî kılsa bile, bedahete rağmen onun elinde bulunan maddî vasıtalara güvenerek mevkiini muhafaza etmekte teannüt etmemesi gayr-i kabil-i tasavvurdur. Buna binaen amele sınıfı, iktisadî şerait, henüz bir sosyalist idare tesisine tamamıyle müsait bulunmasa bile, ilk eline geçen fırsattan bilistifade iktidarı ele geçirmelidir. Bu vaziyette tabiî derhal sosyalizmin tatbiki mevzu-u bahs olamaz. Fakat en müterakki memleketlerde bile hâkimiyeti ihraz eden çalışan sınıf, muvakkat ihzarî bir idare tesisine mecburdur. Ancak böyle kendi sınıf hükümetlerinin idaresi altındadır ki, işçi ve köylü sınıfları kendi mukadderatlarını bizzat ele almak için lâzım gelen kabiliyet ve ehliyeti elde ederler. Bu hazırlık devresinde mağlûp burjuvazyanın son mukavemet teşebbüsleri de tedricen ta'kid olunur. Ancak o zaman hakiki bir sosyalist cemiyet kurmak imkânları hâsıl olur."

"Buna mukabil sosyalistler, burjuva idaresi altında ezilenlerin maişet şartlarını gereği gibi ıslah etmek, onlan inkılâp gayelerine muvafık bir tarzda talim ve terbiye etmek kabil olduğunu iddia ediyorlar. Kendi vazifeleri, istismar edilenler lehine meclis-i millîlere yeni yeni ıslahat kanunları kabul ettirerek, onların sefaletlerini azaltmak olduğu zannındadırlar. Gittikçe daha geniş halk kitlelerinin itimadını kazanarak intihabatta ekseriyeti temin etmek ve bu suretle iktidara geçmek; ve kimseyi rencide etmeksizin sosyalizmi tatbik etmek imkânına inanırlar. Burjuvaziyi cebir ve şiddetle devirmeğe matuf mücadeleyi muzır addederler."

Buraya kadar yapılan açıklamaları özetlemek gerekirse, Dr. Şefik Hüsnü, amaç bakımından sosyalizmle komünizmin aynı şey olduğunu, ancak dünya savaşı sırasındaki farklı tutumlardan kaynak alan taktik düşüncelerin Batıdaki sokulan ikiye böldüğünü söylemektedir. Yazar, bundan sonra sözü Türkiye'ye getirmekte ve bu bölünme bakımından, Türk solcularının durumunu incelemektedir:

"... itiraf etmeliyiz ki, Avrupa için hayatî bir ehemmiyeti olan bu ihtilâflar, memleketimize nazaran kıymetten âridir. Bizde eski an'anelere, parlak bir maziye malik bir sosyalist partisi mevcut değildir. Esasen sermayeler hemen münhasıran ecnebilere aittir. Sanayiimiz pek geri, sınıf mücadelesi had devresinden pek uzak. Bu itibarla inkılâb-ı içtimâi meselesi bizde büyük bir hususiyet irae eder. İki muhtelif hizbe ayrılmak mevzu-u bahs bile olmamak lâzım gelir."

Türk solculan, faahyetlerinin "şekilden, nümayişten ibaret kalmamasını" istiyorlarsa, maddî "şartlara ve halkımızın ahval-i ruhiyesine göre hareket etmek" zorundadırlar. Bu görüşler ise, önünde sonunda anti-emperyalist ve anti-kapitalist bir programa varır.

"Türkiye'de sınıflar ve bir sınıf mücadelesi yok değildir. Yalnız sermayedar burjuvazi sınıfı pek küçük ve zayıf bir ekalliyet ve işçi ve köylü sınıfı ise muazzam bir ekseriyet teşkil ettiği cihetle sınıf mücadelesi, yabancı sermayedarlar ve bunların peykleri vaziyetinde kalan yerli eşraf ve eshab-ı servet arasında cereyan eder ve ekser ahvâlde bir millî mücadele şeklini alır. Şimdiye kadar ferdî hanedan hükümetleri bu mücadelede daima sermayedarların, yani millet düşmanlarının tarafını iltizam

etmişti. Bu sayede saray ve konak israfatına lâzım olan menabii temin ediyordu. Bundan sonra hâkimiyet-i milliyeden iktidar kuvvetini alan halk hükümeti, sâyin, yani milletin tarafını iltizam etmeli, bir iş ve işçi hükümeti olmalıdır.

Rical-i devlet arasında, İktisat ve Muavenet-i İçtimâiye Vekilleri gibi Marxist bir zihniyetle hareket etmeğe mütemayil görünen şahsiyetlerin bulunması, hükümetimizin bu yola girmekte teehhür etmeyeceğini farz ettirmektedir[197].

Biz istiyoruz ki, bu siyaset daha ziyade bir vuzuh kesbetsin, ve işçi ve köylü sınıfiyle çalışan kütleler menafimi rehber-i hareket itihaz edecek hükümet müessesat ve makamatı arasında daha samimi ve mütekabil bir hiss-i itimat hasıl olsun.

İnkılâb-ı hâzıramızı gereği gibi hazmetmek ancak bu sayede mümkün olur. Sanayimizi de bu müddet zarfında inkişaf ettirebilirsek, o zaman sosyalizm vadisinde yeni hatveler atmak lüzumu hasıl olacaktır."

O zamanki Ankara hükümetini, -kendi verdiği tanımlara göre- gerçek bir komünistin baltalaması gereken bir burjuva hükümeti değil, aşağı sınıflar koalisyonunun ağır basmasına şans tanınabilecek bir çeşit halk hükümeti diye gören bu çözümleme, o sıralar *Aydınlık* çevresinin (dolayısıyla, yeraltı TKP'nin), on yıl sonraki *Kadro* ideolojisine ne kadar yakın olduğunu ortaya koyması bakımından çok ilginçtir. Bu açıdan, belki aslında, geçen süre boyunca hareketten ayrılarak *Kadro'ya* gidenlerin değil de, bizzat parti çizgisinin değişmiş olduğunu söylemek doğru olur ve belki, bir de Ankara hükümetinin!.

197. Yazarın, İktisat Vekili Mahmut Esat [Bozkurt] ve (Lausanne'da görevli bulunan asıl vekil Dr. Rıza Nur'a vekâlet eden] Sıhhiye Vekâleti Vekili Dr. Tevfik Rüştü [Araş] beyleri kastettiği anlaşılıyor.

CUMHURİYETTE *AYDINLIK*

Lausanne[198] anlaşmasının 24 Temmuz 1923'te imzalanmasından sonra, müzakereler sırasında murahhaslarla çekişmekten gücenmiş olan başbakan Rauf [Orbayl bey istifa etmiştir. Yeni Meclis 2 Ağustos'ta toplanmış ve Fethi [Okyar] bey 14 Ağustos'ta yeni hükümeti teşkil etmiştir. İmzalanan anlaşmalar da, bir hayU gürültülü tartışmadan sonra, 23 Ağustos'ta MecUs tarafından onaylanmıştır. Fakat, havanın gerginliğinden yeni birtakım siyasal değişikliklerin yapılacağını anlamak olanağı vardır[199]. Nitekim, Fethi bey de 27 Ekim'de çekilecek, 29 Ekim'de Cumhuriyet ilân edilecek ve 30 Ekim'de İsmet Paşa yeni kabineyi kuracaktır. İşte bu aynmda, *Aydınlık* çevresinin Cumhuriyetin ilânının arifesinden itibaren işlediği kavranılan ve gekşen iç olaylara karşı takındığı tavırları inceleyeceğiz.

Yeni Türkiye

1923 yaz sonunda, *Aydınlık* sayfalarında, emperyalizme karşı iktisadî bağımsızlığın sağlanması gereğini öne süren Dr. Şefik Hüsnü'den başka[200] Vedat Nedim de, Türkiye'nin iktisadî durumu hakkında keskin birtakım gözlemlerden hareket ederek aynı fikri savunmaktadır[201]. Bir tanımla başlayan Vedat Nedim'in yazısına göre, ziraat memleketi, dâhik ihtiyacı karşıladıktan sonra arta kalan istihsal fazlasıyle ithalâtını ödeyebilen memlekettir. Hâlbuki Türkiye, üstekk ziraî mahsulât ve mamulât ithal etmek zorunda kalmaktadır. (Savaştan önce, her yıl dış ülkelerden gelen un ve buğday, ithalât yekünumuzun % 20'sini kapsayan, 80 milyon Marklık bir kıymeti temsil etmektedir.) Öyleyse Türkiye ne memleketidir? Sadece bir piyasa memleketi, bir istihlâk memleketi, yani kolonize edilmeye, sömürgeleştirilmeye elverişli bir memleket! Oysa,

"Bugün Anadolu erlerinin uğrunda kan döktükleri siyasî istiklâl, siyasî hürriyet ancak ve yalnız iktisadî bir temel üstüne kurulabilir. ... Eğer Türkiye ilmî mânasıyle bir ziraat memleketi, bir istihsal memleketi olamazsa, siyasî istiklâl uğ-

198. Komintern İcra Komitesi'nin 12-13 Haziran 1923 tarihleri arasmda toplanan üçüncü geniş plenumunda, Nisan ayında Lausanne'da öldürülen Sovyet delegesi Vorovsky sorunuyla ilgili bir karar sureti de kabul edilmiştir. [Bu toplantıya Türkiye adına katılan 'Gofforof'un (Gafurov) Ocak 1923'ten itibaren İstanbul'da Komintern murahhası olarak bulunan Şarki adını da kullanan kişi olduğu yeni belgelerle ortaya çıktı.] Komintern'le Kızıl Sendikalar Enternasyonali tarafından daha önce, 14 Mayısta yayımlanan bir bildiride, cinayet Lausanne'da Rus'ların Türkiye'yi tutmasına kızan Antanta'ya yükleniyor ve amacın Türkleri yıldırmak olduğu söyleniyordu. Boğazlar hakkındaki İngiliz plânı, Doğudaki millî bağımsızlık hareketine karşı bir tehdit teşkil ediyordu. 'Lausanne'da atılan silâh, yalnızca Asya halklarının özgürlüklerine yöneltilmemiştir. Aynı zamanda, Avrupa'nın devrimci proletaryasına ve bütün dünyaya ateş edilmiştir.' Moskova'daki bir anma toplantısında Çiçerin, Fransa, İtalya ve İsviçre hükümetlerinin sorumlu olduğunu söylemiştir. Türkiye Lausanne'da elde edebileceği yetersiz tâvizleri de, diplomatik alanda Rusya ile yaptığı birleşik cephe sayesinde sağlayabilmişti. Komünist basın, daha önce de 'Lausanne'da lehte bir hava bulma umuduyla,' Türkiye Komünist Partisi'ni dağıtan ve birçok üyelerini tutuklayan Türk hükümetine saldırmıştır. Bak. Degras, *Communist International* II, s. 28-29.

199. Bu sıralar, 25 Teşrinievvel 1339 tarihli *Resmî Ceridede*, İstanbul'da 'İdare-i Örfiyenin ve Sansürün ilgasma dair [7 Ekim günlü] TBMM İcra Vekilleri Heyeti Kararnamesi' yayımlanmıştır. Bak. S.R. İskit, *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, s. 729. Fakat birkaç gün sonra kurulan İsmet Paşa hükümeti döneminde bu özgürlük umudu pek gerçekleşememiştir.

200. 'Yeni Millet Meclisi'nden Halk Ne Bekliyor?' *Aydınlık*, Sayı 17 (Ağustos 1923), s. 437.

201. 'Türkiye Ziraat Memleketi midir? Neden Değildir - Nasıl Olabilir?' *Aydınlık*, Sayı 17 (Ağustos 1923), s. 442-448. (Bu makale, bir buçuk yıl önce Berlin'de yazılmıştır.)

rında dökülmüş, dökülen ve dökülecek kanlar, millete ve insanlığa karşı bir günah, bir cinayettir.[202]"

Aydınlık, 6 Ekim 1923'te İstanbul'a resmen giren Türk ordu birliklerini memnuniyetle karşılamakla birlikte[203], memleketin gebe olduğu değişikliklerden endişelerini gizlememiştir. Şefik Hüsnü, şöyle demektedir:

"... gazete haberlerinden ve münakaşalarından anlaşıldığına göre, Türkiye'yi hanedansız birer hükümdarlıktan başka bir şey olmayan Avrupa ve Amerika'daki mevcut cumhuriyetlere benzetmek mevzu-u bahs oluyor. Bu cumhuriyetler malûm olduğu üzere, burjuvazya hâkimiyetine en elverişli, sınıf hükümetlerinden başka bir şey değildir.[204]"

"Zaten Millet Meclisi bile böyle bir teşebbüste bulunmak hakkına malik değildir.. Ve biz eminiz ki devletin en yüksek makamını işgal eden ve inkılâbımızın kahramanı olan şahsiyet, böyle bir inhirafa bizzat mümanaat edecek ve haiz olduğu büyük nüfuz ve selâhiyeti, inkılâbı almış olduğu istikamette derinleştirmek ve takviye etmek hususunda istimal edecektir."

202. Yazar, bunda sonra 'nasıl olur'u bulabilmek için 'neden olamadı'yı araştırmaya girişmektedir. Sonuç olarak da, kalkınma gayretlerine bir temel olmak üzere, bir yeniden-yerleştirme politikası tavsiye etmektedir: '...bugün yolsuz ve boş Anadolu'nun kıyısına bucağına dağılmış küçük köylerin halkını sahillere ve mevcut yolların civarına bir plân dairesinde büyük ve köy denilmeye lâyık köylere iskân etmek.'

Bu tedbir alınabilirse, sanayiye de tekâmül imkânı yaratılacak; para, zaman ve kafa faktörlerinin ustalıkla kullanılması sayesinde iktisadî kurtuluş sağlanabilecektir. Vedat Nedim'e göre, 'bu hayatî meselenin bir de siyasî cihati vardır.' Böyle bir iskân plânının köylü menfaatlerini temsil eden partiler tarafından yürütülmesi gereklidir. Çünkü 'devletin iktisadî ve malî politikası, sırf memurun ve askerin beslenmesini istihdaf edecek olursa' başarıya ulaşamaz. Makale, şu dilekle sona ermektedir: 'Temenni edelim ki askerlikte yed-i tulâ sahibi Türk milleti iktisadî sahada da birkaç Mustafa Kemal yaratabilsin!'

Vedat Nedim'in bu yazısında önemi vurgulanan Köylü Sorununa, tam makalenin yayımlandığı sıralar Komintern de el atmış ve Moskova'da 40 ulusu temsil eden delegelerin katılmasıyla bir Köylü Enternasyonali toplamıştır. Bu toplantıya Türkiye'den de delege gittiği, 'Şûrâ'nın Ekim 1923 tarihli 'Doğu Ülkeleri ve Sömürgeler Köylülerine Çağrı'dan anlaşılıyor. Bildiri, köylüleri dış emperyalizme ve iç kapitalizme karşı düzen değişikliği için ortaklaşa hareket etmeye davet etmektedir. Bak. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 110-15.

203. 'Memleketimizi sermayedarlarına yemlik yapmak ve halkımızı esir etmek maksadıyla öz topraklarımızı kank çizmeleriyle çiğneyerek yurdumuzu harabezâra çeviren emperyalist ordularının zulüm ve tazyikinden kurtararak bizi bu mutlu güne kavuşturan muzaffer asker kardeşlerimizi hararetle selâmlar ve kendilerine en derin minnet ve şükranlarımızı takdim ederiz.' *Aydınlık*, Sayı 18 (Teşrinievvel 1923), ön kapak.

Buna karşılık, İstanbul'un hâkim çevreleri orduyu hayli soğuk karşılamışlar; hatta bu münasebetle yapılacak törenlerde TBMM'yi temsil etmek üzere Ankara'dan gelen 14 kişilik bir mebus grubunu bile, şehrin yüksek memurlarından karşılamaya giden olmamıştır.

Öte yandan, sosyalist olduklarına ihtimal vermediğimiz bazı işçi teşkilâtları, İstanbul'un kurtuluşundan önce de, Ankara hükümetine bağlılıklarını sunmuşlardır. Örneğin, şu telgrafın (tarihinden) 2. dönem için yapılacak genel seçimde destekleme vaadına karşılık olduğu anlaşılıyor: 'İstanbul'da Karahisar Mebusu Ali beyefendi vasıtasıyla İstanbul Vilâyeti İnşaat, Tarik, Irgat, Rençber, Amele Cemiyeti Heyet-i idaresine, C[evap]. Cemiyetinizin hissiyat-ı vatanperverânesine teşekkür ederim. Gazi Mustafa Kemal' *İleri*, 16 Mayıs 1923, s. 2.

204. 'İnkılâp Esasatının Tadili,' *Aydınlık*, Sayı 18, s. 458-460. Ancak, yazarın kavgası 'Cumhuriyet' kavramının içeriğiyledir, adıyla değil: 'Bizce, ayn bir Cumhuriyet Riyaseti ittihaz olunmamak şartiyle devlete Türkiye Halk Cumhuriyeti namının verilmesinde bir mahzur yoktur.'

TBMM hükümeti sistemini, bir çeşit halk sovyeti idaresi gibi gördüğü anlaşılan Dr. Şefik Hüsnü, Fethi bey kabinesinin son durumuna bakarak, yazışma umutsuzca son vermektedir. Yeni icraat hakkında alınan "sarih haberler, inkılâbın ileri mevkilerinden bir intizam dâhiknde ricat edildiğine delâlet eden vazıh emarelerdir." Beklenen bereketli iktisadî gekşmeler yerine, kısır siyaset kavgalarına düşme olasıkğı vardır.

Nitekim Mustafa Kemal Paşa, burada istenilenin tam tersine, böyle bir cumhuriyetin kurulmasını girişilen devrimin amacı saymaktadır. İleriki yıkarda da, kültürel diye nitelenebilecek bir alanın değişimlerini devam ettirecektir. Dolayısıyla Cumhuriyet, *Aydınlık* için bir darbe olmuştur. Artık, bu çevre iktidarı bir halk hükümeti olarak etkilemek yolundaki umutlarını bırakacak, uzun bir süre iç poktikayı söz konusu bile etmeyecektir. Bundan sonra da, Halk Fırkası'na yavaş yavaş bir burjuva yönetiminin temsilcisi diye bakılmaya başlanacaktır[205].

Aydınlık dergisinin 1923 Kasım sayısı (No. 19), 1917 Sovyet devriminin beşinci yıldönümüne ayrılmış olup, Türkiye'de Cumhuriyet'in ilânını hiç anmamaktadır. Bundan sonraki iki ay da, dergi çıkmamış veya çıkamamıştır. Çevrenin girişti̇ğini yukarıda söylediğimiz, işçiler arasındaki birleştirme hareketi ise, şu sıralar başanya ulaşmış, İstanbul'da 250 delegenin hazır bulunduğu bir kongre toplanmıştır. 34 sendika içinde teşkilâtlanmış, İstanbul'dan 19.000, Zonguldak Kömür Havzasından 15.000 ve Balya-Karaaydın Kurşun Madenlerinden 10.000 işçiyi temsil ettiği söylenen bu kongre, "Türkiye Amele Birliği"ni kurmaya karar vermiştir[206].

205. Bu yeni çizginin bir anlatımı, Memduh Necdet'in 20 Ekim 1923 tarihli *Vazife* gazetesindeki, Türkiye'de sınıf mücadelesinin başladığını savunan yazısında görülebilir. Bak. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı, s.* 554-57.

Ancak, Kerim Sadi hoca, bu *Vazife'nin* Nüzhet Sabit'in 1911 ve 1918'de iki dönem yayımlanan *Vazife*'sinin devamı olduğunu sanıyor. Oysa (Gen. Sami Sabit Karaman'm kardeşi olan) Nüzhet Sabit, genç yaşında, 1920'de ölmüştür. Kaldı ki, arada bir de Mustafa Suphi'nin *Vazife'si* vardır. Burada adı geçen *Vazife*, yukarıda anılan tarihte, Memduh Necdet'ten başka, Dr. Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celâl'in de yazılarıyla yayımlanmaya başlamıştır. Nitekim Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulunun IV. ve V. Kongreler arasındaki faaliyetleri üstüne raporunda (Almanca basımı, Hamburg: Cari Hoym, 1924), *Aydınlık'm* yanısıra, TKP'nin, bir süre öncesine kadar, *Vazife* adıyla (1.500 tirajlı) haftalık bir gazete çıkardığı belirtilmektedir. Yine aynı kaynak, partinin *Vazife* yerine, en yakın zamanda, işçiler için bir kitle gazetesi çıkaracağını açıklıyor. Karş. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi,* s. 116-18. G. Harris de, *Vazife'nin,* Mürettibin Cemiyeti organı *(Aydınlıkçâztm* yardımıyla sabah ve akşamlan çıkan) *Haber* gazetesinden dönüştürülmüş bir sabah gazetesi olduğunu, fakat para kıtlığı yüzünden ancak üç ay kadar dayanabildiğim öne sürmektedir: *Origins of Communism,* s. 126.

Bu yazıyı yazan ve *Aydınhk'm* çeşitli sayılarında başka yazıları da çıkan Memduh Necdet için önce *Tarih ve Toplum'da* yayımladığım, şimdi de *TSA 11908-1925'e* kattığım bilgilere bakılabilir.

Muhtemelen, yukarıda andan KEYK raporuna kaynaklık eden, KEYK Doğu Seksiyonu'na verilmiş 15 Ocak 1924 tarihli bir raporda ise, hem TKP'nin o sıralardaki durumu üstüne bir değerlendirme yapılmakta, hem de *Aydınlık* çevresinin tutumu eleştirilmektedir.

206. Kemal Sülker, *Türkiye'de Sendikacılık, s.* 27'ye Ho Chi Minh'in 'Türkiye'de İşçi Hareketi' konusunda, 1 Ocak 1924 tarihli *VHumanite'ye* yazdığı makale: *Selected Works* (Hanoi, 1960), cilt I, s. 59-61. Bu yazı (tarafımızdan) Türkçeye çevrilerek, *Aydınlık Sosyalist Dergi,* Sayı 1 (Kasım 1968), s. 75-76'da yayımlanmıştır. Kitaigorodsky, hükümetin birkaç ay önce grev yapan işçi kitlelerinden gelen baskı karşısında, İstanbul'daki bütün Dernekterin yasaya aykırı bir biçimde bir Birlik içinde toplanmalarına göz yummak zorunda kaldığını ileri sürmektedir. Onun verdiği bilgilere göre, 26 Kasım 1923'te toplanan bu Kongrenin başkanı, [bizim TSF'den Aksaray Tramvay Deposu Müdürü olarak tanıdığımız] 'polis ajanı' Şakir Rasim'dir. Rasim, Komünistleri sendikalardan

atmış, basına da 'Birlik yalnız iktisadî amaçlar güden kelimenin tam anlamıyla millî bir teşkilâttır; sosyalizm ya da komünizmle hiçbir ilgisi yoktur; aşırılık yanlılarına karşı savaşmayı kendine ödev bilir' diye demeç vermiştir. Bundan başkaca, Halk Fırkası'nın İstanbul kâtibi Dr. (?) Refik İsmail'i Birlik Yürütme Kurulu ikinci başkanlığına seçtirmiştir. Gazi de, Birlik'in kendisine çektiği bağlılık telgraf ma karşılık, bir sendika ve grev yasası hazırlatmaya söz vermiştir. Komünistlerin güçlü oldukları mürettip, tramvaycı, demiryolcu ve yükleme-boşaltma işçi teşkilâtları Birlik'e karşı tutum almış ve Amele Birliği az zamanda işçilerin gözünden düşmüştür. 1924 Nisanında yalnızca 7.000 üyesi kalmıştır *('The Labour Movement in Turkey,'* s. 90.) Ayrıca bak. 'Amele Hareketleri; Tramvay Amelesi' *Meslek*, Sayı 19 (21 Nisan 1925), s. 11.

Bütün sadakat sözlerine karşın, hükümetin kuşkuyla baktığı anlaşılan Birlik'in sonunu şu gazete havadisinden öğreniyoruz: 'Amele Birliği Dağıldı'

- Birlik bir istida ile beraber mühr-ü resmîsini vilâyete verdi-

Amele Birliği, vilâyetin ve polis müdürlüğünün gösterdiği müşkülât karşısında çalışmak imkânını göremediğinden bahisle dün akşam vilâyete bir istida vermiş ve Birliğin mühr-ü resmîsini dahi vilâyete teslim etmiştir.

Verilen istidada hulasaten deniliyor ki:

'Amele Birliği 18 Kânunuevvel 39 tarihinde Dâhiliye Vekâletinin emriyle fesh edilmişti. Birkaç gün sonra, reis-i sânî Refik İsmail bey, İktisat Vekâletinden gelen bir emr-i diğerle Birliğin faaliyetine devam edebileceğini tebliğ etti. Polis müdiriyeti bir tamim ile Amele Birliğini resmen tanımadığını gazetelere ilân etti. 20 Kânunusânî 340 tarihinde Refik İsmail beyin teminatına müsteniden serbestçe bir içtimâ akt ettiğinden Cemiyetler Kanununa tevfikan mefsuh cemiyetin içtimâ akdine selâhiyettar olmadıkları maddesine istinaden aleyhimize Ceza mahkemesinde dava ikame olundu. Muamelâtımıza müteallik bütün istidalar hıfz edilmekte ve muamele görmemektedir. Bu müşkül vaziyet karşısında çalışmak imkânı görülemediğinden mühr-ü resmiyi dahi makama tevdi ediyoruz. Cemiyetler Kanununa tevfikan her zaman hesap vermeye amadeyiz. Şayet fesih kararından sonra hükûmet-i merkeziyeden vilâyet bir emir telâkki etmiş ise mühürler iade edilir ve polise tebligat yapılır.' *Cumhuriyet*, 20 Mayıs 1340 [1924]

Gerçekten, 29 dernekten ikişer murahhasın iştirakiyle 20 Ocak 1924 günü Sultanahmet'deki merkezinde Amele Birliği'nin fevkalâde kongresi yapılmıştır. Kâtib-i Umumî Şakır Rasim Zonguldak'tan dönmediği için, bu toplantıya katılamamıştır. Bir türlü çıkarılamayan Mesâi Kanunu konusunda teşkilât yetkililerinin delegelerce sıkıştırıldığı bu toplantıdan sonra İstanbul'a gelen Şakir Rasim, gazetelere '20 Kânunuevvel 1338 tarihinde milletin gözbebeği reisicumhurumuz Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerinin pek teşvikkâr, iltifatkâr ve ameleye 'kardeş' diye hitap eden bir telgrafnameleriyle temellerini kurmuş olan İstanbul Umumî Amele Birliği'nin Zonguldak'taki kömür amelesini teşkilâta rabtedemeyişinin nedenlerini açıklamaya çalışmıştır. *(Vakit*, 21 ve 23 Kânunusani 1924.) Kongre, 6 Şubatta Bolu mebusu Tunalı Hilmi beyin de 'coşkun bir hitabe'de bulunduğu yeni bir içtimâ yapmış ve burada Mustafa Kemal Paşanın 2 Şubat 1340 tarihli bir mektubu okunmuştur:

"Dersâadet'te Türkiye Amele Birliği Riyasetine,

İktisat Vekâletince tanzim kılman ve amele meselesinin inzibatî, sıhhî, terbiyevî ve sırf hukukî olan aksam-ı esasiyesine müteallik Mesâi Kanunu Lâyihası Heyet-i Vekilece tasvip ve TBMM'ne arz edilmiştir. Sendikalar ile uzuvlara müteallik hususatın da ikinci bir kanun lâyihası ile tesbit ve teklifi vekâlet-i müşarüleyhaca müstacelen tetkik ve takip edilmektedir. Gazi Reisicumhur." *Vakit*, 7 Şubat 1924, s. 5

Geçen yıl Türkiye'ye geldiğinde Birliği ziyaret eden R. MacDonald'a İngiltere başvekili olması dolayısıyla bir tebrik telgrafı çekilmesine karar verilen Kongrede, sed hakkındaki emir tartışılmış ve fesih kararının herhalde tashih edildiği ileri sürülmüştür. Şakir Rasim, '18.000 amelenin çalıştığı kömür havzasına birçok muzır ve müfrit komünistlik cereyanının gireceğini düşünerek orada teşkilât yapmaya karar verdik' demiştir, 'ama biz Zonguldak'a gidince, Birliğin şeddi emri gelmiş. Bu nasıl olur?' Turgut Etingü'nün *Kömür Havzasında İlk Grev* başkkk araştırmasında da Rasim Şakir'in Zonguldak'a giderek Havza işçileri arasında 'Umum Türkiye Amele Birliği'nin bir şubesini teşkilâtlamaya çalıştığı, fakat hükümetin 'Havza-i Fahmiye Amele Birliği' adı altında bir dernek kurup işçileri zorla üye yazarak bu girişimi baltaladığı anlatılmaktadır: s. 102 vd. Ayrıca

Ancak, hükümet, BirHği tanımayı kabul etmemiştir. TİÇSF'nin de (daha önce kapatılmamışsa), bu arada faakyetten menedildiği düşünülebiHr. Öte yandan, Rusya'da öğrenim gören Şevket Süreyya, 1924 yılbaşına doğru yurda dönerek *Aydınlık* yazı ailesine katılmıştır.

bak. Sina Ciladır, *Zonguldak Havzasında İşçi Hareketlerinin Tarihi (1848-1940)*, s. 136-144.

Hükümetin Amele Birliği'ne karşı takındığı olumsuz tavrın nedeni ise, A. Sayılgan'ın 'Özel Arşivinden aktardığı şu bilgilerde görülebilir: Mayıs i!) 1924'te Amele Birliği'nde 20 üyenin katılmasıyle bir toplantı yapılmıştır. (Milletvekillerinden Tunalı Hilmi, Mustafa Kemal Paşa adına bu toplantıya gelmişti.) Birlik Başkanı Şakir Rasim, yaptığı konuşmada Cumhuriyet hükümetini eleştirmiş ve 'Amele hükümeti işbaşına geçinceye kadar' mücadele edileceğini söylemiştir. [(Benim, Amele Birliği'nin HF içindeki muhaliflerle ilişki kurduğu için kapatılmış olabileceği önerim için bak. 1923 *Amele Birliği* (BDS Yay. 1989, yeni basımı Sosyal Tarih Yayınları, 2009)| Teşkilâtın o gün düzenlemek istediği açık hava toplantısına hükümet izin vermemiştir. Ayrıca, Amele Birliği'nin desteğiyle, *Tevhid-i Efkâr* yazarlarından Mekki Sait [Esen?], bu Bir Mayıs gününe özgü olmak üzere *Çelik Kol* adlı bir gazete çıkarmıştır. *(Solun 94 Yılı*, s. 182.)

1925 Bir Mayısında yayımlanan ve polis tarafından hemen toplanan (Dr. Şefik Hüsnü'nün yazdığı) *Mayıs I Nedir* adlı broşürde şöyle denmektedir: '1924 senesi I Mayısında İstanbul'da hemen hemen hiçbir şey yapılmamıştır. Sokaklarda tezahürat menedildiği gibi, Amele Birliği merkezinde yapılması istenen resm-i kabule de mümanaat edilmiş. Enternasyonal Marşı çaldırılmamıştır. Amele tarafından neşredilen *Çelik Kol* gazetesi toplattırılmış, *Aydınlık* mecmuası idarehanesi taharri edilmiştir.' Bak. A. Cerrahoğlu, *Türkiye'de Sosyalizmin Tarihine Katkı*, s. 481.

1923 BAŞLARINDA İSTANBUL'DAKİ İKİ İŞÇİ KURULUŞUYLA İLGİLİ GAZETE HAVADİSLERİ:

AMELE BİRLİĞİ

"İstanbul'da ahiren umum amele toplanarak bir birlik vücuda getirmişler ve birlik riyasetine Türk Çalıştırma Cemiyeti âzasından Mehmet beyi intihap eylemişlerdir. Umum Amele Birliği hiçbir maksad-ı siyasî ile teşekkül etmiş olmayıp yegâne gayesi millî bir daire dâhilinde şirketlere ve kumpanyalara karşı kendi hukuk ve menafiini müdafaa ve muhafazadan ibarettir.

Şehrimizdeki yabancı şirketlerin hemen hepsi amelenin zararına yalnız kendi menfaatlerini muhafaza gayesini takip ettikleri için birleşmeleri pek muvafıktır. Bu meslekte amelemizin muvaffak olmasını memleketteki yabancı müessesatın hepsinin mahiyetini bilen ve hepsine alenen hasım olan "Tevhid-i Efkâri temenni eder."

Tevhid-i Efkâr, 4 Kânunusânî 1339

(Gündüz Ökçün, *Türkiye İktisat Kongresi*, s. 160'tan)

"İstanbul Umum Amele Birliği Merkez-i Umumîsinden:

1- 4 Kânunusânî 1339 tarihli *Vakit* ceride-i muhteremesinde Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyetinin "(İstanbul Amele Birliği) namıyle teşkil edilen ve bütün İstanbul amelesini cami bulunduğu zannını hâsıl eden bir sendika vücuda getirildiği görülen nizamnamesinden anlaşılmış ise de böyle bir teşkilât ile cemiyetimizin hiçbir münasebet-i alâkası mevcut değildir" tarzındaki varakayı okuduk.

Takdim ettiğimiz nizamnamede İstanbul'daki umum amele cemiyetlerinin tevhid edildiği zehabını verecek hiçbir kayıt yoktur. Birkğimiz İstanbul'da ekseriyet-i muazzaması bir teşkilât altında olmayan amelenin iktisadî ve içtimaî hukukunu temin maksadıyla teessüs etmiş bir cemiyettir. Mürettip arkadaşlarımızın bir cemiyetleri olduğu ve kardeş amele cemiyetlerini Birliğe dâhil etmek gibi bir maksat nizamname mevadından uzak bulunduğu için Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyet-i muhteremesiyle Birliğimizin ittihadı hakkında hiçbir münakaşa ve müzakere icra edilmemiştir.

2- 1 Kânunusânî 339 tarihinde kardeş Tahmil ve Tahliye Cemiyeti merkez-i umumîsinde müzakere ve bilâhare bizim de iştirak ettiğimiz bir komisyona havale edilmiş ve Umum Amele Birlikleri Heyet-i Müttehidesi teşebbüsünün kuvveden fiile çıkmasına en evvel ezcan ü dil taraftar olan Birliğimiz, heyet-i müttehide fikrinin vazıı olan Numan Usta ile birliğimizin bir alâkası olmadığını da meb'us arkadaşımızın talebine binaen ilânı vazife bilir."

Vakit, 5 Kânunusânî 1339

AMELE CEMİYETLERİNİN İTTİHADI

"Bir amele ittihadı tesis için her sınıf amelenin bilintihap gönderilmiş murahhaslarından mürekkep bir heyet epeyi zamandan beri Tophane'deki Umum Tahmil ve Tahliye Amele Cemiyeti merkez-i umumîsinde içtimâlar akdetmektedir. Dün gece Mürettibîn-i Osmaniye Cemiyeti murahhası Hayrullah Hayri arkadaş riyasetinde dördüncü içtimaını akdeden murahhaslar işçi ve amele sınıfının münferit kalması hasebiyle sermayedarlar tarafından ezilmekte bulunduğu ve muayyen bir gayeye müteveccih ittihadın elzem bulunduğu, Avrupa'da yüzlerce sene evvel başlamış bulunan işçi hareketinin bizde henüz başlayacağını ve bu teşebbüsün amelenin içinden yetişmiş muktedir mütehassıslar tarafından idaresi muvaffakiyetine delil bulunduğu, geç kalmış olmasına rağmen sürat ve ciddiyetle intaç edilecek bir ittihadın herhalde memleketimiz hayat-ı iktisadiyesinde mühim bir teşebbüs addedile-

ceği dermayan edilmiş ve ruzname mucibince Hayrullah Hayri, Aziz Avni, Hakkı, Kâzım, Şefik Hüsnü ve Şakir arkadaşlardan mürekkep bir nizamname komisyonu teşkil edilmiştir.

Nizamname komisyonu serian ikmal-i vazife edecek ve tekrar heyet-i umumiye halinde Kânunusâninin 22'nci pazartesi günü badezzeval beşte yine Tophane'de Tahmil ve Tahkye Amele Cemiyeti merkez-i umumîsinde içtimâ olunacaktır."

Vakit, 18 Kânunusâni 1339

1 Mayıs [1923]

Dün bütün dünya işçilerinin bayramı idi. Eknin emeği ile geçinen ne kadar amele, işçi, zanaatkar varsa bu bayram günü elele verir, göğüslerine yakalarına işçi işareti olan kırmızı nişanlar takar şenkk yaparlar.

Alnının teri, el emeği ile geçinenler bu dünyanın en namuslu, en çakşkan adamlandır. Vaktiyle kibarzadeler, krallar, hükümdarlar zamanmda halk kendisi için değil, bu efendileri için çakşır, alnının terini o beyzadeler ve hükümdarlar için akıtırdı. Şimdi dünya değişti, halk esir değil, insan olduğunu, bir çöpçünün bir padişahtan, bir kraldan farkı olmadığını, ikisi de AUahin bir mahlûku olduğunu anladı. Artık ekmeğini kendisi için kazanıyor. Terini kendisi için döküyor. Kolundaki sanatını, altın bileziğini kendisi için sakkyor, işte dünkü 1 Mayıs günü bu namuslu, bu çakşkan insanların bayram günü idi. Bu bayramda din, milkyet farkı yoktur. Bu bayram çakşan ve ekmeğini alnının teriyle çıkaran bütün insanların bayramı idi. Bu münasebetle dün İstanbul'da yekûnu yüz binlere varan işçiler büyük şenkkler yaptılar.

Karagöz: Sene 16, sayı 1578, 2 Mayıs 1923

İSTANBUL'DA 1 MAYIS 1923

İstanbul işçileri, 1923 yılının 1 Mayıs Bayramını iki ayrı birliğin düzenlediği törenlerle kutlamışlardır.

İstanbul Umum Amele Birliği hükümete bir muhtıra vererek bir mesaî kanunu düzenlenmesini istemiş ve (Reis Mehmet imzasıyla) Gazi Paşaya ve umum EnternasyonaUere telgraflar çekmiştir.

İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi de Mürettibîn Cemiyetinde bir toplantı yapmıştır.

" 1 Mayıs Mukarreratı

Türk Mürettibîn, Elektrik, Tramvay ve Tünel Amele Cemiyetleri, TİÇSP, hükümet fabrikaları heyet-i murahhasası, Ekmekçi İşçi Cemiyeti, Reji Amelesi, İnşaat-ı Bahriye, İstanbul Liman Emval-i Ticariye Deniz İşçileri Cemiyeti, Silâhtarağa Elektrik İşçileri, Seyrüsefain Fabrikası, Yaprak Tütün Amelesi Cemiyeti ve ilâh.

Bâlâda isimleri mezkûr cemiyetler heyet-i murahhasaları ve muhtekf zümrelere mensup işçiler, 1 Mayıs gününü aralarındaki tesanüt ve sıkı merbutiyetin teyit ve takviyesine vesile ittihaz etmeğe evvelceden karar vermiş olduklanndan dün badezzeval saat 2'de Türk Mürettibîn Cemiyeti merkezinde bir içtimâ akdetmişlerdir. Bu içtimaa meb'us Numan Usta da iştirak etmiştir. Murahhasların bayramlaşmasını

müteakip, TİÇSP kâtib-i umumîsi [Şefik Hüsnü], Türkiye işçilerinin bugünkü vaziyetine dair bir nutuk irad etmiş ve bunda amele arasına tefrika sokmak isteyenleri nefretle takbih ettikten sonra, amele sınıfının bu seneki 1 Mayıs dilekleri olarak, İzmir Kongresinde Türkiye Amele Grubu tarafından heyet-i umumiyeye kabul ettirilen esasatın kabul ettirilmesini teklif etmiş ve mezkûr esasat kıraat edilerek kabul olunmuştur. Sadri [Sadrettin Celâl] arkadaş da 1 Mayısın tarihçesini yapmış, mebus Numan Efendi Meşrutiyet'ten beri olan amele hareketleri hakkında beyanatta bulunmuş ve hatipler alkışlandıktan sonra, âtideki karar murahhaslar tarafından imza edilmiştir."

Karar sureti bervech-i âtidir:

"Âtide vaz'iyülimza İstanbul'un belli başlı amele teşkilâtlarına mensup murahhaslar Bir Mayıs Amele Gününde Mürettibîn Cemiyetinde tesid ve muhadenetlerini ilân için biliçtimâ, bayramlaştıktan sonra, İstanbul amelesinin bu seneki Bir Mayıs dilekleri olmak üzere İzmir İktisat Kongresinde Türkiye'nin dört bir tarafından gelmiş yüz amele murahhasının müttefikan Kongreye teklif ve kabul ettirdikleri esasları tahakkuk ettirmekte ve bu hususta her türlü fedâkârlığı göze alarak İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi etrafında müttefikan gayret etmeye ahd ü peyman ederler ve Heyet-i Müttehideye isnad edilen Komünistlerin âleti olmak gibi müfteriyatı kemal-i nefretle red ederler. Memleketi haricî emperyalist düşmanlardan kurtaran ve işçi sınıfına imkân-ı inkişaf bahş eden millî hükümetin kazanılmış inkılâbı muhafaza ve irtica kuvvetlerine karşı yapacağı mücadelede en kuvvetli müzahirleri olacaklarını kabul ederler.

Yaşasın İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi."

İleri ve *Vakit*, 2 Mayıs 1339

BİZDEKİ KOMÜNİZME DAİR BAZI MALÛMAT...

TİÇSF Moskova'da inikad eden Üçüncü Enternasyonal'e, (1905)ten beri Komünist olan Şefik Hüsnü ve Sadrettin Celâl Beyleri göndermeği münasip görmüşlerdir[207]. Bu zevat 3. Enternasyonal'de Türkiye'yi temsil etmişler ve bunların iştirak ettiği bu 3. Enternasyonal, İstanbul'dan icrayı faaliyet edilmesini takrir etmiştir.

3. Enternasyonal'in inikadından sekiz ay sonra, Galata'da bir daireyi isticar etmişlerdir. Bundan sonra faaliyete başlamışlar ve bütün işçi derneklerini Komünist faaliyete sevk etmeğe karar vermişlerdir; bu babta bir beyanname tab' ve tevzi etmişlerdir. Beyannameleri tevzie Divan-ı Harbe sevkedilen Kâzım ile firari Ginzberg, Sarafim ve Asimakopulaki'yi [Niko Asimopulos] memur etmişlerdir. Polis müdiriyeti tarafından bu hususu takibe memur olan zata da birçok beyanname vermişlerdir. Bunlann teşkil ettiği Türkiye İşçi Derneği seddedilince Ginzberg Rusya'ya, Sarafim Yunanistana, Sadrettin Celâl Bey de Kırım'a gitmişler ve ahvalin sükûnu üzerine tekrar İstanbul'a avdet etmişlerdir.

Komünistliğin Tamimi Yolunda

KF âzasından [Ali] Cevdet Bey, akrabasından Tıbbiye'de tahsil etmekte bulunan Hasan Âli Beyi Komünist yapmağa muvaffak olmuş, mumaileyh de Eczacı mektebi [2. sınıf] talebesinden Vasıf Beyi Komünizme sevk etmiştir. Badehu, fırkaca verilen karar üzerine, Eminönü'nde Hüseyin Hüsnü Eczahanesi'nde çahş-

207. Bilindiği gibi Dr. Şefik Hüsnü Komintern IV. Dünya Kongresi'ne katılmamıştır.

makta olan çırak Galip Efendi elde edilmiştir. Kendisine ayda 25-30 lira verilerek, aynı zamanda yapacağı işe göre de bahşiş ita olunacağı vaad olunarak bir oda tutması söylenmiştir. Galip Efendi, Beyoğlu'nda bir ev tutmuş ve bu ev Rusya ve Bulgaristan'dan gelecek evraka medhal ittihaz edilmiştir. Rusya ve Bulgaristan'dan gelen Komünistliğe ait evrak Maksudiye Hanında (23) numarak odada mukim Ahmet Celâl bey vasıtasıyla Galip Efendinin eline geçecekti. Cemşid ve Sudi namlarındaki iki motorcunun delaletiyle Büyükdere'ye çıkan evrak bir otomobille Ahmet Celâl beyin yazıhanesine nakl ve buradan Galib'in tuttuğu eve gönderilecekti. 3. Enternasyonal'de verilen karar mucibince gençlerden müteşekkil bir fırka vücuda getirilmesine de karar verilmiştir. Bu Birliğin kâtib-i umumîHğine Cevdet (nam-ı müstearıyla Fahri), âzâkğına Gakp (nam-ı müstearıyla Mehmet Ali), Hasan Ali (nam-ı müstearıyla Nafiz), Vasıf (nam-ı müstearıyla Mustafa), Sâmih (nam-ı müstearıyla Ragıp) Beyler tayin edilmişlerdir. Aynı zamanda Cevdet Beyin (Omski) noktası, yani bütün dünyadaki Komünistlerle irtibat vazifesini ifa etmesi takarrür etmiştir. Bu Omski'ye Gakp ve Cevat beyler tayin edilmişlerdir.

Türkiye Burjuvazisinin Kahrını Temenni

1 Mayıs günü Amele bayramı münasebetiyle halkı heyecana getirmek maksadıyla TKP heyet-i merkeziyesi bir beyanname tab' ve tevziini taht-ı karara almış ve bu iş için Kâzım ve Ginzberg'i memur etmiş ise de beyanname tevzi edilmeden toplatılmıştır. Bunun üzerine bunlar beceriksizlikle itham olunarak bu hususa Galip Efendi memur edilmiştir. Galip Efendi kondüktör (Hayrabet) vasıtasıyla Hacı Maksut oğlu Bedros'a tanıştırılmış, Hacı Maksut oğlu Bedros'un delaletiyle ve Bakırcılarda Kadir matbaası sahibi Apikoğlu Agob'un muvafakatıyla beyannamelerden dörder bin nüsha basılmış, tevziine Vatman Hasan, Şirket-i Hayriye tayfasından Haşim, duvarcı amelesinden Yakup memur edilmişlerdir.

Galip Efendinin hanesinde bulunan evrak da bunların derdesti üzerine müteaddit mahallere dağıtılmak istenmiş ise de toplattırılmıştır.

Komünizm Faakyetiyle Divan-ı Harbe Sevk Olunanlar

KomünistHk faaliyeti ve neticede taklib-i hükümet maksadıyla mevcut iki partiden birincisinde Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Cevdet, Kulaksızzade Hamdi, ikincisinde ise |Ali| Cevdet, Hasan ÂH, Sâmih, Vasıf, Hacı Maksut oğlu Bedros, Agop Efendiler aslen fail ve Vatman Hasan ile Yakup, Haşim Efendiler fer'an zimethal olarak dün müddeiumumiliğe sevk edilmişlerdir. Oradan Divan-ı Harbe gönderileceklerdir."

İleri, 25 Mayıs 1923, s. 2.

TÜRK KOMÜNİSTLERİ YENİDEN MUHAKEME EDİLECEKLER; KARARIN NAKZI SEBEBİ DE BAŞKA İDİ

Komünistlik propagandası yapmak ve hükümeti tebdil etmek maddelerinden 2. Ceza Mahkemesine sevk edilerek Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun İstanbul'da mer'i olmamasından dolayı tahliye-i sebilleri icra kılman 15 gence ait evrakın nakzen iade edildiğini yazmıştık.

2. Ceza Mahkemesinin vermiş olduğu mezkûr karar üzerine, Bidayet Müddeiumumisi İsmail Bey bir lâyiha-i temyize ihzar etmiş ve Hıyanet-i Vataniye Kanununun İstanbul Vilâyet Gazetesinde neşr ve ilân edildiğinden bahsederek mahkeme kararının usûle muvafık olmadığını iddia etmiştir. Nakz ilâmında, mahkeme-

nin davayı ya vazife veyahut selâhiyet noktasından reddetmesi veya maznunların adem-i mesuliyet veyahut beraatine veya mahkûmiyetine veyahut davanın esbab-ı kanuniyeden dolayı sukutuna karar verebileceği zikr edilerek 2. Ceza'nin verdiği kararın eşkal-i muayyene-i kanuniyeden olmadığı ve muhalif-i usul ve kanun bulunduğu kaydedilmektedir, istinaf müddeiumumîliğine gönderilen evrak tekrar 2. Ceza Mahkemesine havale edilmiştir. Davanın günü henüz taayyün etmemiştir.

(1 Ağustos 1923)

KOMÜNİSTLERİN GAYR-I MEVKUF MUHAKEMELERİ

Dün, nakzedilen karar mucibince Komünistlerin tekrar muhakemelerine başlanmış ise de, bunlardan çoğu gelmemiş ve gıyaben muhakemeleri mukarrer bulunmuştur.

[ayrı ayrı yedi resim: Vasıf, İstavridis, Sâmih, Galip ve Kâzım Efendilerle Şefik Hüsnü ve Namık İsmail Beyleri

Komünistlik propagandası yapmak ve şekl-i hâzır-ı hükümeti tebdil etmek maddelerinden dolayı Hıyanet-i Vataniye Kanununa tevfikan (15) mevkuf ve (6) firari Komünist genç 24 Mayıs 339 tarihinde 2. Ceza Mahkemesine verilmişti. Bunlar hakkında cereyan eden muhakemede, İstanbul'da HVK'nm usûlüne tevfikan neşr ve ilân edilmemesinden dolaya mer'i bulunmamasına mebni mahkemece geçen Haziranın 6'ncı günü tahliye-i sebillerine karar verilmişti.

Mahkemenin tahliye kararı üzerine Bidayet Müddeiumumisi İsmail Hakkı Bey bir temyiz lâyihası tanzim ederek Sivas Mahkeme-i Temyizine göndermiş ve evrak-ı dava da on gün evvel nakzedilmek suretiyle Mahkeme-i Temyizden iade edilmişti.

Dün bu gençlerin tekrar muhakemelerine 2. Ceza Mahkemesinde başlanmıştır. Mahkemeye öğleden evvel 11'de başlanması mukarrer olduğu halde, Polisten ihzar tezkerelerine cevap gelmediğinden celse ancak iki buçukta açılabilmiştir.

Dün mahkemede Tıbbiye-i Askeriye Mektebinden Hasan Âli ve Yakup, Haşim, Galip Efendiler ve Bedros veled-i Dikran hazır bulunmuşlardır. Gelmeyenler: Dr. Şefik Hüsnü, Sâmih, Cevdet, Ahmet Cevat, Hüseyin Vasıf, Hasan İbrahim, Cevat, Namık İsmail, Sadrettin Celâl Bey ve Efendilerle Vanlı Kâzım[208], Nezir Kaptan, İstavridis, Sarafim, Ginzberg idi.

Evvelâ Reis-i Mahkeme, Polise yazılan ihzar tezkerelerine hâlâ cevap vürut etmediğinden celsenin açıldığını söyledi. Polisten yalnız, evvelce firari bulunan Cevat ve Namık İsmail beylerle Nezir Kaptan, Sarafim, Ginzberg, bunların yine bulunamadığına dair beri cevap okunmuştur. Badehu müddeiumumi Refet Bey mumaileyhimin bidayetten bir mahkemede isbat-ı vücut etmediklerinden esasen haklarında gıyaben muhakemeye devam edilmesi için karar verilmiş olduğundan

208. Oysa Vanlı Kâzım 20 gün önce yine tutuklanmıştı: "Komünist Kâzım Efendi bir kere daha tevkif olunarak yolundan alıkonuldu. (Fotoğrafı) Bundan iki buçuk ay evvel şehrimizde Komünizm propagandası yapmak cürmüyle tevkif ve Divan-ı Harbe, bilâhare Divan-ı Harpten adliyeye sevk edilen Komünist Kâzım evvelki gün Giresun'a giderken limanımızda 1. Şube 4. Kısım memurları tarafından tevkif edilmiştir. Merkumun eşyası taharri edilmiş ve içinde Komünist beyannameleri bulunduğundan seyahatten alıkonulmuştur. Kâzım hakkında ne muamele yapılacağı Vilâyetten istifsar edilmiştir. Şehrimizde Komünistlik propagandası yapan Rusyalı 19 Kalmuk hudud-u millî haricine atılmıştır." *İleri*, 20 Temmuz 1923.

mahkemece nakz-ı vakiye ittiba' edildiği takdirde karar-ı sabık veçhile gıyaplarında muhakemeye devam edilmesi ve diğerlerinin celpleri için dahi Pokse tekiden ihzar müzekkeresi yazılmasını talep etti. Heyet-i Hâkime de kısaca bir müzakereden sonra, gelmeyenler hakkında ihzar müzekkerelerinin tekidine ve maznunların gayr-i mevkuf olarak muhakemelerinin icrasına ve mahkemenin 12 Ağustos Pazartesi gününe talik edildiğini bildirdi.

Dün mahkemede isbat-ı vücut edenler polisin taht-ı muhafazasında geldiği halde, bu karar üzerine kendilerinden birer imza alınarak serbest bırakılmışlardır.

(9 Ağustos 1923)

2. CEZA MAHKEMESİNDE - KOMÜNİSTLERİN MUHAKEMESİ

Mahkemede hazır bulunanların muhakemesi tefrik edilmeyecek

Dün 2. Ceza Mahkemesinde Komünist gençlerin muhakemesine devam olunmuştur. Geçen celsede müttehem bulunan gençlerden bir kısmı gelmediğinden, mahkeme bunların ihzarı için tehir olunmuştu.

Dün PoHsten gelen cevapta denikyor ki:

"Vanlı Kâzım Giresun'a giderken derdest olunmuş ve ailesi Giresun'da olduğundan, merkumun bir hafta evvel Giresun'a sevk edilmiş olduğu" gibi kâfi bir sebep göstermeyen bir cevap yazılmıştır. Hasan bin İbrahim'in bir ay evvel İzmir'e gittiği, Hasan Vasıf Efendi Küçükçekmece'de bulunduğu ve Şefik Hüsnü, Cevdet Beylerle, Yani veled-i İstefani ve Karabet Bedros'un adreslerinde bulunamadığı hakkında cevap verilmiştir.

Ahmet Celâl (Cevat ?) Efendi rapor göndermiştir. Bu raporda mumaileyhin on gün müddetle istirahata muhtaç olduğu zikredilmektedir. Sadrettin Celâl Beyin sekiz günden beri ve Namık İsmail beyin de 10 Ağustos Cuma gününden beri tagayyüp ettikleri bildirilmektedir. Dünkü celsede Komünistlerden yedisi hazır bulunmuşlardır.

PoHs tezkereleri okunduktan sonra, müttehemlerin vekil-i müdafii İrfan [Emin] Bey söz alarak dedi ki:

"- Mahkemede isbat-ı vücut eden müvekkikerim bir zan altında bulunuyorlar. Kendilerinin uzun müddet zan altında bulunmaları doğru değildir. Gelmeyenlerin muhakemelerinin tefriki ile hazır bulunanların süratle muhakeme edilmelerini rica ederim."

Müddeiumumi Refet Bey de şu talepte bulundu:

"- Sadrettin Celâl ve Namık İsmail Beylerin tagayyüp ve firar ettikleri anlaşılıyor. Bunlann gıyaben muhakemelerine, diğerleri hakkında PoHsten gelen tezkere bir kat'iyet ifade etmediğinden tekrar tekiden müzekkere ısdarına ve Ahmet Celâl (Cevat?) Efendi hakkındaki raporun mahkemede isbat-ı vücut edemeyecek surette hasta olduğunu mutazammm olmadığından Ahmet Celâl (Cevat ?) Efendi için dahi ihzar müzekkeresi tekidini talep ederim."

Bunun üzerine heyet-i hâkime kısa bir müzakerede bulundu ve Reis-i Mahkeme Cevdet bey bervech-i âti karan tefhim etti:

"İhzar müzekkerelerine PoHsten verilen cevap bir kat'iyet ifade etmemektedir. Binaenaleyh mahkemede isbat-ı vücut etmeyenlerin -Sadretin Celâl ve Namık İsmail beyler de dâhil olduğu halde- cümlesi hakkındaki ihzar müzekkerelerinin

tekidine karar verilmiş ve şimdikk isbat-ı vücut etmeyenlerin muhakemelerinin tefrikine lüzum görülmemiştir. Muhakemeye 19 Ağustos Pazartesi günü saat 11'de devam edilecektir."

(13 Ağustos 1923)

KOMÜNİST GENÇLER

15'ten yalnız 9'u hazır bulunuyorlardı

Dün 2. Ceza Mahkemesinde, komünistiik propagandası yapmakla maznun bulunan gençlerin muhakemesine devam edilmesi mukarrerdi.

Öğleden evvel saat 11,5'ta celse açılmış ve mahkemede 15 Komünist gençten 9'u hazır bulunmuştur. Diğerlerinin ihzaren celpleri hakkında Pokse yazılan müzekkerelere, poksten yine cevap gelmediği anlaşılmış ve bunun üzerine makam-ı iddia, tekrar müzekkere ısdarını talep etmiş ve yazılacak müzekkereye işin sürüncemede bırakılmasının muvafık olmadığının zikriyle Poksin ehemmiyetle nazar-ı dikkatinin celbi kaydının ilâve edilmesi söylenmiştir. Müteakiben maznunların vekiH, mahkemede isbat-ı vücut etmeyenlerin davalarının tefrikini talep etmiş ise de, bu talep kabul edilmemiştir. Badehu heyet-i hâkime, makam-ı iddianın talebi veçhile tekiden ihzar müzekkeresinin ısdarına ve mahkemenin 22 Ağustos Çarşamba gününe talikine karar vermiştir.

(20 Ağustos 1923)

KOMÜNİST GENÇLERİN DÜNKÜ MUHAKEMESİNDE

Mahkeme-i Temyizden gelen nakz kararının istinat ettiği esbaba müdafaa vekilleri itiraz etmişlerdir. Maznunların adem-i mesuliyeti talep olunuyor. Mahkeme, gelecek muhakemede kararını tefhim edecektir.

Dün öğleden sonra saat 2'de 2. Ceza Mahkemesinde Komünist gençlerin muhakemesine devam olunmuştur. Mahkemede maznunlardan onu hazır bulunuyordu. Evvelâ Zabıtadan ihzar müzekkerelerine gelmiş cevap okundu. Bu cevapta Hasan İbrahim, Cevdet, Namık İsmail, Şefik Hüsnü Beylerle İstavridis veled-i Yani'nin bulunamadığı bildirilmiştir. Müteakiben Müddeiumuminin talebi üzerine, gaybubet edenler hakkında gıyaben devam-ı muhakemeye karar verilerek Mahkeme-i Temyizin nakz kararı okundu. Mahkeme-i Temyiz, 2. Cezadan verilen kararı usûl-ü muhakeme noktasında nakzetmiştir. Bundan sonra maznunların vekiüerinden Muskhittin Âdil Bey söz alarak Mahkeme - Temyizin karan hatalı olduğunu söyleyerek uzun uzadıya meşruhatta bulunmuştur. Badehu müdafaa vekillerinden Darülfünun Müderrisi Abdurrahman Münip Bey ayağa kalkarak dedi ki:

- Refikimin beyanatını mevsimsiz buluyorum. Çünkü makam-ı iddia henüz talebini serdetmemiştir, Eğer ittiba' lazımsa, mahkeme buna ittiba' etsin. Onun neticesi olarak esbab-ı nakziye üzerinde münakaşa edilir.

Müteakiben heyet-i hâkime müzakere odasma çekildi ve yanm saat müzakerede bulunduktan sonra mahkeme salonuna gelerek reis şu karan tefhim etti:

- Nakz-ı vâkiye tebae bilittifak karar verildi.

Bunun üzerine, müddeimumi nakz-ı vâkiye ittiba' ile vaziyet-i sabıka avdet

ettiğinden bahisle, Hıyanet-i Vataniye Kanununa tevfikan maznunların muhakeme edilmelerini talep etti.

Müteakiben dava vekilleri müdafaalarını serd etmeye başladılar. Müdafaa vekillerinden İrfan Emin Bey dedi ki:

"- Maalesef nakz kararma ittiba'a mecbursunuz. Bunun için kararınızın isabetini müdafaa [münakaşa!] etmek isabetsiz bir say olacaktır. Şu hale nazaran tahaddüs eden vaziyeti tetkik ve muhakeme etmek iktiza ediyor. Bunun için de, Temyiz ilâmında nakza dair olan satırları okumak lâzımdır. Burada sarih bir surette görülüyor ki, istimal edilen (bu suretle) kelimesiyle Mahkeme-i Temyiz kararının maksudüT-bihi lâyiha-i temyiziyedir. Ve karar ona atfen ita' kılınmıştır. Şu hale nazaran lâyiha-i temyiziyedeki esbab-ı temyiziyeye tevcih-i nazar etmek lazım gelecek. Burada iki sebep zikredilmiştir:

1- HVK mer'iyülicradır.

2- Mer'i olmasa bile, vazife, mesuliyet ilâh., şekilde bir karar vermek lâzımdır. Mahkeme-i Temyiz buna karşı şu cevabı veriyor: 'Alelusul tevdi edilen mevad hakkında icray-ı tahkik ve muhakeme ile kanun-u mezkûrun neşrinden mukaddem ika edilmiş ve kavanin-i mevzua-i sairenin de daire-i şümulünden hariç kalmış olduğu takdirde davasını bir karar-ı kanunîye rabtı lâzım gelirdi.' Şu halde, karşılaştırılan talep ve cevaptan çıkan netice şu olmak lâzım gelir:

- Kanunun adem-i mer'iyeti bir emr-i muhakkaktır. Bunu karar-ı âlinizi müteakip İstanbul'un dört köşesinde duyulan davul sesleri ve her tarafa ilsak edilen kanun suretleri kör ve sağır olanlara da anlatmıştır. Binaenaleyh birinci şık üzerinde tevakkufa lüzum yoktur" dedikten sonra, maznunların adem-i mesuliyetini talep etmiştir.

Müdafaa vekillerinden Mağmumî Bey de aynı mealde müdafaatta bulunarak maznunların adem-i mesuliyetini temenni etti. Müdafaa vekili İbrahim Bey dahi: "Makam-ı vilâyet tarafından bu dava mahkemeye sevk olunmuştur; müddeiumumîlik de bu davayı ikame etmek mecburiyetinde kalmıştır" dedikten sonra, uzun uzadıya müdafaatta bulundu. Müvekkillerinin adem-i mesuliyetini talep etti. Yine müdafaa vekillerinden ve Darülfünun Müderrislerinden Abdurrahman Münip Bey de hulasaten dedi ki:

"- Mahkeme-i Temyiz vazifesini hüsn-ü ifa etmiştir. Eğer mahkeme-i âlinizden sâdır olan kelimede (HVK İstanbul'da mer'i olmamakla beraber maznunlara isnat olunan cürüm, müdevven bulunan usûl-ü muhakemat-ı cezaiyenin hükümlerinin hiçbirine temas etmediğinden maznunların adem-i mesuliyetine karar verilmiştir) fıkrası ilâve edilmiş olsaydı, mahkemenizin verdiği karar tafsil edilmemiş bulunacaktı. Şimdi biz böyle bir karara intizar ediyoruz."

Mushhittin Âdil bey de müdafaada bulunarak evvelce dermeyan ettiği iddiasında musir olduğunu söyledi ve:

"- Herşeyin, her ferdin üstünde kanun vardır. Devlet dahi kanunun haricinde değil, dahilindedir" dedi.

Müdafaa vekillerinin müdafaatını müteakip müddeiumumi Rafet Bey, Abdurrahman Münip Beye hitaben dedi ki:

"- Buradaki mecburiyet, mecburiyet-i kanuniyedir. Maznunlar hakkında zabıta tahkikatı 1 Mayıs amele bayramında ameleyi isyana teşvik mahiyetinde görerek o suretle intaç etmiş ve tanzim ettiği raporda HV'ye temas eden birçok mevad zikretmiştir."

Bunun üzerine Abdurrahman Münip ve Muslihittin Beyler müddeiumumiye cevap verdiler. Müteakiben reis-i mahkeme muhakemenin hitam bulduğunu söyledi. Ve ittihaz edilecek karar tefhim edilmek üzere muhakeme 30 Ağustos Çarşamba gününe talik olundu.

(23 Ağustos 1923)

KOMÜNİST GENÇLERİN DÜNKÜ MUHAKEMESİNDE

2. *Ceza Mahkemesi bu davanın kendi selâhiyet-i kazaiyesi haricinde olduğunu beyan ederek evrakı müddeiumumiliğe iade etmiştir.*

Dün öğleden sonra saat 3'te 2. Ceza mahkemesinde Komünistlik propagandası yapmak ve şekl-i hâzır-ı hükümeti tebdil etmek maddelerinden dolayı maznun bulunan gençlerin muhakemesine devam edilmiştir. Vanlı Kâzım Efendi de mahkemede mevkuf en hazır bulunmuştur. Geçen celsede Mahkeme-i Temyizin nakzi üzerine müdafaa vekiUeri nokta-i nakz hakkında müdafaatta bulunmuş ve heyet-i hâkime karar ittihazıyla tefhim etmek üzere muhakeme düne talik edilmişti. Dün maznunlar hakkında mahkeme tarafından ittihaz edilen karar tefhim edilmiştir. Uzun ve mufassal olan bu kararda gençlerin bu Komünistlik propagandası yapmak ve hükümetin şeklini değiştirmek maddelerinden taht-ı tevkife alındığı ve 1 Mayıs amele bayramı günü ameleyi isyana teşvik eder yollu beyannameler neşr ettiklerinden haklannda HVK mucibince takibatta bulunulduğu ve Mahkeme-i Temyizin nakzi zikredilmektedir. Bu suretle mukaddemeden sonra esasa şu suretle girilmektedir.

Mahkemenin vazife-i kanuniyesi haricinde

Maznunualeyhim olan Hasan ÂH, Dr. Şefik Hüsnü, Sâmih, Kâzım, Yakup, Karabet, İstavridis ve diğer Bedros, Agop, Cevdet, Galip, Ahmet Celâl, Hasan Vasıf, Haşim, Hasan bin İbrahim, Sadrettin Celâl Efendilerle halen hal-i firarda bulunan Nezir Kaptan, Cevat, Ginzberg, Sarafim ile ahiren Komünistliğinden dolayı derdest olunarak Giresun Bidayet Mahkemesince gayr-i muvakkat tevkif müzekkeresiyle taht-ı tevkife aknan Kâzım hakkındaki evrak müddeiumumilikten mahkemeye tevdi kılınmakla birlikte icra kılman muhakeme neticesinde HVK'nun Dersaadet'te mer'i olmadığı cihetle maznunların icra-yı muhakemelerine cevaz-ı kanunî bulunmamasına dair mukaddema mahkemece ittihaz olunan kararın Heyet-i Temyiziye Ceza Daire-i âkyesince bazı esbab-ı kanuniyeye mebni nakz olunarak iade kılınmasına binaen müddeiumumilik makamından nakz-i vâkiye teb'an icra-yı muhakemeleri zımnında tekrar tevdi kıknmağla ol veçhile esbab-ı nakziye dairesinde maznun-u mezkûrunaleyhim haklarında tekrar vicahen ve giyaben icra kılman muhakemede mevzuubahs olan HVK'nun 12 ve 14. maddelerinin tasarrufatı dairesinde maznun-u mezkûrun İstanbul'da ifham ve tebliğ ve neşr ve ilân edilmediği mukaddema vâki olan istizan üzerine makam-ı vilâyetten vürut eden cevaptan müsteban olmasına mebni maznunualeyhim haklarında kanun-u mezkûrun tatbikü'licra ve hüküm itasına imkân-ı kanunî görülememesine ve maznun-u aleyhime isnat olunan fiil-i eday-ı vâkiye nazaran netice itibarıyla hâkimiyet-i miUiye esasına müstenit olan şekl-i hâzır-ı hükümetin tebdil ve tağyirine asaddileri gibi ef'al-i cinaiyeye matuf ve bu ise Kanun-u Cezanm 58. maddesine mümass görülmekte olmasına ve şu hale

nazaran kavanin-i mevzua mucibince ef'al-i mezkûre mürtekiplerinin icra-yı muhakeme ve tayin-i cezalan mahkemenin vazife-i kazaiyesi haricinde olduğuna mebni mukteza-yı kanuniyeleri ifa edilmek üzere bu babtaki evrak-ı davanın müddeiumumilik memuriyet-i âUyesine iadesine müttefiken karar verildi."

Maznunlar kararı temyiz ettiler

Maznunların müdafaa vekilleri mahkemenin bu kararını temyiz zımnında 2. Ceza riyasetine istida vermişlerdir. Bu istidada mahkemenin adem-i mesuliyet kararı vermesi lâzım gelirken icra-yı muhakemenin mahkemenin vazife-i kazaiyesi haricinde olduğuna dair hüküm verilmesinin muvafık olmadığı zikr edilmiştir. Bu istida üzerine evrak tekrar Sivas Mahkeme-i Temyizine gönderilecektir.

31 Ağustos 1923[209]

209. Görülüyor ki, iş burada da kalmarhiştır. Beş ay sonraki *Vakit'te* (6 Şubat 1924) "Komünistlik Davası -Vaktiyle İstanbul'da tevkif ve tahliye edilen gençlerin evrakı geldi" başlıkk bir haber bulunuyor. İstanbul 2. Ceza Mahkemesinin 30 Ağustos 1923 tarihli selâhiyetsizlik kararının, Hıyanet-i Vataniye KanufiUna tevfikan sanıkların yargılanması mümkün değildir; şekl-i hükümeti tağyire tasaddi ise ef'al-i cinaiyeden madul olmakİa bu mahkemenin yetkisinin dışında kalır diye yorumlandığı havadiste, sorumsuzluk karan verilmesi için yapılan başvurunun, Sivas'tan Eskişehir'e nakledilen Temyiz Heyetine götürüldüğü ve sanıklardan beşer' İfa kefâlet-i nakdiye alındığı da belirtiliyor. Ama basında davanm devamına ilişkin bilgi bulamadım. Belki ileride bulan biri çıkar İM.TJ. Ancak şimdi bknz. yukarıda s. 260/dn. 195

TEŞKİLÂT BÜROSUNUN KURULUŞU VE GRUPLARIN İLK TEPKİLERİ

Komintern IV. Dünya Kongresi'nde Balkan Federasyonu'nun aldığı ve KEYK'in onayladığı Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmak üzere oluşturulan Teşkilât Bürosu'yla birlikte aşağıda göreceğimiz üzere Dr. Şefik Hüsnü raporlarını İKG ve Teşkilât Bürosu Sekreteri olarak imzalayacaktır. Bir diğer deyişle 1923 yılından itibaren İstanbul Komünist Grubu'nu artık hem Aydınlık çevresinden, hem de Bİİ, THİF, TKF Teşkilât Bürosu'nun İstanbul'a gönderdiği unsurlarından oluşan, 1925 Akaretler Kongresi'yle birlikte TKP'yi oluşturacak ekibin bütünü olarak değerlendirmek yerinde olacaktır. Ancak elbette bu birlik süreci ta başından itibaren sancılı geçmiş ve daha sonraki yıllarda yapılan değerlendirmelerde de bu yansımıştır[210].

İlk sorun, daha Büro oluşurken Moskova'da kendini göstermiştir. İKG delegesi Orhan İSadrettin Celâli, Büroya tayin edilen THİF'ten Baytar Salih [Hacıoğlul ve Bİİ'den Vanlı Kâzım hakkındaki değerlendirmesini da Ocak 1923'te KEYK'e iletmiştir.

KOMÜNİST ENTERNASYONAL YÜRÜTME KURULUNA

İKG, Teşkilât Bürosunun oluşumuyla ilgili olarak aşağıdaki beyanlarda bulunmayı zorunlu görür:

1. Delegasyon, Balkan Federasyonu tarafından alınan ve Yürütme Kurulu tarafından onaylanan tüm komünist teşkilâtların tek bir parti halinde kaynaşması ve geçici bir Teşkilât Bürosu kurulması kararını büyük bir memnuniyetle kabul eder.

2. Bu Büronun üyelerinin atanması konusunda bilgilenmiş olan delegasyon, adı geçen Büronun tüm Türkiye'nin komünist hareketinin geleceği konusunda sonucu belirleyici bir rol oynayacağını göz önünde bulundurarak, Yürütme Kurulu'nun dikkatini, bu Büro üyesi olarak Kâzım ve Salih gibi yoldaşların atanmasından kaynaklanabilecek tehlikeye özel olarak çekmeyi ödev bilir.

a) Kâzım, sadece birkaç aydır BİI üyesidir ve ne Türk ne de Rum işçi kitleleri üzerinde herhangi bir etkiye sahiptir ve istanbul komünist hareketini yöneten yoldaşlara en küçük bir güven telkin edemez.

b) Kendisi, gerek ünlü Hilmi ve onun yerine geçen Şakir gibi en kötüsünden maceracılar ile, gerek Hilmi ile çalışmış ve komünistler Partinin yönetimine geçmesin diye elinden gelen çabayı göstermiş Fazıl[211] ile, gerekse İngilizlerin yardımıyla Ferit paşa hükümeti tarafından teşkilâtlanmış ve millî kurtuluş hareketine karşı gönderilmiş orduya subay olarak yazılmış ve son zamanlarda bize bir mektup göndererek ingiliz polisiyle bizi tehdit edip para istemiş olan Rıza ile ilişkide olmuştur.

c) Tramvay işçileri sendikası başkanlığı için İKG adayının yerine II. Beynelmilelden bir tipin adaylığını desteklemiştir.

210. Özellikle bkz. *Partide Konaklar ve Konuklar*, Dr. Hikmet Kıvılcımlı, *Yol dizisi* içinde, Sosyal İnsan Yayınları.

211. Anlaşıldığı kadarıyla Sadrettin Celâl, yukarıda verdiğimiz Fazıl ile ilgili TKF sürecinde yaşananları, Ethem Nejat'ın kendisi hakkında olumlu raporunu vb bilmemektedir.

d) Bİİ merkezine bir kez birlikte geldiği ve bu teşkilâtın ve Türkiye'de diğer emekçi sendikalarının kapatılmasına neden olan bir polis ajanıyla ilişkileri vardı.

e) illegal çalışma için gerekli asgari yeteneğe sahip değildir; şu olay bunu yeterli biçimde ortaya koymaktadır: Bİİ'nin açık bir konferansı sırasında, bir takım illegal broşürler dağıttı ve birkaç dakika sonra toplantıya katılanlardan bunları gizlemelerini istedi.

Herhangi bir kişiyi suçlamıyoruz, sadece olayları olduğu gibi izah ediyoruz ve bu çok ağır olaylar, Komintern temsilcisi tarafından yerinde tahkik edebilir.

f) Bİİ temsilcisi olarak, uzun yıllar boyunca hareket içinde çalışmış ve işçi kitleleri tarafından tanınan, sevilen ve saygı duyulan yoldaşlardan birini seçmek gerekir.

3. a) Türkiye Halk İştirakiyun Partisi'nin Geçici Büro temsilcisi Salih yoldaşa gelince, onun hesabına da oldukça ciddi bir takım mülahazalara sahibiz. Komünist ideolojiye nüfuz etmiş olanlara aydın ve burjuva olarak muamele eden ve komünist olmak için işçi olmanın gerekli olduğuna inanan bu yoldaş eski bir baytar subayıdır. Desteklediği bakış açısı, uvriyerizm, Komünist Enternasyonalin öğretilerine tümüyle karşıdır.

b) İyi niyetinden kuşku duymadığımız bu yoldaş, bilgi eksikliği ve olayları kavrayamaması nedeniyle, öylesine ağır hatalar yapmıştır ki, Partinin tümü ve genel olarak işçi hareketi sonuçlarına katlanmaktadır.

Parti tarafından, halen tutuklu yoldaşlar arasında bulunan ve Rosenberg yoldaşın tanıklığına göre Hükümetin baştan çıkartıcı tekliflerini kahramanca reddederek komünizme bağlılığını göstermiş olan eski sekreter Nâzım hakkında alınmış ölüme mahkûmiyet kararı sessizce geçiştirilemez.

c) Bu yoldaş, Moskova'da kaldığı sürede, öylesine davrandı ki kendisiyle çalışmanın ve anlaşmanın olanaklı olup olmadığını kendi kendimize sormayı bugün hak biliyoruz. Davranışı konusunda tipik birkaç örnek vermek gerekirse, çok ağır şu olayı anabiliriz ki Şark Üniversitesi'ne gönderdiği bir mektupta şöyle yazıyordu: "Sorun üzerinde görüş alışverişinde bulunan Türk delegasyonu, Üniversite'deki 10 Türk öğrencisinin atılmasını kararlaştırdı." Bu mektuba delegasyon başkanı olarak imzasını atmış. Gerçekte, böylesi bir sorun delegasyonla hiçbir zaman tartışılmadı ve bizzat Ankaralı yoldaşların itirafına göre incelenmedi. Üstelik Salih yoldaş, delegasyonun ne sekreteri, ne de başkanıydı.

d) Moskova'da kaldığımız dönemde, daha ilk temasta, Türkiye birleşik komünist partisini kurma konusunda güçlü bir arzu taşıyan istanbullu yoldaşlara karşı düşmanca bir tavır takınan Salih ve Nuşirevan yoldaşların hareketleri nedeniyle daral getirici bir kuşku, aşağılama, kara çalma atmosferi içinde yaşadık. Israrımıza rağmen, Üniversite öğrencilerine ve delege yoldaşlara karşı yaptıkları ağır suçlamaları kanıtlayamadılar.

e) Salih yoldaşın ve Ankara temsilcilerinin Profintern'e anlattıklarına göre, Anadolu'da muazzam işler yapmış bir komünist partisi var ve yirmi binlerce işçi kızıl sendikalarda teşkilâtlanmış[212]. Ne yazık ki bu ölçü tanımaz iyimserliği paylaşamıyoruz; zira ülkeyi iyi tanıyoruz ve ayrıca tutuklamalardan sonra hiçbir kitle hareketi, yalnızca kâğıt

212. Profintern II. Kongresi'ne İKG adına herhangi bir delege katılmamış, Bİİ adına Vanlı Kâzım, Roland [Gürzberg] ve Voleff ile THİF adına Edip, Hilmi, Affan [Hikmet] ise bir birlik protokolü imzalamışlar ve Türkiye Birleşik Delegasyonu adına verdikleri Roland, Kâzım, Edip ve okunamayan bir imzalı belgede ortak bütçe sunmuşlar, Sendikalar Genel Sekreteri Edip'in verdiği bilgilere göre ise, sendikalı işçi sayısı 20 bin olarak gösterilmiştir. Sadrettin Celâl bu protokole atıfta bulunmaktadır. Bkz. *THİF 1920-1923*, s. 402-404.

üzerinde var olan kızıl sendikalar tarafından hiçbir toplu protesto olmadığını biliyoruz. Komünist işçi hareketinin üst yönetimin böylesi fantezi hayallerin kurbanı ve burjuvazi ile proletarya arasındaki güçler oranını kavrayamayan bir yoldaşa emanet edilmesi çok tehlikeli olacaktır.

İKG bu olguları göz önünde bulundurarak, komünist hareket üst yönetiminin böylesi yoldaşlara teslim edilmesinin onu kesin bir ölüme mahkûm etmek olacağını beyan etmeyi kendisi için mutlak bir ödev sayar. Böylesine büyük bir sorumluluğu üstlenemeyecek olan grubumuz, Yürütme Kurulu'nu uyarmayı zorunlu görür.

Orhan
İKG delegesi[213]

IV. KONGRE SONRASI İKG'NİN İLK RAPORU

Komintern IV. Dünya Kongresi sonrasında İKG'nin KEYK'e raporları çok daha kapsamlı ve daha da düzenli hale gelmiştir. Sadrettin Celâl henüz Kongre'den dönmeden önce, Dr. Şefik Hüsnü O. Masdar imzasıyla gönderdiği raporda, KEYK ile millî harekete yaklaşımdaki uyumdan duydukları memnuniyeti vurguluyor, güncel politikalarını ayrıntılandırmaya çalışıyor. Dr. Şefik Hüsnü'nün raporda sözünü ettiği KEYK Temsilcisi, raporun devamında sözü edilen ve ileride kimi raporlarını vereceğimiz, bir dönem Baku'de bulunmuş ve TKF Teşkilât Bürosu'nda ve *Yeni Dünya* gazete redaksiyonunda çalışmış Şarki'dir[214]. İstanbul'un Ankara hükümetinin etki alanına girmesi, Padişahın kaçması gibi gelişmeleri değerlendirdikten sonra, milliyetçi hükümetin kaba ve diktatörce bir yönetime başvurduğunu belirten Dr. Şefik Hüsnü, ilginç bir biçimde İştirakçi Hilmi'nin öldürülmüş olmasından "hayırlı bir temizlik olarak" söz etmektedir. Eski hükümet döneminde kapatılmış tüm işçi derneklerinin yeniden ayağa kalkmasını öngördüklerini yazan Dr. Şefik Hüsnü, Dernek'i canlandırma çalışmalarına başladıkları bu ortamda Bİİ üyelerinin daha şimdiden kendilerine katıldığına işaret etmektedir. Yukarıda TSA-fden aktardığımız gazete haberlerinde yer alan işçi teşkilâtları toplantısının ve Numan ustanın İstanbul'daki girişimlerinin değerlendirmesi de bu raporda yapılmaktadır. Raporun öneriler bölümü ise, tıpkı yukarıda Sadrettin Celâl'in raporundaki gibi oluşturulan Teşkilât Bürosu'nun bileşiminin uygun olmadığı noktasında yoğunlaşmaktadır.

213. *TÜSTAV/Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 238-241 [Fransızca].
214. Şarki'nin Türkiye'ye geliş tarihi, aşağıda vereceğimiz Salih Hacıoğlu'nun raporuna göre 13 Ocak 1923'tür ve bu raporda belirtildiği gibi gerçek adı muhtemelen Gafurov'tur.

İstanbul 22 Ocak 1923

KE Yürütme Kurulu Prezidyumuna

Değerli Yoldaşlar,

IV. Dünya Kongresi sırasında, size iki olağan rapor ve özel olarak kongreye yönelik Türkiye'nin genel siyasal durumu hakkında uzun bir sunum vermiştik. Bir makale biçiminde kaleme aldığımız bu sunumun "Internationale Cornmuniste" dergisinde yayımlanmasını talep ediyoruz.

Aynı dönem boyunca, biz sadece Simon Briquet [Semyon Brike] imzalı tek bir mektup aldık. Bu mektupta, Enternasyonal adına, Briquet yoldaş İKG'nin değişik sorunlar hakkında benimsediği taktiğin Yürütme'nin bakış açısıyla çakışmasından memnuniyet duyduğunu ifade ediyordu. Biz de, kendi açımızdan, bu mektupta, milliyetçi hükümet hakkında aldığımız tutumun ve yaptığımız girişimlerin, ufak tefek nüanslarla, Yürütme'nin bizden istedikleriyle uyumlu olmasından benzer bir memnuniyet duyduk. Güncel siyasetimiz hakkında kimi hususlar daha önceki mektuplarımızda yer alıyordu. Bu mektupta bu konuyu biraz daha genişleteceğiz.

Kısa süre önce, büyük Kolarov yoldaşımızın imzasıyla, Yürütme'nin Türk sorunu hakkındaki resmi belgesini aldık; son siyasal devrimden kaynaklanan genel durumu analiz ettikten sonra Yürütme'nin hakkımızdaki son kararları konusunda düşündüklerimizi söyleyeceğiz. Burada hemen işaret etmeliyiz ki, birçok hususta, Yürütme'nin temsilcisi bizimle hemfikirdir. Size, öncelikle, şaşırtıcı bir istikrarsızlık içindeki ülkenin hâlihazır siyasal durumundan söz etmeliyiz. Size kamuoyundaki ilk dönüşümlerden daha önce söz etmiştik. Refet Paşa'nın gelişinin yarattığı ilk günlerindeki kendiliğinden coşkunun nasıl adım adım soğuduğunu ve yerini nasıl koyu bir hoşnutsuzluğa bıraktığını. Başlangıçta, aydınlar ve devlet memurları, kelimenin tam anlamıyla gerici, monarşi yanlısı bir ideolojiyle burjuva devrimine karşı seslerini yükseltiyorlardı. O uğrakta, bildirilerimizde, özellikle küçük devlet memurlarına, çıkarlarının geriye dönüşte değil, devrimin toplumun topyekûn dönüştürülmesi yönünde ilerletilmesinde olduğunu açıklayarak küçük burjuva küçümseyicilerine karşı devrimden yana tutum almak zorundaydık. Birkaç haftanın sonunda, -beklenebileceği üzere- kafa karışıklığı yavaş yavaş dağıldı. Monarşi yanlısı akım zeminini kaybetti, ingilizlerin himayesinde eski padişahın kaçması, Britanya makamlarının tahmin ettiklerinin tam tersine bir etki doğurdu. Monarşi davası hissedilir ölçüde gözden düştü. Gayrı memnunlar kitlesi ikiye bölündü. Sarayla bağları olan, muhafazakâr eğilimli, eski monarşi geleneğine sahip homojen bir azınlık, geriye dönük bakış açısını sürdürmeye devam etti. Padişahlık iddialarından açıkça vazgeçmiş olmasına rağmen yeni Halifenin, pek göstermese de, eski rejimin ihyası yönündeki hareketin gelişmesini teşvik ettiği ileri sürülüyordu; hatta öyle görünüyordu ki halife bu açıdan büyük bir iyimserlik besliyordu. Büyük çoğunluğun memnuniyetsizliği ise her geçen gün artmaktadır. Büyük Millet Meclisinin tayinlerde gösterdiği tereddütlerin yol açtığı gecikmeler sonucunda, yine aynı şekilde ticaretteki alt üstlükler ve bunun getirdiği alışverişteki düşüş sonucunda, bunalım süregitmektedir. Ancak, bu küçük dünyanın iktisadî kaygılarının kökleri hesaba katıldığında, bunların protesto çığlıklarının

tarzı ve yönü, başlangıçtakinden tamamıyla farklı bir hal almıştır. Yine oldukça kafaları karışık bir tarzda da olsa, halkın bu kesiminde, gitgide şunun farkına varılmaktadır ki, yaşanan şeyler, bir hükümet sistemi değişikliği değil, esasında, tüm değişiklik, oldukça büyük sayıda idarî personelin değişikliğinden ibarettir ve hükümet sistemi alanında köklü hiçbir değişiklik olmamıştır, bu nedenlerle de temel bir toplumsal dönüşüm gerçekleştirilinceye kadar halk siyasal ortamdaki istikrarsızlığın yükünü gitgide daha fazla taşıyacaktır. Duygularını keskinleştirmek ve onları küçük burjuva kafa karışıklığından kurtarmak için büyük çaba harcıyoruz. Umuyoruz ki yakın bir gelecekte bu küçük memur ve küçük zanaatkar kesimini, proletarya devrimi fikrine kazanacak ve onları, en azından legal sosyalist teşkilâtımız çevresinde bir araya getirebileceğiz. Bu yönde daha şimdiden bir takım gizli bildiriler yayımladık.

Öte yandan, kendini kadir-i mutlak sanan ve yetkilerinin sınırsız olduğunu hayal eden milliyetçi hükümet, başlangıçtaki kararsızlıklarının ardından, açıkça kaba ve diktatörce bir baskıya girişti. Artık tutuklama ve yargılama söz konusu değil. Sanık sözde halkın adaletine teslim ediliyor, yani işaret edilen kişi galeyana getirilmiş bir grup serseri ortasına atılıyor ve linç ediliyor. Önce burjuvazi içindeki düşmanlarından kurtulmakla uğraştılar. Hürriyet ve İtilâf Partisi üyelerinden bir bölümü İstanbul'dan kaçırıldı ve Anadolu'ya sürülerek infaz edildi. Bunlar arasından Ali Kemal, İzmit'te linç edildi. Öte yandan, kötü ünlü Hilmi'nin de istanbul'un göbeğinde öldürülmüş olduğuna işaret edilebilir, ingiltere'nin gözde ajanları olan bu iki şahsın kaybına elbette üzülmeye değmez. Özellikle, İstanbul proletaryası açısından bir felâket olan Hilmi'nin ortadan kaybolması, bir tür temizliktir. Ancak bu olaylardan akılda tutulması gereken, gösteri mahiyetindeki yöntemdir; bir diğer deyişle milliyetçiler formaliteyle uğraşmıyorlar. Şu an için, işçi sınıfının ezilmesini henüz kendileri üstlenmediler. Ancak işçi sınıfının teşkilâtlanmasına elverişli koşulları yaratmak için de hiçbir şey yapmıyorlar. Eski hükümet, son günlerinde, bir dizi işçi derneğini kapatmış ve kamuya açık toplantılar düzenlenmesini yasaklamıştı. Bu tedbirleri iptal ettirmek amacıyla bizim ve kimi sendika militanlarının attığı adımlar, bugüne dek olumlu bir sonuç vermedi. Taleplerimizi her yenilediğimizde bize araştırmaların sürdüğü cevabı veriliyor. Ve bu araştırma veya soruşturma bir türlü sonuçlanmıyor. İKG MK üyesi bir yoldaş, kentimizdeki en etkili milliyetçi önderlerden biriyle görüşme fırsatına sahip oldu. Bu bey, konu kendisine sorulduğunda, halk egemenliğine dayalı hükümetin sosyalizme son derece yatkın olduğu, sosyalizmin propagandasının yapılmasını desteklemeye hazır olduğu ve hatta hükümetin bolşevizmden bile korkmadığı yanıtını vermiş. Ancak - evet ancaaak- hâlihazırda Avrupa emperyalizmiyle bir barış anlaşması yapılmaya çalışıldığından ve emperyalizm de Türkiye'yi sürekli bolşevik olmakla suçladığından, bizler, demiş, bu suçlamayı boşa çıkarmak ve hasımlarımızı ikna etmek için, komünist ajitasyona karşı kimi geçici önlemler alıyoruz. Bu beyanlarda en küçük bir samimiyet izi yok. Bununla birlikte, şu an için, yukarıda anlattığımız türden şiddetlere maruz kalmayacağımız garantisini veriyorlar. Bu nedenle, eski Dernek'i (Genel Sendika Birliği) farklı bir adla yeniden canlandırma hazırlıkları yürütüyoruz. Daha şimdiden Beynelmilel işçiler ittihadı üyelerinin katılımını sağladık. Bu vesileyle, İstanbul'daki emekçilerin hâlihazırdaki durumu hakkında bir sunum yapmayı uygun buluyoruz. Milliyetçilerin kentimize yerleşmesinin hemen ardından, işsizlik büyük ölçüde arttı. Çok sayıda kuruluş işlerini tasfiye etti. Rum patronlar Türk işçilerini, Türk patronlar da Türk-olmayan işçilerini işten çıkartırken, yerlerine yeni işçi almadılar. İktisadî koşulların belirsizliği yüzünden, o zamandan beri ticari işleri ve işletmeleri küçültme yönünde

genel bir eğilim var. Bu gelişmeler üzerine, işçilerin durumu, yani bu gelişmelere rağmen hâlâ bir iş bulabilenlerin durumu, gitgide kötüleşti ve bu da bir mücadele ve yardımlaşma teşkilâtına ihtiyacı görülmedik ölçülerde hissettirdi. Bu çerçevede son zamanlarda gerek terk edilmiş ve dağılmakta olan derneklerin yeniden canlandırılması, gerekse her türden yeni derneklerin kurulması yönünde bir dizi girişime tanık olduk. Elbette İKG bu süreci gereken dikkatle izlemektedir. Ve tüm işçi grupları içinde nüveler oluşturmuş militanlarımızın ajitasyonu, bu uyanışta önemli bir yer tuttu.

Bu sırada, Büyük Millet Meclisi'nde istanbul milletvekili olan Numan Usta kentimize geldi. Bu, İstanbullu emekçilerin büyük bir sempati gösterisine vesile oldu. İstanbullu emekçiler, bu adamcağızın milletvekili olarak bir güce sahip olduğunu sanıyorlardı. İşçiler ile patronlar arasındaki çatışmalara onun Büyük Millet Meclisi'nin bir üyesi olarak müdahalesinin, tek başına, emekçilerin acı çektikleri her türlü kötülüğü ortadan kaldırmaya yeteceğini umuyorlardı. Nitekim Numan ustanın her işkolundan işçileri bir toplantıya davet etmesi üzerine, tüm teşkilâtlar büyük bir heyecanla bu toplantıya katıldılar. Bir genel konfederasyon kurulması şiarımız, bu toplantıda yankısını buldu. İlkinden daha geniş bir temelde, bütün işçi teşkilâtlarının çevresinde toparlanacakları bir merkezi organın kurulması için işbirliği yapma taahhüdünde bulunuldu. Başlangıçta, kitleler üzerinde yalnızca militanlarımızın işçilerle ilişkilerine dayanarak hareket ediyorduk; İKG yöneticileri bu ilk toplantıya katılmamışlardı. Ancak fikrimiz taraftar bulmaya başlayınca, yazılı propagandamızı yürüten yoldaşlarımız, "İleri" gazetesinde ve "Aydınlık" dergisinde, bu konuda grubumuzun bakış açısını ortaya koyan birçok makale yayımladılar.

Bu makalelerde emekçileri, işçi hareketinden ve devrimci öğretilerden habersiz bir kişi olmakla birlikte en azından şimdiye kadar Hilmi ve onun işbirlikçisi Şakir gibi alçakça bir işe girişmemiş olma üstünlüğüne sahip Numan'ın yönlendiriciliği altında olacak olsa bile bu konfederasyonu gerçekleştirmeye teşvik ettik. Nitekim Şakir son zamanlara kadar ingiliz polisinin himayesinde çalıştıktan sonra milliyetçilerin kimi etkili şahsiyetlerine yanaşmayı becerdi; propagandamızın ve Numan'ın gelişinin işçi çevrelerinde oluşturduğu mayalanmadan yararlanarak, birdenbire, hükümetin yardımıyla "istanbul Umum Amele Birliği" adında bir tür sendika birliği kurmaya kalkıştı. Bu birliğe açık bir biçimde karşı çıktık ve kurucusunun utanç verici geçmişini ifşa ederek maskesini tümüyle indirmeye giriştik. Şakir, II. Enternasyonal yanlısıdır; bu, bizim açımızdan, bu Enternasyonal'in nasıl Avrupa burjuvazisiyle bağlı olduğunu ve Antant devletleri emperyalizmini onayladığını gösterme fırsatı verdi; öyle ki II. Enternasyonal üyeleri ve yandaşları, bizim bağımsızlığımızın ve Türk millî barışının kesinlikle düşmanıdır.

Bu makaleler işçiler ve önderleri üzerinde muazzam bir etki yarattı. O zamandan beri "Aydınlık" idarehanesi, işçi teşkilâtlanmasıyla ilgilenen herkesin buluşma yeri haline geldi. Her taraftan sıkıştırılan Şefik Hüsnü yoldaşımız, konfederasyonun hazırlık konferansına katılmak durumunda kaldı. Hâlihazırda bu konferans çalışmalarını yöneten O'dur. Konfederasyon tüzüğünün hazırlanması O'nun başkanlığındaki bir komisyona[215] emanet edildi. Ve bu çalışma "Aydınlık" idarehanesinde tamamlandı, İstanbul'un hemen hemen tüm işçileri daha şimdiden şu kanaate sahiptirler ki, bizim gruptan yoldaşlar olmasa, kalıcı herhangi bir teşkilât olamaz. Her gün, her işkolundan çok sayıda işçi, mevcut akımlara ve

215. Yukarıda verdiğimiz 18 Kânunusânî 1339 tarihli *Vakit* gazetesinin haberine göre bu komisyon şu üyelerden oluşuyor: Hayrullah Hayri, Aziz Avni, Hakkı, Kâzım, Şefik Hüsnü ve Şakir.

kendilerine yönelen ısrarlı çağrılara karşı takınılacak tutum konusunda akıl sormak için "Aydınlık" yönetimine başvurmaktadırlar.

Gerçekten de bir süredir işçilerin, birbirine karşıt eğilimdeki politikacılar tarafından şımartıldıklarına işaret etmek gerekir. Her taraftan çekiştiriliyorlar. Paylaşılamıyorlar. Milliyetçilerin zaferi, Hürriyet ve itilâf Partisi'nin akıbetini kesin olarak belirledi ve bu partinin kalıntıları dört bir yana savruldu. Şu anda, her biri aynı ölçüde güçlü iki milliyetçi var. Birincisi, Mustafa Kemal'in partisi, sözcüğün saf anlamıyla milliyetçi parti. Bu parti son zamanlarda "Halk Partisi" adını aldı ve tüm sınıfların ve tüm eğilimlerin uzlaşma partisi haline gelme ve iktisadî olarak memleketi yeniden yaratma iddiasını ileri sürüyor. Şakir'in "Amele Birliği" bu partiye bağlı; işçileri tehditle kendilerini çekmeyi başaramadıklarında satın almak için geniş ölçüde parasal destek alıyor. Zira Halk Partisi iktidar partisidir ve emrinde devletin her türlü zor aracı vardır, iç politikada ona muhalefet eden ama aslında iki su damlası gibi ona benzeyen parti, küllerinden yeniden doğmuş olan "ittihat ve Terakki" partisidir. Gizli teşkilâtlarını muhafaza etmiş olan bu partinin en sadık ve en kararlı unsurları, siyaset sahnesine resmen yeniden girmek üzere hareketlendiler, işçiler ve zanaatkarlar arasında yoğun bir faaliyet yürütüyorlar. Meclis'teki Numan Usta'nın bu parti için çalıştığına inanıyoruz. Şefik Hüsnü yoldaşımızla birlikte çalışan kimi işçi temsilcileri arasında "ittihatçılar"dan talimat alanlar da kesinlikle vardır. Ancak biz herhangi bir biçimde uzlaşmaya varmadan ve tam bağımsızlığımızı koruyarak, bir yandan proleterlere güçlü bir teşkilât sağlamak, öte yandan hükümet partisinin keyfiliğine son vermek ve mümkün olduğu takdirde onu iktidardan alaşağı etmek için bu muhalefet partisinin otoritesinden yararlanma taktiğini benimsedik. Bütün bunlar arasında en ilginç olanı, istanbul Amele Birliği Genel Sekreteri Şakir'in, açıkça karşı çıkma cesareti gösteremeyerek, konfederasyon kuruluş çalışmalarına basit bir dernek temsilcisi olarak katılmasıdır. Ne var ki Şakir her fırsattan istifadeyle, çabalarımızı sinsice baltalamaya çalışmaktadır.

Bütün bu işlerde, BİI ve "HINÇAK" mensubu yoldaşlarımızın rolü sıfırdır. Bu yokluğun nedeni, milliyetçilerin [istanbul'a] gelişi üzerine, bu yoldaşların dağılmış ve birçoğunun ülkeyi terk etmiş olmasıdır. Bir bölüm mensupları Grubumuzun çalışmalarına da katılan ve bizimle birleşecek olan "HINÇAK"ın sol kanadı, tümüyle ortadan kayboldu. Bu Ermeni yoldaşlar, "YERGUIR [ÜLKE]" gazetesini yayınlıyorlardı; bildiğimiz kadarıyla, bu gazetenin matbaası satıldı ve gazete artık çıkmıyor. Şimdiye kadar bu arkadaşların izine rastlayamadık. BİI mensubu yoldaşlara gelince, onlar hakkında daha fazla malûmata sahibiz. Bizimle temaslarını sürdürüyorlar. Son olaylardan sonra manevî yıkıma uğrayan büyük kesimi, aileleriyle birlikte Rusya'ya iltica ettiler. Yaklaşık yarım düzine yoldaş burada kalmayı tercih etti[216].

216. Bu sürece ilişkin BİI'den Niko Asimopulos şöyle diyor: "Serafim'in BİI'den kaçmasının ve kısa bir süre için sekreterlerin seçiminin ardından, Teşkilâtın genel kurulu beni sekreter seçti ve Teşkilâtımız hükümet tarafından ortadan kaldırılıncaya kadar ben sekreter olarak kaldım. [...] Merkezimizi, daha işçi bir odak olan Galata'ya taşıdık ve [merkezleri de aynı lokalde bulunan Bina İşçileri Beynelmilel İttihadı ve Ahşap İşçileri Beynelmilel İttihadı'nın yanı sıra] bir Gemi Adamları İttihadı organize etmeyi başardık. [...] Kemalist ordular İstanbul'a girmeden önce, içlerinde muhtemelen Kemalist ajanlar da içeren Türk polisi, bizim teşkilâtlarımıza ilk saldırıyı yaptı. [...] sendikaları birer birer kapattıktan böylece bizleri yığınlardan tecrit ettikten sonra tutuklanmamız da pekâlâ mümkündü. [...] Kemalist ordular İstanbul'a girdiğinde, [...] BİI Merkez Komitesinin komünist yoldaşlarını topladım ve bir bildiri çıkarma kararı aldık. Bildiri hazırlanmasını ben üstlendim ve Kâzım yoldaşla birlikte bildiriyi kaleme aldık, bu işe yatkın bir matbaa bulduk ve

Bütün bunlar, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi Prezidyumu'nun son kararları ışığında, komünizm açısından Türkiye'de doğmuş olan durum hakkında konuşmayı gerektiriyor.

İKG Yürütme Komitesi, Enternasyonal tarafından tayin edilmiş Teşkilât Bürosu direktiflerine uymayı peşinen kararlaştırmakla birlikte, bu yaşamsal sorun hakkında kendi değerlendirmesini de açıkça ifade etmeyi ödev bilmektedir. Kongre'deki baş delegemiz henüz yurda dönmemiş olduğu için, kesin bir hattı harekâtı daha şimdiden tayin etmek için kendimizi yeterince bilgilenmiş hissetmiyoruz. Ne var ki Yürütme'nin resmi yazıları, yeni dönen arkadaşlarımızın raporları ve Teşkilât Bürosu'ndaki temsilcimizin, Şarki yoldaş ile görüşmeleri, bizlere Yürütme'nin ve Balkan Federasyonu'nun kararları konusunda bilgi veriyor. Kabul edilmiş önlemler bize verimli ve ülkenin nesnel durumunda uygun görünmedi; dolayısıyla şu an için gerçekleştirilebilir değil. Daha açık bir deyişle, konunun değişik yanlarını nokta nokta inceleyeceğiz. Ancak, her şeyden önce şunu tespit etmek gerekir ki, Enternasyonal'in çözümü, bize gruplarımızın içinde faaliyet göstermek zorunda oldukları somut koşullardan çok, Moskova'daki delegelerimizin kişisel tartışmalarından esinlenmiş gibi görünüyor. Öte yandan, bu koşullar da arkadaşlarımızın buradan ayrılmalarından sonra önemli ölçüde değişikliğe uğradı. Bu arkadaşların kendileri, olayların hızlı gelişimi karşısında geride kaldılar. Üç aydır buradan uzaktalar; değerlendirmelerinin artık gerçekliğe uygun olmama tehlikesi var.

Şimdi de özel kanaatlerimize geçelim:

1) Barış yapılarak genel af ilan edilene kadar, Türkiye'deki komünist teşkilâtların tümünü tek bir yönetim altına koymak kesinlikle mümkün değildi, İstanbul'da faaliyet gösteren bir büro, ne Ankara'daki, ne de hatta İzmir'deki hareketleri uygun biçimde yönetebilir. Çoğu zaman, bu büronun direktifleri hedefe istenen zaman ulaşamazdı. Küçük Asya'daki yoldaşlarımızın direktifleri zamanında alması gibi istisnaî ve şanslı bir durumda da, verili duruma bunları uygulama olanaklarının olmadığını göreceklerdi. Zira şu noktayı gözden kaçırmamak gerekir ki, hâlihazırdaki idarî keyfilik ve iletişim düzensizliği koşullarında ve komünist partisi ülkede medenî haklarını elde edinceye kadar, illegal eylemimizin İstanbul'da ya da Ankara'da merkezileştirilebileceğini sanmak ham hayal olur.

güvenilir yoldaşlarla bildirileri işçi mahallelerinde ve göstericiler arasında dağıttırdık. [...] Birkaç gün sonra Kâzım yoldaş tutuklandı ve bizler, Bİİ Yürütme Kurulu üyelerinin hepsi Emniyete çağrıldık. [...] Hiçbir şey olmadı. Bu arada Bİİ'nin merkezini, Pera'da bulunan İnşaat İşçileri Bİİ seksiyonunun lokaline taşıdık. [...] Bir gece polis aniden baskın yaptı. Çok sayıda polis memuru, komiser ve emniyet müdürleri Bİİ'nin sekreterini arıyorlardı. Ben de oradaydım ve zaman kazanmak ve ne olup bittiğini anlamak için soruları anlamazlıktan geldik ve diğer yoldaşlarla birlikte sekreterin orada olmadığını söyledik. Ertesi gün onlara verebileceğimiz her şeyi, Bİİ kaşesi de dâhil her şeyi verdik. Elimizde ikinci bir kaşe vardı ve göç edecek yoldaşlar için yetki belgeleri tanzim edip kaşeleyip imzaladıktan sonra Profintern'e kaşemizin polisin elinde olduğunu bildirdik. Bİİ merkezinin ortadan kaldırılmasından sonra, diğer sendikalar da birbiri ardına Kemalist yetkililer tarafından kapatıldı. Bİİ üyesi birçok militan başka ülkelere göç etti, İstanbul'da kalanların büyük bölümü, kuruluşundan itibaren Parti'ye girdiler. [RGASPI, f. 495, op. 266, d. 60, yaprak 1-10 [19 sayfa] (Fransızca)]. Niko Asimopulos değişik Bİİ üyeleriyle ilgili 1930'lu yıllarda verdiği raporlarda şu ifadeyi kullanmaktadır: "Bİİ MK'nın ve onun merkez komünist grubunun karan uyarınca (34 arkadaşıyla birlikte) SSCB'ye iltica etmiştir." Buradan anlaşıldığı kadanyla sözü edilen büyük kesim 34 kişiden ibarettir.

2) Ankara partisi [THİF], üyelerinin bir bölümü, darbe yapma çılgınlığıyla[217], hareketi ezmek için fırsat kollayan milliyetçi hükümetin şimşeklerini üzerine çekti. Böylece gelecek için çok şeyler vaat eden bu teşkilât, bir sonraki affa kadar acınacak bir bitkisel yaşam sürdürmeye mahkûm oldu. Salih ve Affan gibi en çok tehdit altında bulunan ve polis tarafından her yerde aranan yoldaşlar, bizim İstanbul'da yürüttüğümüz faaliyete hiçbir yarar sağlayamazlar. Ya sürekli bir evde kapalı kalacaklar ve yükü partinin üzerinde olmak üzere herhangi bir faaliyet göstermeyecekler; ya da kendilerini kentte bir takım işleri yürütmeye davet edeceğiz ve bu durumda da polis onları iki gün içinde tutuklayacak[218]. Bizim kanaatimize göre bu yoldaşlar ivedi olarak ya Rusya'ya ya da Bulgaristan'a gitmeli ve oralarda eğitim yaparak ülkeye dönüş için elverişli zamanı beklemelidirler. Teşkilât bürosunda veya Partinin icra komitesinde temsil hakları mahfuz tutulacaktır. Bugün, son derece tatminkâr biçimde gelişen hareketimiz açısından tehdit oluşturmak dışında bir görev yerine getiremezler. Bürodaki yoldaşımız da, Şarki'nin bu bakış açısını paylaştığı duygusuna sahiptir.

3) Türkiye'de tanınan tüm gruplar arasında, emekçi yığınlar üzerinde hissedilir bir etki yaratan ve hükümete karşı en uygun politikayı izleyen sadece İKG'dir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, Hınçak mensupları ortalarda yok, Bİİ üyeleri parmakla sayılır halde. Bu koşullarda, oluşturulduğu haliyle Teşkilât Bürosu, mevcut güçleri kesinlikle yansıtmıyor. İKG'yi diğer teşkilâtların her birinden bir temsilcisiyle birleşerek Komintern delegesinin gözetimi altında parti kongresini hazırlamakla görevlendirmek çok daha akla uygun olurdu.

4) Yürütme'nin yaptığı en iyi şey, bize bir temsilci göndermek oldu. Daha şimdiden şuna kaniiyiz ki, Şarki yoldaş, deneyimiyle, teşkilâtlanma çalışmamızda bize büyük yarar sağlayacaktır. Ancak bu yoldaşın işbirliğinden azami yararı sağlayabilmemiz için, Yürütme, ona yukarıdaki değerlendirmelerimiz doğrultusunda yeni direktifler vermekte gecikmemelidir.

5) [orijinal metinde 4 sıra numarası yinelenmiş] iki yıldır, Yürütme'ye bizi proletaryaya bağlayacak ve böylece ona devrimci fikirleri aşılamamıza olanak verecek en güvenilir aracın, münhasıran onun çıkarlarıyla ilgilenen bir gazeteyi her sabah proletaryaya sunmak olduğunu yinelemekten geri durmuyoruz. Bugün, bu gereklilik, her zamankinden daha çok hissediliyor. Tüm gözler bizden yana çevrilmiş durumda, İstanbul işçileri arasında belli bir tanınmışlığa sahibiz. Komünizmin yayılmasına elverişli bu eğilimi bir günlük gazeteyle güçlendirmemek affedilmez bir ihmal olacaktır. Ne yazık ki, Teşkilât Bürosunun bütçesi bizim bu sorunu ele almamıza olanak vermemektedir. Yürütme'ye gönderdiğimiz bir dizi teklife göre, bir günlük gazetenin yayını, ilk altı ay için, ayda iki bin altın ruble gerektirmektedir, oysa ki büronun tüm giderlerini karşılamak için sahip olduğu tutar beş yüz rubleden ibarettir. Dolayısıyla yeni bir emre kadar, bu yaşamsal konuyu gündemimizden çıkartmak zorundayız. Hâlâ umuyoruz ki Yürütme gazete konusunun yaşamsal önemini sonunda anlayacak ve bize bu projemizi gerçekleştirme olanağı sağlayacak özel bir sübvansiyon tahsis etmekte gecikmeyecektir. Bizden haftalık veya haftada birkaç defa yayınlanacak bir gazete çıkartmamız istenmesin. Bu, işçileri bir burjuva gazetesi okumaktan kurtarmayacaktır. Böylesi bir yayın çok çok aynı eğilimdeki dergilerle ortak bir okur kitlesine sahip

217. THİF'in darbe girişimi bilgisinin o tarihte Dr. Şefik Hüsnü'ye ulaşmış olması son derece dikkat çekicidir. Bilindiği gibi bu konu yıllar sonra Aralov'un anılarında açıkça ortaya konmuştu.

218. Aşağıda Şarki'nin raporunda göreceğimiz gibi gerçekten de Salih İstanbul'da tutuklanmıştır.

olacaktır. Oysa ki biz, işçileri dünyada olup bitenler hakkında burjuva gazetelerinden bilgi edinmekten kurtarmak istiyoruz. Böylece her gün bir doz karşı-devrimci virüs almak yerine, onların sınıf bilinçlerini düzenli olarak geliştirmeye elverişli, sağlıklı bir zihinsel ürünü gündelik olarak alacaklardır.

Yürütme, propagandamıza daha iyi perspektifleri yazılı olarak açıncaya kadar, fikirlerimizi sadece Aydınlık dergisiyle ve Aydınlık yayınlarıyla yaymaya devam edeceğiz. Büro, atanacak bir redaktöre maaş vermeyi başarabilirse dergiyi haftalık olarak yayınlama kararı da alınabilir.

Milliyetçi devrimin ilânının ardından yayımlanmış son üç Aydınlık dergisi büyük bir başarı sağladı. Baş redaktör yoldaşımız, İKG MK'nın kararlarına uygun olarak, monarşinin ilgası ve devlet ile halifeliğin birbirinden ayrılması karşısındaki bakış açımızı, uygun formüllerle, ustaca ifade etmeyi bildi. Marksist diyalektiğin ve tarihsel materyalizmin aydınlık bakış açısıyla, kamuoyuna Büyük Millet Meclisi'nin eserinde ciddi ve güvenilir olan hususları ve büyük içtimaî devrim yolunda bir aşamadan ibaret olan bu siyasal devrimin mantıksal sonuçlarını gösterdi. 10., 11. ve 12. sayıların başyazılarının başlıkları sırasıyla şöyledir: "Türk Münevverleri", "Hakikî inkılâba doğru" ve "inkılâbımızın inkişafı"; bu üçü bir bütün oluşturmakta ve kamuoyunun devrimci bir tutum almak için bunları okuması gerekmektedir. Bu makalelerin üçüncüsünde, dünya devriminde Rusya'nın rolü, okurlara dünya çapındaki alt üst oluşta Türkiye'ye hangi şanlı rolün düştüğünü göstermek üzere açık bir biçimde tahlil ediliyor. Öte yandan, itilâf devletleri ortak sansürünün kalkmış olması sayesinde, üzüntü verici bir boşluğu giderme olanağına sahip olduk ve Aydınlık'ta K. Marx ile F. Engels'in Manifestosu'nun Türkçe tercümesini yayınladık. Bu tercüme büyük bir özenle yapılmıştır. Kısa süre sonra bunu hoş bir broşür halinde halka sunacağız. Bu sayıda, şimdiye kadar epeyce ihmal ediLmiş olan haber yorumlara ayrılan yeri genişlettik. Özel olarak işçilere ayrılmış bu sayfalarda, onları ilgilendiren çok kısa makalelere yer veriyoruz, işçi okurlarımız bu yenilikten öylesine memnun kaldılar ki, her atölye adına gelip bize teşekkür ediyor ve işçi yaşamının somut sorunlarıyla daha fazla ilgilenmemizi bizden rica ediyorlar, işçilerin kaderine derinlemesine bağlılığımız nedeniyle on üçüncü sayımızı tümüyle emekçi çevrelerinin tartışma gündemindeki işçi teşkilâtlarına ayırdık. Bu sayı halen matbaada ve birkaç gün içinde çıkacak, işçiler arasında süregiden hareketliliği korumak için, son aylarda, "ileri" gazetesi sütunlarında, canlı bir biçimde tartışılmakta olan konfederasyon kurulması sorunlarına ilişkin birkaç makale yayımladık. Bu polemikler, ilgililer arasında canlı bir etki yarattı.

Yayın olarak, Sofya'daki "Ziya"dan kimi yararlar sağlıyoruz. Ne var ki bu gazete içerik bakımından son derece fakir. Nihayet dört sayfa olarak yayınlanması talebimizin kabul edildiğini memnuniyetle öğrendik. Yazı kuruluna İstanbul'dan bir komünist redaktör katıldığı takdirde, "Ziya" kentimiz işçileri açısından birdenbire değerli bir eğitim aracı haline gelecektir. Teşkilât Bürosu, Balkan Komünist Federasyonu Yürütme Kurulu'na bir delege gönderme kararı verdiği takdirde, bu yoldaş "Ziya" redaksiyonuyla da ilgilenmekle görevli olacaktır.

Yürütme'nin himayesinde ve gözetiminde eğitim görmeleri için gönderdiğimiz yoldaşların Üniversite'ye yerleştirilmiş olduklarını ve düzenli olarak öğrenim gördüklerini büyük bir memnuniyetle öğrendik. İKG MK yeni bir öğrencinin yollanmasına karar verdi. O.S. adlı bu öğrencinin oldukça iyi bir hazırlığı var. Orta öğrenimini tamamladıktan sonra bir süre mühendislik mektebine de devam etmiş. İyi derecede Fransızca, bir parça da ital-

yanca biliyor. İKG, kendisinin Üniversite'nin bir bölümünde eksiksiz bir öğrenim görmesi için Yürütme'nin desteğini rica ediyor[219]. Adı geçen kişi grubumuzun bir şahadetnamesini ve Enternasyonalin bağlantı noktasının bir belgesini beraberinde getirecektir. Türkiye teşkilâtları pek öğrenim görmüş militana sahip olmadığından, Moskova'da öğrenim görmüş yoldaşlar, döndüklerinde propaganda çalışmalarımızda bize paha biçilmez bir yarar sağlayacaklardır.

Komünist selâmlarımızla,
İKG Genel Sekreteri[220]

219. RGASPIf. 532, op. 2, dosya 164, belge 14-16. KUTV da Türk grubunun 4 yıllık çalışması hakkındaki 1925 yılında hazırlanmış ve 1924-1926 dönemini kapsayan 2. ciltte tamamını vereceğimiz Rusça raporda şöyle denmektedir: "1923-1924 öğrenim yılında Türkiye'den tek yoldaş bile gelmedi. 40 kadar kişiden oluşan eski grupla çalışmak zorunda kaldık. Yıl çok verimli öğrenim çalışmalarıyla geçti." Dolayısıyla Şefik Hüsnü'nün sözünü ettiği O. S. ya gönderilmemiş ya da KUTV dışında bir okula gitmiştir.

220. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25 Klasör No: 32_36, Belge No: 463-469 ve 470-485 [Fransızca] [Belge 469'da O Masdar imzası ve İKG Osmanlıca/Fransızca Mührü var].

Bİİ'DEN ROLAND'IN IV. KONGRE DEĞERLENDİRMESİ VE TEPKİSİ

Aynı döneme ilişkin Bİİ açısından Teşkilât Bürosu 'nun oluşumunun ve olayların gelişiminin değerlendirilmesini ise, önce Roland'm "Türk İşçi Hareketine Kısa Bakış 1924[221]" adlı tamamlanmamış uzun raporunun ilgili bölümünün ardından, Niko Asimopulos'un yukarıda dipnotta sözünü ettiğimiz raporunun ilgili bölümünü aktaracağız. Roland ilginç iddialar ileri sürmekte, Bİİ'nin içinde bir İstanbul Komünist Partisi olduğunu ve kendisinin bu parti tarafından IV. Kongre delegesi tayin edildiğini, Ermeni Hmçak grubunun Bİİ'ye katıldığını, Türkiye Birleşik Komünist Partisi oluşturulması için kurulan ilk Teşkilât Bürosu'nda *Aydınlık* temsilcisi bulunmadığını, Bİİ,THİF, Hmçak grubu ve Prezidyum temsilcisinden ibaret olduğunu belirtmektedir. Ne yazık ki bunun ardından, "ancak birkaç gün sonra.." dedikten sonra rapor metni son bulmaktadır.

Komintem'in IV. Kongresi

Doğu Seksiyonu Aydınlık'ı[222] (kendisi tarafından tanınan resmi komünist partisi) destekliyordu ve dolayısıyla, kongreye sadece onun delegelerini davet etti[223].

Sadrettin Celâl, (Vedat) Nedim, (Sakallı) Celâl delege oldular.

Bİİ, Profintern'in II. Kongresi için beni ve Kâzım'ı tam yetkili delege tayin etti. Ben, ayrıca İKP (Bİİ) tarafından IV. Kongre delegesi tayin edildim.

Ankara Halk iştirakiyun Partisi, Salih yoldaşla birlikte 6 delegeye sahipti[224].

Bizimle Aydınlık arasında İstanbul'daki çatışmalar Kongre'ye de yansıdı. Bizden 20 gün önce gelmiş olan Aydınlık delegeleri, bizim itibarımızı sarsmak için imkânsız olanı başarmışlar.

Vardığımızda başımızdan aşağı soğuk bir duş indi.

Bizim açımızdan her delegasyonun temsil ettiği güçler ve eğilimler son derece açıktı.

Doğu Seksiyonunun yanılsamasını ortadan kaldırmaya çalışıyorduk, ancak çok kararlı bir dirençle karşılaştık. Başlangıçta, gerçeği yansıtan bakış açımız, onlar tarafından dikkate alınmadı.

Aydınlık'ın delegeleri, Bİİ'ye karşı provokatif bir biçimde yüklenmeye başladı. Sadrettin Celâl, birleşik Türkiye delegasyonunun kararlarını bir tarafa koyarak, IV. oturumda yaptığı konuşmada, sözüm ona Türkiye delegasyonu adına, iki kez Dernek'in bürosunun kapatılmasına atıfta bulunarak ancak İstanbul'un devrimci işçi hareketinin kurucusu ve yöneticisi Bİİ'ye karşı polis takibatları hakkında tek söz etmeden şunları söyledi:

"Bu akşam İstanbul Komünist Grubunun (Aydınlık) yaptıklarının tümünü size anlatmam elbette mümkün değildir, ancak onun ne tür bir faaliyet gösterdiğine örnek olarak, size şunu aktaracağım: Temmuz ayında İstanbul'daki belli başlı işçi teşkilâtlarına

221. Tam metni için Bkz. *Bİİ* kitabımız.

222. Roland, İstanbul Komünist Grubu yerine *Aydınlık* sözcüğünü seçerek, bunun bir dergi çevresi olduğunu ima etmek istiyor.

223. Roland bunu İstanbul bakımından söylüyor.

224. Bu bilgi doğru değildir; büindiği gibi IV. Dünya Kongresi'nde THİF de 2 delegeyle temsil edilmiştir. Delegasyon seçimi ve bunların Moskova'ya gidişleriyle ilgili ayrıntılar için bkz. *THİF 1920-1923, s.* 280 ve s. 328-331.

sermayenin genel saldırısına karşı tek bir proleter cephede birleşmek üzere bir çağrı yaptık. Ne var ki o tarihe kadar en bilinçli işçi teşkilâtı olarak değerlendirdiğimiz Beynelmilel İşçiler ittihadı tek cephe girişimini sabote etti. Yoldaşlar, işçi sınıfının hazır olmadığını ve her şeyden önce sınıfı aydınlatmak gerektiğini ileri sürdüler. Ancak dedik ki, şefler buna karşı çıkarsa birlik eylemle ve eylem içinde olacak ve bugün bu birliği gerçekleştirmeyi başaramazsak, burjuvazi aralarında hiçbir bağ olmayan bütün işçi teşkilâtlarını birer birer ezecektir. Olaylar bizi haklı çıkardı. Bugün sonuçları görüyoruz. (IV. Kongre steno ile tutulmuş tutanakları)."[Metin Fransızcadan çevrildiği için yukarıda aktardığımız konuşmadan kimi farklılıklar göstermektedir.]

Yoruma gerek yok. Bizim için, sadece işçi saflarına sızmış burjuvalara yakışacak bu kandırmacaya başvurmaktan başka yolları yoktu.

Kongre oturumunda yaptığımız protestolar steno ile tutulmuş tutanaklara dâhil edilmemiştir.

Bilinçli bir biçimde, onları burjuva ajanları olarak itham ettik.

Akademik sözlerle yetinenler, işçilere ve devrimci harekete her türlü yardımı reddedenler, bununla da yetinmediler, ayrıca Kemalistlerin BİI'ye karşı sürekli kovuşturmaları keskinleşirken ve BİI'nin, İKG'nin maddi ve manevi yardımına ihtiyacı varken, onlar onun organizasyonunun itibarını ortadan kaldırmaya ve yıkmaya çalışıyorlardı. Somut durumu Doğu Seksiyonuna izah etmeye çalıştık, ancak Doğu Seksiyonu durumu anlamamakta direndi. Böylece kongrenin Türkiye'deki komünist gruplaşmalarda hiçbir değişiklik yapmayacağını, somut olgulara dayanarak ve temsilcilerin kalitesi ve temsil ettikleri güçler hakkında yanılgıya düşmeden söyledik. Her şeyden önce dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan olmamak gerekiyordu. BİI'nin durumunu izah ettik ve onun görevlerini yerine getirebilmesi için kendisine maddi yardım gönderilmesini istedik. Reddedildi. Bu da güçlerinin azalmasının ve yayın organının kapanmasının nedenlerinden birini oluşturdu.

(Doğu Seksiyonu, yine kendi bilgilerine dayanarak, umudunu Ankara'daki Halk iştirakiyun Partisi'ne bağlıyordu. Safarov yoldaş, Doğu Seksiyonunda Türk delegeleriyle bir oturumda şöyle dedi: iyi bir partimiz var; bizim bütün üyelerini tanıdığımız ve sınavdan geçmiş en mükemmel parti, Ankara'daki HİF'dir, vb...)

Türkiye'yi ve onun güçlerini tanıyan bizler için bu körlüğü anlamak mümkün değildi. Bugün Doğu Seksiyonu, AHİF'nin [THİF] ne olduğunun ve onun IV. Kongre delegelerinin nasıl ihanet ederek burjuvazinin saflarına geçtiğinin farkına varmıştır. Doğu Seksiyonunun yaşadığı hayal kırıklığı büyük olmalıdır. Bir başka toplantıda birleştirilecek grupları sıralarken, toplantıya başkanlık eden Briquet yoldaş şöyle diyordu:

"Ermeni sosyal-demokrat partisi Hınçak 600 komünist üyeye sahip ve günlük gazetesi birleşik partiye verilecek, vb..., vb..."

Ondan ve onun sahip olduğu verilerden daha iyi bildiğimiz Hınçakçı partinin ne olduğunu söyledik. Ona, 1921'de 42 üyeden oluşan Ermeni komünist fraksiyonu ile BİI'nin kaynaştığını ve günlük gazetenin bu fraksiyon tarafından yönetilmekle birlikte, yetkili makamlar tarafından kapatıldığı için artık yayınlanamayacağını, vb... izah ettik. Bu fraksiyonun, illegal gruplarını ve üyelerini tanıyan şeflerinin istanbul'dan kaçmak zorunda kalarak Tiflis'te bulunduklarını da ekledik. Buradan, ne yapacaklarını, vb... sormak üzere bize gönderdikleri telgrafı verdik.

Ancak Briquet yoldaş şöyle dedi: "Gayet iyi biliyoruz, yoldaşlarımızdan, eski yoldaşlardan, iyi yoldaşlardan bilgiler aldık ve bunlara inanıyoruz, vb..., vb..." Dolayısıyla bu

bilgilere dayanarak (ve ne yazık ki bugüne kadar aynı terane sürdürülüyor), bizim söylediklerimiz dikkate alınmadı. Kongrenin sonlarına doğru, Doğu Seksiyonunda toplanmış olan bütün Türkiye delegeleri, bütün grupların tek bir BKP [Birleşik Komünist Partisi] halinde birleşmesi kararını oybirliğiyle aldı. Bir geçici yönetim komitesi, bir BİI üyesi, bir Ankara üyesi, bir Hınçak üyesi ve Yürütme Kurulu temsilcisinden oluşan, Prezidyum tarafından belirlenecekti. Aydınlık alınmadı. Birkaç gün sonra...[225]

Şimdi de Asimopulos'un raporunda sürecin gelişiminin nasıl aktarıldığına bakalım.

1921-1922 dolaylarında Kominternde delege olan bir takım yoldaşlar bize Komünist Enternasyonal'in dağınık haldeki komünist çekirdeklerin birleşmesi gerektiği yönündeki kararını bildirdiler, İstanbulda 'Aydınlık" ve "BİI" grupları dışında başka Ermeni grupları (burjuva devrimci "Hınçak" partisinin aşırı solu) ve bir Yahudi grubu olduğunu da duydum. Bunlardan bir şey çıkmadı ve birliği hedefleyen bu ilk toplantıda temsil edilenler yine "Aydınlık" ve "BİI" grupları oldu. Zahariadis yoldaş, Ginzberg ve ben Merkez Komitesi'ne katılacaktık. Çalışmaya koyulduk[226]. 1 Mayıs yaklaşırken bir bildiri çıkartılması kararlaştırıldı. Dağıtılmadan önce bir sempatizan bildirileri matbaadan teslim alırken polis tarafından yakalandı ve tutuklandı. Onu uzaktan izleyen bir yoldaş yakayı ele vermedi ve gelip bizleri uyardı. Yığınsal tutuklamalar başladı ve Kemalist polis yakalananlara işkenceye başladı. Aranan yoldaşlardan birçoğu kaçtı. Polis beni de arıyordu ve her an evlerimize baskınlar ve soruşturmalar yapılıyordu. Dışarıda kalmış yoldaşlar, yaptıkları bir toplantıda benim de gizlenmemi kararlaştırdılar ve 45 gün boyunca gizlendim. Tevkifata rağmen BİI gençliği, bütün üyelerini harekete geçirerek, hazırladığımız yeni bir bildiriyi dağıttı. 1 Mayıs iyi bir şekilde yaygınlaştırıldı. Birkaç yeni tevkifat bunu izledi. Bu ilk büyük dava, suçlanan yoldaşların hepsinin beraatıyla sonuçlandı.[227]

225. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD34, Klasör 3_6, Belge 209-227 [Fransızca, natamam]. Bilindiği gibi Komintern IV. Kongresi Türkiye Birleşik Komünist Partisi'ni kurmak üzere oluşturduğu Teşkilât Bürosu sekreterliğine Dr. Şefik Hüsnü'yü, üyeliklerine THİF adına Salih [Hacıoğlu] ve BİI adına [Vanlı] Kâzım'ı getirmiştir.

226. Aşağıda Dr. Şefik Hüsnü'nün 15 Kasım 1923'te kaleme aldığı ayrıntılı raporu vereceğiz; bu raporda Asimopulos'un yöneticiliği ile ilgili olarak şöyle denmektedir: "Asimokopulos yoldaş hakkında görüşümüzü soruyorsunuz. Bu yoldaş, hiçbir zaman Büro'da Kâzım in yerini almadı. Sadece birkaç toplantıya yedek olarak katıldı. Oldukça sınırlı kafalı bir militandır ve bugüne kadar işçi hareketi içinde herhangi bir rol oynamamıştır ve sorumlu bir mevki işgal etmek için gerekli niteliklerden yoksundur. Bir küçük dükkâncıdır ve tam bir küçük burjuva zihniyetine sahiptir. Bunun dışında ona karşı kanıtlanmış tek suçlama Rum kilisesi patrikliğine gidip gelmesidir."

227. RGASPI, f. 495, op. 266, d. 60, yaprak 1-10 [19 sayfa] [Fransızca].

THİF'TEN SALİH HACIOĞLU'NUN TEPKİSİ

Yine bu sürecin THİF açısından Salih Hacıoğlu tarafından değerlendirmesi de anılmaya değer. Salih Hacıoğlu'nun Eylül 1923 tarihini taşısa da esas itibariyle Ocak-Mart 1923 arasındaki gelişmeleri ele aldığı bu raporunda, kısaca Teşkilât Bürosu olarak andığımız kurulun tam adının Komünist Partisi Muvakkat Merkezi Teşkilât Bürosu olduğunu, bu kurulun 20 Ocak 1923 dolaylarında kurulduğunu ve 4 üyeden [Dr. Şefik Hüsnü, Salih Hacıoğlu, Vanlı Kâzım, Gafurov/Şarkî] oluştuğunu öğreniyoruz. İstanbul Umum Amele Birliği ve İzmir İktisat Kongresi ile ilgili gelişmeleri ortaya koyan Hacıoğlu'nun Gafurov/Şarki ile ilgili yargıdan ise, adeta kendine yönelecek eleştirileri peşinen savuşturmaya yönelik görünüyor.

Komünist Partisi Muvakkat Merkezî Teşkilât Bürosu
Azasından Salih Hacıoğlu Tarafından
Komintern İcra Komitesi Riyasetine

Ankara
1/9/1923
Muhterem Yoldaş :

İstanbul'da geçirdiğim hayatı kısaca şu raporumla size arz etmek isterim:

1 - 13 Kanunusani 923 tarihinde Komintern mümessili yoldaş Gafurov ile birlikte istanbul'a vasıl olduk. Bir hafta zarfında merkezi büro teessüs ederek işe başlandı.

Hınçak sosyalist partisinin komünist grubu azasından kimseyi bulamadığımız için büro dört azadan teşekkül etmişti. Faaliyete İstanbul'daki gruplara anket tevziiyle başladık. Bu sırada iki mühim mesele zuhur etti. 1 - Hükümetin müzaheretiyle İstanbul Umum Amele Birliği cemiyetinin teşekkülü. 2 - İzmir'de iktisad Kongresi.

Derhal mevcud komünist grupları nüvelerine talimatlar verildi. Ve hükümetin müzaheretiyle teşekkül eden Umum Amele Birliği'ne istanbul amelesinin ehemmiyet vermemesi, bilakis istanbul'da mevcud bütün amele teşkilâtlarının bizzat kendi aralarında birleşerek umumi bir birlik vücuda getirilmesini propaganda ettirdik. Ve bugün teşkilâtlardan birer murahhas intihabıyla bir konferans akd edildi. Bu konferans da Büro tarafından esasları ihzar olunan umumi birlik nizamnamesi münakaşaya konuldu. Bu konferansa on amele cemiyeti iştirak etti.

Diğer taraftan bu konferansın mevcudundan istifade ederek İzmir iktisad Kongresine İstanbul ameleleri namına bir murahhas gönderilmesine muvaffakiyet hâsıl oldu. Amelenin mutalebatı için Büro tarafından ihzar olunan tezler amele teşkilâtlarına ve birlik konferansına kabul ettirildi ve tab edilerek izmir'e gönderilmiş murahhasa tevdi edildi. Mezkûr iktisad Kongresinde daha müessir bir rol oynamak için hakikatte Merkezî Büroyu, zahirde Aydınlık mecmuası temsil etmek üzere büro azasından Doktor Şefik Hüsnü yoldaş Büroca intihab ve kongreye izam kılındı.

Merkezî Büronun bu mesaisi sayesinde İktisad Kongresinde amele delegasyon grubu pek ciddi işler gördü. Birçok mutalebatın kongrece tasdikine muvaffak oldu.

2 - İstanbul ameleleri arasında zafer neşesiyle milliyetçilik cereyanları kuvvetlenmeğe başlamıştı. Buna karşı koymak için batıcılık aleyhinde şiddetli propagandalar yapılmak üzere nüvelere kat'i talimatlar verildi. Ve aynı zamanda Bulgaristan'daki Ziya gazetesine bu maksada binaen makalelerle ve beyannameler yazarak bu gazete istanbul

amelelerine tevzi edildi.

3 - Merkezî Büro bir küçük matbaa mubayaasına ve gizli olarak bir gazete tab'ına ve aynı zamanda bir de kanuni olarak yevmi bir gazete neşrine karar verdi ise de para bulunamadığından bu kararını mevki-i fiile koyamadı.

4 - İstanbul'da mevcud muhtelif genç komünistler teşkilâtlarının da tevhidine te'şebbüs edildi. Ve bunlarda birleşmeleri için tebligat yapıldı. Anadolu Gençler Teşkilâtı mümessili olan yoldaş Nizameddin Moskova'dan İstanbul'a gelir gelmez o da bu işe memur edildi. [Bilahare Nizameddin yoldaştan aldığım malûmata nazaran bu birleşme meselesinde Aydınlık grubuna mensub gençler sabotaj yapmışlar],

5 - Martın ilk haftasında bir gün Büro azasından Kâzım yoldaş benim oturduğum evden çıkar çıkmaz polis hafiyesi tarafından takip olundu. Bundan benim de polisçe oturduğum yerin malûm olduğu anlaşıldı. Derhal mahalleyi değiştirmek ve polisi şaşırtmak lâzımdı. Fakat maalesef buna muvaffak olamadık. Çünkü yiyecek için bile paramız yoktu. Üç dört gün sonra (12 Mart 1923) polisler beni bulunduğum odada tuttular ve Ankara'ya sevk ettiler.

6 - İstanbul'dan ayrıldığım dakikaya kadar Büro tarafından gruplara yapılan anketlere maalesef henüz cevap gelmemiş olduğundan İstanbul'daki komünist teşkilâtlarının kemiyetine dair bir fikir edinemedim.

7 - Moskova'dan aldığım malumata nazaran Gafurov yoldaş da benden sonra İstanbul'da çok duramamış ve Moskova'ya avdet etmiş. Şu hale nazaran merkezi büro vazifesini ikmal edemeden dağılmıştır.

Şu ciheti de kayd etmeden geçemeyeceğim: Komintern Gafurov yoldaşı böyle mühim bir şeye intihabında isabet gösterememiştir. Çünkü bu arkadaş dimağen çok hasta idi. Çok asabî, çok hırçın idi. Yok yere kavga yapmayı, arkadaşlara taarruz etmeyi itiyad haline koymuştu. Hemen her gün onu teskine uğraştım. Kim bilir o bu hastalığı saikasıyla benim de ne kadar aleyhimde bulunmuştur. Fakat ne kadar aleyhimde bulunursa bulunsun ben onu mazur görürüm. Çünkü ruhen hasta olduğuna kaniiim.

Komünist selâmlarıyla,

Türkiye Komünist Partisi Muvakkat Merkezî Teşkilât Bürosu
azasından ve Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası
katib-i umumisi
(imza: Salih Hacıoğlu)[228]

228. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 26, Klasör No: 32_36, Belge No: 22-24 [Eski Türkçe].

KOMİNTERN MURAHHASI ŞARKİ'NİN İLK RAPORU

Şimdi sırasıyla Komintern murahhası Şarki'nin Doğu Seksiyonuna gönderdiği raporları ele alacağız. Ancak Şarki'nin 17 Şubat 1923 tarihli raporundan anlaşıldığı kadarıyla daha önce de bir rapor göndermiş. Şarki'nin gönderdiği aşağıdaki rapor, Teşkilât Bürosu'nun kuruluşundan hemen hemen 1 ay sonra kaleme alınmıştır. Raporda mevcut gruplar nicelik ve nitelik olarak değerlendirilmekte, yapılan çalışmalar açıklanmakta, Umum Amele Birliği ve İktisat Kongresi ile ilgili hazırlıklar sunulmaktadır. Raporda belirtildiği gibi bu bilgileri de içeren daha kapsamlı bir rapor Mayıs ayında, muhtemelen Şarki'nin Türkiye'den ayrılmasından sonra Doğu Seksiyonuna verilmiştir; bu raporu daha ileride bulacaksınız.

BİR KOMÜNİST GİTTİĞİ YERDE NE YAPAR

Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin faaliyetleriyle ilgili TÜSTAV Komintern arşivinde oldukça ayrıntılı belgeler vardır. Banu İşlet, Meral Bayülgen, Emel Seyhan Atasoy ve Cemile Kesim Morahoğlu'nun üzerinde çalıştığı bu belgelerden biz bu kitapta gençlik tarihi ve en genel rapor niteliğinde olanları kullanıyoruz. Şubat 1923 tarihli aşağıdaki belge, TKGB üyelerine çalışmalarında kılavuz olarak hazırlanmıştır.

Bütün Dünya işçileri Birlesiniz!

BİR KOMÜNİST GİTTİĞİ YERDE NE YAPAR

TKGB Rehberlerine

Kurtuluş Yolu neşriyatı numara: 3
1923

1- Her uzuv gittiği yerde [silik] komünist propagandası ve komünist [....] [silik] yapmakla mükelleftir.

2- Gidilen yerde [....] [silik] kazanılacak arkadaşlarla komünist olarak bulunan arkadaşlar mutlak surette müşekkel bir tarzda faaliyete sevk edilecektir.

3- Her arkadaş bulunduğu yerde tanıdığı ve bulduğu komünist gençlerin en şuurlularından mürekkep bir hücre teşkil ederek muntazam içtimalarla onları faaliyete sevk eder.

Teşkilât

4- Teşkil olunan hücre arkadaşlarının adedi 5-6'yı tecavüz etmez. Fazla olduğu takdirde gizli içtima yapmak güçleşeceğinden ayrı bir hücre teşkil olunur.

5- Hücreler haftada asgari olarak iki defa içtima etmek mecburiyetindedirler.

6- Her içtimada mutlak surette şu mevadd hakkında görüşülecektir.

a. Her arkadaşın kendi mıntıkasındaki haftalık faaliyetinin izahı.

b. Gelecek günler için faaliyet mıntıkaları tespiti

c. Hücreye gelen edebiyatın tevzii.

d. 0 hafta zarfında okunan eserlerin münakaşası.

Yukarıdaki mevadd her içtimada görüşülmesi lâzım olan kısımlardır ki lüzumunda daima miktarı arttırılabilir.

7- Hücreye mensup her arkadaşın muayyen kazancından yüzde birini, muayyen kazancı olmayanların da haftada asgari beş kuruş olarak aidat vermesi lâzımdır.

8- Her hücre azası umumi olarak propaganda, teşkilât işleriyle muvazzaf olduğu gibi, aidat işleriyle uğraşmak üzere bir kasadar, muhaberat için bir kâtip, kütüphane ile meşguL bir hafız-ı kütüb intihap olunur.

9- Teşkilâta mensup her arkadaş başlıca: tenevvür ve tenvir vazifeleriyle mükelleftir.

Tenevvür: Komünizme ait kitap, makale ve yazıların okunması ve bunların mutlak surette iyice anlaşılması ile kabildir.

Tenvir: Komünizm sahasında kâfi derecede tenevvür ettiğine kani olan her arkadaş bu fikirlerini hayattan alacağı misallerle anlatmak ve bunları yine kendi okuduğu kitaplarla tevsik etmek suretiyle kabildir.

10- Teşkilâta mensup her arkadaşın mühim vazifelerinden biri olan birleşme ve birleştirme meselelerine fevkalâde dikkat etmek ve muvaffakiyetin daima birlikte ve müşekkel faaliyette olduğunu nazar-ı dikkatte bulundurmak lâzımdır.

Bunun için hücredeki her arkadaş muayyen sahalarda faaliyette bulunup mefkureye yakın bulduğu arkadaşlarla bir namzet hücresi teşkil edecektir.

11- Namzet hücrelerini teşkil eden uzuvlar onların rehberliklerini deruhte ederek namzet arkadaşları mefkureye sadık ve fedakâr olarak yetiştirmek mecburiyetindedirler. Namzet hücreleri de içtima hususatında 5inci ve 6ncı maddelerdeki gibi hareket edeceklerdir.

12- Namzetlik devresi üç aydır. Bu devreyi geçiren arkadaşlar uzuv hücrelerine dâhil olurlar yahut bir namzet hücresi doğrudan doğruya uzuv hücresine inkılâp eder.

13- Bir yerde uzuv hücreleri ikiyi geçtiği takdirde mezkûr hücre rehberlerinden mürekkep bir hücre yapılır. Bu hücrenin vazifesi hücreler arasındaki irtibatı temin ve hareketi merkezî olarak idare etmektir. Bu rehberler hücresi onarın (heyet-i merkeziye)sini teşkil eder.

14- Heyet-i merkeziyeden müntahap bir arkadaş merkez-i umumi ile münasebeti temin eder.

15- Heyet-i merkeziye hareketin inkişafı ve saire hakkında merkez-i umumiye muntazaman malumat vermeye ve merkez-i umumiden aldığı direktifler (evamir)i icra etmeye mecburdur.[229]

229. *TÜSTAVKomintern Arşivi Döküm 1,* CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 342-348 [Eski Türkçe].

ŞARKİ'NİN NOTU

Şarki yukarıdaki raporun ardından 19 Mart 1923 tarihinde Salih Hacıoğlu'nun tutuklandığı bilgisini de verdiği aşağıdaki kısa notu gönderiyor.

Brike yoldaşa.

Sayın yoldaş!

Bizler istanbul'da eskisi gibi çalışmaktayız. Bunu ayrıntılarıyla yazmaya şu an imkânım yok.

Sıkı takip altındayız. Salih yoldaş tutuklandı. Biz şimdilik gizleniyoruz.

Ama buna karşın çalışmalar, biraz ağır da olsa, devam ediyor.

Bu yılın 30 Ocak tarihli mektubunuz ektekilerle birlikte 13 Mart 1923'te elime geçti.

Memuren göndermek istediğiniz Bulgar yoldaşın bu amaç için gelmesinin gerekli olmadığını Size bildiriyorum. Harcamaları bir yana bırakırsak, bu yoldaşın gelmesi şu amaç için gerekli: Onun gelmesi çok istediğimiz bir şey. Burada, ekmek fırıncıları arasında, değişik yollardan gelmiş, kendine komünist diyen bir yığın Bulgar işçisi, Makedonya devrimcisi, birbirini tanımayan tek tek komünistler, parti bileti olmayan komünistler var. Ancak, bu hücreler bizde ... [okunamadı] olsa da, biz bu hücrelerin yöneticilerine henüz tam olarak güvenemiyoruz. Çünkü buradaki koşullar onların da titizlikle sınanmasını gerekli kılıyor.

Bu hücrelerin yöneticilerine ne ölçüde güvenilebileceği konusunu Balkan Federasyonu'ndan sorduk, ama henüz bir yanıt alamadık. Kaldı ki, sırf yazışma yoluyla bu soruya yanıt bulmak zordur.

işte tam da bu alanda, birbirini tanımayan tek tek Bulgar komünistlerini birleştirme, hücre yöneticilerine güvenilebilirliği tespit etme ve Balkan Federasyonu ile sıkı bağlantı kurma konularında çalışma bakımından onun gelmesini hayli gerekli görüyorum.

Gençlik Kominterninin görevi üzerine, mektup gelinceye kadar bizde bu iş aynen böyledir. Ben işin peşindeyim ve Varya yoldaşın bana havale etmesi üzerine Size bir sonraki mektupla gelişmeler hakkında ayrıntılı bilgi vereceğim.

Bu yılın 17 Şubat günü gönderdiğim mektubu alıp almadığınızı Sofya üzerinden yanıtlayınız. Profinternden niye bir şey yok?

19 Mart 1923

Komünist selâmlarımla.
Şarki[230]

230. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 232 [Rusça].

DOĞU SEKSİYONU'NUN YENİ TALİMATI

Bu arada Doğu Seksiyonunun gönderdiği ve arşivde kısmen yer alan belgede her şeyden önce Ankara hükümetine karşı tutum konusu üzerinde duruluyor ve şu anda bu hükümetin dayandığı yerel ticaret burjuvazisini alaşağı edebilecek hiçbir sınıf olmadığından, TKP'nin Batı emperyalizmine ve ülkedeki feodal kalıntılara karşı mücadelesinde Mustafa Kemal grubunu destekleyerek daha da ilerletmeye çalışması talimatını veriyor. Oysa Doğu Seksiyonu ve özelHkle Safarov, bundan 8-10 ay önce THİF'e iktidarı ele geçirmek üzere davranma talimatı çıkartıyor, Komintern'in THİF MK temsilcisi Golman da buna uygun bir siyasî hat izliyordu[231]. Bu defa TKP'nin ilk temel görevinin, kendisini organları bakımından güçlendirmesi ve sendikaların teşkilâtlanması ve mevcutlann fethedilmesi olduğu vurgulanıyor. Bu takmatta işaret edilen Zonguldak meselesine Şarki hemen aşağıda verdiğimiz raporunda yer veriyor. Aynca Doğu Seksiyonunun bu talimatında Zonguldak'a ulaşılamadığından söz edilirken, Mustafa Suphi dönemi ve THİF dönemi çalışmalarında bu ilde ve madenciler arasında yapılmış çalışmalara herhangi bir atıfta bulunulmuyor. Yayın çakşmalarma ağırkk verilen talimatta *Aydınlık* dergisinden övgüyle söz edikyor. Şarki'nin 17 Şubat tarihli raporunda İKG'nin yayınları ayrıntık olarak belirtilmiş olmasına rağmen, mükerrer çalışmanın önlenmesi için yayınlanacak eserlerin yeniden belirtilmesi isteniyor. Bunun yanıtını Şarki'nin Mayıs raporunda görüyoruz.

istanbul

TÜRK KOMÜNİST PARTİSİ GEÇİCİ BÜROSUNA

Yoldaşlar,

Delegelerin buradan ayrılmasından beri, İstanbul Komünist Grubu'ndan sadece tek bir mektup aldık. Buna şimdiye kadar cevap vermedik zira yetkilimizden haber bekliyorduk. Şimdiye kadar ondan da kısa bir not dışında hiçbir haber alamadıysak da, Türk komünist partisinin gelecekteki çalışmasının temel noktalan hakkında görüşümüzü ivedi olarak belirtmeyi gerekli bulduk.

Mustafa Kemal grubu, yani "Müdafaa-i Hukuk, Birinci Grup", deyim yerindeyse, millî kurtuluş hareketinde mevcut grupların en radikalidir. Gelişen ve büyük bir millî sanayi yaratmaya çalışan yerel ticaret burjuvazisinin iradesini net bir biçimde ifade ediyor; Diktatörlüğünü ilân ediyor ve tüm diğer grupları uzaklaştırarak iktidarını sürekli olarak güçlendiriyor. Diğer sınıflardan hiçbiri şu anda onun yerine geçecek durumda olmadığından, Türk komünist partisi halen iktidarı elinde bulunduran Mustafa Kemal partisinin alaşağı edilmesini fiili görev olarak üstlenemez. Tam tersine yerel burjuvazi Batı emperyalizmine ve feodalizmin kalıntılarına karşı mücadele ettiği ölçüde, Türk komünist partisi onu bu mücadelede destekleyip daha ileri itmelidir. Dolayısıyla yönetici partinin siyaseti üzerinde belli bir yönde teşkilâtlı bir baskıdan öte bir şey söz konusu olamaz. Türk komünist partisinin şu andaki ilk temel görevi, partinin kendisinin organik güçlendirilmesinin yanı

231. Bkz. *THİF 1920-1923.*

sıra sendikaların teşkilâtlanması ve fethedilmesidir. Bu çalışma için Türk komünist partisi tartışmasız sağlam bir zemine sahiptir. Dikkatini ve çabalarını esas itibariyle İstanbul, Zonguldak ve İzmir gibi sanayi bölgelerinde teksif etmelidir. İO.OOO'i aşkın madencinin toplandığı Zonguldak gibi önemli bir noktaya henüz komünist propaganda ulaşmamış durumda. Böyle bir durum elbette normal sayılamaz. İzmir hakkında hiçbir bilgimiz yok; ancak orada çok sayıda sanayi işçisi olduğunu düşünüyoruz, bunların teşkilâtlanmasına girişmek uygun olacaktır. Günümüz Türkiye'sinde olaylar hızla akıyor. Aşikârdır ki işçi sınıfının bilinci kaçınılmaz olarak gelişecektir. Son zamanlarda Türk yönetici burjuvazisinin de bunu kavradığı ve işçi sınıfına bir takım adımlar atma yönünde belli bir eğilim gösterdiği gözleniyor. Gerek İzmir İktisat Konferansı'nda işçi grubunun yönetimine hükümet temsilcilerinin el koyması, gerekse işçi sınıfına sendika halinde teşkilâtlanma hakkının tanınması bunun en mükemmel örnekleri. Görüldüğü gibi, burjuvazi bilinçli olarak hareket ediyor ve başlangıçtan itibaren komünist partisinin çalışmasını felç etmeye çalışıyor. Uzlaşmacı sosyalistler, yine burjuvazinin hizmetine girmeye hazır durumda. Dolayısıyla Türk komünist partisi, işçi sınıfının sarıların vesayetinden, proletarya hareketinin devrimci gelişmesini kaçınılmaz olarak engelleyen bu vesayetten kurtarmak için işçi kitleleri içinde çalışmasını yoğunlaştırmalıdır.

Genel teşkilâtlanma ve ajitasyon çalışması dışında, sizden işçi kitleleri arasında propagandaya ciddi bir dikkat ayırmanızı istiyoruz; bu propaganda sadece basın aracılığıyla değil, ama aynı zamanda işçilerden oluşan ve sorumlu komünistlerin dâhil edileceği Marksist çevreler kurma biçiminde de yapılmalıdır. Daha şimdiden Marksizm'in bu işçi kulüplerinde incelenmesine hizmet edecek yeterli Türkçe literatür vardır. Sorumlu yoldaşların işçilerle doğrudan kişisel ilişkisi, bir dizi değerli sonuç verecek ve bu çalışmayı sebatla yürüttüğünüz takdirde bir propagandacı işçi kadrosuna sahip olmakta gecikmeyeceksiniz.

İstanbul komünist grubunun yayın çalışmasına çok büyük önem veriyoruz. Dergilerinin elimize geçen Şubat sayısı bizde mükemmel bir etki yarattı. Gelecekte Şubat sayısında ele alınmış meseleye çok daha fazla yer ayrılmalıdır. Ayrıca günlük işçi gazetesi kurulmasına ilişkin geçmiş önerimizin yerine getirilmesinde ısrar ediyoruz. Bu sorunun neden sürüncemede kaldığını kesinlikle anlamıyoruz.

Size, 2 hafta önce, tarafımızdan Türkçe hazırlanmış ve Komünist Enternasyonalin IV. Kongresi'ndeki raporları ve konuşmaları içeren küçük bir kitap göndermiştik. Bunu hemen yayınlamanızı istiyoruz. Kırım'da bulunan bir yoldaş K. Kautski'nin "Kari Marx'in iktisadi Öğretisi" kitapçığını Almancadan tercüme etti. Kendisine yayınlanmak üzere bunu da İstanbul'a göndermesini önerdik. Eğer elinize geçtiyse, bunu yayınlamanızı istiyoruz.

Ayrıca, burada bulunan Türk yoldaşlara Marksist literatürü Türkçeye tercüme ettiriyoruz. Petrovski'nin mükemmel ve ünlü broşürünün tercümesini tamamladık: "Kapitalizm ve Sosyalizm" (Thomas More'dan Dünya Devrimine). Bunu size önümüzdeki günlerde göndereceğiz.

Halen Rusçadan Türkçeye şu kitaplar tercüme ediliyor: A. Bogdanov - Kısa Ekonomi-Politik El Kitabı (Sorular ve Cevaplar), Ark. A.-N. -ingiltere'de, Fransa'da ve Almanya'da işçi hareketi tarihi (Batıda üç tür işçi hareketi) ve ayrıca Rusya'daki işçi hareketi tarihi üzerine küçük bir kitap. Bu kitapların hepsi de herkesin kolayca anlayabileceği bir dille kaleme alınmış ve Rusya için değerli kitapları temsil ediyor. Bunların İstanbul işçileri için de çok yararlı olacağını sanıyoruz. Böylece sizin yayın çalışmalarınıza yardımcı olacağımızı düşünüyoruz. Mükerrer çalışmayı bertaraf etmek için, bu üç kitabı henüz tercüme ettirmedik.

Bize yayın planınızı gecikmeksizin göndermenizi ve yayınladığınız literatürün ne olduğunu, bizzat orada tercüme edebileceğiniz eserlerin hangileri olduğunu ve hangi meseleler ile ilgili Marksist literatürün Türkçeye tercümesini gerekli bulduğunu bildirmenizi diliyoruz. Ayrıca size doğrudan Türkçe kaleme alınacak veya Rusçadan tercüme edilecek kültür tarihi üzerine bir eser de tedarik etmeye karar verdik. Ayrıca Türkçe edebiyat çevresi size aylık derginiz için düzenli malzeme gönderecektir. Bir bölümü yayınlanmış "Komünizmin Alfabesi" kitabının bölümlerinin yayınlanmaya devam edilmesini çok arzu edilir buluyoruz.

Ekte Ermeni içtimaî-demokrat Hınçak partisinin katılmasına ilişkin Komünist Enternasyonal Prezidyumunun Komisyon kararını gönderiyoruz. Türk Komünist Partisi geçici bürosu bu karar uygun olarak davranmalıdır.

Şarki yoldaşa gönderilmiş kısa bir mektupta Türk komünist partisinin [...] uygulanan baskılara karşı tutumuyla ilgili birtakım hususları belirttik.

[belgenin devamı yok][232]

232. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 33, Klasör No: 1_6, Belge No: 9-12 [Fransızca].

İZMİR İKTİSAT KONGRESİ

Şarki 7 Nisan 1923 günlü mektubunda ise, İstanbul'daki tutuklamalardan sonraki durumu özetledikten sonra yaklaşan TBMM seçimlerinde izlenecek taktik konusunda Teşkilât Bürosu içinde ortaya çıkan farklı görüşlere işaretle, talimat beklediklerini belirtiyor. Gerek Bİİ'den Roland, gerekse THİF'ten Affan, Kaplan [?] ve Nizamettin hakkında ise olumsuz kanaat bildiriyor. Doğu Seksiyonu talimatında belirtilen işçiler içindeki çalışmaya ve ayrıca Zonguldak ve İzmir'deki çalışmalar konusuna da değiniyor.

Brike yoldaşa

Sayın yoldaş!

Uğradığımız bozgundan sonraki durumumuz şöyle anlatılabilir:

Bu mektuba izmir İktisat Kongresi hakkında Fransızca ayrıntılı bir rapor ekledir.

Bozgun sebebiyle 18 Mart'ı[233] zayıf geçirdik. Bu konuda ayrıntılı raporu daha sonra göndereceğim.

Türk komünistlerine karşı dava konusunda: Gösteri ve açık mitingler düzenleyemedik. Yalnızca parti hücrelerinde kapsamlı raporlar okundu ve beyannameler çıkarıldı.

Şimdi 1 Mayıs kutlamaları için yoğun hazırlık çalışmaları yürütülüyor. Yaklaşan Türkiye Büyük Millet Meclisi için seçim kampanyası da hızla sürdürülüyor. Seçimler iki ay sonra yapılacak. Burada birlikte çalışabileceğimiz uygun sosyalist işçi partileri olmadığı için ben tek başına hareket etmemizi öneriyorum. Büro'nun kimi üyeleri kendi listemizle ortaya çıkacak olursak, bizi ezip geçeceklerini ileri sürüyor. Onlar şimdi yeniden hayata dönmekte olan ve yönetici çevreleri bizim etkimizde bulunan Türkiye Sosyalist İşçi ve Çiftçi Fırkası adına seçim meydanına çıkmamızı öneriyor, ama bu sorun henüz kesin bir çözüme bağlanmadı. Bu öneri ancak Kemalist hükümetin işçi ve Çiftçi Partisinin faaliyetine izin vermesi durumunda kabul edilebilir. Ama bu büyük bir sorundur. Ben kendi başımıza girmeyi düşünüyorum. Talimatlarınızı beklerim.

Eski Türk burjuva partisi İttihat ve Terakki (Enver Paşa'nın eski partisi) bize ortak liste önerdi, ama biz kesinlikle reddettik. Biz burada zayıf olmamıza karşın ve tek bir mebus çıkarmamız imkânsız görülse bile, tek başımıza katılıp, bundan ajitasyon amacıyla yararlanacağız (seçimler burada iki kademeli).

Balkan Federasyonu istanbul'dan bir temsilciyi memuren göndermemizi rica etti, ama biz bunu parasızlık ve iyi işçi yokluğu yüzünden yapamadık. Federasyon 18 Mart için de partiden ve gençlerden birer delege gönderilmesini rica etti. Bu haberi parti çok geç aldığı için delege göndermenin bir anlamı kalmamıştı. Gençlik haberi zamanında almış ve bir yoldaşı memuren göndermiş. Ama maalesef, o da yetişememiş.

Ben Size nerelerle bağlantılarımız olduğunu bildirmiştim, ama bu bağlantılar düzensiz. Biz Adapazarı ile de bağlantı kurduk. Orada devlete ait İmalat'ı Harbiye fabrikası ve 500'e yakın işçisi var. Gençlerden bir yoldaşı teşkilât çalışmaları için oraya gönderdik, izmir'de Calase yoldaş (?) çalışıyor. Ankara'dan edinilen bilgiye göre, orada hiç bir teşkilât

233. 18 Mart, o dönemde dünya çapında anılan Paris Komünü günü idi.

yok. Ankara, İzmir ve Mersin ile şahsi yazışmalarımız sürüyor. Zonguldak'tan henüz bir şey yok. Biz Zalkind yoldaşın bağlantılarından yararlanmak istemiştik, ama onu görmek çok zor. Sonunda onun özel kalemi Novikov yoldaşla konuşabildik, ama onların da bağlantısı yokmuş.

Şimdiye kadar ben Türk makamlarının komünist proletarya teşkilâtlarının karşısına diktiği engeller hakkında bir şey yazmadım. Burası dünyanın casus yuvasıdır. Her girişim deşifre ediliyor. Antanta istihbaratı dışında Türk hükümeti de komünist teşkilâtları kovuşturan, baskınlar tertipleyen, sendikaları, gazeteleri vb. kapatan özel bir siyasî şube oluşturdu. Biz *Neos Antropos* adında Rumca bir gazete çıkarmak istedik, ama hükümet sosyalist gazete istemediği gerekçesiyle izin vermedi. Oysa Rumca burjuva gazetelerine izin veriliyor. Genellikle burada her polis ajanı proletaryanın haysiyetini istediği gibi çiğneyebiliyor. Burası kanunsuzluk ülkesi. Bu dünyada Kemalistlerin hükümeti kadar küstah ve edepsiz başka bir hükümet yoktur. Bu koşullarda ve Sizin bana tavsiye ettiğiniz bu kadar deneysiz iki yoldaşla çalışmak son derece zor.

Salih yoldaşın tutuklanmasını Size bildirdim. Her ikisi de Fransız olan Hanri Molvis ve ... [orjinalinde boş] ile birlikte evdeymiş. Salih yoldaş onlara tamamıyla güveniyormuş ve bütün planlarımızı açıklamış. Oysa,... [orjinalinda boş] Fransız polisinin ajanıymış. Kaldı ki, Hanri de Fransız polisiyle sıkı ilişkisi bulunan şüpheli bir adam. Salih yoldaş tutuklandıktan sonra bu Hanri değişik bahanelerle benim adresimi öğrenmeye çalışıyordu. Bütün planlarımızın suya düştüğüne tamamen ikna olduk. Bunun ardından konferansı ve matbaayı donatma işini geçici olarak erteledik. Doktor Şefik ve Kâzım büronun toplantılarına katılmıyorlardı. Çünkü sıkı sıkıya takip ediliyorlardı ve işler bu yüzden geçici olarak aksamaktaydı. Şimdi büroyu başka temsilciler, yani adaylar ziyaret ediyor.

Gerçi ben Size yönetici şahıslar arasındaki nefretten kurtulduğumuzu yazdım, ama bu yalnız ilke olarak böyle. Pratikte ise bunlardan kimilerinin birbirine karşı duyduğu nefret hala aynen. Bunun yakın bir zamanda giderileceğini umuyorum.

Roland gelir gelmez Aydınlık grubuna karşı yoğun ajitasyon yürüttü. Hemen önlem alınıp disipline uyması sağlandı.

Affan ve Kaplan yoldaşlar görev yerlerine rahatça gidebilirlerdi, ama onlar öyle hemen işe tutunmak istemiyor. Lütfen, önlem alınız,

Nizameddin yoldaş buraya geleli iki ay oldu, ama hâlâ bir işe sarılmadı. Gençlik teşkilâtına bile yazılmamış. Büronun başına musallat oluyor, para istiyor, kendisini soyduklarını söylüyor.

Siz bize Lenin'in burada artık iki defa basılan broşürlerini gönderdiniz. Biz Sizden çok pahalıya mal olduğu için orada broşür basmamanızı rica etmiştik. Bu işi burada yapmaya, kimilerini de Bulgaristan'da bastırmaya çalışacağız. Biz bu işi başlattık bile. Bunu Profintern'e bildiriniz.

Sendika hareketi ve gençlik hakkında özel rapor olacak.

Komünist Selâmlarımla
Şarki

7 Nisan 23, İstanbul[234]

234. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 233-234 [Rusça].

Dr. Şefik Hüsnü İzmir İktisat Kongresi ertesinde, Teşkilât Bürosu'nun kararıyla Kongreyle ilgili kapsamlı raporunu 12 Nisan'da kaleme alıyor. Kongre çalışmalarının yanı sıra işçi hareketi ve komünist hareketle ilgili birçok konuya da değinen Dr. Şefik Hüsnü, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası'nın faaliyetleri ve Doğu Seksiyonuna verdiği bilgilerle ilgili olumsuz değerlendirmelerini de iletiyor. Salih Hacıoğlu ile Golman'ın serüvenciliğine ve hükümete dönük darbe girişimine de değinilen bu rapor, aslında Doğu Seksiyonundan Safarov'un çizdiği siyasî hatta yönelik de ciddi bir eleştiri oluyor.

Rusçaya çevrilmiştir. istanbul 12 Nisan 1923
Çeviri 3 nüshadır.
21/V-23 [imza]

Brike yoldaş
İktisat Kongresi raporunu ayrıntılı şekilde aktaracağım.
ŞARKİ - 15 Nisan 1923[235]

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Yoldaş,

TKP Teşkilât Bürosu'nun bir kararıyla, İzmir'deki resmi iktisat kongresindeki faaliyetimle ilgili bir rapor hazırlamakla görevlendirildim. İstanbul'daki proleter teşkilâtları tarafından yetkilendirilmem ve Kongre'ye Türkiye proletaryasının asgari talepler programını kabul ettirmem gerekiyordu. Kimi güçlüklerin ardından, istanbul işçi derneklerinin birçoğunu bir araya getiren Genel işçi Konfederasyonu'nun Teşkilât Komisyonu'nun temsilcisi tayin edilmeyi başardım. Bu komisyona Türkiye'nin iktisadî siyaseti ve bir iş Kanunu'nun temelleri hakkında devrimci işçilerin bakış açısını içeren bir karar taslağı kabul ettirdim. Yüksek bir teorik ve pratik öneme sahip bu belge bizim tarafımızdan bastırıldı ve emekçilere ve Kongre üyelerine dağıtıldı.

Polis formaliteleri hareketimi geciktirdiği için izmir'e, yanımda gerekli belgelerle birlikte, Kongre'nin açılışından bir hafta sonra varabildim. Ancak resmi açılış törenlerinden sonra sadece komisyon çalışması yapılarak değişik grupların çalışmalarını eşgüdümlü kılabilmesine imkân sağlanmıştı. Bu çalışmalara katılamadım. Vardığımın ertesi günü, Kongre'nin kelimenin tam anlamıyla faaliyeti, genel toplantılar halinde başladı.

Başlangıçtan itibaren, Kongre oturumundan önceki bir grup oturumunda, işçiler grubunda duruma hâkim oldum ve grubu yönlendirme rolü pratik olarak benim elime geçti. İstanbul işçi teşkilâtlarını benimle birlikte temsil edecek olan arkadaşın, önerilerimizin yer aldığı broşürü, bunu kaleme alanın ben olduğumu da belirterek daha önce dağıtmış olması, benim adım etrafından geniş bir propaganda yaratmıştı. Dolayısıyla zemin beni karşılamaya hazır haldeydi. Öte yandan şu da var ki benim dışımda hiç kimse kongreye en küçük bir hazırlık yaparak gelmemişti ve savunulacak kimi tezlere sahip olma konusunda acil gereksinim karşısında tarafımızdan getirilmiş olan malzemeye cankurtaran simidi gibi sarılındı. Lehimize çalışan bir durum daha vardı. Eski partili arkadaşlarımızdan bazıları

235. *İtalik kısım*, el yazısı ile Rusça eklenmiş.

rastlantıyla Kongre üyeleri arasında yer alıyordu ve benim adımı duyunca hemen benden yana tutum almışlardı. Ayrıca şunu da söylemeliyim ki, eski arkadaşlarımdan resmi bir şahsiyetin sadakat göstermesi de görevimi büyük ölçüde kolaylaştırdı. Böylece, Hilmi'nin eski işbirlikçisi, hâlihazırda milliyetçi işçi şefi, delege Şakir'in bir dizi entrikası ve kara çalmaları kesinlikle hiçbir sonuç vermedi ve etkisiz kaldı. Bu kötü niyetli şahıs, benim bir Bolşevik ajanı olduğumu ve Aralov yoldaşın çağrısı üzerine Kongre'ye katılarak işçi delegeleri komünizm davasına kazanmak için çabalayacağımı ispat etmek için parçalandı durdu. Bu hayal ürünü fantezilerini Genel Kurmay Başkanına sunduğu bir raporda da belirtmekten geri durmadı.

Yukarıda belirttiğim nedenlerle, işçi grubu komisyonu tarafından hazırlanan ve bu grubun önerilerini içeren belge, bizim çalışmamızın kabalaştırılmış ve fikri bakımdan çok daha değersiz bir kopyasından ibaretti. Grubun yarısı, işçi sorunları hakkında pek genel bir bilgiye sahip devlet memurlarından, avukatlardan ve din adamları ile çoğu teşkilâtsız ve o zamana kadar mücadelede bulunmamış işçilerden oluştuğu için işçi partisinin tezlerini savunmak bana ve iki yoldaşıma düştü. Bu, anti-kapitalist öğretimizi ve yabancı sermaye ve yerli işbirlikçilerine karşı emekçilerin çıkarlarının savunulmasına dayalı iktisadî idare hükümeti fikirlerimizi geliştirmek açısından mükemmel bir fırsat oldu.

ISR [Kızıl Sendikalar Enternasyonali] tarafından öne konan işçi talepleri dışında Kongre'ye aşarın ve her türlü akıldışı ve verimsiz vergiyi kaldırarak bunların yerine gelir üzerinden (oransal ve müterakki) tek bir genel verginin getirilmesini kabul ettirdik: On bin lirayı aşan sermaye ve servet intikalleri üzerinden müterakki bir verginin konması, iktisadî bakımdan tütün üzerindeki reji idaresinin ve tüm özel tekellerin ortadan kaldırılması; devlete gerekli görülen her türlü tekeli sağlamakta, dış ticaret üzerinde devlet tekeli, büyük feodal toprakların kamulaştırılması ve bu topraklarda kolektif işletmeler kurulması veya bu toprakların köylülere dağıtılması. Tarımsal ve sınaî üretim ve tüketim kooperatiflerinin teşviki. Bu önerilerden kimileri bir takım değişikliklerle kabul edildi, kimileri ise topyekün reddedildi. Ancak işçi grubu, Kongre başkanlığının bu önerilerin tümünü işçi sınıfının iradesinin bir dışavurumu olarak hükümet makamlarına onun adına sunmasında ısrarlı davrandı.

Diğer grup hatiplerinin ortaya koydukları tüm önemli sorunlar hakkında devrimci bakış açısını sonuna kadar savunduk.

Çalışmalarım, Kongre içindeki bu müdahalelerden ibaret kalmadı. İzmir işçileri arasında da ajitasyon faaliyeti yürüttüm, izmir - Kasaba ve Aydın demiryolu işçileri arasında bir sendika teşkilâtı kurulması yönünde geniş bir propaganda yaptım. Benim de bulunduğum bir ortamda Demiryolcular Federasyonu'nun temellerini attık. Kongrenin kapanışının ardından, şehirde yaşayan işçileri Kongre salonunda önemli bir toplantıya çağırdım, işçilerin çoğu bu çağrıya olumlu yanıt verdi ve uzun bir konuşmayla onlara Kongre'deki otoritemizi sergileyebildim ve dayanışmanın üstünlüklerini ve sağlam bir işçi teşkilâtlanmasının zorunluluğunu gösterebildim. izmir'de incir ve üzüm kurutma atölyelerinde, tütünde, meşe palamudu işletmelerinde, demiryollarında, tramvaylarda ve limanlarda çalışan 30 - 40 bin proleter var. Tüm bu işçi kesimleri arasında, kızıl sendikacılığın tohumlarını attık. Yakınlarda izmir demiryollarında işe giren İKG'den iki yoldaş, başlattığımız teşkilâtlanma çalışmasında ağırlıklı bir rol oynuyorlar. İKG, bu yoldaşları, ete kemiğe büründükleri ölçüde bu sendikal teşkilâtlarda komünist çekirdekler kurmakla görevlendirdi. Bu işçiler arasından, Büro'nun onayıyla daha önceki koşullarla yayımlanan İKG'nin dergisine çok sayıda abone de yaptık.

Teşkilât Bürosu, beni ayrıca Aralov yoldaşla ilişki kurarak bağ sorunlarını kendisiyle çözüme kavuşturmak ve Ankara'daki milliyetçi hükümet tarafından hapse atılmış olan Halk İştirakiyun Fırkası üyesi yoldaşlarımızın durumu hakkında bilgilenmekle görevlendirmişti. İzmir'e vardığımda Abilof yoldaş yaşama gözlerini yummuştu ve Aralov yoldaş aceleyle Ankara'ya dönüyordu. Ancak, Sovyet temsilciliği basın müdürü Astahof[236] yoldaşın başkanlığında, temsilcilik mensubu bir kısım yoldaşlar Kongreyi sonuna kadar izlemek üzere kaldılar. Astahof Kongre'yi düzenli bir biçimde izledi. Kendisiyle gizlice birçok görüşme yaptım. Ondan önce de İştirakiyun Fırkası'ndan hapse atılmış ancak teminatla özgürlüğüne kavuşmuş 2 yoldaşla da görüştüm. Edindiğim tüm bilgiler, aşağıdaki noktalarda çakışıyordu: 1) Daha tutuklamalardan ve partinin dağılmasından önce, HİF yüz civarında insanı aşmayan bir varlığa sahipmiş. Bu üyelerin yüzde 80'i ana amaçlar konusunda bilinçsiz ve komünizmin temel kavramları konusunda cahilmiş. 2) Bu yoldaşların büyük çoğunluğu, üstlendikleri devrimci hazırlık rolüne tamamen hazırlıksız bir takım yarı aydınlarmış. 3) Siyasî akımlar ve halk hareketleri üzerindeki etkileri sıfırmış. 4) Enternasyonale -hakikatin tersine- Ankara'da komünist bir hareket olduğunu kanıtlamak amacını güden Salih ve Golman yoldaşların yürüttükleri tümüyle uygunsuz ve zamansız, suni bir ajitasyondur; Hükümetin kovuşturmasını kışkırtan bu yoldaşların Yürütme'nin tezlerine aykırı girişimleridir. 5) Golman ve Salih yoldaşların -Aralovün uyarılarına rağmen- izahsız serüvencilikleri nde ısrarları, zaten dağılmakta olan Ankara'daki fırkaya son darbeyi indirmiş. Hükümette bir darbe hazırlığı içinde oldukları kanaatini doğurmuşlar. 6) Hapsedilen yoldaşlar, yabancı bir devletin tavassutuyla iktidara el koyma suçlamasıyla yargılanacaklarmış. 7) Başlangıçta otuza yakın kişi tutuklanmış. Daha sonra çoğu teminat karşılığı serbest bırakılmış. 8) Hâlihazırda hemen hemen tümü aydın olan sekiz (8) yoldaş tutuklu ve ağır ceza tehdidi altında bulunuyor.

İstanbul'a dönmemin ardından Salih yoldaş da yakalandı. Kendisini hemen Ankara'ya gönderdiler. O, dokuzuncu tutsağı oluşturuyor.

Astahof yoldaş, Aralov yoldaş heyetiyle birlikte Moskova'ya dönüyor. Kendisi Türkiye'deki hareket hakkında geniş bilgi sahibidir. Yürütmeden, özel bir oturumda, Astahof yoldaşın kendilerine vereceği bilgileri dinlemesini ısrarla rica ediyoruz, inanıyoruz ki, bugüne kadar karanlıkta kalmış birçok nokta, böylece uygun biçimde aydınlığa kavuşacak ve uzun süredir erteLenen bir dizi uygulamada uygun zamanda yürürlüğe sokulacaktır.

Anadolu ile Zolkin ve yardımcısı Novikof üzerinden bağlantı için birtakım önlemler aldık.

Komünist selâmlarımla,
TKP Teşkilât Bürosu ve İKG Genel Sekreteri
O. Masdar
(İMZA)[237]

236. Astahof, Golman'ın Aslan takma adıyla yazdığı *Modern Türkiye* (TÜSTAV Yayınları, 2002) kitabına da şiddetli bir eleştiri yazmıştır. Bu eleştiri aynı kitabın ekler bölümünde yer almaktadır.
237. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 385-390 [Fransızca].

ŞARKİ'NİN GÖZÜNDEN 1923 ORTALARINDA TKP

Yukarıda verdiğimiz raporun genişletilmiş halini ise Şarki Mayıs'ta, büyük olasıkkla Moskova'da Doğu Seksiyonuna veya aşağıdaki bir dipnotta işaret edildiği üzere katddığı KEYK'in 12-13 Haziran 1923 tarihleri arasında toplanan üçüncü plenumuna yeniden sunuyor. Bu rapordan da açıkça anlaşüdığı gibi 1923 ortasından itibaren Komintern bakımından Türkiye'deki komünist hareketin geleceği esas itibariyle İstanbul Komünist Grubu'na ve onun gençkk içindeki teşkilâtı olan Genç Komünistler Birkgi'ne bağlanmıştır. Gerek Bİİ kadroları, gerekse Ankara kökenU parti ve gençlik kadroları hakkında, en azından Komintern temsilcisi Şarki/Gafurov'un değerlendirmeleri olumsuzdur. Nitekim yukanda Ocak-Mart 1923 faaliyetleriyle ilgili olarak aktardığımız SaÜh Hacıoğlu'nun Eylül tarihli raporu da bu değerlendirmelere karşı bir tür savunma mahiyetindedir. Anlaşıldığı kadanyla birleştirilmeye çalışılan 4 teşkilât, yani, İKG, Bİİ, THİF ve Ermeni Hınçak gruplarının dokulan pek birbirini tutmamış. Bu süreçte bağımsız bir grup olarak adı anılmayan Bakû-Batum kökenk, yani Mustafa Suphi çevresinden gelme ekip ise, İKG içinde eriyerek izleyen dönemde TKP içinde yönetici konumlarda yer almıştır.

Çok gizli

KEYK DOĞU ŞUBESİ'NE

Aydınlık grubunda asil ve aday üyelerin gençlerle birlikte toplam sayısı 158'dir. Bunlardan 48'i aktif, 68'i pasif, 42'si aday üyedir. İstanbul'un değişik ilçe ve işletmelerine dağıtılmış toplam 24 hücresi vardır. Bu hücrelerin dağılımı şöyledir:

1. Devlete ait top fabrikası.
2. Devlete ait tütün fabrikası
3. Yaprak tütün fabrikası
4. Seyrü Sefayin Vapurculuk Cemiyeti
5. Tuğla fabrikası
6. Tramvay Cemiyeti
7. Gümrük
8. Ekmek fırıncıları arasında
9. Hamallar arasında

Buralardaki 14 hücrede bulunan 76 asil ve aday üyenin neredeyse tamamı işçidir.

Aşağıda sıralanan okullarda asil ve aday üye olmak üzere toplam 60 kişiden oluşan 7 hücre vardır:

1. Tıp Fakültesi
2. Eczacılık Mektebi
3. Darülbedayi
4. Ziraat Mektebi
5. Üsküdar Deniz Ticaret Mektebi
6. Ormancılık Mektebi

Kumkapı, Fatih ve Sarıyer bölgelerinde asil ve aday üye olmak üzere toplam 17 kişiden oluşan 3 hücre vardır. Bunlar memur, el zanaatçısı ve öğretmendir.

Grubun yürütme komitesi 7 kişiden oluşmaktadır ve grubun merkez yönetim organıdır. TKP geçici teşkilât bürosunun gelmesiyle işlerin yönetimi bu büroya geçmiştir.

Grup teşkilâtı, komünistlerle komsomolcuların birleşik teşkilâtıydı. Üye sayısının düşüklüğü sebebiyle komünistlerle komsomolcuların birbirinden ayrılmasına teşkilât gerek görmemişti. Büronun kararıyla gençler başlı başına bir teşkilât olarak ayrıldı. Gençlerin ayrılmasıyla komünist grubun içtimaî yapısı, proleter unsurdan yana (% 65 işçi) biraz değişti. Çünkü gençlerin çoğu öğrenciydi.

Gençlik oldukça aktif çalışıyor. En güvenilir üyelerin katılımıyla her hafta konferanslar düzenleniyor, raporlar okunuyor ve teşkilât üyeleri işletmelerde işçiler ve kadınlar arasında çalışmakla görevlendiriyor.

Komünist gençlik teşkilâtının girişimiyle proleter çocukları için gece kursları açıldı. Bu okullarda ders verenlerin başında gelen Komünist Gençler Birliği üyeleri bizim emek okullarımızda uygulanan yöntemlere benzer metotlar hazırlayarak çalışıyor:

İCRA KOMİTESİNİN YAYINLARI

1/ Kurtuluş dergisi - 5 sayı. Artık dergi çıkmıyor
2/ Sosyalizm Nedir? - 4 sayı Artık dergi çıkmıyor
3/ Aydınlık - 15 sayı

BROŞÜRLER

1/ Burjuva demokrasisi ve sosyalizm
2/ Sosyalizm ve Tekâmülü
3/ İçtimaî Mesele ve Islahatçılar
4/ Türkiye ve İçtimaî İnkılâp
5/ İş Ücreti ve İşsizlik Buhranı
6/ Sendika Meseleleri
7/ Komünist Beyannamesi

ÇEVİRİLER

1/ Sermayedar İnhitatında Köylü Sınıfı. Varga
2/ Ayrıca: Komünizmin Elifbası (Tefrika halinde basılıyor)
3/ işçi devrimi [?]
4/ Türk işçileri [?]

Yayına hazır olanlar

Gençlerin şapirograf baskı yayınları
1/ Lenin'in Gençliğe Hitabesi - Türkçe ve Ermenice
2/ Lozan Konferansı
3/ Duruma dikkat ediniz
4/ Kahrolsun Bolşevikler
5/ Kari Liebknecht ve Rosa Lüksemburg
6/ 21 Şart
7/ Doğu'da Sovyetlerin Kurulması - Bela Kun
8/ Yeni Savaş Tehlikesi
9/ Genç işçi ve Askerlere Hitabe
10/ Rus İşçi Kadınlardan Türkiyeli Kadın işçilere Selâm

Gençlerin dergileri

1/ Zincirbend Gençlik - 12 sayı
2/ Genç Komünist - 9 sayı
3/ Kurtuluş Yolu - 3 sayı

Bundan başka, 500 tirajlı Ziya gazetesi (Sofya'da basılıyor) dağıtılıyor. Bunun yanı sıra, Tunus'ta Arapça basılan Al Ummad [?] gazetesi işgal orduları arasında dağıtılıyor.

Kadınlar arasında çalışmalar zayıf kalıyor. Orduda zaten çalışılmıyor. Genel bölge toplantıları yapılmadı. Hücreler arasında hiç bir bağ yoktu ve aralarında her çeşit temastan kaçınıyorlardı. Örneğin, bir işletmede iki hücre vardı ki, üyeleri birbirlerini tanımıyordu. Hücreler için haftalık gündemleri ve tezleri Yürütme Komitesi hazırlamıyordu. Tek sözle, işin teknik ve pratik yanı biraz sakattı. Yapılan başlıca iş, literatür ve gazete basıp dağıtmaktan ibaretti. Kimi yetersizliklerine karşın, diğer gruplara oranla Aydınlık grubu teşkilât ve eğitim bakımından en iyisiydi.

KEYK Doğu Seksiyonu o zamana kadar, Aydınlık grubunun güya millî eğilimli aydınlardan ve burjuvalardan oluştuğu şeklinde, yanlış bilgilendirilmişti. Komünist çizgiyi sözde değil, fiilen uygulayan, içinde aydınları da barındırmakla birlikte, diğerleri (onu suçlayanlar) hakkında söylenemeyecek kadar işçi yığınlarla yakınlaşmaya çabalayan tek partidir.

Bu grup daha bilinçli komünistlere yönelik Aydınlık dergisinden başka, işçiler için rahat okunur ve kolay anlaşılır bir gazete çıkarmayı da planlıyor. Ancak, gazete çıkarmak çok büyük zorluklarla bağlı. Para yetersizliği de bu planın gerçekleşmesini engelliyor.

Aydınlar arasında ve kısmen işçiler arasında büyük saygınlığa sahip olan doktor Şefik Hüsnü grubun en sadık, fikir işçisidir, ikinci sırada daha birkaç iyi parti işçisi vardır.

<u>Bİİ grubu</u>. Bİİ grubunda 11 asil ve 33 aday üye olmak üzere, toplam 44 kişi vardır, inşaat, ağaç işleme ve Fransız şirketinin liman işçileri arasında olmak üzere 6 üyeli ve 33 aday üyeli üç hücresi vardır. Diğer 5 asil üye kendi bölgelerinde hücre oluşturmaya çalışıyor.

Grubu 11 asil üye yönetiyor. Onlar her hafta toplanıyor, ardından kendi hücrelerinde toplantı düzenleyip, aldıkları kararlar hakkında raporlar sunuyor.

Rakamlardaki kimi hatalar yüzünden üye ve adayların gerçek sayısını kontrol etmek zor oluyor. Grubun temsilcisi önce resmen üye ve aday sayısının 220 olduğunu, ikinci kez, bu sayının 130 olduğunu belirtti; yapılan denetim sonucunda ise asil ve aday üyelerin toplam sayısının 44 olduğu anlaşıldı.

Gençler ve kadınlar arasında hiç çalışma yapmıyorlar. Disiplin diye bir şey yok. Kimse aidat ödemiyor. Yapılan propaganda oldukça zayıf ve kaba. Tek sözle, Bİİ, teşkilât düzeyi en düşük olan grup. Bu düzeyi yükseltmek için yoğun çalışma gerekli. Bu grup *Neos Antropos* adında Rumca haftalık bir gazete çıkarıyordu, ama para yetersizliğinden artık basılamıyor. Rappoportün Komünizm broşürü Fransızcadan Rumcaya ve Türkçeye çevrildi.

Bu grup, inşaat işçileri arasında 400 kişilik ve ağaç işleme işçileri arasında 20 kişilik kızıl sendika kurdu. İşsizlik gerekçesiyle, burada da aidat ödeyen yok. Kaldıkları lokalin kirasını bile ödeyecek durumda olmadıklarını söylüyorlar. Oysa üyelerin ne kadarı çalışıyor, ne kadarı işsiz, bilinmiyor. Tek sözle, hiç kimse yükümlülüklerini bilmiyor ve önündeki görevleri anlamıyor. Bİİ grubu daha önce denizciler sendikasını da kapsıyordu, ama bugün o hükümet tarafından kapatılmış durumda. Bİİ merkez teşkilâtı da kapatılmış bulunuyor.

Mustafa Kâzım yoldaşın işçilerle bağlantıları var, çalışma isteği de var gibi, ama likidatörce davranıyor, taktiği yanlış. İyi bir illegal teşkilât kurma çabamız onun tecrübesizliği ve gevezeliği yüzünden boşa gidiyor. Tek sözle, Bİl teşkilâtı, ciddi bir teşkilât değil. Sendikalist eğilimler taşıyor.

APİTALİN [?] GRUBU. Burada durum daha feci. Onlarla bir türlü bağlantı kuramadık. Grup temsilcisinin raporuna göre, daha önce her tarafta güçlü teşkilâtları varmış, ama alınan darbeden sonra her şey batmış. Her hangi bir teşkilâtın ya da en azından kimi komünistlerin ayakta kalıp kalamadığı dahi öğrenilememiş. Raporcunun görüşüne bakılırsa, her şey yeni baştan teşkilâtlanmalı. Bunu yapmak için oraya tecrübeli bir teşkilâtçı göndermek gerekiyor. Buradan birini göndermek henüz mümkün görülmüyor.

Memuren görevlendirilen Kaplan [?] yoldaş hâlâ varması gereken yere gitmemiş. Bulunduğu Bulgaristan'dan Moskova'nın hiç para vermediğini, Bulgaristan'ın ise her gün geçinebileceği kadar para vermekle yetindiğini yazıyor. Kendisine bir açıklama ve görevli olduğu yere gitmesi için talimat gönderildi, ama gidip gitmediği hâlâ bilinmiyor.

Affan da görevlendirildiği yere gitmedi. Uzun süre buralarda dolaştı, istanbul'da dikkatsizce gezindi, komünist bürosunu aradı ve sonunda hafiyelerin eline düşüp tutuklandı. Hapisten çıktıktan sonra da takip edilmesine karşın, gizli görüşme yerlerine gitmeye devam etti. Sonunda onu Rusya'ya göndermek zorunda kaldık. Aksi halde hepimizi batıracaktı.

Salih yoldaş işi iyi biliyor, ama çok ağır, hep evde oturuyor, bir yere çıkmıyor, dolayısıyla ben ondan yararlanamıyorum. Kendisine İcra Komitesi'ni ve güvenli hücreleri ziyaret etmesini önerdim. Ama o bana şöyle cevap verdi: "Beni tutuklarlar. Eğer Büro sorumluluğu üzerine alırsa, giderim." TeşkiLât kurmak ve bağlantı sağlamak için Anadolu'ya gitmesi de önerildi. 0 ise, "genel af çıkarsa, giderim" şeklinde cevap verdi. Gazeteleri izlemiyor, bir şeyden haberi yok. Sonunda, kendi dikkatsizliği yüzünden tutuklandı ve Ankara'ya gönderildi.

HINÇAK GRUBU. Milliyetçilerin Hıristiyanlara karşı düzenlediği düşmanca gösterilerinden sonra bu grup üyelerinin çoğunun Bulgaristan'a gittiğini öğreninceye kadar bir hayli araştırmamız gerekti. Geri kalanları bir türlü bulamadık. Burada kalanlardan Balkan Federasyonu vasıtasıyla bizimle temasa geçmelerini rica ettik.

Tek sözle, hepsi eksikli: Hiç bir illegal çalışma deneyimi, hiç bir heyecan ya da sınıf bilinci - burjuvaziye karşı nefret yok. Hepsi de işi bitireceğini söyleyip, söz verip hiç yerine getirmeyen birer korkak (özellikle, Salih ve Kâzım). Doğu halklarının psikolojisini bilmiyorlar, istedikleri gibi aptallık yapıyorlar. Sanıyorlar ki, sokağa çıkıp, davula vuracaklar ve işte, dünya devrimi olmuş olacak.

Onların yöntemi şu: Hepsine maaş ödenmeli ve ancak bundan sonra onlardan iş istenmeli.

BÜRO'NUN FAALİYETİ

Büro haftada iki defa toplanıyor. Çalışmaları fena değil. Parti olarak birlik kampanyası yürütülüyor. İki grup artık fiilen birleşmiş durumda. Birleşmeleri sorunsuz oldu. Hınçak temsilcisinin bulunmaması sebebiyle konferans erteleniyor. Grupların kimi yöneticileri arasındaki nefret giderilmiş sayılabilir. Aktif, bilinçli üyeler arasında temizlik yapıldı. Bunlar arasından parti çalışması yürütebilecek kadro yetiştirmek amacıyla yüksek kurs düzenleniyor. Fransız ve Bulgar üyelerin kaydı yapılıyor. Hıristiyan askerlerin atılmasına karşı Türkçe ve Rumca beyanname basıldı. Haftada bir kez bütün hücreler için gündem ve

tezler hazırlanıyor, iskenderun ile bağlantı kuruldu. Orada 25 üyeli bir komite kurulmuş.

Sofya ile de bağlantı kuruldu.

15 Şubat günü izmir'de bütün sınıflardan temsilcilerin katılımıyla iktisat konferansı yapılacak. Konuyu görüşüp, bu olaydan ajitasyon amacıyla yararlanmak için kendi delegelerimizi gönderme kararı aldık.

İstemlerimizi içeren bir taslak hazırladık, işçiler arasında ve basında kampanya başlattık. Hücreler içinde ve Aydınlık dergisinde aktif ajitasyon yürüttük. Burjuva gazetesi ileri'de birkaç yazı,yayınlamayı başardık, birkaç yazımız da Ziya gazetesinde basıldı. Yürüttüğümüz kampanya kapsamlıydı, tüm sendikaları, birçok işletme ve müesseseyi kapsıyordu.! Bu konu her yerde tartışılıyordu, işçilerin çoğunluğu bizim taslağı ve Kongreye delege gönderme önerimizi destekledi. Bu arada hükümet bir işçi heyeti atadı. Biz şu 14 sendikadan temsilcilerin katıldığı bir toplantı düzenledik:

1. Demiryolu işçilerinin sendikası
2. Denizcilerin üç sendikası
3. Hamalların üç sendikası
4. Matbaa işçilerinin sendikası
5. Tütün işçilerinin sendikası
6. Fırıncıların sendikası
7. İnşaat işçilerinin sendikası
8. Ağaç işleme işçilerinin sendikası
9. Kon (Polonyalı işçilerin)
10. Jramvay işçilerinin sendikası vb.

Bunların hepsi de bizim talepler taslağını kabul etti ve bizim yoldaşların ısrarı üzerine toplantıda hükümetin işçi seçimlerine müdahalesine karşı protesto kararı alındı. Sonunda, matbaa işçilerinin başkanı, sempatizanlardan Hayrullah Hayri Kongreye delege seçildi. |

Delege seçiminde komünistler arasından daha etkin birini geçirme olanağı olmadığından, Anadolu teşkilatlarıyla ve işçi-köylü fraksiyonlarının teşkilâtıyla bağlantı sağlamak için biz Dr. Şefik'i ek olarak memuren gönderdik.

Türkiye'de bugün milliyetçiler Halk Partisi kuruyor. Mustafa Kemal, bütün konuşmalarında Türkiye'de sınıf farkı olmadığını ve olamayacağını, herkesin onun partisinde birleşmesi gerektiğini vurguluyor. İşçi teşkilâtlarının yönetimlerini ele geçirmek ve onları Halk Partisine çekmek amacıyla Türk burjuvazisinin basınında ve değişik konuşmalar şeklinde bu parti lehine yoğun ajitasyon yapılıyor. Eski jandarma komutanları hükümet tarafından işçi teşkilâtlarına başkan ya da sekreter atanıyor. Profintern platformundaki işçi teşkilâtlarına gelince, onların faaliyetleri bilinçli olarak frenleniyor, bu teşkilâtlar kovuşturuluyor, kapatılıyor. Ankara hükümeti Büyük Millet Meclisi üyesi Numan Usta'yı ve Müdafaa-i Hukuk Fırkası'nın İkinci Enternasyonal temsilcisi Şakir Efendi'nin desteğiyle işçi konferansı düzenlemeye çalışan temsilcisi Canbaz Mehmed'i buraya gönderdi.

Hükümet kızıl sendikalar kurulmasına izin vermediği için biz bizzat onun kurduttuğu sendikalar içinde çalışmayı kararlaştırdık. Hükümetin atadığı ajanların girişimi üzerine bütün sendikalardan temsilcilerin katılımıyla ortak bir toplantı düzenlendi. Burada, Türkiye'deki tüm işçi teşkilâtlarını birleştirecek bir işçi konfederasyonu kurulmasına yönelik bir rapor sunuldu. Yapılan tartışmalardan sonra program hazırlamak üzere beş kişilik bir komisyon seçildi. Şefik [Hüsnü] ile Kâzım bu komisyona girdi. Biz Büro'da bir

program hazırladık ve bu programı sendikalarda savunmayı kararlaştırdık. Program sendikalarda kabul edildi. Genelde hükümet ajanlarının konumu oldukça zayıf. Onların sendika hareketinden haberleri bile yok. Kabul edilen program gelecek toplantıda iktidarın onayına sunulacak. Bundan sonra görevimiz bizim yoldaşların konfederasyonun yönetim organlarına seçilmesini sağlamak. Bu teşkilât baştan tüm Türkiye çapında düşünülmüş olsa da, buna paralel olarak Şakir Rasim İstanbul Umum Amele Birliği'ni kurdu. Ankara'da bulunması gerektiği için "tüm Türkiye" teşkilâtını uygun görmediğimizden bizim yoldaşlar konferansta teşkilâtın adındaki "tüm Türkiye"yi İstanbul ile değiştirme kararını geçirdi. Bunun sonucu olarak Şakir Rasim kendi İstanbul konfederasyonuyla baş başa kaldı ve bizim yoldaşlar da birinci konfederasyonda bütün çalışmalarını İstanbul üzerinde yoğunlaştırdı. Söz konusu iki teşkilât arasında mücadele başladı. Bu mücadelede, ağırlıkta baştan bizim yoldaşlardaydı ve biz 15.000 kadar üyesi bulunan 19 işçi teşkilâtını birleştirmeyi başardık. Şakir Rasim'in teşkilâtında olup olacağı 500 kadar üyesi bulunan ancak 5-6 sendika vardır.

Geleceğimiz parlak. Şimdi yoğun çalışma gerekli. Bizim en zayıf noktamız, gazetemizin olmaması. Günlük bir gazete çıkarmak ayda 1.200 liraya mal olur. Zaman çok uygun. Üç ay süreyle olsa da, günlük bir gazete çıkarmak, bir yıl boyunca haftalık bir gazete çıkarmaktan çok daha iyi. Ama ne paramız, ne de iznimiz var. Biz dilekçeler verdik. Bizden başka 30 dilekçe daha var, ama kesin cevap yok. Ne evet diyorlar, ne de hayır. Lozan Konferansı sonrasına söz veriyorlar. İzin satın almak istiyorsan, 1.500 lira ediyor. Zaten, hiç bir gazetenin bütçe açığına tahammülü olmadığından, kimsenin satacağı yok.

İstanbul'da komünist çalışmalar için zemin çok geniş. 100.000'in üstünde işçi var. Bunların yalnız küçük bir kısmı teşkilâtlı. Bu teşkilâtlı olanlar arasında komünist grup (Aydınlık grubu söz konusu) etki alanını adım adım genişletiyor. İşçiler arasında komünist teşkilâta doğru belirli bir yöneliş gözleniyor. Orada bulunduğum süre içinde 8 işçi aday üyeliğe kabul edildi. Komünist gençler teşkilâtına ise 13 kişi (neredeyse hepsi öğrenci) alındı. Şunu belirtmek gerekir ki, İstanbul öğrencileri arasında komünist partisi yönünde güçlü bir eğilim var ve bunların kimileri ileride gayet değerli parti kadrosu olacak çok savaşkan çocuklar. Öğrenci gençlik arasında Aydınlık grubu çok ciddi çalışmalar yapıyor ve çok büyük başarılar elde ediyor. Bu öğrenci gençliğin en devrimci kesimi Aydınlık'ın etkisinde bulunuyor.

Sendika çalışmalarına gelince, Büro gelmeden önce Aydınlık grubu sendikal çalışmalarını yalnız hazırlık işleri şeklinde yürütmüş. Ama ta baştan bu çalışmaları ciddi ve sağlam bir zemine oturtmuş. Avrupa tipi sendikalar yaratmak için düzenli bir propaganda uygulamış ve elbette ki, belirli sonuçlar elde etmiş. Örneğin, Aydınlık grubunun hücreleri bulunan bütün işçi teşkilâtları, bizim yoldaşların çalıştığı Amele Birliği'nde. Şimdi Amele Birliği'ne katılma sayesinde Aydınlıktaki yoldaşlarımız sendikal teşkilâtlanma çalışmalarında doğrudan yer alarak, geniş işçi katmanları arasındaki etkisini genişletip güçlendiriyor. Bu yoldaşlar İstanbul'daki bütün işçi teşkilâtlarının en etkin ve en hazırlıklı aktifleri olduğu için, Amele Birliği onların etkisi altında bulunuyor. Bu, büyük bir başarıdır.

Yine gruplara dönüyorum, istanbul'daki komünist gruplar arasında yalnız Aydınlık grubu gerçekten çalışma ve doğru komünist çizgide yürüme yeteneğine sahip ciddi bir teşkilât sayılmalıdır. Aydınlık grubu gizliliği mükemmel oturtmuş, bu bakımdan artık büyük bir deneyime sahiptir. Bu teşkilâtta belirli bir disiplin var ve herkes görevini net olarak anlıyor. Bu sebepten dolayı bu grup Türkiye Komünist Partisi'nin temel çekirdeği sayılmalıdır. Benim vardığım kanaat şu ki, diğer gruplar (Bİl ve Anadolu'dakiler) doğrudan yerinde

çalışma bakımından ciddi teşkilâtlar değildir. Onlar bir yandan gizlilik işlerinde deneyimden tamamen yoksun olduğu gibi, diğer yandan hiç bir disipline uymuyor. Onlar görevlerini de hiç mi hiç anlamıyor. Bundan da öte, yönetildikleri durumlarda bile, pratik uygulama bakımından hiç işe yaramıyor. Onların aktiflerine verilmiş hiç bir görev yerine getirilmedi. Bu yüzden BİI grubu tarafımca bir grup olarak dağıtılıp genel teşkilâta dâhil edildi. Ama bu grubun üyeleri burada da hiç uygun davranmıyor, disipline uymuyor. Dahası, BİI grubunun Roland, Volev ve hatta Kâzım gibi kurucuları, özellikle Roland ve Volev hayli kuşku uyandırıcı davranışlarda bulunuyor. Onların yaptığı tek iş demagojidir. Benim kanım şu ki, Türkiye Komünist Partisine bu adamlardan bir fayda geleceğini sanmak, tamamen boşunadır. Tam tersine. Onlar çalışmalara yalnız zarar veriyor. Son darbeyi onların beceriksizliği yüzünden yedik. Roland ve Volev tamamen şüpheli kişiler. Volev hiç bir iş yapmıyor, çantasını koltuğunun altına almış, İstanbul'da aylak aylak dolaşıyor. Roland ise hep bana musallat oluyor, para istiyor ve eğer parası olmuş olsa, hemen ertesi gün 20.000 işçiyi teşkilâtlandıracağını söylüyordu. Gerçeği söylemek gerekiyorsa, suratına tükürmekten ya da işi oluruna bırakmaktan kendimi zor tutuyordum, ama KEYK Prezidyumu'nun kararı uyarınca, kendisiyle çalışmak zorundaydım.

Anadolulardan daha önce bahsetmiştim. Şimdi şu pratik önlemlerin alınmasını öneriyorum:

1) Roland ve Volev partiden ihraç edilmeli ve istanbul'dan tecrit edilmeli. Çünkü onlardan bir fayda olmadığı gibi, zararları vardır. Kaldı ki, çok şüpheli davranıyorlar. Baskılar sırasında Roland benden para istedi ve eğer para vermezsem, hepimizi ele vereceğini söyledi. Oysa birkaç yıldır ayni evde oturmasına ve polisin kendisini olduğu gibi, bütün BİI teşkilâtını çok iyi bilmesine karşın tutuklanmadı. Daha sonra, BİI grubu içinde polis ajanlarının bulunduğu ve polisin ta baştan bu teşkilâtın faaliyetleri hakkında tam bilgi sahibi olduğu anlaşıldı. Volev de ondan farksız. Ben istanbul'dan hareket ettiğimde beni nedense takip etmişti. Teşkilâtlarının hücre temsilcileriyle birlikte yaptığı ortak toplantıda Roland'ın önerisi üzerine "Komintern temsilcisi Gafurov yoldaşa teşkilâtımız için para istemiyle başvurulmalıdır" şeklinde karar alınması da onların aptalca ve haince bir adımı sayılmalıdır. Yaptıkları bütün budalalıkları yazacak olursak, kâğıt yetmez. Bana göre, onları doğru yola sokmak mümkün değildir. Tek sözle, onlar benim ve Aydınlık grubunun başına çok lüzumsuz belalar getirdi ve kuşku yok ki, bu durum ortak davamıza zarar verdi.

Buradan, bütün BİI teşkilâtının böyle olduğu anlamı çıkartılmamalı. Bu teşkilâtın üyeleri arasında uygun bir ortamda gelişme gösterebilecek ve iyi komünist olabilecek çok anlayışlı Rum ve Ermeni işçi var. Yeter ki, grup "önderlerinden" kurtulabilsin.

2) Kanımca, Affan da partiden ihraç edilmeli. Çünkü o teşkilâta yük oluyor. Nereye gitmesi önerilirse önerilsin, o hep reddetmiş ve benden devamlı para isteyip istanbul'da dikkatsizce dolaşıp durmuştur. Buraya gelmek istememesi de onun ne kadar yozlaştığını gösteriyor. Ben onun partiden çıkarılmasını ve verilen maddi desteğin kesilmesini öneriyorum. Bunları belirli bir disipline alıştırmanın zamanı gelmiştir.

3) Nizameddin'e [Nazif] KEYK tarafından verilen bütün yetkiler geri alınmalı, kendisine Aydınlık grubunun hücrelerinden birine girmesi önerilmeli ve demagojik çalışma yönünde en küçük bir sapma göstermesi durumunda, o da partiden ihraç edilmeli, istanbul'a geldiğinde teşkilâtlarla tanışmak yerine, o sözde BİI tarafından kurulan gençlik teşkilâtı

ile İsmail Hakkı[238] grubunu, yani aslında varolmayan iki teşkilâtı "birleştirmeye" kalkıştı. Bundan başka, Nizameddin ve Volev en iyi komünistlere karşı durmadan ajitasyon yürüttü. Nizameddin ile Roland Kırım'a gittiklerinde sarhoşluk etmiş, Nizameddin'e KEYK tarafından verilen bütün paraları harcamışlar.

Tekrar ediyorum ki, bu "bela komünistler" yalnız zorluk yaratıyor ve onlardan hiç fayda yoktur. Konfederasyondaki bütün işler ve bütün kampanyalar Aydınlık sayesinde halledliliyor. Özellikle gençler çok aktif çalışıyor. Teknik işleri en başta onlar yapıyor. Gençler ender rastlanan bir enerji sergiliyor.

Bulgar komünistlerinin grubunu da belirtmek gerekiyor. Bu grup üç-dört göçmen ve işçi var (toplam 16 kişi). Bu grup ayrı bir hücre olarak Aydınlık grubunda yer alıyor. Hücre, Büro'nun önerisi üzerine kuruldu. O zamana kadar bu yoldaşlar teşkilâtlı değildi. Şimdi bu hücre oldukça iyi çalışıyor. Ben onların her hafta yapılan bütün toplantılarına katıldım. Bu hücrenin işçileri çok anlayışlı ve zeki komünistler olarak dikkat çekiyor. Parti görevlerine çok bilinçli ve ciddi yaklaşım sergiliyorlar.

Şimdi sıra yapılan kampanyalar ve kutlamalar hakkında birkaç söz söylemeye geldi. Amele Birliğini oluşturma ve bu teşkilât içindeki hükümet ajanlarıyla savaş kampanyası, oldukça başarılı geçen ilk kampanya sayılmalı. Bu kampanya sonucunda yönetim bizim yoldaşların eline geçti. Gerçi bizim bu yoldaşların yönetimi doğudan değil; örneğin, matbaacılar cemiyetinin başkanı ve kısmen Numan Usta gibi, işçi teşkilâtlarının aktiflerinden yararlanılarak gerçekleştiriliyor. Ama bizim yoldaşlar Amele Birliği'nde kendi çizgilerini her zaman uygulayabilir durumda. Örneğin, İzmir Kongresinde Birliğin yardım ve desteğiyle, komünistlerin asgari programı kabul edildi. Daha sonra, Paris Komünü gününü kutlamak için hazırlık kampanyası yapıldı. Bu kampanya sırasında hücre toplantıları düzenlendi ve bu toplantılara kimi partisizler de davet edilerek değişik raporlar okundu. O gün bildiriler basıldı, literatür dağıtıldı. Ayni gün KUTV öğrencilerinin Türk kadınlarına çağrısı, illegal Yeni Savaş Tehlikesi broşürü ve KEYK'in işçi gençlere ve bütün dünya askerlerine çağrısı çıktı ve dağıtıldı. Yine ayni gün illegal Zincirbend Gençlik ve Genç Komünist dergilerinin Paris Komünü ile ilgili özel sayıları çıktı.

Alınan kısmi darbenin yarattığı engellere karşın, 1 Mayıs kutlamalarının da başarılı geçtiğini söyleyebiliriz. Hükümet gösterileri yasaklamış ve burjuva basınında geniş bir kampanya başlatıldığından, 1 Mayıs yalnız işçi sendikalarında kutlanıp, daha sonra işçi teşkilâtlarından heyetlerin (her teşkilâttan 5-6 kişi) katılımıyla miting düzenlendi. Miting başarılı oldu, bizim yoldaşların önerdiği karar tasarısı kabul edildi.

Şakir Rasim ayrı kutlama düzenledi. Ellerinde sopalar ve üzerlerinde kırmızı gömlekleriyle 100 kadar kişi onun peşinden geldi. Niyetleri, komünist ajitatörleri dövmekti, ama bunu başaramadılar.

1 Mayıs'ta biri komünist partisi, diğeri gençlik adına olmak üzere, iki bildiri basıldı. Derginin özel bir sayısı (Aydınlık Sayı 15) bu güne adandı, K. Marks ve F. Engels'in Komünist Beyannamesi legal olarak basıldı. Çok sayıda literatür, bu arada Ziya gazetesinden 1.000 adet dağıtıldı. Gençler, Genç Komünist ve Kurtuluş Yolu dergilerinin özel sayılarını çıkardı.

Şimdi Aydınlık grubu yeni Meclis seçimleriyle ilgili kampanya yürütüyor. Bir Mayıs bildirilerinde bu konuya değinildi. Büro Türkiye Sosyalist İşçi Çiftçi Partisi adına ayrı liste

238. İsmail Hakkı, büyük olasılıkla yukarıda Bulgaristan Komünist Partisi IV. Kongresi'nde İKG temsilcisi Masdar [Dr. Şefik Hüsnül ile birlikte sözü edilen gençlik temsilcisi İsmail Hakkı'dır.

ile katılma kararı aldı. Mebus çıkarmamız neredeyse imkânsız, ama seçim kampanyası ajitasyon için kullanılacak, bu emekçi aydınlar arasında da etkili olacaktır. Bu amaçla adı geçen parti neredeyse tamamı komünistlerin asgari programından oluşan bir deklarasyon yayınladı.

Şimdi baskı işlerine değinelim. A. yoldaşın önerdiği gibi, baskı işlerinin Kırım'da yapılması, Büro'nun kanısına göre, tamamen uygunsuzdur. Literatürün oradan getirilmesi çok ağır zorluklar yaratıyor ve masrafı çok fazla oluyor. Kaldı ki, Kırım'da basılan literatürün Türkiye için hiç bir değeri yoktur. Bana kalırsa, işçi yığınları arasındaki matbu ajitasyona abeceden başlanmalıdır, baskısı Kırım'da yapılmamalıdır. Sofya'da basılması çok daha hesaplıdır. İstanbul'da illegal parti matbaasının temin edilmesini, teşkilâtın önüne en yakın görev olarak konmalıdır. Bu görev hiç vakit kaybetmeden mutlaka yerine getirilmelidir.

Bu rapora Mazdor [Masdar-Dr Şefik Hüsnü] yoldaşın İzmir iktisat konferansı hakkında raporu eklidir[239].

Şarki[240]

239. Şefik Hüsnü'nün 12 Nisan 1923 tarihli raporundan söz ediyor.

240. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 3_6, Belge No: 237-268 [Rusça].

Bİİ ÜYELERİNİN ŞİKÂYETİ

Yukarıda belirttiğimiz gibi, 1923 başlarında Bİİ Merkez Komitesi aldığı bir kararla bir dizi üyesini ve gençlik içindeki temsilcisini Sovyet Rusya'ya göndermiştir. Bunların Rusya'daki faaliyetlerinde karşılaştıkları zorluklarla ilgili aşağıdaki başvurulan, İKG ve Vanlı Kâzım üzerinden Profintern'e ulaşan bilgi ve raporların Bİİ ile ilgili olumsuz noktalar içerdiğini göstermektedir

Girdi No. 555
Gizli.
3/VII-23

Sekreterliğe!
Oturuma Brike yoldaşın
Katılımı sağlanmalı (imza)
No. 5724-12-VII-23 [El yazısı]

KOMİNTERN PREZİDYUMU'NA, PROFİNTERN İCRA BÜROSU'NA,
KEYK ULUSLARARASI KADINLAR BÜROSUNA

Bİİ İstanbul eski üyesi, hâlihazırda
RKP aday üyesi üç mültecinin yaptığı

AÇIKLAMA

Edindiğimiz bilgiye göre son zamanlarda Bİİ'nin bir sarı enternasyonal teşkilâtı olduğu ve Kemalist propaganda tarafından yaratıldığı yolunda bilinçli olarak yalan söylentiler yayılmaktadır. Bu teşkilâtın üyeleri olarak bizler bu provokasyonu kesin olarak protesto ediyor ve teşkilâtımızın saygınlığına gölge düşüren bu sorumsuzca davranışların içyüzünü açığa çıkarmak için Komintern'in gerekli önlemleri almasını istiyoruz. Teşkilâtımız var olduğu sürece yürüttüğü devrimci savaşında İstanbul proletaryası arasında komünizm ülkülerini yayma konusunda gerçekten son derece önemli bir yer tutmuştur. Bİİ proleter cesaretiyle tek başına Sultan kesimine ve işgalci İngiliz ve Fransızlara dört yıl boyunca karşı durmuştur.

Ne ki, kimi kötü niyetli kişilerin iftiralarıyla teşkilâtımız öylesine ters nitelendirilmiştir ki, Komintern'e bağlı Doğu Halkları Seksiyonu Bİİ kökenli mültecilere karşı, açıkça pek de iyi niyetli olmayan bir tutum sergilemiştir. Bu tutumu göstermek için şu olgular belirtilebilir: Bİİ merkezi üyesi ve aynı zamanda İstanbul Komünist Partisi illegal teşkilât üyesi Kritikos yoldaş komünist partisi üyeliğini gösteren elindeki belgelere istinaden Seksiyona verdiği dilekçe üzerine, kendisine RKP'ye aday üye olarak kaydolma hakkı veren tasdikname almış, ama onun bu hakkı ancak ikinci bir dilekçeden sonra tanınmıştır. Diğer Bİİ üyelerine ise mühürsüz tasdiknameler verilmiş ve daha sonra bu belgelere mühür basılması gereği anlaşıldığında, Doğu Bölümü yöneticilerini mühür gerektiğine ikna etmek için çok çaba harcanması gerekmiştir. Frangis yoldaş son günlerde böyle bir tasdikname istediğinde, kendisine bölüm başkanının bu tür tasdiknameleri imzalayacak vakti olmadığı söylenmiştir. Şöyle ki, Doğudaki işçi hareketi hakkında ayrıntılı bilgi sahibi olmadığı anlaşılan Doğu Seksiyonu yayılan söylentilere haksız yere önem vermiş ve böylece mültecilerin

durumunu zorlaştırmıştır.

Bİİ'nin faaliyetleri yüzünden uğradığı takibatlar, basın organı *Neos Antropos* gazetesinin maruz kaldığı ağır sansür, Bİİ yönetiminin illegal teşkilâta alınması (teşkilât, ancak bunun ardından gelen darbe - Sultanın kovulması - ile mahkemeden kurtuldu) ve gerek üyelerinin, gerekse teşkilâtın Kemalist iktidar tarafından uğradığı ağır baskılar, verilen konferansların, açık toplantılarının yasaklanması, ardından sendikalarının yasak kapsamına alınması, istanbul'da hüküm sürmüş bütün makamların Bİİ'ye karşı sistematik takibat uygulamış olması ve nihayet, üyelerine uygulanan terör ve tutuklamalar, bütün bunlar provokasyon nitelikli söylentileri sorumsuzca yayanların düşmanca iftiralarının içyüzünü yeterince açık bir şekilde ortaya koymuyor mu?

Bizler Komintern'in de sorumsuz provokasyoncuların temelsiz görüşlerinden yana geçmiş olabileceği görüşünü kabul etmek istemiyor ve bu sebeple bu provokasyonun kaynağının araştırılıp bulunması ve provokasyon sahiplerinin ifşa edilmesini rica ediyoruz.

Ef. Karapanayotis
Kritikos
Pinyakotas[241]

Bİİ adına Komintern'e gönderilmiş elimizdeki son rapor Eylül 1923 tarihini taşıyor. 1 Mayıs tutuklamalarıyla ilgili olarak kendilerinin İKG tarafından yalnız bırakıldıklarından şikâyetle, doğrudan kendilerine yardımda bulunulmasını talep ediyorlar.

Çıktı No. 808
24/IX-23.

istanbul, 6 Eylül 1923.

K. yoldaş.

Bildiğiniz 1 Mayıs olaylarında 16 yoldaşın tutuklanması ve sendikaların kapatılmasından sonra Türk yoldaşlar Beynelmilel işçiler ittihadı'nın üç üyesinin tutuklanmasına kayıtsız kaldı ve kendilerinden tutuklular ve mahkûmlara yardım için başvurduğumuzda hiçbir cevap almadık, kendileri tutuklandığında ise onlar için para da, yiyecek de, 9 kadar savunma avukatı da, her şey vardı. Oysa bir sempatizan olan Stavru'nun dışında aynı zamanda parti üyesi olan Bİİ üyeleri için rica ettiğimiz zaman bize partili bir avukatı tavsiye ettiler, izmir'e hareket etmiş biri olduğunu söylediler, tutuklulara ve ailelerine maddi yardım hakkında ise onların geçimini kendi teşkilâtlarının sağlaması gerektiğini söylediler. Mükemmel, mantıklı bir cevap. Ama bilinçli yoldaşlarımız çalışıyor olsaydı, işsizlik içinde kıvranmasalardı yardım istememiz söz konusu olur muydu? Yoldaşlarımızı tanıyan patronlar onları işe almıyorlar ki, maaşlarından tutuklulara yardım ayırabilsinler. Bu sebeplerden dolayı bizde Türk yoldaşlar hakkında kötü intiba oluştu.

Sizin 61 Türk lirası para yardımınızı Bİİ komitesi şu şekilde kullandı:

241. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 25, Klasör No: 32-36, Belge No: 502-503 [Rusça]

Neos Antropos gazetesi için	30 TL.
Teksir makinesi için	20 TL.
Başka masraflar	11 TL.
Toplam	61 TL.

Bugünkü koşullarda faaliyet yürütmek zor, Kemalist hükümet Beynelmilel İttihatları kapatıyor, kovuşturuyor, millî teşkilâtlara izin veriyor, yine de biz Antant işgali bittikten sonra Beynelmilel ittihadı diriltmemize izin verileceğini ümit ediyoruz.

Bundan böyle bütün aydınlatıcı siyasî çalışmalar Türk yoldaşların omuzlarında. Çünkü Türkiye'deki siyasî durum sebebiyle Rumların çoğu istanbul'dan ayrıldı. Burada kalanlar ise işsiz ve bu sebeple sendikacı olarak kendilerine ihtiyaç olup olmadığını soruyorlar (ama onların yol paraları bile yok). Mektubu getiren Lurtsi (gemi komiseri, eski parti işçisi) geri dönmeyeceğini söyledi. Bu durumda, cevap getirecek olan kişi beni şu adreste arasın: Galata Rıhtım Marmara Kahvesi Andrey Feodoridi, Ludi Sukoviç için (postayla yollanırsa).

Eğer mektubu bir yoldaş getirecekse, bu yoldaş Rıhtımda Marmara kahvehanesine (ist.) gitsin ve Andrey Feodoridi'yi arasın. Adam 60 yaşlarında ak sakallı biri ve nasır ilâcı satıyor, pencerede onun bir fotoğrafı ile kırmızı renk bir ayak resmi var. Yalnız, dikkatli olsun, çünkü ayni sırada ayni ilâçtan satan başka bir tüccar daha var, onun penceresinde de ayak resmi var. Müşteri gibi ilâç istesin ve Ludi Sukoviç'i sorsun. O bana sonra bildirecek. Andrey Yunanca, İtalyanca ve biraz Türkçe biliyor. Ayni dilleri ben de konuşuyorum. Hurufat hakkında gerekeni size Vortsolovski Sok 120'deki Stronkilis yoldaş söyleyecek.

Bir sonraki mektupta neler yapılabileceğini ve nelerin gerektiğini yazacağım.

imza Ludi Sukoviç

Doğu Seksiyonu Başkanı[242].

242. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD 26, Klasör No: 32-36, Belge No: 569 [Rusça]

TÜRKİYE SPOR HAREKETİ RAPORU

Bilindiği gibi Sportintern, yani Kızıl Spor Enternasyonali Temmuz 1921'de kurulmuştur. Bunun seksiyonlarının tüm ülkelerde kurulması hedeflenmiştir. Türkiye'de gençlik teşkilâtmmmın sportif faakyetleri dışında TKP'nin bu yönde çakşmalan da elbette beklenmektedir. Eylül-Ekim 1923'te kaleme alınmış aşağıdaki rapor, o tarihlerde TKP'nin spor konusunu ele aldığı ender raporlardan biridir. Öte yandan THİF'in de İmalat- Harbiye fabrikasındaki çalışmaları sırasında spor kulübünden yararlanmaya çalıştığını bikyoruz,

... Yoldaşın Türkiye Spor Hareketi Hakkında Raporu

Çeviridir.

Türkiye'de spor hareketini üçe ayırabiliriz:

1. Burjuva sporu.
2. Devletin spor politikası.
3. işçi sporu ve komünist partisinin bu alandaki çalışmaları.

1 - Burjuva sporu. 1914 emperyalist savaşına kadar Türkiye'de aralarında bir bağ olmayan ayrı ayrı spor teşkilâtları ve kulüpleri vardı. 0 zamana kadar spor hareketi pek gelişmiş değildi ve ülkede büyük bir önemi yoktu. Ancak savaştan sonra yüksek bir gelişme düzeyine ulaştı ve bütün spor teşkilâtları bir tek çatı altında, Türkiye Spor Federasyonu'nda birleşti. Bu federasyon fiilen ve tamamen devlete bağımlı durumdadır. Federasyon üyesi her teşkilât hükümetin izniyle kuruluyordu, bugün de öyle kuruluyor. Bugün Ankara merkez durumunda. Kulüpler Türkiye'de bölgelere göre kuruluyor. Her bölgede 3-4 spor kulübü var. Şöyle ki, bütün ülkede spor teşkilâtları var. Yalnız pek fazla spor teşkilâtı bulunmayan Doğu bölgeleri bir istisna teşkil ediyor.

En büyük ve en güçlü teşkilâtlar İstanbul, izmir, Ankara ve Adana'da bulunuyor. Bu şehirlerin her birinde 11-12 spor teşkilâtı söz konusu. Diğer şehirlerde 3-4'er teşkilât var. Merkez Ankara. Takımlar arasındaki spor yarışmaları ve maçlar için, yurtdışına gidişler ve Türkiye'ye spor takımı kabulü için izinleri veren idari sekreter ve başkanını seçen spor konferansları, kongreleri burada yapılıyor.

Burjuva teşkilâtı, yani Spor Federasyonu aktif olarak çalışan, maçlara ve spor yarışmalarına katılan, yalnız sporla uğraşan, yani profesyonel sporcu olan 2.000 üyeye sahip. Bu teşkilâtlar aslında çok daha fazla, yani amatör sporcu olan 7.000-8.000 üyeyi birleştiriyor. Burjuva spor teşkilâtları en başta küçük burjuvalar, memurlar, öğrenciler, doktorlar, öğretmenler ve işçilerden oluşuyor.

Türkiye'de başta gelen spor dalları futbol, güreş, boks, atletizm, bisiklet sporu, tenis, hokey, voleybol ve yalnız deniz boyunda gelişen sutopudur. Az gelişmiş ve ikincil önemde diğer spor kolları da var. Türkiye'de en yaygın spor futbol. Türklerin en sevdiği spor oyunu futbol. Futbol bir tutku haline gelmiş. Türkler futbol maçlarında öyle coşuyor ki, statlarda bazen taşkınlıklara, dövüşlere sahne olunuyor.

Son dönemde, çok kısa süre önce eski bir sporcu olan, spor teorisini iyi bilen bir hocanın yönetiminde antrenör okulu açıldı.

En büyük burjuva spor teşkilâtları İstanbul'da: Galatasaray, Fenerbahçe, Beşiktaş, Süleymaniye, Harbiye ve Vefa.

İzmir'de: Altay, Karşıyaka, ALtınordu.
Ankara'da: Muhafız Gücü, Sanatkaran Gücü.

En büyük spor teşkilâtları aralarında yarışmalar düzenleyerek; böylece uluslararası maçlara katılan, birincilikler kazanan şampiyon sporcularını öne sürerek birbiriyle rekabet ediyor.

2 - Devletin spor politikası. Kemal Paşa hükümetine kadar Türkiye'de spor en alt düzeydeydi. Devleti yöneten makamlar spora pek ilgi göstermiyor ve onu kendi çıkarları için kullanmayı düşünmüyorlardı. Ancak Kemal Paşa hükümeti kurulduktan sonra spora özel bir önem veriliyor. Kemalistler spor hareketinin ülke için yararlarını iyi anlıyor ve sporu gençlerin idman ve hazırlığı için kullanıyor. Spor teşkilâtlarına buluğ yaşlarından itibaren gençler alınıyor, bu teşkilâtlar vasıtasıyla hükümet gençleri kazanmaya, böylece kendi askeri gücünü hazırlayıp oluşturmaya çalışıyor. Hükümetin Türkiye'de spor hareketine ciddi bir şekilde önem vermekle kendi özel amacı peşinde koştuğunun açık kanıtları var. Spor teşkilâtları hükümet tarafından her bakımdan teşvik ediliyor, hükümet tarafından kurduruluyor, para desteği görüyor. İsmet Paşa kongrelere başkanlık ediyor, konuşmalar yapıyor, ilk söz ona ait oluyor. Spor teşkilâtlarına 75.000 Türk lirası yıllık bütçe ayrılıyor (1 lira yaklaşık I rubleye eşit). Bu çok büyük gerçek bir destek. Bunun yanı sıra, gazete ve dergilerde öncelikle spor teşkilâtlarının işsiz üyelerine iş ve iyi maaşlı çalışma olanakları sağlanacağına dair ilânlar yayınlanmaya başladı. Devletin spora ilgisi her yerde, her düzeyde hissediliyor. Kimi spor teşkilâtlarında gençlere askeri eğitim bile veriliyor, genelkurmayın etkisi altında geliştirilen izci ekiplerine askeri bilim dersleri de veriliyor.

Türkiye Spor Federasyonu Uluslararası Spor Federasyonunun seksiyonu. Onun izni olmadan Türkiye tek bir uluslararası yarışma düzenleyemiyor. Türkiye futbol takımının Moskova maçına gelmemesinin sebebi de budur. Uluslararası federasyon Ruslarla bu maça izin vermedi, çünkü onun tüzüğüne göre, üyesi ulunan hiçbir takım federasyon üyesi olmayan takımların sporcularıyla yarışmaya katılamaz. Rus spor teşkilâtları, uluslararası federasyonun seksiyonu olmadığından Türk takımı Moskova'ya gitmekten vazgeçti. Bu olay Türk basınında çeşitli yorumlara yol açtı.

Bir aralar Türk sporcuları arasında Rus sporcularıyla yakınlaşma hareketi oluştu. Son kongrede bu ele alındı ve kimi kulüpler Rus sporcularıyla yakınlaşma gereğini dile getirdi, ama bu görüş başarılı olamadığından bu konumdaki kulüpler, kendi üyesi olmayan sporcularla yarışmaları yasaklayan federasyonun üyeleri olarak onun kararlarına uymak zorunda kaldı.

3 - İşçi sporu ve komünist partisinin bu alandaki çalışmaları. Türk işçi kulüpleri 12 yıldan beri var. Bu spor kulüpleri zamanında en başta İstanbul ve Ankara'da, Trakya'da ve İzmir'de ve daha birçok şehirde kurulmuştu. Burjuva spor teşkilâtları olduğu gibi, bütün bu spor teşkilâtları da Uluslararası Federasyonun seksiyonudur. Türkiye'de 400 aktif üyesi bulunan toplam 9 spor kulübü var, ama onların faaliyetlerine 1000'e yakın insan katılıyor.

İşçi spor kulüpleri tamamen resmi şekilde çalışıyor ve işçi kulübü adını taşıyor.

Komünist partisi ancak bundan kısa bir süre önce Türkiye spor hareketine önem vermeye, kendi spor faaliyetlerini düzenleyip geliştirmeye başladı. Doğrudan partinin yönetiminde çalışan iki işçi spor kulübü kuruldu: 1 - Teali ve 2 - Beykoz. Bu küçük spor kulüpleri Türkiye federasyonuna üye değil, ama onun seksiyonu durumuna gelmek zorunda,

çünkü aksi halde çökmeye mahkümlar. Bu kulüpler yarışma düzenleyemiyor ve kapatılabilirler. Parti bu yönde fraksiyon ve muhalefet yaparak çalışmalı.

Komünist Partisinin görevi, gençleri burjuvazinin etkisinden kurtarıp işçi spor kulüplerine çekmek. Bunda başarılı olabilmek için komünist partisinin çok çalışması gerekecek. Çünkü Türkiye'de burjuva sporunun çok yaygın ve maddi ve manevi destek bakımından çok güçlü ve hayli ileride olduğunu dikkate almalıyız. Partinin ise paraya ihtiyacı vardır ve bundan başka ülkedeki tüm şartları dikkate alarak kendi çalışmalarını geliştirirken çok dikkatli olmak zorundadır. Kulübün başında spor toplantılarına ve kongrelerine katılan iktidar temsilcileri var.

işçi spor hareketinin yaygınlaşması ve gelişmesi için gelecekte her şeyden önce belirli bir maddi altyapı ve teşkilât biçimleri yaratmak lâzım. Bunun için de partinin önünde Türkiye'de bizzat geniş işçi yığınları arasında sporu yayma ve gençleri buralara çekmek gibi somut bir görev bulunuyor. Bu amaçla işçi yatağı şehir ve merkezlerde birçok işçi spor kulübü kurması gerekiyor. Çünkü Türk halkı spora çok büyük ilgi duyuyor ve sporu çok seviyor ve bizim kulüplerimiz yeterli olmadığından, bu talebi karşılamak için burjuva kulüplerine gitmek zorunda kalıyor. 19 yaşın altındaki gençler özgür, ama öyle gelişigüzel herhangi bir cemiyet ya da teşkilâta üye olmuyor. Onları spor çalışmalarına çekmeli, burjuvazinin elinden almalı, burjuva ideolojisinin etkisinden kurtarmalı ve bu ideolojinin ülkenin genç insanları üzerinde yayılmasını önlemeliyiz. Bütün işçi kulüplerini ve spor teşkilâtlarını birleştirmek gerek. Bunun için Spor Enternasyonali [Sportintern] işçi teşkilâtlarına yardıma gelmeli, yönetimi ele geçirmeli ve gazeteci, kitap ve bültenler göndererek deneyimini paylaşmalıdır. Bunlar teşkilât biçimleriyle ilgili. Maddi altyapıya gelince, Türkiye'de geniş halk yığınları arasında spor çalışmalarının geliştirilmesi için Spor Enternasyonali belirli parasal yardım vermeli, işte iki somut öneri[243].

243. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4-6, Belge No: 312-317 [RusçaJ.

TKP HAKKINDA RAPOR

Ekim 1923'te alındığını düşündüğümüz KEYK Sekreterliğinin Doğu Seksiyonuna ilişkin kararları, TKP'nin siyasal ve sendikal çalışmalarıyla ilgili talimatların yanı sıra teşkilât ve propaganda konularındaki araçlara da işaret etmekte, İstanbul'da bir parti konferansının toplanmasını ve haftalık bir işçi gazetesinin çıkartılmasını öngörmektedir.

TÜRKİYE KOMÜNİST PARTİSİ HAKKINDA RAPOR.

1. - Doğu Seksiyonu partide ve sendika hareketinde çalışmak üzere uygun bir yoldaşı Sekreterliğin onayını alarak İstanbul'a göndermekle görevlendirilir.

2. - Doğu Seksiyonu istanbul'da HAFTALIK bir işçi gazetesi çıkarmak için gerekli önlemleri almakla görevlendirilir.

3. - Doğu Seksiyonu Türkiye'de parti çalışmalarına güç kazandırmak için:

a) istanbul'da genel parti konferansını toplamak,

b) Fabrikalardan işçileri hem yerel düzeyde, hem yönetim organlarında parti çalışmalarına çekmek için önlem almak,

c) Türkiye'de genel siyasî durumu ve işçi hareketindeki durumu değerlendirip açıklık getirmekle görevlendirilir.

4. - Doğu Seksiyonu Profintern ile mutabakat sağlayarak, partiye sendika hareketindeki görevleri hakkında bir mektup tanzim etmek, mektup taslağını Sekreterliğin onayına sunmakla görevlendirilir.[244]

244. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 4_6, Belge No: 306, [Rusça]

BOMONTİ BİRA VE MEYVE SUYU FABRİKASI İŞÇİLERİNİN GREVİ

1923 Ağustosunda Bomonti Bira ve Meyve Suyu Fabrikası işçilerinin grevi yıkın en önemli işçi olaylarından birini oluşturdu. Grevin nedenleri, işçilerin talepleri, patronların tutumu, grevin seyri, hükümetin ve kolluk kuvvetlerinin tutumu ve grevin sonuçları hakkında Ankara'daki Sovyet elçiği çakşanı Almuhammedof'un Ekim ayında hazırladığı ayrıntılı rapor, bu olayla ilgili arşivdeki en kapsamk belgeyi oluşturmaktadır. 1924 yılında işçi ve grev hareketleriyle ilgili icmal raporlarında da yer verilen bu greve ilişkin belge şöyle:

Voytinski yoldaşa

BOMONTİ BİRA VE MEYVE SUYU FABRİKASI İŞÇİLERİNİN GREVİ

Grevin sebepleri ve hazırlanışı

Bira fabrikasındaki olağanüstü ağır çalışma koşulları ve son derece düşük ücretler (işçiler günde 80-125 kuruş ücret alıyordu) bu fabrika işçilerini çok daha öncelerden durumlarını düzeltmek için savaş sorunu üzerinde düşünmeye zorlamıştır. Bira tüketenlerin en başta yabancılar, itilâf subayları ve diğer davetsiz konuklar olduğu istanbulda işgal kuvvetlerinin bulunduğu koşullarda %'ü Türk olan fabrika işçilerinin hiçbir başarı şansı yoktu, çünkü istanbuldaki yabancı şirket sermayeli bu tek bira fabrikası, işgal makamlarının tam himayesi altındaydı, istanbuldaki işsizlik, ülkede iş ve işçi kanunlarının bulunmaması, güç sahibi işgalcilerin keyfi davranışları ve nihayet işçilerin teşkilâtlı olmaması, bütün bunlar genel olarak istanbul işçilerini olduğu gibi, bu fabrika işçilerini de her tür mahrumiyete katlanmak ve eskisi gibi yaşamaya devam etmek zorunda bırakıyordu.

Ancak Temmuz ayının ilk günlerinde Lozanda istanbul'un boşaltılması sorunu çözüme bağlandıktan sonra, işçiler çalışma koşullarının iyileştirilmesi için mücadeleye başlama olanağı bulabildi. Daha 12 Temmuz günü işçiler bir heyet kurarak fabrika idaresiyle görüşmelere başladı ve 14 maddelik taleplerini ortaya koydu.

işçilerin talepleri

işçilerin talepleri şu maddeleri içeriyordu:

1) 8 saatlik işgününün uygulanması. Fazla mesai için gündüzleri saatte 20 ve geceleri 40 kuruşluk ek ücret ödenmesi.

2) Maaşın ayni kalması şartıyla haftada bir gün tatil edilmesi, çalışılan tatil günlerinde çift ücret ödenmesi.

3) işçilere verilen cezalar konusunda düzenleme getirecek özel bir tüzüğün hazırlanması ve bu tüzüğü hazırlamak amacıyla şirketin temsilcileri ile işçi temsilcilerinin katılacağı bir karma komisyon oluşturulması.

4) Hastalanan işçilerin şirket hesabına tedavi edilmesi ve hastalıkları süresince tam ücret almaları.

5) Asgari ücretin günde 115 kuruş olarak tespit edilmesi ve bütün işçi maaşlarının % 30 artırılması.

6) işçi maaşlarına fabrikadaki her hizmet yılı sonunda % 10 zam yapılması.

7) Fabrikada boşalan ve yeni açılan her işe işçiler ile şirket temsilcileri arasında

varılacak özel bir sözleşme temelinde en uygun kişinin alınması.

8) Ceza olarak işçi maaşlarından kesilen bütün paranın yıl sonunda işçi dayanışma kasasına verilmesi.

9) İşçi temsilcileriyle şirket temsilcilerinden oluşacak bir karma komisyon tarafından hazırlanacak bir tüzük esasında işçi emekli sandığı kurulması. Sandığın genel para fonunun şirket tarafından temin edilmesi.

10) Kaza durumları için ayni şartlarla özel bir işçi sigorta kasasının kurulması.

11) Şirketin cenaze masraflarını karşılamaları için ölen işçi ailelerine para yardımı yapması.

12) Şirketin her yıl bütün işçilere ikramiye olarak bir aylık maaş vermesi.

13) Şirketin 18 Mart 1923 tarihinden sonra işine son verilen işçileri tekrar işe alması.

14) Şirketin rutubetli yerde çalışan bütün işçilere bedava takunya vermesi.

Fabrika idaresinin cevabı

işçilerin taleplerine fabrika idaresi şöyle yanıt verdi:

1) İş saatinin azaltılması kabul edilemez, çünkü hiçbir işletmede 8 saatlik işgünü uygulanmamaktadır ve bu sorun ancak özel bir kanun ile çözülebilir.

2) Şirket çalışılmayan gün için ücret vermeyecektir.

3) Fazla mesai için şirket ücrete yalnız % 50 ek ücret ödeyecek.

4) Hastalar konusunda şirket sırf fabrikada üç aydan fazla çalışmış olanlara ancak 15 gün yarı ücret ödemeyi kabul eder.

5) İşçinin sebebiyet vermediği kaza durumlarında kazazede işçiye şirket 2 ay zamsız tam maş öder.

6) Şirket maaşlara zam yapmaya söz veremez.

7) Şirket cenaze masrafları için ölen işçi ailelerine 25er lira vermeye vaat eder.

8) Şirket işçilere ikramiye olarak her yıl bir aylık maaş ödemeyi kabul etmez.

9) Şirket rutubetli yerlerde çalışan işçilere bedava takunya verecektir.

Fabrika idaresinin yanıtı işçileri tatmin etmedi ve 4 Ağustos günü sabah saat 10'da grev ilân edildi. Grev, hükümetin ajanları durumundaki Mehmet Bey (Amele Birliği Başkanı) ile Şakir Rasim'in (Sekreter) başında bulunduğu Amele Birliği tarafından yönetildi. İşçiler bu teşkilâttan maddi destek gördü.

Polisin müdahalesi

Grevin ilk gününde işçiler depolardan bira çıkarılmasını engellemeyi denedi: İşçilerin eşleri çocuklarıyla bira yüklü kamyonların önüne yattı ve hatta kimi işçi eşlerinin şoförleri tartakladığı durumlar oldu. Bu husus "düzeni korumak" için çağrılan polis ve jandarmanın daha aktif müdahalesine yol açtı. Bunun sonucunda Amele Birliği'nin resmi açıklamalarına ve basındaki haberlere göre, 7'si kadın olmak üzere 15 kişi yaralandı.

Fabrikanın soğuk depolarında İngiliz kuvvetleri için tez bozulan bira kasaları bulunduğundan fabrika idaresi ingiliz muhafızlarını da çağırdı ve bu durum işçilerin yanı sıra, millî hükümet temsilcileri tarafından nefretle karşılandı. Ama basın bu hususu suskunlukla geçiştirirken yalnız muhalif Tevhide-i Efkâr gazetesi fabrika idaresine ateş püskürüyor.

Milliyetçilerin tavrı

Milliyetçi basının genel olarak grevle ilgili tutumu milliyetçilerin yabancı sermayeli işletmelere karşı taktiğini kesin şekilde ortaya koydu. Basın işçileri, grevi, işçi oldukları için değil, sırf Türk oldukları, grev yapılan işletmenin ise yabancılara ait olduğu için sa-

vunuyor. Basın, Türkleri soyarak ele geçirdiği paralarla isviçre'de keyif çatan bir Yunanlı parçasının sömürdüğü işçilerin taleplerini haklı bulduğunu yazıyor.

İktisat Vekili de grev üzerinde durdu ve mümkün mertebe işçi taleplerini yerine getirmek suretiyle soruna çözüm bulma yönünde önlem alması için İstanbul iş müfettişine telgrafla emir verdi.

Polisin hakemliği

Görüldüğü kadarıyla greve polisin ve istanbul valisinin işçi taleplerini yerine getirerek anlaşmazlığı ortadan kaldırmaya söz vermesi ve grevin durdurulmasında ısrar etmesi üzerine son verildi. Polisin ve valinin kurmayı vaat ettiği karma komisyon kurulmadı ve işçiler terse düşürüldü.

İktisat Vekilinin müdahalesi

Ne ki, iş müfettişi işçileri bu durumdan kurtardı, İktisat Vekilinin emri üzerine müfettiş bir karma komisyon kurdurttu ve bu komisyon sorunu "halletti". İşçi talepleri kısmen kabul edildi ve elbette ki, şirket de tatmin edildi.

Valilik temsilcisinin başkanlığında şirket, Amele Birliği ve fabrika işçilerinin temsilcilerinden oluşan karma komisyonun oturumunda şu mutabakat kararı alındı:

1) 9 saatlik işgünü tespit edilir. Fazla mesaiye saat başı günlük ücret oranında ücret ödenir. Fazla mesai üç saati aşamaz.

2) Haftada bir gün tam ücretli tatil uygulanır. Tatil günleri çalışanlara gündüzlü ücretinin üzerine % 50 zamlı ücret ödenir,

3) Şirket bütün işçilere bir maaş tutarında bir defalık ikramiye verir. Ancak, gelecek yıl işçilere bu ikramiyeyi verip vermeme kararı şirkete aittir.

4) Hastalıkları şirket doktoru tarafından tasdik edilen işçilere şirket şu düzenlemeye göre ücret ödeyecektir: a/ Hastalık durumu 3 günü aşmazsa, ücret ödenmez, b/ hastalık durumu üç günden fazla ve en çok 10 gün sürerse, hastalığın 4-cü gününden itibaren hastanın normal ücretinin yarısı ödenir, c/ hastalık 10 günden fazla ve en çok 30 gün sürerse, hastalığın 11-nci gününden itibaren tam normal ücret ödenir. Hastanın tedavisi şirket hesabına yapılır.

5) Şirket yardımlaşma kasasının kurulması için hemen önlem alır ve kasanın tüzüğü iş müfettişliğinin onayından sonra yürürlüğe girer.

6) Şirket işçi hakları ve ödevlerine dair bir talimatname hazırlar ve bu talimat da iş müfettişliğinin onayını aldıktan sonra yürürlüğe girer.

7) Daha yüksek görevlerde yer boşalması durumunda bu yerlere işçiler arasından en uygun adaylar atanır.

8) İşçinin ölümü durumunda şirket ailesine cenaze masrafı olarak 40 lira verir.

9) Şirket rutubetli yerlerde çalışan işçilere en yakın zamanda takunya verir.

10) Şirket grevciler hakkında hiçbir suç iddiasında bulunmaz ve greve katıldıkları için hiç kimsenin işine son vermez. Şirket sezon şartlarına göre üretim kısıtlanması durumunda işçi çıkarma hakkını korur. Ancak, tekrar işgücü gerektiğinde işine son verilenler arasından işçi almak zorundadır. Grev süresince işçi ücretleri kesilmez.

Bu karar iş müfettişliği müdürü, iş müfettişi, Amele Birliği başkanı ve sekreteri ile fabrika işçilerinin 4 temsilcisi tarafından imzalandı.

Mutabakat ziyafeti

19 Ağustos günü Amele Birliği'nin teşebbüsü ve iştirakiyle Bomonti fabrikası işçileri fabrika idaresinden temsilcilerin yanı sıra basın mensuplarının da hazır bulunduğu

bir öğle yemeği düzenledi. Öğle yemeğinden sonra ziyafete katılanlar ortak bir fotoğraf çektirdi ve bu fotoğrafta fabrika müdürü ile Amele Birliği Başkanı Mehmet Bey yan yana görünüyordu. Ziyafette söz alan her konuşmacı, elbette ki, varılan mutabakatı heyecanla selâmlamış, uzun ömürlü olmasını dilemişti. Amele Birliği Başkanı basının, kamuoyunun önde gelen temsilcisi olarak oynadığı rolü özel olarak vurgulamış, işçilerden yana tutumlarından ötürü burjuva gazetecilerine işçiler adına içten şükranlarını sunmuştu. Böyle bir kabul gören gazeteciler doğal olarak heyecanlanmış ve büyük bir memnuniyet ve coşkuyla "milliyetçi" duygularını dile getirip hâlâ bu mahut ziyafeti anlatıyor. Vakit gazetesi fabrika müdürü ile Amele Birliği başkanının yan yana fotoğrafını basıyor ve fotoğrafın altında "İki hasım anlaşma sonrasında" yazıyor. Her iki "hasım" da istihza dolu yüz ifadeleriyle kendinden memnun ve görüldüğü gibi, iğrenç mutabakatın zaferinden de son derece memnun olduklarından, sinsice gülümsüyor.

10/X-23. AlmuhammedoP[3]

245. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 34, Klasör No: 36, Belge No: 2-12 [Rusça].

İKG'NİN MAYIS - KASIM 1923 FAALİYET RAPORU

Dr. Şefik Hüsnü, bu kapsamlı raporunda, Komintern temsilcisi Şarki'nin İstanbul'dan ayrıksını izleyen Mayıs-Kasım 1923 dönemini ele alıyor ve günlük bir gazetenin tahmini bütçesi ile sona eriyor. Öncelikle Şarki'nin de tanık olduktan sonra, Mayıs başında İstanbul'dan ayrılışı sürecinde yaşanan 1 Mayıs tutuklamalarıyla birlikte kopan Komintern ile düzenli bağlantıların ancak 5 ay sonra yani, yaklaşık olarak Ekim-Kasım 1923'te kurulabildiği vurgulanıyor. Rapor, Parti Hayatı, TKP'nin Yeniden Teşkilâtlanması, Türkiye'nin Genel Politikası ve Parti Basını, Enternasyonal'in İhmalleri, Hükümetimizin Dış Politikası hakkında Birkaç Söz, Türkiye'ye Dönmek İsteyen Dört Yoldaş hakkında, Parti ve Sendikalar, Bir Yoldaş hakkında Not ve Partinin Enternasyonal ile İlişkileri başlıklarını içeriyor. Rapordaki genel vurgu, Komintern'in İKG'ye karşı tutumuna sert eleştiriler içeriyor; dahası çalışmalar konusunda göreceli bir özerklik talep ediliyor. Bir diğer deyişle ya bize güvenin ve dediklerimizi yapın ya da dediklerinizi yapacak başkalarını bulun. Dr. Şefik Hüsnü ve İKG'nin bu üslûbu hemen izleyen yıldan itibaren değişecektir. Türkiye'deki komünist hareketin 1 Mayıs tutuklamalarından sonra yeniden teşkilâtlığına vurgu yapılan raporda, BİT'den birkaç kişinin, THİF'ten ise sadece Salih Hacıoğlu'nun mücadeleye devam ettiği vurgulanıyor.

İstanbul 15 Kasım 1923

Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesi'ne

Parti Hayatı

Şarki yoldaşın istanbuldan hareketinden sonra parti hayatımızı ilgilendiren çok önemli olaylar oldu. Teşkilâtımızın en hassas noktasından darbe yedik. Komünist Enternasyonal ile bağ noktamız tamamıyla dağıldı. Buna rağmen, iki vesileyle, harika fırsatlardan yararlanarak, Andreyef yoldaş aracılığıyla, durumumuz hakkında şifreli mesajlar iletmeyi başardık. Bize karşı kaygısızlığınız bizi son derece üzüyor. Şarki yoldaşın açıklamalarıyla burada olan-biten her şeyi bilmenize rağmen, bizimle temas kurmak için etkili bir yöntemi özenle araştırmamanızı kabul edilemez buluyoruz. Hareketimizin belli başlı önderleri 1923 Mayıs ayı boyunca tutuklu kaldı. Tarafınızdan birinin gelip bizi bulması için beş ay gerekti.

Bu dönem boyunca neler olup bittiğine ilişkin kısa bir yazı kaleme alacağız. Faaliyetimizin ayrıntıları ve polisin kovuşturmasına bize yönelten olaylar hakkında, ilk tutuklamalardan sonra İstanbuldan ayrılmış olan, Enternasyonal temsilcisinin açıklamalarıyla zaten bilgi sahibisiniz. Nitekim bu nedenle, doğrudan doğruya istanbul komünistlerine karşı Mahkemenin açılmasındaki sorumluluk konusuna gireceğiz, Gayet iyi bildiğiniz gibi, izleyen süreçte BİT seksiyonumuzdan, Siyasî Büromuzun onayıyla ihraç edilmiş olan Ginzberg -veya diğer adıyla Roland-, Teşkilât Bürosu'ndan, 1 Mayıs arifesinde dağıtılacak bir bildirinin bastırılması görevini almıştı. Teslimatın yapılacağı gün, matbaanın sivil polis ajanlarınca gözetlendiğini fark edince, kşçtı. Ancak durumu sorumlu yoldaşlara açıklamak yerine, iki genç yoldaşı, kendi yerine matbaaya gidip bildirileri teslim alma konusunda ikna etti. Sanki mahsus yapıyormuş gibi, böylece polise iki yoldaşı teslim etti ve polisi teşkilâtımızın üzerine yöneltti. Dahası, Kâzım yoldaşımızın el yazılı bildiri metnini de matbaada bırakma ihtiyatsızlığını gösterdi. Kâzım da ertesi gün demir parmaklıkların arkasına atıldı.

Diğer taraftan, bu elverişsiz durumu gidermek üzere, İKG bu bildiriyi ve gençlik seksiyonunun bir beyannamesini bastırmanın bir yolunu buldu. On bin dolayındaki bu bildiriler, 1 Mayıs arifesinde istanbul'un dört bir köşesinde büyük bir başarıyla dağıtıldı ve emekçiler üzerinde büyük bir etki yarattı. Hatta bir günlük gazete, "Vakit", bildirinin geniş bir özetini sütunlarına aktarmayı uygun buldu.

Bu, polise bir tokat oldu. Ginzberg'in beceriksizliği ve ihtiyatsızlığı sayesinde polisin uyandırılmış ve önleyici tedbirlerini almış olmasına rağmen, Merkez Komitemizin öne koyduğu hedef gerçekleştirildi. Bundan öfkeye kapılan polis, birkaç gün sonra, bildin dağıttıkları gerekçesiyle bir dizi genci tutuklandı. Maalesef bunlar arasında, gizli çalışmamıza yakından katılmış bir yoldaş da vardı. Sorgu, teşkilâtımızın büyük umut bağladığı bu militanın aslında kaba bir provokatör olduğunu ortaya çıkardı. Yarısı doğru, yarısı yalan sansasyonel itiraflarda bulundu. Elbette, elinde müspet herhangi bir delil bulunmamasına rağmen polis, bu şahsın iddialarına dayanarak ve genel valinin verdiği yetkiyle son yıllarda devrimci propagandaya uzaktan-yakından katılmış olanları kitle halinde tutukladı. Komünist hareketin belli başlı önderleri de bu davaya dâhil edildi. Bir an için İKG tümüyle dağıldı ve felce uğradı. Ancak duruma hemen hâkim olduk ve sürece bulaşmamış tümüyle güvenilir yoldaşlardan oluşan bir MK oluşturduk. Başlangıçta bu komite görevlerini yerine getirmekte zorlandı. Bu işin üstesinden gelecek düzeyde değildi. Ancak faaliyetin gerekleri bu yoldaşların deneyimini artırdı ve kısa zamanda duruma ayak uydurdular.

Mahkememiz kamuoyunun ve özel olarak da emekçi kitlelerin canlı bir biçimde ilgisini çekti, istanbul gazetelerinin büyük bölümü, fikir hürriyeti adına, bizi müdafaa etti. Duruşmaların ayrıntıları, basında geniş ölçüde yorumlandı. Hâkim önüne çıktığımız günler, dinleyici sıraları, Türkiye'nin hiç de alışık olmadığı biçimde, kalabalıkların istilâsına uğruyordu. Hukuk Fakültesi'nden bazı profesörler avukatlığımızı üstlendi. Son duruşmada, mahkeme mevzuata rağmen kovuşturmaya yer olmadığı kararı açıklanınca, serbest kalmamız çılgın bir tezahüratla karşılandı. Alkışların arasında "Yaşasın komünistler!" çığlıkları duyuluyordu.

Dolayısıyla sanığı olduğumuz hukuki yargılama, fikirlerimizin propagandası açısından son derece değerli oldu; o kadar ki böylesi bir şey elde etmek için yıllarca çalışmamız gerekirdi. Ve hepimiz bir süre hapishanede kaldıktan sonra özgürlüğümüze kavuştuk. Bu dönemde birkaç arkadaşımız gizlenebildiler. Bunlar arasında, bizden para isteyen, aksi takdirde teşkilâtlarımız hakkında bildiği her şeyi mahkeme önünde söyleyeceği tehdidini savuran malûm Ginzberg de vardı. Serbest bulunan yoldaşlarımız bu alçak adamın adice tehditlerini gerçekleştirmesine engel oldular. Hâlihazırda Roland olarak anılan bu Ginzberg, disiplinsizlik nedeniyle İKG'den daha önce ihraç edilmiş ismail Hakkı olarak anılan Rıza ile işbirliği yapıyor. Bu iki maceracı, bir kısım genç yoldaşlarımızın saflığından yararlanarak, onları Komünist Gençlik Federasyonumuzdan koparmaya çalışıyorlar. Aldığımız bilgilere göre, Komünist Gençlik Enternasyonali'nin kimi seksiyonları ile ilişki kuruyorlar. Sizden, bu ikisinin Türk partisi ve Türkiye Komünist Gençlik Birliği ile hiçbir ilgilerinin bulunmadığını Avrupa ve Balkanlardaki tüm seksiyonlara bildirmenizi rica ediyoruz.

TKP'nin Yeniden Teşkilâtlanması

En aktif yoldaşlarımızın maruz bırakıldığı şiddetin yol açtığı karışıklıklardan sonra, Şarki yoldaştan Komünist Enternasyonali temsil yetkisini almış olan Masdar yoldaş, teşkilâtımızın diğer önderleriyle hemfikir olarak, partimizi aşağıdaki biçimde yeniden teşkilâtlandırdı: Eski netameli önderler, legal propaganda komitesi oluşturdular; bunlar

açık alanda, Enternasyonale mensubiyetlerini itiraf etmeksizin, basında veya izin verilmiş sendikalarda çalışacaklar. Bir dizi militan, taşraya, Küçük Asya'ya, İzmir, Bursa, Çanakkale, Ankara, Eskişehir vb. gönderildi ve buralarda gizli çekirdekler oluşturdular. Yeni illegal bir merkez komitesi sadece herhangi bir tehlike taşımayan yoldaşların katılımıyla oluştu. Merkez Komitesi, bir gizli yayın bürosu ve bir malûmat bürosu ile yedeklendi. Bütün bu gizli oluşumların, legal düzeyde çalışan bizlerle hiçbir bağlantısı yok. Sadece uzaktan uzağa, bir bağ elemanı aracılığıyla onlara bir takım talimatlar gönderiyoruz. Bll'den arta kalan birkaç yoldaş, teşkilâtlarımıza bağlı basit bir seksiyon oluşturuyor. Ankara partisi tümüyle likide oldu. Bu partiden geriye, burada bulunan ve bizim talimatlarımız altında faaliyet gösteren Salih yoldaş istisna olmak üzere, hiçbir şey kalmadı. Ankaralı yoldaşlardan birçoğu, bunlar arasında Hilmi ve Nizami de yer alıyor hükümet tarafından satın alındı ve hâlihazırda polis ispiyonluğu yapıyor.

Merkez Komitesi'nin gizli yayın bürosu, düzenli olarak çok hoş bir dergi ve zaman zaman, size kimi örneklerini gönderdiğimiz küçük broşürler çıkartıyor.

Üye sayısına gelince, bu konuda size kesin rakamlar veremeyiz, zira henüz elimizde taşradaki yoldaşlarımızın raporları yok. Ancak İstanbul'a gelince, şunu söylemeliyiz ki, uğradığımız kovuşturmalar, saflarımızdan kimi eksilmelere yol açtı ve öte yandan MK, zor zamanlarda zayıflık gösteren birkaç üyeyi ihraç etmeyi uygun buldu. Böylece İstanbul'daki üyelerimizin sayısında bir azalma oldu. Ancak bu azalmanın taşradan yeni üyelerin kazanılmasıyla büyük ölçüde telafi olacağını düşünüyoruz.

Türkiye'nin genel politikası ve Parti basını

Legal faaliyetimiz, partimizin yaşadığı bunalıma rağmen herhangi bir kesintiye uğramadı. Aydınlık'ın yayını hiçbir zaman kesilmedi. Bazı sayıları bizim mahkememiz sırasında yayımlandı. Bu açıdan 16. ve 17. sayılar son derece ayırt edici özelliğe sahiptir. Makalelerimizde kendimizi, komünist suçlamasını kabul ederek ve resmi makamları inanç özgürlüğümüze saldırıda bulunmaya kalkışmakla itham ederek savunduk. Onlara bizi muhakeme etmek istedikleri Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun daha çok üç beş kuruş karşılığında ulusun bağımsızlığını Fransız ve ingiliz kapitalistlerine satmakta tereddüt göstermeyenlere uygulanması gerektiğini sergilemeyi esas aldık.

Aydınlık'ın haricinde, yaklaşık bir aydır, "Vazife" adında haftalık bir siyasî gazete yayımlamaya başladık[246]. Maddi kaynaklarımız bir gazete yayımlamamıza olanak vermiyor. Ancak barış antlaşmasının imzalanmasından sonra ülkede öyle bir tartışma atmosferi doğdu ki, böylesi bir ortamda susmaya devam etmek bizim açımızdan bir cinayet olurdu. Türk mürettipler grevi sırasında, uzaktan uzağa grevcilerin gazetesi "Haber"in yayımlanmasına katkıda bulunmuştuk. Her ne kadar takma adlarla yazdıysak da, burjuvazi niyetimizin kokusunu aldı. Bu işte Bolşevizmin kuşkulu parmağı olduğu ileri sürülerek büyük bir vaveyla kopartıldı. Bu itham, mürettipler cemiyetindeki dostlarımızı tereddüde düşürdü ve sonuçta bizim makalelerimizi yayınlamayı reddederek patronlarla bir mutabakata varma telâşına düştüler. Ancak yürüttüğümüz kampanya sayesinde, kimi avantajlar da sağladılar; böylece bir yarım zafer kazandılar.

Bu tecrübede bir kez daha gördük ki, iki yıldır savunageldiğimiz bir günlük siyasî

246. Cumartesi günleri neşr olunur, iktisadî, içtimaî, siyasî gazete. TKP tarafından Cumhuriyetin ilânına öngelen günlerde yayınlanmaya başlamış ve 3 ay yaşadıktan sonra malî nedenlerle kapanmıştır (Ekim-Aralık 1923) *TSA-I* s. 839-80'de 3-8. sayılardan aktarma yazdar vardır. Erden Akbulut, *Şefik Hüsnü* biyografisinde onun bu gazetede çıkmış yazılarını toplamıştır.

gazeteye sahip olmak bizim için zorunludur. Bu gerçekten sonra, böylesi bir organa sahip olmak için elimizden gelen çabayı harcamaya karar verdik. Para bulmak için varımızı yoğumuzu ortaya koyduk. Ancak, yoldaşlarımızın fedakârlıklarına rağmen, bir günlük gazete yayımlayacak kaynağı bir araya getiremedik. Yeterli sermaye olmaksızın bu projenin gerçekleştirilemeyeceğine kani olarak, bir haftalık yayın çıkarma kararı aldık. Bir takım ilişkilerimiz sayesinde, elimizde eski bir gazetenin, yani"Vazife"nin imtiyazı var. Bu gazeteyi her cumartesi yayımlamaya başladık. Gerekli kaynaklara sahip olduğumuz takdirde, başka herhangi bir formaliteye gerek olmaksızın bunu günlük olarak da yayımlayabiliriz. Şimdiye kadar yayımlanmış dört sayıdan birçok nüshayı size gönderiyoruz. Bunları tercüme ettirdiğiniz takdirde, hem ülkedeki siyasî durumu ve buna bizim bakış açımızı, hem de yönetenlerin eylemini eleştirmek için hangi noktada durduğumuzu anlayabilirsiniz. Olaylar, Kasım 1923'teki milliyetçi devrimden buyana büyük bir hızla gelişiyor, iki Lozan Konferansı arasında, Mustafa Kemal yandaşları, kendilerini, milliyetçi-ittihatçı muhalefetin güçlü saldırıları karşısında zaman kazanmak ve bunların seçim döneminin açılması yönünde karar alınma çalışmalarını başarısızlığa uğratmak konusunda gitgide daha zayıf hissediyorlardı. Olabilecek en kötü koşullarda seçimlere gidiliyordu. Barış henüz yapılmamıştı. Dışarıdan her türlü tehlike hâlâ devletin bizatihi varlığını tehdit ediyordu, içeride, ülkenin yöneticilerine karşı koyu bir memnuniyetsizliğe rağmen, Mustafa Kemal ve arkadaşları, millî bağımsızlığın sağlayıcıları ve destekçileri olarak halk nezdinde hâlâ büyük bir itibara sahipti. Yeni anayasayı eleştirecek olanlara ölüm cezası getiren bir felâket kanun, tartışma özgürlüğünü hemen hemen yok derecesinde kısıtlıyordu. Bize karşı milliyetçi hükümeti alaşağı ederek yerine komünist bir hükümet kurma iradesi taşıdığımız suçlaması getirilerek, komünistlerin başının üzerinde sallanan kılıç, işte bu kanundu.

Kemalistler bu imtiyazlarını kullandılar ve kötüye kullandılar. Öyle ki, hiçbir seçim çevresinde, seçmenler oylarını Kemalist milliyetçilerin adayından başkasına verme cesareti gösteremediler. Olan, bir seçim komedisinden ibaret kaldı, hatta buna seçim yerine tayin bile denebilir. Sonuç: Kemal'in tüm adayları seçildi; tek bir muhalefet milletvekili Meclis'e giremedi. Bizi tam da seçimler sırasında cezaevine attılar. Kamuoyuna bu komedinin bizi felce uğratmak, seçimler sırasında rolümüzü yerine getirmemizi önlemek için oynandığını açıkladık. Aydınlık'ta kamuoyundan oylarını emekçi sınıfının ve samimi devrimcilerin adaylarına vermelerini istedik. Ne var ki, beklenebileceği üzere, hüküm süren terör atmosferinde hiç kimse inançları doğrultusunda oy kullanma cesaretini gösteremedi. Ve hâlihazırdaki Meclis, sadece Kemalist burjuvazinin alçak kölelerinden oluşmaktadır.

Bu Millî Meclis, tam bir kukla gibi davranmaktadır. Yukarıdan, yani Kemal'in yeni kurduğu halk partisi yürütme komitesinden alınan talimatlara göre, bir günden diğerine birbirine taban tabana zıt kararlar almaktan rahatsızlık duymuyor. Bu nedenledir ki Meclis kamuoyunun alay konusu haline geldi. Ülkede hiçbir otoriteye sahip değil. Bu açması durumda, Kemal ve çevresindekiler bir yanda devrimci konum ile diğer yanda monarşist konuma hâkim olup gelişimi engellemek için, Kasım 1923 anayasasını tadil etmek ihtiyacı duyuyorlar. Türk devletine, tam yetkili bir başkan ile cumhuriyet biçimi vermek söz konusuydu. Tasarılara göre, Meclis yürütme erkinden cumhurbaşkanı lehine feragat edecek; o da, Avrupa'daki gibi Meclis'e karşı topyekün sorumlu olacak bir hükümet kuracak. Biz, bu projenin gerici özüne karşı var gücümüzle mücadele ettik. Şuna işaret ediyorduk ki, anayasanın esas itibariyle demokratik ve devrimci değeri, yasama erki ile yürütme erkinin millet meclisinde birleşmesinde yatıyordu. Cumhuriyet biçiminin, devlet başkanına herhangi

bir yürütme erki ayrıcalığı tanınmaksızın ve özellikle meclisin yürütme erkini herhangi bir biçimde kısıtlamadan ve meclise karşı şahsen sorumlu vekillerin şahsi seçimi sistemini muhafaza ederek benimsenmesini ileri sürüyorduk.

Tartışma tüketilmeden, beklenmedik biranda cumhuriyet ilân edildi. Mustafa Kemal kendisini devlet başkanı seçtirdi. Bu komedi, başkanları Fethi Bey'in istifasıyla kışkırtılan bir vekiller krizi vesilesiyle oynandı. Bütün iş, Halk Partisi ile Meclis arasında, hemen hemen tartışılmaksızın, dört saatte kotarıldı. Milletin iradesine karşı uygulanmış bu şiddet, kamuoyunda son derece olumsuz bir etki yarattı. Cumhuriyeti alkışlamakla birlikte, bir ahbap-çavuşlar grubu, Kemal lehine bir diktatörlük rejimi kurma niyetlerini anında açığa vurduk. Böylesi bir ihtimale karşı tüm devrimcileri uyardık ve onları, millî egemenliğe karşı böylesi bir tehdidi önlemek için güçlerini birleştirmeye çağırdık.

İttihatçılar da bu dekor değişikliğine karşı çıktılar ve mevcut yöneticilere, son derece şiddetli bir dil kullanarak, saldırdılar. Ne var ki onların eleştirileri saltanat yanlısı kaygılarından esinleniyordu. Öylesi bir durumdaydık ki, hem Halkçılara, hem de ittihatçılara karşı çıkmamız gerekiyordu. Ne yazık ki, eski yetenekli gazeteciler tarafından iyi yönetilen bu saltanat yanlısı taarruz, kısa sürede yaygınlaştı. Buna karşılık, Kemalistler yetenekli gazetecilere sahip olmadıklarından, davaları başarılı biçimde savunulamadı. Her gün gaf üstüne gaf yaptılar. Şimdi saltanat yanlısı hareketlenmeye karşı koymak için, halifenin istifa edeceği yönünde söylentiler yayılıyor ve hükümet yanlısı basın halifeliğe dayalı saltanata karşı karalama kampanyası yürütüyor. En geri bilinç düzeyindekiler bile, milliyetçilerin hedefinin, halifeliğin boşalması durumunda, tüm Müslümanların en yüksek önderi olarak Mustafa Kemal'i seçtirmek olduğunun farkına varıyor. Bu tepkilerin en felâketi olur, zira böylece, geçmişte olduğu gibi, dünyevi iktidar ile uhrevi iktidar tek bir kişide toplanmış olacak. Böylece bir başka yoldan eski feodal rejime dönmüş oluruz. Bu kadar çaba ve bu kadar fedakârlık, bir hanedanı devirip, yerine bir başkasını geçirmek için harcanmış olur. Dolayısıyla, şu an için, halifenin, ruhani lider olarak görevlerini yerine getirebilmesi için tedirgin edilmemesini istiyoruz. Ankara hükümetinin bu işlere karışmasından ne Türkiye'nin, ne de Müslüman dünyasının bir çıkarı olur.

Şu an için bu noktadayız. Kesin olan şu ki, Kemalistler şu sıralar kötü bir dönemden geçiyorlar. Kısa süre içinde şaşırtıcı bir takım değişikliklerin olacağını beklemek gerekir. Tüm çabamızı, kim ne derse desin içtimaî devrim yolunda bir aşama oluşturan milliyetçi devrimin kazanımlarının korunması yönünde harcıyoruz.

Enternasyonalin ihmalleri

Tüm çabalarımızı fikirlerimiz doğrultusunda güçlü bir kampanya yürütmek için seferber etmenin tam zamanı; ya şimdi ya da hiçbir zaman... Gazetemizi yaşatmak için gerekli fedakârlıkları yapıyoruz. Burada ve Anadolu'da yaklaşık "1500" adet satılıyor. Ancak baskı ve kâğıt fiyatları çok yüksek olduğundan, bu giderlerimizin ancak küçük bir bölümünü karşılıyor. Etkili bir maddi yardım olmaksızın, bir zaman sonra, gazetemizin yayınını askıya almak zorunda kalacağız, bu da davamız açısından bir felâket oluşturacak.

Komünist Enternasyonalin Orta Doğu'daki başlıca görevi, İstanbul'da bir günlük gazete yayınlatmaktan ibarettir. Şunu belirtmeliyiz ki, Enternasyonal Yürütme Komitesi, bu gerekliliği değişik vesilelerle anımsattığımız iki yıldır bu görevi yerine getirmekten şimdiye kadar geri durmuştur. Bize her zaman boş sözlerle cevap vereceldiniz. Orada bulunmuş yoldaşlarımız da bu gerekliliği var güçleriyle size anımsattılar; ancak ele gelir hiçbir sonuç yine de alınamadı. Son olarak, yapılabilecek en iyi işin her şeyden önce bir gazete

kurmak olduğunu istanbul'da bizzat hissetmiş olan Şarki yoldaş, size bu konuda uzun bir rapor sundu. Bütün bunlardan sonra sizden bir soru kâğıdı değil de, hep ertelenegelen projemizi gerçekleştirmek için gerekeni sizden almayı beklemek hakkına sahibiz. Çünkü şu ikisinden biri: ya Enternasyonale dört yıllık üyelik deneyimimizden sonra sizin güveninize sahibiz ve bu durumda, hemen faaliyete geçebilmemiz için ihtiyaç duyduğumuz şeyi bize geciktirmeden vermeniz gerekiyor ya da güveninize lâyık değiliz ve bu durumda da bizim çalışmamıza ilgi göstermenizi gerektiren hiçbir şey yok. Ne olursa olsun, teşkilâtımız komünistlerin istanbul basınında bir yer almasının acil olduğu kanısındadır. İKG üyeleriyle olmayacaksa, Enternasyonal bu yaşamsal sorunu çözüme kavuşturacak başka kişileri acil olarak bulmak zorundadır. Bizim açımızdan asıl olan işin yapılmasıdır. Ve biz Komünist Enternasyonalin nihayet Orta Doğu'ya karşı yükümlülüklerini yerine getirmeye karar vermesine kadar Komünist Enternasyonalin çabasını teşvik etmekten geri durmayacağız. Bu rapora günlük gazete için yeni bir bilanço ekliyoruz.

Hükümetimizin Dış Politikası hakkında Birkaç Söz

Bu konu hakkında da bakış açımızla ilgili geniş bilgileri "Vazife" sütunlarında bulabilirsiniz. Lozan antlaşmasının imzalanmasından buyana, yöneticilerimiz İtilaf devletlerine ve özellikle de ingiltere'ye yakınlaşmak için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Hatta kimileri ingiltere'yle, Rusya'ya karşı ortak bir eylem için bir anlaşma imzalandığını ileri sürüyordu. Her halükârda burjuva devlet adamları, batılı kapitalistlerin lütuflarını kazanmak için hiçbir fırsatı kaçırmıyorlar. Bu temayülün tezahürleri her gün artıyor. Yabancı sınaî ve ticarî işletme şirketleriyle dostane anlaşmalar; demiryolu şirketleriyle avantajlı sözleşmeler; Aydın demiryolundaki ingiliz şirketinde grev yapan memurları çalışmaya zorlamak üzere devlet müdahalesi, bunun örnekleridir. Bu anti-Sovyetik poLitika, ülke içinde komünistlerin kovuşturulmasında, devrimci eğilimdeki sendikaların kapatılmasında, komünist olduğundan kuşku duyulan her yabancının, özellikle de Rus komünistinin Türkiye'den sınır dışı edilmesinde ifadesini buluyor. Sadece milliyetçi işçi teşkilâtları teşvik ediliyor. Nitekim İstanbul'da yaşam hakkı, sadece Genel Kurmay Başkanlığı'nın adamlarınca ve parasıyla kurulmuş ve başkanlığını bir eski subayın yaptığı amele birliğine tanınıyor. Bu birlik, işçileri kandırarak üye etmek için, kendini Bolşevizmin yeminli düşmanı ilân eden Şakiradlı bir maceracıyıkullanıyor.

Mevcut hükümetin kötü niyetinin bir diğer örneği de, Polonya, Avusturya ve diğer burjuva devletlerle ticaret anlaşmaları yangından mal kaçırırcasına imzalanırken, Sovyet temsilcileriyle bir ticaret antlaşmasının imzalanmasının hâlâ sürüncemede bırakılmasıdır. Ne mutlu ki Doğu'daki güçlerle yakınlaşma yanlısı politikanın çok sayıda taraftarı var. Bunlar Türk-Rus ittifakının güçlendirilmesini ve diğer Doğu halklarına karşı aktif bir dostluk politikası yürütülmesini savunuyorlar. Biz de bu tezi savunuyoruz ve böylesi bir tutumun Türkiye'ye neden daha avantajlı olacağının iktisadî ve siyasî gerekçelerini sergiliyoruz. Uygulanmakta olan Batı yanlısı politikanın zayıflığının kaynağı, bu muhalefetten çok, Rauf Bey, Fethi Bey, Refet Paşa gibi en yetenekli ve bu politikaya bağlı siyaset adamlarının iktidardan uzaklaştırılmış olmasından ve bunların hükümete karşı tutum almış olmasıdır. Hâlihazırda şu ya da bu nedenle sorumlu mevkilerden uzaklaştırılmış çok sayıda Paşa ve Bey var. Bunlar bugün için tereddüt içinde ancak yarın kesinlikle muhalefetin saflarına geçecekler. Ne yazık ki bu gericiliğin güçlerini artıracak.

Türkiye'ye dönmek isteyen dört yoldaş hakkında

Şimdi, bitirmeden önce, bize sorduğunuz sorulara kısa cevaplar vermek istiyoruz.

1) Türkiye'ye gelip çalışabilecek dört yoldaşla ([Ahmet] Cevat, [Nâzım] Hikmet, [Vâlâ] Nurettin, [Şevket Süreyya] Aydemir) ilgili olarak, işte düşündüklerimiz: Bu yoldaşların artık Moskova'da öğrenecekleri bir şey kalmadığı doğruysa, komünist propagandacı ve eğitimci niteliklerini kendi ülkelerinde kullanmaları son derece arzu edilir bir şeydir. Kitle içine nüfuz etmek için iyi militanlardan hemen hemen tümüyle yoksun bir ülke varsa, orası Türkiye'dir. Ancak bizi kaygılandıran tek bir nokta var. Bu yoldaşların ülkeye sorunsuz girip giremeyeceklerini veya şöyle veya böyle bir geçiş yolu bulsalar da, ilk komünist avında yakalanıp yakalanmayacaklarını bilemiyoruz. Cevat yoldaşın ya giremeyeceğini, ya da anında sınır dışı veya hapis edileceğini sanıyoruz. Çünkü burada onu tanıyan çok insan var ve yetkili makamlar onun hakkında kötü düşünüyorlar. Diğer üç yoldaşa gelince, uygun biçimde davranmayı bildikleri takdirde fark edilmeden sınırdan geçebilirler ve çalışmanın yollarını bulabilirler diye düşünüyoruz.

Grubumuz onlara şu öneride bulunuyor:

1) Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliği nezdinde durumlarını düzene sokmalı ve buraya legal bir pasaportla gelmelidirler.

2) En azından ilk altı ay boyunca bize gidip gelmekten açıkça kaçınmalıdırlar. Girebildikleri çevrelerde propagandalarını yapmak ve bizi aşağılamaktan rahatsız olmamak.

3) MK'mızın tayin edeceği bir bağlantı unsuru aracılığıyla, teşkilâtla ilgili direktifleri alacaklar ve raporlarını iletebilecekler.

4) İstanbul'daki yaşam güçlüklerini hesaba katmalıdırlar. Çünkü uzun süre yaşamlarını kazanamayacaklar.

5) işçiler arasında çalışmaya hazır olmadırlar, zira aydınlar arasında yapacak hiçbir şey yok.

Ülkeye gelmeyi başaramadıkları takdirde, İKG orada Marksizmin klasik eserleri için bir çeviri bürosu oluşturmalarını talep eder. Söz konusu olan, kesinlikle hiçbir ihtiyacımız olmayan propaganda broşürleri değildir. Marx'ın Kapital'i, Buharin'in Tarihsel Maddecilik'i, Lenin'in Devlet ve ihtilâli, kooperatifler üzerine bir elkitabı vb. gibi başyapıtlar çevrilmelidir... Bu çevirileri bize gönderirlerse, onları burada uygun biçimde bastırmayı üstleniyoruz.

Parti ve Sendikalar

Sendikalarla ilişkilerimiz, komünist olarak açık yargılanmamızdan sonra oldukça zorlaştı. Sendikacı dostlarımız arasında bağlarımızı ve saygınlığımızı hâlâ koruyoruz. Ancak benzer suçlamalara uğramaktan ve bu nedenle bir takım sıkıntılarla karşılaşmaktan korkuyla, çoğu açık açık bizleri ziyaret etmekten geri duruyor. En etkili eylemimiz, çekirdek gruplarımız tarafından yürütülüyor. Özellikle İstanbul Amele Birliğinde yoldaşlarımız yoğun bir faaliyet yürütüyor. Gizli yayınlarımızın dağıtımı, bu çevrede oluyor. Dün, düşmanlarımız bu çekirdek gruplardan birini suçüstü yakaladı. Bu gruba mensup yoldaşlarımızın tümü anında Birlikten ihraç edildi ve Birlik sekreterliği, bununla yetinmeyerek, yoldaşlarımızı polise Bolşevik ajanları olarak ihbar etme alçaklığını da yaptı. Bu Amele Birliğinin, emekçiler sınıfı arasında hükümetin bir ispiyon teşkilâtından öte bir şey olmadığı gitgide ortaya çıkıyor. Şimdi burjuvazinin bu paralı askerleri, başkanlığa Kemalist ordunun bir generalini getirmek için manevra yapıyor. Söz konusu olan Kâzım Karabekir Paşa veya Rauf Bey'dir. Birlik geçtiğimiz günlerde onlara bir yemek vererek komünistleri kötüledi ve yabancı sermayeye karşı anlayışlı olmak gerektiği üzerinde uzun uzun duruldu.

Mürettipler ve demiryolcular dostumuz olarak kaldılar; İstanbul'daki mürettiple-

rin, İzmir'deki demiryolcuların grevini ve Doğu demiryollarının başarıya ulaşan taleplerini esinlendiren bizler olduk. Eskişehir'deki devlet demiryolları sendikası da bizim etkimiz altındadır. Ne var ki bu teşkilâtlar henüz net bir doğrultuya sahip değildir.

Bir Yoldaş hakkında Not

Asimokopulos yoldaş hakkında görüşümüzü soruyorsunuz. Bu yoldaş, hiçbir zaman Büro'da Kâzım'ın yerini almadı. Sadece birkaç toplantıya yedek olarak katıldı. Oldukça sınırlı kafalı bir militandır ve bugüne kadar işçi hareketi içinde herhangi bir rol oynamamıştır ve sorumlu bir mevki işgal etmek için gerekli niteliklerden yoksundur. Bir küçük dükkâncıdır ve tam bir küçük burjuva zihniyetine sahiptir. Bunun dışında ona karşı kanıtlanmış tek suçlama Rum kilisesi patrikliğine gidip gelmesidir.

Partinin Enternasyonal ile ilişkileri

Son olarak da teşkilâtımızın Enternasyonal ile ilişkileri hakkında iki söz etmemiz gerekiyor. Buradaki siyasî çevreler bakımından kesinlikle kabul edilemez olan şey, yurtdışında bulunan bir kurumdan iç işleriyle ilgili direktifler alınmasıdır. Bu noktada, geçerli herhangi bir neden olmasa da, insanlar çok alıngan ve tahammülsüz: Bize komünist olmakla ilgili bir suçlama getirmiyorlar, ancak Komünist Enternasyonalden tavsiye almamızı affetmiyorlar.

Ve Rusya'dan gelen her şey -eşya ve kişi- acımasız bir aramaya tabi tutuluyor. Nitekim idarenin tedirginliğini gidermek için, Komünist Enternasyonal ile ilişkilerimize asgariye indirmemiz gerekiyor. Size sadece önemli vesilelerle yazmayı düşünüyoruz. Sizden de bize sadece yaşamsal önemde sorunlarla ilgili bir takım direktifler göndermenizi ve bunun dışında Enternasyonalin Türk seksiyonunun yöneticilerine duyduğunuz güvene dayanmanızı öneriyoruz.

Yoldaşlarımızdan biri, İstanbul'da oluşturulan yeni bağlantı noktasıyla ilişki kurdu. Ancak Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'ndan istanbul'da çalışacak herkesten büyük gizlilik içinde davranmasını talep etmesini istiyoruz.

Komünist selâmlarımızla,
TKP Teşkilât Bürosu Genel Sekreteri
0. Masdar (İMZA)

15 Kasım 1923

Günlük kur ile gündelik bir gazete Bütçesi

Günlük Pasif		Günlük Aktif	
Mürettiplerin ücreti	35 TL	1500 nüsha satışı	30 TL
Redaktör ve memur maaşı	20 TL	ilân	5 TL
Baskı	5		
Kâğıt	15	Gelirler toplamı	35
Klişe	5	Günlük açık	47
Kira	2		
Giderler toplamı	82		82
Altı ay için açık:	8.460		
Baskı malzemesi:	1.500		
			9.960

Başarı şansına sahip bir günlük gazete işine girişmek için gerekli asgari miktar 9.960 TL'dir.

TKP Teşkilât Bürosu Genel Sekreteri

0. Masdar (İMZA)[247]

Bu rapordan sonra 23 Aralık 1923'te Dr. Şefik Hüsnü aşağıdaki kısa bilgi notunu gönderiyor. İstanbul'da İstiklâl Mahkemesi'nin faaliyetlerinin üzerlerinde yarattığı baskıya özel olarak işaret ediyor.

Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu'na

Değerli Yoldaş,

Size bir ay kadar önce, Odesa yoluyla durumumuz ve faaliyetimiz hakkında uzun bir rapor göndermiştik. Bugün bu konulara yeniden dönmeyeceğiz; yalnızca şunu söylemeliyiz ki bir istiklâl Mahkemesi'nin varlığı nedeniyle İstanbul'da hayatın daha da zorlaştığını söylemek zorundayız. Bu mahkeme, sözde gericiliğin niyetlerini bastıracak. Ancak fiilen, önüne, nereden gelirse gelsin her türlü muhalefeti bastırmayı koymuş durumda. Şimdi saltanatçıların defteri duruluyor, yarın kuşkusuz komünistlere saldıracak. Daha şimdiden, geçmişte irtibat işlerinde çalışmış bir yoldaşımız hapse atıldı. Halen neyle suçlandığını bilmiyoruz.

İki gün önce illegal yollardan Abdel Rahman Fadl adlı Mısır partisinden bir yoldaşı gönderdik. Bu kişi bize Moskova'ya giderek öğrenim göreceğini belirterek başvurdu. Ancak eşyaları burada kaldı, bu mektupla aynı yolla onları da gönderiyoruz, Lütfen kendisine iletiniz.

Gelecekte, biz de Moskova'da eğitim görmek üzere gençlik grubumuzdan bir dizi genci göndereceğiz.

Kaynak yoksunluğundan gazetemiz 15 gündür yayınlanamıyor. Bir önceki raporumuzda geniş olarak açıkladığımız bu sorun konusunda acil cevabınızı bekliyoruz. Bunu sabırsızlıkla bekliyoruz. Halen bir abone kampanyası başlattık; daha iyi koşullar elde edinceye kadar gazeteyi on beş günlük olarak çıkaracağız.

Komünist selâmlarımızla,

TKP Teşkilât Bürosu Genel Sekreteri

0. Masdar (İMZA) (MÜHÜR)

23.XII.1923[248]

247. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No: 25, Klasör No: 32_36, Belge No: 411-420 [Fransızca].

248. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm I*, CD No:25, Klasör No: 32_36, Belge No: 460 [Fransızca].

TÜRKİYE KOMÜNİST GENÇLER BİRLİĞİ

Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin 1923 yılındaki çalışmaları da bir genel rapor halinde Komünist Gençlik Enternasyonali Yürütme Komitesi'ne gönderilmiştir. Raporda temel talep TKGB'nin KGE ile doğrudan ilişki kurmasıdır. TKGB'nin Türkiye'deki tüm gençlik gruplarının birleştiği merkez olması süreci anlatılırken ilginç bir nokta da, Bİİ içindeki gençlerden ayrı olarak Roland'a (Ginzberg) bağlı gençlerin Yahudi gençliği olarak anılmasıdır. Yukarıdaki raporda da adı geçen İsmail Hakkı (Rıza), anlaşıldığı kadarıyla o dönem gençlik hareketi içinde etkili bir kişidir ve KGE kendisiyle doğrudan ilişki içindedir. 1 Mayıs ertesi tutuklamalar ele alınırken Dr. Şefik Hüsnü'nün raporunda sözü edilen gençlik içindeki provokatörden, TKGB raporunda söz edilmemektedir. Raporun ilginç noktalarından bir diğeri de, kuşkusuz teşkilât hakkında verilen ayrıntılardır. Rapora göre, TKGB'nin, büyük ağırlığı İstanbul'da olmak üzere Türkiye çapında 110 üyesi vardır ve yayınları 80-100 dolayında basılmaktadır.

Komünist Gençler Enternasyonali'nin
İcra Komitesi'ne
TKGB'nin Faaliyeti

921 senesinden itibaren organize bir kuvvet halinde faaliyete girişen Türkiye Komünist Gençler Birliği 923 senesi Nisan'larına doğru kemî ve keyfi kuvvetleri artmış mütekâmil bir teşkilât haline gelmişti. Gençlik, 923 senesi Bir Mayıs'ında çok büyük bir faaliyet gösterdi. Bir Mayıs tezahüratı için Parti SeKa'sınca (C.K. [Kiril]) tertip ve tab edilen beyannameler daha matbaada iken polisin eline geçmişti. Bunun üzerine gerek parti için, gerekse Gençler Birliği namına illegal ikinci defa olarak beyannamelerin tab ve bu işin Gençler (C. K. [Kiril])'sına havalesi kabul edildi..

TKGB bu işi yirmi dört saatte muvaffakiyetle yaptı. Ve (8) bin miktarında olan beyannameleri, bir gecede İstanbul'un dört bir tarafına dağıttı. Fakat Mayıs'ın üçüncü günü, bir provokasyon neticesinde Parti (C. K. [Kiril])'sı ile beraber Gençlik SeKa'sı (C. K. [Kiril]) ve en faal arkadaşlar tevkif edildiler... Hariçle mevcut olan rabıtamız koptu. Balkan Federasyonu ile de münasebetimiz münkati oldu. Biraz sonra Bulgar reaksiyonu da vücuda gelince bu sahada hiçbir münasebetimiz kalmadı. Balkan Federasyonu'nun gönderdiği materyal ve mektuplar elimize geçmedi. Viyana'da akdedilen konferanstan bile ancak elimize geçen rezolüsyonlarıyla haberdar olabildik. Bu suretle, elimize ara sıra geçen literatür gelmemeye, büsbütün muavenetsiz bir halde çalışmaya başladık. Mayıs'ı takip eden Haziran, Temmuz, Ağustos, Eylül aylarında tam bir atalet devresi geçirdik. Zira bu aylarda muhakeme ile meşguldük. Mamafih bu sükûn devresinde, tevkif edilen arkadaşlar yerine tali arkadaşların ikamesi, tanınmamış yoldaşların faaliyete şevki, yeni liyezonlar tanzimi ile uğraşıldı.

- Sükûndan Sonra Yeni Bir Faaliyet Devresi-

Mevkuf arkadaşlarımızın muhakemesi ve burjuva terörü ile geçen dört beş aydan sonra gençlik daha faal bir tarzda harekete geçti. Takibata uğradıkları için çalışamayan arkadaşlar tekrar teşkilât işleriyle uğraşmaya başladılar. Bu suretle teşkilât eski kuvvetini yeniden iktisap etmiş oluyordu.

- Teşkilât Tevkifattan Evvel Nasıl Çalışıyordu?-

Teşkilâtımız tevkifattan evvel, beş kişilik bir merkezî komite tarafından idare olunuyordu. Merkezî komite, mıntıka rehberleriyle temasta bulunuyor, bu mıntıka rehberleri de hücre rehberlerini idare ediyorlardı. Beher hücre ancak beşer kişiden mürekkepti. Ancak bu beş kişi birbirini tanıyabiliyordu. Her hücre rehberinin bir muavini de bulunmakta idi. Muhtemel bir tevkifat karşısında bu muavinler faaliyete geçiyorlardı. Bu tarz teşkilâtın faydası, bilhassa tevkifat esnasında görüldü.

- Tevkifattan Sonraki Yeni Taazzuv Devresi-

Tevkifattan sonra, eski usulümüzü muhafaza etmekle beraber, hatası görülen kısımları tashih etmek ve yeni şeraite göre yeni yeni tadilat yapmak lüzumunu hisseden teşkilât evvela merkezî komiteden işe başladı ve tevkifatla tanınan merkezî komiteyi değiştirmeyi faydalı buldu. Sabık merkezî komitenin faal azaları daha gizli bir şekilde mesailerine başladılar, işlerin daha muntazam gidebilmesi için, beşer kişilik mütehassıslardan mürekkep ve merkezî komitenin idaresinde iki büro teşkil edildi. Bu bürolar, (Teşkilât Bürosu) (Neşriyat ve Propaganda Bürosu) unvanını aldılar. Büroların tesisi, derhal tesirini gösterdi. Bir iki ay içersinde teşkilât işlerinde fevkalâde büyük farklar görüldü. Neşriyat işlerimiz, daha muntazam bir şekle girdi. Spesialist organizatörler yetişmeye başladı.

- Marksist Kurjokları-

Reorganizasyon devresinde bir yenilik daha yapıldı. Teşkilâta mensup arkadaşların (İlmî Marksizm) sahasında daha fazla malumat edinmeleri için beşer kişilik (Komünist Kurjokları) vücuda getirildi ve bunlar bütün teşkilât dâhilinde tamim edildi. Kurjoklara ders veren arkadaşlar entelektüel olmakla beraber, yanlarına verilen muavinler işçi gençlerinden intihap edilmekte, bu suretle bilahare onların kurjok rehberi olabilmeleri temin edilmektedir.

Bu kurjoklarda sıra ile (Buharin'in Komünist Alfabesi, Tarihi Materyalizm, İktisad-ı Siyasî, Amele Hareketleri Tarihi, Manifeste Communiste) gibi bahisler mufassalan geçilmekte ve üzerlerinde münakaşalar yapılmaktadır. Mesela (Sınıf Mücadelesi) yalnız birer derste mevzubahis olmaktadır.

- Türkiye'de Gençler Teşkilâtında Vahdet-

Evvelce Türkiye'de icra-yı faaliyet eden muhtelif gençlik grupları bulunmakta idi. Bugün bütün bu gruplar, Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne dâhil olmuş ve hareket tek bir merkez etrafında toplanmıştır. Bu toplanma keyfiyeti gerek hadisatın şevkiyle vücut bulmuş, gerekse Komintern'in bu sahadaki müteaddit direktifleri neticesi olmuştur. Böyle ufak ve ayrı grupların bulunuşu, o grupların başında kariyerist muayyen arkadaşların bulunmasından neşet etmiştir. Zira Komintern'in müteaddit direktifleri, bütün ufak grupçukların (Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne) iltihak etmeleri tarzında olmasına rağmen onlar, bu direktiflere karşı gelmeye çalışmışlar, bu suretle iltihaktan ziyade, bir antant suretiyle kariyerlerini temine çalışmışlardır. Mamafih, kitlelerin şuuru, onları istemeyerek de olsa, doğru yola sevk etmiştir. Bunu takviye için Komünist Gençler Enternasyonali'nin ufak grupların bila-kayd u şart Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne girmesi hakkında bir rezolüsyon çıkarması lâzımdır. Bu suretle hareket, ismail Hakkı gibi avantüristlerin sergüzeştcûluğuna iyi bir darbe teşkil eder.

- Diğer Gençlik Teşkilâtları Ne Oldu?-

Rum Gençleri: (UIT/Bİİ) teşkilâtı mevcut olduğu zaman ona mensup küçük bir Rum Gençler Grubu vardı. UIT teşkilâtının dağılması ve en iyi unsurLarın partimize girmesiyle, yalnız kalan bu gençler müteaddit defalar Gençlik Teşkilâtımıza girmeleri hakkındaki teklifimize muvafakat etmediler ve münferiden çalışmakta taannüt ettiler. Bu ismail Hakkı'nın teşviki neticesinde olmakta idi. Fakat ismail Hakkı'nın oradan da tard edilmesi neticesinde (7) kişi miktarında olan bu grup da teşkilâtımıza iltihak etti ve direktiflerimiz altında çalışmaya başladı.

Ankara Gençleri: Ankara Komünist Partisi'ne mensup Gençler Teşkilâtı, Ankara Partisi'nin inhilâliyle beraber dağılmışlardı. Bugün onların en faal ve çalışmaya kabiliyetli olanları bir seneden beri teşkilâtımız içindedirler.

Yahudi Gençleri: Roland isminde bir şahsın idaresinde bulunan ve teşkilâtımıza girmemek hususunda taannüt eden bu gençler de Roland'ın Türkiye'den çıkması dolayısıyla teşkilâtımıza müracaat ederek direktif istemişler ve (10) kadar olan uzuvlarını teşkilâtımıza takdim etmişlerdir.

ismail Hakkı: iki sene evvel grubumuz dâhilinde çalışan, bilahare komünistlikle kabil-i telif olmayan hareketlerinden dolayı Komintern Mümessili (Gafurov)un huzuruyla teşkilâtımızdan ihraç edilen ismail Hakkı, bizce komünist olarak mevcut olmayan bir adamdır. Bugün onun tek bir faaliyeti yoktur.

Hakkında Komintern mümessilinin de rey verdiği bir tard kararı olmasına rağmen Komünist Gençler Enternasyonali'nin bununla alakadar olması, onunla müstakilen muhaberede bulunması, teşkilâtımız dâhilinde disiplinsizliği doğurur. Biz kendisine müteaddit defalar teşkilâtımıza girmesi hakkında, müracaat etmiş ve teklifimizi kabul ettirememiştik. Bugün için, onun teşkilâta tekrar alınması mevzubahis olsa bile, uzun bir namzetlik devresi geçirmesi lâzımdır. Her şeyden evvel disipline ehemmiyet veren komünist teşkilâtları, faal ve kıymetli bile olsa, ferdî ve anarşik hareket etmek isteyen adamları çiğneyip geçmekten, fırlatıp atmaktan çekinmezler. Çünkü bu, teşkilâtın yaşaması için zaruridir. Binaenaleyh Komünist Gençler Enternasyonali'nin bu sahada yapacağı şey, kendisine derhal ve son bir direktif vermesi ve teşkilâtımıza müracaatı bildirmesidir, ismail Hakkı meselesi, bizim için mevcut olmayan bir meseledir.

- TKGB'nin Faaliyet Sahaları-

Teşkilâtımız iki sahada ibraz-ı faaliyet etmektedir.

1- işçi gençliği arasındaki faaliyet.

2- Mektep gençliği arasındaki faaliyettir,

işçi Gençliği Arasındaki Faaliyet:

Teşkilâtımızın işçi gençliği arasındaki faaliyeti, fabrikalarda çalışan gençler arasında, münferit sanayi yerlerinde çalışan çıraklar arasında, Sanayi Mekteplerindedir. Bu faaliyet neticesi şimendifer, tramvay, İmalat-ı Harbiye, Sanayi Mektebi, şoförler arasında nüveler vücuda getirildi. Bu gençlik arasındaki çalışma tarzı yine hücre usulündedir. Buralarda da (Amele Marksist Kurjokları) bulundurmaktayız. Haftada iki defa yapılan içtimalarda, içtimain yarısı gençliği alakadar eden günün meselesine, diğer yarısı da işçi gençliğinin tenviri kısmına hasredilmektedir.

işçi gençliği arasındaki faaliyet neticesi, işçiler için meccani gece dersleri için Türk Ocağı'nı bir esas kabul ettirdik.

- İşçi Gençliğinin Grevlerde Faaliyeti-

İzmir şimendifer grevinde, incirciler grevinde, istanbul Şark Şimendiferleri grevinde, mürettipler grevinde komünist gençlik gayet faal bir rol oynamışlardır. Mürettiplerin çıkardığı gazeteye fahri yazı yazmak, muhabir olmak, demiryollarını tahrip, polislerle mücadele, çalışmak isteyen işçilere mani olmak hep komünist gençliğinin yaptığı işlerdir.

- Mektep Gençliği Arasındaki Faaliyet-

TKGB faaliyetinin mühim bir kısmını da mektep gençliği arasına hasretmektedir. Bu faaliyet neticesi olarak istanbul'un bütün büyük mekteplerinde, liselerinde, iptidai muallimleri arasında komünist hücreleri vücuda getirilmiştir. Gençlik yalnız bununla iktifa etmemiş, her mektepteki isyan hareketlerinin başına geçerek onları idare de etmiştir. Bu suretle, yüzlerce genç, dört beş kişilik gruplarımız tesirinde kalmıştır.

- Sanayi Mektebi'ndeki isyan-

Gençliğin mekteper arasındaki faaliyetlerine misal olmak üzere bir iki hadise zikredebiliriz. Sanayi Mektebi'nde komünist propagandası yaptıkları için mektepçe tecziye edilen birkaç arkadaşın maruz kaldıkları bu hareketi protesto için bütün mektep talebesi 4 gün müddetle mektebi terk etti. Bu hadise mektep idaresinde büyük bir karışıklık doğurdu, işe hükümet müdahale etti ve müşevviklerden iki kişi mektepten tard edildi.

- Askerî Tıbbiye ve Tıp Fakültesi'ndeki Hadiseler-

Komünist gençlerimizin çok faal ve kesif olarak bulundukları Tıp Fakültesi ve Askerî Tıbbiye Mektebi'nde birçok isyankâr hadiseler olmuştur ki, bunlar başlı başına oradaki komünist gençlerin eseridir.

1- Mektebi ziyarete gelen Millet Meclisi Reisi Fethi'nin, nutkuna cevap veren Askerî Tıbbiye'den bir arkadaşımız şiddetle hükümeti tenkit etmiş, işçilerin yoksul halkın sefaletinden, proleter gençliğinin ihmal edildiğinden bahsetmiştir. Bu nutku müteakip arkadaşımız askerî idare tarafından derhal mektepten tard edilerek istanbul'dan teb'id edilmiştir. Bu hareket mektepte şiddetli bir hareket doğurmuş, nihayet arkadaşımızın tekrar istanbul'a avdeti ve sivil Tıbbiye'ye kabulüyle hadise kapanmıştır.

2- Yine bu hadiseden sonra komünist hareketlerinden dolayı mektepçe hapsedilen ve tardları için uğraşılan birkaç talebeyi kurtarmak için bütün talebe askerî idareye karşı isyan etmiştir. Bu isyanı idare eden on kişilik bir komite bulunuyordu ki bunun yedi tanesi teşkilâtımıza mensup komünist gençlerdi.

3- 923 senesi 1 Mayıs harekâtından dolayı tevkif edilen bir arkadaşımız Askerî Tıbbiye'ye mensuptu. Bu sene, tekrar mektepte propaganda esnasında üzerinde kitap olarak yakalanan bu arkadaşımız mektepten tard edilmiş ve tevkif edilmiştir. Bu hareket yine mektepte karışıklığı mucip olmuş ve bundan istifade eden komünist arkadaşlarımız, meseleye anti militarist bir mahiyet vermişlerdir.

- TKGB'nin Türk Ocağı'nda Faaliyeti-

Memleketimizde, takriben on bir sene evvel ve (Türk Ocağı) namıyla maruf olan bir müessese vardır. Bu müessese ilk zamanlar yalnız istanbul'da merkez olarak bulunmakta idi. Millî harpte Anadolu'nun her tarafında birçok şubeleri vücuda getirilmiştir. Bu Türk Ocakları, gençliğe milliyet ve şovenizm telkin etmek için yapılmıştır. İlerde faşist karargâhları olacağı şüphesiz olan bu ocaklara da komünist gençlerimiz girmişler, hatta

bazılarında heyet-i idareye kadar çıkmaya bile muvaffak oldular, istanbul Türk Ocağı, oradaki komünist arkadaşlarımızın tazyikiyle, genç işçilere meccani gece dersleri için kurslar açmayı kabul etti.

- TKGB'nin Teşkilâtı-

Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin merkezi İstanbulda olmak üzere; izmir, Adana, Edirne, Kayseri, Ankara gibi yerlerde şubeleri bulunmaktadır.

- istanbul Teşkilâtı-

921 senesinden beri faaliyette bulunan Türkiye Komünist Gençler Birliği'nin merkezi İstanbul'dadır, istanbul'daki teşkilât aşağıda hücre adedince ve uzuv adedince gösterilmiştir.

Nerelerde Olduğu	Hücre Miktarı	Uzuv miktarı
Yedikule Şimendifer Fabrikası'nda	1	6
Sanayi Mektebi'nde	2	10
Tramvaycılar Arasında	1	3
Reji amelesinde	1	4 kız
Askerî Tıbbiye ve Tıp Fakültesi'nde	4	20
Baytar Mektebi'nde	1	4
Eczacı Mektebi'nde	1	3
Sanayi-i Nefise Mektebi'nde	1	3
Mühendis Mektebi'nde	1	3
İptidai Muallimleri Arasında	1	3
Kabataş Lisesi'nde	1	5
Rum Gençleri	1	7
Yahudi Gençleri	2	10
-İzmir Teşkilâtı-	Hücre	Aza
izmir Sanayi Mektebi'nde	1	5
izmir Lisesi'nde	1	3
izmir Darüleytam'ında	1	4
-Edirne Teşkilâtı-		
Edirne İşçiler Yurdu'nda	1	5
-Adana Teşkilâtı-		
Adana Şimendifer İşçileri Arasında	1	3
Kayseri Fabrikası'nda	1	4
Ankara:		
İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nda	1	5

TKGB Neşriyatı

TKGB 1921 senesinden beri illegal olarak şapirografla (Zincirbend Gençlik) daha sonra (Genç Komünist) adlı iki mecmua neşretmekte idi. Tevkifattan sonra bu mecmualar tevhit edilmiş ve gayet iyi bir şekilde olmak üzere (Genç Komünist) mecmuası, (Neşriyat Bürosu)nun idaresinde olmak üzere yine elle ve şapirografla matbu olarak çıkmaktadır ve bu mecmua elyevm Gençler Teşkilâtı'nın organı olarak çıkmaktadır. Memlekette intişar eden birçok nasyonalist mecmua ve gazetelere karşı Komünist Gençliği ancak 60-80 nüsha miktarındaki bu illegal organla cevap vermek ve propagandalarını akim bıraktırmak mecburiyetindedir.

Kitap ve Broşür Neşriyatı	Nüsha
1- Komünist Gençliği ve Vazifesi üç defa tabedilmiştir.	180
2- Vaziyete Bir Nazar	80
3- Komünizm	60
4- Şark'ta Şûra Tesisi	80
5- Yirmi bir Madde	80
6- Türkiye'nin işçi Kadınlığına	80
Moskova'nın Selâmı	100
7-Bir Komünist Gittiği Yerde Ne Yapar 1	100
8 - " 2	100
9 - Türkiye işçi ve Çiftçi Gençliğine	80
10- Türkiye'nin Genç Askerlerine	80
11- Karl Liebknecht	40
12- Rosa Luxemburg	40
13- Tramvay Amelesine	120
14- Bir Şuurlu İşçi Nasıl Hareket Eder?	120
15- T.K.G.B Uzuvlarına	80
16 - R e h b e r l e r i n e	40

- Komünist Gençler Enternasyonali ile Münasebetimiz ve Vaziyetimiz-

Türkiye Komünist Gençler Birliği teşekkülü tarihi olan 921 senesinden beri, mevcut rezolüsyonlara rağmen hiçbir suretle muavenet görmemiş, bütün mevcut maddi müşkülata göğüs gererek bugüne kadar kuvveti mütezayit bir halde yaşamıştır. Burada, hiç şüphe yok ki, teşkilâtımızın büyük kabahati vardır. Biz biliyor ve görüyoruz ki, Komünist Gençler Enternasyonali Türkiye'deki gençlerin faaliyeti hakkında hiçbir şey bilmiyor. Veyahut bildiği şeyler de baştan başa yanlış olan şeylerdir. Şüphesiz ki burada kabahat yine bizimdir. Biz bunu itiraf ediyoruz. Fakat şu meseleyi de halletmek istiyoruz. Türkiye Komünist Gençler Birliği, vaziyeti hakkında birçok raporlar yazmış ve hep bunları, Türkiye Komünist Partisi vesaitiyle göndermiştir. Biz anlıyoruz ki Türkiye Komünist Gençler Birliği, partinin vesaitine ihtiyaç hissetmeksizin Komünist Gençler Enternasyonali'yle muhabere ve münasebette bulunmak zaruretindedir, O zaman, kırtasiyeciliğe ve Gençlik Teşkilâtı'nın ihmaline imkân kalmayacaktır.

Binaenaleyh, Komünist Gençler Enternasyonali'nin, bizimle müstakilen muhabere imkânını temin hususuna nazar-ı dikkatini celp ederiz. Bu vücuda geldiği takdirde, yani Gençler SeKa'sından muayyen bir arkadaş Gençler Enternasyonali'yle muhabereye memur edildiği takdirde işler daha muntazam gidecektir.

Türkiye bir Şark devleti olmakla beraber Balkanlar manzumesine dâhil bulunduğundan ve umumiyetle Avrupa'nın muvazenesinde mühim bir rol oynadığından velhasıl Şark'ı Garb'a rapt ve Şark milletlerinin pişdarı bulunduğundan kendisinin diğer bütün Şark milletlerinden farkı vardır.

Beynelmilel inkılâbî vaziyet, memleketin coğrafi ve siyasî mevkii hülâsa bütün afakî şerait Türkiye Komünist Partisi'ne, Türkiye Komünist Gençler Birliği'ne çok ağır vazifeler tahmil etmektedir. Binaenaleyh Türkiye Komünist Gençler Birliği, ilk adımda, bi'zzarure küçük, fakat zinde ve şuurlu bir grup, siyasî ve sınıfî şartlara göre her nevi teşkilât ve propaganda şekillerini tatbike mecbur olan yetişmiş rehberlerin ve şuurlu bir ekalliyetin grubu olacaktır. Bunun için Türkiye dâhilinde kuvvetli bir komünist gençliğinin bulunması, değil yalnız Türkiye inkılâbı için, Şark inkılâbı için, hatta Avrupa inkılâbı için bile zaruridir. Binaenaleyh, Komünist Gençler Enternasyonali aşağıdaki taleplerimizin, hareketimizin durmaması için lazım olan asgari talepler olduğunu nazar-ı dikkate almalı ve öylece bize muavenette bulunmalıdır.

- KG Enternasyonali'nden Taleplerimiz-

1- Türkiye Komünist Gençler Birliği, nasyonalist gençliğin namütenahi mecmua ve gazetelerine mukabil tek bir mecmuaya bile mâlik değildir. Komünist fikirlerini neşr ve tamim etmek, aleyhimizdeki propagandaları akim bıraktırmak için hiç olmazsa (on beş günlük) bir gençlik mecmuasına şiddetle ihtiyacımız vardır.

2- Gençlik namına şimdiye kadar legal olarak tek bir kitap neşredilmemiştir. Mebzul neşriyata ihtiyacımız vardır. Hiç olmazsa bir sene için asgari ayda dört formalık neşriyatta bulunmak ihtiyacındayız, bunun temini.

3- Gençlik Anadolu dâhilinde daha iyi propaganda ve teşkilât yapılabileceğine kanidir. Binaenaleyh mühim yerlere teşkilât hesabına birkaç arkadaş göndermek, oralarda daha muntazam propaganda şubeleri tesis etmek lazımdır.

4- İllegal olarak faaliyette bulunan gençlik gizli işleri için bir büroya ihtiyaç hissetmektedir. Temini.

5- Anadolu'nun işçi merkezlerinde seksiyonlarımız ve muhaberemiz bulunmasına rağmen iyi bir liyezonumuz yoktur. Bunun için istanbul'da legal bir işçi kütüphanesinin tesisi lüzumuna kaniiz.

Bu kütüphane münhasıran işçiliğe ve komünizme ait her lisanda mevcut eserleri bulunduracak, aynı zamanda Anadolu şehirleri ve hariçle münasebette bulunmak için iyi bir merkez olacaktır,

6- Teşkilât işleriyle uğraşan arkadaşlarımız, hayatlarını temin etmek ve sair sebepler dolayısıyla bütün zamanlarını teşkilât işlerine vakfedemiyorlar. Bunun için teşkilâtımızın organizasyon, neşriyat, propaganda bürolarında çalışabilecek asgari üç militana şiddetle ihtiyaç hissedilmektedir.

7- Almanca, Fransızca lisanlarda intişar eden mühim mecmua ve kitapların muntazam bir surette Viyana Kitabeti vasıtasıyla gönderilmesini temin etmek... Aynı zamanda gençliğe ait Rusça kitapları da vermek.

-5 a-

Yukarıdaki talepleri vücuda getirmek için aşağıdaki bütçenin aynen kabulü lâzımdır.

Türk Lirası:		
On beş günlük bir gençlik mecmuası	80	ayda
Ayda dört formalık kitap neşri	80	
Mecmua için legal büro	30	
Büro için bir militan	40	
Bir işçi kütüphanesi kira (20)	20	X
Kütüphane için bir militan	30	X
İllegal bir büro	20	
Teşkilât, neşriyat, propaganda bürolarında istihdam edilmek üzere üç militan	150	
Teşkilât işleri ve teşkilât için Anadolu'nun muayyen mevakiine arkadaşlar göndermek	250	
Bir aylık talebimiz	700	
Kütüphane tesisi için bir defalık verilmesi lâzım gelen meblağ	200	
	900	

On beş günlük gençlik mecmuası	80	
Ayda dört formalık kitap neşri	80	40
Mecmua için legal bir büro	30	20
Büro için bir militan	40	30
illegal bir büro	30	20
T.K.P. için üç militan	150	120
Anadolu'daki teşkilâtı takviye için	250	200
	660	430
		3
		1290
		660
		3
		1980[249]

249. *TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1*, CD No: 36, Klasör No: 1_2, Belge No: 1648-656//617-623//637-638//640-645] [Eski Türkçe]

EK-1 : KOMİNTERN 1919- 1923[250]

III. Komünist Enternasyonal, kısaca Komintern dünya devriminin partisi, genel kurmayı olarak kuruldu. I. Dünya Savaşı ertesinde Avrupalı sosyalist partilerin Şubat 1919'da uluslararası sosyalist birliği yeniden kurmak üzere Bern'de bir uluslararası toplantı çağrısı yapması, Lenin'in uzun zamandır yeni bir komünist Enternasyonal kurulması fikrini bir an önce hayata geçirmesini tetikledi. Aslında uzun zamandır Zimmerwald solu içinde tartışılmakta olan ve Rosa Luxembourg'un şiddetle karşı çıktığı yeni komünist Enternasyonalin kurulmasıyla ilgili adım, (Bildirisini kaleme alan) Troçki ve RKP(b) adına Lenin'in yanı sıra, hepsi de Sovyet topraklarında bulunan Polonya partisi dış bürosu adına Karski (Marchlewski), Macaristan partisi adına Rudnyânszky, Avusturya partisi adına Duda, Leton partisi Rus bürosu adına Rozin, Finlandiya MK adına Sirola, Balkanlar Sosyal-Demokrat Federasyonu adına Rakovski ve Amerikan Sosyalist İşçi Partisi adına Reinstein imzalarını taşıyan ortak çağrı mektubuyla atıldı.

2-6 Mart 1919'da toplam 51 delege çalışmalara katıldı; çoğunluğu RKP (b) üyesi (Rus partisinin dışında, Leton, Litvanyalı, Belorus, Ermeni, Doğu Rusya, RKP(b) yabancı seksiyonları -Çek, Bulgar, Yugoslav, Fransız, Çinli, Koreli, Kuzey Amerikalı, Volga Almanı-, Doğu halkları merkez bürosu seksiyonları temsilcileri, bunlar arasında Mustafa Suphi) olan delegelerin yanı sıra gerçekten parti temsilcisi olarak yeni kurulmuş Alman, Polonya, Avusturya ve Macaristan komünist partisi temsilcileri vardı. Bunların dışında düşük üye sayılı, herhangi bir merkezi yapıya sahip olmayan İsveç Sol Sosyal-Demokrat Partisi, Norveç İşçi Partisi, İsviçre Sosyalist partisi, Amerikan Sosyalist İşçi Partisi, Hollanda Sosyalist Partisi temsilcileri de toplantıya katıldı. Rakovski Balkan Federasyonunun yanı sıra Bulgar dar sosyalistlerini ve Romanya Komünist Partisi'ni temsil ediyordu. Gerçekten güçlü tek komünist partisi olan KPD temsilcisi eski bir Spartakist olan Hugo Eberlein, ölümünden birkaç gün önce Rosa Luxembourg tarafından imzalanmış bir yetki belgesi taşıyordu; Eberlein bunun bir hazırlık konferansı olmasını, kuruluş kongresinin daha sonra toplanmasını öneriyordu. Kongrede Lenin'in kaleme aldığı "Burjuva Demokrasisi ve Proletarya Diktatörlüğü" üzerine 22 noktada toparlanan tezler ele alındı. Enternasyonalin platformu Buharin tarafından hazırlanıp sunuldu; yeni Enternasyonalin ilanıyla ilgili Manifesto'yu kaleme almak, Zimmerwald'de olduğu gibi Troçki'ye düştü. Kongrede Rakovski, Lenin, Troçki, Zinovyev ve Palatten'den oluşan bir Yürütme Kurulu seçildi, başkanlığına Zinovyev getirildi. Rakovski Ukrayna hükümetinin, Lenin Rus hükümetinin, Troçki Kızıl Ordu'nun başındaydı, Platten ise İsviçre'ye dönmekle uğraşıyordu. Bir diğer deyişle Zinovyev, zaman zaman Buharin'in desteğiyle Komintern'in teşkilât yapısını oluşturmaya çalışıyordu. Yürütme Kurulu'nun fiilen olmadığı yapı bir Büro tarafından yönetiliyordu. 1. yılında Komintern'in etkili bir faaliyetinden söz etmek pek mümkün değildir. Beklendiğinin tersine devrimci dalga Avrupa'da beklenen yükselişi göstermemiş ve 1919 yılında (21 Mart'ta ilân edilen) Macaristan ve (13 Nisan'da ilân edilen) Bavye-

250. Komintern tarihiyle ilgili bilgiler *Histoire de l'Internationale communiste 1919-1943*, Pierre Broué, Paris 1997 ve *L'Internationale communiste (1919-1943)*, Serge Wolikow, Paris 2010 kitaplarından derlenmiştir.

ra Sovyet Cumhuriyetleri başarısızlığa uğramıştır. 20-26 Kasım 1919'da Komünist Gençlik Enternasyonak kuruldu.

19 Temmuz - 7 Ağustos 1920 tarihleri arasında Petrograd'da açıkp oturumlarını Moskova'da yapan Komintern II. Dünya Kongresi'ne 37 ülkeyi temsil eden 217 delege katılmış ve ilk tüzük ve Komintern'e kabulün 21 koşulu onaylanmıştır. Bir diğer deyişle kongrenin ana sorunu komünist partilerinin kuruluşuydu. Kongrenin açıkşı sırasında Kızıl Ordunun atklarının Varşova'ya doğru ilerlemesi, tüm delegelerde büyük bir coşku yaratmıştır. II. Kongre Komintern'in ve seksiyonlarının ilk biçimlenişini sağlamıştır. Dünya Kongresi yılda bir kez toplanarak Komintern'in faakyetiyle ilgili programatik ve taktiksel temel sorunları ele alıp çözüme kavuşturacaktı. Yürütme Kurulu, dünya kongresi tarafından seçilecek ve Komintern'i yönetecekti. Başlangıçta Yürütme Kurulu'nun 5 üyesi Bolşevik Partisi'nden, 12 üyesi de belli başk partilerden l'er üye olacaktı; bir aylık teorik bir de haftalık dergi yayınlayacak, millî seksiyonlann faaliyetini kontrol edecek ve özelkkle kongre kararlarına aykırı davranan partileri veya parti üyelerini ihraç edecekti. II. Dünya Kongresi'nde kabul edilen programatik belgeler ve tüzük eski dünyanın yıkılmak üzere olduğu öngörüsüne ve gelişmekte olan devrimi gerçekleştirip yönetebilecek proletarya teşkilâtını bir an önce oluşturma ihtiyacına dayanıyordu. Her ne kadar Lenin bu kongrede İtalyan ve Alman "sok'larıyla "goşizm" konusunda tartışmışsa da, bunun temelinde devrimci sürecin analizi değil, mevcut siyasal kurumlara karşı izlenecek taktik yatar.

22 Haziran - 21 Temmuz 1921 arasında toplanan Komintern III. Dünya Kongresi'nde 52 ülkeyi temsilen 605 delege yer aldı ve Yürütme Kurulu'nun bileşimi 24 asil 10 yedek üye olarak belirlendi; bunlardan en azından 15'i sürekli Moskova'da ikamet edecekti. O zamana kadar "Küçük Büro" olarak çalışan organ KEYK Prezidyumu (Zinovyev, Buharin, Heckert, Gennari, Radek, Kun ve Souvarine) hakni aldı; başkanın yanı sıra sekretarya oluştu. Millî seksiyonlann/partilerin merkez komitelerinin Komintern Yürütme Kurulu'na tabi olması zorunluluğu getirildi. 3-19 Temmuz 1921'de Kızıl Sendikalar Enternasyonak ve 19-23 Temmuz 1921'de Kızıl Spor Enternasyonali kuruldu. Mart 1921'de Almanya'da yeniden kabaran devrimci grev hareketinin burjuva devletince bastırılması ve bu eylemlerde komünistlerin tek başlarına kalmaları III. Dünya Kongresi'nin temel konusunu oluşturdu ve derin tartışmalara yol açtı. Bu tartışmalarm sonucunda 1921'den itibaren Savaş'tan sonra açılmış dünya devrimci hareketinin birinci döneminin kapandığı saptamasıyla, devrimin siyasî koşukarını yaratmak üzere izlenecek yol tartışılmaya başlandı. Devrimci olmayan durumda devrimci siyasî eylem ne olmalı sorusu gündemin odağı haline geldi. Dünya devriminin oldukça uzun bir devrimci mücadeleler dönemi gerektirdiği, bu devrimin doğrusal bir hat halinde gelişen bir süreç olmadığı, bu sürecin kapitalizmin ağır ağır dağılmasının, gündelik devrimci altını oyma çakşmasının zaman zaman yoğunlaşması ve keskin bunakmlar haknde yoğunlaşması olduğu anakzleri, komünist partilerinin faaliyetlerini biçimlendirecekleri ana doğrultulara işaret eden "Yığınlara Gitmek", "Proleter Tek Cephesi", "İşçi-Köylü Hükümeti" gibi yeni sloganların öne çıkmasını beraberinde getirdi. 1921 ile açılıp 1923'e kadar süregiden dönem Tek Cephe yönehminin oluşturulup geliştirilmesine tanık oldu. III. Dünya

Kongresi'nin "Yığınlara Gitmek" olarak tespit edilen sloganı aynı yılın sonlarında ortaya konan "Proleter Tek Cephesi" sloganıyla değiştirildi ve bu değişiklik 21 Şubat - 4 Mart 1922'de ilk kez toplanan KEYK'in 1. Plenumu tarafından onaylandı.

5 Kasım - 5 Aralık 1922 tarihlerinde çalışmalarını yürüten Komintern IV. Dünya Kongresi'nde, Yürütme Kurulu'nun düzenli aralıklarla, bu toplantı için özel olarak çağrılmış tüm partilerin delegasyonlarının da katılacağı "genişletilmiş oturumlar" yapması kararlaştırıldı. Yürütme Kurulu Plenumları (Tam Üyeli Toplantısı) başlangıçta dünya kongresinin üzerinde yeterince duramadığı belirli bir sorunu ele alacaktı, ancak 1925'ten sonra gitgide dünya kongresinin yerini aldı. KEYK Plenumunun aldığı tek cephe kararını onaylayan IV. Dünya Kongresi bu kararın mantıksal bir uzantısı olarak işçi hükümeti sorununu ele aldı, bir diğer deyişle komünistlerin sosyaüstler tarafından yönetilen hükümetlere karşı izleyecekleri tutumu tanımladı, ortak eylemlere bir hükümet oluşturma perspektifi kazandırdı, komünist partilerinin hükümete katılabilecekleri koşulları belirledi. Böylece komünistleri komünist olmayan, yani fiilen içtimaî-demokrat bir işçi hükümetini destekleyebilecekleri, burjuvaziye karşı gerçekten mücadele eden komünist olmayan parti ve teşkilâtlarla ortak hükümet kurmaya hazır olduklarını ilân edebilecekleri tespit edildi; ancak komünistlerin ne pahasına olursa olsun işçi sınıfına kurtuluşunun ancak proletarya diktatörlüğü ile sağlanabileceğini açıklaması gerekiyordu. Bu anlayışla Komintern'in Sosyalist Enternasyonal ile yaptığı görüşmeler herhangi bir başarı sağlamadı; komünistler öne kapitalizme karşı ortak eylemi koyarken, sosyaüstler öncelikle Rus Menşeviklerinin akıbetini birincil sorun olarak öne koyuyordu. 30 Kasım 1922'de MOPR/Devrimcilere Uluslararası Yardım Teşkilâtı, 10 Ekim 1923'te Uluslararası Köylü Konseyi/Krestintern kuruldu. 12-13 Haziran 1923'te toplanan KEYK 3. Plenumu faşizm tanımını oluşturdu.

1919 - 1923 KOMİNTERN'in YÖNETİM ORGANLARI

KOMİNTERN Dünya Kongresi (1919-1935) : Komünist Enternasyonal'in en üst organı; KEYK'i seçer.
Komünist Enternasyonal Yürütme Kurulu (KEYK, 1919-1943) : iki dünya kongresi arası en üst organ;
Küçük Büro'yu (1921'den itibaren Prezidyum), Sekreterkği (1926-1936 Siyasî Sekreterlik) ve Teşkilât Bürosu'nu (1922 - 1926) seçer.
KEYK Küçük Bürosu (1919-1921) : KEYK tarafından seçilir, gündelik işleri kararlaştırır, 1921'de Prezidyum haline gelmiştir.
KEYK Prezidyumu (1921-1943) : Plenumlann sonunda KEYK tarafından seçikr.
KEYK Sekreterkği (1919-1926, 1935-1943) : Plenumlann sonunda KEYK tarafından seçikr, yürütme organıdır.
Teşkilât Bürosu (1922-1926): Plenumlann sonunda KEYK tarafından seçikr, KEYK aparatını oluşturmakla görevlidir.

1919 - 1923 KOMİNTERN'in YARDIMCI ORGANLARI

Doğu Seksiyonu (1920-1926): Doğu KP'lerinin çakşmaları hakkındaki bilgileri merkezileştirir ve siyasî hattın uygulanmasında onlara yardımcı olur.
Uluslararası İkşkiler Seksiyonu -OMS- (1920-1943): Komintern aparatının teknik hizmetleri; "merkez" ile KP arasındaki iletişimi ve konspiratif çakşmayı (sahte pasaport, para gönderimi vb.) sağlar.
Ajitasyon ve Propaganda Seksiyonu (1920-1933): KP'lerinin ajitasyon ve propaganda çakşmaları hakkındaki bilgileri merkezileştirir ve onlara ajitasyon ve propaganda malzemesi tedarik eder.
Enformasyon Seksiyonu (1924-1929) : KP'lerle ilgili istatustik verilerini merkezileştirir; KEYK arşivini düzenler ve KEYK çalışanları için bir kütüphane oluşturur.
Teşkilât Seksiyonu (1923-1935) : KP'lerin teşkilât çalışmasıyla ilgili bilgileri merkezileştirir ve onlara Bolşevik partisi modeknde bir yapı kurma konusunda yardımcı olur.
Yayınlar Seksiyonu (1921-1935) : KP'lere yayınevi kurma konusunda yardımcı olur ve eserlerin basımı ve dağıtımı konularında destek sağlar.
Tercüme Seksiyonu (1921-1935) : KEYK aygıtının yazışmalarını ve yayınlarını birçok dile tercüme eder.
Kooperatifler Seksiyonu (1921-1935) : KP'lerin kooperatiflerdeki çalışması hakkındaki bilgileri merkezileştirir ve direktifler verir.
Kadınlar Seksiyonu (1920-1935) : KP'lerin "proleter kadınlar" arasındaki çakşması hakkındaki bilgileri merkezileştirir ve Komintern'i kadın işçiler üzerindeki ezgi konusunda duyark hale getirmeye çalışır.
İdarî Seksiyon (1920-1941) : Moskova'daki aygıtm teknik hizmetini sağlar, aygıtın bütçesini tespit eder ve konut ve içtimaî yardımlarla ilgilenir.

1919 - 1923 KOMİNTERN'in Kurduğu veya Desteklediği KİTLE TEŞKİLÂTLARI

Sömürgelerarası Birlik Komitesi: Paris'te Komintern'in girişimiyle 31 Temmuz 1921'de kurulmuştur. Yayın organı Nisan 1922'de ilk sayısı yayınlanan *Paria*'dır.

Uluslararası Köylü Konseyi (Krestintern): 10-16 Ekim 1923'te "Emekçi köylülerle ilgili her türlü sorun hakkında bir alışverişine yönelik düzenlenen 1. Uluslararası Köylü Konferansı sırasında kullanılmıştır. {Kuruluş Kongresine Türkiye'den de delege gittiği 'Şûrâ'nın Ekim 1923 tarihli 'Doğu Ülkeleri ve Sömürgeler Köylülerine Çağrı'dan anlaşılıyor. Bildiri, köylüleri dış emperyalizme ve iç kapitalizme karşı düzen değişikliği için ortaklaşa hareket etmeye davet etmektedir. Bkz. *Türkiye Komünist ve İşçi Hareketi*, s. 110-15.} İlk başkanı Alexandre Smirnov'dur. Haziran 1924'te, Yugoslav köylü önderi Stepan Radic, Hırvat Köylü Partisi'ni Krestintern'e üye yaptı. 1929-1930'dan itibaren faaliyetleri azalmaya başlayan Krestintern yerini 1925'te kurulmuş Uluslar arası Tarım Enstitüsü'ne bırakmaya başladı ve 18 Kasım 1940'ta fesholdu.

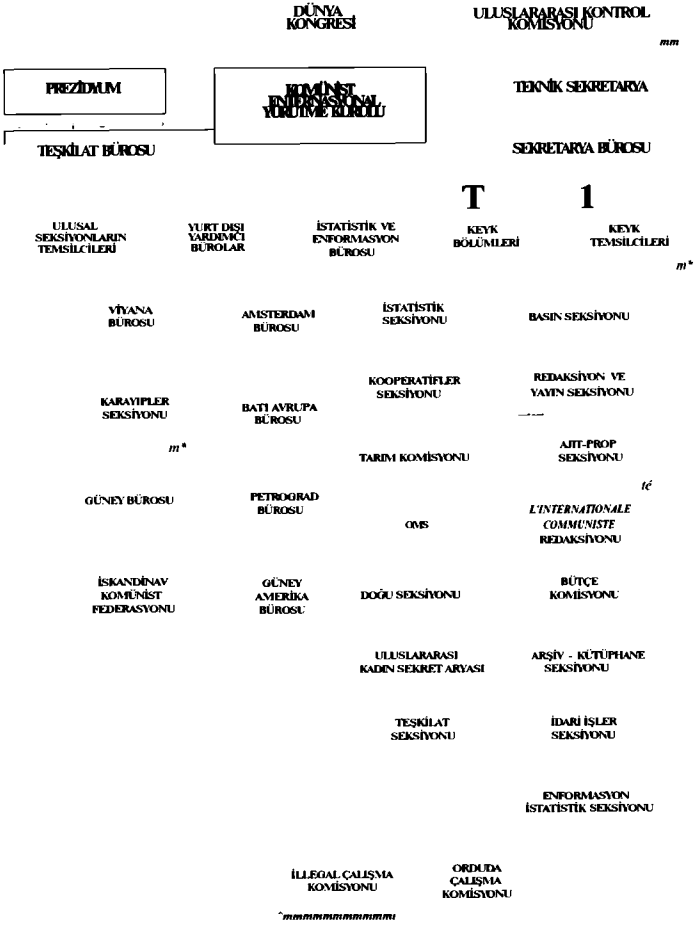
Komünist Gençlik Enternasyonali (KİM): 20-26 Kasım 1919'da W. Münzenberg tarafından Berlin'de kuruldu. Almanya'da devrimci dalganın gerilemesinden sonra merkezi Moskova'ya taşındı. II. Kongresi 1920'de, III. Kongresi 1922'de, IV. Kongresi 1924'te, V. Kongresi 1928'de, VI. Kongre 1935'te yapıldı. Genel Sekreterliği'ni uzun süre, KEYK nezdinde KİM temsilciliğini de yürüten Lazar Abramoviç Şatskin yapmıştır.

Kızıl Sendikalar Enternasyonali: 2-19 Temmuz 1921'de Moskova'da kuruldu; II. Kongresi 2 Aralık 1922'de, III. Kongresi 8 - 22 Temmuz 1924'te; IV. Kongresi 17 Mart - 3 Nisan 1928'de; V. Kongresi Ağustos 1930'da yapıldı. Merkez Kurulu'nun 8. ve son plenumu Aralık 1931'de toplandı. Kuruluşundan kapanışına kadar Genel Sekreterliğini Lozovski yaptı.

Kızıl Spor Enternasyonali (Sportintern): Temmuz 1921'de kuruldu.

Uluslararası Kızıl Yardım (MOPR): Kasım 1922'de Komintern IV. Dünya Kongresi'nin girişimiyle kuruldu; amacı sınıf mücadelesi kurbanları, maddî, manevî ve hukukî bakımdan desteklemekti. 1931'de yayınlanan raporuna göre MOPR 1923-1931 arasında 867 millî ve uluslararası dayanışma kampanyası yürüttü. Faaliyetinin çok önemli bölümünde başında Elena Stassova vardı.

KOMINTERN YÖNETİM ORGANLARI
1920-1926 Organizasyon Şeması



EK-2 : 1919-1923 KRONOLOJİ

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
4-9			Berlin'de komünistlerin ayaklanması ve yenilgisi	
15			K. Liebknecht ve R. Luxemburg'un katli	
22	Rakovski Ukrayna hükümetinin başına geçmesi			
24		*Pravda* gazetesinde Enternasyonal Kongresi'ne davet mektubu		
10				Mustafa Suphi'nin 1918 Nisanında Moskova'da "Merkez Müslüman Sosyalistler Komitesinin Türkçe naşir-i efkâr" olarak yayımlamaya başladığı *Yeni Dünya* gazetesi, 8 Eylül 1918 tarihli 8. sayısında "Türk Sosyalist Komünistleri Firkası"nın, 10 Şubat 1919 tarihli 12. sayısında ise "Rus Komünist (Bolşevik) Partisi Müslüman Merkez Bürosu huzurunda Türk Teşkilâtının organı oldu.
12			K. Radek'in Berlin'de tutuklanması	
20			Aralarında Bela Kun'un da bulunduğu Macar komünistlerinin tutuklanması	
Martla				
2-6		Petrograd'da toplanan uluslararası konferansta III. (Komünist) Enternasyonalin (Komintern) kurulması		
16	Sverdlov'un ölümü, Tüm Rusya Merkez Yürütme Kurulu'nun başına Kalinin'in geçişi			

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
18-23	RKP VIII. Kongresi'nin Moskova'da toplanması. 5 üyeli bir Politbüro (Lenin, Kamenev, Troçki, Stalin ve Krestinski), bir Teşkilât Bürosu ve Krestinski başkanlığında Merkez Komitesi Sekretaryası kurulması			
18		İtalyan Sosyalist Partisi'nin Komintern'e katılma kararı		
21			Bela Kun'un da içinde bulunduğu bir hükümetin Macaristan Sovyetler Cumhuriyeti'ni ilan etmesi	
		Güney Bürosu: Rakovski'nin sorumluluğunda J. Sadoul ve A. Balabanova'nın yönetiminde kuruluşu		
Nisan 1919			İlliMilKim	
10			Hollanda KP kuruluşu	
13			Münih'te Bavyera Sovyetler Cumhuriyeti ilânı	
20-23			Yugoslav Sosyalist İşçi Partisi'nin kuruluşu	
				Yeni Dünya'nın Kırım'a taşınması
			Fransız Karadeniz Filosu'nda devrimci Rusya'yı bombalamayı reddeden ayaklanma.	
Mayıs 1919				
1				Berlin'de *Kurtuluş* dergisinin ilk çift sayısının yayınlanması
15				Yunan ordularının İzmir'e çıkışı
19				9. Ordu Müfettişi M. Kemal Paşanın Samsun'a çıkışı

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
23				İstanbul Sultanahmet'te Halide Edip'in de konuşmacı olduğu ilk protesto mitingi
25			Bulgaristan SD İşçi Partisi'nin (tesniakdar) Komintern'e katılması	
				Havza genelgesinin yayınlanması
			Münih'te Bavyera Sovyetler Cumhuriyeti'nin tasfiyesi	
Haziran 1919				
14			İsveç Komünist Partisi'nin Komintern'e katılması	
16			Macarların desteğiyle Slovakya Sovyetler Cumhuriyeti'nin ilânı	
22				M. Kemal, Rauf Orbay, Refet Bele, Ali Fuat Cebesoy ve Kâzım Karabekir tarafından Amasya Genelgesi'nin yayınlanması
28				1. Balıkesir Kongresi'nin açılışı
Temmuz 1919				
				Erzurum Kongresi'nin açılışı
Ağustos 1919	1	1	1	
			Macaristan Sovyet Cumhuriyeti'nin yıkılışı, Amiral Horthy faşist rejiminin kuruluşu	
17			Bulgaristan KP 47 milletvekili ile 2. Büyük parti	
31			ABD'de 2 KP kuruluşu	
Eylül 1919				
4				Sivas Kongresi'nin açılışı
20				İstanbul'da *Kurtuluş* dergisinin yayınlanması
22				Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Fırkası'nın kuruluşu
			Meksika KP'nin Komintern'e katılması	

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Ekim 1919				
5-8			İtalyan Sosyalist Partisi Bolonya Kongresi'nin, Partinin Komintern'e katılma kararını onayı	Almanca *Kurtuluş* tek sayı
22				M. Kemal, Rauf Orbay, Bekir Sami ile Salih Paşa arasında Amasya Protokolü
24				Şehzadebaşı Ferah Tiyatrosu'nda TİÇSF ve TİD önderliğinde işçi toplantısı
			M. N. Roy'un, Taşkent'te, 10 kadar üyeyle, Hindistan KP'yi kurması	
8			Budapeşte'de komünistlerin idamı	
20-26			Berlin'deki Komünist Gençlik Enternasyonali (KİM) kuruluşu	
29	Birinci Müslüman Komünistler Kongresi			
		Komünist Enternasyonalin Amsterdam ve Berlin bürolarının kuruluşu		
24	RKP(b) VIII. Konferansı			
27				M. Kemal'in Ankara'ya gelişi
11				İstanbul'da Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın açılışı
28				Misak-ı Milli'nin kabulü
	'S. *"Wale:* î!			
				Kurtuluş'un 5. Ve son sayısının yayını
	W			
16				İtilaf Devletleri'nin İstanbul'u işgali
29-5 Nisan	RKP(b) IX. Kongresi. Sekreterler: Krestinski, Preobrajenski ve Serebriakov			

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Nisan 1920				
23				Ankara'da BMM'nin açılışı
24	Polonya ile savaşın başlangıcı			
26				M. Kemal'in RSFSC'ye mektubu
29				Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun çıkartılması
			Meksika'da Emiliano Zapata'nın ölümü	
8Şs920				
4		Amsterdam Bürosu'nun kapanışı		
5			ABD'de anarşist işçiler Saccho ile Vanzetti'nin tutuklanması	
18				İstanbul'da Beynelmilel İşçiler İttihadı'nın (Bİİ) kuruluşu
20			İran'da Gilan Sovyet Cumhuriyeti'nin kuruluşu	
28				Mustafa Suphi başkanlığında Bakû'de Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'nın Merkezî Heyeti'nin 1. Toplantısı
				İstanbul Komünist Grubu'nun oluşumu (2 adet)
Haziran 1920				
3				Sovyet hükümetinin Rusya ile Türkiye arasında hemen diplomatik ilişki kurulması önerisi
15				Mustafa Suphi ve Mehmet Emin imzasıyla M. Kemal'e mektup gönderilmesi
26				M. Kemal'in RSFSC'den Türk orduları için beş milyon tutarında altın, ayrıca silah, cephane, teknik araç ve laşe talebi
				HafiTKF Nizamnamesinin Eskişehir Liva matbaasında basımı
Temmuz 1920				
12				Mustafa Suphi'nin Komintern II. Kurultay Predizyumuna telgrafı
17		II. Dünya Kongresi'nin açılışı		TKF adına İsmail Hakkı'nın selâmlama konuşması
27				Ethem Nejat ve Hilmi oğlu Hakkı'nın Bakû'de Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtları Merkezî Heyeti'nin toplantısına katılımı

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Ağustos 1920				
1			Büyük Britanya KP kuruluşu	
2			Polonya'da Marchlewski başkanlığında devrimci komitenin kuruluşu	
7		II. Dünya Kongresi'nin kapanışı		
10				İstanbul hükümetinin Sevres anlaşmasını imzalaması
19				BMM Temsilcisi Memduh Şevket [Esendal] Bakü'de
22			Sun Yat Sen'in Çiçerin'e Rus devrimiyle ilgili mektubu	
				M. Kemal'in Mustafa Suphi'ye mektubu
Eylül 1920				
1-7		Doğu Halkları Kurultayı'nın Bakü'de açılışı		
8				*Anadolu'da Yeni Gün* gazetesinde Halk Zümresi programının yayımlanması
10-16				Türkiye İştirakiyün Teşkilâtlarının (TKP) Kuruluş Kongresi
13				Halkçılık programının BMM'ye sunuluşu
20				Bakü'deTürkiye Komünist Gençler Birüği'nin kurulması
22-25	RKP(b) IV. Konferansı, kontrol komisyonlarının kuruluşu. Şlâpnikov ve Kollantay önderliğinde işçi muhalefetinin oluşumu			
Ekim 1920-				
4				RSFSC Yetkili Temsilciliği Birinci Sekreteri Upmal Angarski'nin Ankara'ya varışı
12	Rusya-Polonya ateşkes antLaşması			
13			İran KP kuruluşu	
18				Ankara'da Resmî TKF kuruluşu

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Kasım 1920				
14	Wrangel ordularının yenilgiye uğratılması, Kızıl Ordu'nun Mahno birliklerine karşı tarruzu (iç Savaş'ın sonu)			
28				Ankara'da THİF'in başvurusu
				Mustafa Suphi ve Ethem Nejat'ın M. Kemal'e 2. Mektubu
				Dr. Şefik Hüsnü'nün İstanbul'dan Paris'e hareketi
Aralık 1920				
2				Daşnak Ermenistanı ile Gümrü Antlaşması
9				Ankara'da THİF'in kuruluşu
15				RSFSC Ankara temsilcisi Mdivani'nin atanması
22				BMM hükümeti temsilcisi Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın Moskova Büyükelçiliğine atanması
25-30			Fransız SP'nin Tours Kongresi'nin Komünist Enternasyonale katılmayı kabulü.	Dr, Şefik Hüsnü Tours Kongresi'ne katılımı ve konuşması
Ocak 1921				
4				Dr. Şefik Hüsnü'nün *L'Humanité* gazetesinde *Türkiye'de işçi Hareketi* başlıklı yazısının yayınlanması
11				Salih Hacıoğlu'nun tutuklanması
15-21			İtalyan SP Livorno kongresi, İtalyan KP kuruluşu	
20				Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun kabulü
28-29				TKF Başkanı Mustafa Suphi, Genel Sekreteri Ethem Nejat ve arkadaşlarının Karadeniz'de katli
				Mustafa Suphi'den BMM Riyaseti'ne 3. Mektup
				Çerkeş Ethem isyanı ve bastırılması
		Irkutsk'da, Zhang Tallei yönetiminde bir Uzak-Doğu sekreterliği kuruluşu		Kurlı/luşçuMehmet Vehbi, Nâfi Atuf [Kansu], Sadık Ahl, Servet bey ve arkadaşları inebolu'da

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Şubat 1921				
2				Nâzım Bey'in THİF'nın "terk-i faaliyet" ettiğini açıklaması
6				TBMM heyetinin Londra Konferansı'na hareketi
18				Bİİ1. Genel Kurulu
22-12 Mart				itilaf Devletleri ile Yunanistan, Ankara ve İstanbul hükümetlerinden delegelerin katıldığı Londra konferansı
26				Moskova'da RSFSC-BMM Konferansı açılışı
Mart 1921				
2-17	Kronştad ayaklanması			
7				Bekir Sami Beyin, BMM'nin onaylamayacağı Fransa (Bouillon) antlaşma imzalaması.
8-16	RKP(b) X. Kongresi: Fraksiyonlara yasak, NEP'in kabulü. Sekreter: Molotov. Büyük açlık.			
13				Bekir Sami Beyin, BMM'nin onaylamayacağı İtalya (Sforza) antlaşma imzalaması
16				RSFSC-BMM dostluk anlaşması
			Orta Almanya'da Enternasyonal görevlisi Bela Kun yönlendirmesiyle başlayan ayaklanmaya dönük genel grevin başarısızlığa uğraması	
Nisan 1921				
1	Gosplan'ın yürürlüğe girmesi			
14				Doğu Sovyeti ve Kafkas Bürosu kararıyla TKF Harici Bürosu'nun dağıtılarak Teşkilât Bürosu'nun kurulması
Nisan-Mayıs				İngiltere'de madencilerin grevi
May.sl321				
1				Türkiye Komünist Gençler Birliği 1 Mayıs Bildirisi
8			Romanya KP kuruluşu	
9				THİF yöneticilerinin mahkûmiyeti
14-16			Çekoslovakya KP kuruluşu	

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Haziran 1921				
1				*Aydınlık* dergisinin yayına başlaması
22		III. Dünya Kongresi'nin açılışı		
				İstanbul'da Türkiye Komünist Gençlik Birliği'nin kuruluşu
Temmuz 1921				
1			Çin KP kuruluşu	
3-19		Profintern 1. Kongresi		
12		III. Dünya Kongresi kapanışı		Süleyman Nuri ile Salih Zeki imzalarıyla *Türkiye'de Komünist Hareket* başlıklı yazının, Kongre yayın organı *Moscou* gazetesinde 14 Temmuz günlü 41 sayısında yayınlanması
		Komintern'in girişimiyle Paris'te Sömürgelerarası Birlik Komitesi'nin oluşumu		
Ağustos. 1921				
23				Sakarya Meydan Muharebesi'nin başlangıcı
				İstanbul'da İşçi teşkilâtları kongresi
Eylül 1921				
13				Sakarya zaferi
21				BMM'nin THİF mahkûmlarına özel af kanununun çıkışı
Ekim 1921				
13				Ankara hükümeti ile Kafkaslarötesi cumhuriyetler arasında Kars anlaşması
20				Türk Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Tengirşenk ile Fransa hükümeti temsilcisi Franklin Boullton arasında Güney Cephesi'nde savaşın sona ermesini sağlayan Ankara Mutabakatnamesinin imzalanması
		Komünist Enternasyonal, işçi hükümeti sorununu gündeme getirir		
Aral* 1920				
1				*Aydınlık'ın* yayını İngiliz sansürü tarafından süresiz durdurulması
12				TKF Teşkilât Bürosunun faaliyetlerine son verilerek Gürcistan Komünist Partisi içinde Türk Seksiyası haline gelmesi
13				Ankara'ya Frunze başkanlığında bir heyetin gelişi

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
19-22	RKP(b) XI. Konferansı			
		Uzak Doğu Halkları Kongresi'nin İrkutsk'ta açılışı		Ahmet Cevat'ın Bakü'ye dönmesinin ardından Nâzım Hikmet, Vâlâ Nurettin ve Şakirov ile birlikte *Yeni Dünya* ve *Krasnaya Gazeta [Kızıl Gazete]* dergilerinin yayınlanması
Ocak 1922				
21-27		Uzak Doğu Halkları Konferansı'nın Moskova'da devamı		
27				Yeni Sovyet Temsilcisi Sİ Aralovün Ankara'ya gelişi
Şubat 1922				
	İşçi Muhalefeti'nin KEYK'e başvurusu	KEYK Plenumu açılışı		
Mart 1922				
3		KEYK Plenumunun "proleter tek cephesi" taktiğini onaylaması ve kapanışı		
16				Türkiye-Ukrayna Dostluk Antlaşması'nın onaylanması
18				*Yeni Hayat* dergisinin yayına başlaması
27-2 Nisan	RKP(b) XI. Kongresi			
Nisan 1922				
2	RKP(b) XI. Kongresi'nin bitişi. Genel Sekreter: Stalin			
		Sömürgelerarası Birlik Komitesi'nin *Paria* dergisinin yayınlanması		
Mayıs 1922				
1			1. Tüm Çin Emek Kongresi; Çin ölçeğinde 300 000 üye	Kâğıthane'de 1 Mayıs mitingi ve kararları
26	Lenin'in ilk krizi geçirmesi			
Haziran 1922				
7-11		KEYK III. Plenumu Fransa sorunu		
				Dr. Şefik Hüsnü'nün Bulgaristan Komünist Partisi ve Balkan Komünist Federasyonu kongrelerine katılımı

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Temmuz 1922				
20				*Aydınlık* dergisinin 7. sayısıyla yayın hayatına yeniden başlaması
21				Rauf Bey hükümetinin her türlü komünist propagandasını yasaklaması
21				TİD, Bİ (ve üç sendikası), Mürettipler Cemiyeti, Müstakil Sosyalist ve Ermeni Sosyal Demokrat Fırkaları tarafından gönderilen delegelerle kongre
Ağustos 1922				
4-7	RKP(b) XII. Konferansı			
18				THİF Kongresi'nin 1. Oturumu
25-26				THİF Kongresi'nin 2. Oturumu
30				Büyük Taarruz
	Stalin ve Ordjonikidze'nin Gürcistan'ı "Ruslaştırma operasyonu, Gürcü komünistleriyle çatışma	KEYK'in desteğiyle Çin'de komünistlerin Guomindang'a bireysel olarak katılımı önerisi	İtalya'da genel grevin başarısızlıkla sonuçlanması	
Eylül 1922				
21		Safarov'un başkanlığında Doğu Sekslyonu'nun kuruluşu		
				Yeni Hayat dergisinin kapanışı
Ekim 1922				
11				Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması
18				TİÇSF adına Dr. Şefik Hüsnü'nün TBMM'ye tebrik telgrafı ve TBMM ikinci Başkanı Adnan [Adıvar] Bey'in cevabı
19				THİF'in yasadışı ilan edilmesi ve 20 yönetici ve üyenin tutuklanması
20			İtalya'da Mussolini'nin iktidara gelişi	
				Kilikya Umum İşçiler Konferansı
Kasım 1922				
1				Saltanatın kaldırılması
4				Refet Paşa'nın İstanbul'daki idareyi TBMM hükümetinin talimatıyla yeniden düzenlemesi

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
5 - 5 Aralık		IV. Dünya Kongresi: Proleter tek cephe politikası ve İşçi hükümeti parolası kabulü		Sadrettin Celâlin *Internationale Presse-Korrespondenz* dergisinin 228. Sayısında *yayınlanan Kemalizmin Yeni Yönelişi* başlıklı makalesi (2 Aralık)
17				Osmanlı padişahı VI. Mehmet Vahidettin'in İstanbul'dan ayrılması
19				Sadrettin CelâL'in Komintern IV. Dünya Kongresi 18. Oturumunda konuşması
23				Sadrettin Celâlin Komintern IV. Dünya Kongresi 20. Oturumunda konuşması
30		Uluslararası Kızıl Yardım'ın (MOPR) kuruluşu		
				Bil ve TİD çalışmalarına son verilmesi
Aralık 1922				[illegible]
16	Lenin'in 2. Krizi geçirmesi			
25	Lenin vasiyetnamesini yazdırır			
30	SSCB'nin kuruluşu ve yeni anayasanın yürürlüğe girişi			
30-31	Lenin'in Gürcistan komünistlerine karşı uygulamalar üzerine milli soruna ilişkin mektubu			
Ocak 1923				[illegible]
4	Lenin'in vasiyetnamesine Stalin'e karşı kimi değerlendirmeler eklemesi			İstanbul Umum Amele Birliği'nin kuruluşu
11			Almanya'nın Ruhr bölgesinin Fransa tarafından işgali	
13				Komintern temsilcisi Şarki ile Salih Hacıoğlu'nun İstanbul'a gelişi
21-22			Bulgaristan KP MK'nın, Komintern'in "İşçi ve köylü hükümeti" parolasının, Stambulski tarzı bir köylü hareketiyle yürütülemeyeceğini açıklaması	

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
				İstanbul'da Türkiye Birleşik Komünist Fırkası'nı kurmak üzere Dr. Şefik Hüsnü'nün sekreterlik görevini üstlendiği Dr. Şefik Hüsnü, Salih Hacıoğlu, Vanlı Kâzım, Gafurov/Şarki oluşan Teşkilât Bürosu'nun faaliyete geçişi
Şubat 1923				
17				İzmir iktisat Kongresi'nin açılışı; İstanbul'dan Dr. Şefik Hüsnü'nün, Mersin'den Ata Çelebi'nin katılımı ve işçi komisyonunda yer alışı
Mart 1923				
6	Lenin'in Stalin ile ilişkisini kesmesi ve Gürcistan dosyasını yokluğunda savunmak üzere Troçki'ye vermesi			
19				Salih Hacıoğlu'nun İstanbul'da tutuklanması
	Lenin'in "Az Olsun Öz Olsun" başlıklı son makalesinin yayını		Almanya'da Mayıs sonuna kadar Ruhr bölgesinde devrimci hareketlilik	
Nisan 1923				
15				BMM seçimleriyle ilgili olarak TİÇSF Muvakkat idare Heyeti'nin Bildirisi
17-25	RKP(b) XII. Kongresi. Troçki'nin Stalin'le görüş ayrılıkları ve Lenin'in "vasiyeti" konusunda sessiz kalışı			
	Lenin yeni bir kriz geçirir ve çalışmalara bir daha geri dönemez			
Mayıs 1923				
2				1 Mayıs bildirisi dolayısıyla aralarında Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl, Ali Cevdet, Vanlı Kâzım, Hasan Âli'nin de bulunduğu 20'ye yakın kişinin tutuklanması ve ardından yargılanması
Haziran 1923				
9			Bulgaristan'da Tsankovün askeri darbesi. Stambuliski'nin işkenceyle öldürülmesi	

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
12-23		KEYK Plenumu: Faşizm tanımı ve Bulgaristan'da direniş direktifi		
	Lenin'in *Komünizmin çocukluk hastalığı* adlı eseri yayınlanması		Çin KP 3. Kongresinin, parti üyeLerinin Guomindang'a bireysel olarak katılımını onaylaması	
			Japon KP'nin ağır baskılar altında kendini feshetme kararı	
Temmuz 1923				
1-6			Bulgaristan KP MK tarafsız duruş kararını sürdürür	
10	Rakovski Londra'ya büyükelçi olarak sürülür			
24				Lozan Barış Antlaşması
		KEYK'in Kolarov'u Sofya'ya göndermesi	Çan Kay Şek'in 6 aylığına Moskova'ya gitmesi	
Agustos 1923				
5-7			BKP MK'nın Kolarov'un getirdiği KEYK direktifiyle ayaklanma çalışmalarına başlama kararı	
11				II. TBMM'nin açılışı
15		Zinovyev'in Alman Devrimi tezlerini tamamLaması		
23		RKP(b) Politbürosunun KEYK'e Almanya'da silâhlı ayaklanma önerisi		
28			Almanya Devrim Komitesi'nin oLuşumu ve Ekim ayına kadar silâhlı ayaklanma hazırlığı.	

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
Eylül 1923				
				Cumhuriyet Halk Fırkası'nın kuruluşu
13			İspanya'da general Primo de Rivera'nın diktatörlüğünün başlaması ve *pronunciamiento*	
22-28			Bulgaristan'da faşist diktatörlüğe karşı ayaklanma ve yenilgi	
Ekim 1923				
1		Zinovyev'in Alman KP'ye Saksonya ve Thuringen'de sol sosyal-demokrat hükümetlere katılmalarının doğru olacağını bildiren telgrafı		
6				Şükrü Naili Paşa komutasındaki Türk birliklerinin şehrin yönetimini almak üzere İstanbul'a girişi
10		Krestintern'in (Köylü Enternasyonali) kuruluşu		
21			Almanya'da Sol içtimaî-demokratların Chemnjtz konferansından duruşlarının ayaklanma planını felç etmesi ve KPD MK'nın da ayaklanmayı başlatacak genel grevi iptali. Piatakov ve Radek'in bu kararı onaylaması (22 Ekim)	
21-24			Almanya'da Saksonya ve Thuring işçi hükümetlerine karşı askeri müdahale, Hamburg'da komünist ayaklanma	
29				Cumhuriyetin ilânı

Tarih	Sovyetler Rusyası	Komintern	Dünya Hareketleri	Türkiye
KasınrFi323				
6			Polonya'da genel grev, Krakov'da çatışmalar	
8			Almanya Münih'te Hitler'in başarısız darbe girişimi	
Aralık 1923				
	Troçki'nın *Yeni Akım* görüşüne karşı Politbüro oybirliğiyle karar alır ve Stalin *Pravda*'da Troçki'yi eleştirir.	Troçki Zinovyev'in Almanya'ya yönelik tutumunu eleştirir.		

AD DİZİNİ[1]
(Bazı Biyografik Notlarla)

Abdel Rahman Fadl, 334.

Abdullah, Ardişenli çete reisi, 44.

Abdullah Osmanov, 171.

Abdullah Vehbi, 249.

Abdurrahman Mesudi, Zonguldaklı kömürcü. TKF Teşkilât ve Tebligat Şubesine bağlı Maarif ve Medeniyet Kısmı reisi, Harici Büro Malumat ve İstihbarat Şubesi müdürü, Harici Büro üyesi, 80, 100, 101, 102.

Abdurrahman Munip Bey, 275, 276, 277.

Abdülaziz, sultan, 217.

Abdülhamit II, sultan, 156, 167, 217, 218, 219, 224.

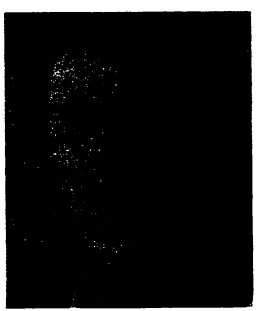
Abdülkadir Hamid, 91, 96.

Abid Alimov, Azerbaycanlı Çar subaylarından. 1918'de Müslüman Sosyalist Alayı kumandanı, 1919 sonu ile 1920 başlarında Mustafa Suphi ile birlikte Moskova'dan Taşkent'e giderek burada kalmış, Mustafa Suphi tarafından Azerbaycan'a propaganda ve teşkilât işleri için gönderilmiş ve burada inkılâba iştirak etmiş, Mustafa Suphi'nin gelmesinin ardından Haziran 1920'de oluşan TKT Baku Komitesi Askeri Şube Müdürü olmuş, TKF Kuruluş Kongresi'nde başkanlık divanında yer almış ve "Ahvâl-i Hazıra" hakkında bilgi vermiş, Anadolu'ya temsilci olarak gönderilmiş, Mustafa Suphiler'in Türkiye'ye dönmesinin ardından oluşan Harici Büro'da ve sonrasında Teşkilât Bürosu'nda bulunmuştur. Teşkilât Bürosu'nun son bulmasından sonra KUTV'da uzun dönem görev yapmıştır. 80, 82, 91, 92, 94, 96, 97, 148, 305.

Aclan Sayılgan, 7, 15, 17, 268.

Adnan (Adıvar), 212, 229, 359.

Affan Hikmet (1894-1964) Askeri Tıbbiye'den baytar olarak mezun oldu. Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası yöneticisi olup 1923'ten sonra Sovyetler Birliği'nde yaşamıştır. 280, 287, 301, 302, 309, 312.



Affan Hikmet

1. Ad Dizini'nde yer alan biyografilerde [yerliler ad-soyad, yabancılar soyad-ad] ağırlıklı olarak komünist ve işçi hareketiyle ilgili bilgilere yer verilmiş, bu bilgiler, esas itibariyle, *RGASPI [Rusya Devlet Siyasî Sosyal Tarih Arşivi] ve TÜSTAV Komintern Arşivi Döküm 1* belgelerinden: *Biographical Dictionary of the Comintern* (B. Lazitch - M. M. Drachkovitch), yeni, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş basım, Stanford, 1986; *Toward the United Front*, John Riddell, Brill, Leiden-Boston, 2012; *Le Parti Bolchevique*, Pierre Broué, Paris, 1963; *Les bolcheviks par eux-mêmes*, Geoges Haupt ve Jean-Jacques Marie, Paris, 1969; *Histoire de l'Internationale Communiste (1919-1943)*, Pierre Broué, Paris, *1997;Dictionnaire biographique de l'Internationale communiste en France, en Belgique, au Luxembourg, en Suisse et à Moscou (1919-1943)* Ed.: José GOTOVITCH ve Claude PENNETIER, gözden geçirilmiş 2. Baskı, Paris, 2010; *Türkiye Komünist Fırkası'nın Kuruluşu ve Mustafa Suphi*, Yavuz Aslan, Ankara, 1997 *Türkiye'de Sol Akımlar I (1908-1925)*, Mete Tuncay, İstanbul 2009 kitaplarından derlenmiştir.



1922 yılında. Bolşevik Partisi Merkez Komitesi üyeleri: (Soldan Sağa) (Birinci sıra) Rodzovtak, Vroşilov, Frunze, Sapronov, Korotkov, Çovbar, (İkinci sıra) Kuybişev, Rikov, Zinovyev, Rakovski, Molotov, (Üçüncü sıra) Buharin, Troçki, Lenin, Kalinin, Stalin, (Dördüncü sıra) Sokolnikov, Derjinski, Kamanev, Tomski, Radek, (Beşinci sıra) Yaroslavski, Orkonidze, Petrovski, I.N. Simirnov, Zelenski, Andreyev.

Agâh, TİD Maknköy Şube Reisi. Ferah Tiyatrosu'nda oluşturulan heyet üyesi, 57.

Ahmet (Ağaoğlu), 251.

Ahmet Akif, Çiftçi Kütüphanesi Sahibi, 19.

Ahmet Anzavur, 22, 24, 29, 35, 246.

Ahmet Bedevi (Kuran), 21, 22, 186.

Ahmet Bey, 52.

Ahmet Celâl, Ağustos 1923'teki komünist gençler muhakemesi sanığı, 272, 273, 277.

Ahmet Cevat (Emre) (1887-1961), Meşrutiyet taraftarı olarak Fizan'a sürüldü. Oradan Avrupa'ya kaçarak Jön Türklere katıldı. Daha sonra Baku'ya geçen Ahmet Cevat Emre, TKP kuruluş sürecinde yer aldı. Mustafa Suphilerin dönüşünden sonra TKF Harici Büro ve Teşkilât Bürosu üyeliği de yapan Ahmet Cevat 1922 Ağustos'unda Ankara'da yapılan THİF Kongresi'ne Komintern delegasyonuyla birlikte katıldı ve Kongre'de Komintern IV. Kongresine katılacak THİF delegeleri arasına seçildi. İstanbul Komünist Grubu tarafından Komintern V. Kongresi'ne istişarî oyla delege tayin edilen Ahmet Cevat Emre, 15 Şubat 1925'te İstanbul'da toplanan TKP Kongresine de katıldıysa da, 1925 Mayısından sonra TKP'ye yönelik tevkifattan sonra giderek illegal faaliyetten uzaklaştı ve partiyle bağını kopardı. 80, 98, 99, 100, 101, 146, 148, 150, 273, 332, 358.

Ahmet Efendi, Sosyal-Demokrat Fırkası Gemlik Şubesi Kâtibi, marangoz, 94.

Ahmet Efendi, tüccar, 258.

Ahmet Ferit (Tek), Maliye Vekili, 35.

Ahmet Hamdi, TİÇSF üyesi, 51.

Ahmet Hamdi Başar, 251.



Ahmet Cevat

Ahmet Hamit (Ongunsu), Cemiyet-i İnkılâbiye kurucusu, 186.

Ahmet Mesrur, TKF Batum Hücresi üyesi, 101.

Ahmet Mithat, Binbaşı, 42.

Ahmet Raşit Efendi, Mehmet Vehbi bey'in (Sandal) babası, 56.

Ahmet Rıza Bey, 218.

Ahmet Usta, İstanbul'daki ilk komünist kümelerden birinin başı, 17, 44.

Ahmet Ziya, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Aka Gündüz, 250.

Ak Bey, Beykozlu, Kemalist-komünist grup üyesi, 46.

Ali Birinci, 186.

Ali Cevdet iFahri, Baytar Cevdet, Baytar Ali Cevdet] (1897-1938), İstanbul'da Baytar mektebinde l'inci sınıftan 2'nci sınıfa birincilikle geçmesi üzerine, (iki arkadaşıyla birlikte) 1917 sonunda Almanya'ya Veterinerlik öğrenimi için gönderilmiştir. Berlin'de doğan solcu Türk çevresinde Ali Cevdet de yer almış, Muta-

rekeden sonra paralarının kesilmesi üzerine, o da 19 Mayıs 1919'da Akdeniz gemisiyle yurda dönmüştür. Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisi kurucusu, Kurtuluş dergisi yazarı 1920-22 İstanbul'da posta memuru; 1922-23 İstanbul Komünist Grubu profesyoneli; 1924-26 Berlin'de üniversite öğrencisi; 1925'te İstiklal Mahkemesi tarafından gıyabında 15 yıla mahkûm edildi; 1926 Viyana Konferansı'ndan sonra TKP MK Dış Büro yedek üyesi; 1926-28 Uluslararası Lenin Okulu öğrencisi; 1929-1931 Muvakkat MK üyesi olarak Türkiye'de çalışma; 1931-32 Uluslararası Lenin Okulu'nda asistan; 1932-1936 KUTV Türk grubu yöneticisi ve parti kuruluşu dersi öğretmeni; 1936-37 Ulusal ve Sömürge Sorunları İnceleme Enstitüsü Türkiye Bölümü yöneticisi, 8 Ekim 1937'de NKVD (İçişleri Bakanlığı) tarafından tutuklandı. SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Heyeti tarafından 19 Şubat 1938'de "casusluk" suçundan kurşuna dizilmeye mahkûm edildi; SBKP (b) Moskova kenti semt komitesince 22 Aralık 1937'de partiden ihraç edildi. SSCB Yüksek Mahkemesinin 30 Eylül 1988 tarihli kararıyla itibarı iade edildi; SBKP MK Parti Kontrol Komisyonu tarafından 3 Ocak 1990'da siyasî itibarı iade edildi. 49, 50, 69, 117, 122, 123, 129, 130, 131, 155, 169, 171, 175, 177, 178, 179, 180, 188, 197, 203, 207, 243, 244.

Ali Beyefendi, Karahisar mebusu, 265.

Ali Efendi, 250.

Ali Faik, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Ali Fuat (Cebesoy), 351, 355.

Ali Haydar Karayev, Azerbaycan Fırkası merkez-i umumisi ve Baku Komitesi üyesi, TKF Kuruluş Kongresi konuşmacı konuklarından, 30.

Ali Kemal, Peyam-ı Sabah gazetesi yazarı, 210, 221, 223, 283.

Alimov, Bkz. Abid Alimov.

Ali Nedim, Trabzon, 24.

Ali Nizami, Bkz. Nizamettin Âli Sav.

Ali Rıza, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Ali Rıza Paşa, 15, 26, 27, 51, 69, 83, 144.

Ali Turan (1864-1941), İttihat Terakki merkez yönetiminden, Stockholm İşçi Kongresi delegesi, 167.

Ali Usta, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Almuhammedov, 1920'lerde Ankara'da Sovyet Elçiliği memuru, 322, 325.

Altukatyan, 117, 244.

Andrey Feodoridi, 317.

Andreyef, 326.

Anzavur, Bkz. Ahmet Anzavur.

Apikoğlu Agop, 1923 Komünist Gençler Muhakemesi sanığı, Kadir Matbaası Sahibi, 257, 272, 277.

Aralov, Semyon İvanoviç (1880-1969), Ocak 1922-Nisan 1923 arası Sovyet Rusya Büyükelçisi, 182, 187, 193, 287, 304, 305, 358.

Arap İsmail Hakkı, Bkz. İsmail Hakkı [Hilmi oğlu, Arap].

Aruzov, Bkz. Baba Mehmet (Aruz/Aruzov).

Asaf, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.

Asım Hüseyin, TKF tarafından İstanbul'a gönderilmiş harp esiri, 93.

Asimopulos, Bkz. Niko Asimopulos.

Astahof, 1920'Ü yılların ilk yarısında Sovyetler Birliği Ankara Büyükelçiliği basın görevlisi, 305.

Ata Çelebi, (1891-1946), THİF yöneticisi, İzmir İktisat Kongresi Mersin delegesi, 250, 361.

Aydemir, Bkz. Şevket Süreyya Aydemir.

Aynîzade Hasan Tahsin Bey, 18.

Aysenberg, 46.

Aziz, Tıp Fakültesi murahhası, 34.

Aziz, Bkz. Hüsamettin (Özdoğu).

Aziz Avni, Amele Cemiyetleri İttihadı Nizamname Komisyonu üyesi, 270, 284.

Baba Mehmet (Aruz/Aruzov), 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Grupası üyesi, 34, 35, 36, 40, 44, 171, 172, 198.

Baha Ali, (d. Sivas 1309-?) İsmet Lütfi'nin eski ve Cevdet Ali'nin esaret arkadaşlarından, Hüseyin Sait ve Lütfi Necdet ile birlikte İsmet Lütfi tarafından Mustafa Suphi teşkilâtına İstanbul'dan gönderildi. Moskova üzerinden Baku'ye gelerek Türkiye İştirakiyûn Teşkilâtı'na katüdı. Karadeniz sahil bölgelerinde (Yekaterinadar, Novorossiski, Tuapse vb.) ve Trabzon ve çevresinde, Baku Doğu Halkları Kurultayı'na delege götürmek üzere faaliyet yürüttü. Teşkilât Şubesi müdürü oldu. 20, 21, 22.

Baha Coşkun, 7.

Bahattin, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Grupası üyesi, 40.

Balabanova, Angekca (1877-1963), Ukrayna doğumlu, eğitimini Belçika'da yaptı ve İtalyan Sosyalist Partisi'nde faaliyet gösterdi; partisini II. Enternasyonal'de temsil etti. I. Dünya Savaşı sırasında Zimmenvald soluyla biriikte hareket etti, Stockholm'e yerleşti ve Eylül 1917'de Bolşeviklere katıldı. Komintern I. Kongresi'nde delege oldu ve ardından Rakovski ile birlikte Güney seksiyonunu kurdu. 1922'de SSCB'den ayrıldı, 1924'te KP'den ihraç edildi. 350.

Banu İşlet, 295.

Barbusse, Henri (1873-1935), Fransız romancı, savaş ile ilgili barışsever Ateş'in yazarı. 1920'li yıllarda Emperyalizme karşı Liga'nın ve Faşizme karşı Barış kongrelerinin önde gelen militanı. 68.

Baydour (Baydur), Bkz. Şefik Hüsnü (Değmer).

Bayramov, 30.

Baytar Cevdet, Bkz. Ali Cevdet.

Bebel Auguste (1840-1913), Wilhelm Liebknecht ile biriikte Alman sosyal demokrasisinin kurucusu, 14.

Bedros, Bİİ kurucusu. 244, 257, 258, 272, 274, 277.

Bekir, Macar Sosyalist Partisi üyesi, 45.

Bekir Bey, 23.

Bekir Sami Bey, Hariciye Vekili, 84, 93, 221, 225, 352, 356.

Bekir Sıtkı, Macar Sosyalist Partisi üyesi, 45.

Besim Bey, Divan-ı Harb Reisi-Kaymakam, 257.

Benet, yüzbaşı, 167.

Bilal Şen, 7, 150.

Bilen, Bkz. İsmail (Bilen) (Marat).

Bilge Nur Criss, 46.

Bogdanov, Aleksandr (Maknovski) (1873-1928), sosyalist hekim ve felsefeci. İlk Bolşeviklerden ve Lenin'in sağ kolu. 1907'de sol kanat Vperiod (İleri) fraksiyonunu oluşturdu ve 1908 Devrimi'nin yenilgiye uğramasının ardından Lenin'in Materyalizm ve Ampriokritisizm kitabında eleştirdiği görüşleri gekştirdi. 1917'de Rusya'ya döndü ve "Proletkult" grubunu oluşturdu. 1922-23'te İşçi Gerçeği muhalefet grubunu kurdu; tutuklanıp serbest bırakıldı. Tıp

alanında araştırmalara yöneldi ve kan aktarımı ile ilgili bir araştırmayı kendi üzerinde denerken yaşamını yitirdi. 299.

Bolşevik İvan. Ziraat Halkalı Mektebi çevresinde İstanbul'da ilk komünist grupları kuran önderlerden biri. 17, 44.

Briand, Aristide. 225.

Brike, Semyon Karloviç (1898-1937), gerçek adı Bestujev'dir ve Bulgar asıllıdır. Komintern'in Örgütsel Yapısı (1919-1943) adlı Rusça kitapta verilen bilgilere göre 2 Haziran 1922'de KEYK Doğu Seksiyonu başkanlığına getirilen G. Safarov'un yardımcısı oluyor [RGASPI, f. 495, op. 18, d. 143, s. 12]. 1923 başlarında KEYK Teşkilât Bürosu'na B. Gula ve G. Voytinskiy ile birlikte katılıyor. 1930'lu yılların ikinci yarısında açılan davalar sonucu tutuklanan, mahkemeye sevk edilen ve öldürülen KEYK kadrolarının (tam olmayan) listesinde yer alıyor (Moskova Merkez 21.10.1937 - bu tarih internetteki infaz listesinden alınmıştır.). 188, 198, 282, 291, 297, 301, 303, 315.

Buharin, Nikolay İvanoviç (1888 - 1938), Moskova'da öğretmen ailesinde doğdu ve aydın bir ortamda büyüdü. Dört buçuk yaşında okuyup yazıyor, doğa bilimlerine ilgi duyuyordu. Parlak bir öğrencilik yaşamı sürdü. Lise yıllarında illegal literatürle, sosyalist devrimcilerle ve sosyal demokratlarla tanıştı ve Marksizm saflarında yer aldı. 1905 Devrimi'ne katıldı ve 1906'da Dus Sosyal-Demokrat İşçi Partisi üyesi olarak illegal çalışmaya katıldı. Daha üniversite öğrencisiyken Parti'nin Moskova Komitesi'ne atandı, 1909'da aynı komiteye bu kez seçildi. 1909'dan itibaren birçok kez tutuklandı ve sürgüne gönderildi. Yurtdışına kaçtı; Ortodoks Bolşevik konumları savundu. Yurtdışında Lenin'le tanıştı, yabancı diller öğrendi ve Avrupa işçi hareketiyle tanıştı. Savaş öncesinde Avusturya'da tutuklandı ve İsviçre'ye sınırdışı edildi. Bir süre İngiltere'de tutuklu kaldıktan sonra İsveç'e ulaştı. Orada da tutuklanmasının ardından Norveç'e geçti, oradan da illegal yollardan Amerika'ya gitti. Novi Mir'in baş redaktörlüğünü üstlendi. 1917 Şubat Devrimi'nin ardından Japonya üzerinden Rusya'ya döndü. Bir süre Menşevikler tarafından tutuklanmasının ardından Moskova'ya ulaştı. Moskova Komitesi Yürütme Komitesi, RSDİP Moskova Komitesi üyesi. Sotsial-demokrat ve Spartak dergileri redaktörü oldu. Parti'nin sol kanadında yer aldı. 1917'den ölümüne kadar MK üyeliği yaptı. Brest-Litovsk barış görüşmeleri sürecinde sol komünistlerin başında bulundu. [Otobiyografisinden] 1921'de NEP (Yeni Ekonomik Politika) teorisyeni, 1923'ten itibaren Troçki-Zinovyev-Kamenev'in sol muhalefetine karşı Stalin'le birlikte tavır aldı. 1926'da



Buharin, Nikolay İvanoviç

Zinovyev'in yerine Komintern'in basma geçti. Bolşevik partinin önde gelen teorisyenlerinden olan Buharin, Stalin'in hızlı sanayileşme ve tarımda kollektüleştirme siyasetine karşı çıkışı nedeniyle 1929'da liderkkten uzaklaştırıldı. Üçüncü Moskova Duruşmalan'nda tutuklandı ve kurşuna dizüdi. 69, 332, 336, 343, 344.

Cachin, Marcel (1869-1958), Fransız siyaset adamı ve gazetecisi. 1918-1958 arasında L'Humanité gazetesini yönetti. Belediye Meclisi üyeği, miketvekilkği ve senatörlük yaptı. Sosyakst Parti daimi idari komisyon üyesi, Fransız KP yönetim komitesi (Aralık 1920 - 1924), Merkez Komitesi (1925-1958), Siyasî Bürosu (1923-1958) üyesi; III. enternasyonal Yürütme Komitesi ve Prezidyum üyesi. Mükemmel bir hatip ve yetenekli bir gazeteci olarak FKP'nin en popüler yöneticilerinden biri olmuştur. 105.

Cafer Tayyar (Eğilmez) (1877-1958), 75.

Calase, 301.

Cami bey (Baykurt) (1877-1949), Dâhüiye vekik, 35, 221.

Cambaz Mehmet, 310.

Cavit Bey, İttihatçı Maliye vekili, 219.

Celâl, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.

Celal (Yalnız, Yalınız), fSakalk Celali (1886-1962) 1907 yılında Galatasaray Sultanisi'ni bitirdi. Ertesi yıl aynı okulda öğretmen yardımcılığı görevine başladı. 1915'te Fransa'ya siyasal bilgiler öğrenimi için gönderildiyse de 1 yıl sonra geri döndü. Üsküp'te, Kastamonu'da, İzmit'te öğretmenlik yaptı, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Ankara Sultanisi'nde müdür yardımcısı oldu. 1922 sonlannda Komintern IV. Kongresi'ne İstanbul Komünist Grubu delegesi olarak Sadrettin Celal Antel ile birlikte katıldı. 1924'te Ankara Sultanisi müdürlüğü yaptı, istifa etti. 1926'da Ankara'da işçilik yaparken kendisiyle ilişki kurmak isteyen TKP'lileri reddetti. 130, 212, 213, 290.

Celâl (Bayar) (1883-1986), İktisat vekili, 50, 67.

Celâl Nuri (İleri) (1881-1938), 251.

Celâl Ömer, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Celalettin Arif, 27.

Cemal Paşa, 219.

Cemil, Müstakil Sosyakst Fırka, 201, 209.

Cemil Fuat Hendek, 108.

Cemil Paşa (Topuzlu), 40.

Cemile Moralıoğlu Kesim, 295.

Cemşit, motorcu, 272.

Cevat, 1919 TİÇSF mak işler komisyonu üyesi, 52.

Cevat, Ferah Tiyatrosu'nda oluşturulan heyet üyesi, 57.

Cevat, Bkz. Ahmet Cevat (Emre)

Cevat Bey, Meclis-i Mebusan seçimi İstanbul adayı, 18.

Cevdet, Ağustos 1923'teki komünist gençler muhakemesi sanığı, 274, 275, 277.

Cevdet Ali, Müslüman Sosyalistleri Kurultayı'na katılmak üzere Haziran 1918'de Kazan'a gelen Mustafa Suphi'yle tanıştı. 22-25 Temmuz 1918'de yapüan Türk Sosyakstleri Konferansı'na Kazan'dan oy hakkı sahibi olarak katıldı, ikinci başkankğa seçildi, I. Dünya Savaşı'nın Türkiye üzerindeki tesirleri üzerine bir konuşma yaptı. Kazan, Povaljya, Privralya, Sibir'deki Türkler arasında propaganda yapmak ve teşkilât

kurmak üzere oluşturulan komisyonun Nihat Nusret ile birlikte sekreterliğine getirildi. Türk Sosyalistleri Konferansı'ndan sonra Nihat Nusret ile birlikte Türk Bölüğü'nün kuruluş çalışmalarını tamamladı. 5 Kasım 1918'de açılan Birinci Müslüman Komünistleri Kurultayı'nda, Türk Sosyalist komünistleri Teşkilâtı Kazan Şubesi ve Türk Kızıl Ordusu Vekili sıfatıyla Türk askeri esirlerinin Kızıl Ordu içerisinde yer alması ve Türk Kızıl Taburlarının oluşturulması hakkında bir rapor sundu. 1919'da İstanbul'da oluşmuş komünist grubunun sekreterliğini üstlendi ve bir süre sonra Ankara'ya geçti. 20, 21, 22, 24, 25, 57.

Cevdet Bey, 1919 TİÇSF üyesi, 51, 53, 54.

Cevat Paşa, 26, 27.

Charpy, Fransız generali, 212, 224.

Clemenceau, 45.

Çan Kay Şek (Jiang Jieşi) (1887-1975), 362

Çapanoğlu, 76.

Çerkez Ethem, 355.

Çerkez Hasan, 23.

Çerkez Ragıp Bey, 93.

Çiçerin, Georgi Visiliyeviç (1872-1936), liberal geleneklere sahip aristokrat bir diplomat ailesinde doğdu ve tarih ve arşivcilik eğitimi gördü. 1904'te yurtdışına çıktı ve 1905'te RSDİP'ye Menşevik kanattan katıldı. Londra sürgününde 1917'de Bolşeviklerden yana geçti, 1921-1931 arasında Dışişleri Komiserliği görevinde bulundu. 78, 264, 354.

Çistyakov, 245.

Çürüksulu Mahmut Paşa, 27.

Damat Ferit Paşa, 15, 19, 26, 27, 28, 37, 51, 83, 104, 124, 151, 210, 221, 223, 224, 246, 252, 279.

Day aş, BİİK kurucularından, 244.

Dimitrov, Georgi (1882-1949), Bulgar komünist. 12 yaşında matbaa işçiliğine başladı. 1900'de sendikalı, 1903'te partili oldu. Partideki ayrılık sırasında tesniak (dar sosyalist) grupta yer aldı ve MK üyesi oldu. Aynı zamanda Bulgar Devrimci Sendika Federasyonu sekreterliği görevini yürüttü. 1913'te milletvekili seçildi; 1918'te tutuklandı. Eylül 1923 ayaklanmasından sonra Yugoslavya'ya sığındı ve yokluğunda ölüme mahkûm edildi. Komintern'de görev yaptı ve 1926'da KEYK yedek üyeliğine getirildi. 1929'da Komintern Batı Avrupa Bürosu'nda (WEB) görev aldı. Mart 1933'te Reichtagi yakma suçlamasıyla Naziler tarafından tutuklandı. Leipzig savunmasıyla ünlendi ve özgürlüğüne kavuştuktan sonra Moskova'ya gitti. Komintern VII. Dünya Kongresi'nde Genel Sekreter seçildi ve Komintern kapanıncaya kadar bu görevi yürüttü. Bulgaristan'daki devrimden sonra ülkesine döndü ve BKP Genel Sekreterliği ve başbakanlık görevlerini üstlendi. 259.

Dr. Baha(ettin) Şakir, 218, 219.

Dr. Behçet (Uz), 250.

Dr. Fuat Sabit (Ağacık) (1887-1957), askeri hekim. 1908 Türk Derneği ilk üyelerinden, Türk Ocağı kurucularından. I. Dünya Savaşı'nda Teşkilât-ı Mahsusa'ya katıldı. Erzurum Kongresi ertesinde Mustafa Kemal tarafından Bolşeviklerle ilişki kurmak üzere Sovyetlere gönderildi. Baku'de Türk Komünist Teşkilâtı/Türk Gruppası'nın kurucu ve yöneticisi oldu; Mustafa Suphi'nin gelmesinin ardından yeniden teşkilâtlanan yapı içinde kendisine yer bulamadı. 22, 28, 147, 148, 150.

Dr. Hasan Rıza Bey, Sosyal Demokrat Fırka lideri, 94, 167, 193, 199.

Dr. Nâzım, 218, 219.

Dr. Rıza Nur, 263.

Duda, Adolf, Avusturyalı sosyal demokrat işçi militanı. Harp esiri olarak Bulunduğu Rusya'da Komintern kuruluş konferansı çağrısını yaptıysa da ülkesine döndüğünde sosyal demokrat partiye katıldı ve dönek ve hain ilân edildi. , 343.

Eczacı Galip, Ağustos 1923'teki komünist gençler muhakemesi sanığı 257, 258, 259, 272, 273, 277.

Eczacı Vasıf, Bkz. Vasıf Onat.

Edip, şimendiferci, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası üyelerinden, Kızıl Sendikalar üyesi, 280.

Eftim, Bİİ üyesi, 92.

Emel Seyhan Atasoy, 295.

Emir Faysal, 151, 152.

Engels Friedrich, (1820-1895) sanayici ve iş adamı, Marx'm fikir yoldaşı ve dostu, 14, 288, 313.

Enver, 166.

Enver Paşa (1881-1922), 78, 107, 109, 150, 219, 220, 222, 301.

Erol Ülker, 109, 258.

Esat Paşa, 51, 53, 60.

Ethem, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Ethem Nejat (1883-1921), "1908'de önce İstanbul'da gizli İttihatçüar teşkilâtına katıldı. Birkaç Tophane işçisiyle ilişki kurarak ilk İttihatçı proleter nüvesini oluşturdu. Polis baskısından kurtularak bir yabancı gemiyle Avrupa'ya oradan Amerika'ya geçti; çeşitli işlerde çalışarak hayatım kazandı. 1908 Devrimi'nden sonra ülkeye döndü; bir süre Manastır'da öğretmen olarak çalıştı ve İttihatçı Neyyir-i Hakikat gazetesinde yazdı. Birçok ilde Milli Eğitim Müdürlüğü görevini yürüttü ve arkasında radikal reformcu ününü bıraktı. İttihat Terakki'nin tarihsel rolünü kavradı ve İttihatçı politikanın bozgununa kadar bu parti içinde faakyet yürüttü, 1918'de Berlin'e gönderildi ve Spartakist Ayaklanma sırasında Almanya'da bulunuyordu. Bir tereddüt anı geçirdi; biçimlenmekte olan işçi ve köylü hareketi ile milliyetçi hareket arasında seçim yapma konusunda bir şaşkınlık geçirdi. Berlin'deki Türk genç işçi ve aydınlarının Sosyalist İşçi ve Köylü Partisi teşkilâtını yakından izledi, ancak katılmadı. 1919 ilkbahannda İstanbul'a döndüğünde tarafını seçti ve bizimle ilişki kurdu: O andan itibaren ruhunu ve bedenini işçi devriminin hizmetine verdi. Türkiye İşçi ve Köylü Partisi'nin en aktif militanlarından biri haline geldi. En hassas adımlara ve hizmetlere her zaman ilk o talip oldu. İlk Marksist dergimiz Kurtuluş'un dostuydu. 1920 ortalarına doğru durum çok kritik hale geldiğinde, partimizin en adanmış militanlarına bir 3. Enternasyonal gizli grubu kurma önerisi götürdük; buna büyük bir coşkuyla katıldı. Komintern'in II. Kongresi'ne katılmak üzere Moskova'ya bir delegasyon gönderilmesi sorunu gündeme geldiğinde, bu son derece zorlu görevi yerine getirmeye de hemen talip oldu. Şu hususu da anımsamak gerekir ki, hiçbir maddi kaynağımız, Rusya'yla hiçbir bağlantımız yoktu; İstanbul Antant devletleri orduları ve donanmaları tarafından işgal altındaydı. Delegemiz, bu yolculuğu, bir dizi güçlüğün arasından, partiden tek kuruş yardım almadan, kendi olanaklarıyla yapmak zorundaydı. O sırada Berlin'den İşçi ve Köylü Partisi'nin eski kurucularından biri geldi; bu Hilmi oğlu Hakkıydı. Bu yoldaşı pek az tanıyabildim. Zira

Komintern nezdindeki görevinde Nejat'a eşlik etmeyi kabul etti..." [Dr. Şefik Hüsnü, 1926] Temmuz 1920'de Baku'de Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı Merkezî Heyet toplantılarına katılmaya başlayan Ethem Nejat, 10 Eylül 1920'de Baküde toplanan Türkiye Komünist Partisi Kuruluş Kongresi'nde Genel Sekreter seçildi ve Mustafa Suphi, Hilmi oğlu İsmail Hakkı ve diğer yoldaşlarıyla birlikte Türkiye'ye döndükten sonra 28-29 Ocak 1921 'de Karadeniz'de öldürüldü. 10, 11, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 56, 57, 69, 70, 71, 76, 77, 103, 104, 106, 110, 124, 126.

Ethem Niyazi, TKF Batum Hücresi üyesi, 101.

Ethem Nuri, TSF üyesi, 136, 139, 200.

Eyüpzade Nuri, Trabzon'da çıkan İkbal gazetesi yayıncısı, 147.

Fahri, Bkz. Ali Cevdet.

Faik, Ferah Tiyatrosu'nda oluşturulan heyet üyesi, 57.

Faruk, Tophane Fabrikası müstahdemi, 19.

Faruk Asri, Bkz. Kâzım (Kip).

Fazıl, Bkz. Mustafa Fazıl (Çun).

Ferdi, Bkz, Şefik Hüsnü (Değmer)

Ferit, Türkiye İşçiler Derneği temsilcisi, 201, 209.

Ferit Bey (Tek), 221.

Ferit Paşa, Bkz. Damat Ferit Paşa.

Fethi (Okyar), 264, 266, 330, 331, 338.

Fethi Tevetoğlu, 7, 15, 257, 259.

Fevzi (Çakmak), 132.

Feyzi, Tıp Fakültesi murahhası, 34.

Feyzullah Sacit, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

France, Anatole, (1844-1924), 14.

Franchet d' Esperey, İstanbul İşgal Kuvvetleri Komutanı, 26, 224.

Frangis, mülteci Bİİ üyesi, 315.

Franklin Bouillon, 357.

Frossard, Louis Oscar (1889-1946), Fransız siyaset adamı ve gazeteci. İlkokul öğretmenliğinin ardından gazetecilik yaptı. 1905'ten itibaren SFIO [Fransız Sosyalist Partisi] saflarında yer alan Frossard Ekim 1918'deki XV. Kongre'de genel sekreterliğe seçildi. Partisinin III. Enternasyonal'e katılmasından yana tutum alan Frossard, SFIO'nun XVII. Ulasal kongresinin (Şubat 1920) ertesinde M. Cachin ile birlikte daimi yönetim komisyonu tarafmdan Sovyet Rusya'da araştırma yapmakla görevlendirildi. Komintern II. Dünya Kongresi'ne katılan ve 21 koşulun tartışmalarına katılan Frossard Tours Okngresi'nde III. Enternasyonal'e katılım yönünde ateşli bir konuşmanın ardından kurulan Fransız KP'nin Aralık 1920 - Ocak 1923 arasında Genel Sekreterliği yürüttü. İstifasından sonra Birleşik Komünist Partisi'ni kurduysa da 1924'te Fransız Sosyalist Partisi'ne geri döndü, 1935'te bu partiden de ayrıldı. Birçok kez bakanlık yaptı. General Pétain yönetimine 1940'ta olumlu oy verdi. 105.

Frunze, Mihail Vasiliyeviç (1888-1925), Türkistan'da Rumen asıllı bir köylü ailesinde doğdu. Lise öğrenimini Alma Ata'da, yüksek öğrenimini Petersbourg politeknik enstitüsünde yaptı. 1904'ten itibaren devrimci işçi-gençlik çevrelerinde yer aldı; RSDİP ve ardından Bolşevik kanat üyesi oldu. Petersbourg'dan devrimci faaliyetleri nedeniyle sürüldü ve Ivanovo-Voznesensk'te ünlü 1905

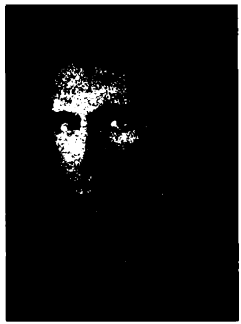
tekstilciler grevine önderlik etti. Aralık 1905 Moskova ayaklanmasına katıldı. 1905 ve 1906'da RSDİP'in Londra'daki III. ve Stockholm'deki IV. Kongrelerine Ivanovo-Voznesensk delegesi olarak katıldı. 1907'den itibaren sürekli tutuklu ve sürgünde kaldı. 1915'ten sonra Batı cephesinde yer aldı ve gizli gruplar oluşturdu. Şubat Devrimi sırasında Beyaz Rusya'da, Minsk'te devrimci hareketin önderleri arasındaydı. Ekim 1917 Devrimi'nden sonra Voznesensk bölgesi yürütme kurulu başkanı, RKP komite başkanı ve askeri komiser oldu. Kurucu Meclis'e Bolşevik delege olarak Vladimir iknden gönderildi. Ural cephesinde Kolçak ordularını bozguna uğrattı ve İç Savaş'ın ünlü komutanları arasında yer aldı. Türkistan'ın Bolşevikleştirilmesini sağladı. 1920'de Wrangel'e karşı güney cephesindeki zaferinden sonra Ukrayna ve Kırım Orduları Komutanı tayin edildi. Ukrayna'da Petriura ve Mahno ayaklanmalarını bastırdı. Ukrayna Bolşevik Partisi MK üyesi, 1924'te Devrimci Askeri Konsey başkan yardımcısı, SSCB Merkez Yürütme Konseyi üyesi ve RKP MK üyesi oldu. 26 Ocak 1925'te Troçki'nin yerine Devrimci Askeri Konsey Başkanlığı'nı ve Ordu ve Donanma Halk Komiserliği'ni üstlendi. 1921 sonlarında Türkiye'yi ziyaret etti. 357.

Fuat Sekm, Son Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi. 18.

Gafurov, Bkz. Şarki.

Galip, Bkz. Eczacı Galip.

Gennari, Egidio (1876-1942), İtalyan Sosyalist Partisi sol kanat üyesi. 1918'de sekreteri oldu ve Livorno'da İtalya KP'nin kurucuları arasında yer aldı. KEYK üyesi. Ağır bir hastalık nedeniyle siyasal yaşamdan çekildi ve SSCB'de öldü. 344.



Roland Ginsberg

Ginsberg [Roland], Beynelmilel İşçiler İttihadı başkanlarından, Kızıl Sendikalar Enternasyonali delegesi. "Dobruca Musevilerinden Simon Ginzberg'in oğludur. İstanbul'da doğmuş ve iptidaî, rüşdî, idadî tahsilini ikmal ettikten sonra Ziraat Mektebi'ne girmiştir. Harb-i Umumî esnasında Arabistan'da askerlik etmiş ve Mütareke esnasında Beyoğlu'nda Taksim'de Afrika Hanı'nm (41) numaralı dairesini isticar etmiş ve burada komünistlik için çalıştıktan sonra, Galata'da Voyvoda caddesinde eniştesi Ali Zühtü Bey'in yanında bir sene işlemiştir. Müteakiben Romanya'ya gitmiş, buradan avdetinde Unkapanı'nda bira şişesi fabrikalarına gitmiş ve iki ameleyi komünistliğe teşvik ettiği gibi Beynelmilel İşçiler Cemiyeti İttihadı'na da dâhil olmuştur. Mü-

teakiben bu fabrikada bir sendika teşkiline teşebbüs etmiş ve (1922) senesi Ağustosu'nda Moskova'da inikat eden Üçüncü Enternasyonal Kongresi'ne iştirak etmiş ve bu Kongrenin mukarreratını ve talimatını hamilen şehrimize gelmiş, Beyoğlu Duvarcı Amelesi Cemiyetine devama başlamıştır. Cemiyette Moskova'dan getirdiği mukarreratı göstermiş ve kendisinin İstanbul'da (Üçüncü Enternasyonal) in yegâne mümessili olduğunu iddia etmiştir. Müteakiben 28 Teşrinievvelde aktolunan duvarcı amelesinin kongresinde amelenin azlığından ve seviyesinin, tahsilinin dûn olduğundan bahsederek Üçüncü Enternasyonal'in talimatı dairesinde hareketi lâzım geldiğini ileriye sürmüş ve Moskova'dan getirdiği matbu talimatnameleri tevzi etmiştir. Ginzberg zabıtaya verdiği ifadesinde Dr. Şefik Hüsnü, Sadrettin Celâl beyleri amele kongresinde tanıdığını ve o zamana kadar Kâzım Efendi'den başka komünist tanımadığını, Ziraat Mektebi'ne muallim olarak, arkadaşı Ziraat Mektebi muallimlerinden Nâfi Bey'in dalâletiyle girdiğini söylemiştir. Ginzberg'in evrakı arasında meşhur Rus kumandanlarıyla Rus komünistlerinin resimleri zuhur ettiği gibi Üçüncü Enternasyonal mukarreratını muhtevi kitaplar ve meşhur Türk kumandanlarının resimleri çıkmıştır. Aynı zamanda kendisinin Üçüncü Enternasyonal'in İstanbul ve Şank-ı Karib merkezi profesyoncl [belki "Profintern"! delegesi, Berlin'deki Yahudi İttihadı 'nin da mümessili olduğu taayyün etmiştir. [Vakit, 27 Şubat 1340 (1924)**]**, 17, 91, 95, 144, 191, 192, 198, 203, 205, 213, 244, 245, 257, 258, 271, 273, 277, 280, 290, 292, 301, 312, 313, 326, 327, 335, 337.

Gniloribov, İstanbul'da Kuznetsov'a bağlı faaliyet yürüten Bolşevik Albay, 46.

Golman, Ankara 'daki Sovyet Büyükelçiliği'nde 1922 yık boyunca faaliyet yürütmüş Komintern temsilcisi, 91, 92, 298, 303, 305.

Gündüz Ökçün, 250.

Habip Bey, Meclis-i Mebusan üyesi, 157.

Hacı Ali, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Hacı Maksut, 272.

Hafız Mehmet, [buradaj TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Hakkı, Amele Cemiyetleri İttihadı Nizamname Komisyonu üyesi, 270, 284.

Halide Hanım (Edip Adıvar), 35, 132.

Halil Paşa (Kut), 22, 30, 109.

Halim, Bkz. Hasan Ali (Ediz).

Hamdi Efendi, Sosyal Demokrat Fırkası Gemlik reisi, öğretmen, makine ustası, 94.

Hamdullah Suphi (Tanrıöver), 13, 50, 123, 221.

Hamit, 1919 TİÇSF üyesi, 51

Hamit Sadi (Selen) (1892-1968), Türk Spartakistlerinden, coğrafyacı, 49.

Hamza, TKF Batum Hücresi üyesi, 101.

Harrington, İngiliz generali, 115.

Hasan, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.

Hasan Âli (Ediz) [Halim], (1903-1972) "1902 yılında, Türkiye'nin Avrupa kısmında, Balkanların Priboy kasabasında dünyaya gelmiş ve 1912

yılma kadar orada yaşamışım. Balkan Savaşından sonra 1913 yıkında İstanbul'a göç etmişiz. İstanbul'da kseyi bitirdim. Babam telgrafçıydı. Emperyalist savaşın başında, 1914 yılında asker alındı ve savaşa gitmesi dolayısıyla ailemizin maddi durumu kötüleşti. Gündüz okula devam etmek ve akşamları ekmek fırınında çalışmak durumunda kaldım ve bu durum okulu bitirinceye kadar bir yıl sürdü. Bu arada devrim sorunlarıyla ilgileniyor, Fransız devrimi hakkında kteratür okuyordum. 1919'da İstanbul'un ve İzmir'in İngilizler tarafından işgali sırasında milli devrimci gençlik arasında işgale karşı çakşmaya başladım ve illegal bildiri dağıtmaktan İngiliz makamlarınca tutuklandım. 1919 yılı başında Türk Spartakistler Almanya'dan döndükten sonra yeğenim [Baytar Ak Cevdet] vasıtasıyla onlarla ilişki kurdum ve onların etkisiyle komünist literatür okumaya başladım. Bu arada İstanbul Spartakistlerinin yayın organı Kurtuluş dergisini okumaya başladım, 1920 yılında artık teorik bakımdan hazırkkk bir komünisttim. 1921 yılının Mayıs ayında Türkiye Komünist Partisi'ne girdim ve parti göreviyle gençlik içinde çalışmaya başladım. Haziran 1921'de Fahri [Baytar Ali Cevdet] yoldaşla birlikte Türkiye'de ilk Komünist Gençler Birliği teşkilâtını kurduk. Aynı yıl İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne girdim. Maddi durumum sebebiyle Askeri Tıp Akademisi'ne geçtim ve orada komünist gençlik hücreleri kurmaya başladım. 1922'de 1 Mayıs gösterilerine katıldım ve illegal bildiri dağıtımında yer aldım. Yine aynı yılın Eylül ayında, uluslararası gençlik gününde yaklaşık 100 gencin katıldığı illegal bir toplantı düzenledim. 1923 1 Mayıs'mda iüegal parti ve komsomol bildirileri dağıttığım



Halim (Hasan AH Ediz), Ferdi (Şefik Hüsnü), Fahri (Ali Cevdet-Baydar Cevdet

için, diğer yoldaşlarla birliikte tutuklanıp mahkemeye verildim. 1923 Mayıs'ma kadar Komünist Gençler Birliği Merkez Komitesi üyesiydim. 1924 yık başında Fahri yoldaş gittikten sonra KGB Sekreteri seçildim ve Fahri yoldaşın üyesi bulunduğu TKP MK'deki yerini aldım. Nisan 1924'te ikinci kez tutuklandım ve Askeri Tıp Akademisi 'nden atıldım. İki ay hapiste kaldıktan sonra Haziran 1924'te Komintern V-ci Kongresine ve Komünist Gençkk Enternasyonali IV-cü Kongresine delege seçildim. 1925'te Türkiye'ye döndükten sonra Şubat ayında Türkiye Komünist Partisi I-ci Kongresine katıldım ve hem Merkez Komitesi, hem Politbüro üyesi ve hem de Geçlik Bürosu Sekreteri seçildim. Bu arada Liebknecht'i Anma Haftası kampanyasının düzenlenmesine katıldığım için Üniversiteden atıldım. İllegal yaşamaya başladım. TKP Politbüro onayıyla Rusya'ya geldim. Ağustos 1925'teki son davada 15 yü kürek cezasına çarptırıldım (gıyabımda). Halihazırda Komintern Enformasyon Şubesinde çakşmakta ve I-ci MDÜ Tıp Fakültesinde okumaktayım." [1926] 1926 Viyana Konferansı'nda MK Dış Büro üyesi, 1927-1928'de Moskova'da Uluslararası Lenin Okulu öğrencisi, 1929-1930'da Muvakkat MK Sekreteri, 1930-1935'te Türkiye'de hapis yattı, 1932'de TKP MK üyesi, 1934'te TKP

MK Politik Büro üyesi, Komintern V. Kongresi'ne ve Komünist Gençlik Enternasyonali IV. Kongresi'ne katıldı, 1939'da polisle ilişkisinden ötürü partiden ihraç edildi. 117, 243, 257, 259, 271, 272, 273, 277, 361.

Hasan Bey, 23.

Hasan bin İbrahim, 1923'teki komünist gençler muhakemesi sanığı, 257, 273, 274, 275, 277.

Hasan Cevat, TKF Batum Hücresi üyesi, 101.

Hasan Halit, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Hasan İbrahim, TKF Batum Hücresi üyesi, 101.

Hasan Mensi, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Hasan Sadi (Birkök) (ö. 1957), TSF içinde yer alan aydınlardan, Ferah Tiyatrosu'nda oluşturulan heyet üyesi, 57, 76.

Haşim, Şirket-i Hayriye tayfası, 1923'teki komünist gençler muhakemesi sanığı, 257, 272, 273, 277.

Haydar, Bkz. Tahirzade Haydar.

Haydar Bulak (Dr.) (1902-1966), Kurtuluş dergilerinin transkripsiyonunu yapan kişi, 14.

Haydar Paşa, 156.

Hayri, Trabzon'da İkbal gazetesinin sorumlu müdürü, 147, 201, 209.

Hayrullah Hayri, Amele Cemiyetleri İttihadı Nizamname Komisyonu üyesi, Mürettibin-i Osmaniye Cemiyeti murahhası, 250, 269, 270, 284.

Hazi, Enternasyonal Güney Büro görevlisi, 188.

H. Baydour (Baydur), Bkz. Şefik Hüsnü (Değmer).

Hegel, 14.

Hilkmit Morris (1869-1933), Amerikan Sosyalist Partisi kurucusu, 14, 16.

Hilmi, Bkz. İştirakçi Hilmi.

Hilmi, THİF üyesi, Profintern II. Kongresi delegesi, 280, 328.

Hilmi Bey, Arap İsmail Hakkı'nın babası, 48.

Hilmi Çakalov, Bulgaristan KP Türk Seksiyonu üyesi, 185.

Hilmi oğlu Hakkı, Bkz. İsmail Hakkı [Hilmi oğlu, Arap].

Ho Chi Minh (1890-1969), Vietnamlı, Fransa'da komünist oldu. Çinhindi Komünist Partisi kurucusu, Vietnam devlet başkanı olarak öldü. 266.

Hristo, 40.

Humbert-Droz Jules, (1891-1971) İsviçreli Protestan papaz, I. Dünya Savaşı sırasında barışsever ve enternasyonalist. Komünizme katıldı ve 1920 ile 1935 arasında Komintern'de önemli görevler üstlendi. Komintern sekreteri olarak Latin partilerinin, Fransız, İtalyan, İspanyol ve Latin Amerika partilerinin sorumluluğunu yürüttü. Buharin'e yakın bir tutum içinde oldu. Komintern 'den ayrıldıktan sonra da İsviçre sosyalist hareketi içinde anti-faşist, barışsever mücadelesini sürdürdü. 71.

Hüsamettin (Ertürk), 32.

Hüseyin Hasanov, Bulgaristan KP Şumnu milletvekili, 186.

Hüseyin Hilmi, Bkz. İştirakçi Hilmi

Hüseyin Hüsnü, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Hüseyin Hüsnü, TKF Batum Hücresi üyelerinden, THİF üyesi, Ankara Sovyet Büyükelçiliği çalışanı, 81, 82, 98, 99, 148.

Hüseyin Sait, Bkz. Sait.

Hüsnü Halil, harp esiri, 21.

Hüsnü İsmail, Namık İsmail'in kardeşi, TİÇSF üyesi, 243.

İbrahim, harp esiri, 21.

İbrahim Ahmet, Moskova'ya eğitime gönderilen İKG üyesi. 211.

İbrahim Akbekov, İstanbul'a gönderilmiş TKF üyesi, 92, 94, 101.

İbrahim Baku, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

İbrahim Hayri, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

İbrahim Sıtkı, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

İdris, 187.

İdrisov, İstanbul Türk Bolşevik Partisi Türk Gruppası üyesi, 23.

İhsan, 1919 TİÇSF mali işler komisyonu üyesi, 52.

İhsan Raif, talebe, Türk Spartakistlerinden, 49, 57.

İlhami Nafiz Pamir, (1896-1968), Türk Spartakistlerinden. Fevziye Mektebi 'ndeki ilk ve orta öğreniminden sonra İstanbul Mühendis Mektebi'ni ve 1917'de Berkn Teknik Üniversitesi Makine bölümünü bitirdi. 13, 49.

İrfan Emin Bey, avukat, 274, 276.

İshakopolos, Bİİ heyet-i idare azası, 174.

İsmail Abacı, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

İsmail Bey, müddeiumumi, 272.

İsmail (Büen) (Marat, (1902-1983) "1902 yılında Türkiye'de, Rize şehrinde dünyaya geldim. Babam köylü kökenlidir. Askerlik görevinden sonra kendi isteğiyle kâtip olarak orduda kalmış, yabancı diller öğrenmiş. Askerkk hizmetinin büyük bölümünü İstanbul'da Bahriye Mektebi'nde İngilizce öğretmeni olarak geçirmiş. Hatırladığım kadarıyla, 40 yü hizmet verdikten sonra 1909'da emekliye ayrılmış, 1924 yılında vefat etti. Kendisi çok dindar ve softa biriydi, bana karşı bir zalimdi. Annem, yazma okuma bilmeyen köylü kökenk bir ev kadınıymış. Ben daha küçük yaştayken vefat etmiş. Beni teyzem büyütmüş. İki kız kardeşim var. Biri benden küçük, diğeri daha büyük. Bir fırıncıyla evli ablamla 20 yıldır görüşmüyorum, küçük kız kardeşimle ise bu 20 yıl içinde bir defa, hapisten çıktığımda, 1934'te görüştüm. 7 yaşıma kadar Rize'de doğduğum köyde yaşadım. 1909'da babam beni İstanbul'a aldı. İstanbul'da, 9 sınıflı Kasımpaşa Erkek Numune Okulu'nu 6 yılda bitirdim. 1916'daTersane'ye bağk Deniz Motor Usta Okulu'na girdim; hem okuyor, hem de usta çırağı olarak çakşıyor, maaş alıyordum. 1918 yılında bu okuldan mezun oldum. Mesleğim motor teknisyenidir. Okulu bitirdikten sonra 1922 yılma kadar fabrikalarda makinistlik, motorlu teknelerde çarkçıkk yaptım. İlk komünist fikirleri bana fabrikada birkkte çakştığım iki makinist işçi aşıladı. Savaş sırasmda teknik ihtisas almak üzere onlar Almanya'ya gönderilmiş ve sosyalist fikirleri orada benimsemiş. Ama beni komünist partisine teyzemin oğlu Baba Mehmet getirdi. Birkaç kez tutuklandığı ve komünist olarak bıkndığı için ona Komünist Baba Mehmet derlerdi. Baba Mehmet iktisadi göçmen olarak Rusya'da bulunmuş ve savaş sırasında Türk vatandaşı olarak baskılara maruz kalmış. Anlattıklarına göre, 1917'de iç savaşa katılmış ve Mustafa Suphi onu literatürle Kırım'dan Türkiye'ye göndermiş. Baba Mehmet daha sonra SSCB'ye geldi ve 1932-33'te menenjitten öldü. Türkiye Komünist Partisi'ne 1922'de girdim. İlk zamanlar partide teknik görevlerle uğraşıyor, esasta kuryelik yapıyordum. Kurye olarak çalışmam dolayısıyla Ferdi [Şefik Hüsnü] yoldaşla tanıştım. 1922 ilkbahannda Komintern'den

Türkiye'ye bir yoldaş geldi. Adı Kalakov idi. İstanbul komünist teşkilâtıyla ve İstanbul'da legal olarak varolan sosyalist teşkilâtlarla tanışmak için gelmişti. Kalakov'un bir görevi de, Moskova'ya gönderilmek üzere öğrenci seçmekti. Moskova'ya öğrenci gönderme kararı alınır alınmaz parti beni KUTV'da okumak üzere Moskova'ya gönderdi. Ülkeden ilk Türk öğrenci olarak ben Moskova'ya Ağustos 1922'de vardım. KUTV'a kabul edildim, orada üç yü okudum, esas kursu ve konferansçılar grubunu bitirdim. 1924 yılında KUTV'dayken ben RKP(b) üyesi oldum. KUTV'da değişik dönemlerde şu parti görevlerinde bulundum: Türk parti grubu sekreteri, üniversite parti teşkilâtı hücre bürosu üyesi, yabancı gruplar arkadaşlık divanı başkanı ve tüm enstitü arkadaşlık divanı üyesi, öğrenci komünü yönetim üyesi ve üniversitede partinin kabul komisyonu üyesi, bu komisyonun başkanı ise eski parti üyelerinden Rusanova yoldaştı. 1926'da KUTV'u bitirdikten sonra TKP MK'nin emrine gönderildim." 1926-1927'de TKP Adana Vüayet Komitesi Sekreteri, aynı zamanda İzmir parti teşkilâtında çalıştı. 1928'den TKP Muvakkat MK üyesi, 1928-1929'da, daha sonra 1933-1936 Politbüro üyesi ve MK Sekreteri, 1936-1937'de TKP MK Sekreteridir. 1929-1933 yıllarında hapis yattı. 1937-1943 arası TKP'nin KEYK Temsilcisidir. 1962'de teşekkül eden TKP MK Dış Büro üyesi, Mayıs 1973'ten Ocak 1982'ye kadar TKP MK Genel Sekreteri, Ocak 1982'den ölümüne kadar TKP başkanı. 7, 17, 46.

İsmail Hakkı [Hilmi oğlu, **Arapl** (ö. 1921), Türk Spartakistlerinden. Eğitimciydi. 1915'te Berlin'deydi. Ethem Nejat ile Komintern II. Kongresi'ne katılmak üzere İstanbul'dan ayrıldı. Baku'de 10 Eylül 1921 (de toplanan TKP Kuruluş Kongresi'nde MK üyesi seçildi. 10, 11, 45, 49, 69, 70, 71, 76, 77, 103, 106, 110, 126, 176, 353.

Jlfe- - J

1

İsmail Hakkı, Cemile Nevşirvanova, Ziynetullah Nevşirvanov

İsmail Hakkı [Kayserili?! (1897-?), 1887 İstanbul doğumlu, aynı şehirde üniversiteyi bitirmiş, öğretmen, Aralık 1918'den Türkiye Komünist Teşkilatı üyesi (bileti Baku komitesinden), 1920'de Komintern II. Kongresi ve Baku Doğu Halkları Kurultayı [Bu kurultayda seçilen Propaganda ve Eylem Kurulu üyesil, 1921'de Komintern III. Kongresi delegesi. 1920'de TKP MK, 1921'de TKP Harici Büro ve Teşkilât Bürosu üyesi. 1924'te Kırım parti teşkilatınca KUTV'a eğitime gönderilmiştir. 1929'da aynı tavsiye üzerine KUTV'da okuyup kadro dışı okutmanlık kazanmış ve o zamandan 1936 yılma kadar KUTV'da öğretim üyeliği yapmıştır. 71, 76, 80, 81, 89, 97, 100, 104, 146, 148, , 353.

İsmail Hakkı, Bulgaristan Komünist Partisi Kongresi'ne katılan İstanbul'dan gençlik temsilcisi, 132, 137, 141, 183, 185, 313, 327, 335, 337.

İsmail Hakkı, Polis Müdüriyeti 3. Şube Müdür Muavini, 173.

İsmail Kadir, TKF Harici Büro üyesi, Batum hücresi üyesi, 80, 81, 82 , 83, 89, 100, 101, 102.

İsmail Usta, 250.

İsmet İnönü, 264, 319.

İsmet Lütfü (Bombacı Lütfü), Mustafa Suphi ve Ahmet Bedevi'nin [Kuran] de içinde bulunduğu 12 kişiyle Sinop'tan Rusya'ya kaçtı. 5 Kasım 1918'de açılan Birinci Müslüman Komünistleri Kurultayı'nda Türk komünistlerinin teşkilâtlanma faaliyetleri hakkında bir rapor sundu. 1919'da Türkiye-İstanbul müteşebbis Komünist Partisi başkanı sıfatıyla Komünist Partisi Merkez Komitesi Prezidyumu'na rapor göndermiştir. 11, 20, 21, 22, 25, 34, 70, 76, 104.

İstavridis, 1923 Komünist Gençler Muhakemesi sanığı, 257, 258, 273, 274, 275, 277

İştirakçi Hilmi (1855-1922), Osmanlı ve Türkiye Sosyalist Fırkalan kurucusu, reisi, 10, 20, 22, 29, 41, 43, 70, 71, 72, 73, 76, 77, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 107, 115, 116, 124, 136, 139, 146, 167, 168, 169, 170, 172, 173.

İvan, Bkz. Bolşevik İvan.

İzzet Paşa, Dâhiliye vekili, 83, 84, 221.

Jak, 258.

Jaurès Jean, (1865-1914) Fransız reformist sosyalist, başarılı bir hatip yazar, milletvekili, barış savaşçısı. I. Dünya Savaşı arifesinde öldürüldü. 14, 74.

Jullien, 78.

Kadri, İstanbul'a gönderilmiş TKF üyesi, 146, 149.

Kalakov, Tatar asıllı Komintern takviyecisi, 194, 198, 202, 207.

Kamenev, (1883 - 1936) 1901'de RSDİP üyesi. Bolşeviklere katddı ve Pravda'yı yönetti. 1914'de Sibirya'ya sürüldü ve devrimle birlikte serbest kaldı. Bolşevik - menşevik koalisyonunu savundu. 1922'de Politbüro üyesi ve Halk Komiserleri Şurası Başkan Yardımcısı oldu. Önce Stalin ve Zinovyev'le beraber davranarak Troçki'ye şiddetle karşı çıktı; sonra ona yaklaştı. 1927'de geçici olarak, 1932'de kesin olarak partiden ihraç edildi. Moskova duruşmalarında ihanetle suçlanarak kurşuna dizildi. 350.



Kamanev

Kâmil Paşa, 219.

Kaplan, 301, 302, 309.

Kara Mehmet, Kemalist-Komünist gruptan, 46.

Kara Vasıf, 27.

Karabet, Bkz. Bedros.

Karamveris, Beynelmilel İşçiler İttihadı Genel Sekreteri, 191.

Karaoglanidis, Bİİ üyesi, 258.

Karapanayotis, Efstathios, 1894 Edirne Vilayeti Sterna köyü doğumlu Rum (Türkiye kökenli) marangoz. "Çalışmaya 1907 yılında ücretli işçi olarak başladım. Birinci Dünya Savaşı sırasında devrimci işçilerden N. Kalumenos vb. ile tanıştım. Devrimci Marksizm ülkülerini anlamamda onlar benim öğretmenim oldu. 1914-18 savaşında Türkiye'nin teskm olmasından sonra biz, devrimci işçiler, (bizler 4-5 kişiydik) Marangozlar Sendikası'nı yeniden kurduk ve ça-

lışmaları canlandırdık. 1919 yılı başında İstanbul'a aralarında Bezestenis, Trayçef, Yerakopulos vb. olmak üzere, başka yoldaşlar da geldi. Biz artık 9-11 kişiydik. İlk gizli toplantıları şehir dışında, Kâğıthane denen yerde, iki defa da şehir kenarında, Taksim'de, Belvü meyhanesinde yaptık. [...] Kalumenos yoldaş ve kimi diğer yoldaşlar daha savaştan önce Türk hükümetine İstanbul'da Umum Beynelmilel Amele İttihadı kurmak için dilekçe verilmiş olduğunu hatırladılar. Yerel idareden red veya onay şekknde bir cevap gelmediğinden, bu gerekçeyle bir işçi merkezi açmayı kararlaştırdık. [...]' 1919 bahannda Galata civarında bir mekân tuttuk. İstanbul'da Bİİ işte böyle kuruldu ve aynca Merkezi Komünist Teşkilâtı oluşmuş oldu. [...] Böylece ben 1919 başmda devrimci Marksizm ülkülerinin zaferi için çalışmaya başladım. [...] Ben Marangozlar Sendikası başkam ve 11 Aralık 1922'ye kadar bu sendikadaki komünist fraksiyon sekreteriydim. [...] 1920'de Merkezi Komünist Teşkilâtı ve diğer taşra komünist teşkilâtlan Komintern'in 21 şartını kabul edip ona dâhil oldular. [...] Biz Yunan birlMerinin Anadolu'da yenilgisi ve Türkiye'nin işgal rejiminden ve Rus Beyaz Ordu mensuplarından kurtulması için ajitasyon yürütüyorduk. [...] Merkezi Komünist Teşkilâtı komsomolu kurdu. Bu genç komsomolculardan biri, bugün Yunanistan Komünist Partisi Genel Sekreteri bulunan Nikos Zahariadis'ti. [...] 1 Mayıs'ı hep kutlamışızdır. Ama özellikle 1922'deki 1 Mayıs kutlaması hafızama kazınmıştır. O zaman teşldlâtımız, Bİİ ve Aydınlık, işçi dayanışması gösterisi tertipledi ve biz kızıl bayraklarla, pankart ve sloganlarla, bandoyla şehrin merkez caddesine girdik. [...] Arakk 1922'de iktidar hem Bİİ'yi, hem sendikalan yasadışı ilân etti. [...] İllegal Merkezi Komünist Teşkilâtı'nm izniyle, 1922 Aralık ayı sonunda Sovyet Rusya'ya geldim." 316.

Karski, Bkz. Marchlewski.

Kasparova, Varsenika Cavadovna (1875-1941, Tatar miktan, Kızıl Ordu'da siyasî komiserler birkğini oluşturdu. Sol muhalefet üyesi oldu. Rakovski ile birlikte Orel yakınlarında infaz edÜdi. 197, 198, 203.

Kautsky Kari (1854-1938), Marx ve Engels'in devamcısı Alman sosyal-demokrasisinin babası, II. Enternasyonal'in teorisyeni. Savaş sırasmda USPD'ye geçtiyse de daha sonra yeniden SPD üyesi oldu. 1933'te [1924'te?] Avusturya göç etti ve orada öldü. 14, 126, 299.

Kayıkçı Hasan, Kemalist-Komünist gruptan, 46.

Kâzım, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.

Kâzım (Karabekir), 109, 157, 332, 351.

Kâzım (Kip) [Vank Kâzım, Faruk Asri] (1994-1971) Askerkkten sonra Giresun gazetesinde şürler ve yazdar yazdı, Fransızca dersler almaya başladı ve 1914 yıknda Fransa'ya giderek Teknik okulda okudu. Bu arada, Refik Nevzat başkankğındaki Osmank Sosyakst Fırkası'na girdi, 1918'de İstanbul'a geldi, İştirakçi Hilmi'nin Türkiye Sosyalist Fırkası'na, Beynelmilel İşçiler İttihadı'na üye oldu, Bİİ temsilcisi olarak Kızıl Sendikalar Enternasyonak Kongresi'ne katıldı, 1922'de oluşturulan TKP Teşkilât Bürosu'nda yer aldı, 1925 TKP Kongresi'nde MK'ya seçildi, 1926 Viyana Kongresi 'nden sonra bu görevini sürdürdü, 1927 tevkif atında mahkûm oldu, izleyen süreçte aktif siyasal faaliyetten uzaklaştı. 44, 48, 49, 77, 131, 144, 174, 198, 201, 202,

203, 207, 208, 209, 244, 245, 257, 258, 270, 271, 273, 274, 277, 279, 280, 284, 285, 286, 290, 292, 293, 294, 302, 309, 310, 312, 315, 326, 333, 361.

Kemal, yüzbaşı, 42.

Kenan, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.

Kerenski, Aleksandr Federoviç (1881-1970), avukat, Şubat 1917'de kurulan geçici hükümette bakan, Temmuz'dan sonra başbakan oldu. Ekim Devrimi'yle görevden alındıktan sonra Fransa'da, 1940'taki Alman İşgali'nin ardından ABD'de sürgünde yaşadı ve öldü. 35.

Kerim Sadi (Ahmet Nevzat Cerrahlar, A. Cerrahoğlu) (1902-1977), İzmir'de orta öğrenimden sonra kısa süre Viyana'da iktisat eğitimi gördü. İstanbul'a döndü ve Askeri Tıbbiye'ye girdi, burada Marksizm ile tanıştı. Öğrenimini bırakarak İzmir'de öğretmenliğe başladı. KUTV'da öğrenim gördü, Aydınlık dergisinin Gençlik özel sayısında ve Yoldaş gazetesinde Kerim Sadi adıyla yazılar yazdı. 1925'ten sonra TKP'den uzaklaştı. 1930'lı yılların ortalarında Semiha-Sıdıka (Hüsamettin Özdoğu'nun kız kardeşi) eşi olarak yeniden TKP faaliyetlerinde adına rastlandı. 7, 14, 17, 18, 131, 266.

Kirkorkyan Aram, TKF Batum Hücresi üyesi, 101.

Kirov olarak anılır Sergey Mironoviç Kostrikov, (1886[1888]-1934), küçük yaşta öksüz kaldı ve yetimhanede büyüdü. Başarılı bir öğrenci olduğu için burslu olarak Kazan Teknik Okulu'na gönderildi. Kazan yakınlarındaki Urjume'de siyasî sürgünlerle karşılaştı ve ilk illegal literatürle temasa geldi. Kazan'daki devrimci üniversite öğrencileriyle tanıştı. Teknik Okulu da üstün başarıyla tamamlayınca sınavlara hazırlanabilmek için Sibirya 'daki Tomsk kentine 1904 sonbaharında gitti. Burada yerel sosyal demokrat çevreyle tanıştı ve Ocak 1905'teki silâhlı gösterinin hazırlıklarına katıldı. 2 Şubat 1905'te bir gizli toplantıda 40 arkadaşıyla birlikte tutuklandı. Bundan sonra artık profesyonel devrimci olarak yaşadı. Birçok kez tutuklandı ve sürgüne gönderildi. Ağırlıklı olarak Kafkaslarda çalıştı. Ekim devriminden sonra iç savaş boyunca XI. Ordu askeri komitesinde yer aldı. 1920'deki RKP X. Kongresi'nde MK aday üyeliğine seçildi. Azerbaycan'ın Sovyetleştirilmesinden sonra Azerbaycan'da RSFSC tam yetkili temsilcisi, ardından Azer. KP MK Sekreteri oldu. Beş yü boyunca Azer. KP'yi yönetti. Aralık 1922'de SSCB Sovyetler Merkez Yürütme Komitesi'ne atandı. Nisan 1923'te toplanan RKP XII. Kongresinde MK üyesi, Aralık 1925'te XIV. Kongrede Yeni Muhalefetin ezilmesinin ardından Zinovyev'in etkisine son vermek üzere Petrovski ve Kalinin ile birlikte Leningrad'a gönderildi. Şubat 1926'da yapılan Leningrad yönetimi XXIII. Olağanüstü Konferansı'nda Birinci Sekreter seçildi. 25 Temmuz 1926'da Polit Büro yedek üyesi, 1930'da XVI. Kongreden sonra Polit Büro üyesi oldu. 1 Aralık 1934'te Smolni'de genç bir komünist tarafından öldürüldü. Bu cinayet Moskova Duruşmaları'nın değişmeyen komplo konularından birini oluşturdu. 83, 96, 100.

Kitaigorodski, Komintern Doğu Seksiyonu üyesi, 250, 266.

Kolaminus, Bİİ üyesi, 201, 209.

Kolarov, Vasü (1877-1950), Cenevre'de hukuk öğrenimi yaptı. 1887'de Bulgaristan Sosyal Demokrat Partisi'ne,

1903'te "dar sosyalistler - tesniak" grubuna katıldı. 1905'te MK üyesi, 1913'te Bulgaristan parlamentosu üyesi oldu. Sosyakst Enternasyonal'in 1907 Stuttgart ve 1910 Kopenhag kongrelerine katddı. Nisan 1919'da Bulgaristan Komünist Partisi'nin kurulmasıyla MK sekreteri oldu. Komintern IV. Kongresi'nde KEYK, Prezidyum, Sekretarya ve Teşkilât Bürosu'na seçildi, izleyen kongrelerde de bu görevlerini sürdürdü. Dimitrov'la birkkte 1923 ayaklanmasının örgütleyicisi. 1928-29'da KEYK Balkanlar Sekretaryası şefi. 1928'den dağıldığı 1939'da kadar Krestintern (Köylü Enternasyonali) Yürütme Kurulu Başkankğı görevini yürüttü. 1943'te Komintern'in dağılmasını kararını imzalayanlar arasındaydı. Kasım 1946'da Bulgaristan Halk Mecksi Başkankğına seçildi ve 1947'de Dimitrov'un başbakanlığında kurulan hükümette başbakan yardımcısı ve dış işleri bakanı. Temmuz 1949'da Dimitrov'un ölümünden sonra başbakan oldu. 175, 231, 282, 362.

Kollontay Aleksandra Mihaylovna (1872-1952), toprak soylusu bir ailede büyüdü. Çocukluğu ve gençliği Petersbourg ve Finlandiya'da geçti. Liseye gönderilmemiş olmasına rağmen bakalorya sınavını 16 yaşında verdi. Tarih, edebiyat vb. konularda özel ders aldı. Aile çevresinden kurtulmak için genç yaşta evlendiyse de 3 yıl sonra boşandı. 1890'k yıllarında ortalarında, gizli örgütlere paravan oluşturan kültür derneklerinde faaliyet gösterirken siyasî düşünceleri netleşti. 1896'da fabrika yaşamını tanıyınca "narodnizm"e ve terörizme eğilim gösterdi. Marksizm ve iktisat okumaya başladı. Aynı yd 36 bin kadm-erkek tekstü işçisinin grevi sırasında Stassova ile birkkte parti çevresinde yer alan yoldaşlarla grevcilerle dayanışmayı düzenledi. Eylül 1898'de "Dobrolyubov'a göre eğitimin temelleri" başlıklı incelemesi yayınlandı. Aynı yılın Ağustosunda iktisadî ve içtimaî ilimler okumak üzere yurtdışına gitti. Zürih Üniversitesi 'nde gitgide Ortodoks Marksist oldu; Bernstein'a karşı Kautsky'den yana tavır aldı ve Rosa Luxembourg'a hayranlık duymaya başladı. 1899'da İngiliz işçi hareketini incelemek üzere Londra'ya gitti. Webb'lerle görüşmesi onu "reformist" çizgiye çekemedi ve Ortodoks Marksistlerin görüşlerinin doğruluğu kanaati daha da pekişmiş olarak Zürih'e değil Rusya'ya döndü. Legal Marksizm



Kollontay Aleksandra Mihaylovna

ile gizk Marksizm arasındaki halayının son günlerinde Stassova 'ların evinde Strouve'ye karşı sert bir eleştiri yöneltti. Finlandiya'da yükselen mücadeleden etkilendi, onlarla sıkı ilişkiler kurdu. 1901'de yurtdışına

gitti; şahsen Kautsky, Rosa Luxembourg ve Laf ar que ile Paris'te, Plehanov ile Cenevre'de bağ kurdu. Zaria ve Neue Zeit dergilerinde makaleleri yayınlandı. 1903 başlarında Finlandiya'da iktisadc gelişme ve emekçilerin durumu üzerine Finlandiyak İşçilerin Yaşamı adlı kitabı yayınlandı. 1903'teki tartışmalarda görüşleri Bolşeviklere yakın olsa da Plehanov'a saygısından Menşevikleri mahkûm etmekten geri durdu; 1903'te ülkeye dönünce bu gruplara girmemekle birlikte her ikisiyle de çalıştı. 1905 "Kanlı Pazarı"nda kitlelerle birlikte yürürken yaşanan katliam beynine kazındı. Finlandiya ile ilişkilerini sürdürdü. Bu arada kadın işçilerin teşkilâtlanması yönünde ilk adımlan attı. 1906'ya kadar Bolşeviklerle birlikte çalıştı: I. Duma'ya işçilerin katılımı ve sendikaların rolü meseleleri nedeniyle 1906-1915 arasında Menşevik grupla birlikte hareket etti. 1915'te Bolşevik Partisi'ne katıldı. 1908'de iki davada mahkûm edilince yurtdışına gitti ve 1917'ye kadar kaldı. Yurtdışında Alman ve Belçika partilerine katıldı. Almanya, Fransa, İngiltere, İsviçre, Belçika, İtalya, Danimarka, Norveç ve ABD'de (1915-16) faaliyet gösterdi. 1917'de Rusya'ya döndü ve Petrograd Sovyeti Yürütme Kurulu'na ve ardında da Tüm Rusya Yürütme Kurulu üyeliğine seçilen ilk kadın oldu. Bolşevik Devrimi'nden önce Kerenski hükümeti tarafından tutuklandı. Devrim sırasında Bolşevik Partisi MK üyesi; ilk devrimci Bolşevik hükümette Sosyal Güvenlik Halk Komiseri oldu. 1920'den itibaren Partinin kadın kesiminin sorumluluğunu yürüttü. 1923'te Norveç'te başlayan diplomatik hayatı, daha sonra Mexico ve Stocldıolm'de devam etti. [Otobiyografisinden] Kadının kurtuluşu ve özgür aşk konularının uzmanı olan Kollantay 1919-1922 arasmda Şliapnikov, Kiselev ve Medvedev ile birlikte İşçi Muhalefeti'nin esinlendiricisi oldu. 354.

Korobtsov, 198.

Krestinski, Nikolay Nikolayeviç (1883-1938). Ukrayna doğumlu. Yüksek öğrenimini Petersbourg'da hukuk fakültesinde yaptı. 1903'ten RSDİP üyesi, Bolşevik; 1914-1917 arası Urallar'da sürgünde. 1917'de RKP(b) MK üyeliğine seçildi. Aralık 1919-Mart 1921 arası RKP(b) MK sekreteri. Ağustos 1918-Ekim 1921 arası Maliye halk komiseri; 1920'de Komintern II. Dünya Kongresi'nde Bolşevik delegasyon üyesi. Ekim 1921'de Berlin büyükelçisi. 1931'de Dış İşleri bakan yardımcısı. Mart 1938'de Buharin, Rikov vd. ile Moskova duruşmalarmda yargılandı ve ölüme mahkûm edildi. 350, 352.

Kritikos, Rusya'ya sığınmış Bİİ üyesi, 315, 316.

Kulaksızzade Hamdi, 272.



Bela Kun, Alfred Rosmer, Troçki, Frunze, 1920

Kun Bela (1885-1937), soysal demokrat gazeteci. 1903'te Sosyalist Partiye katıldı. Kendisi de harp esiri olarak Rusya'daki diğer harp esirleri arasında yabancı komünist gruplan teşkilâtlandırdı. Mart-Temmuz 1919'da Macaristan'daki Sovyet ik-

tidarının başında yer aldı. Yenilgi üzerine Viyana'ya sığındı, 1920'den itibaren SSCB'de yaşadı. Komintern yönetiminde görev yaptı ve Mart 1921'de Almanya'daki devrimci kalkışmanın yenilgiye uğramasında KEYK takviyecisi olarak başat rol oynadı. Siyasal-olarak hep Stalin'in çizgisini desteklediyse de Moskova Duruşmaları sırasında tutuklandı ve kurşuna dizildi. 45, 307, 344, 350, 356.

Kunduracı Ahmet, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Kuşçubaşı Eşref, 171.

Kuznetsov, 1920'lerde İstanbul'da Bolşevik propagandası yapan Rus, 46.

Küçük Cemal Paşa, Harbiye Nâzın, 26, 27.

Kürt Süleyman, 44.

Lâtif, Mustafa Suphi'nin İstanbul'a gönderdiği ve TKF Kuruluş Kongresi'ne katılan miktan, 11, 20, 40, 49.

Lekran, 92.

Leman hanım, Sadrettin Celâl'in eşi, 130.

Lem'i Nihat (1895-1919), Türk Spartakistlerinden, 13, 14, 49.

Lenin, Vladimir İkç Ulyanov, (1870-1924) Rus sosyal-demokrat, Bolşevik fraksiyonun teorisyeni ve önderi. 1917 Sovyet Devrimi'nin yöneticisi, Komintern kurucusu. 14, 29, 35, 39, 41, 42, 67, 71, 81, 95, 119, 131, 172, 181, 190, 193, 302, 307, 332, 343, 344, 350, 361, 362.

Liebknecht Kari, (1871-1919) Alman SPD kurucusu ve Engels'in dostu Wilhelm Liebknecht'in oğludur. Hukuk eğitimi yaptı ve partinin antimilitarist ve devrimci kanadında yer aldı. 1907'de İşçi Gençkk Enternasyonal başkanı seçildi ve vatana ihanetten 18 ay hapse mahkûm oldu. 1912'de Reichstag'a seçildi. 1914'te savaş kredilerine karşı olmakla birlikte, parti disipknine uydu. Hatasını anladı ve Spartaküs Ligasının ilk teşkilâtçüanından biri oldu ve savaşa karşı mücadelenin simgesi hakne geldi. KPD kuruluşuna katıldı. Kitleler üzerinde büyük etkisi olan bir hatip olan Liebknecht Ocak 1919 olaylan sırasında koUuk güçlerince öldürüldü. 14, 50, 123, 126, 168, 213, 307, 340, 349.

Lloyd George, 45, 138, 225.

Longuet, Jean (1876-1938), Komüncü Charles Longuet üe Karl Marx'm büyük kızı Jenny Marx'm oğlu. Fransız Sosyalist Partisi üyesi. 77, 78, 105.



Aleksandr Lozovski

Lozovski, Aleksandr (1878-1952), 8 yaşından itibaren çakşmaya başladı, 11 yaşında kasap çırağı oldu. 14 yaşından sonra demirci yanında çalışmaya başladı ve on dört yaşımda demirci oldu. 1898'den itibaren gizk literatürle temasa geldi. 1899'da askere gitti, bir yandan da bakalorya hazırlıkları yaptı ve Mayıs 1901'de sınavı başarıyla verdi. 1901'de memleketi Lozovaya'da döndü ve ders vermeye başladı. Harkov ve Ekaterinoslav parti teşkilatlarıyla

bağ kurdu. 1903'te Petrograd'a geçti, Ekim 1903'te tutuklanarak 1 yıl "önleyici hapis "te tutuldu. Kazan'a sürgün edildi ve 1905'ten itibaren resmen RSDİP(b) üyesi oldu. Birçok kentte faaliyet gösterdi, tutuklandı, sürgün edildi. Sürgünden kaçarak Ekim 1908'de Cenevre'ye gitti; Ocak 1909'da Paris'e giderek Bolşevik gruba katıldı. Sendikalarda çalıştı; bu süreçte Fransız Sosyalist Partisi'ne kaydoldu. 1914'ten itibaren savaş karşıtı propagandada aktif rol oynadı. Haziran 1917'de Rusya'ya döndü. III. Tüm Rusya Sendikalar Kongresi'nde Sendikalar Merkez Konseyi Sekreteri seçildi. 1918 başlarında muhalefeti nedeniyle RKP(b) üyeliğinden ihraç edildi. Mart 1918-Aralık 1919 arasında "enternasyonalist sosyal-demokratlar" partisi MK başkanlığı yaptı; bu parti Aralık 1919'da RKP(b)'ye katıldı. 1920'de Profintern (Kızıl Sendikalar Enternasyonali) kurucuları arasında yer aldı ve Mart 1921'den itibaren genel sekreterliğini yürüttü. [Otobiyografisinden! Komintern yönetici organlarında görev yaptı, KEYK üyesi ve 1927-1935 arası KEYK prezidyumu üyesi; 1937-1939 arası devlet yayınevi müdürü; 1939-1946 arası SSCB Dış İşleri komiserliği yardımcısı görevlerinde bulundu. XV. Kongre'den beri yedek üye olduğu RKP(b) MK tam üyeliğine XVIII. Kongre'de seçildi. II. Dünya Savaşı sırasında yoğun bir antifaşist mücadele yürüttü; ancak 1949 temizlik hareketinde II. Savaş boyunca yürüttüğü faaliyet özellikle antifaşist Yahudi Komitesi adına yaptığı çalışmalar nedeniyle tutuklandı, sürgün edildi ve 1952'de toplama kampında öldü. 1956'da itibarı iade edildi. 347.

Ludi Sukoviç, 317.

Lurtski, 317.

Luxemburg Rosa (1871-1919) Polonyalı sosyal-demokrat militan. İsviçre'de öğrenim gördü, ardından Almanya'ya yerleşerek sol kanat devrimcilerin teorisyeni ve önderi. 1914'ten itibaren savaş karşıtları hareketinin başını çekti, yıllarca hapse mahkûm oldu. KPD kurucusu. Ocak 1919 olayları sırasında kolluk güçlerince öldürüldü. 14, 50, 123, 126, 156, 168, 213, 307, 340, 343, 349.

Lütfi Nejdet, (doğumu Dersaadet 1313-?) İsmet Lütfi tarafından Baha AH ve Hüseyin Sait ile birlikte Mustafa Suphi'yi bulmak üzere Moskova'ya gönderildi. Baku'ye geçerek Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı Merkezi Heyeti'nde yer aldı, Merkezî Büro Kâtib-i Mesulü görevini yürüttü. 10 Eylül 1920 TKF Kuruluş Kongresi'ne katıldı ve İstanbul Komünist Grubu'nun Mart 1920'ye kadarki faaliyetleri hakkında rapor sundu; Kongrede Süleyman Sami ve İsmail Çitoğlu ile birlikte Merkezi Heyet aday üyeliğine seçildi. 1921'de İstanbul'a Mustafa Fazıl [ÇunJ ve Naciye hanım ile birlikte gönderildi. 11, 20, 21, 22, 32, 34, 35, 40, 49, 77, 85, 86, 91, 92, 93, 94, 96, 106, 146, 149.

MacDonald, Ramsay (1866-1937), İstanbul'u da ziyaret eden İngiliz İşçi Partisi önderi, başbakan, 267.

Mağmumi Bey, 276.

Mahmut Celâl, Bkz. Celâl (Bayar)

Mahmut Celalettin, TKF tarafından İstanbul'a gönderilmiş harp esiri, 93.

Mahmut Esat (Bozkurt), 130, 263.

Mahmut Şevki, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Maksimos, Máximos, Bkz. Serafim Maksimos.

Maksvel, İstanbul'da İngiliz Polis Müdürü, 93.

Marat, Bkz. İsmail (Bilen).

Maraşyan, Müstakil Sosyalist Fırka temsilcisi, 201, 209.

Marchlewski, Julian iKarski olarak anılırl (1866-1925), 1885'ten itibaren Varşova'da Proletarya adlı grupta militan sosyalist. Orta öğrenimini 1887'de tamamladı. Varşova ve Almanya'da işçi olarak çalıştı. Polonya'ya döndü ve Leh İşçiler BirHği'nin ve Polonya Sosyal Demokrat İşçi Partisi 'nin kuruluşuna katıldı. 1892'de Polonya'dan sınırdışı edildi ve Zürih'e yerleşti, 1893'te II. Enternasyonal III. kongresi'nde Varşovah sosyalistleri temsil etti. Bu arada Zürih'te eğitimini tamamladıktan sonra on yıla yakın Almanya'da çalıştı ve Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) sol kanadında militanlık yaptı. 1905 Devrimi sürecinde Polonya'ya döndü* ve 1906'da tutuklandı. 1907'de özgürlüğüne kavuştuktan sonra RSDIP'nin Londra Kongresi'nde ve II. Enternasyonal'in Stuttgart Kongresi'nde Polonya Sosyal Demokrat İşçi Partisi delegesi olarak yer aldı. 1907-1918 arasında Almanya'da faaliyette bulundu. I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında, ilerde Spartakist Ligası'nm içinden doğacağı Die Internationale grubunun kuruluşuna katıldı. 1916'da Alman makamlarınca tutuklandı ve Haziran 1918'e kadar cezaevinde kaldı. Özgürlüğüne kavuştuktan sonra Sovyet Rusya adına Viyana ve Varşova'da diplomat olarak bulundu. Moskova'da yaşayan Leh komünistlerini teşkilâtlamaya çalıştı. 24 Ocak 1919'da Kasrski imzasıyla III. Enternasyonal kurucu kongre çağrısını imzaladıysa da Almanya'daki devrimci faaliyeti nedeniyle kongreye katılamadı. 1920'de Komintern II. Dünya Kongresi hazırkklarına katıldı ancak kongre sırasında Bolşeviklerin oluşturduğu Bialystok geçici hükûtine başkanlık yapmak üzere Polonya'ya gitti. 1921 sonbaharı ile Haziran 1922 arasında Uzakdoğu'da diplomatik görevle bulundu. KUNMZ (Batdı Ulusal Azınlıklar için Komünist Üniversitesi) rektörlüğü yaptı. Komintern IV. Dünya Kongresi başkanlık divanı üyeliği yaptı. 1923'te MOPR kuruluşuna katıldı ve kısa süre başkanlığını yaptı. Tedavi için gittiği İtalya'da öldü. 353, 354.

Markovski, Enyo, Bulgaristan KP MK üyesi, 185, 260.

Masdar, Bkz. Şefik Hüsnü (Değmer).

Marx Karl (1818-1883), sosyalist yazar, Kapital başta olmak üzere bir dizi iktisat, siyaset ve felsefe kitabı yazarı, I. Enternasyonal kurucularından biri. 14, 67, 238, 288, 299, 313, 332.

Maksimos, Bkz. Serafim Maksimos.

M. B. Dündar, 48.

Mdivani, Sovyetler Rusyası'nm Türkiye temsilcisi, 353.

Mehkka Kaşgark, 48.

Mehmet, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.

Mehmet,TSF Veznedarı, 174.

Mehmet Ali, 1919 TİÇSF üyesi, 52.

Mehmet Alkan, 250.

Mehmet Arif, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Mehmet Aruzov, Bkz. Baba Mehmet.

Mehmet Bey, Türk Çalıştırma Cemiyeti Azası, 269.

Mehmet Bey, 1923'te Amele Birliği Başkanı, 323, 325.

Mehmet Emin, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Mehmet Emin, Eylül 1920Kongresi ertesi TKF Heyet-i Merkeziye üyesi, 92, 94, 353.

Mehmet G, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Mehmet Halil, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Mehmet Hulusi, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Mehmet Kadri, 206.

Mehmet Sabri, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Mehmet Sadık (Eti) (1331-1957), Türk Spartakistlerinden. Eğin Rüştiyesi ve Soğukçeşme Askeri Rüştiyesinden ve Saint Joseph Lisesinden mezun oldu. Berlin Hukuk Fakültesi'ne devam ederken 1919'da Türkiye'ye döndü. Bir grup arkadaşıyla 1921 başlarında Millî Mücadele'ye katılmak üzere Ankara'ya gitti. 18 yıl Malatya ve Erzincan illeri daimi encümen üyeliği yaptı. 1932-1936 arasında Malatya'da Fırat gazetesini çıkardı. Kemaliye (Eğin) Belediye başkanlığı ve TBMM 8. ve 9. dönem Malatya milletvekilliği yaptı. [TBMM âzası Tercümeihal Kâğıdı Örneği] Biyografisiyle ilgili, İmalât-ı Harbiye işçisi olarak Almanya'ya gittiği, Büyükada'da kasaplık yaptığı gibi karmaşık veriler vardır.

Mehmet Selahattin, Kurtuluş dergisi Mesul Müdürü, 45.

Mehmet Tevfik, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Mehmet Vehbi (Sandal), Bkz. Vehbi Sandal

Mehring Franz, (1846-1919), Alman tarihçi ve eleştirmen. Marksizmi benimsedi ve sol kanadında yer aldı. Önce Spartakist grup, ardından KPD üyesi oldu. Rosa Luxemburg'un öldürülmesinden kısa süre sonra yaşama gözlerini yumdu. 14.

Mekki Sait (Esen), Tevhid-i Efkâr yazarı, 268.

Memduh Necdet, Vazife gazetesi yazarı, 266.

Memduh Şevket (Esendal), [burada] BMM Baku temsilcisi, 354.

Meral Bayülgen, 295.

Mihailidis, Beynelmilel İşçiler İttihadı temsilcisi, 201, 209.

Milhaud, Edgard, (1873-?), Fransa doğumlu. 1892-1896 arası Paris Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde felsefe, sosyoloji, politik iktisat öğrenimi gördü. 1896-97'de Almanya'da eğitim için bulundu ve işçi hareketi üzerine araştırma yaptı. 1902'den itibaren Cenevre Üniversitesi politik iktisat profesörü. Birçok uluslar arası kuruluşta yöneticilik yaptı, aktif barış savunucusu olarak Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterildi. 74.

Milyutin, Vladimir Pavloviç (1884-1938), 1903'ten itibaren RSDİP üyesi, bolevik. RSDİP VIII. Kongresinde MK üyesi oldu. Komintern'in Bulgaristan temsilcisi, köylü sorunları uzmanı. 188.

Miralay Şerif Bey, 258.

Mithat Paşa, 217.

Molotov, Viaçeşlav Mihayloviç (1890-1986), [Orta öğrenimini Kazan'da gördü ve siyasî mücadelede yer aldı; 1906'da RSDİP Bolşevik kanat üyesi. Profesyonel devrimci olarak birçok kez tutuklandı ve Sibirya'ya sürüldü; 1915 sonbaharında kaçarak Petrograd'daki gizli çalışmaya yeniden katıldı. 1916 sonlarında RSDİP(b) MK'nın gizli Rusya Bürosu oluştuğunda üyesi oldu. Şubat 1917 Devrimi'nden sonra Pravda'nın redaktörleri arasındaydı. 7 Kasım 1917 arifesinde Petrograd devrimci askeri komite üyesi oldu. 1918-19'da Kuzey

Rusya, Volge ve Donets havzasında önemli görevler üstlendi. 1920'de Ukrayna KP kongresinde MK sekreteri, RKP(b) IX. Kongresi'nde MK yedek, X: Kongre'de MK asil üyesi seçildi. 1925'te RKP(b) politbüro asil üyesi oldu. Komintern III. ve IV. Dünya Kongrelerinde Bolşevik delegasyon üyekği yaptı. Kasım-Aralık 1926'da Zinovyev'in görevden alındığı KEYK VII. Plenumunda KEYK prezidyum yedek üyekgine seçildi; bu görevini Mayıs 1927'deki 8. ve Şubat 1928'deki 9. Plenumlarda korudu. Buharin'in görevden uzaklaştırılma sürecinin başladığı Komintern VI. Dünya Kongresi'nde KEYK üyesi ve 3 Eylül'de yapılan kongre ertesi ilk plenumda KEYK prezidyumu ve sekreterliği üyeliğine getirildi. Aralık 1928'deki prezidyuma Buharin'in katılmamasının ertesinde Komintern işlerinde Stalin'in temsilcisi olarak hareket etti. 1929'da Buharin'in Komintern'den uzaklaştırılmasının ertesinde Komintern'in fiili kderi haline geldi. Arakk 1930'da Rikov'un yerine hükümet başkanı olunca (1941'e kadar bu görevi sürdürdü) Komintern'deki görevinden ayrıldı. Ağustos 1939'da Dış İşleri Halk Komiserliği'ni üstlendi ve Ribbentrop ile saldırmazlık paktı imzaladı. II. Dünya Savaşı boyunca Tahran, Yalta ve Potsdam Konferanslarına Stalin ile birlikte katıldı. 1945'te San Fransisco'daki BM kuruluş ve 1946'da Paris'teki barışy konferanslarında Sovyet heyetine başkanlık etti. 1949'da Dış İşleri Bakanlığı görevini Vişinski'ye devretti. Stakn'in ölümünden sonra Mart 1953'te yeniden başbakan ve dış işleri bakanı oldu. Haziran 1956'da SBKP XX. Kongresi ertesinde başbakanlık görevini ve poktbüro üyeliğini sürdürdüyse de dış işleri bakanlığından ayrıldı. Haziran 1957'de anti-parti grubun başarısızlığa uğramasından sonra Moğolistan'a büyükelçi olarak gönderildi. Ağustos 1960'ta geri çağrıldı ve Viyana'da Uluslar arası Atom Enerjisi Komisyonu'nda Sovyet temsilcisi tayin edildi. XXII. Kongre hazırlıkları sonrasında Hruşçof ve arkadaşlarını sert biçimde eleştirdi. Kasım 1962'de dış görevinden ayrılarak Moskova'ya döndü; 1962'de SBKP'den ihraç edildiyse de Temmuz 1984'te parti üyeliğine iade edildiğini öğrendi. 356.

Monpelli, İtalyan generali, 212.

More, Thomas, 299.

Mualkm Ferit, İmalat-ı Harbiye Mektebinden, 19.

Muallim Seyfettin, 19.

Muhittin Baha, 130.

Muhks , TKF Batum hücresi üyesi, 101.

Murat, sultan, 217.

Murat Bey, tarihçi, Mizan gazetesi sahibi, 217, 218.

Muslihittin Adil Bey, 260, 275, 276, 277.

Mustafa Asım (Kuruya), Cemiyet-i İnkdâbiye kurucusu, 186.

Mustafa Fazıl (Çun), TSF Sekreteri, 41, 43,71, 72, 76, 77, 91, 94, 95, 146, 279.

Mustafa Hikmet, TKF taraf mdan İstanbul'a gönderilmiş harp esiri, 93.

Mustafa Kemal Paşa, 15, 24, 25, 26, 28, 29, 30, 73, 75, 78, 82 , 83, 84, 85, 108, 132, 133, 149, 150, 151, 153, 184, 193, 209, 212, 220, 221, 222, 233, 241, 265, 266, 267, 268, 298, 310, 319, 329, 330, 350, 351, 352, 353, 354, 355.

Mustafa Mustafa, TKF tarafından İstanbul'a gönderilmiş harp esiri, 93.

Mustafa Nermi, (1890-1971), Türk Spartakistlerinden. Darülfünun'da müderrislik etti, *1935 dolaylarında* Dresden'e yerleşti. Bu zatın Birinci Dünya Savaşı sonlarında (Arap) İsmail Hakkı ile birlikte Dresden'de olduğunu A.Şerif Önay belirtiyor. Ona göre, "sol çevrelerle sıkı temasları olan bu iki genci İttihat ve Terakki 'softalara hoca yetiştirmek üzere' yurt dışına yollamıştı." İlhan Tekeli - Selim İlkin fOrtak Yapıdan Ij, "Kurtuluş Savaşı sırasında Avrupa'daki Bir Türk Gencinin (A.Ş.Onay) Kalkınma Sorunlarıyla ilgili Çalışmaları," Cumhuriyetin Harcı (İstanbul Bilgi Üniv.Yay., 2003), s. 306. 13, 15, 49.

Mustafa Sabri, şeyhülislam, 150'liklerden, 221.

Mustafa Suphi (1883-1921) İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitirdi ve 1910'da Paris'te L'Ecole libre des Sciences Politi-ues'i bitirdi. İstanbul'da döndü ve gazeteci ve öğretmen olarak çalıştı. 1913 başında Sinop'a diğer muhaliflerle birlikte sürüldü. Sinop kalesinden bir takım arkadaşlarıyla birlikte Rusya'ya kaçtı. 1914'te siyasî mülteci olarak Rusya'ya sığındı. Ekim 1917 devriminden sonra Moskova'ya gitti ve Yeni Dünya gazetesini çıkarttı. Temmuz 1918'de Moskova'da Türk Sol Sosyalistleri Birinci Kongresi'ne katıldı. Kasım'da Moskova'da düzenlenen Müslüman Komünistler Birinci Kongresi'ne katıldı ve burada kurulan Doğu Halkları Merkezi Bürosu'nun Türk Seksiyonu başkanı oldu. Mart 1919'da toplanan Komintern I. Kongresi'ne Türkiye delegesi olarak katıldı. Ocak 1919'da Kırım'a geçti ve Yeni Dünya'yı burada yayımlamayı sürdürdü. Nisan 1919 sonlarında Odesa'ya, ardından Türkistan'a gitmiş ve 27 Mayıs *1920'de* Baku'ya taşındı. İttihatçıların oluşturduğu Türkiye Komünist Fırkası'nı yeniden oluşturduktan sonra Anadolu ile temas aradı ve 10 Eylül 1920'de Baku'de Türkiye Komünist Fırkası kongresini topladı. Kongrede TKP Başkanlığına seçilen Mustafa Suphi, kimi MK ve parti üyeleri ile birlikte Ankara'ya dönmek istedi, 28-29 Ocak 1921'de Trabzon açıklarında öldürüldü. 10, 11, 20, 44, 49, 70, 71, 76, 80, 81, 82, 92, 100, 106, 108, 123, 137, 148, 149, 175, 176, 215, 223, 232, 266, 298, 306, 343, 349, 353, 354, 355.

Mustafa Vasıf, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Mümtaz, [Dr. Mülazıml Tıbbiye öğrencisi, TKP 1925 davası hükümlülerinden, 140, 159.

Mümtaz Fazlı (Taylan) (1898-1976), Türk Spartakistlerinden, 13, 14, 15, 49.

Münir Bey, 18.

Münzerberg, Willi (1887-1940), ayakkabıcı, sosyalist gençlik üyesi. 1910'da Zürih'e göçtü ve 1916'da Bern'de Gençler Uluslar arası Sosyalist Konferansı'nı topladı; bura sekreter seçildi. İsviçre SP yönetimi üyesi olarak Zimmerwald solunu destekledi. İsviçre'den sınır dışı edilince, Almanya'da hapse atıldı. Komintern'in kuruluş kongresine çağrıldı. 1921'e kadar Komünist Gençlik Enternasyonali (KİM) sekreterliğini yürüttü. Uluslar arası İşçi Yardımı teşkilâtı içinde faaliyet yürüttü, ardından gazetelerden, sina-

malardan, yayınevlerinden oluşan "Münzenberg imparatorluğu"nu kurdu. Almanya KP içinde Neumann-Remmele sol muhalefetine, daha sonra Komintern içindeki muhaliflere yakın durdu. Moskova'ya davet edildiyse de gitmedi. Alman-Sovyet saldırmazlık paktına karşı çıktı ve Fransız hükümetinin hizmetine girdi. Fransa'da enterne edildiği kamp yakınlarında öldürüldü. 117, 347.

Müslim, TKF tarafından İstanbul'a gönderilmiş harp esiri, 93.

Naciye Hanım, Hilmi oğlu Hakkı'nın kız kardeşi, öğretmen, Baku Doğu Halkları Kurultayı delegesi, TKF adına İstanbul'a çalışmaya gönderildi. 48, 77, 91, 92, 94.

Nafi Atuf (Kansu) (1890-1948), Türk Spartakistlerinden, 49, 67, 106, 355.

Nafiz, Emniyet 3. Şube Müdürü, 173.

Namık, TİÇSF mali işler komisyonu üyesi, 52.

Namık İsmail (Yeğenoğlu) (1890-1935), Türk Spartakistlerinden, 1919.

Namık Kemal (Aral), 186.

Nâzım Bey, THİF kurucusu ve yönetici, Tokat mebusu, 356.

Nâzım Hikmet (1902-1963), İstanbul'da bir memur ailesinde dünyaya geldi. 1923'ten TKP üyesidir. 1921'de TKP MK Teşkilât Bürosu'nda çalıştı, parti merkez organı Yeni Dünya gazetesinin yazı işleri kurulunda bulundu. 1922-1924'te Moskova'da KUTV'da okudu. 1924-1925'te İstanbul legal ve İzmir'de illegal basın ve teşkilât işlerinde çalıştı, Ağustos 1925'te partinin ağır darbe alması sonrasında giyabında 15 yıl kürek cezasına çarptırıldı, SSCB'ne gitti, KUTV'da kadrolu bilim elemanı olarak çalıştı. 1926'da Viyana Konferansı'nda TKP MK Dış büro aday üyeliğine koopte edÜdi. Ağustos 1927'de TKP MK Dış Büro kararı ile kendine gösterilen güveni ve TKP üyesi unvanını hak edememiş biri olarak TKP'den ihraç edildi. 1928'de MK kararıyla Türkiye'ye döndü, tutuklandı ve 6 ay kadar cezaevinde kaldı. 1929 Haziranı'nda Pavli Adasında muhalefet kongresini örgütleyenler arasında yer aldı. 1932'de İstanbul'da toplanan TKP Konferansı'nda diğer "Troçkist poks muhalefeti" ile birkkte partiden ihraç edildi. 1933 Şubatında tutuklandı ve 4 yıl ceza alarak 1934 Ağustosuna kadar Bursa Cezaevinde yattı. 1934'te Moskova'da yapılan TKP MK Genişletilmiş Dış Büro Toplantısında 1932 Konferansı karan onaylandı ve bu karar 1935'te MK organı Orak Çekiç'te yayımlandı. Marat'ın raporlarına göre: 1) "Fakat gene 1935'te Politik Büro bu kararı gözden geçirmiş ve N. Hikmeti partiden ihraç edilmiş saymama ve onu düşmanlara vermeme sonucuna varmıştır. Böylece Nâzım hakkındaki partiden ihraç kararı iptal edÜmiş, ama bu Nâzım'a daha sonra bildirilmiştir.Bunun sebebi N. Hikmetin yeniden tutuklanması olmuştur."; 2) "Nâzım Hikmet TKP üyesiydi, ama partiden ihraç edilmiştir. Kendisi partiye karşı muhalefete katılmış, ama bu muhalefet bugün ortadan kaldırılmıştır. 1935'te hapisten çıktıktan sonra Nâzım Hikmet partiye yeniden alınmak için parti MK'ne başvurmuş, ama alınmamış ve kendisine muhalefetten tamamıyla ayrılmış olduğunu fiilen göstermesi önerilmiştir." Reşat Fuat'ın 1941 tarihli raporuna göre 1938 Harp Okulu olayları sırasında Nâzım Hikmet TKP üyesi olarak çalışmaktadır. 99, 100, 148, 193, 246, 332, 358.

Nâzım Osman, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Nazmi, Türkiye İştirakiyun Teşkilâtı Heyet-i Merkeziye üyesi, 77.

Necat Mustafa (Necatof), 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 24, 40.

Necip, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Nedim yoldaş, Bkz. Vedat Nedim (Tör).

Nerimanov, Neriman (1870-1925),Komintern Doğu İşleri Komiseri, 78.



Neriman Nerimanov

Nesib Bey (Nasip) Yusufbeyli (Yusufbeg İlyasbekov), 30.

Nesim Mazliyah (1878-1931), II. Enternasyonal'in Stockholm Konferansı'na katılmış İttihatçı, 167.

Nezir Kaptan, 1923 komünist gençler muhakemesi sanığı, 273, 277.

Nihal Atsız, 67.

Nihat Nusret (Nişat, Nichatte), 22-25 Temmuz 1918'de yapılan Türk Sosyalistleri Konferansı'na Kamstrama'dan oy hakkı sahibi olarak katıldı. Kazan, Povaljya, Privralya, Sibir'deki Türkler arasında propaganda yapmak ve teşkilât kurmak üzere oluşturulan komisyonun Cevdet Ali ile birlikte sekreterliğine getirildi, bir müddet sonra Kazan Müslüman Sosyalistleri Komitesi üyeleri ile birlikte Kazan'a gitti ve teşkilât çakşmalan yürüttü. Türk SosyaÜstleri Konferansı'ndan sonra Cevdet AH ile birlikte Türk Bölüğü'nün kuruluş çalışmalannı tamamladı. 1919'dan sonra değişik zamanlarda Türkiye'ye kurye olarak gitti ve TSF ile iHşki kurdu. TSF'den Mustafa Fazıl Çun'un yazdığı raporu Komintern II. Kongresi'ne İstanbul Komünist Grubu adına götürdü. Yolsuzlukla suçlanan Nihat Nusret Baku'deki TKF komisyonu tarafından sorgulanmıştır. Azerbaycan arşiv belgeleri arasında yer alan bir belgede M. Fazıl (Çun), Nihat Nusret'in sonradan provokatör olduğunun anlaşıldığını belirtmektedir. 41, 71, 72, 76, 77, 93.

Nihat Reşat, 92.

Niko (Asimopulos) (1892-1968), "1892 İstanbul (Türkiye) doğumluyum. Babam boya-badana işçisiydi. Annem ev kadınıydı. 1911'de İstanbul Zografyon Rum Lisesi'ni bitirdim. Birkaç hafta sonra işe girdim Önce bir komisyoncu ticaret şirketinde iki yıl kadar çalıştım. Sonra 1929'a kadar grevler sırasındaki aralar (üç defa ben örgütlemiştim) ve komünist faaliyetten hapsim hariç 16 yıl boyunca bir başka şirkette çahştım. İstanbul'da Rum Müstahdemin İttihadı içinde diğer yoldaşlarla birHkte küçük bir devrimci grup oluşturduk. Bu sendikada Beynelmilel İşçiler İttihadı (Bİİ) üyeleriyle tanıştım. Bu teşkilâta girdim, daha sonra genel sekreteri ve ardından değişik sendikalarda komünist grup ve fraksiyonları yöneten komünistler grubunun Merkez Komitesi sekreteri seçildim. 1922'de değişik komünist grupların birleşmesiyle Türkiye Komünist Partisi oluştu. O zamandan beri ben partide değişik görevler aldım: Parti-

nin birinci geçici MK üyesi, ilçe komitesi üyesi ve sekreteri, ilçe komiteleri destekçisi, Komsomol vilayet komitesinde görevli üye vb. Rumca parti organlarında redaktörlük yaptım vb. 1922'de partimizin 1 Mayıs büdirisi dağıtma davasından mahkemeye celp edildim, saklandım. 1927'de tutuklanıp mahkeme önüne çıkarılarak 3 ay hapse çarptırddım. 1929'da diğer yoldaşlarla birlikte yeniden tutuklanıp 4 yıl 15 gün hapis ve sürgün, bir o kadar da polis denetimine mahkûm edildim. Hapisten çıkıp İstanbul'a geldiğimden bir ay sonra tutuklanıp 1933'de idari yoldan smır dışı edildim. SSCB'ye göç ettim ve Moskova'ya geldim. Doğu Sekreterliği ve seksiyon kararıyla Şarkiyat Enstitüsü'ne okumaya gönderildim. KUTV'da 1 Şubat 1935 ile 22 Haziran 1936 tarihleri arasında büim görevlisiydim. Ocak 1936 - Mayıs 1938 tarihleri arasında Uluslararası Lenin Okulu'nda tercüman olarak çalıştım ve sonra okulun tasfiyesinden önceki aylarda Fransızca öğretmenliği yaptım. Haziran 1938 ile Ocak 1939 tarihleri arasında KEYK Balkan Sekreterliği'nde kadro dışı Yunan basını ve materyalleri raportörüydüm. Ocak 1939 tarihinden bu yana Ecnebi Dillerde Neşriyatevi'nde organizatör, denetçi redaktör ve tercüman olarak çalışıyorum." [Mayıs 1940] 17, 258, 271, 285, 286, 290, 292, 333.

Nikolaidis, Beynelmilel Deniz İşçüeri Cemiyeti, 201, 209.

Nizamettin Âli Sav, (1906-1959), Türk Spartakistlerinden. Saint Joseph Lisesi'ni ve Hendesi-i Mülkiye'yi bitirdi [Milliyet gazetesi Ocak 1959]. Berlin ve Heidelberg üniversitelerinde iktisat öğrenimi gördü. Kurtuluş ve Aydınlık dergilerinde yazdı. 13, 46, 49, 68.

Nizamettin Nazif (Tepedelenlioğlu), (1901-1970), Lise öğrenimini İstanbul'da tamamladı; Hukuk Fakültesi'ni ve Ticaret Akademisi'ni bitirdi. Millî Mücadeleye katılmak üzere Ankara'ya geçti. THİF'e katıldı, Yeni Hayat gazetesinde yazarlık yaptı, hakkında takibat başlatdınca gizlendi. 1922 Ekim'inde Komünist Gençlik Teşkilâtı Sekreteri olarak Moskova'ya gitti, bir süre KUTV'da eğitim yaptı. 1924 başında Türkiye'ye dönünce İstanbul'da tutuklandı. Temmuz 1924'te İzmir'de bir grup oluşturarak faakyet yürüttü. 1925'ten sonra komünist hareketten ayrıldı, gazetecilik ve tarihî roman yazarlığı yaptı. 294, 301, 312, 313.

Nizami, THİF üyesi, 328.

Novikof, 305.

Numan usta, BMM İstanbul işçi mületvekili,168, 222, 223, 249, 269, 270, 281, 284, 285, 310, 313.

Nurettin Şevki, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Nuri, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Nuri, işçi, Müstakil Sosyalist Fırka başkanı, 192.

Nuri Efendi, köprü bdetçisi, 250.

Nuri Paşa, 109.

Nurullah Esat Sümer, (1899-1973), Türk Spartakistlerinden. İzmir doğumlu, İzmir Amerikan International Koleji'nde okudu. Almanya'da Berkn ve Frankfurt Üniversitelerinde iktisat, maliye ve hukuk öğrenimi gördü. İktisat doktoru oldu (1922). 13, 48, 49.

Odabaşızade Halit, 35.

Nüzhet Sabit, 266.

O. Masdar, Bkz. Şefik Hüsnü (Değmer).

Orconikidze, Grigori Konstanti-

noviç, SERJO olarak andır (1885 [18881-1937), batı Gürcistan'da alt soylu bir ailede doğdu. Tiflis hastabakıcılık okulundan 1905'te mezun oldu. Daha 1903'te RSDİP üyesi ve hep Bolşeviklerle beraber oldu. Bir süre batı Gürcistan'da propagandist ve ajitatör olarak çalıştıktan sonra Abhazya'da Gudauta'da aktif faaliyet yürüttü. 1 Mayıs 1907'de tutuklandı ve Baku hapishanesinde Kuçkuşvili adıyla 26 gün kaldı. Ardından Stalin, Şaumyan, Çaparidze, Spandaryan, Mdivani vb. birlikte aynı bölgede çalıştı. 1909 ilkbaharında sürgünde bulunduğu Yenisey ilinden kaçarak Baku'ye uğrayarak süregiden olaylara katılmak üzere İran'a geçti. 1910 sonlarında Leninci Bolşevik grupla çalışmak üzere Paris'e gitti. 1911 yazında Paris civarında Lenin'in düzenlediği okula devam etti. Dış Bürodaki bölünmenin ardından Rusya'da Teşkilât Bürosu kurmak üzere Rykov da içinde bir grup halinde ülkeye döndü. Bir dizi kenti gezdikten sonra yaz sonu sonbahar başında söz konusu komiteyi kurmayı başardı. Parti konferansı seçimlerinin ardından Paris'e, sonra da Prag'a gitti. Konferansta Merkez Komitesi'ne seçildi. Rusya'ya döndü ve giyabında MK'ye seçilmiş olan Stalin'i sürgünde bularak birlikte Kafkaslara döndüler. Bir süre sonra Petersburg'a giden Orconikidze, 1912'de tutuklanarak 3 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 1915 sonbaharında Sibirya'ya sürgün edildi ve 1917 Şubat Devrimi'ne kadar Yakut ülkesinde kaldı. Devrimin ardından Yakut devrimci iktidarını kurdu ve Sovyet Yürütme Kurulu üyesi oldu. Mayıs ayında Yakut'tan ayrıldı ve Haziran'da Petrograd'a geldi. Lenin'in önerisiyle Petrograd Komitesi'ne girdi. Ekim Devrimi'nden sonra Ukrayna,



Stalin, Buharin, Orconikidze

Güney Rusya ve Kuzay Kafkasya olağanüstü komiserliğine getirildi. Tüm iç savaş boyunca değişik cephelerde görev yaptı. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'da Sovyet iktidarının kurulmasında önemli rol oynadı. Gürcistan'da Stalin ve Cerjinski ile izlediği politika nedeniyle Lenin tarafından partiden ihraç-gündeme getirildi. O tarihmerden itibaren hep Stalin ile beraber oldu. Kasım 1926'da Partinin Merkez Kontrol Komitesi Başkanlığına getirildi ve muhalefetin temizlenmesi görevini üstlendi. Aynı yıl yedek üyeliğine getirildiği Polit Büro'ya 1930'da tam üye oldu. 1932'de Ağır Sanayi Bakanı oldu. Kasım 1936'da birinci yardımcısı Piatakov'un 2. Moskova duruşmasında yargılanıp ölüme mahkûm edilmesinin ardından Orconikidze'nin onu kurtarma çabaları sonuç vermedi. Üstüne ağabeyi Papulya da işkence edilip kurşuna dizildi. Stalin ile ağır bir tartışmanın ardından öldü/intihar etti. 83, 96, 98, 99, 102 359.

Orhan, Bkz. Sadrettin Celal (Antel).

Osman Abdullah, 166.

Osman Alp, Ahırkapı fabrikası ustalarından, Ferah Tiyatrosu'nda oluşturulan heyet üyesi, 57.

Osman Kaptan, 44.

Osman Nuri, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Ömer Şaban, Ferah Tiyatrosu'nda oluşturulan heyet üyesi, 57.

Ömer Naci, Şurayı Ümmet gazetesi yazan, 218.

Ömer Tahsin, Bkz Celâl (Yalnız, Yalmız) (Sakallı).

Palatten, Friedrich (1883-1942), Zürih'te metal işçisi olarak çalıştı ve gençliğinde, İsviçre sosyalist ve sendikal hareketinde faakyet yürüttü. İsviçre'deki Rus sosyakst sürgünleriyle ilişki kurdu ve 1905-06 Devrim yıllarında Rusya'ya gitti. İsviçre Sosyal Demokrat Partisi'nin tanınmış bir önderi olarak 1912'de Parti sekreteri seçildi. 1915'te partisi adına Zimmenvald solu bildkisini imzaladı ve 1916'da Kienthal Konferansı'na katıldı. Nisan 1917'de Lenin'in Rusya'ya dönüş yolculuğu hazırlıklarında önemli bir rol oynadı. Ekim Devrimi'nden sonra Rusya'ya gitti ve 1918 Ocağında Lenin'e yönekk bir suikastı önlerken silâhla yaralandı. İsviçre'ye döndükten sonra Kasım 1918'de genel grev düzenlemekten tutuklandı. Rusya'ya gitti ve Mart 1919'da Komintern kuruluş kongresine katılarak başkankk divanına seçÜdi. 1921'de birlik kongresinden sonra oluşan İsviçre Komünist Partisi MK üyesi oldu. Temmuz 1923'te ailesiyle Rusya'ya yerleşti. 1931'de Moskova'ya yerleşerek Uluslar arası Tarım Enstitüsü'nde çalıştı. 1937'de karısı, 1938'de kendisi tutuklandı ve uzun sürek hapis cezasına çarptırılarak Arhangelsk'e gönderildi. Bir kalp krizi sonrasında hastanede öldü. 1963'te sekseninci yaş gününde itibarı iade edildi. 343.

Panov, 245.

Papadopulos, 93.

Pavloviç, Mihail (1871-1927), 81, 82.



Mihail Pavloviç

Piatakov, Georgi Leonidoviç (1890-1937), Kiev'de şeker fabrikası müdürü bir mühendisin oğlu olarak dünyaya geldi. 1904'te, lisedeyken bir ölçüde sosyal demokrat bir devrimci öğrenci çevresine katıldı. 1905'te Eşeklerin "başkaldırı"sının önderleri arasındaydı. Bu nedenle okuldan atıldı; anarşistlere yakınlık duydu. 1906 yazında işçi ve köylü gençlik arasmda anarşist propagandacı olarak faaliyet yürüttü. 1907'de dışarıdan smavlan vererek liseyi bitirdi. Sonbaharda, Kiev valisi General Suhomknov'u öldürmeyi hedefleyen bir terörist gruba katıldı. Kropotkin'in görüşlerini benimseyen anarşist-komünist grup içinde ideolojik sorunlar yaşamaya başladı ve Plehanov ve Lenin'in eserlerini incelemeye yöneldi; anarşizmden koparak Marx'm öğretisi doğrultusunu benimsedi. 1907-1910 arasmda kendisini esas itibariyle teorik hazırlığa verdi; 1910'ta Ortodoks Marksist oldu ve sosyal-demokrat çevreyle bağlantı kurdu. 1910'daki üniversite öğrenci olayları sırasında tutuklanarak üç ay idari gözaltmda tutuldu, üniversiteden uzaklaştınl-

dı. Dağılan RSDİP Kiev il komitesinin toparlanmasına katılarak gizli *çalışmaya başladı. Haziran 1912'de* komite üyelerinin bir bölümüyle tutuklanarak Kasım 1913'te Sibirya'ya sürgün cezasına çarptırıldı. Nisan 1914'te İrkutsk'taki sürgün yerine ulaştı ve Ekim'de Japonya üzerinden İsviçre'ye giderek Bern'deki Bolşevik Konferansı'na katıldı. Lenin, Zinovyev, Buharin ve Bosch ile Komünist dergisinin yayınlanmasına katıldı. 1915 sonlannda Buharin ve Bosch ile birkkte ulusal sorun, ardından derginin gelecek yönü konusunda Lenin'in görüşlerine karşı çıkarak Stockholm'e gittiler. İsveç solunun kongre hazırkklarına katüdı ve tutuklanarak sınır dışı edildiler. Şubat Devrimi'ni öğrenince Rusya'ya döndü, Kiev'e giderek Bolşevik komiteye katıldı; Eylül 1917'de Kiev Sovyeti Yürütme Kurulu Başkanı seçildi. Ekim Devrimi günlerinde Devrimci Askeri Komite başkanlığı yaptı. Lenin'in çağrısı üzerine Petrograd'a gitti ve Ossinski'nin yardımcısı olarak Merkez Bankası yönetimini yürüttü. Brest banş anlaşması konusunda MK ile görüş ayrıkğma düştü ve Ukrayna&da Alman ordularının saldmlarına karşı koymak üzere cepheye gitti. Bir yandan da 1918 yık Doyunca Ukrayna Komünist Partisi'nin kuruluşu çakşmalanna katıldı. Aralık 1918'de, Alman devriminin ardından, Ukrayna geçici işçi-köylü hükümeti başkanı oldu. İç Savaş ve Polonya Savaşı sırasında birçok cephede görev yaptı. [Otobiyografisinden!. İç Savaş'tan sonra Lenin ondan son derece bilgik olduğu iktisat alanında yararlandı. 1921'de RKP(b) X. Kongresi'nde ilk kez MK aday ve XII., XIII. ve XIV. Kongrelerde MK asil üyekğine seçildi. 1922'desosyalist devrimcilerin (sr'ler) davasına bakan yüksek mahkeme başkankğma, 1923'te SSCB Yüksek Ekonomik Konsey başkan *yardımcılığına atandı. Sol muhaleiet* üyesi olarak Ekim 1923'te "46'lar Büdirisi"ni imzaladı. Bu görüşlerini 1924-1927 tartışmaları boyunca savundu; Troçkist, ardmdan birleşik muhalefetin önderlerinden ve beki başk sözcülerinden biri oldu. 1927'de XV. Kongre'de partiden ihraç edilerek, Paris'e Sovyet ticari işlerini yürütmek üzere gönderildi. 1928'de Stalin Sanayileşme ve tarımda kolektivizasyon politikasına dönünce, muhalefetten aynldı ve yeniden parti üyekği başvurusunda bulundu. Bir dizi iktisadi sorumlu görevde bulundu. 1934'te XVII. Kongre'de yeniden MK üyekğine seçildi. Ocak 1937'deki 2. Moskova duruşmalarının 1 numarak sanığı olarak ölüme mahküm edilerek infaz edildi. 363.

Pinyakotas, Sovyet Rusya'ya iltica etmiş Bİİ üyesi, 316.

Prens Sabahattin, 218.

Preobrejinski, Yevgeni Aleksandroviç (1886-1937), 1904'te üniversite öğrencisiyken Bolşevik Partisi'ne katıldı ve Urallar üe Sibirya'da gizk teşkilât kurdu; birçok kez mahküm edildi. 1917-18'de Ural'da parti yöneticisi, 1917, 18, 19 ve 20'de RKP(b) MK üyesi, 1919'da parti sekreteri. Sendika sorunu tartışmasında Torçki'den yana Zinovyev'e karşı tutum aldı. Tanınmış bir iktisatçı olarak kongre ve konferanslara 23'lerin tezlerini sundu; Buharin ile tartıştı ve sanayileşme savunuculuğu yaptı. Sürekli Devrim konusunda Troçki'ye karşı olmakla birlikte birleşik muhalefet içinde yer aldı 1927'de partiden ihraç edilerek sürüldü. 1929'daki "sola büyük dönüş" sırasında Radek ile birkkte görüşlerinden vazgeçti. 1935'te tutuklandı, 2. Moskova Du-

ruşmalarrna dâhil edildiyse de yargılanmaksızın infaz edildi. 69, 352.

Primo de Rivera, (1903-1936), İspanyol falanjisti, 363.

Radek, Kari (1885-1939), 1902'de orta öğrenimini bitirdikten sonra Krakov Üniversitesi'ne yazıldı. Ateşli bir Marksist, sosyalist öğrenci militanı olarak 1904'te İsviçre'ye giderek sürgündeki Rus sosyalist önderleriyle tanıştı. 1905 Devrimi sırasında Varşova'da Polonya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (PSDİP) propagandacısı olarak çalıştı ve 1906'da tutuklanrı. 1908'de Almanya'ya yerleşti ve Alman Sosyalist Partisi (SPD) sol kanadıyla bağlandı. Sırasıyla Polonya, Almanya ve Rusya sosyalist partilerinde çalıştı. 1912'da parti kaynaklarım kötüye kullandığı için PSDİP'den ihraç edildi; 1913'te SPD Jena Kongresi'nde de kendisine bir dizi suçlama yöneltildi. Suçlamalar RSDİP'in özel bir komisyonu tarafından Paris'te incelendi ve aklandı. I. Dünya Savaşı sırasında İsviçre'de savaşa karşı enternasyonalist sosyalistlerle birlikte davrandı; 1915'te Zimmerwald ve 1916'da Kienthal konferanslarına katıldı; Lenin ile tamamen hemfikir olmasa da Zimmenvald solu içinde yer aldı. Şubat 1917 Devrimi'nden sonra Almanya üzerinden Rusya'ya dönen devrimcilere katıldı ancak geçici hükümet kendisini ülkeye kabul etmedi. 1917'de Bolşevik Partisi üyesi oldu. Ekim Devrimi'nden sonra Petrograd'a gitti ve Dış İşleri halk komiserliği Orta Avrupa seksiyonunda çalıştı. Brest-Litovsk barış görüşmeleriyle ilgili parti içi tartışmalarda sol kanatta yer aldı. Kasım 1918 Alman Devrimi'nden sonra Sovyet temsilcisi olarak Berlin'e gitti ve Almanya Komünist Partisi'nin (KPD) kuruluşuna katıldı. Ocak 1919 ayaklanmasından sonra Şubat'ta tutuklandı. Mart 1919'da RKP(b) VIII. Kongresi'nde, yokluğunda MK üyeliğine seçildi. Ocak 1920'de Sovyet Rusya'ya döndü ve Mart'ta Komintern sekreteri oldu. Komintern II. Dünya Kongresi'nde KEYK üyesi oldu. Baku'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na Zinovyev ile birlikte başkanlık etti. Ardından Komintern temsilcisi olarak uzun süre kalmak üzere Almanya'ya gitti. Şubat 1921'de KEYK prezidyum üyesi oldu. Komintern III. Dünya Kongresi'nde KEYK ve predizyum üyesi seçildi. Komintern adına birçok ülke partisine temsilci olarak gönderildi. 1923-24'te Troçkist muhalefetten yana yer aldı. Mayıs 1924'te RKP(b) XIII. kongresinde ve Haziran-Temmuz'da Komintern V. Dünya Kongresi'nde herhangi bir yönetici organa seçilmedi. 1926'da Sun Yat Sen Üniversitesi'nin başına getirildiyse de bir süre sonra istifa etti. Aralık 1927'de partiden ihraç ve Ocak 1928'de sürgün edildi. 1929'da Troçki'yle bağlarını kopardığını ilân edince partiye yeniden kabul edildi. 1935'te Stalin'in yeni anayasasını hazırlama komisyonunda yer aldı. 1936'da Zinovyev-Kamenev davasının haklılığını desteklediyse de, aynı yıl partiden ihraç edilerek tutuklandı. 1937'de 2. Moskova duruşmalarında yargılandı 17 sanıktan 13'ü ölüme mahkûm edilirken, 10 yıl hapis cezası aldı. Sürgünde öldü. 213, 344, 349, 363.

Radic, Stepan (1871-1928), Hırvat köylü partisi kurucusu ve yöneticisi. Komintern'e Krestintern kurulması fikrinin esinlendiricisi. Uluslararası Köylü Konseyi üyeliği yaptı, Belgrad parlamentosunda bir milletvekili meslektaşı tarafından öldürüldü. 347.

Ragıp Tevfik, 70.

Rahmi Bey 219.

Rakovski (1873 - 1941): Bulgar kökenli Sovyet siyasetçi. Fransa'da tıp eğitimi gördü. 1916'da sosyakst faaliyetlerinden ötürü Romanya'da tutuklandı. Şubat Devrimi ile serbest kaldı ve Ukrayna'ya geçerek Halk Komiserleri Şurası Başkanı oldu. Sovyetler'i Londra'da ve Paris'te temsil etti. 1927'de partiden troçkizm nedeniyle ihraç edildi ve Orta Asya'ya sürgün edildi. 1934'de yeniden partiye alındı; ancak 1937'de yeniden mahkûm edildi ve çakşma kampına yollandı. 1941'de kurşuna dizildi, 76, 343, 349, 350, 362.

Ramiz, 249.

Rappoport, Charles (1865-1941), Rus kökenli Fransız komünist, Litvanya'da Dutsky bölgesinde doğdu, Vilnius'ta lise öğrenimi sırasında 1883'ten itibaren Narodniklerin mücadelesine katddı. 1887'de Çar'a karşı yapılan suikast nedeniyle takma adı Osip olarak arandıysa da gerçek kimliği bilinmediğinden aynı yü yasal yollardan Paris'e gitti. Paris ve İsviçre'de yaşadı ve 1897'de İsviçre'de felsefe doktoru oldu. Bu süreçte Klara Zetkin, Plehanov, Akselrod ve Çernov ile tanışarak dostluk kurdu. 1897'den sonra yerleştiği Paris'te Fransız sosyalist hareketi içinde ağırlıklı bir yer edindi. FSP ve SFIO'nun ardından Tours Kongresi ertesi Fransız Komünist Partisi'nde yer aldı ve Komintern çizgisi benimsedi. 1938'deki Buharin yargılamalarına kadar bu tutumunu sürdürdükten sonra Fransız Komünist Partisi'nden istifa etti ve Stalin'in tutumlarını eleştirdi. 105.

Rasih Nuri İleri, 7, 14, 17, 45.

Rasim Necati, 29.

Rauf (Orbay), 25, 26, 27, 239, 264, 331, 332, 351, 352, 359.

Rauf Ahmet Bey, 221.

Recep Şükrü, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Refet Bey, Müddeiumumi, 273, 274, 276.

Refet Paşa (Bele), 212, 227, 239, 331,351, 359.

Refik İsmail [Kakmacı: 1886-1957], hukukçu olup Mütarekede Karakol Cemiyeti'nde çalışmış ve Millî Ahrar Fırkası kurucuları arasında yer almıştır. Cumhuriyet döneminin başlarında Halk Fırkası'nın İstanbul Mutemetliğini, sonra da müfettişliğini yapmıştır. 1926'da Kırşehir, 1927'de de Sinop milletvekili olmuş, fakat 1930'da Serbest Fırkaya girdiği için siyasal kariyeri sona ermiştir. 267.

Refik Nevzat, Osmanlı ve Türkiye Sosyalist Fırkası Paris temsilcisi, Meclisi Mebusan TSF adayı, 49, 92.

Reinstein, Boris (1866-1926), Rostov'da bir tacir ailede doğdu. 1884'ten itibaren devrimci harekete katıldı; 1901'de bir süre Paris'te kaldıktan sonra ABD'ye geçti. Sosyalist Enternasyonalle bağlar kurarak Sosyalist İşçi Partisi'nde çalışmaya başladı. 1917 Devrimi'nden sonra Rusya'ya döndü; önce enternasyonalist Menşeviklere yalan durduysa da 1918 Nisanında RKP(b) üyesi olarak dış işlerinde propaganda şubesinde çalıştı. Ocak 1919'da Komintern kuruluş kongresi çağrısını imzaladı ve Mart 1919'da kuruluş kongresine katıldı. Temmuz 1921'de Profintern kuruluş kongresinde geçici mazbata komisyonu sekreteri olarak görev yaptı. Mart 1922'de KEYK plenumunda ABD sorunu ele alındıktan sonra Jozsef Pogany ve Henryk Walecki üe birlikte ABD'ye

gitti; izleyen yıllar boyunca Komintern aparatında önemli görevler üstlenmeksizin çalıştı. 343.

Resul, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Reşat Hikmet, son Osmanlı Meclis-i Mebusan üyesi, 18.

Rıfat Paşa, sefir, 13.

Rıza, 246.

Rıza, Türkiye Sosyalist Fırkası üyesi, 41, 43.

Rıza, 64 nolu vapur makinisti, 250.

Rıza Süleyman, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Robert Imbrie, 1920'de İstanbul'da ABD Konsolosu, 46.

Roland, Bkz. Ginsberg.

Rosenberg, Ankara Sovyet Elçiliği memuru, 246, 280.

Roy, Manabendra Vath (1887-1954), matematik öğrenimi görürken İngiltereye karşı milliyetçi protestolara katıldı. 1915'te Almanya'ya, 1916'da ABD'ye, 1917'de Meksika'ya yardım aramaya gitti; Meksika'da Kuzey Amerika'daki ilk Komintern temsilcisi Borodin ile karşılaştı ve Meksika KP kuruluşuna katıldı. Berlin üzerinden gelip Komintern II. Dünya Kongresi'ne Meksika KP temsilcisi olarak katıldı ve "milli mesele üzerine ek tezler "i kaleme aldı. Komintern Uzakdoğu seksiyonunda, Taşkent'te, Sokolnikov ve Safarov ile birlikte çakıştı. Komintern III. ve IV. Dünya Kongrelerinde KEYK üyesi, V: Kongre'de yedek üyesi seçildi. 1925-27 arasında KEYK ve prezidyumu üyekği yaptı. Ağustos 1928'deki Komintern VI. Dünya Kongresi'nde sağ sapma ile suçlandı ve Kasım 1929'da Komintern'den ihraç edildi. BerÜn'e yerleşerek küçük bir Hintli grupla çalışmalarını sürdürürken Aralık 1930'da gizlice Hindistan'a döndü ve Temmuz 1931'de tutuklandı. 6 yıl hapse mahkûm edildi. 1936'da özgürlüğüne kavuşunca Kongre Partisi'ne katıldı, ardmdan 1940'da Radikal Demokratik Parti'yi kurdu. 352.

Rozin, Fritsis Adamoviç (1870-1919), üniversite öğrencisiyken 1897'de tutuklandı ve gözetim altına alındıysa da İngiltere'ye sığınmayı başardı; Leton sosyal-demokratlarının temsilcüğini yürüttü. 1907'de Rusya'ya giri döndü ve RSDİP MK üyeliğine seçildi. 4 yıl hapis ve ömürboyu sürgün cezasına çarptmldıysa da 1913'te kaçarak ABD'ye gitti, 1917'de Rusya'ya geri döndü, Leton Sovyet hükümeti başkanı ve tüm Rusya Sovyetlyeri Yürütme Kurulu üyesi oldu. Leton Partisi adına Komintern kuruluş kongresine katıldı, 343.

Rudnyanszky, Endre (1885-1943), hukuk eğitimi gördükten sonra Budapeşte'de avukatlık yaptı. I. Dünya Savaşı'nda Avusturya-Macar ordusu süvari subayı olarak Doğu cephesinde esir düştü. 1917'de Bolşevik oldu ve Lenin'in partisine katıldı. Rusya'da Macar komünist grubunun ve Bolşevikleri destekleyen Yabancı Komünist Gruplar Federasyonu kuruluşunda yer aldı. 1919 sonbaharında Bela Kun Macaristan'a dönünce Federasyon başkanlığını üstlendi. Ocak 1919'da Komintern kuruluş kongresi çağrısını imzaladı ve Mart 1919'da kuruluş kongresine katılan tek Macar oldu. Macar Sovyet Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi üzerine, bu cumhuriyetin Moskova temsilciliğini üstlendi. Komintern II. Dünya Kongresi'nde KEYK ve onun beş kişilik prezidyumuna üye seçildi. 1921'de Viyana'da Komintern görevüsiyken MKP ile

bağlarını kopartadak büyük bir para miktarıyla Romanya'ya kaçtı. 5 yıl sonra SSCB'ye döndü, 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı; cezası bittikten sonra SSCB'de kaldı. 343.

Rüstem Aziz, 7.

Rüştü, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Rüştü, Düzce'de çete reisi, 35.

Sabahattin Bey, Paris'te Terakki gazetesini çıkardı, 186.

Sabri, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Sacco, Nicola (1891-1927), İtalyan anarşist işçi. ABD'de 1921'deki bir cinayet nedeniyle mahkûm edildi ve dünya çapındaki bir kampanyaya rağmen Vanzetti ile birlikte 1927'de infaz edildi. Daha sonra suçsuzluğu kabul edildi. 353.

Sacid, TSF 1922 Kongre Reisi, 173, 174.

Sadık, TİÇSF mak işler komisyonu üyesi, 52.

Sadık Ahi (Eti) (1895-1957), Türk Spartakistlerinden, 13, 14, 48, 49, 57, 67, 106, 355.

Sadık Bey, Kaymakam, 210.

Sadi, Şefik Hüsnü'nün bağlantı kişilerinden biri, 186, 187, 243.

Sadoul, Jacques (1881-1956), avukat, Sosyalist Parti üyesi. 1917 Ağustosunda Moskova'ya gönderilen askeri heyette görevliyken Ekim Devrimi'nin zaferi üzerine Bolşeviklere katıldı. Rusya'daki Fransız komünist grubunun oluşumunda yer aldı. Mart 1919'da Komintern kuruluş kongresine katddı. Ukrayna'da Komintern Güney Bürosu'nun kuruluşunda Rakovski ile işbirliği yaptı. 1919'da Fransa'daki miUetvekili seçimlerinde sosyalist adayken yokluğunda ölüm cezasına çarptırıldı. Değişik yurtdışı görevlerde bulundu, bu arada 1922'de THİF Kongresi'nde Komintern'i temsil etmek üzere Ankara'ya geldi. 1924'te ülkesine döndü ve aklandı. Ölünceye kadar FKP üyesi kaldı. 350.

Sadrettin Bican, TKF'nin İstanbul'a gönderdiği bir üye, 92.

Sadrettin Celal (Antel) İOrhanl (1890-1954) İstanbul doğumludur, Adliye Nazırlarından Mahmut Celâlettin beyin oğludur. Orta öğretiminden sonra Fransa'da St. Cloud okulunu bitirmiş ve Sorbonne'da pedagoji okumuştur. 1913'de yurda dönmüş, Adana Öğretmen Okulu Müdürlüğünde bulunmuş ve pedagoji öğretmeni olarak çalışmıştır. İttihatçılığa karşı ve İtilâfçılığa yakındır. Solculuğu önce İsviçrek anarşistlerden öğrendiği söylenmektedir. 1919 sonlarındaki seçimlerde, İştirakçi Hilmi'nin Türkiye Sosyalist Fırkası adayı olmuştur. Daha sonra Türkiye İşçi Çiftçi Sosyalist Partisi'nde yer aldı ve İstanbul III. Enternasyonal grubu kuruculan arasında bulundu. 1922'de İstanbul Komünist Grubu, Aydınlık dergisi redaksiyonu temsilcisi olarak Komintern IV. Kongresine katıldı. 1925 TKP Kongresi'nde TKP MK üyesi seçüdi, Aydınkk gazetesi sahibi olarak 1925 yılında İstiklal Mahkemesi'nce 7 yd hapse mahkûm edildi. 1926 Ekim'inde salıverildi. Hapisten çıktıktan sonra partiden uzaklaştı ve böylece TKP'den fiilen çıktı. 1935'te komünist partisine yardım etmeye başladı, basında komünist partisine destek veren yazılar yazdı, aynca maddi yardımda bulundu. 1935'te yayımlanan Kara Liste'de yer aldı. 17, 48, 49, 68, 69, 77, 85, 91, 130, 182, 207, 212, 213, 226, 229, 231, 236, 238, 239, 243, 244, 245, 247, 257, 258, 266, 271,

272, 273, 274, 277, 279, 280, 281, 290, 360, 361.

Sadri, Bkz. Sadrettin Celal (Antel)

Sadullah, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Safarov Georgi İvanoviç, (1891-1942) Petersburg'da öğrenciyken 1908'de Bolşevik oldu. İki kez İsviçre'ye sığındı. 1917'de Lenin ile birlikte Rusya'ya döndü. Komintern Uzakdoğu Seksiyonu'nda önemli görevler üstlendi. Komintern kongrelerine katıldı. 1924'te Leningrad parti örgütüne yeniden katıldı ve muhalefet içinde yer aldı. 1927'de partiden ihraç edildiyse de, 1928'de "şefsizler hareketi"nin varlığına son vermesi üzerine Komintern'in Uzakdoğu Sekretaryasına yeniden alındı. Filistin meselesini çözüme kavuşturdu ve Çin ile ilgilendi. 1932'de muhalefet bloğunda yer aldı. 1934'te tutuklandı, bu konuda 1935'te açılan Zinoviev-Kamenev davasında aleyhte tanıklık yaptı ve kendisi de sürgün edildi. 175, 188, 198, 291, 298,303, 359.

Sait (Hüseyin Sait) [Gazibey], 1895 Eskişehir doğumlu. Rusça bilir. Rusya'da savaş esiriyken Eylül 1918'de Saratov şehrinde RKP(b)'ye girdi. 1919'da Yalta Tatar Bürosu Sekreteri oldu. 1919 sonunda İstanbul'da illegal çalıştı, SSCB'ye döndü, 1920'de TKP Baku kongresine katüdı. 1921'de KEYK OMS tarafından Türkiye'ye gönderildi. İstanbul'da OMS noktasını yönetti. 1922 sonunda SSCB'ye döndü, 1923-1924'te Moskova'da KUTV'da okudu. 1924'te KUTV'u bitirdikten sonra partide çalışmak üzere Türkiye'ye gönderildi. TKP MK ile irtibat işlerinde çalıştı. 1925'te Türkiye'deki yığınsal tutuklamalar sırasında tutuklandı, kısa süre sonra salıverildi, partinin izni olmadan SSCB'ne gittiği için TKP MK tekdir cezası verdi. Tekrar Türkiye'ye gönderildi. Türkiye'ye döndükten sonra partide aktif olarak çalışmadı. 1927'de kısa süre tutuklu kaldı. 1926-1928'de İstanbul'daki Sovyet ticaret kurumlarında çalıştı. 1928'de partiden ayrıldı, müteahhit oldu. 1935'te yayımlanan Kara Liste'de yer aldı. 20, 21, 22, 34, 91, 94, 96, 146, 149, 207, 211.

Sait Molla, Hürriyet ve İtilâf Fırkası yöneticisi, 210.

Sakallı Celal, Bkz. Celal (Yalınız)

Salih (Hacıoğlu), (1880-1954) "12 Ocak 1880 tarihinde Türkiye'de, Trabzon vilâyeti Tonya nahiyesi Orta Mahalle köyünde dünyaya geldim. Ebeveynlerim 40-45 yıl önce vefat etti. Dedem orta halli bir köylü, babam ise köy okulunda öğretmendi. Annem köylü kızı ve ev kadınıydı. Oğlum [Lütfi] Moskova'da tahsil gördü, inşaat mühendisliği yapıyor. Öz kızım [Nüshet] Azerbaycan'da, Astrahan-Bazar kazası Privolnoe köyünde, kocasının yanında bir ev kadını. İlk karım [Fatmal 1922'de vefat etti. İkinci karım [Sabiha Sümbül] köylü bir Türk kadını. Hâlihazırda Baku'de oturuyor ve Azerbaycan Veteriner Bilimsel Araştırma Deneyleri Merkezi'nde laboratuar işçisi olarak çalışıyor. Benden olmayan diğer kızım [Dürdane] da annesiyle Baku'de yaşıyor ve Trikotaj Meslek Lisesinde okuyor. Yüksek tahsilimi İstanbul'da bitirdim. Daha ortaokulda bulunduğum 1898 yılında mutlakiyete karşı inkılâpçı ve yasak kitap okumaya ilgi duyuyordum ve bu yüzden bir kere tutuklandım, ama reşit olmadığım için, salıverildim. 1904'te Askeri Baytarlık Enstitüsü'nden mezun oldum. 1908'de İttihat ve Terakki fırkasına üye oldum, inkılâptan sonra, ilk programını değiştirdiği için ayrıldım. 1921'e kadar Türk

ordusunda baytarlık yaptım, ancak komünist faaliyetlerim sebebiyle (9.V.1921'de) işten atıldım. 1920'de tesadüfen yolu Ankara'ya düşen Şerif Manatov (Başkır) yoldaşın idaresinde Ankara'da Türkiye Hafi KP'yi teşkilâtlandırdım (ilk teşkilât 14.VI.1920'de oluşturuldu). Ben kâtibiydim. Kasım 1920'de toplanan Birinci Konferansında MK Umumi Kâtibi seçildim. THİF kurucuları arasında yer aldım ve 11 Ocak 1921 tarihinde tevkif edildim. 15 yıl kürek cezasına mahkûm oldum (9 Mayıs 1921), ama çıkanlan afla 10 1/2 ay sonra tahliye oldum. 1922'de THİF Kongresi yapıldı ve ben tekrar MK Umumi Kâtibi ve Komintern'in IV. Kongresi'ne delege seçildim. Kongreden sonra Komintern'in kurduğu Teşkilât Bürosu'na üye tayin edildim. 1923 yılında İstanbul'da çalıştığım sırada tevkif edildim ve Ankara'ya sevk eddmemin ardından orada 3 1/2 ay hapis ve 100 lira para cezasına çarptırıldım. 1925 senesinde İstanbul'da TKP'nin 2-ci Kongresi toplandı ve ben kongrede TKP MK üyesi seçildim. 1927'de üçüncü defa tevkif edildim ve 4 ay hapis cezası giydim. Tahkye edildikten sonra siyasî mülteci sdatıyla SSCB'ye geldim (12 Mayıs 1928). 1929 yılı başında oportünizme kapılmış, muvakkat merkez komitesinin izni olmadan SSCB'ye gitmiş ve Komintern'e TKP MK'nin eski azaları tarafından yazılan bir mektup getirmiş olmakla suçlanıp partiden ihraç edildiğimi öğrendim. Enternasyonal Kontrol Komisyonu'na üçüncü defa başvurduktan sonra, 20 Mayıs 1939 tarihinde EKK, TKP üyekğimi iade etti." [Mayıs 1941] 1941-1946 yıllarında Moskova'da, Ecnebi Dillerde Neşriyat Evi Türk Redaksiyonunda tercüman olarak çalıştı; Türk redaksiyonun kapatılması dolayısıyla öğretmenliğe başladı. 1946-1949 yıkarında Moskova Devlet Üniversitesi'nde ve Askeri Enstitü'de Türkçe öğretmenliği yaptı. Kızı Dürdane'nin ölümü üzerine Sabiha Sümbül'ün Türkiye Büyükelçiliği'ne ülkeye dönmek üzere başvuru yapması üzerine 1949 yılında SSCB İçişleri Bakanlığı makamlarınca tutuklandı ve 10 yıl hapse mahkûm edildi. 1954 Nisanında Altay kazasında Emek Kampında kalp sektesinden öldü. SSCB Yüksek Mahkemesi Askeri Heyeti tarafından 27 Şubat 1956'da, ölümünden sonra, suç yokluğu nedeniyle tamamen aklandı. 206, 231, 245, 246, 279, 280, 281, 287, 290, 292, 293, 294, 297, 302, 303, 305, 306, 309, 326, 328, 355, 360, 361.

Salih Paşa, Bahriye Nâzın, 26, 27, 83, 352.

Salih Zeki, TKF Dış Büro üyesi, 80, 81, 98, 101, 107, 148, 357.

Sami Sabit Karaman, General, 266.

Sâmih, 1923 komünist gençler muhakemesi sanığı, 257, 259, 272, 273, 277.

Sarafim Vasilkopulo, 1923 komünist gençler muhakemesi sanığı, 257, 258, 271, 273, 277.

Satvet Lütfi (Tozan), 186.

Selahattin, TKF'nin İstanbul'a gönderdiği bir üye, 94, 95, 98.

Selahattin Adil, General, 212.

Selahattin Nejat (Yalkı) (189?-1980) Türk Spartakistlerinden, baytar, 49.

Selim Necati, Aydınlık dergisi yazarı, 249.

Sematropulo, Bİİ üyesi, 214.

Semih Hüseyin, 1921 TKF Batum hücresi üyesi, 101.

Semih Rüstem, Macar Sosyakst Partisi üyesi, 45.

Serafim Maksimos, (ö. 1961) Ekim 1918'de İstanbul'daki ilk komünist gruplardan birinin örgütlenmesine katıldı; 1920'de Beynelmilel İşçiler İttihadı'nı kurucusu ve ilk başkanı oldu; bu birlik 1921'de Profintern'e katıldı; Kasım'da tutuklandı ve ardından Yunanistan'a kaçtı, yerine Roland Ginzberg Bİİ başkanı oldu. Maksimos Yunanistan KP saflarında mücadele etti, Aralık 1928'de toplanan YKP 4. kongresinde partiden çıkarıldı. 17, 92, 93, 103, 144, 180, 191, 192, 195, 205, 214, 228, 244, 258, 285.

Serebriakov, Petroviç Leonid (1890-1937), Samara'da bir işçi ailesinde doğdu. 9 yaşında Ufa'da çalışmaya başladı, babasının ve ağabeylerinin bir fabrikada iş bulması üzerine ilkokula başladı, ancak uzun süre eğitimine devam edemedi. 14 yaşında hayatını tek başına kazanmak zorunda kaldı; tornacılığa başladı. Abilerinin özenle tavan arasına sakladığı illegal broşürlerle o zaman tanıştı. Yayın dağıtımında görev aldı ve bir yıl sonra artık RSDIP(b) üyesiydi. 1905, 1906 ve 1907'de birçok kez tutuklandı; 1908'de 2 yıl sürgün cezasına çarptırıldı. Cezasının sonunda 1910 sonu-1912l başında Parti tarafından tüm Rusya'da seyahat etmekle görevlendirildi; değişik fabrikalarda çalıştı ve parti görevlerini yerine getirdi. 1912'den itibaren birçok kez sürgüne gönderildi ve kaçarak parti faaliyetine geri döndü. Ekim 1917 Devrimi'nden sonra Moskova Sovyeti Prezidyumu üyesi, Parti Bölge Komitesi sekreteri ve nihayet RKP(b) MK üyesi ve Tüm Rusya Sovyetleri Yürütme Kurulu başkanı oldu. 1919-1920'de RKP(b) MK sekreteri, Merkez Sendikalar Konseyi Güney Bürosu başkanı, Güney Cephesi Devrimci Askeri Komite üyesi ve politik yönlendirme başkanı oldu. 1922 Mayısmdan itibaren ulaştırma halk komiser yardımcılığını üstlendi. [Otobiyografisinden!. 1921'den itibaren Troçkist muhalefet ile birlikte hareket etti, 1923'te 46'lar bildirisini imzaladı. 1926'da Zinovyevciler ile Troçkistlerin yakınlaşmasında ve birleşik muhalefetin oluşumunda belirleyici rol oynadı. Ağustos 1927'de partiden ihrnaç edildi, Sibirya'ya sürgün edildi. Özeleştiri yaptıktan sonra 1930'da partiye yeniden kabul edildi. Ağustos 1936'daki 1. Moskova duruşması sanıklarınca "terörist işbirlikçisi" olarak ifşa edilince partiden yeniden ihraç edildi; Ocak 1937 mahkemelerinde suçlarını "itiraf etti" ve ölüme mahkûm edilerek infaz edildi. 352.

Serhad Bey, 172.

Serigrafçı Hasan Usta, 131.

Servet (Berkin) (1894-1941), Türk Spartakistlerinden, sosyolog, 49, 67, 106, 355.

Seyit Usta (Tornacı), 250.

Sırrı, Akçaşehir'de Rusya'dan gelen zabit, 35.

Sirola, Yrjö E. (1876-1936), 1896'da üniversite öğrenimini tamamladı. 1903'te Fin Sosyal Demokrat Partisi', genel grevde önemli bir rol oynadıktan sonra sekreterliğine getirildi. 1907-1909 arasında sosyalist milletvekilliği yaptı; 1917'de yeniden seçildi ve parlamento başkan yardımcısı oldu. 1918 başlarında Finlandiya'da devrimci Sovyet hükümeti kurulunca, dış işleri halk komiserliğini üstlendi. Hükümetin düşmesinden sonra Rusya'ya sığındı ve Ağustos 1918'de Fin KP'nin kuruluşuna yardımcı oldu. Ocak 1919'da Komintern kuruluş kongresi çağrısını imzaladı ve Mart 1919'da kuruluş kongresinde Fin KP'yi temsil etti.

Komintern III. Dünya Kongresi'nde KEYK üyesi oldu. 1925-1927 arasında ABD'de komünist partisi çalışmalarında Komintern temsilcisi olarak bulundu. Komintern VI. Dünya Kongresi'nde Enternasyonal Kontrol Komitesi üyesi seçildi; 1930'da Komintern'deki görevlerinden ayrılarak Karelya Özerk SSC halk eğitimi halk komiserliğini üstlendi. Komintern VII. Kongresi'nde EKK üyeğine yeniden seçildi. 343.

Slavutski, Komintern II. Dünya Kongresi'nde TKF temsilcisi, 71.

Souvarine, Boris (1895-1984), Kiev'de doğdu, aÜesiyle birkkte Paris'e göç etti, baba mesleği olan mücevhercikk mesleğine başladı. 1. Dünya Savaşı başlarında askerkk görevini yapıyordu; 1916'da terhis olunca, enternasyonakst konumlan savunan sosyalist basında gazetecikğe başladı. Savaş sonunda aşırı solda yer akyordu ve 1919'da Komintern Komitesini yürütüyordu. 1920 Mayıs başlarında tutuklandı; hücresinden siyasî arkadaşlarıyla haberleşmeyi, komünist basın için yazmayı, Fransız Sosyalist Partisi'nin Komintern'e katılma karar taslağını kaleme almayı sürdürdü. Bu karar taslağı Aralık 1920'deki Tours Kongresi'nde kabul edüdi ve kendisi, yokluğunda yönetici organa seçildi. Cezaevinden çıktıktan sonra 1921'de Fransa delegasyonuyla birlikte Komintern III. Dünya Kongresi'ne katıldı ve KEYK, prezidyum ve daha sonra sekreterkk üyeğine seçildi. 1924'e kadar esas olarak Moskova'da yaşadı. Aralık 1921'deki FKP Kongresi'nde yönetim organından uzaklaştırıldıysa da Komintern'in ve partinin sol kanadının desteğini arkasında taşıyordu. KEYK 1., 2. Ve 3. Plenumlarına ve Komintern IV. Dünya Kongresi'ne katıldı ve KEYK ve prezidyum üyeğini sürdürdü. FKP'nin Ocak 1924'te yapılan Lyon Kongresi'nde Poktbüro'ya seçüdi; Troçki'nin konumlarını savunduğu için Komintern V. Dünya Kongresi'nde özel bir komisyonda Sovarine meselesi görüşüldü ve kendisi Komintern ve FKP'den ihraç edildi. 1925'te Paris'e döndü ve muhakf bir komünist grup oluşturmaya çalıştı. Paris'te 1920'de kurduğu Buketin communiste'i, ardından da La Critique sociale'i yayınladı. 1929'un ilk yarısında Troçki ile girdiği tartışmadan sonra Troçkizmden ayrıdı ve siyasî yaşamı bıraktı. II. Dünya Savaşı sırasında ABD'ye sığındı. 1947'de Fransa'ya döndü ve 1949'dan itibaren Est-West dergisinde yazmaya başladı. 1968 sonlanna kadar yayınlanacak olan La Contrat social dergisini çıkardı. 344.



Stalin (Yosif Visariyonoviç Çugaşvili), 1918

Stalin Yosif Visariyonoviç Çugaşvili, (1879-1953) Rus sosyal-demokrat,

Bolşevik. 1917 Devrimi'nden sonra Milliyetler Halk Komiserliği yaptı. 1922'de RKP (b) Genel Sekreteri oldu, parti aygıtını yeniden biçimlendirdi ve iktidarı kendi elinde topladı. 1928'den itibaren RKP(b)'nin olduğu gibi Komintern'in de tek yöneticisi. 39, 109, 350, 358, 359, 360, 361, 364.

Stanbuluski Aleksandr Stoimenov (1879-1923), Bulgar ilkokul öğretmeni, Çiftçi Partisi önderi. I. Dünya Savaşı'na karşı çıktı ve 3 yıl hapis yattı. 1920'de köylü kitlelerine dayanarak iktidarı aldı. Haziran 1923 faşist ayaklanmasının zafere ulaşmasının ardından katledildi., 360, 361.

Stassova, ElenaDimitriyevna (1873-1966), hukukçu bir ailede doğup büyüdü. Evde aldığı eğitimle Fransızca ve Almanca öğrendi, lise l'den başladığı düzenli eğitimde liseyi birincilikle bitirdi. Petersbourg'daki üniversite eğitimi sırasında "yetişkin işçiler ve ergenler için gece ve Pazar sınıfları"nda pratik faaliyete katıldı. Tütün ve tekstil işçileri arasındaki çalışmaları boyunca Krupskaya, Yakubova, Nevzorova'nın yanı sıra Ustrugova ve Sibileva ile tanıştı ve siyasî faaliyete girdi. 1898'de RSDİP üyesi oldu. Başlangıcından itibaren Iskra (Kıvılcım) gazetesi için çalıştı ve gazetenin Petersbourg ile bağlantısını sağladı. 1904'te Petersbourg'dan ayrılmak zorunda kaldı, Rusva'nın birçok kentinde MK'nın teknik işlerini yürüttü. Kısa süreli tutuklululuktan sonra Petersbourg'a döndü ve il komitesi sekreterliği ve MK sekreterkgi görevini yürüttü. Ağustos 1905'te MK'yı teknik konularda temsil etmek üzere Cenevre'ye gönderildi. Ocak 1906'da Petersbourg'a döndü ve Temmuz'da tutuklanana kadar il komitesi sekreterliğini yürüttü. Hastalığı nedeniyle Kafkaslar'a geçti ve 1907 sonbaharından 1910 sonbaharına kadar bölgede propagandacı olarak çalıştı. Kasım 1913'te mahkûm edilerek Sibirya'ya sürüldü. 1916 sonbaharında yaşk ebeveynlerini görme izniyle Petersbourg'a döndü, Şubat 1917 ayaklanmasıyla özgürlüğüne kavuştu. 28 Şubat 1917'den 1920'ye kadar MK sekreterliği göre vindeydi. MK'nm talimatıyla Baku'de Doğu Halkları Kurultayı'nı düzenlemek üzere Kafkaslar'a gitti ve orada Kafkas MK bürosunda çalıştı. Nisan 1921'den Şubat 1926'ya kadar Komintern'de görev yaptı. 1927-1936 arası MOPR başkanlığını yürüttü. [Otobiyografisinden!. 347.

Stavru, Bİİ sempatizanı, 316.

Stronkilis, Bİİ üyesi 317.

Sudi, motorcu, 272.

Sudi Bey, Polis Müdürü, 257, 258.

Sultan, Adapazarı'nda Ahmet Anzavur'un akrabası, 35.

Sun Yat Sen (1866-1925), Çin milliyetçiliğinin babası, Guomintang'ın kurucusu ve yöneticisi, 1921-1922'de Güney Cumhuriyeti'nin devlet başkanı. BBC-.'nin müttefiki, Komintern'den destek aldı. 354.

Süleyman, 23.

Süleyman, Tophane fabrikası ustabaşlarından, Ferah Tiyatrosu'nda oluşturulan heyet üyesi, 18 (?), 57.

Süleyman Nuri (1895-1966), 1913 'te Erbaş okulunu bitirdi, 1914'te cepheye gönderildi, 1917'de Rusiara esir düştü. 1918'de Baku Bolşevikleri tarafından kurtarıldı. 1919-1920'de Kafkaslar'ın bolşevikleştirilmesine katıldı, 1920'de Doğu Halkları Kurultayı'na ve TKP kuruluş kongresine katıldı, TKP Merkez Komitesi'nde görev aldı. 1920-1921'de TKP MK Dış

Bürosu'nda görev aldı, Komintern III. Kongresi'ne TKP delegesi olarak katıldı. 1925 Kongresi öncesinde ve ertesinde TKP içinde muhalefet hareketlerine katıldı. 1922-1928 arası üniversite öğrenimi yaptı ve 1937'ye kadar Azerbaycan'da çalıştı. 1 Nisan 1937'de Türkiye'ye görevle gönderildi, uzun süreli hapis ve sürgün cezası aldı, 1958'de Sovyetler Birliği'ne döndü. 76, 80, 81, 98, 101, 102, 106, 109,148, 150, 357.

Süleyman Sami, TKF üyesi, Mustafa Suphi ile Türkiye'ye dönen gruptan ayrılanlardan biri, 92, 94.

Sverdlov, Yakov, Mihayloviç (1885-1919), matbaacı bir babanın meraklı oğlu olarak büyüdü. Nisan 1896'da doğduğu kent Nijni-Novgorod Lisesine kabul edildi. Ailesinin maddi durumunun kötüleşmesi ve kuru skolastik eğitimden soğuması sonucu, Ağustos 1900'de okulu terk etti. Genç yaşta siyasî bilinci uyandı ve yaşamını işçi sınıfının davasına adamaya karar verdi. Okuldan sonra bir eczanede çırak olarak çalışmaya başladı; bir yandan da orman işçileri arasında faaliyet yürüttü. Babasının matbaasındaki ustaları teşkilâtlaması sayesinde, gizk broşür ve sahte nüfus belgesi basımı işlerini yürüttü. 1901'de RSDİP Nijni-Novgorod komitesi kuruldu. 1902 başlarında kısa süre tutuklandı. 1903 ilkbahannda gizk matbaa kuruluşu için kaynak topladı; Nisan 1903'te evi arananak gizli yayın bulundu. Davası jandarmaya intikal etti. Ekim-Kasım 1905'te polis gözetimi altına akndı. 1903'teki RSDİP II. Kongresi'nden itibaren hep Bolşevik kanatta yer aldı. Kostroma'da Kuzey Komitesi 'ni oluşturduktan sonra Kazan'a geçti ve teşkilâtın önderi oldu. 1905 Eylülü sonlarında bu kez Ekaterinbourg'daydı ve Ural bürosunu oluşturdu. Aralık 1905 ayaklanması arifesinde Moskova'ya geldi. 10 Temmuz 1906'da tutuklandı, Eylül 1907'de yargılanarak 2 yıl hapse mahkûm edildi. 1909'da özgürlüğüne kavuşurken cezaevinde ideolojik eğitimini tamamlamıştı. Dağılmış parti teşkilâtlarını toparlamaya çalışırken tutuklanarak 3 yıllığına Sibirya'ya sürüldüyse de kaçtı ve 1910 yazından itibaren Moskova'da polis çemberindeki parti teşkilâtını ayağa kaldırmaya çalıştı. 14 Kasım'dan itibaren sürekli sürgüne gönderilme ve kaçma süreci başladı. 1912 sonbaharında Petersbourg'a geldi; Paris'teki parti konferansında MK'ya tayin edildi. Duma'daki Bolşevik miUetvekillerinin ve Pravda gazetesinin çalışmalanna yön verdi. Şubat 1913'te yeniden yakalandı ve Sibirya'ya gönderildi; bir süre Stalin ile birlikte kaldı. Nisan 1917 konferansında MK'ya seçildi; Bolşevikleri toparlamak ve Ekim Devrimi'ni hazırlamak gibi büyük bir görevle karşı karşıyaydı. İşçi-köylü iktidarı kurulunca Sovyetler Merkez Yürütme Kurulu başkanlığına seçüdi. İlk kararnameler onun doğrudan katılımıyla hazırlandı ve yeni hükümet ilk adımlarını onun yönetiminde attı. Sovyet Cumhuriyeti'nin zorlu kuruluş yıkarında Bolşevik partisinin başındaydı; ancak Ukrayna'ya bir gezinin ardından soğuk aldı ve Moskova'ya dönüşünde birkaç gün içinde öldü. 349.

Sahabettin, 1919 TİÇSF üyesi, 51.

Şakır Rasim.10, 136, 192, 208, 245, 251, 256, 266, 267, 268, 270, 279, 284, 285, 304, 310, 311, 313, 323.

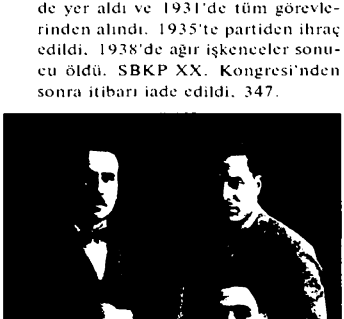
Şakirov, TKF üyesi, 91, 95, 99, 100, 148, 358.

Şamsuddinov A. M., Sovyet tarihçisi, 131.

Şarki, Komintern'in İstanbul'a gönderdi

takviyeci, 264, 281, 286, 287, 293, 294, 295, 297, 298, 300, 302, 303, 306, 312, 314, 326, 327, 331, 337, 360, 361.

Şatskin, Lazar Abromoviç (1902-1938). 15 yaşında Bolşevik Partisi'ne katıldı ve Moskova Komsomol teşkilâtını yönetti. 16 yaşında Komsomol MK üyesi oldu, 17 yaşından 20 yaşına kadar birinci sekreterliğini yürüttü. 1919 Kasımı'nda Berlin'de kurulan Komünist Gençlik EnternasyonaH'nin (KİM) uzun yıllar sekreterliğini yaptı. Komintern II. Dünya Kongresi'nde KEYK üyesi, IV. Dünya Kongresi'nde KEYK ve prezidyum üyesi. Lominadze ile Sten'in başını çektiği muhalefet içinde yer aldı ve 1931'de tüm görevlerinden alındı. 1935'te partiden ihraç edildi, 1938'de ağır işkenceler sonucu öldü. SBKP XX. Kongresi'nden sonra itibarı iade edildi, 347.



Ferdi (Şefik Hüsnü), Aydemir (Şevket Süreyya), Halim (Hasan Ali Ediz), (Elektrikçi) Nuri

Şefik Hüsnü (Değmer) |Baydour, Ferdi, Masdarl, (1887 |1890|-1959) "1905 yılından itibaren, daha 16 yaşındayken sosyalizmle ilgilenmeye başladım. 1905 ile 1912 yılları arasında, Paris'te öğrenciyken Fransız proletaryasının devrimci hareketini yakından izledim. Türk tebaasında olduğum için 1912 yılında, Balkan savaşı sırasında Türk ordusuna aknım. Daha sonra, 1914'ten 1919 yılına kadar dünya savaşı sırasında Çanakkale'de bir askeri hastanede doktorluk yaptım. Böylece, asker ve subaylar arasında devrimci Marksizm propagandası yapma fırsatı buldum. 1919 yılının başlarında birkaç genç işçi ve aydın ile birlikte Türkiye Sosyalist İşçi Çiftçi Partisi adıyla (legal) bir parti kurdum. Aynı zamanda biz Türkiye'deki ilk Marksist gazete olan Kurtuluş gazetesini çıkarmaya başladık. 1920'de ben işçi ve köylü partisi içinde III. Enternasyonal Grubu adıyla bir grup kurdum. Bu, Türkiye'nin ilk komünist teşkilâtıydı ve 1922 yılında KEYK IV. Kongresi'nde alman bir kararla Komünist Enternasyonalin seksiyonu olarak adı Türkiye Komünist Partisi şeklinde değiştirildi. 1920'den sonra benin yönetimimde çalışan partinin Genel Sekreter görevini yapmaktaydım. 1921 yılında biz Aydınlık dergisini (legal komünist organ), 1923'te Vazife dergisini (legal poHtik dergi), 1924'te aykk Orak Çekiç'i (komünist işçi organı) kurduk. 1923 yılında büyük bir işçi yürüyüşü düzenlemek ve devrimci bildiri dağıtmaktan birkaç hafta hapiste tutuldum. 1925 1 Mayıs'ı eşiğinde broşür çıkarma, komünizm propagandası ve komünist partisi kurma sebebiyle Ankara İstiklâl Mahkemesi tarafmdan 15 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldım. 1924 yılında, Komünist Enternasyonal Yürütme Komitesinin 5-ci Kongresinde Enternasyonal Kontrol Komisyonu'na (EKK) üye seçildim." |Eylül 1926| 1925-1927 yıllarında TKP'nin KEYK'teki tem-

silcisi ve MK Dış Büro üyeliği yaptı. *1927'de* KEYK tarafından Menşevik TKP MK'ni dağıtmakla yetkilendirikp Türkiye'ye gitti, tutuklandı ve 1 1/2 yıl hapis yattı. 1928'de Komintern VI. Kongresi'nde yokluğunda KEYK üyeliğine seçildi. 1930-1933 ydlannda Almanya'da WEB [Batı Avrupa Bürosu) ve Antiemperyalist Liga'da çalıştı. 1933'te Almanya'da faşist darbe sonrasında tutuklandı, birkaç ay sonra serbest bırakıkp ülke dışına sürüldü. VII. Kongresinde Enternasyonal Kontrol Komisyonu üyeliğine seçildi. 1935-1937'de TKP MK'nin KEYK temsilcisiydi. 1937'de Moskova'dan ayrılarak Fransa üzerinden Türkiye'ye döndü. 1946'da Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni kurdu. 1947'de tutuklanarak mahkûm edildi. 1950 affıyla serbest kaldıktan sonra TKP 1951 tutuklamalarına dâhil ve 1953 yargılamalarında yeniden TKP yöneticisi olarak mahkûm edildi. Manisa'da sürgünde yaşama gözlerini yumdu. 15, 16, 17, 19, 46, 48, 49, 51, 53, 57, 67, 67, 68, 69, 76, 77, 79, 83, 91,92, 93, 94, 95, 103, 105, 107, 110, 113, 133, 137, 139, 146, 175, 177, 178, 181, 182, 183, 185, 186, 187, 188, 194, 195, 198, 199, 201, 206, 207, 209, 211, 212, 215, 223, 226, 227, 229, 230, 243, 245, 249, 250, 251, 257, 258, 259, 260, 261, 264, 266, 268, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 277, 279, 281, 284, 285, 287, 288, 292, 293, 302, 302, 305, 310, 313, 314, 326, 327, 333, 334, 335, 355, 358, 359, 361.

Şeref Bey, Milli Parti, 24.

Şerif Manatov, 67, 94.

Şevket Mehmedali (Bilgisin) (ö. 1953), TSF içinde yer alan aydınlardan, daha ileriki yıkarda Hukuk Fakültesi Dekanı, 76.



Şevket Süreyya (Aydemir)

Şevket Süreyya (Aydemir) [Şevket, Demir, Aydemir] (1897-1974), 1921-1924'te KUTV'da okudu, 1925'te TKP MK üyesi, 1925 TKP davası hükümlülerinden, 1927 Tevkifatı'ndan sonra partiden ihraç edüdi, 1935'te yayımlanan Kara Liste'de yer aldı. Kadro dergisi kurucularındandır. Şevket Süreyya [Aydemir] 1897'de Edirne'de doğmuştur. (Ölümü: 25 Nisan 1976.) Bir çiftçi ailesinden gelmektedir. Birinci Dünya Savaşı nda yedek subay olarak Kafkas cephesinde bulunmuştur. Savaştan sonra, Öğretmen Okulu'nu tamamlayarak, Turan ülküsüyle Azerbaycan'a gitmiş ve orada komünist olmuştur. 1921'de Suphi'nin partisi dağılınca, Ahmet Cevat, Nâzım Hikmet ve Valâ Nurettin ile birlikte Moskova'ya giderek, iktisat ve sosyal bilimler üstüne üniversite öğrenimi görmüştür. Bak. Suyu Arayan Adam ve Gözlem, sayı 2, (Mayıs 1965), s. 3-6'daki otobiyografik not. 101, 268, 332.

Şevki, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.

Şevki Kapana, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Şevki Mutlugil, emeldi hâkim general, 15.

Şeyda Oğuz, 7.

Şeyh Servet, milletvekiH, THİF kurucusu, 147.

Şişmanov, Bulgar araştırmacı, tarihçi, 16.

Şkuro, Beyaz Ordu generali, 30, 31.

Şliapnikov, Aleksandr Gavriloviç (1893/94/95-1937), tornacı-tesviyeci, 1901'den partili, 1903'ten Bolşevik, 1905 Devrimi nedeniyle 2 yıl hapse mahkûm olunca yurtdışına çıktı, 1914'ten sonra Rusya'yla bağlantıyı ve faaliyetlerin finansmanını düzenledi. Şubat 1917'de Petersbourg parti komitesi üyesi. Lenin'in ilk hükümetinde halk komiseri. Kollontay ile birlikte İşçi Muhalefeti'nin önderi. Kamenev, Zinovyev ve Troçki'nin oluşturduğu Birleşik Muhalefetin bir süre üyesi. 1933'te partiden ihraç edildi 354.

Şükrü Nail Paşa, 363.

Tahirzade Haydar, "[Mustafa Suphi'ye hitaben] İsminizi, İttihat ve Terakki Cemiyet-i ma'hudesinin amaline hizmet etmek vicdansızlığında bulunmadığımız için takibat-ı meşumelere maruz kaldığımız 910 tarihlerinde akrabam bulunan İçtihat Kütüphanesi sahibi Seyyid Tahir Bey'den işitmiştim. An-asl Bursakıym. 328 İhtiyat Zabiti oldum. 916'da Ruslara esir olarak Kafkasya'ya iltica etmiş bulunuyordum." TKF Teşkilât Bürosu'nun Türkiye'ye görevle gönderdiği üyesi, 91, 92, 93, 94, 101, 103.

Tahsin, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.



Tevfik Rüştü (Aras)

Taki, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, 40.

Talât Paşa, 123, 168, 219, 222.

Tarık Zafer Tunaya, 7, 18, 259.

Tayfur Paşa, 27.

Tayyareci Tevfik Bey, 94.

Tevfik Paşa, Sadrazam, 83, 84, 212, 221, 224.

Tevfik Rüştü (Aras), 108, 222, 263.

Topkapık Mehmet, 44.

Tramvaycı Hasan, 258.

Trayçev, Kızıl Sendikalar Enternasyonal Kongre delegesi, 191.

Troçki, Lev (1879-1940), Ukrayna doğumlu; 1897'de sosyalist harekete katıldı. RSDİP'in 1903 Kongresinde Menşevikleri destekledi. 1905'te Petersbourg Sovyeti başkanı. Devrimin yenilgisinden sonra Büyük Britanya, Almanya, Avusturya, Fransa ve



Lev Troçki



Vâlâ Nurettin

ABD'de siyasî faaliyetini sürdürdü. I. Dünya Savaşı boyunca Zimmerwald solunu destekleyen enternasyonalist; 1917'de Bolşeviklere katıldı ve MK'ya seçüdi. Kızıl Ordu kurucusu, 1917-18 dış işleri ve 1918-25 savunma bakanı. 1923'ten itibaren RKP(b) ve Komintern içinde sol muhalefetin önderi; 1927'de partiden ihraç edildi, 1929'da yurtdışına (önce Türkiye) sürgüne gönderildi. 1933'te yeni Enternasyonal çağrısı yaptı ve 1938'de IV. Enternasyonal'in kurucularından biri. 1936-38 Moskova Duruşmaları'nın 1 numaralı hedefi. Meksika'da Stalin'in bir görevlisince öldürüldü. 39, 131, 172, 343, 350, 361, 364.

Tsankov, 1923 darbesiyle Bulgaristan'da yönetime gelen faşist yönetici. 361.

Tunalı Hilmi, 267, 268.

Turan Mehmet, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Upmal Angarski, Türkiye'ye gelen ilk Sovyet dış işleri temsilcisi, 354.

Ustabaşı Kamil, 19.

Vahdettin, sultan, 360.

Vâlâ Nurettin, (1901-1967) İstanbul doğumludur, son Beyrut valisinin oğludur. Yüksek öğrenimlidir. Rusça, Fransızca ve Almanca bilir. Bir süre Galatasaray Sultanisi'nde okudu ve burada Nâzım Hikmet'le tanıştı. Viyana Ticaret Lisesini bitirdi (1919). Bir süre bankacılık, ardından edebiyatçılık yaptı. 1921'de SSCB'ye gitti. 1922-1925'de Moskova'da, KUTV'da okudu. Kısa bir süre KEYK aparatında raportörlük yaptı. 1923'te TKP'ye girdi, 1925'te ülkeye gönderildi, 1926'da partiden ihraç edüdi. 1935'te yayımlanan Kara Liste'de yer aldı. 99, 100, 148, 332, 358.

Vanlı Kâzım, Bkz. Kâzım (Kıp)

Vanzetti, Bartolomeo (1888-1927), İtal-

yan anarşist. ABD'de 1921'deki bir cinayet nedeniyle mahkûm edildi ve dünya çapındaki bir kampanyaya rağmen Sacco ile birlikte 1927'de infaz edildi. Daha sonra suçsuzluğu kabul edildi. 353.

Vartan Sarkizyan, 185.

Varya, 297.



Vasıf Onat (Eczacı Vasıf)

Vasıf Onat [Eczacı Vasıf], (1904-2000) "1904 doğumluyum. İlköğrenimimi yaptığım Kilisli bir küçük burjuva aydın ailesindenim. Liseyi İstanbul'da bitirdikten sonra 1921 yılında üniversiteye girdim. Aynı yıl, o zamanlar öğrenci çevrelerinde çok popüler olan TKP'nin kteratürüyle tanıştım. 1922 yılında, TKP MK'nin desteğiyle Türkiye Komünist Gençler Birliği'ni kuran genç öğrenciler grubuna katıldım. O zamandan beri TKP'nin savaşında devamlı aktif olarak yer aldım. 1922'de Türk komsomolunun MK'ne girdim. 1922 ve 1923 1 Mayıs'larında illegal bildiri dağıtma işlerine aktif olarak katıldım. 1923 1 Mayısı'ndan sonra büyük gösteriler düzenlemekle bağlantılı olarak devlete ihanetle suçlanan 20 yoldaşla birUkte tutuklandım. Birkaç hafta hapiste kaldıktan sonra mahkemede beraat ettik. 1925'e kadar bana dokunmadılar. Ben komsomolun teşkilât bürosunun sekreteriydim. Şubat 1925'te İstanbul delegesi olarak parti kongresine katıldım. 1925 yılının Mayıs ayındaki kapsandı tutuklamalarda diğerleriyle birlikte ben de tutuklandım. Ankara İstiklal Mahkemesi beni Orak-Çekiç gazetesi sorumlusu olarak 10 yıl kürek cezasına mahkûm etti. 17 ay yattıktan sonra 1926 Kasım'ında yeni ceza kanununun yürürlüğe girmesi dolayısıyla sakverildim. Geçinebilmek için şoför oldum. MK beni tamamen dağümış olan komsomolu yenibaştan teşkilâtlandırmakla görevlendirdi. O sıralar çalışmalarımız Menşevik ve likidatör oportünizme yuvarlanan Merkez Komitesi, Partimizin dış bürosunun ve Komintern'in Leninci çizgisinde kaldığımız için bizi her adımda frenliyordu. 1927 yazında Ferdi'nin [Dr. Şefik Hüsnü] gelmesi bu durumdan kurtulmamıza yardım etti. MK'nin oportünist likidatörlerden temizlenmesi davasında ilk günden itibaren işbirliği yaptığım Ferdi yoldaşla aynı yılın sonunda tutuklandık. 3 ay hapiste kaldıktan sonra sakverildim. 1928 davasından sonra polis beni artık iyi bildiğinden devamk takip edikyordum. Partinin illegal aparatında çalıştım. 1929 yık başında, İzmir'deki büyük dava sırasında MK üyesi atandım ve Türkiye'den aynkp geHnceye kadar bağlantüar şubesini yönettim." [Mart 1930] 1930-1933'te Moskova'da Uluslararası Lenin Okulunda öğrenci, 1932'de TKP MK üyesi, 1933-1934'te TKP MK Sekreteri, 1934'te TKP MK Poktik Büro üyesi. Temmuz 1939'dan sonra parti paralarını zimmetine geçirip ec-

zane açmaktan TKP'den ihraç edildi. 257, 259, 271, 272, 273, 274, 277.

Vasilof, Ukrayna MK işçisi, 92, 94.

Vatman Hasan, 272.

Vedat Nedim (Tör), (1897-1985) İstanbul'da doğdu, Ferik M. Servet Paşanın torunu ve Erkânı Harbiye Dairesi Başkâtibi Edip beyin oğludur. 1916 ydmda Galatasaray Lisesi 'ni bitirdi ve Ticaret Nezareti'nin sınavını kazanarak yüksek öğrenimini Berlin Üniversitesi'nde tamamladı. Öğrenimi sırasında en çok Profesör W. Sombart'ın Kapitalizmin Tarihi derslerinden etkilenerek Osmanlı İmparatorluğu'nun Şark Meselesi haline gelişi üstüne bir iktisat doktorası yaptı: Türkiye Nasıl Bir Emperyakzm Konusu Oldu? (1921). [14 Mayıs 1965 tarihli Mete Tuncay görüşmesi] Bu süreçte Türkiye İşçi ve Çiftçi Fırkası'nm kuruluşunda yer aldı, partinin yayın organı Kurtuluş'un ilk sayısında makalesi yayımlandı. Kasım-Aralık 1922'de yapılan Komintern IV. Kongresi'ne İstanbul Komünist Grubu temsilcisi olarak Berlin'den giderek katıldı. Aydınkk dergisinde ilk makalesi Ağustos 1923'te yayımlandı. 1924 sonu 1925 başlarından itibaren Sovyet Dış Ticaret Şirketi ARKOS'ta çalışmaya başladı. 15 Şubat 1925'te toplanan TKP Kongresi'nde Merkez Komitesi'ne girdi. 1925 TKP Davası'nm ardından Mayıs 1926'da toplanan Viyana Konferansı'nda TKP Merkez Komitesi Katib-i Umumisi tayin edildi. 1927 Tevkifatınm ardından partiyle bağını kesti. 1935'te yayımlanan Kara Liste'de yer aldı. Kadro dergisi kurucularındandır. Tek parti döneminde "Mük İktisat ve Tasarruf Cemiyeti" başkanlığı, Matbuat Umum Müdürlüğü, Turizm ve Ankara Radyosu müdürlüklerinde bulunan Vedat Nedim Tör, daha sonra Yapı Kredi ve Akbank'ta kültür danışmankğı yapmıştır. 13, 15, 49, 50, 130, 212, 213, 264, 265, 290.

Vehbi, TİÇSF mak işler komisyonu üyesi, 52.

Vehbi Sandal, (1886-1969), Türk Spartakistlerinden. 1904-05'te kurulan Cemiyet-i İnkilâbiye'ye katıldı [Ali Birinci]Berkn Üniversitesi'nde incelemeler yaparken Türk Kulübü'nün sekreterliğini yürüttü, Akdeniz gemisiyle İstanbul'a döndü ve 1920 ilkbaharında Ankara'ya geçmeden önce Kurtuluş dergisini sorumlu yönetmen olarak çıkardı ve Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi'nin kuruluşuna katılarak başkankğını üstlenmiş. 13, 16, 18, 19,48, 49, 50, 51, 56, 57, 67, 106, 130, 186, 251, 355.

Veli İbrahimov, 23.

Vekkov, Stefan, Bulgar tarihçi, 7, 260.

Venizelos, Yunan başbakanı, 128.

Vilson, ABD Başkanı, 45, 167, 193.

Volev, Bİİ üyesi, 280, 312, 313.

Volke, 108.

Vorovsky, 1923 Nisan ayında Lausanne'de öldürülen KEYK Sovyet delegesi, 264.

Voytinski, Grigori (1893-1953), Wei Qin ve Wu sTingkang olarak da anılır, gerçek adı Grigori Zarhin, 1913'te ABD'ye ardından Kanada'ya göç etmiş, çalışarak eğitimini sürdürmüştür. 1918'de ülkesine dönerek RKP(b) üyesi olmuş, Krasnoyark Sovyeti'nde faakyet yürütmüş ve Kolçak kuvvetlerine karşı savaşmıştır. Mayıs 1919'da tutsak edilmiş ve Sahalin adasına sürülmüştür. Ocak 1920'de özgürlüğüne kavuştuktan sonra Komintern aparatında görev almış, Uzakdoğu'da görevlendi-

rilmiştir. 1924'e kadar Uzakdoğu Sekreterkği görevini yürütmüştür. 1927'deki Çan Kay Şek ile ÇKP arasındaki kopuş esnası da dâhil olmak üzere 1920'lerde birçok kez Çin'de bulunmuştur. 1927'den sonra Komintern'deki görevlerinden ayrılmış ve 1930'lardan sonra araştırma çakşmalan yürütmüştür. 322.

Vrangel, Beyaz Ordu generali, 46, 114, 139, 140, 165, 355.

Wilhelm II, 78.

William Morris, 130.

Wilson, Bkz. Vilson.

Yakup, duvarcı amelesi, 1923 komünist gençler muhakemesi sanığı, 257, 272, 273, 277.

Yakup Cemil, 212, 220.

Yani, 275.

Yantikov, RKP MK Sekreterkği Şiire Bürosu görevksi, 245.

Yusuf Akçura, 221.

Yusuf Kemal Tengirşek, 357.

Yusufov, 1919 İstanbul Türk Bolşevik Komünist Partisi Türk Gruppası üyesi, Kırım Komitesinden istanbul'a yollanan yoldaş, 36, 40.

Yusuf Ziya, TKF Batum Hücresi üyesi, 100.

Zabelev, Kırım liman bürosu destekçisi, 198.

Z. Afil, TSF Merkez Komitesi Sekreter, 72.

Zahariadis/Zaharyadis İlya (Dimitriyeviç) (1882-1938) Rum marangoz. Türkiye'de işçi hareketinin en eski savaşçılarından biri. Bİİ komünist grubu ve Marangozlar Sendikası devrimci muhalefet üyesi. Bİİ Merkez Komitesi üyesi. 1922'de komünistlere karşı açılan davada tutuklanmış ancak başının çaresine bakmış ve polisin elinden kaçmıştır. Zaharyadis, partide konspirasyon ev bulmak, bağ, randevu, adres, haberleşme işlerini idare etmek görevlerinde bulunmuştur. 1925'ten sonra TKP İstanbul İl Komitesi Sekreteri. 1927 tevküatında takibata uğramış. 1928'de SSCB'ye iltica etmiştir. Oğlu Konstantin 1929 TKP Davası'nda yargılanmış, 4 yıl Diyarbakır cezaevinde yatmıştır. 22 Aralık 1937'de NKVD tarafmdan tutuklanmış ve 22 Mayıs 1938'de ölüm mahkûm edilmiştir. 25 Temmuz 1957'de itibarı iade edilmiştir. 17, 144, 191, 258, 292.

Zalkind, 302.

Zapata, Emikano (1877-1919), Meksikak küçük köylü; köyünün meclis başkanı. Toprakların paylaşılması talebiyle bir köylü ayaklanması başlattı ve ülkenin güneyini, hatta başkenti ele geçirdi. Köylü ayaklanmasının ve Meksika devriminin simgesi hakne geldi. 352.

Zekeriya, 36.

Zeki Paşa, 21.

Zerkin Clara (1857-1933), Saksonya'da bir öğretmenin kızı olarak dünyaya geldi. Kendisi de öğretmenlik öğrenimi görürken bir sosyalistler grubuna katıldı ve 1878'de sosyalist oldu. SPD'nin yasaklanması üzerine 1880-1890 arasmda İsviçre'de ve Paris'te yaşadı; uluslararası sosyalist harekette aktif oldu ve 1889'da Paris'te toplanan II. Enternasyonal kuruluş kongresi hazırlıklarına katılarak kadın hareketi üzerine bir rapor sundu. 1890'da Almanya'ya döndü, SPD sol kanadında yer alarak Bernstein revizyonizmine karşı çıktı. II. Enternasyonal kadın sekretaryasının başkankğını yürüttü. I. Dünya Savaşı'nda enternasyonalist bir tutum aldı ve daha sonra Spartaküs Ligası'na dönüşecek olan

Gruppe Internationale'ye katıldı. 1917'de kuruluşunda USPD'ye katıldı ve sol kanadında yer aldı. KPD kuruluşuna katılmadıysa da Elcim 1919'daki II. Kongresi'nden sonra KPD Merkez Komitesi'nde yer aldı. 1920'de Komintern II. Kongresi'nde Alman delegasyonuna tayin edüdiyse de çalışmaların bitiminden sonra Moskova'ya varabÜdi. Komintern III. Kongresi'ne katddı ve komünist kadın hareketiyle ilgili rapor sundu. Kongre bitiminde seçilen Enternasyonal Kontrol Komisyonu başkankğına seçüdi. Haziran 1922'deki KEYK II. Plenumu'ndan itibaren KEYK ve Prezidyumu üyekğine getirildi. Kasım 1922'de Komintern IV. Kongresi'ne katddı ve KEYK ve Prezidyum üyekğine seçüdi. KPD IX. (Nisan 1924) ve X. (1925) Kongrelerinde Merkez Komitesine seçilmedi. 1924-1927 arasında Moskova'da MOPR başkankğı yaptı. Komintern V: Kongresi'nde (1925) KEYK üyekğine seçildiyse de Predizyum üyekgi son buldu. 1927 Kongresi'nden sonra KPD MK üyekğine yeniden seçüdi. Şubat 1928'de KEYK IX. Plenumu'nde KEYK ve Prezidyumu üyekğine yeniden seçüdi. Bu üyelikleri Ağustos 1928'deki Komintern VI. Kongresi ve 1931'deki KEYK XI. Plenumu tarannndan onaylandı. 1920'den itibaren kesintisiz olarak Alman parlamentosu üyekgi yaptı ve Ağustos 1932'de en yaşk üye olarak parlamentonun açılışına başkanlık etmek üzere Moskova'dan Berkn'e gittiyse de Moskova'ya döndü ve Haziran 1933'te yaşama gözlerini yumdu. 14, 233.

Zhang Taüei (1898-1927), küçük tüccar bir ailede doğdu. 4 Mayıs 1919 Hareketi'nde Tientsin'de öne çıktı ve Şanghay'da Komünist Gençler hakne gelecek olan Sosyalist Gençler teşkilâtını kurdu. Aralık 1920'de bu sdatla Moskova'ya gönderildi. İrkutsk Bürosu'nun oluşturdu. 1922'de Uzakdoğu Emekçileri Kongresi'ne katıldı. Guomintang'da yer almayı savundu. Kanton ayaklanmasının önderlerinden biri olarak yakalandı ve idam edildi. 353.



Zinovyev, Radek

Zinovyev Grigori Evseeviç (1883-1936), Küçük süt üreticisi bir köylü aüesinde doğdu. Kendi kendini yetiştirdi. 14-15 yaşından itibaren kendi emeğiyle geçindi. 1890 yıkarının sonlarında, Güney Rusya'daki ilk siyasî eğitim gruplarına katddı. 1901'de ilk kez polis takibatına uğradı ve 1902'de yurtdışına gitti ve sosyal demokrat gruplar içinde faakyet gösterdi: Berlin, Paris ve ardından Bern. İsviçre'de 1903'te Lenin ve Plehavo Üe karşılaştı. RSDİP II. Kongresi'nde Bolşevüderden yana tutum aldı. 1903 sonbaharında Güney Rusya'ya döndü; Iskra yandaşı teşkilâtlarda çalıştı, gizli matbaa kuruluşuna yardımcı oldu, "ekonomistler" e karşı mücadele yürüttü vb... 1904'te hastalandı ve yeniden yurtdışına gitti. 1905 başlarında İsviçre'de yurtdışı Bolşevik

teşkilâtı komitesinde yer aldı. 1905 Devrimi başında bir grup yoldaşıyla Petersbourg'a gitti; ancak ağır bir kalp rahatsızlığı yaşadı ve yurtdışına geri döndü. Mart 1906'da iyileşmiş olarak Petersbourg'a gitti; tanınmış bir ajitatör haline geldi. Birkaç hafta sonra Petersbourg parti komitesine seçildi; o sıralar Bolşevikler ile Menşevikler aynı komitede çakışıyordu. Stockholm Kongresi'nde MK Menşeviklerin ekne geçince, Peterslourg parti komitesi Bolşeviklerin kalesi hakne geldi. Londra'daki parti kongresine Petrograd teşkilâtı delegesi olarak katıldı ve Lenin, Bogdanov, Dubrovinski ile birlikte MK'ya seçilen 6 Bolşevik arasında yer aldı ve "Bolşevik Merkez" çalışmalarını yürüttü. 1908 ilkbaharında tutuklandı, birkaç ay polis gözetiminde kaldı. 1908 yazı sonlarında MK'nin çağrısı üzerine yurtdışına çıktı. Cenevre'de yapılan MK plenumuna katıldı ve Lenin ve Kamenev ile Proletarii redaksiyonuna girdi. Paris'te toplanan Partinin tüm Rusya konferansından sonra kurulan ve Menşevik Martov ile Dan'dan, Bolşevik Lenin ve Warski'den oluşan partinin merkez organı Sotsial-demokrat dergisinin beşinci redaksiyon üyesi oldu. 1912'deki Prag Konferansı'na Moskova delegesi olarak katıldı. Konferansın ardından, Rusya'ya daha yakın olmak için Lenin ile birlikte Krakov'a geçti. Savaş patlak verince büyük güçlükle İsviçre'ye döndüler. Zimmenvald Konferansı'nda Lenin ile birlikte partiyi temsil etti; oluşan Uluslar arası Sosyalist Komisyon'da Bolşeviklerin temsilcisi oldu. Şubat Devrimi 'nden sonra Lenin ve bir grup Bolşevik ile birlikte Rusya'ya döndü. Pravda redaksiyonunda ve Petrograd Sovyeti'nde çalıştı. Temmuz 1917'de MK kararıyla gizli çalışmaya geçti. Ağustos sonundan itibaren MK çakşmalarma yeniden katıldı; 10 Ekim'de politbüroya seçildi. Ekim Devrimi sırasında bir süre Ukrayna'da çalıştı. 13 Aralık 1917'de Petrograd Sovyeti başkanı seçildi. 1919'da toplanan Komintern kurucu kongresi ertesinde KEYK başkanı oldu. Eylül 1920'de Bakû'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı'nı yönetti. fOnaylı biyografisinden! 1922 sonlarında Lenin'in hastalığının ağırlaşması üzerine, Kamenev ve Stalin'le uzlaşarak Troçki'ye karşı tutum aldı. Stalin'in genel sekreterliğinin güçlenmesi üzerine bu kez ona karşı Troçki ile birlik kurdu. 1926'da poktbürodan, 1927'de MK'dan ve nihayet yılsonuna doğru partiden ihraç edildi. 1926'da Komintern'deki görevi son buldu. 27 Ocak 1928'de Pravda'da yayınlanan mektubuyla özeleştiri yaptıktan sonra yeniden partiye kabul edildiyse de aynı süreç 1932-1933'te yeniden yaşandı. 1. Moskova duruşmalarında Ocak 1935'te Kamenev 5 yıl hapse, Zinovyev ise 10 yıl hapse; 2. Moskova duruşmalarında Ağustos 1936'de her ikisi de ölüme mahkûm edildi. 78, 81, 99, 131, 172, 343, 344, 362, 363, 364.

Ziya, 250.

Ziynetullah Nevşirvanov (Nuşirevan), Ufa'lı Tatar, köylü çocuğu. Savaş öncesinde Türkiye'ye gelip İstanbul Üniversitesi'nde okumuştur. İlk sosyalist eğitimini Rusya'da EsEr'lerin kteratüründen edinmiştir. İstanbul'da Türkiye Sosyal Demokrat Partisi üyesi olmuş ve merkez komitesine üye seçilmiştir. İstanbul gazete ve dergilerinde Batı ve Doğu sosyalizmleri hakkında İ"Zenon" imzak - MTj birçok yazısı çıkmıştır. Komünizmi 1919'da benimsemiş, 1920 Ağustosunda Anadolu'ya geçerek gizk TKP üyesi olmuştur. Merkez

komitesi üyeliğine seçilmiş, yazdığı yazılarla görüşlerini yayımlamıştır. Gizli TKP'nin THİF'na dönüşmesinde rol oynamış, parti programını hazırlamıştır. THİF Merkez Komitesinde Basın ve Propaganda Şube Başkanlığı görevini yürütürken Şubat 1921'de tutuklanmıştır. Ethem'e mektup yazarak Doğu Halkları Baku Kurultayı'na delege göndermek için para istemekle ve hükümeti yıkma girişiminde bulunmakla suçlanmıştır. Mahkemede çok rahat davranmış, orada bile propaganda yapmıştır. 15 yıla mahkûm edilerek Niğde'ye gönderilmiştir. Rusya'da yaşlı bir babası, Ankara'da ise iki yaşında bir kızı ile hamile eşi vardır. Eşi [Cemile] Ankara öğretmen okulunda öğretim görevksiydi, şimdi işinden atılmıştır. Ziynetullah yoldaş, bilgi birikimi yüksek, doğu bilimcisi ve bilimsel yaratıcılık yatkmkğı olan bir insandır. RSFSC vatandaşı olduğu için Rusya Komünistlerinin Türkiye hükümetine baskı yapmasıyla kendisinin geri gönderileceğine inanıyor. Orada Müslümanlar arasında çok faydalı olabikr. 1922 Nisan-Mayıs aylarında Türkiye'den aynlarak Sovyetler Birkği'ne gitti. Aslen Rusya Türklerinden olup İstanbul'da okuyan ve 1916 Mayısında aynı şehirde kurulan "Turan"a eğikmli "Rusya'da Sakin Türk Tatarlarının Haklarını Müdafaa Cemiyeti" yöneticilerinin başında sayılan "gazete muharrirlerinden" (Tunaya/2, I/s. 416-17) Ziynetullah, bu sıralar Ankara'da BMM Matbuat ve İstihbarat Müdiriyet-i Umumiyesi'nde Rusça mütercimi olarak çakşıyordu. Bak. Ertürk, s. 553 ve 554. 1915-17 yıkarında Türk Yurdu dergisinde yayımladığı otuza yakın yazının bir listesi, Tevetoğlu, s. 186/n.'da verilmiştir. Hakkında, Türkiye Halk İştirakiyun Fırkası 1920-1923 kitabımızda ayrmtık bügi vardır. Ayrıca bkz. Midi Azadkk Savaşı Anıları, TÜSTAV Yayınlan, Mart 2006. 17, 77, 246, 280.

Zolkin, 305.